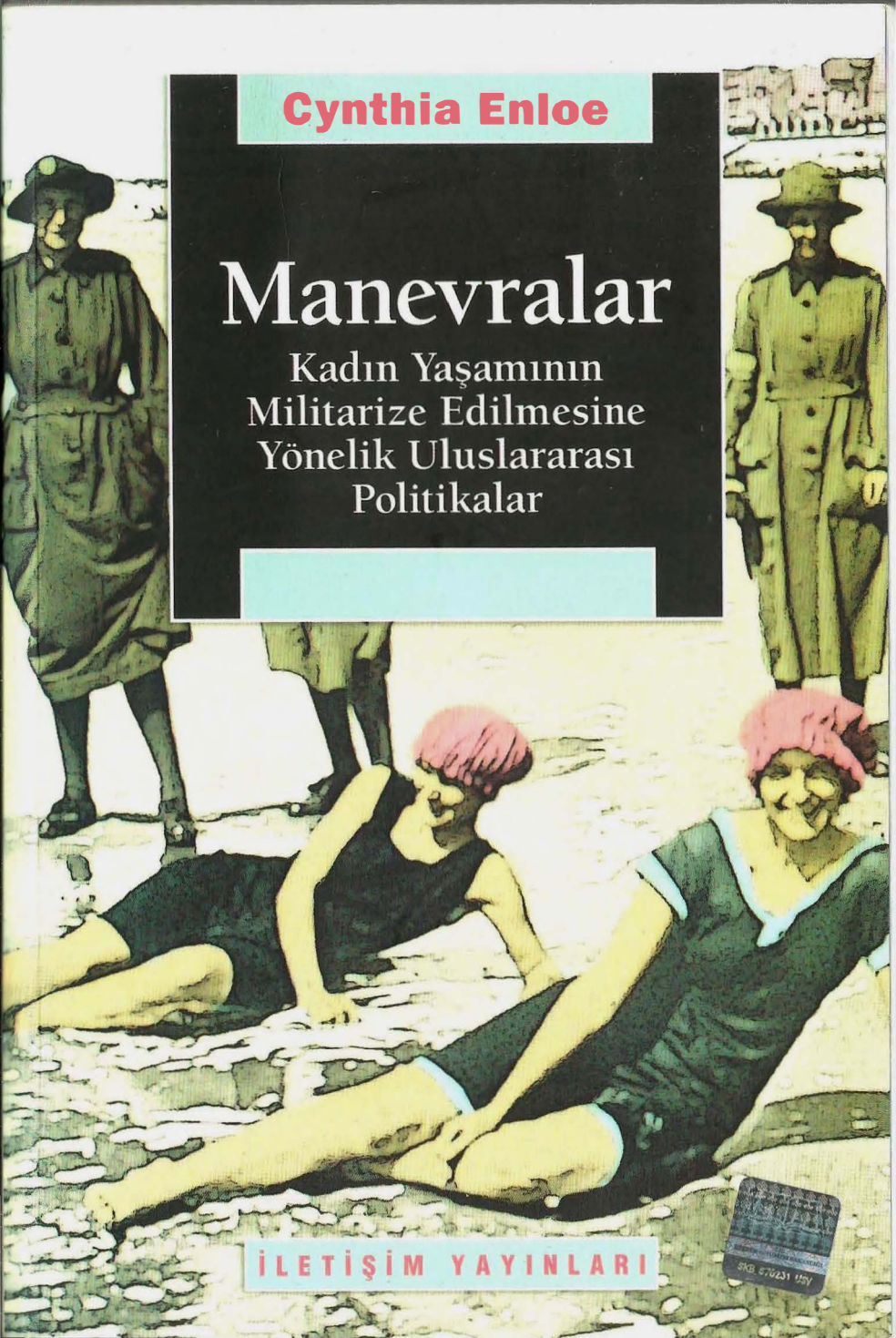
Cynthia Enloe

Manevralar

Kadın Yaşamının Militarize Edilmesine Yönelik Uluslararası Politikalar

İLETİŞİM YAYINLARI

CYNTHIA ENLOE University of California/Berkeley'de profesör. Uluslararası ilişkiler, karşılaştırmalı politika, toplumsal cinsiyet, militarizm ve milliyetçilik üzerine çalışıyor. *Signs* ve *International Feminist Journal of Politics* gibi akademik dergilerde yayın kurulu üyesi. Yayımlanmış kitapları: *The Morning After: Sexual Politics at the End of the Cold War* (1993), *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics* (2000) [*Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler*, çev. Berna Kurt - Ece Aydın, Çitlembik Yayınları, 2004] ve *The Curious Feminist: Searching for Women in a New Age of Empire* (2004).

Maneuvers. The International Politics of Militarizing Women's Lives
© 1999 The Regent of the University of the California
Bu kitabın yayın hakları University of California Press'ten alınmıştır.

İletişim Yayınları 1169 • Araştırma-İnceleme Dizisi 201
ISBN 975-05-0425-9
© 2006 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2006, İstanbul (1000 adet)

EDİTÖR Berna Akkıyal
DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI T. K. Aiken, 1918, ordudaki kadınlar Paris plajında
KAPAK FİLMİ Mat Yapım
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Serap Yeğen
MONTAJ Şahin Eyilmez
BASKI veCİLT Sena Ofset

İletişim Yayınları
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

CYNTHIA ENLOE

Manevralar

Kadın Yaşamının Militarize Edilmesine Yönelik Uluslararası Politikalar

Maneuvers
The International Politics of Militarizing Women's Lives

ÇEVİREN *Serpil Çağlayan*

iletişim

Annem
Harriett Goodridge Enloe'nin
anısına (1907-1983)

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ
MERAKLI FEMİNİST CYNTHIA ENLOE 9

ÖNSÖZ 13

1. BİR KUTU ÇORBA KONSERVESİ NASIL MİLİTARİZE EDİLİR? 27

2. ÇAMAŞIRCI KADIN, ASKER VE DEVLET 85

3. FAHİŞE, ALBAY VE MİLLİYETÇİ 105

4. ASKER TECAVÜZ EDERSE... 199

5. KADIN "ORDUYA GELİN GİDERSE", KOCASI KİM OLUR? 279

6. ASKERÎ HEMŞİRELİK
Saygınlığın Kusurlu Denetimi 349

7. MEVKİLERİN DOLDURULMASI
Anne, Asker, Feminist ve Moda Tasarımcısı Olarak Kadınların Militarizasyonu 407

SONUÇ: KARARLAR, KARARLAR, KARARLAR 493

KAYNAKÇA 511

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ

MERAKLI FEMİNİST CYNTHIA ENLOE

Aramızda İngilizce okuyanlar uzunca bir süredir Cynthia Enloe'yu son 30 yılda yazdığı ondan fazla kitaptan tanıyorduk ve uluslararası ilişkiler, karşılaştırmalı siyaset ve feminist teori alanlarında yarattığı muazzam etkinin farkındaydık. 2000 yılından beri Türkçe'ye çevrilmeye başlanan Cynthia Enloe'nun önce *Vatan-Millet-Kadınlar* derlemesindeki makalesi (İletişim Yayınları, 2000), sonra da *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler* (Çitlembik Yayınları, 2003) kitabı çıktı. Ve nihayet *Manevralar*... Son yıllarda Enloe'dan esinlenerek yazılmış çok sayıda yüksek lisans ve doktora tezi okuyorum. *Manevralar*'la birlikte eminim hem bu sayı artacak, hem de yapılan militarizm analizlerinin derinliği.

Cynthia Enloe'yu anlamak için *Manevralar*'ı takiben yazdığı kitabın başlığı çok iyi bir başlangıç: *Meraklı Feminist*. Enloe'ya göre feminist dediğin merak ve hayret etmeyi bilmeli. Zira merak ve hayretin devreye girmediği anlarda hem entelektüel süreç duruyor, hem de ideolojilerin *normalleştirme manevralarına* teslim olmuş oluyoruz. En başta militarizm olmak üzere ideolojilerin en güçlü oldukları anlar kendilerini görünmez kıldıkları anlar. Yani bizim hayrete düşmediğimiz, gündelik hayattan ekonomiye, eğitimden siyasete, kültürden aşka, hayatımızın militarizasyonunu normalleştirdiğimiz anlar.

Ekim 2003'te Sabancı Üniversitesi Kültürel Çalışmalar Seminerleri çerçevesinde Türkiye'ye gelen Cynthia Enloe, İstanbul ve İzmir'de geçirdiği yedi güne altı konuşma sığdırdı. Enloe, kitaplarında olduğu gibi, buradaki bir haftalık ziyareti sırasında da içinde yaşadığımız dünyada militarizm, milliyetçilik, cinsiyetçilik ve karşıcinsiyetçiliği (heteroseksizm) anlayabilmemiz için bize çok önemli araçlar, şaşırtıcı sorular hediye etti. Ve sürekli vurguladı: Başka bir dünya tahayyülü mümkün!

Konuşma başlıkları bile çok şey söylüyordu: "Küreselleşen Ekonomi ve Kadın: Piyasaları Ayakta Tutan Toplumsal Cinsiyet", "Kadınlar Üzerinden 'Savaş' ve 'Barış'ı Anlamak", "Feminist Merak Milli Güvenlik Kavramını Anlamamıza Yardımcı Olur mu?" ve "Feminist Merak Bize Günlük Hayattaki Militarizm Hakkında Ne Söyler?" Hiçbir konuşmada kendisini tekrarlamadan (biliyorum çünkü ya çevirmenliğini yapıyordum ya da söylediklerini satır satır not almaya çalışıyordum), anlattığı konuların ağırlığına rağmen yüzlerce dinleyicisinin yüzüne tebessüm kondurmayı, ilham ve umut aşılamayı başardı.

Cynthia Enloe dünya çapında bir akademisyen olmasının yanı sıra tanıştığı herkese dokunan, dokunduğu herkesi, özellikle de kadınları, kendileri hakkında iyi hissettirmeyi, içlerindeki en iyi, en güçlü yanı ortaya çıkarmayı başaran bir kadın. Ege tarlalarında pamuk toplayan yaşlı kadınlardan garsonlara, bir halıcının atölyesinde onarım yapan genç kadınlardan üniversite profesörlerine, Enloe'yla tanışan tüm kadınlar kendilerini özel, akıllı, becerikli ve güzel hissettiler. Enloe onlara ilk başta emeklerinin değerli olduğunu, onu "ucuzlatan" mekanizmaların da kaçınılmaz olmadığını anlattı. "Ucuz emek yoktur, yalnızca *ucuzlatılmış* emek vardır" varsayımı, hemen bir merak sorusunu beraberinde getiriyordu: Emeklerimiz nasıl ucuzlatılıyor? Bu ucuzlatılma sürecinde orduların ve militarizmin yeri ne?

Cynthia Enloe, Türkiye ziyaretinin son gününde Nadire Mater, Amy Spangler ve benimle yaptığı söyleşide burada geçirdiği zamanın ne kadar öğretici olduğunu, özellikle Boğaziçi Üniversite'sindeki genç feministlerden, KAMER'den ve İzmirli antimilitarist feministlerden ne kadar etkilendiğini anlatıyordu

(*Birikim*, Şubat 2004, sayı 178). O zamandan bu yana Türkiye'yle ilişkisi güçlenerek devam ediyor. Enloe 2004'te yayınladığı *Meraklı Feminist*'in giriş yazısında "Türkiye'deki cesur feminist düşünür ve aktivistlere" kendisine yeni sorular sordurdukları için teşekkür etti. Sabancı Üniversitesi'ndeki panelde sayfalarca not alarak dinlediği Nebahat Akkoç ve KAMER'in şiddet ve namus cinayetleri üzerine yazdıklarını okuduktan sonra bu sefer kaleme sarılıp bu yapılan çalışmanın ne kadar önemli olduğunu anlatan mektuplar gönderdi. Vicdani retçi Mehmet Tarhan'ın mahkûmiyet sürecini dikkatle izledi. Kendisini bir lisans öğrencisiyken dinleyip Clark Üniversitesi'ne giden ve ondan dersler alan İpek Özgül'e tez çalışmasında destek olmaya devam ediyor. *Mehmedin Kitabı*'nın İngilizcesi[1] için giriş yazısı yazıp yazamayacağını sorduğumuzda ise yayıncıyı bile şaşırtan bir hızla yazıyı hazırladı ve şu cümlelerle bitirdi: "Birçok militarize olmuş ulus devlet için suskunluklar, sessizlikler rahatlatıcı olabilir. Bu kitap rahatlatıcı değil."

Manevralar da değil! Militarizmin yarattığı kültürel, kurumsal, ideolojik ve ekonomik dönüşümleri ve bu dönüşümlerin gündelik hayatlarımızdaki yansımalarını farketmek son derece rahatsızlık verici olabilir. *Manevralar* militarizmin eski ve yeni yüzlerini anlayabilmek için paha biçilmez bir kitap. Üstelik öyle bir dille yazılmış ki bu alana yeni girenleri de yıllardır bu konuda çalışanları da meraklandıracak, hayrete düşürecek, düşündürecek bir metin. Cynthia Enloe'nun altını ısrarla çizdiği gibi militarizm kendiliğinden gelişmiyor, kaçınılmaz hiç değil. *Manevralar* bizi hayatımızdaki görünür ve görünmez her türlü "manevrayı" merak etmeye, anlamaya ve dönüştürmeye davet ediyor. Görmek ve görünür kılmak dönüştürmenin ilk adımı!

AYŞE GÜL ALTINAY
Sabancı Üniversitesi

1 Nadire Mater, *Mehmedin Kitabı: Güneydoğu'da Savaşmış Askerler Anlatıyor*, Metis, İstanbul, 1999; Nadire Mater, *Voices from the Front: Turkish Soldiers on the War with the Kurdish Guerillas*, çev. Ayşe Gül Altınay, Palgrave Macmillan, New York, 2004.

Önsöz

Faks makinesi asla uyumaz. Gece saat 11:00 civarında ötmeye başlamışsa, mesaj Avustralya'dan olabilir: Hattın diğer ucundaki arkadaşım, Avustralya donanma gemisi *Swan*'de yaşanan cinsel tacize ilişkin uzatmalı davayla ilgili son gelişmeleri yolluyordur. Eğer sabahın dördünde ya da beşinde ötüyorsa, mesaj büyük olasılıkla Londra'dandır: Sabah gazetelerini okumuş bir arkadaş, İşçi Partili hükümetin, Britanya ordusunda geylere yönelik yasağı kaldıracağına dair, daha önce seçim kampanyasında verdiği sözü savsaklayıcı açıklamalarını aktaran bir haberi geçiyordur. Faks kâğıtlarının makineden süzüldüğü saat, güneşin çatıların üzerinde yükseldiği zamana rastlıyorsa, askeri jinekoloji hastanesinde gizlenen, adı çıkmış eski bir ordu işkencecisinin hikayesiyle bana ziyafet çektiren Ximena'nın Santiago'dan yolladığı bir mesaj olabilir. Akşam eve döndüğümde, Nike'ın küresel intikam meleği Jeff'in, Endonezya hükümetinin, ülkenin spor ayakkabı fabrikalarında çalışan kadın işçilerin protesto gösterilerini bastırmak için güvenlik kuvvetlerini kullanmasına ilişkin son gelişmeleri bildirdiği bir mesaj bulabilirim. Bu günlerde, kendi ülkelerindeki militarize edilmiş toplumsal cinsiyetçi manevraların izini süren epeyce insan var.

Faks ve e-posta, posta güvercininin ardıllarının oluşturduğu uzun zincirin en son halkaları yalnızca. İtiraf etmeliyim ki, normal postayla yollanmış, savaş döneminden isimsiz bir süfrajeyi yadeden bir kartpostal, veya içinde, hortlayan milliyetçi militarizme ilişkin analizlerin yer aldığı Belgrad'dan nadide bir feminist bülten bulunan kahverengi bir zarf, bana hâlâ ayrı bir zevk veriyor.

Geçen on yıl zarfında, orduların, gerek kadınlara, gerekse kadınlığa ilişkin önyargılara olan bağımlılığını eksiksiz biçimde kavrayabilmenin tek yolunun, pek çoğumuzun her türlü bilgi kırıntısını bir araya getirmesi olduğunu anladım.

Başlangıçta, beni kadınların askeri deneyimleri üzerine düşünmeye iten şey, görünürde birbirinden epey farklı iki yönden gelen etkilerle oldu. İlki, seksenlerin başında, kadın öğrencilerin üniformalı kadınlar konusunda daha çok şey bilme talepleriydi. İkincisi, annemin, beni yepyeni sorular sormaya kışkırtan yaşamıydı. Vietnam Savaşı ertesi dönemin Amerikan popüler kültürü, bu olgunlaşmamış fikirlerin kaynadığı bir kazandı. Savaşı beyaz perdede yeniden inşa eden tek kişi Sylvester Stallone değildi. Goldie Hawn, orduya katılarak kendine yeni bir hayat kuran genç dul, Er Benjamin rolünü oynuyordu. Film Amsterdam'da gösterime girdiğinde, feminist arkadaşların *Er Benjamin*'e nasıl kuşkulu yaklaştıklarını anımsıyorum. Amerikan kadınları, gerçekten de bu denli bilinçsiz miydiler? Ordunun, bir inşaat alanı ya da bir hukuk firmasından hiç farkı olmayan, herhangi bir iş alanı olduğunu mu düşünüyorlardı gerçekten? Oysa Amerikan barış eylemcisi kadınların, Pentagon'u kurdelalarla çevirdikleri, içerde ise, askere alacak birini bulmakta sıkıntı çeken devlet adamlarının, zorunlu erkek asker açığını kapatmak için kadın gönüllüleri askere yazılmaya yöneltecek ilanlar tasarladıkları dönemler de olmuştu.

Ordu *içindeki* kadın konusu, asla basit bir konu olmamıştır. Olmamalıdır da. Cinsiyetçilik, yurtseverlik, şiddet ve devlet: Sersemletici bir iksir. Nitekim, bu konu üzerinde düşünüp sonuca varmanın zorluğu öyle ayartıcıydı ki, ilkin bunu kendime başlıca uğraş edindim. On yıldır, Irak ve Kanada gibi birbi-

rinden çok farklı toplumlardaki erkek askerlerin ırkçılık deneyimleri üzerine araştırma yapmış olduğumdan, kadın askerlerin askerlik yapma düşleri ve cinsiyetçilik deneyimlerine odaklanmak o sırada bana mantıklı görünüyordu. Ancak, yalnızca asker kadınlara odaklanmanın fazla sınırlayıcı olacağını zamanla farketmeye başladım. Orduların –ve militarize olmuş seçkin tabakaların– dayanağı, yalnızca arada bir içlerine aldıkları "uygun bir kaç kadından" ibaret değildir. Askeri politikaları yürütenlerin bağımlı oldukları –ve dolayısıyla denetlemek üzere manevralar ürettikleri– şey, her çeşit kadın ve büründüğü sayısız maskeyle kadınlık mefhumunun kendisiydi.

Tam o sıralarda, seksenlerin başlarında, annemin günlüklerini okumaya başlamıştım. Annem o sırada henüz hayattaydı. Şimdi, keşke ona çok daha fazla soru sorsaymışım, diyorum; özellikle kızların kafasına takılıp duran, ama bir türlü söze dökemedikleri o zor soruları. İki yıl önce, annemin ölümünden on yıl sonra ölen babama da sorabilirdim. Ne de olsa, ikisinin birlikteliğinde yaşamlarını şekillendiren şey, babamın orduyla olan yakınlığıydı. Ancak, babamdan annemin hayatını yorumlamasını talep etmeyi istemedim. Bu yüzden sorularımı kendime sakladım. Annem orduya hiç katılmamıştı. Ailemdeki hiçbir kadın, herhangi bir ülkenin ordusunda yer almadı. Ama annemin günlükleri, İkinci Dünya Savaşı boyunca "kendi cephemizdeki" yaşamın ve ardından gelen, Amerikan barış döneminin Soğuk Savaş çeşitlemesinin yaşandığı sıralardaki, militarize olmuş bir evliliğin ipuçlarını veriyordu. Onun örtülü bir söylemle kaleme aldığı yazılar, beni düşünmeye sevketti.

O yıllarda daha yeni yeni feminist oluyordum ve toplumsal manzarayı yeni gözlerle görmeye, ilgi alanlarımı genişletmeye, yeni sorular sormaya başlıyordum. Arkadaşlarım bana canla başla yardım ettiler. Beni Boston'ın muhteşem kadın kitapları dükkanı New Words'e yönlendirdiler; bana ödünç kitaplar verdiler; tecavüzün tarihçesi, lezbiyen dostluklar, kadın tekstil işçileri gibi konularda yazılar yolladılar. Her şeyin bir tarihi, bir politikası olduğunu görüyordum. Annemin günlükleri yeni bir anlam kazanmaya başlamıştı. Militarize olmuş eşlerle,

ordudaki kadınlar arasındaki bağlantıyı sezmeye başlamıştım. Annem ile Goldie Hawn arasında bir köprü oluşturmaktaydım. Sonuç, *Does Khaki Become You?* isimli bir kitap oldu.

Onbeş yıl sonra, *Khaki*'deki çözülmemiş bilmecelere yeniden dönmeyi düşünmeye başladığımda, Hollywood'da, Goldie Hawn'ın altın bukleleri yerini Demie Moore'un kısacık traşına bırakmıştı. Ancak, askerlik hizmeti yapan kadınların –ve onların sinemadaki temsilcilerinin– başlı başına bir hikaye olmadığına, hâttâ asıl hikaye bile olmadığına artık her zamankinden daha emindim. Ordu bünyesindeki kadınlar, kadın *ve* ordu konulu uzun destanın tek bir bölümünü işgal edebilir ancak. Dahası, artık ordunun, militarizasyon hikayesinin yalnızca bir bölümü olduğuna her zamankinden çok inanıyorum. Hükümetlerin asker kadınlar hakkındaki fikirleri, erkek askerlerin, sivil erkeklerin ve seçmen, eylemci, eş ve öğrenci kadınların asker kadınlar hakkındaki fikirleri, elbette önemlidir. Bu konuyu önemsiz ya da "beşeri ilgiye" yönelik bireysel bir konu olarak gördüğümüzde, kuşkusuz, bir toplumun siyasal yaşamının toplumsal cinsiyetlenmiş dinamiklerini soruşturmak için bir fırsatı kaçırmış oluruz. 1980'lerde, o zamanın ırk ayrımcı Güney Afrika ordusunda kadınlar %11'lik şaşırtıcı bir oran oluşturur hale geldiklerinde, böyle bir umursamazlığa tanık olmuştuk. Bugün de, 1980'lerin Sovyet ordusunun %1'inden azını teşkil eden kadınlar, komünist rejim sonrası Rus silahlı kuvvetlerinde %12'lik bir orana erişirken, aynı umursamazlığı görüyoruz. Öğrenme merakındaki bu eksiklik, kendi iktidarını sürekli kılmak uğruna, her yönüyle ataerkil bir rejimin bile, ordudaki tutucu cinsel işbölümünü ne zaman ve ne şekilde altüst edebileceğini anlama çabalarımıza ket vurabilir.

Öte yandan, kadın askerler konulu bölümü (7. Bölüm) başa değil, bu kitabın en sonuna koyduğum, okurların dikkatinden kaçmayacaktır. Bu sıralamayı kasıtlı olarak yaptım. Bence, sınırlı sayıda kadının, erilleştirilmişlikten sıyrılmayan ordularda askerliğe alınmasının ne sonuçlar doğurduğunu tam olarak kavrayabilmek için, fahişe, tecavüz kurbanı, anne, eş, hemşire ve feminist eylemci kadınların, karmaşık militarize edilme de-

neyimlerini dikkate almak gerekir. Merakı sırf kadın askerler üzerine yoğunlaştırmak, diğer onca kadının militarizasyonunu normal bir şey gibi görmek demektir. Ben de bu naif hükme kapılmış olsaydım, herhalde kendi merakımın militarize olmasına kapı aralamış olurdum.

Orduların, kadınlara, sırf "güvenilebilir" erkek tedarikinde sıkıntıya girdiklerinde kadrodaki boşlukları doldurmaktan çok daha fazlası için ihtiyaç duyduğuna, on sene öncesinden çok daha eminim. Öte yandan, bulgulara bakarak ikna olduğum bir gerçek de, orduların ve militarize edilmiş seçkin sivil tabakanın böylesine canla başla elde etmeye çalıştıkları sonuçları daima alamadıklarıdır.

Anaakım medyanın askerlik yapan kadınlara yönelik hayranlığını benimseyip, militarize edilmiş tüm diğer kadınlara ilgi ve düşüncemizin çok azını yönelttiğimizde, bana kalırsa, sırf bu umursamazlığımızla, militarize olmuş devlet adamlarının, pek çok kadının umutlarını, korkularını ve yeteneklerini dilediklerince yönlendirme gücünü kalıcı kılmış oluyoruz. Militarize olmuş her yönetimin manipülasyon gücü, çoğu insanın asker eşleri konusuyla ilgilenmemesine; insanların çoğunun askerlerin kız arkadaşlarının ikircikli duygularını "önemsiz" diye yaftalamalarına; çoğu insanın, asker annelerini, savaş dönemlerinin tecavüz kurbanlarını ve askeri fahişeleri, ya soyut milliyetçi sembollere, ya da utanç veya dışlama nesneleri haline getirmelerine dayanmaktadır. Umursamazlık siyasi bir tavırdır.

Ordular sırtlarını kadınlara dayar; ancak, tüm kadınların militarizasyon deneyimi tıpatıp aynı değildir. Ordular bazı kadınlara erkek askerlere ticari seks hizmetleri sağlamaları için, bazılarına, kendilerini asker aileleri içinde evlilik sadakatine adamaları için ihtiyaç duymuştur ve duymaktadır; bunun yanısıra, savunma kurumları için çalışmaktan ekonomik güvence, hattâ gurur sağlayan başka bazı kadınların varlığına da ihtiyaçları vardır. Hattâ zaman zaman, devletler, bazı kadınlara, devlet ordusunda askerlik yapma hakkını savunan feminist lobiciler olarak ihtiyaç duyarlar.

Orduların ihtiyaçlarına farklı yönlerden hizmet eden kadınlar, genelde, kadınlık, hatta militarizasyon bakımından ortak konumları dolayısıyla birbirlerine karşı bir bağlılık hissetmezler. Hattâ bazı militarize kadınlar, diğer militarize kadınların faaliyetlerini, kendi saygınlıkları, gelirleri ya da kariyer fırsatları için bir tehdit olarak görürler. Sözgelimi, oğlu asker olan anneler, asker kadınlara karşı kendiliğinden herhangi bir siyasi yakınlık hissi duymazlar. Asker eşi olan bir kadın, asker kocasına, görev yaptığı üssün etrafındaki eğlence yerlerinde çalışan kadınlara ilişkin bir şey sormamak için epey fedakârlık edebilir. Kadın askerlerin ordu içindeki kurumsal cinsel taciz ve homofobi engellerinin üstesinden gelmesine yardım etmek için çalışan feministler, militarize edilmiş anneler, eşler ve fahişeler hakkında hiç kafa yormayabilirler. Enerjilerini barış eylemciliğine adayan kadınlar, ciddi entellektüel ilgiyi hak eden militarize edilmiş tek kadın grubunun, savaşta yerinden edilmiş ya da tecavüze uğramış kadınlar olduğunu düşünebilirler. 1980'lerde, militarize edilmiş kadın çeşitleri ve onların savunucularının kendi aralarındaki bu kopukluğu neredeyse doğal karşılıyordum. Bugün, daha ziyade, militarize kadın grupları arasındaki bu bölünmelerin nasıl korunduğu ve bu bölünmeleri ortadan kaldırma yönünde geçici çabalara girildiğinde neler olduğunu ortaya koymakla ilgileniyorum. Kadınların militarizasyon deneyimlerindeki bu kopukluğun ta kendisi, feminist kuram ve feminist stratejinin oluşturulmasında şiddetli sorunlar yaratmaktadır.

Bu kitaba ismini veren manevralar, askeri yetkililerin ve onların sivil destekçilerinin, bu kadın gruplarından her birinin kendini özgün ve ayrı addetmesini sağlamak için harcadıkları çabalar anlamına geliyor. Militarize edilmiş yetkililer, kadınları birbirinden ayıran sınırları kalıcı kılmak için, yine kadınlara ihtiyaç duyarlar. Subay eşlerinin ordudaki rütbesizlerin eşlerine; tüm asker eşlerinin de, bir askeri üssün etrafındaki eğlence yerlerinde çalışan kadınlara tepeden bakması, orduların güvencesidir. Militarize edilmiş sivil yetkililerin ihtiyacı, diğer rejimlerin askerlerince tecavüze uğramış kadınların, savaş karşıtı kadınla-

ra daima şüpheyle bakması ve milliyetçi semboller olarak hizmet etmeye gönüllü olmalarıdır. Kendi askerlik hizmetlerinin, asker eşleri, fahişeler ve hemşirelerin orduya verdiği hizmetten daha üstün olduğunu sanan kadın askerlerin varlığı, ordu için bir dayanaktır. Her bir gruptaki kadın kendini diğerlerine ne denli uzak hissederse, bunlardan herhangi birinin, toplumsal cinsiyetin siyasi manipülasyonunun onları nasıl etkilediğinin farkına varması olasılığı da o denli az olur. Dolayısıyla onun militarizm üzerine düşünme olasılığı da aynı ölçüde azalır.

Devlet yetkilileri bu parçalama çabalarında epey başarı kaydetmiş durumdalar. Herhangi bir ülkede, askeri otoritelerin kendi kurumsal çıkarlarına hizmet etsin diye inşa ettikleri genelde kurnazlıkla işlenmiş kadınlık ideolojisini yıkmak adına, asker eşlerinin, kadın askerleri de yanlarına alarak, askeri fahişelerle birlikte dayanışmaya girip, ortak eyleme geçtikleri vakalar nadiren görülür.

Zira, ordular ve onların gerek hükümet gerekse halk içindeki destekçilerinin ihtiyacı, yalnızca kanlı canlı mahluklar olarak kadınlar değildir. Onlar, aynı zamanda tasavvurlara, özellikle kadınlık tasavvurlarına ihtiyaç duyarlar. Askeri yaşamın sürdürülmesi için, en az yiğitlik ideolojisi, nümayişler, ittifaklar, silahlar kadar önemli bir şey varsa, o da bazı dişileştirilmiş tasavvurlardır: "Düşmüş kadın", "yurtsever annelik", "evlilik sadakati", "ırksal saflık", "milli fedakârlık" ve cinselleştirilmiş "saygınlık". Hattâ kimi zaman, "özgürleştirilmiş kadın" tasavvurunun çok özgün bir çeşitlemesi, ordular için bir ihtiyaç haline gelebilmektedir.

Ne çelişkidir ki, bu tasavvurlar, aynı anda hem B-52 bombaları kadar güçlü, hem de ailevi uyum kadar kırılgandır. Bu paradoksun dinamikleri, zamanımıza özgü bir söylencenin ortaya çıkmasını sağlar: Askeri seks skandalı. Askeri skandallar –yalnızca küresel çapta manşetlere taşınan Amerikan ordusu skandalları değil, yakın geçmişte Kanada, İtalya, Şili ve Avustralya'da yaşanmış, uluslararası düzeyde daha az yankı bulan skandallar da– toplumsal cinsiyete ilişkin tasavvurların, askeri amaçlara hizmet etmesi için tasarlanmış bu narin manevrala-

rın, hedefini şaşırması ve bu şaşkınlığın kamuoyunda görünürlük kazanması durumunda gerçekleşir. Kadınları ordunun varlığını devam ettirecek şekillerde davranmaya ve düşünmeye yöneltmeyi amaçlayan siyasal çabaların kurduğu söylencenin, şu çelişkiyle yüklü olduğu anlaşılır: Her ülke ordusunun toplumsal cinsiyetlenmesi, toplumun en muktedir aktörlerini, devletin üst düzey yetkililerini içerir; ancak bunlar çoğunlukla, sanki kontrolü her an ellerinden kaçırmanın eşiğindeymişler, kadınların denetimini her an kaybedebilirlermiş gibi davranmaktadırlar. Zaman zaman kontrolü kaybettikleri de olur.

Feministler, entellektüel enerjileri ve kısıtlı örgütlenme imkânlarını gitgide daha çok, kadın yaşamının militarize edilişini kavramaya adamaktadır. Hintli feministler, yeni rejimlerinin nükleer silah denemeleri yapan milliyetçi politikasının neden çok sayıda Hindu kadının desteğini aldığını sorgulamaktadır. Sırplı feministler, siyasi protestonun şiddet karşıtı biçimlerini geliştirmekle, Miloşeviç rejiminin baskılarına çanak tutmayı göze almışlardır. Amerikan feministleri, Amerikan militarizminin daha derin sorunlarını gözardı etmeksizin, cinsel tacize uğrayan kadın askerleri destekleyecek stratejiler üretmek için mücadele etmişlerdir. Okinawalı feministler erkek barış eylemcileri ile birlikte hareket etmeye çalışarak, adalarındaki ABD üslerine etkin bir biçimde meydan okumayı başarırken, bu erkek barış eylemcilerinin yerli kadınların tecavüzünü sırf sembolik bir milliyetçi soruna dönüştürmelerine izin vermemişlerdir. Militarizasyonun şaşırtıcı çokluktaki suretlerine etkin biçimde karşılık verecek feminist teoriler ve stratejiler oluşturmak kolay değildir. Burada az sonra okuyacağınız tartışmaların çoğu, bunun neden zor olduğu konusuna ışık tutmayı amaçlıyor.

Kadın yaşamının militarizasyonuna ilişkin bu sorgulamanın başlangıcını yaptığım kitap, kasıtlı olarak çift anlamlı isim verdiğim, *Does Khaki become You?* idi. Elinizde tuttuğunuz kitap, orada ortaya atılan soruların bazılarını tekrar ele alarak, onları 1990'larda yaşanan gelişmelerin ışığında sorguluyor. Bu kitapta, o zamanlar henüz formüle etmediğim başka bazı sorular da ortaya atılıyor: Askerler hangi durumda tecavüz eder? Liseler na-

sıl militarize edilir? Ordular asker eşlerini idare etme konusundaki becerilerini artırıyorlar mı? Feministler savaş dönemlerindeki cinsel taciz sorununu gündeme getirmeye kalktıklarında, hangi risklerle karşı karşıya kalıyorlar? On sene önce *Khaki*'yi yazıp gözden geçirmiş olmasam, şimdi bu sorularla başa çıkmayı başaramazdım sanıyorum. Dolayısıyla, bu son inceleme, bilinçli bir biçimde, orada öğrendiklerimi temel alarak geliştirildi.

Manevralar ve *Khaki* ortak bir feminist araştırma ağacının farklı dalları olduklarından, bu ortak şecerenin bir kısmına ulaşmalarının okurlar için faydalı olacağı kanısındayım. *Does Khaki become You?* ilk olarak Londra'da, önce Pluto Press, ardından Britanyalı feminist yayınevi Pandora tarafından basıldı. Amerikan yayınevleri okyanus ötesi yayın haklarını daha sonra satın aldılar. Bir Amerikan yazar için, bu sıralama bir nimetti. Kitabın ilk okurlarının Amerikalılar değil, Britanyalılar olacağı anlamına geliyordu bu. Amerikan ordusu, Hollywood, CNN ve NATO çeşitlemeleriyle öylesine güçlüdür ki, kimi zaman, üzerinde konuşmaya değecek tek ordunun o olduğu düşüncesine kapılırsınız. Bu baskınlık bir risk taşımaktadır: Kişiyi (beni) fazla basit düşünmeye teşvik eder. Amerikan ordusunun, kadın dayanışmasını kendi misyonuna yontarak güvenceye alma yönündeki –çoğunlukla ustalıklı, zaman zaman da yüzüne gözüne bulaştırdığı– girişimlerini asıl hikaye olarak işlemek, ister kötünün simgesi, ister, daha tartışmalı biçimde, modernite ve aydınlanmanın modeli olarak olsun, bu kurumu bir kez daha analitik evrenin merkezine oturtur. Amerikan söylencesinin böyle merkeze konulması, bana kalırsa, analizin sağlığı açısından tehlikelidir.

Yeni bir yüzyıla girerken, Amerikan ordusunun, militarize edilmiş kadınlar için roller oluşturma ve onlara ilişkin tasavvurlar üretme konusundaki üstünlüğü aşikâr. Geçenlerde yaptığım Atlantik ötesi bir uçak yolculuğunda, yanımdaki koltukta, otuzlarının sonlarında hoş bir bey oturuyordu. Her birimiz sırt çantalarımızdaki ıvır zıvıra gömülmeden önce, bir iki kelime konuştuk. Adamın yedi saatlik bir uçuşun ritüellerine tamamen aşina olduğu belliydi. Gediklilerden biri. Ancak sonra-

dan, kaptan pilotun Heathrow'a yaklaştığımızı anons etmesiyle birlikte, artık birbirimizin uçuş sırası düşüncelerini bölmüş olmayacağımızdan emin olduktan sonra, sohbete girdik. Adam İngiltere'de yaşadığı yere, Soğuk Savaş sonrası kapatılan okyanus ötesi üslere istisna oluşturan büyük Amerikan askeri üslerinden birine geri dönüyordu. Bir Afro-Amerikalı olarak, askerlikte kariyer yapmış, kıdemli çavuş rütbesine yükselmiş. Evli bir erkek olarak, iyi bir hayat sürdüğünü düşünüyordu. Eşi de bundan hoşnutmuş. Yine de, karısının, adamın şimdilerde sık sık yapmak zorunda kaldığı aylık seyahatlerden memnun olmadığını itiraf ediyordu. Adam askeri eğitmendi. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Yugoslavya'nın parçalanmasından beridir, onun vasıflarına özel bir talep oluşmuş. Daha önce, Litvanya'nın yeni ordusunun eğitiminde görev almış. Şimdi de bir Slovenya turunu tamamlamaktaymış. Amerikan ordusu, kendini taklit edilecek bir örnek olarak sunuyor, ve yeni pek çok devletin yetkilileri de, bu sunumu kabulleniyorlardı.

Soğuk Savaşın bittiği günümüz dünyasında Amerikan ordusunun fiziksel ve ideolojik bakımdan bunca etkin duruma gelmesi, hiç kuşkusuz, kadınlara ilişkin tasavvurların Amerikan manipülasyonları ve bu militarize edilmiş tasavvurların çok sayıda kadının gözündeki cazibesini dikkate değer kılıyor. 1990'ların sonlarında, Amerikan silahlı kuvvetleri yalnızca gezgin askeri eğitmenler sağlamakla kalmayıp, AIDS'ten korunma ve barışı sağlama konularında da kendi formüllerini pazarlamaktadır. ABD aynı zamanda dünyanın lider silah ihracatçısı durumuna gelmiştir. Bu uluslararası askeri programların her biri, bir erkekten ve bir kadından –yalnızca üniformalı kadın değil, askerin evindeki ve askeri üs çevresinde bulunan militarize edilmiş eğlence yerlerindeki kadından da– neler beklenmesi gerektiğine dair Amerikan tasavvurlarının ihracı için alan sağlamaktadır.

Öte yandan, tüm bu etkinliğine rağmen, Amerikan ordusu diğerlerinden farklıdır, tıpkı Amerikan feminizminin diğer feminizmlerden farklı olması gibi. Bu özgünlüğü vurgulamak içindir ki, sonraki bölümlerde, asker eşleri, fahişeler, askerler, hemşire-

ler, anneler ve feministler olarak militarize edilmiş Amerikan kadınlarının deneyimlerini, Britanyalı, Rus, Alman, eski Yugoslavyalı, Şilili, Kanadalı, Filipinli, Ruandalı, Endonezyalı, Güney Afrikalı, İsrailli, Güney Koreli, Vietnamlı ve Japon kadınların deneyimleriyle karşılaştırarak ele aldım. Amerikan ordusunun halihazırdaki baskınlığı, karşılaştırmalı bir soruşturmayı geçersiz kılmıyor. Hattâ bu yeni yüzyıl başlangıcında, bu baskınlık, yerellikle sınırlanmamış bir incelemeyi daha da zorunlu kılıyor. Toplumsal cinsiyetlenmiş militarizasyon süreçleri, günümüzde uluslararası düzeyde işlemektedir. Dolayısıyla, sorgulamalarımızı uluslararası düzeyde oluşturmamız gerekiyor.

Militarizasyon konusunda belirgin düzeyde feminist bir eylem biçimine doğru giden bazı rotalar var ki, bolca sözü edilen Amerikan liberal feminist rotadan çok farklı görünebilir. Sözgelimi, Britanyalı kadın hakları savunucuları, Britanyalı kadınların ordudaki rollerini geliştirme yönünde büyük siyasi enerji ve zaman harcamamışlardır. Britanyalı kadın milletvekilleri içinde –Britanya Avam Kamarası'nın erilleştirilmiş sahasına bir defada 160 kadının girdiği 1997'deki meşhur çıkartmadan sonra bile– bu yakınlarda emekli olan Amerikan Kongre Üyesi Patricia Schroeder'e karşılık gelecek biri yoktur. Bir başka deyişle, Britanyalı hiçbir kadın parlamenter, siyasi gücünün onca büyük bir bölümünü, kadınların ülke ordusunda eşit düzeyde yer almalarını desteklemeye adamamıştır: 1990'lar sonunun Avam Kamarası'nda, bu konu siyasi gündemin öncelikli bir konusu haline gelmemiştir. Öte yandan, Britanyalı kadınların yanısıra, Alman, Güney Koreli ve Okinawalı kadınlar, yaşadıkları şehirlerde ya da onun çevresinde bulunan iki ayrı ordunun –kendi ülkelerinin ve yabancı bir ülkenin ordusunun– erkekleriyle mücadele etmek zorunda kalırken, Amerikalı muadilleri bunu yaşamamıştır. Sonuç olarak, militarize edilmiş toplumsal cinsiyetçi milliyetçiliğin, yerel bir erilleştirilmiş milliyetçi militarizm türünü tetikleyecek şekilde yabancı askerlerin yerli kadınları tacizine karşı örgütlenmenin getirdiği gizli tehlikelere dair, Amerikan muadillerini eğitenler, bu ülke feministleri olmuşlardır.

Günümüzde Amerikan feministleri herhangi bir uluslararası süper güce mensup kadın için geçerli şu zor dersi kavramaya başlıyorlar: Diğer ülkelerdeki kadınların yaşadıkları toplumsal cinsiyetlenmiş deneyimleri ve onlar tarafından geliştirilen feminist teorileri ciddiye almadıkça, analitik ve stratejik bakımdan zayıf duruma düşecekler. Sözgelimi, Amerika'nın çok gelişkin eviçi şiddet karşıtı hareketi, şiddet tartışmalarını ülkesinin askeri üslerine taşıma konusundaki mücadelesine ancak gecikmeli olarak başlayabildi. Şili'de ise, öncelik sırası bunun tersineydi: Şilili feministlerin, 1980'lerde ülkelerinin baskıcı askeri rejimi kovma hareketlerine cesur katılımları, sonradan sivil toplumdaki eviçi şiddeti gündeme taşımalarına yol açan adım olmuştu. Sonuçta, Amerikan feministler eviçi şiddeti durdurmak için olağanüstü bir enerji harcamış, oysa pek çoğu, ülkelerinin askeri politikalarını "kendi meseleleri" olarak benimsememiştir; Şilili feministler ise, tersine, günümüzde militarizmi daima analitik düşünürler *çünkü* kadınlara karşı kadın düşmanı şiddeti önemserler. Yeni enternasyonalize olmuş sorgulamalar, yeni soruları da kışkırtmaktadır. Sözgelimi, 1995-1996'da çok sayıda Rus kadınının yaptığı şeyi yapan –asker oğullarını haksız bir askeri operasyon olarak gördükleri savaştan alıp geri götürmek üzere, bu örnekte Çeçenya olan savaş alanına giden– belgelere geçmiş tek bir Amerikan kadını olmamasının nedeni nedir? Yeni yüzyılın başladığı şu zaman, yerelciliğe hapsolmanın vakti değil.

Khaki'yi ilk Britanya'da yayımlamak, benim için aşı görevi gördü. Yazarken zihnimde Amerikalı olmayan okurları canlandırmak, paha biçilmez bir fayda sağladı. Güney Koreli, Avustralyalı, Kanadalı, Sırp, Şilili, Japon ve İsrailli okurlar, beni aşırı yerel kalmaktan, Amerikan kadınlarının deneyimlerinin, sanki öyle efsanevi bir mahluk varmış gibi, dünyadaki Tipik Kadının deneyimi olduğuna dair fazlasıyla yaygın varsayıma sıkışmaktan korudu.

Başlangıçtan beri, militarizasyonun toplumsal cinsiyetlenmiş seyrine ilişkin beni bilgilendiren ve yerelliğe doğru giden patikaya fazla dalmamı engelleyenler, yine çabalarını eksik et-

mediler. Onlara büyük minnet borçluyum. 1980'lerin başından beri, tahminlerini, verilerini ve uyarılarını benimle paylaşmakta olan, bazılarını yalnız mektuplaşmalardan tanıdığım düzinelerce insan var. Kitabın sonundaki Notlar kısmını en iyisi genişletilmiş bir teşekkür olarak okuyun. Bana bir tez, bir gazete kesiği ya da bir video kaset yollayanların her biri, militarize edilmiş bir hayat yaşamanın bir kadın için ne demek olduğunu öğrenmeme katkı sağladı.

Elinizde tuttuğunuz kitabı yazmamda cömert yardımlarını esirgemedikleri için burada özel teşekkürlerimi iletmek istediğim bazı insanlar var: Şili'de Ximena Bunster, Kanada'da Sandra Whithworth, Maja Korac, Wenona Giles, Lucy Lalibert ve Deborah Harrison; Avustralya'da Jan Pettman, Ann Marie Hilsdon ve Ann Smith; Britanya'da Debbie Licorish, Philipa Brewster, Candida Lacey, Marysia Zalewski, Julie Wheelwright, Nira Yuval-Davis, Ken Booth, Debbi King, Terrell Carver, Joanna Labon ve artık hayatta olmayan Anne Bennewick; Irlanda'da Ailbhe Smyth; Güney Kore'de Insook Kwon; Avusturya'da Katrin Kriz; ABD'de Joni Seager'a zekası, daima keskin analitik sorgulamaları ve süregiden sohbetlerimiz için, David Enloe'ya kardeşçe dedektiflik çabaları, Margaret Enloe'ya babamızın savaş yıllarına dair hikayelerini yorumlamama katkıları için, Lois Brynes'a editoryal kavrayışı için, Gilda Bruckman ve Judy Wachs'a genel kültürle kaynaştırdıkları tecrübeleri için özellikle teşekkür ederim. Yine ABD'de Serena Hilsinger, Amy Lang, Julie Abraham, Karen Turner, Saralee Hamilton, Caroline Becraft, Katharine Moon, Linda Green, Mary Wertsch, Mary Katzenstein, Angela Raven Roberts, Jeff Ballinger, Stephanie Kane, Doreen Lehr, Madeline Drexler, E.J. Graff, Pat Miles, Seungsook Moon, Georgia Sadler, Lory Manning, Betty Dooley, Frank Barrett, Lois Wasserspring, Alison Bernstein, Kristin Waters, Pat Cazier, Annie Mancini, Valerie Sperling, Constance Sutton, Mark Miller, Justin Brady, David Michaels, Suzanne Keating, Parminder Bhachu, Beverly Grier, Francine D'Amico, Bob Vitalis, Michelle Benecke, Dixon Osborn, Kate Rounds, Jane Hornstein, Patty Dutile, Karen Dor-

man, Catherine Lutz, Harold Jordan, Karen Kampwirth, Simona Sharoni, Gary Lehring, Caroline Prevatte, Yoko Harumi, Keith Severin, Philippa Levine, Keith Gaby ve Brenda Moore'a içten teşekkürler. Japonya'da, Suzuyo Takazato, Carolyn Francis, Norio Okada ve Amane Fumabashi'ye; Filipinler'de Angela Yang'a; Hollanda'da Shelly Anderson'a; Kamboçya ve Mozambik'te Liz Bernstein'a; İsrail'de İsis Nusair, Rela Mezali, Dafna Izraeli ve Hanna Herzog'a; Tayland ve ABD'de Gai Liewkeat'a; Hırvatistan'da Maria Olujic'e, Güney Afrika'da Jacklyn Cock'a ayrıca teşekkür ederim.

Kitaplar kendiliğinden ortaya çıkmıyor. Onları üretip satan bazı insanların tercihleriyle oluyor bu. Kadınların siyasi yaşama ilişkin deneyimleri ve fikirlerini dikkate alan kitaplar, editörlerden kitapçılara, yayın sektörünün her düzeyinde tercihlerini yapan feministler sayesinde basılıp, bizlerin okumasına hazır hale getiriliyor. Her biri bir diğerine bağımlı. Ve biz okurların onların hepsine ihtiyacımız var. Bu en son incelememi, Naomi Scneider'ın incelikli yayıncılık vizyonuna borçluyum. Kitaplaşmış tüm fikirlerim, yayın sektöründeki feministlerin ortak zekası, bilgisi ve girişimcilik yetenekleri sayesinde basıldılar.

Kitap, aldatıcı bir bitmişlik hissi verir. Fikirleri şekillendiren mürekkep kurumuştur. Sayfaları belli bir sırayla bir arada tutan yapışkan katılaşmıştır. Ancak, beni bu kitabı yazmaya kışkırtan soruların yanıtlarının ancak kısmen verilmiş olduğuna şimdi her zamankinden çok inanıyorum. Orduların kadınların yeteneklerini, arzularını, kâbuslarını ne şekilde kendilerine dayanak yaparak onları denetlemeye çalıştıkları ve kadınların bu manevraları ne şekilde değerlendirip tepki gösterdiklerine dair çok az şey biliyoruz.

Nitekim, tek tek kadınların yaşamlarının nasıl militarize hale geldiğini ve toplumsal cinsiyetlenmiş militarizasyonun örtük gündelik işleyişi tersine çevrilse neler olabileceğini daha yeni yeni anlamaya başlıyoruz.

Somerville, Massachusetts, 1999

1. Bir Kutu Çorba Konservesi Nasıl Militarize Edilir?

Londra'daki bir süpermarketten satın aldığım bir kutu Heinz şehriyeli çorba konservesi mutfak tezgâhımın üzerinde, yıllarca açılmadan durdu. Heinz firması bu konserveyi dünyanın farklı ülkelerinde piyasaya veriyor muydu, yoksa bunun en iyi satacağı ülkenin Margaret Thatcher'ın Britanya'sı olduğuna mı kanaat getirmişti, bilmiyorum. Ama o sırada bana Thatcher'dan ziyade Reagan zihniyetine uygun görünmüştü. Çorbayı pişirmeyi hiç düşünmedim. Dönüşte kutuyu valizime atıp Boston'a getirmiştim; böylelikle dilediğimde ona bakıp, taşıdığı derin militarize göndermeler üzerine kafa yorabiliyordum.

Çorbanın içindeki malzemeler bildikti. Heinz'ın şef aşçıları, yoğun kıvamdaki domates karışımına minik şehriyeler eklemişlerdi. Ancak taneler, alışıldığı gibi alfabenin harflerinin değil, *Yıldız Savaşları* filmindeki uydular şeklindeydi.

Bu yenilikçi çorba tasarımının uzmanların huzuruna çıkarıldığı ilk anda, Heinz karargâhında nasıl bir konuşma geçtiği konusunda ancak tahmin yürütebiliriz. Pazarlama uzmanları, yemek alışverişinin büyük bölümünün kadınlar tarafından yapıldığını bildiklerine göre, bir domates çorbası içinde yüzen Yıldız Savaşları tanelerinin kadınlara cazip geleceğini düşünmüş olmalılar. İyi ama neden? İşine giderken ya da eve döner-

ken uğradığı semt marketinin reyonlarında kararlı adımlarla yürüyen, çifte iş yükü altındaki bir kadının dikkatini çekecek, "ona hitap edecek" şey ne olabilirdi? Şirket masası etrafında toplanan tasarımcılar ve diyetisyenler muhtemelen, meşgul bir kadının ev ortamındaki tipik yemek vaktini hayal etmeye çalıştılar. Domates çorbası sağlıklı bir yemekti. Ancak bir annenin hazırladığı sağlıklı yemeği yemesi için çocuğunu ikna etmesi gerekirdi. Bu kimi zaman son derece zorlu bir mücadele gerektirir. Minik a,b,c harfleri, patates kızartması ve kola düşkünü çocuk için yeterince çekici olmayabilir. Oysa minik uzay silahları eklenerek, küçüğün kaşığını çorba kâsesine daha bir şevkle daldırması sağlanabilirdi. Böylesi, hem vitaminden bucak bucak kaçan çocuğu hem bıkkın anneyi hem de gıda şirketini mutlu edecekti.

O halde militarizasyon, yalnızca savaş uçakları, mayınlar ve kıtalararası füzeler üreten fabrikaların yöneticilerini ve işçilerini değil, aynı zamanda gıda, oyuncak ve giysi üreten şirketleri, film stüdyolarını, borsacıları ve reklam ajanslarını da etkiler. Bir şirketin çalışanları, tüketicilerinin militarizasyonun etkisini taşıyan ürünlerin sihrine kapılmasını ne denli doğal ve sorunsuz bir durum olarak algılıyorlarsa, kendileri de o ölçüde militarize olmuşlar demektir. Çalışanlar aynı zamanda militarist amaçları desteklemenin toplumun iyiliğine hizmet ettiğini düşündükleri ölçüde militarize olmuşlardır. Böylesi işçiler söz konusu militer değerleri birer veri olarak kabullenmekle kalmayıp bu değerleri ortak bir zenginlik, güçlendirilmesi ve yararlanılması gereken bir şey olarak tanımlamaya başlayabilir. Kamuflaj renklerinde tasarlanmış lateks prezervatiflerin, aksiyonu savaşla bir tutan filmlerin, pirinç düğmeleri ve apoletleri yücelten moda tasarımlarının hepsi de birileri tarafından bilinçli olarak tasarlanmıştır.[1]

1 New York'taki Metropolitan Sanat Müzesi Eylül-Ekim 1995'te Kılıçlar ve Saban Demirleri: Askerî Giyim ve Sivil Gardrop adlı özel bir sergi açtı. Küratörler sergide Amerikalı general Dwight Eisenhower ve Mussolini'nin Kara Gömleklilerinden Kraliçenin Oxfordshire Hafif Süvari Alayı askerlerininkine uzanan bir dizi askerî üniformadan esinlenerek tasarlanmış sivil moda ürünlerine yer verdiler. Bkz. Amy M. Spindler, "From Lethal Cause to Artistic One", *New York Ti-*

Yıldız Savaşları çorbası üzerinden yaratılan senaryoyla pek çok insan militarize ediliyor: şirket pazarlamacıları, diyet uzmanları, anneler ve çocuklar. Bunlar, öğle yemeğinden kalkar kalkmaz gidip orduya yazılmasa da militarizasyon süreci işliyor. Militarizasyon asla sırf orduya katılmakla sınırlanamayacak, çok daha karmaşık ve sinsi bir süreç ve cinsiyete dayalı toplumsal coğrafyada kapladığı alan, şu anlamlı haki renkle boyanmış tepeciklerin çok daha ötesinde.

CARMEN MIRANDA'NIN MİLİTARİZASYONU

Militarizasyon konusunda çalışan bir kişinin yalnızca ordudaki erkekler ve kadınlara odaklanıp kalmamasını gerektiren başlıca neden, militarizasyon değerlerinin yaygınlığıdır. Militarizasyonun dikkatimizi daha çok orduda görevli insanlara yönelttiği doğrudur. Yine de pek çok insan hayatında bir kez olsun silah kullanmamış ya da miğfer giymemiş olsa bile, düşünce biçimi, günlük yaşamını sürdürme şekli, çocukları ve yaşadığı toplum için belirlediği hedeflerde, militarizasyonun etkisi altına girebilir.

Militarizasyon, her zaman savaş kılığında karşımıza çıkmaz. Kadınlara ve militarizme ilişkin pek çok tartışma sıcak savaş dönemleri kapsamında gerçekleşir: Kosova ya da Çeçenistan savaşında kadınlar, İkinci Dünya Savaşı'nda kadınlar, Amerikan İç Savaşı'nda kadınlar. Bunun sonucunda, bu çalışmaların en iyi örnekleri, sivillerin yaşadığı dönüşüm –ve buna karşı direniş– konusuna gerçekten ışık tutsa da kolaylıkla, daima devletlerin uyguladığı açık şiddetin, yani savaşın militarizasyonu beraberinde getirdiği düşüncesine kapılabiliriz. Oysa asker eş-

mes, 15 Eylül 1995. New York'ta yayımlanan yüksek tabakaya seslenen bir magazin dergisi olan *George*'un Ağustos 1996 sayısında Chanel, Miuccia Prada ve Calvin Klein gibi moda tasarımcılarından, birer üniforma tasarlamaları istenmiş. Bu istek Amerikan kamuoyunda devlet okullarında çocuklara üniforma giyme zorunluluğu getirilmesinin yararları ve sakıncaları konulu tartışmalardan kaynaklanmışsa da, tasarımcılar ve derginin yayıncısı (John Kennedy Jr.), üniformaların göndermeler yapabildiği militarist değerler gibi daha kapsamlı kaygıları da ele almışlar. Bkz. Amy M. Spindler, "Designer Put Their Minds to Uniformity" *New York Times*, 14 Mayıs 1996.

leri ve askerî fahişe olarak çalışan kadınların yaşamları incelendiğinde, militarizasyonun sıradan günlük düzene nasıl nüfuz ettiği açıkça görülür: Militarizasyon notlar, kirli çamaşırlar, sevişmeler ve soğuk bira bardaklarının şıngırtıları arasından hayata sızmayı başarır. Militarizasyonun böylesine yayılmacı ve dolayısıyla kökü zor kazınır bir süreç olmasının nedeni, bu sürecin gündelik biçimlerinin, yaşama yönelik neredeyse hiçbir tehdit taşımıyor gibi görünmesidir.

Bana kalırsa militarizasyonu tam olarak anlayabilmemizin en iyi yolu, kadınların militarizasyon deneyimlerine ciddiyetle eğilmektir. Kadınların militarizasyonu, hükümetlerin ve uluslararası ilişkilerin militarizasyonu için daima çok önemli olmuştur. Erkeklerin militarizasyonu için, kadınların militarizasyonuna ihtiyaç vardır. Ve kadınların militarizasyonu, tekdüze biçimler aldığından, genellikle pek tanınmadığı, hatta dikkate değer bile görülmediği sıradan gündelik sisteme yavaş yavaş ve ustalıkla sızma eğiliminde olduğundan dolayı, kadınların militarizasyonunun sorgulanması, yer yer körelmiş çözümleme becerilerimize işlerlik kazandırabilir.

Militarizasyon bir kişinin ya da bir şeyin, gitgide daha fazla ordu denetimine girdiği *veya* kendi refahı ya da iyiliği için militarist fikirlere bağımlı hale geldiği, adım adım ilerleyen bir süreçtir. Militarizasyon bir bireyi ya da bir toplumu ne denli dönüştürürse, askerî gereksinimler ve militarist yargıların yalnızca yararlı değil, aynı zamanda normal olduğu fikri, o birey ya da toplum tarafından o denli kabul görmeye başlar. Yani militarizasyon, kurumsal, ideolojik ve ekonomik dönüşümler kadar, kültürel bir dönüşümü de ifade eder.[2] O halde, militarizasyonun yayıldığı alanın haritasını çıkarmak, bir yığın beceri gerektirir: Bütçe bilgilerini değerlendirme ve bürokratik dili yorumlama yetisi elbette şarttır; ama bunun yanında hafızanın, evliliğin, kahramana tapınmanın, sinema imgelerinin di-

2 1930'lardan 1990'lara, Amerikan toplumunun militarizasyonu konusunda, disiplinlerarası, yakın tarihli bir araştırma, Michael S. Sherry'nin *In the Shadow of War: The United States since the 1930's* adlı çalışmasıdır. (New Haven: Yale University Press, 1995).

namiklerini ve ticarileştirilmiş cinselliğin ekonomik işleyişini anlama becerisi de gerekir.

Öte yandan, militarizasyon her zaman her şeyi biçimlendirmez. Öyle olsaydı, ayırt edilmesi ve anlaşılması imkânsız olurdu. Sözgelimi, bir tüfek bile militarize edilebilir veya militer değerlerden *arındırılabilir*. Acı ve zarar vermek üzere tasarlanmış bir alet olan tüfek, beslenme alışkanlıkları gereği her gün tavşan yemek zorunda olan biri tarafından tavşan avlamak için kullanılırsa, o tüfek ve onu kullanan kişinin militarize olduğunu düşünmek bize bir yarar sağlamaz. Elbette tüfeğin kullanımı, hayvanlara karşı gaddarlık, kamu güvenliği gibi konulara ilişkin yararlı tartışmaları alevlendirerek ihtilaflı niteliğini koruyabilir. Ancak, söz konusu tüfek, kullanıcı tarafından yalnızca gerekli bir besini elde etmeye yarayan bir araç olarak değil, aynı zamanda, yaygın biçimde düşman olduğu varsayılanlara karşı toplumun güvenliğini sağlayan bir araç ya da erkeksi bir kendini ifadenin veya şiddetin tepeden denetlenmesine bağımlı, erilleştirilmiş yurttaşlığın sembolü olarak kullanıldığı takdirde, işte *o zaman,* o tüfek ve sahibi –ve tüfek sahibinin davranışını beğenen ya da onu buna teşvik eden herkes– militarizasyon sürecine tüm hızıyla girmiş demektir.

Militer olmayan araçlardan militarize araçlara böyle kolayca dönüştürülebildiklerinden dolayı, silahlar ve onları üretip satanlar ve kullananlar yakından incelenmeye değer. Örneğin Güney Afrikalı sosyolog Jacklyn Cock, ırk ayrımcılığının [apartheid] ardından Güney Afrika'da silahların yaygınlaşması sorununa yurttaşlarının dikkatini çekmiştir; demilitarizasyon savunucularının, ülkenin yeniden örgütlenen ordusuna bakmakla yetinmemeleri gerektiğini savunur. Cock'a göre, Güney Afrikalıların kapsamlı demilitarizasyon umutlarının suya düşmemesi için, paralı ordulara, haydutlara ve turist peşindeki avcılık şirketlerine silah dağıtımının (silahların birçoğu yeni terhis edilen askerler tarafından sağlanmaktadır) sürekli denetlenmesi gereklidir.[3]

3 Jacklyn Cock, sosyoloji profesörü, University of Witswaterstrand, yazarla yazışmalar, Nisan 1996. Ayrıca bkz. Jacklyn Cook, "A Sociological Account of

Bugün ABD'de askerî donanımın, taktiklerin ve değer yargılarının Federal Soruşturma Bürosu (FBI) ve Alkol, Tütün ve Ateşli Silahlar Federal Bürosu (BAFT) gibi sivil olduğu varsayılan birimler tarafından özümsenmesi ciddi kaygılara yol açıyor.[4] Paradoksal bir biçimde, FBI ve BAFT'ın militarizasyonuna karşı seslerini en fazla yükselten Amerikalılardan bazıları, "yurtsever milisler" adı altında örgütlenerek, hipermilitarize protesto biçimlerini bizzat benimsiyorlar.[5] Militarize kamusal eylem biçimlerinden bilinçli olarak kaçınılmadıkça, kamusal yaşam alanlarındaki militarizasyon, resmî militarizme karşı etkili tek yanıtın muhalefetin militarizasyonu olduğu varsayımına dayanan, en az onun kadar militarize bir tepki doğurabilir. Zamanla bu varsayım, siyasal hayal gücünün trajik bir yenilgisi haline gelebilir. Bir seçenek daha var: Hem devletin sivil kuruluşlarındaki personelin hem de onu eleştirenlerin geliştirdikleri muhalefet biçimlerinin –gerek donanımları gerek zihniyetleri bakımından– demilitarize edilmesi. Okinawa, Kuzey İrlanda ve Sırbistan'daki feministlerin işaret ettiği gibi, militarizasyona karşı çıkışın, erilliği ayrıcalıklı kılmaktan kaçınan yöntemlere dayanması gerekir. Aşağıda göreceğimiz üzere, ister devlet kurumlarının koridorlarında, ister bir protesto gösterisi sırasında sokaklarda olsun, militarizasyon *hem kadınların hem de erkeklerin* rızasını gerektirdiği halde, erilliği *ayrıcalıklı kılar.*

Militarizasyon özel bir dönüşüm sürecidir, ama militarizasyona uğrayabilecek şeylerin listesi hemen hemen sonsuzdur: Oyuncaklar, meslekler, psikoloji, moda, din, oy verme, yerel

---

Light Weapon Proliferation in Southern Africa" *Light Weapons and International Security* içinde, ed. J. Singh (Washington, D.C.: British American Security Council, 1995), 63-86.

4 Örnek olarak bkz. Stuart A. Wright, ed., *Armageddon in Waco: Critical Perspectives on the Branch Davidian Conflict* (Chicago: University of Chicago Press, 1996).

5 Yurtsever milislerin en azından bazı analizlerine büyük bir sempatiyle yaklaşan kadın Kongre üyesi Idaholu Cumhuriyetçi Helen Chenoweth'in eleştirel bir portresi için bkz. Sidney Blumenthal, "Her Own Private Idaho", *The New Yorker Magazine*, 10 Temmuz 1995, 27-33.

Resim 1: *İkinci Dünya Savaşı sırasında askerlere moral verme yetenekleriyle harekete geçirilen 1940'ların Hollywood yıldızlarından Carmen Miranda, Amerikalı asker ve denizcilere şarkı söylerken. Washington'un "resmî" gözünde Miranda, Birleşik Devletler-Latin Amerika arasındaki dostça ilişkiler için ayrıca önemli bir figürdü. (The Academy of Motion Arts and Sciences, Los Angeles, California.)*

ekonomiler, prezervatifler ve film yıldızları.[6] Bunun sonucu olarak, sözgelimi, Brezilyalı şarkıcı ve komedyen Carmen Miranda, İkinci Dünya Savaşı sırasında Hollywood stüdyolarındaki işverenleri tarafından militarize edilmişti. Savaş boyunca Roosevelt yönetiminin Latin Amerika hükümetlerini Washington'la dostane ilişkiler içinde tutma yönündeki çabalarına destek vermeye can atan Hollywood patronları Carmen Mi-

6 Amerikan psikolojisinin önde gelen isimlerinin ABD ulusal güvenlik doktrinine bilinçli olarak geliştirilmiş bağımlılıklarının ufuk açıcı bir irdelemesi için bkz. Ellen Herman, *The Romance of American Psychology: Political Culture in the Age of Experts* (Berkeley: University of California Press, 1995).

randa'yı, kuzeyle güney arasında köprü kuran ve bu sırada ABD askerlerini de eğlendiren, her derde deva Latina olarak film piyasasına sürdüler.[7] Carmen Miranda'nın militarizasyonu, onun, Hollywood stüdyolarını yöneten erkekler, Washington'da siyaset yapan erkekler ve Latin Amerika başkentlerinde dış politikayı belirleyen erkekler arasında bir ittifakın kurulmasına araç olması ölçüsünde, kamu yaşamının erilleştirilmesinde de rol oynadı. Bir başka deyişle, Miranda'nın militarize sinema sahnesinin merkezindeki dişilleştirilmiş konumu, erkeklerin siyaset sahnesinin merkezindeki yerinin gözden uzak tutulmasına hizmet etti.[8]

Kabare şarkıcıları, *stand-up* komedyenleri, dansçılar, kısacası eğlence sektöründe çalışan herkes, performans yeteneğini askerlere moral desteği verme aracına dönüştürdüğü takdirde, genellikle son derece gönüllü bir biçimde militarize edilebilir.[9] Moral. Erilleştirilmiş, militarize edilmiş moral. Özellikle kadınları, erkek askerlere moral desteği için seferber etmek üzere, çok kapsamlı resmî girişimlerde bulunulur. Bu resmî gayretlerin hedefi durumundaki kadınlar, kimin moralini yükseltmek ve kimin amaçlarına hizmet için şarkı söyleyeceklerine karar vermek zorundadırlar.

---

7 Carmen Miranda'nın, bir kez 1940'ların Hollywood stüdyo sistemine girdikten sonra, kendi olağanüstü yeteneği ve starlığı üzerindeki denetimi elinde tutmasının mümkün olup olmadığı sorusu, Brezilyalı yönetmen Helena Solberg'in *Carmen Miranda: Bananas Is My Business* adlı 1995 tarihli belgesel filminde etkileyici bir üslupla sorgulanıyor.

8 Washington'ın 1940'lardaki savaş döneminde Latin Amerika'yla film diplomasisine ilişkin uyarıları için, Clark Üniversitesi'nden Tim LeDoux'ya teşekkür borçluyum. Hollywood stüdyolarının, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'daki askerî işgalde yüklendiği aktif rol ve bundan kazandığı muazzam kârlarla ilgili bir araştırma için bkz. Reinhold Wagnleitner, "American Cultural Diplomacy, Hollywood, and the Cold War in Central Europe", *Rethinking Marxism* 7, no. 1 (Bahar 1994): 31-47.

9 Örneğin Berlin kabare şarkıcısı Claire Waldoff'un karmaşık hikâyesine bkz. Nazi subayları İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman askerleri eğlendirmesi için bir lezbiyen olan Waldoff'tan yararlanmaya çalışmış, ama girişimleri her zaman başarılı olmamıştır: "'Get the Men Out-Out-Out of Parliament!' - Claire Waldoff (1884-1957)", Claudia Schoppmann, *Days of Masquerade: Life Stories during the Third Reich* içinde (New York: Columbia University Press, 1996), 57-75.

Sivil seçmenler militarize edilebilir. Örneğin, Britanyalılar bazı seçimleri "haki seçimler" olarak adlandırırlar. Bunun anlamı şudur: Bu tür militarize olmuş seçimlerde, rakip partilerin oy toplamadaki başarısı, kendini bir savaş fatihi olarak gösterebilmesine bağlıdır. Haki seçim, daima, savaş açmaya en istekli ya da seçmenlerin zihninde savaş sanatıyla en ilişkili konumda bulunan parti ya da adayların başarı şansını artırır. Bu tür bir seçimde seçmenlerin, askerî hünerler, askerî örgütlenmede başarı ya da yabancılara karşı militarist yaklaşımlar sergileyebilen adayların partilerine eğilim gösterecekleri varsayılır. Seçmenlerin, bu niteliklerin sivil toplumun karşı karşıya kaldığı sorunları çözme potansiyeline dönüşeceğine kani olmakla kalmayıp, bu tür becerilerin ve örgütsel deneyimlerin sivil sorunların çözümüne *en uygun* birikimi yarattığı sonucuna varacakları da düşünülür. Tipik bir haki seçimde –ister Britanya, ister ABD, Liberya, Rusya ya da Sırbistan'da olsun– erkek adaylar ve erilleştirilmiş parti programları öne çıkar; zira, pek çok toplumda, militarist çözüm reçetelerinin yalnızca erilleştirilmiş liderler tarafından güvenilir biçimde uygulanacağı düşünülür.[10] Oy verme döneminde, seçimi bir haki seçime dö-

10 Rusya'nın 1995 parlamento seçimleri, Rus ordusunun Çeçenistan'daki isyancılara karşı kazandığı küçük düşürücü sayılabilecek anlamsız zaferinin hemen ardından gelmesi bakımından, farklı bir tür "hâkî seçim" idi. 17 Aralık 1995 Duma seçimleri arifesindeki kampanya döneminde, parlamentoya girmek için mücadele eden generallerin sayısı büyük dikkat çekmişti. Eski general adaylar tek bir partide toplanmamış, iktidar partisi ve çeşitli muhalefet partileri arasında dağılmıştı. Başkan Boris Yeltsin'in partisi olan Rusya Bizim Evimiz Partisi, üsleri Savunma Bakanlığı'nın desteği ile aralarında 23 generalin de bulunduğu 123 askerî subayı aday göstermişti. Bkz. Steven Erlanger, "Rusya Ordusu, Meclisteki Subaylarla Daha Fazla İktidar Peşinde" *New York Times*, 24 Kasım 1995. Hangi safta olursa olsun subaylar, bir yandan henüz toy olan demokratik mecliste meslekten askerlerin olmasının, Rus yurttaşlarına hem daha fazla istikrar sağlayacağı hem de ulusal gururu artıracağı vaadinde bulunurken bir yandan da siyasi nüfuzun, orduya, sınırlı bütçe pastasından daha büyük bir dilim kazandıracağını ve böylelikle seçmenlerin zorunlu askerlik yapan oğullarının dayanmak zorunda olduğu fiziksel eziyetlerin de azalacağını savundular. Bkz. Olivia Ward, *Toronto Star*, 5 Kasım 1995. Öte yandan Rus seçmenlerinin seçimlerinde böylesine militarize edilmeye gönüllü olup olmadıkları çok net değildi. Muhalefet partisinin asker adaylarının en göze çarpanlarından, Afgan savaş kahramanı ve milliyetçi Aleksandr Ledbed, bir sandalye kazanmayı başardıysa da, partisi Rus Halkları Kongresi onu Duma'ya taşıyabi-

nüştürmeye yönelik böylesi çabalar, toplumsal cinsiyetten kaynaklanan bir görüş ayrılığına yol açabilir; kadınlar, erkeklerin savaş yanlısı partilere oy verme konusundaki eğilimini paylaşmaz.

Ama söz konusu farklılık, her zaman oluşmaz veya oluşsa da çok ciddi boyutlarda olmaz. Militarize edilmiş kadın seçmen ifadesi kendi içinde çelişkili ve anlamsız bir ifade değildir.[11] Öte yandan, bazı feministler ve eylemciler, toplumsal cinsiyet uçurumunun ortaya çıkışından güç alabilirler. Örneğin, 1998 yılı başlarında Clinton yönetimi ile Tony Blair, Iraklı Saddam Hüseyin'i BM silah denetçilerini kabul etmeye zorlamak için İran Körfezi'nde bir askerî yaptırım gücü konuşlandırma konusunda anlaşmaya vardıklarında, kamuoyu yoklamaları Britanyalı kadınların, Blair'in politikasına erkeklere oranla son derece soğuk yaklaştıklarını gösterdi. 1998 yılının Şubat ayı başında, ankete katılan Britanyalı erkeklerin %68'i "Britanyalıların, bombalı saldırı da dahil, Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'a karşı askerî bir müdahalede yer almasını desteklediklerini" söylediler; bu tür bir desteği dile getiren kadınların oranı ise yalnızca %45'ti.[12] %23'lük bir fark, kamuoyu

---

lecek %5'lik halk oyunu almayı başaramadı. Rusya Bizim Evimiz Partisi militarize aday listesine rağmen, hem Komünist Parti hem de aşırı milliyetçi Liberal Demokrat Parti'nin gerisinde kaldı. Bkz. Alessandra Stanley, "Rusya'da İktidar Partisinde Komünistler 2'ye 1 Önde" *New York Times*, 19 Aralık 1995. Meclis seçimlerini takip eden haftalarda General Lebdeb'in, 1996'da Rus başkanlığı için Yeltsin'e karşı adaylığını koyacağı konuşuluyordu. Bu seçimde yeni Duma'daki en büyük parti olan Komünist Parti tarafından desteklenecekti; bu, ordunun statüsünün Rus seçim politikalarının başlıca meselelerden biri olmaya devam etmesini garantiye alıyordu. Bkz. Michale Specter, "Ordu Kahramanının Rus Yarışına Katılması, Reformcular İçin Büyük Bir Tehdit Oluşturuyor", *New York Times*, 29 Aralık 1995. Ledbed seçimi kaybettiyse de Rusya'nın istikrarsız siyasetinde şöhretli bir figür olmayı sürdürdü.

11 Lisa Brandes, "Toplumsal Cinsiyet Uçurumu ve Savaşa Yönelik Yaklaşımlar" (Ortabatı Siyaset Bilimi Derneği'nin yıllık toplantısında sunulan tez, Chicago, 9-11 Nisan 1992). Lisa Brandes, Tufts Üniversitesi, Medford, Massachusetts'da siyaset bilimi profesörü. Ayrıca bkz. Carol Bacchi, "Kamuoyu Yoklamalarına Göre Kadınlar ve Barış" araştırma belgesi no. 8, Barış Araştırmaları Merkezi, Australian National University, Canberra, Avustralya, 1986.

12 Alan Travis, "Çoğunluk Irak Bombalansın Diyor" *The Guardian*, 10 Şubat 1998. *Guardian* ve Britanyalı kamuoyu araştırması şirketi ICM tarafından yü-

araştırması uzmanları tarafından önemli sayılır. Ama esas sınama, ancak bir hükümetin fiilen savaş başlatmasıyla gerçekleşebilir. 1990-91 Körfez Savaşı'nda ABD'de görüldüğü gibi, çatışmalar başlamadan önce savaşçı stratejiye karşı olan pek çok kadın, "kendi erkekleri" ya da "üniformalı oğulları ve kızları" birdenbire tehlikeye atılınca, daha hükümet yanlısı ya da en azından daha kararsız bir konuma kayabilirler.[13]

Belgrad rejiminin Yugoslavya'nın Kosova eyaletindeki Arnavut kökenlileri bu topraklardan sürme kampanyasından altı hafta, ABD/NATO'nun bu etnik temizliği durdurma amaçlı bombalı saldırılarından bir ay sonra, Nisan 1999'da Amerikan kadınları ve erkekleri arasındaki cinsiyete dayalı görüş farkı, Körfez Savaşı arifesinde görüldüğünden daha azdı. NBC/*Wall Street Journal*'ın yaptığı bir kamuoyu araştırmasında, ABD ve NATO bombardımanı sürdürmeli mi, yoksa barış görüşmeleri için bombardımana ara mı vermeli diye sorulduğunda, erkeklerin %59'u, kadınların %46'sı bombardımanın sürmesine destek verdiklerini söylediler: 13 puanlık bir fark. Bir kadın analizci, ABD'de öncekine göre düşüş gösteren toplumsal cinsiyet uçurumunu değerlendirirken, pek çok kadının daha önce ABD askerî güçlerine başvurulmasına yönelik muhalefetinin, savaş tecavüzlerinin kurbanları haline gelen Kosovalı kadınların ve çaresiz sığınmacıların medyada sergilenen görüntüleriyle yumuşatıldığını öne sürdü.[14]

Son yıllarda, sufrajelere –kadınların oy hakkı için mücadele eden kadınlara– olan merakım yeniden alevlendi. Bu kadınla-

---

rütülen araştırma, 6, 7 ve 8 Şubat 1998'de Britanya'nın her yerinde, telefon aracılığıyla yapıldı. Diğer bulgular arasında, genç Britanyalıların hükümetin bombalama tehdidine, yaşlı Britanyalılardan daha fazla destek verdiği de yer aldı. (18-34 yaş arasındakilerin %65'lik desteğine karşılık, 65 yaş üzerindeki Britanyalıların desteği %51'di.) Bu, savaşla ilgili görüşlere ilişkin kamuoyu yoklamalarının daha önce ortaya koyduğu eğilimlerin tam tersiydi.

13 Bu fenomenin 1990-1991 Körfez Savaşı sırasında ABD'deki tartışmalarda nasıl ele alındığına dair, bkz. Cynthia Enloe, *The Morning After: Sexual Politics at the End of the Cold War* (Berkeley: University of California Press, 1993), 173-76.

14 Alexandra Marks, "Kosova Konu Olduğunda Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Küçülüyor" *The Christian Science Monitor*, 30 Nisan 1999.

Resim 2: *Birinci Dünya Savaşı sırasında pek çok kadın 1914'e kadar yalnızca erkekler tarafından yapılabilir kabul edilen işlerde, genç erkeklerin cephede olması nedeniyle ekonomide ortaya çıkan ihtiyaçlar sebebiyle çalışmaya başladı. Resimde atlı posta arabalarını kullanmak üzere yeni işe başlayan kadınlar görülüyor. (The National Postal Museum, Londra, EC1A 1LP, İngiltere, Bileşik Krallık- dosya#: NPM 92/7.)*

rın genelde şaşırtıcı olan yaşam öykülerinin ayrıntılarını araştırdıkça, kadın düşmanlığının engebeli yollarında ve militarizmin girdapları arasında ilerlemenin pek çoğu için ne denli güç olduğunu kavramaya başladım. Sufrajeler, ülkelerinin savaşa girmesini, kadınların değerini yönetimdeki erkek seçkinler grubuna ispatlamak için stratejik bir fırsat olarak mı görmeliler? Feministlerinin savaş sonrası dönemde, kadınların savaş yıllarındaki katkılarını, mükemmel birer yurttaş olacaklarına dair kanıt biçiminde öne sürmeleri akla yatkın mıdır?

Gerek Britanyalı gerekse Amerikalı sufrajeler, Birinci Dünya Savaşı boyunca, bu içinden çıkılması güç sorular hakkında, kendi içlerinde ateşli tartışmalara girdiler. Önceleri mücadele taktikleri konusunda keskin görüş ayrılıklarına sahip olsalar da, Britanya'nın tanınmış sufrajeleri Millicent Fawcett

ve Christabel Pankhurst, 1915 yılında, sufraje kadınların, Britanya hükümetinin Almanlara karşı savaşı kazanması için tüm güçleriyle destek vermeleri gerektiği konusunda uzlaştılar. Pek çok sufrajeyi bu siyasal konumu benimsemeye iten şey, Belçikalı kadınlara tecavüz eden Alman askerleriyle ilgili medyadan duydukları haberlerin yarattığı öfkeydi. Yine de, bu sufraje eylemciler sufrajeleri savaşa katkıda bulunmaya çağırırken, kendi örgütlerinde yer alan, kadın haklarını korumakla savaşa karşı olmanın birbirinden ayrı düşünülemeyeceğine inanan çok sayıda kadını hareketten soğutmaya razıydılar. Pankhurst, Nisan 1915'te Londra'da "kadınların orduya hizmet etme hakkı" için çağrıda bulunulan büyük bir protesto gösterisini örgütleyenler arasındaydı. Hedef kitle, mühimmat fabrikaları sahipleri ile buralarda çalışan ve çoğunluğu, savaş döneminde kadınların, fabrika tezgâhlarında erkeklerin yerini almasına soğuk bakan erkeklerdi.[15] Ancak bu arada, ataerkil düzeni kesin olarak sona erdirmenin tek yolunun, aşırı milliyetçiliğe karşı koymak için milletler arası ittifaklar kurmak olduğuna inanan sufrajeler de, örgütlenme konusundaki ilerlemelerini sürdürdü. 1915'te –aralarında ABD'li Jane Addams ve Britanyalı Helena Swanwick'in de bulunduğu– bu

15 Birinci Dünya Savaşı sırasında, Britanyalı sufrajeler arasındaki tartışmalar için bkz. Stanley Holton, *Suffrage Days: Stories from the Women's Suffrage Movement* (New York: Routledge, 1996), 211-26; Susan Kingsley Kent, *Making Peace: The Reconstruction of Gender in Interwar Britain* (Princeton: Princeton University Press, 1993), 31-50; Ray Strachey, *The Cause: A Short History of the Women's Movement in Great Britain* (Londra: Virago, 1978), 337-45. Amerikan sufraje hareketi liderlerinin, hükümetlerinin Birinci Dünya Savaşı'nda yer alması karşısındaki stratejik tutumları hakkında, bkz. Sarah Hunter Graham, *Women Suffrage and the New Democracy* (New Haven: Yale University Press), 99-127. Barış ve Özgürlük için Uluslararası Kadınlar Birliği'nin tarihi hakkında, bkz. Catherine Foster, *Woman for All Seasons: The Story of the Women's International Leage for Peace and Freedom* (Atina: University of Georgia Press, 1989); ve Ruth Roach Pierson, der., *Women and Peace: Theoretical, Historical, and Practical Perspectives* (Londra: Croom Helm, 1987). Britanyalı ve Amerikalı sufrajelerin kendi hükümetlerinin Birinci Dünya Savaşı politikalarını destekleyip desteklememe konusundaki tartışmalarının bir karşılaştırması için bkz. Sheila Rowbotham, *A Century of Women: The History of Women in Britain and the United States* (New York: Vintage, 1997), 64-115.

kadınlar, Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadınlar Birliği'ni (WILPF) kurdular.[16]

Enternasyonalist WILPF mücadelecileri ve sufraje cephane fabrikası işçileri, 20. yüzyıl başında, bu gün de devam eden bir tartışma konusunun taraflarıydılar: Kadınların kendi ülkelerinin girdiği savaşlara etkin biçimde katılımda bulunmalarıyla, kadının kurtuluşu ileri bir seviyeye mi ulaşır, yoksa raydan mı çıkar?

1940'larda genç bir Amerikan kadını olan Rose Monroe, Michigan, Ypsilanti'de uçak parçaları üreten bir fabrikada çalışırken Hollywood tarafından keşfedilerek yeni dünya savaşının dişillik sembolüne dönüştürüldü. Rose Monroe, Amerika'nın savaş dönemi ikonu "Perçinci Rosie" oluverdi.[17] Aradan elli yıl geçtikten sonra, onun ikonografik imgesinin akla getirdiği soru hâlâ yanıtlanabilmiş değil: Rose/Rosie güçlü mü kılınmıştı, başka amaçlara alet mi edilmişti, yoksa ikisi birden mi gerçekleştirilmişti?

Bu soru yalnızca bir geçmişi yorumlama çabasından ibaret değil. Askerî donanım ve yazılımın büyük bir iş alanı haline geldiği günümüzde, hâlâ önemini koruyor. Soğuk Savaş sonrası ABD, Kanada, Rusya ve Britanya'nın savunma sanayiindeki is-

---

16 20. yüzyılın başında gerçek eşitliğe dayalı uluslararası bir feminist örgütün oluşturulması ve yaşatılmasının zorluklarına ilişkin, Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadınlar Birliği'ni de içeren yakın zamanlı bir araştırma için bkz. Leila Rupp, *Worlds of Women: The Making of an International Women's Movement* (Princeton: Princeton University Press, 1997).

17 Tony Marcano, "Savaş Girişiminin Meşhur Perçincisi, Rose Monroe 77 Yaşında Öldü", *New York Times*, 2 Haziran 1997. Ölüm haberinde belirtildiği gibi, Rose Monroe gerçekte iki "Rosie" modelinden biriydi. New York, Long Islandlı Rosalind P. Walter, Kay Kyer'ın şarkısı "Perçinci Rosie"nin ilham kaynağıydı. Şarkı popüler bir parça hale geldikten ve pazılarını şişirerek "Yapabiliriz!" diyen bandanalı bir kadını gösteren meşhur afiş dağıtıldıktan sonradır ki, Willow Run Uçak Fabrikası'nda perçinci olarak çalışan Rose Monroe, aktör Walter Pigeon tarafından keşfedildi. Pigeon, savaş tahvilleriyle ilgili bir reklam filminde oynamak üzere onu seçti. Savaş endüstrisinde kadınların tarihi ve bu alandaki çağdaş kadın politikalarına dair, bkz. "Perçinci Rosie: Savunma Endüstrisinde Kadınlar", Cynthia Enloe, *Does Khaki Become You? The Militarization of Women's Lives* içinde (Londra: Pandora/ Harper Collins, 1988), 173-206; ve "Topları Ambulanslara Dönüştürmek" Enloe, *The Morning After* içinde, 38-70.

tihdam kaybına ve 1997-1999 Asya ekonomik krizlerinin ardından satışların tepetaklak oluşuna rağmen, askerî silah anlaşmaları, yoğun şirket çekişmelerinin ve uluslararası nitelikte yoğun ticari rekabetlerin konusu olmaya devam ediyor. "Senatörler, kuzu pirzolası ve şarap eşliğinde, Dışişleri Bakanı Madleine K. Albright'ın NATO'nun genişlemesine ilişkin açıklamasını dinlediler. Davetliler listesinde, Lockheed Martin'in hisse sahibi olduğu Loral Uydu ve Komünikasyon şirketinin başkanı Bernard L. Schwartz da yer alıyordu. Bay Schwartz, 1996 seçimleri için Demokrat politikacılara 601.000 dolar şahsi bağışta bulundu. Lockheed Martin de bizzat, 1996 seçimlerinde yarışan Kongre ve başkanlık adaylarına 2.3 milyon dolar verdi."[18]

ABD Dışişleri Bakanlığı görevine getirilen ilk kadın olan Madeleine Albright, (kendi doğum yeri olan) Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan gibi ülkelerin Kuzey Atlantik Savunma Örgütü (NATO)'ya katılmalarının, Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da kalıcı bir barışın garantisi olacağına inanıyordu. Ancak söz konusu yemek, Dışişleri Bakanı tarafından düzenlenmemişti. Pirzola-şarap etkinliğine –mahrem, saygın ve eskiden yalnızca erkeklere açık olan Metropolitan Club'da– çok sayıda savunma imalat endüstrisi yöneticisinin mensup bulunduğu, ABD NATO Genişlemesinden Sorumlu Komite ev sahipliği yapıyordu. NATO'nun genişlemesi ve bu genişlemeyle birlikte, yeni üye hükümetlere, ordularını NATO'nun yüksek teknoloji standartlarına uygun hale getirmeleri yönünde baskı yapılması yalnızca, yükselişteki savunma endüstrisinin kârlı bir gelecek için planladığı manevralardan biri. Peki genişlemiş bir NATO,[19] Rosie'nin torunlarının, yani bugünün kadınlarının geleceğini nasıl etkileyecek? Onlar savunma endüstrisindeki vasıflı bir işi, daha iyi bir yaşamın anahtarı olarak mı görecekler? NATO'nun 1999'da Sırbistan ve Kosova'daki bombardımanları, Kuzey Amerikalı ve Avrupalı kadınların gözünde o anahtarı daha da değerli mi kılacak?

18 Jeff Gerth ve Tim Weiner, "Silah Üreticileri NATO Genişlemesi Satışlarını Kârlı Görüyor" *New York Times*, 29 Haziran 1997.

19 Gerth ve Winer, "Silah Üreticileri Kazancı Görür".

Sufraje eylemcilerinin ve kadın endüstri işçilerinin karmaşık yaşamlarına ve fikirlerine ilişkin yeni araştırmaların da öne sürdüğü gibi, kadınları militarize etmek amacıyla tasarlanan bazı manevralar, kadınların kendi işbirliği sayesinde başarı sağlamıştır. Bir militarizasyon manevrası, bir mücadele olarak değil, bir dans gibi görünebilir; her ne kadar bu dans, eşit konumda bulunmayan partnerler arasında olabilse de.[20]

Anne olan kadınlar da yüzyıllardır militarizasyon manevralarına direnmekte zorlanıyorlar. Oysa annelerin militarize edilmesine yönelik girişimler dirençle karşılaştığı; anneler çocuklarının gerçek ya da oyuncak silahlarla avutulmasının annelik işini kolaylaştırdığı inancını reddettikleri zaman, o toplumda militarizasyonun başarı sağlaması iyice güçleşir. Bu nedenle, militarizasyonu ciddi biçimde araştıranlar, oyuncak satışlarını yakın takibe alırlar. Araştırmacılar, şöyle sorulara yanıt arıyorlar: Mattel ve Hasbro gibi çokuluslu şirketlerin saldırgan bir üslupla pazarladıkları oyuncaklar hangileridir? Toys R Us gibi dev satıcılar, mağaza vitrinlerini düzenleme biçimleriyle kız ve oğlan çocuklarını nasıl kendilerine çekerler? Anneler, dişillik ve erilliğe ilişkin fikirlerini ne şekilde gösterirler? Annelerin kızlarının ve oğullarının oynadıkları oyunlara ilişkin tercihleri, çocuklarının popülerliğinde belirleyici olur mu? Herhangi bir zamanda, herhangi bir ülkede bu sorulara verilecek yanıtlar, şirket kârlarını etkileyecektir. Bunlar, aile içindeki ilişkileri de şekillendirecektir. Ancak daha da önemlisi, bu yanıtlar, tüm bir toplumun, şiddete, askerliğe ve toplumsal cinsiyete yönelik kolektif yaklaşımını da etkileyebilir. Oğlunun Yıldız Savaşları şehriyeleriyle takviye edilmiş doma-

20 İkinci Dünya Savaşı'ndaki savaş emeğinde Amerikalı ve Britanyalı kadınların yerinin şimdilerdeki yeniden değerlendirmelerine katkı sağlayan yakın zamanlı araştırmalar için bkz. Judy Barrett Litoff ve David Smith, *American Women in a World at War* (Wilmington, Del.: Scholarly Resources Books, 1997); ve Dorothy Sheridan, der., *Wartime Women* (Londra: Mandarin, 1990). 1990'ların silah fabrikalarında çalışan Amerikalı kadınların çelişkili yaklaşımlarına dair taze bir sorgulama için bkz. Robin L. Riley, "İkincil Savaşçılar: Militarizm, Toplumsal Cinsiyet ve Savunma Söylemleri" (doktora tezi, Çatışmayı Önleme Bölümü, Syracuse University, 1999).

tes çorbasını içeceğini uman bir anne bile, onun oyuncak lazer tabanca isteğini yerine getirmekte tereddüt edebilir.

Dünyanın oyuncak imalatı devlerinden biri ve G.I. Joe [Lejyoner Joe – ç.n.] oyuncağının yaratıcısı olan Hasbro, 1997 yılında G.I. Jane [Lejyoner Jane – ç.n.] isimli yeni bir oyuncak askeri piyasaya sürdü. Hasbro pazarlama sorumluları bu en yeni ürünlerini, bir asker değil, "kadın aksiyon kahramanı" olarak adlandırmayı tercih ettiler.[21] Öte yandan, G.I. Jane'i, "gerçek asker kıyafeti içinde", bir başka deyişle miğfer, postal, tabanca ve bir askerî helikopter pilotunun diğer ekipmanlarına sahip bir bebek olarak gururla tanıttılar. Hasbro, dört çeşit G.I. Jane üretmişti: Biri sarışın, biri esmer, üçüncüsü kızıl saçlı ve bir de teni diğer üç bebekten daha koyu, siyah saçlı dördüncü bir bebek. 1990'ların G.I. Jane'i Hasbro'nun ürettiği ilk kadın asker oyuncak bebek değildi. Daha 1967'de, ABD'nin Vietnam Savaşı arifesinde, kadınların Amerikan askerî personeli içindeki oranının yalnızca %2 olduğu ve çoğunun hemşire olarak orduya hizmet verdiği bir dönemde, Hasbro, G.I. Joe Nurse [Hemşire] modelini piyasaya sürmüştü. Ancak oyuncak çok geçmeden piyasadan geri çekildi, çünkü şirket sözcülerinden birinin söylediği gibi "oğlan çocukları bir hemşire bebeğiyle oynamak istemediler". Yeni yüzyılın eşiğinde, piyasa daha dostça bir tavra bürünebilir. Binlerce Amerikan kadını orduya hizmet etmiştir, etmektedir ve bunların pek çoğu Afro-Amerikalı ve Latin Amerika kökenlidir. Dahası, oyuncak satın alan bazı anne ve teyzeler, G.I. Jane'i çocukların cinsiyetçi oyunlarının kültürel tarihinde ileri doğru bir adım olarak görebilirler. Hasbro stratejistleri, G.I. Jane'in savaşçı kızların temsilcisi olacağını umuyorlar.

Militarize olan ülkelerde –Boer Savaşı dönemindeki Britanya'dan Pinochet cuntası altındaki Şili ve 1990 ortalarında iç

21 Bu bilginin dayandığı haber, Stephanie Gutmann, "Helikopteri Uçurmaya Hazır (Ona 'Bebek' Demeyin)" *New York Times*, 3 Ağustos 1997. Gazetenin editörleri, bu haberi gazetenin ekonomi sayfasına koymuşlar. Oyuncaklarla ilgili çoğu habere ekonomi sayfalarında rastlanır; oyuncakçılık önemli bir finans faaliyetidir.

savaş yaşanan Hırvatistan'a– kadınların "yurtsever anneliğin" getireceği ödüller ve riskleri hakkında bu kadar kafa yormak zorunda kalmalarının nedenlerinden biri, anneliğin, militarizasyon sürecinde son derece etkili bir unsur olmasıdır.[22] Annelik, ücret karşılığı yapılmayan bir iştir. Büyük bir doyum sağlayabilir, ama aynı zamanda çalışma gerektirir. Anneler genellikle ev içine hapsedilmişlerdir; onların, kendi toplumlarıyla ilgili kararlarda söz sahibi olmak için fazla dar görüşlü ya da duygusal oldukları varsayılır. Bu yüzden, pek çok kadın, anneliğin *ulusal* bir fiil olduğunu söyleyen siyasetçiyi büyük bir coşkuyla karşılamaktadır. Aynı politikacının, anneliğin ulusun savaş gücüne vazgeçilmez bir katkı olarak tanımlanması çağrısında bulunması, bazı kadınlarda derin bir onaylanma duygusu yaratmaktadır, zira, savaş, pek çok kişi tarafından özünde kamusal ve ulusal bir faaliyet olarak düşünülmektedir.

1990'lardaki Yugoslav iç savaşında, tüm tarafların liderleri, temkinli bir biçimde, bu maternalist ideolojik formülden nasiplendiler. Ancak formülün tarihi, 1991'de Balkanlar'da çatışmaların patlak vermesinden çok daha gerilere gider. Pek çok ülkede kadınlara yönelik militarizasyon, kadınların çocuk bakımının mahrem alana sürgün edilmesi şeklindeki yaygın ataerkil uygulamadan ortaya çıkmıştır. Kadınlar, oğulların başlıca bakıcıları olarak görüldüğü ve ordularını diriltmek isteyen siyasi liderler anneleri, oğullarını askerlik hizmetine gönüllü olarak adamaya kandırmak zorunda olduğu sürece, kadınlar

22 Bkz. örneğin Ximena Bunster, "Militarize Şili'de Kadınların Seferberliği ve Terhisi" *Women in the Military System* içinde, der. Eva Isaksson (New York: St. Martin's Press, 1988), 210-24; 1990'ların ilk yıllarında Hırvatistan'da kadınların yaşamlarındaki örtük militarizasyon süreçleri hakkında bilgi için bkz. Slavenka Drakulic, *The Balkan Express: Fragments from the Other Side of War* (New York: W.W. Norton, 1993). Pek çoğu feminist barış grubu Siyahlı Kadınlar içinde aktif olan, eski Yugoslavya'daki farklı etnik gruplardan kadınların az bulunur tanıklıkları ve gerek savaş dönemi anneliği gerekse kadınların savaş sırasındaki yaşamlarında karşılaştıkları diğer sorunlar üzerine konuşmalar için bkz. "Eski Yugoslavya'daki Kadınlara karşı Savaş Suçları Hakkındaki Bilgilerin Derlemesi - Onları Savunma Yönünde Eylemler ve Girişimler" (İslam Hukuku Altında Yaşayan Kadınlar tarafından üretilen ve dağıtılan bir derleme, Montpelier, Fransa, 1994).

annelik görevlerini bir kamu görevi olarak görmeye ve oğullarından (ve zaman zaman da kızlarından) daha yüksek bir amaç için feragat etmeye yüreklendirilecektir. İyi annelikle yurtsever anneliği bir tutma yönündeki baskıya direnmek, hele de oğlun ya da kocanın askerî mücadelede siyasal liderlere destek verdiği durumlarda, zor, hatta risklidir.[23] Öte yandan, 7. bölümde göreceğimiz gibi, kadınlar anneliği, oğulların askerliğe rıza göstermelerini engelleyici bir biçimde tanımladıklarında, yönetimler sarsıntıya uğrar. Toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş* militarize edici manevralar daima başarılı olmaz.

LİSELİ KIZLAR UYGUN ADIM YÜRÜDÜĞÜNDE

Militarizasyon, sık sık karşıtıyla çatışan, karmaşık bir süreçtir.

Militarizmin bazı alanlarda gerilemesi, diğer alanlarda yayılmasıyla atbaşı gidebilir. Nitekim, bugün, Avrupa Birliği (AB) içinde, militarizasyonun hem gerilediği hem de yayıldığı görüntüsü hâkim. Bir yandan, hem solda hem de merkez sağdaki Avrupalı liderler, bölgesel barışı sağlama alacak bir gelişme olarak, eskiden Avrupa'nın hasımları olan devletlerle genişlemiş bir Avrupa Birliği içinde daha sıkı bir bütünleşme sağlanmasına sıcak bakıyorlar. Öte yandan, bu liderlerden bazıları Avrupa Birliğine ait bir ordu, ABD'den ayrı hareket edebilecek yeni "Avrokuvvetler" oluşturma yolunda adımlar atıyor ve kimilerinin yeni bir "Avrupa Kalesi" inşa ettiği gerekçesiyle eleştirdiği göçmen karşıtı yasaları uygulamaya koyuyor. Bütünleşmiş Avrupa'nın bu yönünün en yalın göstergesi, AB sınırlarının militarizasyonu: "Örneğin, Almanya'nın doğu sınırları, köpekler, devriye gemileri, helikopterler, radarlar, ısı detektörleri ve karanlıkta görüş sağlayan aletlerle donatılmış iki sıra sınır

23 Orduyu oğullarına annelik etmede kendilerine yardımcı olarak gören Amerikalı kadınlar hakkında kışkırtıcı bir çalışma için bkz. "Sam Amca'dan Medet Ummak", *Mothers and Sons* içinde, der. Linda Rennie Forcery (New York: Praeger, 1987), 117-35.

(*) Bu metinde, İngilizce'deki "gendered" sözcüğünün karşılığı olarak kullanıldı – ç.n.

muhafızıyla korunuyor... Deniz muhafızları İspanyol kıyı çizgisinde devriye gezerken, Kuzey Afrika'nın Ceuta ve Melilla sınır bölgeleri, dikenli teller, kapalı devre TV ekranları ve elektronik detektörler kullanılarak denetleniyor."[24] Bu militarize edici stratejiler, cinsiyet ayrımcı sonuçları beraberinde getiriyor. Müstahkem sınırlar arasında yapılan (binlercesi AB genelevlerini hedefleyen) organize kadın kaçakçılığını daha da kârlı kıldığı görülüyor: Kaçakçılık örgütleri, AB helikopterleri ve devriye botlarını gerekçe göstererek, fiyatlarını artırıyorlar.[25]

Bulgulara bakılırsa, ABD'de de militarizasyon 1990'lar boyunca her alanda topyekûn gerileme göstermedi. Amerikan medyası, savunma sanayiindeki istihdam kaybını ve onlarca askerî üssün kapatılmasını manşetlere taşıdı, ancak diğer cephelerde militarizasyon süratle ilerledi. Bu cephelerden biri –en çok Latin Amerika kökenli gruplardan eylemciler ve göçmen hakları savunucuları arasında tartışılan– ABD-Meksika sınırı boyunda gitgide artan militarizasyon oldu. Savunma Bakanlığı, yalnızca Adalet Bakanlığı Sınır Devriyeleri'nin değil, yerel polis kuvvetlerinin operasyonlarında da giderek daha fazla yer aldı.[26]

Amerikan ulusal politikasında diğeri kadar bahsi geçmeyecek bir başka cephe, millî eğitimde Soğuk Savaş ertesi gerçekleşen militarizasyon eğilimleri oldu. Amerika'nın çeşitli kentlerinden yerel okul idare heyetleri, yöneticileri ve öğretmenler, bugün, militarizasyonun sağladığı yararları tartışıyorlar. Pek

---

24 Liz Fekete ve Frances Webber, "İnsan Ticareti", *Race and Class* 39, no. 1 (1997): 67.

25 Avrupa Komisyonu Göçmenlik İşleri'nden sorumlu vekil Anita Gradin'e göre, 1996 itibarıyle, AB ülkelerinde illegal bir biçimde yaşayan, pek çoğu suç örgütleri tarafından kaçırılmış, yaklaşık 500.000 Doğu Avrupalı ve Afrikalı kadın bulunuyordu. Tam da, büyük sınır engellerine dikkat çeken kaçakçılara bunca para ödemek zorunda kaldıklarından, kadın tacirleri, pazarladıkları kadınları bu paraları geri kazanmaya zorlamak ve üstüne bir de kâr etmek için, aşırı çarelere (12 saatlik çalışma, bir kerede çok sayıda erkek müşteri, yüksek kota, yıldırma, işkenceye) başvururlar. Bkz. Fekete ve Webber, "İnsan Ticareti", 71.

26 Amerikan yerel polis güçleri Federal Sınır Devriyesi ve Göç ve Normalleşme Servisi'nin, 1990'ların sonlarında, ABD-Meksika sınırının ABD tarafı boyunca gitgide bütünleşen tatbikatlarında militarizasyon yönünde atılan adımların bir analizi için bkz. Christian Parenti, "Sınırları Aşmak" *These Times* içinde, Mart 1998, 15-17.

çok kentte, militarize eğitimin savunucuları, genelde güçlü bir muhalefetle başa çıkmak zorunda kalsalar da, bu tartışmalarda galip gelmiş durumdalar. ABD'de, 1990'ların ortalarında Savunma Bakanlığı'nın en hızlı yaygınlaşan programı, Genç Yedek Subay Yetiştirme Programı (JRTOC) oldu.

JRTOC Pentagon'un tasarladığı, Amerikan liseleri tarafından uygulanması planlanan bir askerî eğitim programı. 1995'in sonuna gelindiğinde Savunma Bakanlığı yetkilileri, liselerin JRTOC programlarını benimseyip uygulamalarını teşvik için, (Kongre'nin onayıyla) 173 milyon dolar bütçe ayırıyordu.[27] Binlerce ebeveyn ve lise müdürü, JRTOC'un okul müfredatını zenginleştirdiği konusunda hemfikirdi. 1998'de, aralarında daha 14 yaşında çocukların da bulunduğu 330.000 Amerikalı lise öğrencisi JRTOC programına kayıtlıydı.[28] Ülkenin her bölgesinden 2600 lise, resmen programa dahildi.[29] Güney eyaletlerindeki okul idare heyetleri programa özellikle ilgi göstermişti: 1995'te tüm JRTOC birimlerinin %65'i güneyde bulunuyordu.

Amerikan okullarının eğitim müfredatı ve spor programlarındaki cinsiyet ayrımcılığına karşı, başarılı bir direniş yürütülüyordu; JRTOC'un mimarları da, bundan paylarını aldılar. 1995'te, çoğunluğunu emekli ordu mensuplarının oluşturduğu eğitimci grubunun büyük bir kısmı hâlâ erkek olsa da, JRTOC öğrencilerinin %40'ı, Amerika Birleşik Devletleri'nin tüm ırksal gruplarından liseli kızlardı. Büyük oranda Latin Amerika kökenli ve Afro-Amerikan öğrencilerin bulunduğu okullar, JRTOC programına en fazla kayıt yaptıranlar arasındaydı. Siyah öğrenciler, ordunun JRTOC programını benimse-

---

27 Eric L. Wee, "JRTOC Aşırı Liselere Yatırım Yapıyor" *Washington Post*, 18 Aralık 1995.

28 Wee, "JRTOC ...Yatırın Yapıyor"

29 Bu veri ve sonraki bilgiler Catherine Lutz ve Lesley Bartlett'tan, *Making Soldiers in the Public Schools: An Analysis of the Army JRTOC Curriculum* (Philadelphia: American Friends Service Comittee, 1995). JRTOC birimlerinin toplumsal cinsiyet ve ırk bileşimine ilişkin veriler, 6-9. sayfalarda yer alıyor. 1998 rakamları için bkz. Gençlik ve Militarizm Programı, Amerikalı Dostlar Hizmet Komitesi, "JRTOC Ders Zamanını Kullanmak için Akıllıca Bir Yol Mu?" (Amerikalı Dostlar Hizmet Komitesi, Philadelphia, Pa., Haziran 1998, broşür).

yen okulların öğrencileri içinde %34'lük bir bölümü oluşturuyordu; ancak, JRTOC'a katılan tüm öğrenciler içinde siyahlar %42 gibi daha yüksek bir orandaydı. 1995'e gelindiğinde, tüm ırksal azınlık gruplarından öğrenciler, ulusal ölçekte JRTOC öğrencilerinin yarısından fazlasını oluşturuyordu.

Anne Boylan'ın yaşadıkları, askerliği çocuklarının okul müfredatının dışında bırakmak isteyen ebeveynlerin karşılaştığı engelleri gözler önüne seriyor. Boylan, Delaware'de oturuyor; çocukları orada, Wilmington kentinden Newark üniversite kampüs yerleşimine ve onu çevreleyen küçük yerleşimlere dek uzanan bir bölgedeki devlet okullarına devam ediyorlar.[30] Boylan'ın çocuklarının gittiği okulların idarecileri, 1996'da JRTOC programını kabul etmiş. Her ne kadar program bir lise etkinliği olarak tanıtılsa da, öğrenciler ortaokul son sınıfta JRTOC'a kayıt yaptırmaya başlıyormuş. Bir anne, bir feminist ve kadın çalışmaları profesörü olan Boylan, JRTOC'un sözde yararlarını eleştirerek sesini yükselten öğretmenlerin çok az sayıda olmasına hayret ediyordu. Ona göre, özellikle de sosyal derslerin öğretmenlerinin suskunluğu ilginçti; bu öğretmenler, ülkenin gelişiminde askeriyenin rolünü öne çıkaran JRTOC'un Amerikan tarihi müfredatının içeriğini umursamaz görünüyorlardı. O ve JRTOC'a karşı olan diğer ebeveynlerin, Savunma Bakanlığı'nın parasal zorluklar yaşayan eğitim bölgelerinde bütçeyi rahatlatma sözü vermesine karşın, aslında yaptığı ödemelerin okulun programa yönelik harcamalarının ancak üçte birini karşıladığını anlatmaya çalışmaları boşunaydı. Boylan ve anti-JRTOC'çu ebeveynlerin oluşturduğu küçük grup tek bir zafer kazandı: Okul müdürünü, JRTOC'un okula –gerçek ya da sahte– silah sokmasını yasaklamak konusunda ikna etmeyi başardılar. Buna paralel olarak, her sabah okul bahçesinde Amerikan bayrağını göndere çekme yükümlülüğünün yalnızca JRTOC üniformalı öğrencilere verilmesini engelleme çabaları

30 7 Haziran 1996'da, Kuzey Carolina Üniversitesi, Chapel Hill'de, Kadın Tarihi konulu Berkshire Konferansı'ndaki bir sohbette bu deneyimleri ve analizlerini benimle paylaşan, Delaware Üniversitesi'nde kadın araştırmaları profesörü Anne Boylan'a minnettarım.

başarısız oldu. Her ne kadar önemsiz görünse de, Boylan bu etkinliğin sembolik bir anlamı olduğunu düşünüyordu: "Çocuklar bundan böyle, matematik ya da Fransızca şubesinden bir öğrencinin, JRTOC programındaki bir öğrenci kadar Amerikan yurttaşı olmadığını mı düşünecekler?"[31]

Okul idarecileri, çok sayıda veliyle birlikte, Soğuk Savaş sonrası Amerika'da militarize bir lise eğitiminin "marjinal" öğrencilere disiplin aşılayacağı, yurtseverliği öğreteceği ve okul sonrası kariyerleri için yeni bir yönelim sağlayacağı şeklindeki ordu argümanını benimsemiş durumda. Savunma Bakanlığı yetkilileri JRTOC'un gençleri orduya yazılmaya teşvik etme niyetinde olmadığına velileri inandırmaya çalışsa da, JRTOC'tan mezun olanların yaklaşık %45'i orduya yazılıyor.[32]

İlk gençlik çağındaki Amerikalıları hedef alan ve hararetle pazarlanan bu programın uygulamaya konması belli bir dirençle karşılaştıysa da, programı benimseyenlerin sayısı, ABD'de militarizasyonun, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla tarihe karışmış bir süreç olmadığını gösteriyor. Militarizm, bir duvar gibi kolayca yerle bir olamayacak kadar koşullara uyum sağlayabilen ve çok daha cazip bir yapıdır.

ORDUDAKİ LEZBİYENLER VE GEYLER

Bazı ülkelerde, gey ve lezbiyen eylemciler temsil ettikleri grubun ordudaki üyelerini en büyük dikkatle izleyen siviller ara-

---

31 JRTOC programı ve onun yerel halklarda yol açtığı tartışmalarla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Rick Jahnkow, "Pentagon Propagandasına Karşı Gelmek: Eylemciler Ordu İstihdam Görevlilerine Karşı, Gençlik Ordusuna Alternatifleri Destekliyorlar", *Resist*, Temmuz/Ağustos 1997, 1-4; ve Gençlik ve Ordu-Dışı Fırsatlar Projesi, "Hava Kuvvetleri JRTOC Müfredatı Değerlendirmesi: Bazı Çekinceler" (Gençlik ve Ordu-Dışı Fırsatlar Projesi, Encinitas, Kaliforniya, 1994, daktilo metni). Gençlik ve Ordu-Dışı Fırsatlar Projesi, San Diego okul idaresini, JRTOC programını benimsememeye ikna etmeyi başaramadı.

32 Harold Jordan, "Öğrencileri Asker Yapmak: JRTOC Akademileri", *On Watch: Newsletter of the National Lawyers Guild Military Task Force* (San Diego, Kaliforniya) 16, no. 2-3 (Kasım 1995): 5. Ayrıca bkz. Jonathan S. Lindsey "Ebeveynler Ordunun Sınıftaki Rolünü Protesto Ediyor", *Christian Science Monitor*, 5 Ekim 1995.

sında yer almışlardır. Bu eylemciler 1990'lar boyunca, kendileri gibi olan yurttaşları, devletlerinin ordularında baskın olan erilleştirilmiş kültüre ilişkin olarak, belki de başka her türlü hareketin eylemcilerinden daha fazla bilgilendirmişlerdir. Yine de, orduya böyle yakın bir mesafeden kafa tutmanın beraberinde getirdiği bir risk de mevcut. Son yıllarda, Amerikan gey ve lezbiyen hakları hareketindeki militarizasyonun gerilemek şöyle dursun, daha da yoğunlaştığı öne sürülebilir. Daha düşük düzeyde olsa da, hareketin Britanya'daki muadilinin de yoğun militarizasyona uğradığına dair göstergeler mevcuttur.

Ordudaki geyler konusu, askerî yaşamın gölgede kalan bir olgularından biri olmaktan çıkarak, yüzyıl sonu Amerikan politikasının mihenk taşlarından biri haline geldi. İkinci Dünya Savaşı ve Vietnam Savaşı sırasında, eşcinselliklerinin farkında olarak orduya katılan, ya da sıkça yaşandığı gibi, ordu hizmeti sırasında bunun farkına varan kadınlar ve erkekler, cinselliklerini ceza gerektiren bir suç sayan kurallarla, bireysel olarak ya da küçük gruplar halinde başa çıkmaya çalışıyorlardı. Ancak, 1980'lerin sonlarına doğru, geniş bir kesimin haberdar olduğu çeşitli davalar ile gitgide toplumsallaşan gey-lezbiyen örgütlenmesi, eskiden kişisel olan bir sorunu siyasal bir meseleye dönüştürdü.[33]

1992'de dönemin başkan adayı Bill Clinton'ın seçim kampanyasında, ABD ordusunda o sırada var olan gey ve lezbiyenlere yönelik yasağı kaldırma sözü bu siyasallaşma sürecinin başlangıcı olmasa da gey ve lezbiyen askerlerin askerî soruşturmalara uğramalarını ya da kariyer gidişatlarını o ana dek pek umursamamış olan gazete editörlerinin, TV şovmenlerinin, Kongre üyelerinin, lobi gruplarının ve sıradan seçmenlerin dikkatlerini bu konuya yöneltmelerini sağladı.[34]

---

33 Eşcinsellik konusundaki ordu politikasının nasıl başlıca Amerikan siyasi meselelerinden biri haline geldiğinin aydınlatıcı bir açıklaması: Chris Bull, "Ve Yasak Durmadan Devam Etti", *The Advocate*, 9 Mart 1993, 36-43.

34 Amerikan ordusunun eşcinsellik politikasında genelde karmaşık hamleler ve entrikaların son derece aydınlatıcı bir çözümlemesi için bkz. Gary Lehring, *Officially Gay: Politics, Policies and the Public Construction of Sexual Difference* (Philadelphia: Temple University Press, yayına hazırlanıyor). Yasağın etkileri-

Gey hakları eylemcilerinin bu güne dek kendi kampanyalarını militarize olmaktan korumalarını bu derece zor kılan husus, ordunun Amerikan popüler kültüründeki merkezî konumudur. Buradan şöyle bir ikileme varıyoruz: Gey ve lezbiyenlere askerliğin kapılarının açılmasına yönelik bir mücadele, askerliğin istisnai biçimde itibarlı bir etkinlik olduğu fikrini güçlendirmeksizin nasıl yürütülebilir?

Bu ikilem hiç de yeni sayılmaz. Kendi ülkesinin ordusundan, sembolik ya da gerçek anlamda siyaset yapma gücüne sahip bir ordudan dışlanmış olan her grup, bu bilmeceyi çözmek zorunda kalmıştır. Ya da eğer grup bilmeceyle uğraşmamayı, bir ikilem sergiler konuma düşmemeyi tercih etmişse, o zaman, kapılarını kendisine biraz daha aralaması için orduya baskı yaparken militarize hale gelir. Birinci Dünya Savaşı başladığı sırada oy verme hakkı için mücadele etmekte olan Britanyalı ve Amerikalı kadınlar, savaşçı hükümetlerin kadınların vazgeçilmezliğini kabullenmek zorunda kalmaları için "askerlik hakkı"nın militarize edilmesinin gerekli olup olmadığını anlamaya çalışırken kendi aralarında bölünmüşlerdi. Amerikan Devrimi'nden Körfez Savaşı'na dek, Afro-Amerikalı kadınlar ve erkekler bu ikilemin çözümüne farklı yaklaşımlar getirdiler. Daha 1995 Eylül ayında, Kongre bünyesindeki Siyah komite üyeleri, Washington'da Kore Savaşı'nın Afro-Amerikalı kıdemli askerleri onuruna düzenlenen kutlamalardan birinin harcamalarını üstlendiler. Hem Siyahlar komitesinin hem de Beyaz Saray Kıdemli Askerî İşler Komitesi'nin üyesi olan Georgialı siyah kongre üyesi Sanford Bishop, insanlara birer mektup yollayarak etkinliğe davet etti. Mektupta şöyle diyordu: "ABD ordusunun, fırsat eşitliğinin bir modeli olarak sağla-

---

ni değerlendirmek için Savunma Bakanlığı tarafından yürütülen, hükümet politikasının makul olmadığı sonucuna ulaşan bir araştırma: Ulusal Savunma Araştırma Enstitüsü, "Cinsel Yönelim ve ABD Askerî Personel Politikası: Seçenekler ve Değerlendirme" (Santa Monica, Kaliforniya, Rand Corporation, 1993). Pentagon yetkilileri Rand'in vardığı sonuçtan hoşlanmadılar ve onun önerilerini dikkate almadılar. Ayrıca bkz. Craig Rimmer, der., *Gay Rights, Military Wrongs: Political Perspectives on Lesbians and Gays in the Military* (New York: Garland Press, 1996).

dığı başarılara dikkat çekmek için bunun bulunmaz bir fırsat olacağını düşünüyoruz."[35] Benzer biçimde, Güney Afrika'nın, haklarını sonradan kazanan siyah kadın ve erkekleri –Güney Afrika'nın sıkı örgütlenmiş gey ve lezbiyenleri de dahil– ırk ayrımcılığı rejimi sonrasının siyasetine dahil olmanın sağladığı en değerli ayrıcalıklardan, bu rejimin kimilerine göre en baskıcı kurumlarından uzak durarak, olabildiğince yararlanmaya çalıştılar.[36] Ülkenin yeniden örgütlenen ordusunda askerlik, büyük kazançlar sunan bir etkinlik mi, bir baskı aracı mı, yoksa her ikisi midir?

Kuşaklar boyu süren tüm bu derin tartışmalara rağmen, bu ikilemden kurtulmanın yolu henüz belirsiz görünüyor. En iyimser hesaplamalarla varılacak sonuç şu: Bir ülkenin ordusu, eskiden dışladığı ya da aşağı gördüğü bir grubu bünyesine kabul ettiği zaman, kurum dönüşüme uğrar ve demokrasi kültürüyle daha uyumlu hale gelir. Muhtemelen olguyu aşırı iyimser biçimde ele alan bu teze göre, orduya girme mücadelesi veren dışlanmış grup militarize olmaz; bunun yerine, artık çeşitlilik kazanmış olan ordu demokratikleşir.

Ordudaki geyler tartışması, 1990'larda ABD'de yaşanan haliyle, ordunun erillik ve heteroseksüellik gibi kavramlara dayalı oluşuna dikkat çekti. Ordunun daha fazla teşhir edilmesi

35 Georgia İkinci Bölge Kongre Temsilcisi Sanford Bishop'tan mektup, 24 Ağustos 1995. Afro-Amerikalı kadınların İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD ordusuna katılmaları için çok sayıda neden, Brenda Moore'un, yeni, savaş sırasında denizaşırı göreve yollanan tamamını siyah kadınların oluşturduğu tek birlik olan 6888. Kadın Kara Kuvvetleri Kolordusu tarihinde şaşılacak etkileyicilikte aktarılmıştır. Bkz. Brenda Moore, *To Serve My Country, To Serve My Race* (New York: New York University Press, 1995).

36 Feminist sosyolog Jacklyn Cock, apartheid sonrası Güney Afrika'daki ikilemler üzerine süregelen tartışmalarla ilgili bakış açıları sunuyor. Bkz. Cock, *Women and War in South Africa* (Cleveland, Ohio: Pilgrim Press, 1993); ve daha yakın dönemde, Cock, "Eski Düşmanlardan Yeni Bir Ordu İnşa Etmek: Güney Afrika Ordusu'nda Kadınlar" (Ordudaki Kadınlar konulu konferansta sunulan tebliğ, Kadın Araştırma ve Eğitim Enstitüsü, Washington, D.C., 2 Aralık 1994) Mandela öncesi, apartheid dönemi ordusunda, Güney Afrikalı erkeklerin deneyimlerinin bir tasviri için bkz. Mark Gevisser ve Edwin Cameron, der., *Defiant Desire: Gay and Lesbian Lives in South Africa Ghetto: Lesbian and Gay writing from South Africa* (Johannesburg: The Gay Men's Press, 1993.)

olumlu sonuç verdi. Güçlü bir kurumun ideolojik temellerini gözler önüne seren her tartışma değerlidir. Ancak militarizmin kendisi bundan neredeyse hiç yara almadı. Aksine, militarizm belki de Amerikan siyasal kültürünün daha da derinlerine kök saldı. Bunun nedeni, kampanya boyunca askerliğin tasvir ediliş şeklinde yatıyor. Devlet için askerlik yapmak, heteroseksizm taraftarları kadar pek çok gey hakları savunucusu tarafından da, ülkenin en yetenekli, en fedakâr yurttaşlarının yaptığı ve yapma hakkı taşıdığı bir etkinlik olarak gösterildi. 1990'larda süren ordudaki geyler tartışması sonucunda, bir etkinlik olarak askerlik ve kamusal bir figür olarak asker ABD siyaset kültüründeki saygınlığını yitirmeyip daha da pekiştirmiş olsa gerek.

Öte yandan, tartışmayı harekete geçiren etkenler, erkekler ve kadınlar için tıpatıp aynı sonuçlara yol açmadı. Lezbiyenler ve her türlü cinsel yönelimdeki kadınlar için, askerliğin ve askerlerin yurttaşlık kavramı içinde en iyi konumu temsil ettiği görüşü özel bir öneme sahiptir. Birincisi, her ırktan ABD'li kadın, dört dörtlük yurttaşlar olarak ciddiye alınabilmek için hareketler başlatmak, yönetimin her düzeyinde lobi yapmak, babaları, erkek kardeşleri ve kocalarıyla tartışmak zorunda kalmıştır. "Gerçek" yurttaşın ne olduğuna dair bir tanım getiren her tartışma, ona katılmış olsun olmasın, tüm kadınları etkileyen bir tartışmadır. Yine yüzlerce kadın, cadı avları –genellikle her kadını diğerlerini ispiyonlayacak noktaya gelene dek yıldırarak, aynı anda yüzlerce kadın askerin cinsel tercihini ifşa etmesi için düzenlenen sistematik sorgulamalar– döneminde, eşcinsel olduğu gerekçesiyle ABD ordusundan atılmıştır. Bu kampanyaların, yalnızca lezbiyen kadınları değil, kadınların tümünü, sırf kadın oldukları için hiçe sayıp güçsüz düşürme amacına hizmet ettiğine dair her türlü gösterge mevcuttur.[37] Dolayısıyla, si-

37 Çoğunlukla bir kadının erkek askerlerin cinsel girişimlerini reddetmesinden kaynaklanan eşcinsellik suçlamasına uğrayan kadın askerlere, hukuki danışma ve savunma hizmeti veren örgüt, Washington D.C., Ordu Mensupları Hukuki Meşru Müdafaa Ağı'dır. Ayrıca bkz. Winni S. Weaver, *Lesbians in the Military Speak Out* (Northboro, Mass., Madwoman Press, 1993); Mary Ann Humphrey, *My Country, My Right to Serve: Experiences of Gay Men and Women in the Military, World War II to the Present* (New York, Harper-Collins, 1990);

yasal olarak antimilitarist eğilimdeki feministler bile 1990'larda, seçtikleri meslekten atılan bazı kadınlara dair haberlerin kamuoyuna yansıması sonucunda hakarete maruz kaldılar.

Sözgelimi 1995 yılında çok sayıda feminist, Barbra Streisand'ın anakuşakta yayımlanan, lezbiyen albay Margarethe Cammermeyer'le ilgili gerçek olaylardan yola çıkarak yapılmış TV filmini izlemiştir.[38] Pek çok izleyici, hatta eleştirel bakışı benimsemiş çok sayıda barış eylemcisi feminist izleyici, Washington State Ulusal Muhafız Birliği'nde hemşirelik mesleğini sürdüren Cammermayer ile sevgilisi arasındaki ilişkinin görece bir çokyönlülük ve hoşgörüyle işlenmesinin yanı sıra yönetmen ve oyuncuların Cammermayer'i ordu için değerli biri olarak gösteren anlatımından dolayı da, filmi "makul" buldu. Cammermayer kendini işine adamış, olgun, disiplinli, yurtsever, becerikli ve tecrübeli bir askerdi; modern bir ordu komutanının dileyebileceği tüm özelliklere sahipti. Filmin hikâyesi, bu kadının, yaşamının çok büyük bir kısmını feda ettiği bir kurumdan atılmasının açıkça haksız ve akıldışı bir davranış olduğuna işaret ediyordu.

Film setinin dışında ve perdenin gerisinde, ABD Adalet Bakanlığı'nda başsavcı olan Janet Reno da yönetmenle aynı fikirde görünüyordu. Daha alt bir mahkemenin Cammermayer'i yeniden orduya kabul etmesinin ardından, Adalet Bakanlığı makamında, Reno ve adli personel arasında davanın sürdürülüp sürdürülmemesi üzerine tartışmalar başladı. Reno, federal hükümetin davayı temyize götürmekle kendisini gülünç konumuna düşüreceğini savundu; alt mahkemenin Cammerma-

---

Randy Shilts, *Conduct Uncoming: Gays and Lesbians in the U. S. Military* (New York: St. Martin's Press, 1993); Steven Zeeland, *Barrack Buddies and Soldier Lovers: Dialogues with Gay Young Men in the U.S. Military* (New York: Haworth Press, 1993); ve Steven Zeeland, *Sailors and Sexual Identity* (New York: Haworth Press, 1995).

38 Yönetmen Barbra Streisand, baş aktör Glenn Close ve yazar Margarethe Cammermayer'in fikirlerinin nasıl bir araya gelerek filmin yapımını yönlendirdiklerinin anlatımı için bkz. Sue Carswell, "Subay ve Hanımefendi", *Out*, Şubat 1995, 56-60. Filme dayanak olan kitap: Cammermeyer, *Serving in Silence* (New York: Penguin, 1994).

yer lehindeki kararı yürürlükte kalmalıydı. Adalet Bakanlığı yetkililerinden birine göre Reno, yardımcılarına "Bu kadın kimse için herhangi bir tehdit oluşturmuyor" demişti.[39] Ancak en sonunda başsavcı ve onun üst düzey danışmanları, temyizi uygulamak zorunda oldukları sonucuna vardılar; aksi yönde davranmak, 1993 yılında siyasi iktidarı devraldığında, gözden geçirilmiş gey karşıtı yasağı çıkarmak için çok uğraşmış olan Clinton başkanlığındaki Beyaz Saray'ın temelini oymak anlamına gelecekti.[40]

Albay Cammermayer, hakkında çıkan haberler, özyaşam öyküsünün yayımlanması, Streisand'ın filmi ve açılan davaların sonrasında, konuşma yapması için üniversiteler ve liselerden davetler almaya devam etti. Ancak o verdiği mesajda askerlik hizmetinin değerini vurgulamaktan çok, genç gey ve lezbiyenlere destek sağlamak amacında olduğunu vurguladı. Dava temyizlerinin sürüncemede bulunduğu sırada askerlik hizmetine devam etse de, kurumun niteliğini şu sözlerle tanımlıyordu: "Ordu ister heteroseksüellik ister eşcinsellik olsun, cinselliğin gerçekleriyle yüzleşmeyi başaramıyor."[41]

Medyanın amansız bir rekabet içinde olduğu şu günlerde, Amerikan siyasi yaşamında tartışmalı konuların varacağı noktaları denetlemek kolay değil. ABD'de ordudaki geyler sorununu militarize eden başlıca etkenlerden biri, anaakım medya

---

39 David Johnston ve Deborah Sontag, "Reno'nun Yalnız İmajı Daha Karmaşık Bir Gerçekliği Gizliyor" içinde alıntılanmış, *New York Times*, 23 Kasım 1997.

40 Johnston ve Sontag, "Reno'nun Yalnız İmajı..."

41 Linda Matthews, "Kendi Sorar, Kendi Söyler", *New York Times*, 16 Mayıs 1996. 1998 Kongre seçimleri kampanyası boyunca Cammermayer, Washington State'te Demokratların birinci sıradan adayı olarak yarıştı, ancak kaybetti. 1996'da Cammermayer'in konuşma yaptığı Amerikan üniversitesindeki izleyicileri, devletle heteroseksüellik arasındaki ilişki konusunda bölündüler ve bu bölünme, toplumsal cinsiyet safları arasında çarpıcı boyutta oldu. ABD'nin dört bir yanından gelen üniversite birinci sınıf öğrencilerine, şu ifadeye katılıp katılmadıkları soruldu: "Eşcinselliği yasaklayan kanunların olması önemlidir." Öğrencilerin toplam %33.5'lik bir bölümü bu ifadeyi destekledi; destekçilerin %45'i erkek, %24.1'i kadındı. Bu veriler, Sheila Mann, "Üniversite Öğrencilerinin Siyaset Bilimi ve Politikalara İlgisinde Toplumsal Cinsiyet Farkları" içinde yeniden yer almıştır, *Women's Caucus in Political Science Quarterly* 15, no. 2 (Ocak 1998): 4-5.

yapımcılarının ve editörlerinin, hükümetin eşcinsellik yasağını ihlal etmelerinden *başka* hiçbir kusurlarını bulamadığı gey ve lezbiyen askerlerin, mücadeleciler tarafından yoğun bir biçimde medyaya sunulması olmuştur. Sonunda gey ve lezbiyen askerleri askerlik erdeminin kusursuz örnekleri olarak sunmak, Adalet Bakanlığı'nın koyduğu yasağın açıkça akıldışı olduğunu sergilemek için eylemcilerin seçtiği bir strateji haline geldi. Bu hem siyasal tartışmanın zeminini daraltması, hem de gey haklarından kişisel çıkarı olmayan pek çok Amerikan yurttaşı için ikna edici olması bakımından etkili bir stratejiydi.

Öte yandan bu strateji başka birtakım sonuçlar da doğurmuştu. Sonuçta ortaya çıkan kamuoyu tartışmasının kapsamı ve biçimi, Amerikan yurttaşlarının en niteliklilerinin, askerliği meslek olarak seçenler olduğu şeklinde bir izlenime yol açıyordu. Bu lezbiyen ve gey örnek askerler, yurttaşlığın kusursuz örnekleri statüsüne yükseldiler. Onlar mimar, sosyal hizmetli, marangoz ya da gazeteci olabilecekken profesyonel askerliği tercih etmişlerdi. Yasak karşıtı tartışmacılar, dolaylı olarak, bu askerlerin böyle davranmakla uluslarına saygıdeğer bir hizmette bulunma konusunda diğer tüm sivil yurttaşlardan daha büyük bir fırsat elde ettiklerini söylüyordu. 1993 yılı boyunca, bu lezbiyen ve gey askerlerin örnek askerlikleriyle ulusal düzlemde kabul görmeleri, meziyetlerinin ve yurtseverliklerinin kongre oturumlarında ve TV'deki gece şovlarında başlıca tartışma konusu haline gelmesi, Amerikan kültüründeki homofobide gerileme yaratmış olabilir. Ancak militarizasyon daha da güçlendi.

Bazı Amerikalı lezbiyen feministler, gey askerlerin örnek yurttaşlar olarak sunulması stratejisine ilişkin çekincelerini dile getirdiler. Örneğin, Ulusal Kadın Örgütü (NOW) gibi büyük kadın hakları grupları içinde, gayri resmî tartışmalar yaşandı. NOW üyeleri, uzun zamandır, kadınların orduya girmesinin "birinci sınıf yurttaşlık" yönünde bir adım olup olmadığı sorusuyla ilgili bir görüş ayrılığı yaşıyor. Carter döneminde, NOW'ın ulusal liderleri, Yüksek Mahkeme'ye, zorunlu askerlik hizmetinin genç erkekler gibi genç kadınları da kapsaması

yönünde tavsiye niteliğinde yazılı bir bildiri [amicus curiae] sunmuşlardı.[42] Yine de, NOW'ın üstesinden gelmesi gereken homofobik bir geçmişi vardı. Bundan dolayı, 1980 sonlarından 1990'ların başlarına uzanan dönemde, NOW'ın yeni liderleri, yerel dernekleriyle birlikte, gey ve lezbiyen haklarına destek vermek için bilinçli adımlar attılar. Clinton'ın gey yasağını kaldırma teklifi sorunun gündeme gelmesine neden olduğu sırada pek çok NOW üyesi, örgütün, gey ve lezbiyenlerle dayanışma içinde olduğunu açıkça ifade eden kadın gruplarıyla işbirliği yapması gerektiğine inanıyordu. Diğer NOW eylemcileri ise kararsızdı. Onlar durumu bir fırsat değil bir çıkmaz olarak görüyorlardı.

1990'ların başında eylemci Amerikan kadınları arasındaki militarizm tartışması, anaakım medyanın dikkatini üzerine çekemedi. Gazete editörleri ve TV yapımcıları Amerikan kültüründe militarizmin rolü konulu kamuoyu tartışmalarıyla ilgilenmiyordu. Medya patronları bu tartışmanın tüketicilerin ilgisini çekeceğine ve reklamcıları kendilerine bağlayabileceğine inanmıyor olmalıydı. Editörler ve yapımcılar, bunun yerine, yurtseverliğin vücut buluşu olarak cinsellik ve orduyla ilgili görünüyorlardı. Belli ki okuyucularının ve izleyicilerinin çoğu da onların bu tercihini paylaşıyordu. Sonuçta, bir kurum olarak ordunun ve bir uğraş olarak askerliğin meşruluğu tezi, Amerikan siyasi kültüründeki yerini iyice sağlamlaştırdı.

Yine de lezbiyen askerlerin kahramanlaştırılmasına dair endişelerini dile getiren, güçsüz kılınmış bu lezbiyen feminist topluluk, hem lezbiyen siyaset çevrelerinde hem de barış hareketinde aktif olan kadınlar arasında tartışmaların patlak vermesini sağladı. Örneğin, Körfez Savaşı sonunda, Sherri Paris, California gey gazetesi *Lavender Reader*'a yazdığı bir yazıda, bazıları lezbiyenlerden oluştuğu halde, neden "askerî birlikleri desteklemediğini" açıkladı: "Şimdi sizlere, o sırada [lezbiyen olduğunu kamuoyuna açıkladıktan sonra görevden alınan

42 Ulusal Kadın Örgütü, Tarafsız Jüri (Amicus Cruiae) için dava özeti, ABD Yüksek Mahkemesi Davası, "Bernard Roster, Zorunlu Askerlik Hizmetleri Müdürü'ne karşı, Robert L. Goldberg vd.", Washington, D. C., 1980.

Amerikalı kadın asker] Donna Jackson'a şefkat duyduğumu, onu nefret ettiğim savaşın bir sembolü olarak değil, bir insan olarak gördüğümü ve inançlarını dile getirme cesareti gösterdiği için ona saygı duyduğumu söyleyebilirdim. Böyle söylesem yalan olurdu. Ben o sempatiyi Donna'nın bir lezbiyen olarak yapmasına izin verilse, kendi iradesiyle öldüreceği insanlara duydum."[43]

Amerikalılar arasında, kendi ordularındaki heteroseksüellik ve eşcinselliğe yönelik politikalara ilişkin ilk ulusal siyasi tartışma 1993 yılında, ikircikli, büyük ölçüde kendiliğinden oluşan "sorma, söyleme, peşine düşme!" şeklinde özetlenebilecek yeni politikayla yavaş yavaş gündemden düştü. Bu, en sonunda başkan, silahlı kuvvetler personel şefleri ve Beyaz Saray ile Senato Silahlı Kuvvetler Komitesi'nin en güçlü üyelerinin oluşturduğu bir grup erkek tarafından uydurulmuş bir çözümdü.

Militarize homofobinin kalıcı ve direngen pratikleri, çok sayıda gey ve lezbiyen hakları savunucusunu harekete geçirmiştir. Bunun sonucunda ise, bir başka açmaz ortaya çıkmıştır: Ülkelerinin resmi militarizasyonunun bu çetin yapısı, Amerikan lezbiyen ve gey mücadelecilerin kendilerinin de militarize olmalarını neredeyse kaçınılmaz kılmaktadır.

Gey ve Lezbiyen Askerî Özgürlük Projesi'nin oluşturulduğu 1998 yılından itibaren ordunun homofobik politikalarını değiştirme yönünde, küçük ama kararlı girişimlerde bulunuldu. Projenin üyeleri, mahkeme jürilerinin kararlarına karşı çıkma ve Savunma Bakanlığı ile kongredeki en etkili komitelerin üyeleri arasındaki temasları geliştirme hususlarına odaklanmışlardı. Çoğu lezbiyenin ve geyin gündelik yaşamlarının dışına çıkan bu taktikleşme, hareketin liderleri ile onu destekleyenler arasında bir uçurum yarattı. Önde gelen lezbiyen eylemci Ur-

43 Sherri Paris, "Biri Sordu Diye Değil Ama..." *Lavender Reader* (Santa Cruz, Kalif.) Güz 1991, II. Ordudaki geyler tartışmasının militarize edici alt metnine dair bir başka ikna edici eleştiri: Neta C. Crawford, "Dolaptan Çıkıp Dosdoğru Beylik Zırha Girmek Mi? 'Ordudaki Geyler'le Derdim Ne?" ilk kez *Soujourner* içinde yayımlandı, Haziran 1993, yeniden basımı *Frontline Feminism* içinde, der. Karen Kahn (San Fransisco: Aunt Lute Press, 1995), 70-74.

vashi Vaid'e göre, bu uçurum gey ve lezbiyen hakları liderlerinin kulislerdeki siyasal pazarlıklara aşırı yoğunlaşarak Wisconsin ya da New Jersey'deki lezbiyenlerin ve geylerin ne düşündüklerinden çok, senatörler ve Beyaz Saray yetkililerinin neyi makul bulacağı endişesine düşmeleri yüzünden ortaya çıkmıştı.[44] Sonuçta oluşan uçurum, sorun 1992 yılında politika sahnesine sıçradığı zaman ulus çapında oluşan büyük ilgi karşısında çoğu gey ve lezbiyen lideri hazırlıksız yakaladı: "Ansızın, ortaya çıkıverdik. Ve, durum komedisinin karakterleri gibi, saltolar atarak kapıdan geçip, birbirimizin üzerine yığıldık ve beklediğimiz direncin yokluğunu fark eder etmez, sendeleyerek ayağa kalkmaya çalıştık. Direncin ortadan kalkmadığını, yalnızca değişmiş olduğunu fark edemedik. Kapı yine kapalıydı, ancak davetkâr ve aldatıcı bir görünümle maskelenmişti."[45]

Vaid'in betimlediği şey, militarizasyonun örtük bir biçimi. Askerî politika, her ülkenin en merkezîleşmiş siyasi alanlarından biridir; bunun da ötesinde, askerî politika genellikle "ulusal güvenlik" gibi kavramlarla meşrulaştırılmış bir giz perdesi ardında korunur. Sonuçta, askerî politikayı değiştirme amacı güden tüm hareket liderleri, kendi yerel destekçilerini dışlayan bir siyasi pazarlık üslubu benimseme eğilimine girecektir. Bir başka deyişle, askerî politikanın, ancak hareket liderleri seçkinci devlet politikalarını benimsemeye istekli oldukları takdirde değiştirilebileceğine inanan eylemcilerden oluşan her kitlesel hareket militarizasyona eğilimlidir. Feminizmin etkisindekiler de dahil olmak üzere her dönüştürücü hareket, merkezî devlet seçkinleriyle ilişkiye girmesi durumunda risk alır.[46] Bu elbette,

44 Urvashi Vaid, *Virtual Equality: The Mainstreaming of Gay and Lesbian Liberation* (New York: Anchor Books, 1995), 146-77. Gey siyasi mücadelesinin, 1992'de Bill Clinton'ı aktif bir biçimde gey oylarını alma çabasına girmeye ve ordudaki geylere ve lezbiyenlere yönelik yasağı kaldırma yönündeki seçim vaadinde bulunmaya ikna ettiği bilinen kişi David Mixner'in bakış açısından bir tasviri için bkz. David Mixner, *Stranger among Friends* (New York: Bantam Books, 1996).

45 Vaid, *Virtual Equality*, 151.

46 Feministlerin, devletle onun kurallarıyla ilişkiye girmenin risklerine dair tepkileri hakkında sorgulamalar için bkz. Anna Yeatman, *Bureaucrats, Technocrats, Femocrats: Essays on the Contemporary Australian State* (Sydney: Allen and Un-

göze alınmaya değer bir risk olabilir. Ancak, askerlik işlerinde uzmanlaşmış olan söz konusu devlet adamlarıyla ilişki kurma olgusu, merkezîleşme, gizlilik, eril gurur ve eril uzmanlaşmanın devlete ait askerî politikaların oluşturulması süreciyle sıkı içiçeliği yüzünden, bu riski iki katına çıkarır.

Şimdiye dek hareketin merkezîleşmesi eğiliminden büyük ölçüde sakınmış, askerî politikaya karşı mücadele veren yaygın girişimlerden biri, askerî üslerde ve çevrelerindeki zehirli atıklara bağlı kirlenmeyi önce sergilemek, sonra da askerleri bu kirliliği temizlemeye zorlamak üzere yerel gruplar tarafından yürütülen örgütlenmedir. ABD'de bu hareketin liderleri kadındır ve çoğu kendilerinden "sıradan ev kadınları" olarak söz eder. Bunlar, sözde kadınsı duygusallıkları ve "histerileri" dolayısıyla, yerel askerî üslerin komutanlarının ataerkil aşağılamalarına maruz kalmışlardır. Ancak, örgütlenmenin haritasını çıkaran feminist coğrafyacı Joni Seager'a göre, kadınların başı çektiği bu çevre grupları, sebat etmiş ve gerçek anlamda geniş tabanlı bağlantılar oluşturmayı başarmışlardır.[47] Ordunun herhangi bir alanıyla mücadele etmek kitlesel hareketleri militarizasyonun baştan çıkarıcılığına sürüklese de, bu grupların başarısı, cazibenin üstesinden gelmenin olanaklı olduğunu gösteriyor. Ancak, militarizasyonun cazibesine direnmek, eylemcilerin onu bilinçli bir şekilde irdelemelerini gerektiriyor ki, gey ve lezbiyenlere yönelik askerlik yasağının Amerikalı muhâlifleri, 1990'ların ilk yıllarında bunu gereğince yapmamış olabilirler.

1993'ün ilk aylarında Amerikalılar, kongrenin ordudaki gey ve lezbiyenler konulu siyasi tartışmalarına kilitlendiler. Beyaz Saray, Senato ve Başkanlığın üçü de Demokratların elindeydi. Georgialı Demokrat Sam Nunn'ın liderlik ettiği Senato Silahlı

---

win, 1989); Hester Eisenstein, *Inside Agitators: Australian Femocrats and the State* (Philadelphia: Temple University Press, 1996); ve R. Amy Elman, der., *Sexual Politics and the European Union* (Providence, R. I.: Berghan Books, 1996).

47 Joni Seager, *Earth Follies: Coming to Feminist Terms with the Global Environmental Crisis* (New York: Routledge, 1993), 14-69; ayrıca Joni Seager, "Ataerkil Vandallık: Ordular ve Çevre", *Dangerous Intersections: Feminist Perspectives on Population, Environment and Development* içinde, der. Joel Silliman ve Ynestra King (Boston: South End Press, 1999), 163-88.

Kuvvetler Komitesi, gidişata damgasını vurmayı başardı. Bu komitenin egemenliği, uzun dönemli askerî politika gözlemcilerini şaşırttı; zira –ikna ve doktrin oluşturmadan ziyade– personel meseleleri geleneksel olarak, Beyaz Saray Silahlı Kuvvetler Komitesi'nin inisiyatifindeydi. 1980'ler sonu ve 1990'ların başını kapsayan dönem boyunca asker eşleri ve askerî personel içinde kadınlar konulu tartışmalarda, başta Coloradolu Demokrat Patricia Schroeder olmak üzere, kadın kongre temsilcilerine güç sağlayan şey, Beyaz Saray Komitesinin askerî personel meselelerindeki alışıldık nüfuzu olmuştu. 1993'te, genelde tok sözlü olarak bilinen liberal Afro-Amerikalı California temsilcisi Ronald Dellums'un başkanlık ettiği Beyaz Saray Komitesi'nin, ordudaki geyler tartışmasında nasıl bu denli kenara itildiği sonradan iyice anlaşılacaktı. Beyaz Saray Komitesinin susturulması, bu devlet politikası oluşturma sürecinin daha da erilleşmesine hizmet ediyordu. 1993'te Senato Komitesi, Genel Kurmay Başkanı Colin Powell ile aynı görüşleri savunan Sam Nunn'ın güdümündeydi: Nunn da Powell da ordudaki geylere yönelik yasağın yumuşatılmasına sert bir biçimde muhalefet ediyorlardı.

Homofobik resmî politikada bir iki önemsiz değişiklik öngören nihai yasa formülü, 1993'te Temsilciler Meclisi'nde oylamaya sunulduğunda, kurumun kendi işleyişindeki cinsiyet bölünmesinin yansımaları açıkça görüldü. "Sorma, söyleme, peşine düşme" yasasına *karşı* oylar şu oranlardaydı:

Cumhuriyetçi erkekler	%6
Cumhuriyetçi kadınlar	%17
Demokrat erkekler	%41
Demokrat kadınlar	%78[48]

Bu yeni politikanın 1993 ortasından 1998 başına dek süren dönemdeki uygulamaları, ya üniformalı askerî görevlilerin sivil otoriteye tâbi oldukları yönündeki anayasal ilkenin sürekli çiğ-

48 Debra L. Dodson vd., *Voices, Views, and Votes: The Impact of Women on the 103rd Congress* (New Brunswick, N. J.: Amerikan Kadınları ve Politikaları Merkezi, Rutgers University, 1995), 9.

nendiğinin *ya da* ABD ordusunun disiplin amaçlı komuta zincirinin genelde düşünüldüğünden çok daha gevşek olduğunun göstergesidir. Örneğin, bağımsız bir gözlemci örgüt olan Ordu Mensupları Meşru Müdafaa Ağı (SLDN), yeni yasayla potansiyel ordu mensubunun cinsel tercihinin sorgulanması uygulamasının yasaklanmasına karşın, bu ilkenin uygulamaya geçmesi için 1997'ye dek, üç yıl beklenmesi gerektiğini bulgulamıştı.[49] İkinci olarak, SLDN'nin avukatları, yeni politikanın öngördüğü, Pentagon müfettişlerinin birliklerdeki kadın ve erkeklere meslektaşları ve arkadaşlarının cinsel davranışlarına ilişkin soru sormaması gereğinin sürekli ihlal edildiğini buldular; üçüncü olarak da ordu müfettişlerinin bir askerin bir gey barında ya da gey hakları yürüyüşünde (üniformasız olarak) görülmesini eşcinsellik kanıtı olarak almamaları yönündeki yeni yasa gereğine açıkça muhalefet edildiği bulgulandı. Dahası, SLDN'nin sivil gözlemcilerinin bulgularına göre, söz konusu yasanın askerî ihlalleri, 1994'ten 1998'e dek düzenli bir biçimde artarak sürdü.[50] Bu dönem boyunca orduda kalmayı sürdürerek dikkat çekmemeye çalışan üniformalı lezbiyen kadınlar ve gey erkekler şüphe uyandırmamak için olağandışı önlemlere başvurduklarını söylüyorlardı. Hepsi çifte hayatlar sürdürüyordu. Pek çoğu evlenmişti. Bir erkek, sırf ordudaki arkadaşlarının onun eşcinsel olduğundan şüphelenmemeleri için Filipinli bir fahişeyle grup seks partisine katıldığını anlatıyordu.[51]

Kongre ve Beyaz Saray'daki seçimle işbaşına gelmiş sivil yet-

49 Ordu Mensupları Hukuki Müdafaa Ağı (SLDN), "Yakışıksız Tavır: Sorma, Söyleme, Peşine Düşme" Konulu Dördüncü Yıllık Rapor (Washingtonm, D.C.: Ordu Mensupları Hukuki Müdafaa Ağı, Şubat 1998, 4-5, daktilo metni). Ayrıca bkz. Tim Weiner, "Eşcinsellere Yönelik Askerî Suçlamalar Tırmanışta", *NewYork Times*, 7 Nisan 1998.

50 SLDN, "Yakışıksız Tavır." SLDN'nin 1998 bulguları, Steven Lee Myers'in, "Gey Grubu'nun Araştırması Askerî Tacizin Arttığını Gösteriyor" haberinde yer aldı, *New York Times*, 15 Mart 1999. 1993'ün değiştirilmiş gey yasağı politikasına yönelik hukuki itirazları hakkında en son veriler için bkz. Mary Newcombe ve Kathleen Gilberd, "Ordunun Eşcinsellik Politikasını Dava Etmek", *On Watch: Newsletter of the National Lawyers Guild Military Task Force* 16, no. 2-3 (Kasım 1995): 13-14.

51 Jennifer Egan, "Dolaptaki Üniformalar", *New York Times Magazine*, 28 Haziran 1998, 26-31, 40, 48, 56.

kililerin, orduyu 1993 tarihli "sorma, söyleme, peşine düşme" politikasına uymaya zorlamak için hiçbir adım atmamaları, bu yetkililerin orduya yönelik hürmetkâr yaklaşımlarının bir yansıması olabilir. Ya da bu sivillerin orduyu itaate zorlama konusundaki başarısızlıklarının nedeni, daha önceki dönemde, gey olduğundan şüphe duyulan askerî personelin sürekli taciz edilmesini ABD ulusal güvenliğini sağlamanın en iyi yolu biçiminde değerlendiren görüşe destek vermeleri olabilir. Her iki açıklama da, 20. yüzyıl sonunda, seçilmiş Amerikan devlet adamlarının militarize olduğunu gösterir.

Bu örneklere bakıldığında çok sayıda gey ve lezbiyen eylemcinin, Savunma Bakanlığı'na meydan okumak için tüm kaynaklarını seferber etmeleri şaşırtıcı değildir. Bu eylemcilerin faaliyetlerinin büyük bölümü, Kongre'nin ve medyanın dışına çıkarak, on yıl önce eylemlerinin başladığı siyasal arena olan mahkemelere geri dönmüştür. 1995'in ortalarında Deniz Kuvvetleri Soruşturma Kurulu ilk defa, eşcinsel olduğunu açıklayan, ancak, askerî mahkeme önünde, eşcinsel olmanın görevden alınmak için bir gerekçe olamayacağını savunan bir eşcinselden yana tavır aldı. Teğmen Zoe Dunning, Donanma içindeki mücadelesini iki yıldır sürdürüyordu. 16 Haziran 1995'te adı, tarihî önemde bir kararla kayda geçti. Yalnızca lezbiyen olmasının ordudaki hizmetini engellememesi gerektiği yönündeki savunması, önce Deniz Kuvvetleri hâkimler kurulu, daha sonra Deniz Kuvvetleri sivil sekreteri tarafından onaylandı.[52] Zoe Dunning'in zaferinin bir emsal teşkil edip etmeyeceği henüz belli değildi. Aynı şekilde, onu izleyen yıllarda bir dizi davaya bakacak olan yargıçların, birini görevden almak için onun eşcinselliğini tek başına haklı ve makul bir gerekçe olarak görmeye devam edip etmeyecekleri de belirsizdi.[53]

52 "Donanma Lezbiyen Subayın Görevde Kalmasını Onayladı", *Minerva's Bulletin Board* (Pasedana, Md.), Yaz 1995, 6. *Minerva's Bulletin Board* ve *Minerva*, ordudaki kadınlar hakkında haberler veren gazetelerdir ve Minerva Center tarafından yayımlanmaktadırlar, Pasedana, Maryland.

53 Mart 1995'te New York Brooklyn'deki Federal Bölge Mahkemesi Yargıcı Eugene H. Nickerson, *Able, ABD'ye Karşı* davasında, Clinton'ın "Sorma, söyleme, peşine düşme" politikasının, Birinci ve Beşinci Ek Anayasa maddelerini ihlal

ABD'de federal yargıçlık görevine atanmış kadın ve erkeklerin, ulusal güvenlik sınırları dahilinde gördükleri meselelerde Kongre'nin ve başkanın görüşlerini aynen benimsemesi yaygın bir uygulamadır. Bu anlamda, Amerikan hukuk kültürü militer bir kültürdür. Öyle ki, örneğin federal yargıçların Dokuzuncu Gezici Mahkeme'sine başkanlık eden hâkimler, Deniz Kuvvetleri'nin 1997'de deniz astsubayı Mark Philips'i donanmadan ihraç etmesini onaylayan kararlarına dayanak olarak, mahkemelerin "askerî yargıya geleneksel itaatine" olan inançlarını gösterdiler.[54]

Kamusal bir mesele olarak ordudaki geylerin oluşturduğu dinamikler, dünyanın her yerinde Amerika'daki gibi değildir. Bu konunun analizinde bizi bekleyen tehlike –ki hiç küçümsenmeyecek bir ölçüde, uluslararası medya mülkiyetinin bugünkü yapısından kaynaklanır– dünyanın çeşitli bölgelerinde en fazla bilinen tartışmaların Amerika'dakiler olması ve bunun, devlet destekli homofobiye karşı mücadele eden diğer ülkelerdeki lezbiyenlerin ve geylerin, Amerika'daki benzerlerinin karşılaştıkları tuzaklardan uzak duran hareket taktiklerini ve kamusal bir söylemi hünerli bir biçimde kullanmalarını zorlaştırmasıdır. Amerikanlaşma bin bir kılığa bürünür. Bunlardan biri de militarizasyondur.

İsrail, Avustralya, Kanada, Zimbabwe, Filipinler, Güney Afrika ve Britanya gibi ülkelerin hepsinde, Soğuk Savaş sonrasında ulusal güvenliğin gerçek anlamda sağlanabilmesi için

---

ettiği ve heteroseksüel askerlerin korku ve önyargılarını pekiştirdiği kanısına vardı. Yargıç, Savunma Bakanlığı'nın gey yasağı gerekçesini, "Orwellcilikten aşağı kalır yanı yok" diye tanımladı. Federal hükümet, İkinci Gezici Mahkeme Bölgesi ABD Temyiz Mahkemesi'nde görülmek üzere, davayı temyize götürdü. Newcomb ve Gilberd, "Ordu Politikasının Dava Edilmesi"; ve Don Van Natta Jr., "Taraflılık Suçlaması Gey davasında Temyiz Mahkemesini Durakladı", *New York Times*, 20 Aralık 1995. Ordudaki geyler ve lezbiyenler hakkında daha fazlası için bkz. Gregory M. Herek, Jared B. Jobe ve Ralph M. Carney, der., *Out in Force: Sexual Orientation and the Military* (Chicago: University of Chicago Press, 1996.)

54 "Temyiz Mahkemesi Eşcinseller Konusunda Ordudan Yana", *New York Times*, 16 Şubat 1997. Ayrıca bkz. Janet E. Halley, *Don't: A Reader's Guide to the Military's Anti-Gay Policy* (Durham, N. C.: Duke University Press, 1999).

heteroseksizmin gerekli olduğu ilkesi kamuoyunda tartışıldı.[55] Bu ülkelerden her birinde bazı lezbiyenler ve geyler, bir yandan sorgulanma, teşhir edilme ve cezalandırılma korkusu yaşasalar bile, askerliği, bir cemaat oluşturma, duygusal ilişkiler kurma ve kendi cinselliklerini keşfetme fırsatı olarak görmekte ve deneyimlemektedir.

Bu ülkelerin her birinde geylere ve lezbiyenlere askerlik yolunu açma amacıyla girişilen bir kampanya militarizasyonun derinleşmesiyle sonuçlanabilir. Kampanyanın amaçlanmayan sonuçlarından herhangi birinin gerçekte ne denli militarize edici bir nitelik taşıdığı, kaç gey ve lezbiyenin, askerliğin iyi yurttaşlığın en görkemli, kamu hizmetinin ideal bir biçimi olduğu ya da kişinin ülkesi için canını vermesi anlamına geldiği inancında heteroseksüel yurttaşlarla fikir birliğine varacağına bağlı olarak belirlenecektir. Bu eşitlemelerin herhangi biri kül-

---

55 İsrail ordusunda bir lezbiyen olarak yaşamaya dair kişisel açıklamalar için bkz. Tracy Moore, der., *Lesbiot: Israeli Lesbians Talk about Sexuality, Feminism, Judaism, and their Lives* (New York: Cassel, 1995). Güney Afrikalı erkeklerin apartheid rejimi ordusundaki deneyimlerine dair anlattıkları için bkz. Matthew Krouse, "Arista Kardeşler, Eylül 1984: Bir Ordu Belasına Dair Kişisel Bir Anlatı" ve Ivan Toms, "Ivan Toms bir eşcinsel mi? Güney Afrika Savunma Kuvvetleri, Zorunlu Askerliğe Son Kampanyası ve Ben", her ikisi de Gevisser ve Cameron, *Defiant Desire* içinde, 209-18 ve 258-63. Eşcinsellik yasağı konusunda Avustralya'daki tartışmanın bir değerlendirmesi için bkz. Enloe, *The Morning After*, 89. Carol Johnson, Başbakan Paul Keating'in Avustralya hükümetinin, ordudaki gey ve lezbiyenler yasağını sonlandırma inisiyatifini almasının, İşçi Partisi'nin, Avustralya'yı Soğuk Savaş sonrası uluslararası ekonomide daha rekabetçi kılmak uğruna, geylerin toplumsal ve siyasi katılımını teşvik etme yönündeki daha kapsamlı hedefinin bir parçası olduğunu savunuyor. Bir başka deyişle, yasağın kaldırılması esas olarak, ne askerî ne de kültürel bir politika olup, ekonomik olan bir politikaydı. Bkz. Johnson, "Dahil Etme Politikalarının Uzlaştırılması: Kadınlar ve Avustralya İşçi Partisi Hükümetleri 1983-1995", *Feminist Review*, no. 52 (1996): 102-17. Kanada'da, orduda hizmet veren geyler ve lezbiyenler üzerindeki yasağın kalkmasının ardından, Kanada Parlamentosu, Başbakan Jean Chretien'in Liberal hükümetinin desteğiyle, yoluna devam ederek, eşcinsellere karşı ayrımcılığı yasaklayan bir yasayı kabul etti. Bkz. Clyde H. Farnsworth, "Kanada'da Gey Haklarını Genişleten Meclis Yasaları" *New York Times*, 10 Mayıs 1996. Bu olumlu hareketle, Kanada hükümeti, 1996'da –uluslararası anayasa yazımı tarihinde ilk defa– cinsel yönelime, ayrımcılığın engellendiği bir kategori olarak yer veren yeni bir ulusal anayasayı kabul eden apartheid sonrası Güney Afrika hükümetinin siyasi adımlarını takip etmiş oluyordu.

türel olarak ne denli *sorunsuz* bir olgu gibi algılanırsa, gey yasağını kaldırma amaçlı bir kampanya, orada mücadele eden kişiler kendi ordularındaki yasağın kaldırılmasını sağlayabilseler bile, militarizmin güçlenmesine o denli hizmet edecektir.

1990'lar Britanya'sında, bu kasıtsız militerleşme riskiyle başa çıkmaya çalışan eylemciler görülebilirdi.

Geçit yürüyüşü için ideal, ılık bir Haziran günüydü. Yaklaşık 160.000 lezbiyen ve gey ile onları destekleyenler, Britanya'nın 1995 Gey Gururu yürüyüşü için toplanmıştı. Neşeli katılımcılardan biri de Liz Campion'dı. Liz Campion, omzunda halinden memnun görünen kızıyla, deniz kuvvetleri üniforması içinde yürüyordu. Her ne kadar yakın zamanda eşcinselliği gerekçe gösterilerek ordudan atılmışsa da Londra'daki yürüyüş rotası üzerindeki insanların, lezbiyenlerin halen Britanya ordusunda hizmet verdiklerini görmelerini istemişti. Teğmen Liz Campion, eşcinsellik gerekçesiyle ordudan kovulmalara karşı mücadelesini giderek etkin kılan Britanyalı bir grup gey ve lezbiyenden biriydi.[56]

Ordudaki gey ve lezbiyenler üzerindeki yasağın kaldırılması yönünde Britanya'da yürütülen kampanya Amerika'dakiyle aynı sonuçlara yol açmamıştır. Bu farklılığın nedeni, askerliğin 1990'lar Britanya'sında bir ölçüde daha az huşu uyandırması ve üst düzey üniformalı yetkililerin siyasetin karar organlarının üst basamaklarında görev almalarının daha düşük bir olasılık olmasıdır. Britanya'daki tartışmanın yol açtığı ulusal heyecanın görece sönük olması, kısmen imparatorluk geçmişine bağlanabilir: Bir kurum olarak ordu, bu ülkenin dünyadaki önemi açısından, hâlâ pek çok Amerikalının kendi ordusuna yüklediğinden daha az sembolik değere sahipti. Farklılık belki de son on yıldır televizyonda akşam haberlerinde Belfast sokaklarında devriye gezen askerleri izleyen sıradan Britanyalı yurttaş için askerliğin sevimsiz yönünün en açık

56 Roger Tredre, "Heteroseksüeller ve Geylerin Birleştiği Geçitte 160.000 Kişi Yürüdü" *The Observer* (Londra), 25 Haziran 1995. Ordudaki geyler konusunun Britanya basınında işlenişini, büyük bir enerjiyle aksatmadan izlediği için, Debbie Licorish'e teşekkür borçluyum.

haliyle görünür olmasındandır. Rusya ve Amerika'daki muadillerinden farklı olarak, Britanya'nın emekli generalleri, potansiyel siyasetçiler olarak reklam edilmezler.[57] Son yüzyılda, Britanya başbakanlarından –ve onların başlıca rakiplerinden– hiçbiri profesyonel asker değildi. Bir dönüm noktası olan Mayıs 1997 seçimlerinde başbakanlık görevi için mücadele eden üç adaydan hiçbiri, kampanya afişlerinde Britanya ordusu üniformasıyla çektirilmiş gençlik fotoğrafını kullanmadı. Ve bunun eksikliğinden dem vuran seçmenlere de pek rastlanmadı.

Ancak tüm bunlar, militarizmin Britanya siyasi yaşamında önemli bir rolü olmadığı anlamına gelmez. Kraliçe her yıl Haziran ayındaki doğum gününde halk huzuruna kraliyet alayının kırmızı ceketini giyip çıkarak askerleri selamlar. Prens Charles ve kraliyet ailesinin diğer üyeleri sık sık asker kıyafetleriyle görünürler. Parlamentonun bazı üyeleri –özellikle de Muhafazakâr Parti saflarında yer alan erkekler– emekli askerlerdir. Margaret Thatcher 1983 ulusal seçimini, biraz da Britanya ordusunun Arjantin ordusuna karşı Falkland savaşındaki başarısını kendisine mal etmesi sayesinde kazanmıştır. Britanya'nın askerî akademisi Sandhurst mezunlarına, ülkenin hiyerarşik sınıf sisteminde ayrıcalıklı bir statü sağlayabilmektedir. Kuzey İrlanda'daki etnik çatışmayı militarize etme yönündeki otuz yıllık devlet politikası, ne İşçi Partisi ne de Muhafazakâr Parti için, çok sayıda sıradan Britanyalı seçmenin desteğini kaybetmek gibi bir sonuca yol açmıştır. Ekonomik gerileme dönemlerinde, işçi sınıfından binlerce genç Britanyalı erkek, yoksulluktan kurtulmak için askerlik yapmayı seçmiştir. Binlerce Britanyalı, askerî endüstri kollarında çalışmaya devam etmektedir. Britanya'nın silah ithalatçıları 1996'da, ülkelerini uluslararası silah satıcıları listesinde ikinci sıraya eriş-

57 Amerikan seçmenlerin emekli general Colin Powell'ı başkan adayı olarak değerlendirdikleri sırada, Rus seçmenler, çok sayıda emekli generalden dönme sivil politikacıyla karşı karşıyaydı. 1995 Sonbahar'ında, Rus parlamentosundaki sandalyeler için, dokuz ayrı siyasi partinin bayrağı altında yarışan on general vardı. Bkz. "Rusya: Hakiki Bir Genel Seçim", *The Economist*, 23 Eylül 1995, 44.

tirmiştir.[58] 1990'ların ortasındaki yeni İşçi Partisi yönetimi, partinin eski antimilitarist seçim programının sivriliklerini budayarak Britanyalı seçmenin oylarını kazanmaya çalışmış ve bunda başarılı da olmuştur.[59] Başbakan Tony Blair ile Başkan Bill Clinton'ın Irak'ta yıldırıcı askerî girişimde bulunma kararını desteklemek üzere 1998'de yaptıkları ittifak, görüşü sorulan Britanyalıların %57'si tarafından onay gördü.[60] 1999'da Blair Kosova'daki etnik temizliğin durdurulması için geniş çaplı bombardımana başlanmasını en hararetli biçimde savunan on dokuz NATO liderinden biriydi.[61] Britanya'nın dört bir yanındaki müzelerde, anıtlarda ve ders kitaplarında askerî kahramanlıklar hâlâ Britanya uygarlığının tarihteki yüceliğinin bir göstergesi olarak yer almaktadır.

Her şeye rağmen, günümüz Amerika'sından bakıldığında, bugünkü Britanya siyaset kültüründe asker-yurttaş profilinin kayda değer biçimde geri plana itildiği görülür. Bu önemsizleştirme, büyük ölçüde, 1970'lerden beri özellikle ekonomik sınıflar içinde cinsiyet ayrımcılığı sorununa odaklanarak tek tek kadınların mesleki başarılarını geri plana itmiş olan Britanya kadın hareketine bağlanabilir. Sınıflar arası bir Britanya antimilitarizm ittifakı yaratmakta özellikle başarılı olan hareketlerden biri 1980'lerdeki Greenham Kadınları Barış Kampı idi. Hareketin başlıca siyasi hedefi, Londra'nın batı-

58 Bu uluslararası sıralamalar, Kongre Araştırma Servisi tarafından yürütülen 1997'ye ait yıllık silah satış yoklamalarından alınmıştır. 1996'da küresel çaptaki tüm silah satış siparişlerinden ABD'li şirketlerin aldığı pay, %33.5 oldu. Britanyalı şirketler toplam siparişlerin %15.1'ini aldılar ve böylelikle toplamın 14.6'sına erişen (çoğu hâlâ devlet mülkiyetindeki) Rus şirketlerinin biraz önüne geçtiler. Bkz. Philip Shanon, "ABD Dünya Silah Pazarında Liderliğini Güçlendirdi", *New York Times*, 16 Ağustos 1997.

59 Bu veriler ve 1995'te Muhafazakâr hükümetin savunma bakanının yüzyüze kaldığı bütçe ile ilgili değerlendirmeler ve diğer gündelik ikilemlerin ayrıntılı anlatımı için bkz. Tim Webb, "Ateş Altında Bir Adam", *New Statesman and Society*, 4 Ağustos 1995, 22-23. Yeni İşçi Partisi hükümetinin, Britanya'nın dış politikasında militarizme bağlılığını azaltma olasılığına ilişkin bir değerlendirme için bkz. John Lloyd, "Etnik Boyut", *New Statesman*, 25 July 1997, 28-29.

60 Travis, "Çoğunluk Irak Bombalansın Diyor."

61 R. W. Apple Jr., "Clinton'ın Pozitif Tutumu: İttifak Sapasağlam Ayakta", *New York Times*, 26 Nisan 1999.

sında, şehre otobüsle bir saat uzaklıktaki kırsal bölgede konuşlandırılmış, 1980'lerde Britanya hükümetinin Washington'la olan askerî ortaklığını simgeleyen ABD'nin nükleer başlıklı güdümlü füzeleriydi. Ancak bu feminist kampanya çok geçmeden başta Britanya'nın ulusal kültüründe eril militarizmin baskınlığı olmak üzere, daha genel meseleleri gündeme getirdi. Sonuç olarak, Greenham eylemcilerinin girişimleri, kadın askerler meselesine hiç odaklanmaksızın, Britanyalı feministleri kadınların birinci sınıf yurttaş olmak için önce asker olmaları gerektiği inancına saplanmaktan vazgeçirmiş olabilir.[62]

Britanya'daki militarizasyonun karakteri ve boyutlarının genel olarak ortaya konabilmesi için, Britanyalıları ve kurumlarını militarizmden hem uzaklaştıran hem de aynı anda onun kucağına iten kültürel ve ekonomik güçlere sahip, böylesine karmaşık bir siyasal ortamda ordudaki geyler tartışmasının ne şekilde yürütüldüğü araştırılmalıdır. [Britanya – ç.n.] Savunma Bakanlığı'nın yasağını kaldırma amaçlı kampanyada, çok sayıda gey ve lezbiyen eylemci, "askerlik hakkı" talep eder. Onlar da Amerika'daki muadilleri gibi, militarizmi irdelemeye yanaşmayıp onun yerine kamuoyunun dikkatini heteroseksist

62 1981'de küçük bir grup Galli kadını, Cardiff'ten Greenham'a yürüyerek burada, ABD Hava Kuvvetleri Üssü'nün (Soğuk Savaş Britanya'sının dört bir yanına dağılmış böyle düzinelercesinden biri) kapıları önünde, tamamen kadınların olduğu nükleer karşıtı bir barış kampı kurmaya sevk eden şeyin ne olduğuna ilişkin birinci ağızlardan açıklamalar ve başlangıçta küçük olan bu grubun, neden ve nasıl, Muhafazakâr hükümetin koltuğunu sarsan, binlerce kişilik, ulusal çapta bir kadın barış kampanyasın dönüştüğüne dair açıklamaları, ayrıntılı rakamlarla görmek için bkz. Alice Cook ve Gwyn Kirk, *Greenham Women Everywhere* (Boston: South End Press, 1983); Barbara Harford ve Sarah Hopkins, der., *Greenham Common: Women at the Wire* (Londra: Women's Press, 1984); Caroline Blackwood, *On the Perimeter* (Londra: Penguin, 1985); ve Lynn Wilson, "Epistemoloji ve İktidar: Greenham'da Etnografya", *Anthropology for the Nineties* içinde, der. Johnetta Cole (New York: Free Press, 1988), 42-58. Greenham Common Kadınlar Barış Kampı'yla ilgili en son analizler için bkz. Sasha Roseneil, *Disarming Patriarchy: Feminism and Political Action at Greenham* (Milton Keynes, U.K.: Open University Press, 1995); ve Jill Liddington, *The Long Road to Greenham: Feminism and Anti-Militarism in Britain since 1820* (Syracuse, N. Y.: Syracuse University Press 1991).

askerî kanunların haksızlığı ve akıldışılığına yöneltmeyi tercih etmişlerdir.[63]

1995 yılı boyunca, Britanya Parlamentosu oturumlar düzenledi. Savunma Bakanı kendi dışlayıcı politikasını desteklemek için emekli Amerikalı general Colin Powell'ın sözlerinden alıntılar yaptı.[64] Britanya mahkemeleri kapsamını daraltarak da olsa, hükümetin koyduğu yasağı destekleyen kararlar çıkardı. Muhafazakâr Savunma Bakanlığı yetkililerinin, halihazırdaki dışlama politikasını "gözden geçirme" kararı aldıkları haberi, ülkenin günlük gazetelerinden bazılarına yansıdı. Bakanlığın reform seçenekleri arasında, gey ve lezbiyenlere askerlik hakkının verilmesi, ancak, çatışma konumlarına ya da askerlerin "çok yakından" birlikte çalışmalarını gerektiren herhangi bir göreve alınmamaları da yer alıyordu.[65] İşçi Partisi yöneticileri –o sırada muhalefetteydiler– 1997 seçimini kazanmaları durumunda yasağı kaldıracakları sözü verdiler.[66] Britanya'nın en önde gelen gey hakları örgütü Stonewall tüm kaynaklarını, varolan politikaya karşı çıkmak ve İşçi Partisi'ni sözünde durmaya zorlamak için yürütülen mücadeleye seferber etti.

Yine de Britanya'daki kampanyanın tüm bu özgün yönleri bir araya getirildiğinde, Amerika'daki hararetli tartışmadan daha sönük bir tablo ortaya çıkıyor. Britanya'da yaşanan ordudaki geyler tartışması, kamuoyu tartışmalarının tümüne baskın çıkmış değildi. 1995-1996 yıllarında, Muhafazakâr Başkan John Major'ın hükümeti kırılgan bir konumdaydı; ancak, hiçbir yorumcu, Major'ın partisinin parlamentoda sağladığı çoğunluğu tehdit eden en önemli beş sorun listesinde ordudaki geyler konusuna yer vermezdi. Britanyalı seçmenlerin rakip

---

63 Bu bakış açısının, en güçlü biçimde sunulduğu eser: Edmund Hall, *We Can't Even March Straight: Homosexuality in the British Armed Forces* (Londra: Vintage, 1995). Ayrıca bkz. Edmund Hall, "Şiddetli Haksızlık Duygusu", *The Guardian*, 19 Temmuz 1995.

64 Owen Bowcott, "Geylerin İtirazları Yargıyı Değiştirmedi", *The Guardian* 12 Ekim 1995.

65 "Geyler Orduda: Merhaba, Asker", *The Economist*, 9 Eylül 1995, 61.

66 Claire Dyer, "Silahlı Kuvvetlerin Gey Yasağı, Yüksek Mahkeme Tarafından Avrupa'ya Havale Edildi", *The Guardian*, 14 Mart 1996.

partileri değerlendirirken başvurdukları, siyasal gündemde sivrilen sorunlar arasında yer alan ekonomi, sağlık hizmetleri, deli dana hastalığı ve Avrupa Birliği konuları, hükümetin ordudaki gey ve lezbiyenlere yönelik devam eden yasağına oranla çok daha önemli görülüyordu. Sorun Britanyalı feministlerin de gündeminde değildi; onlar da enerjilerinin büyük bölümünü, kadınların milletvekili adaylığını teşvik etmek ve Britanya'nın düşük ücretli yarı zamanlı iş sahalarında kadınların sayısının artmasına ilişkin uyarılarda bulunmaya harcıyordu. En önemlisi de eşcinsellik suçlamalarıyla ordudan atılmış olan kadınlar ve erkekler, mücadeleciler ve medya tarafından örnek Britanya yurttaşlarına dönüştürülmüyordu.[67]

1990'ların ortalarında, gey olduğu açıkça bilinen Hollandalı askerler, Bosna'da, BM barış gücü içinde, Britanyalı askerlerle birlikte görev yaptılar. Ancak Britanya hükümeti, NATO'daki istisnai durumu bir ulusal egemenlik sorunu olarak haklı gösterme çabalarını sürdürdü. Egemenlik, çağdaş Britanya kültüründe özel bir siyasi duyarlılık konusu haline gelmişti. Bu gün de Britanyalılar dünyanın işleyişindeki rollerinin azalması, günümüz Britanya toplumunun çokkültürlü yapısı, İskoç ve Galli Britanyalıların bölgesel özerkliklerinin artması ve Britanya'nın gitgide daha bütünleşmiş bir Avrupa Birliği'ne üyeliği gerçekleriyle yüzleşmeye çalışırken, bu konu pek çok alanda tartışılmaya devam ediyor. Britanya'daki eşcinsellik yasağının savunucuları, Soğuk Savaş sonrası dünyada Britanyalı kimliğinin yarattığı kafa karışıklığının yalnızca militarizasyona değil, cinsiyetçiliğe de açık olduğunu göstermiştir. Parlamentonun önemli Muhafazakâr üyelerinden John Wilkinson 1995 yılında, eşcinsellik, savunma ve egemenlik meselelerinin nasıl bir

67 Britanya ordusundaki geyler ve lezbiyenler üzerindeki yasağa karşı yükselen itirazlarla ilgili çıkan haberler arasında, Aine McCarthy, "Lezbiyenler ve Geyler Silahlı Kuvvetlerden Atıldı", *Everywomen*, Eylül 1994, 8; "'Sapkın' Savunma Bakanlığı İtirazlarla Karşı Karşıya", *Stonewall Newsletter* 3, no. 2 (Nisan 1995): 1; Mark Storey ve George Jones, "İşçi Partisi Ordudaki Eşcinsel Yasağını Kaldırmaya Talip", *Daily Telegraph*, 22 Nisan 1995; Trudie Rabbet, "Savunma Bakanlığı Gey Politikasını Gözden Geçirecek", *The Guardian*, 5 Eylül 1995; "Geyler Orduda: Merhaba, Asker"; Owen Bowcott, "Kovulan Geyler Savunma Bakanlığına Karşı Yeniden Atakta", *The Guardian*, 10 Ekim 1995.

potada eritilebileceğini göstermişti: "Silahlı kuvvetlerimizi ne şekilde yönettiğimiz, yalnızca Britanya parlamentosu ile halkını ilgilendiren bir sorundur. Askerî güçlerin ve art arda gelen yönetimlerin görüşü, ordunun bu insanları [eşcinselleri] kabul etmesi yönünde ısrar etmenin doğru olmadığı yönündedir. İnsan cinselliği çok derinde yatar ve insanların çevrelerindekilerle kuracakları ilişkinin ne şekilde olacağını belirler. Haksız önyargılara yol açarak insanların davranışlarına çirkin bir biçimde yansıyabilir."[68]

Wilkinson ve Savunma Bakanlığı'ndaki devlet adamları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden gelecek bir kararın tedirginliği içindeydiler. Amerikan gey hakları savunucuları, yasağın kaldırılması kampanyalarında, dar kapsamlı ABD kurumlarıyla sınırlı kalırken, Britanyalı mücadeleciler, Avrupa'nın bütünleşmesini gerçekleştirmek için oluşturulmuş olan bir dizi kurumdan yararlanabilirlerdi. Avrupa'da, ordu içinde ve dışındaki eşcinsellerin hakları, uluslararası geçerliliği olan bir insan hakkı statüsüne erişmekteydi.[69] Peki Avrupa'daki bu gelişme, kasıtsız olarak, uluslararası insan hakları kavramını militarize edebilir miydi?

1990'ların sonlarında, eleştirel gözle bakanlar, Britanya ordusunun gülünç duruma düştüğünü söylüyorlardı. Stonewall sözcüleri, gazeteciler ve parlamento üyelerine, Britanya ordusunun Yunanistan'la birlikte, eşcinsellik gerekçesine dayanarak kadın ve erkekleri ordusundan tamamen dışlayan tek Avrupalı NATO üyesi olduğunu hatırlatıyorlardı.[70] 1994'te Savunma Ba-

68 Hall, *We Can't Even March Straight* içinde alıntılanmış, 12.

69 Gey haklarının, uluslararası geçerliliği olan insan hakları olarak yapılandırılmasını ele alan bir değerlendirme için bkz. Nicole La Violette ve Sandra Whitworth, "Güvenli Bir Liman Yok: Evrensel bir İnsan Hakkı Olarak Cinsellik ve Uluslararası Siyasette Gey ve Lezbiyen Eylemciliği", *Millenium: Journal of International Studies* 23, no. 3 (1994): 563-88.

70 Bradford Booth, "Ordudaki Kadınlar ve Eşcinseller: Avrupalı ve Kuzey Amerikalı 18 Ulusun Politikaları ve Uygulamaları", ek bölüm, David R. Segal, Mady Wechsler Segal ve Bradford Booth, "Modern Askerî Kuvvetlerde Toplumsal Cinsiyet ve Cinsel Yönelim Çeşitliliği: Ortak Ulusal Motifler", *Beyond Zero Tolerance: Discrimination in the Military* içinde, der. Judith Reppe ve Mary Katzenstein (New York: Routledge, 1999), 237-50.

kanlığı baskılara karşı koyamayarak Parlamento'nun, bir askerin eşcinselliğinin suça ilişkin bir fiil sayılmasını engelleyen yasa değişikliğini kabul etti. Ancak eşcinsellik dışlanma ya da zorla işten çıkarılma gerekçesi olmayı sürdürdü. Askerî personel alımından sorumlu kişiler, asker adaylarına gey ya da lezbiyen olup olmadıklarını sormaya devam ettiler ve her hizmet birimi, eşcinselliğinden şüphe duyulanları araştırmak için kendi polis kuvvetlerini görevde tutmayı sürdürdü.[71]

Savunma Bakanlığı'nın tek tek kadınlara yaptığı sorgulamalar, ordu müfettişlerinin tek başına sorgulanan kadının savunmasızlığından yararlanarak, lezbiyenliğinden kuşkulanılan diğer kadınlar hakkında bilgi edinmeye çalışmasıyla ve bu iddialarla şüphelerin ordunun küresel bilgisayar sistemine aktarılmasıyla, bir cadı avına dönüştü. Kraliyet Ordusu Polis Gücü kıdemli başçavuşlarından Caroline Meaghr, kendisi de sorgulamaya alınmadan önce görev yaptığı cadı avlarını şöyle anımsıyor:

> [Şüpheli kadının] özel eşyaları en ince ayrıntısıyla gözden geçirilirdi. Her mektubu okurduk. Kanıt bulmak için her yeri arardık. Ondan sonra da, yüz yüze, iki üç saate varan çok uzun görüşmeler olurdu... Bir iki kez ben de orada bulundum ve içimden "Bu sorulara cevap verme" demek geldi. Ama bu bir rütbe meselesi ve sorgucular erkek çavuş ya da kıdemli başçavuşlar. Kadınlar kendilerini cevap vermek zorunda hissediyorlardı.
>
> Bir sorgulamada herhangi bir biçimde adı geçen herkes, yalnızca uzak bir arkadaş da olsa, mimlenirdi. Eğer isimleri [Britanya askerî polisinin tuttuğu, şüpheli lezbiyenlerin isimlerinin yazılı olduğu bir dosya olan] listede yer alıyorsa, müfettiş bunu o kadına gözdağı vermek için kullanıyordu; bu, insanı yıldırarak itirafta bulunmaya zorlayabilir.[72]

71 Britanya ordusunun geylere ve lezbiyenlere yönelik 1995 yılı politika ve uygulamaları –ve bunlara karşı gelişen güncel itirazların– en eksiksiz tasviri, kendisi de gey olduğu için Kraliyet Donamasından atılmaya çalışılan Britanyalı bir gazeteciye aittir. Bkz. Hall, *We Can't Even March Straight*, 45-46.

72 Hall, *We Can'tEven March Straight* içinde alıntı, 45-46.

Savunma Bakanlığı 1990-1994 yılları arasında ordu personelinden 260 kişiyi, cinsel yönelimlerine dayanarak görevden aldı: Bunlar arasında yüzbaşı, binbaşı, din görevlisi ve erler bulunuyordu. Rütbenin, tek başına, bir askerin zarar görmesi ya da sorgulamadan muaf tutulmasında etkili olmadığı anlaşılıyordu. Ancak cinsiyet için aynı şey söylenemezdi. ABD'deki askerî müfettişler gibi, Britanya'dakiler de erkeklerden çok kadınlara yoğunlaşmış görünüyordu. 1992-1994 yılları arasında Savunma Bakanlığı tarafından görevinden alınan 64 personelin 33'ü kadındı. Yani, Britanya ordu personelinin yalnızca %6'sı kadınlardan oluştuğu halde, sözde eşcinsellik gerekçesiyle işine son verilenler arasında kadınların oranı yarıdan fazla idi.[73]

Görevden alınan deniz kuvvetleri istihbarat subayı Liz Campion, Kraliyet Donanması'nın kendisinin lezbiyen olduğunu yıllardır bildiğini, donanma müfettişlerinin hedeflerini keyfi olarak seçtiklerini öne sürdü: "Orduda bir sürü gey ve lezbiyen var ama onlar [Kraliyet Donanması] bunu görmezden geliyorlar... Kalanını gizlemek için, az sayıda insanı kovuyorlar. Bu bir piyango sistemi ve size sıra gelecek mi, gelirse ne zaman, bunları bilmiyorsunuz."[74]

1996 yılının Mart'ında Savunma Bakanlığı, uzun zamandır beklenen 400 sayfalık raporunu yayımladı. Bakanlığın Eşcinsel Tutum Değerlendirme Ekibi tarafından hazırlanmış olan rapor, başka her türlü seçeneği reddederek, ordudaki eşcinseller üzerinde halen geçerli olan yasağın aynen korunmasını öneriyordu. Silahlı kuvvetler bakanı, Winston Churchill'in torunu, muhafazakâr Nicholas Soames, Parlamento'daki partililerine seslenerek: "Yasağın herhangi bir biçimde esnetilmesinin, kritik anlarda güven istismarına ve ahlak kaybına yol açarak, tatbikatların başarısına zarar vereceği" uyarısında bulunu-

73 McCarthy, "Lezbiyenler ve Geyler Kovuldu."

74 **Rebecca Smithers, "Silahlı Kuvvetlerin Gey Yasağını Kaldırmak İçin** Yeni Kampanya", *The Guardian*, 10 Şubat 1996. Kraliyet Hava Kuvvetlerinde lezbiyenlikle suçlanan bir kadın subay olan Callum Morgan davasını konu alan, Eve Webber'in yönettiği 1996 yapımı, *Disgraceful Conduct* adlı bir belgesel bulunmaktadır. Film, Natalie Alicia tarafından "Eylem ya da Oyun", *Everywoman* içinde anlatılır, Mart 1996, 25.

yordu.[75] Sorun daha sonra Avam Kamarası silahlı kuvvetler seçici kuruluna döndü. Öbür uçtaki muhalefet sıralarında oturan İşçi Partisi'nin parlamentodaki yöneticileri, herhangi bir değişim için ilk teklifi Avam kamarası seçici kurulunun inisiyatifine bırakmayı tercih ederek çekimser kaldılar. İşçi Partisi yönetimi, önceki seçim kampanyasında yasağı kaldırma sözü verdiği halde, bir dizi geniş kapsamlı siyasi strateji konusunda Clinton yönetiminin üyeleriyle bir süredir yakın temas halindeydi. Yorumculara göre, yaklaşmakta olan 1997'deki seçimi kazanmak için var gücüyle çalışan Tony Blair'in ve İşçi Partili yandaşları, Bill Clinton'ın, gey yasağını kaldırma konusunu öne çıkararak hataya düştüğünü görmüşlerdi ve bundan kaçınmaya çalışıyorlardı.[76] 1990'larda, seçim stratejilerinden alınan dersler, Atlantik ötesi alışveriş kalemlerinden biri olma yolundaydı.

Kanun yapanların, bir askerin cinsel yöneliminin onun askerî işlerdeki başarılı performansıyla ilgisiz olduğunu kanıtlayan her türlü bulguyu reddedişi de hesaba katıldığında, söz konusu yasağın böylesine yüzsüzce oluşu, gerek ABD'de, gerek Britanya'da, gey ve lezbiyenleri orduların gerçekte ne *yaptıkları* meselesini es geçmelerine yol açmış olabilir. Burada açıkça görülen haksızlık, ordunun dünya meselelerindeki özel konumuna ilgi göstermek yerine orduya bir hastane, bir *fast food* bayisi ya da bir yasama organından farksız bir kamu kurumu muamelesi yapan eylemci bir tepkiyi körüklemiştir.

Stonewall kampanyacıları ve *We Can't Even March Straight*'in[77] [*Düz Yürümemize Bile İzin Yok* – "straight" sözcüğü aynı zamanda eşcinsel olmayan anlamında, "yürümek" ise uygun adım yürüyüş – ç.n.] yazarı Edmund Hall'a kafa tutan kişi, homofobi karşıtlığı ile militarizm karşıtlığını kaynaştıran bir başka Britanyalı gey eylemci Peter Tatchell oldu. Tatchell,

---

75 Owen Bowcott, Ben Stewart, Chris Zinn, "Bakan Ordudaki Geylere Karşı Tavizsiz", *The Guardian*, 5 Mart 1996.

76 Bowcott, Stewart ve Zinn, "Bakan Ordudaki Geylere Karşı Tavizsiz."

77 Peter Tatchell, *We Don't Want to March Straight: Maculinity, Queers, and the Military* (Londra: Cassell, 1995).

ona karşılık olarak yazdığı *We Don't Want to March Straight* başlıklı bir broşürde "Bize ikinci sınıf yurttaş muamelesi yapan homofobik bir devleti savunmak için neden tek damla eşcinsel kanı akıtalım?" sorusunu soruyor, sonra da, eleştiri oklarını daha geniş bir siyasal alana yöneltiyordu.[78] Tatchell, lezbiyenlerin ve geylerin, hiyerarşik, antidemokratik bir kültüre sahip bir kuruma hizmet etmeye çalışmalarının doğruluğunu sorguluyordu. Hatta Amerikalı Sherri Paris gibi daha da ileri giderek tarih boyunca gerek kendi toprakları, gerekse başka topraklar üzerinde insanlara zulmettiği bilinen bir kuruma katılan geylere destek vermeyi de reddediyordu.[79]

1996 yılı Mayıs ayında, Avam Kamarası seçici kurulu kendi raporunu açıkladı: Kurul gey ve lezbiyenlerin askerliğine izin verilmesinin, bakanlığın da öne sürdüğü gibi, ordudaki ahlaki ve işleyişle ilgili verimliliği etkileyeceği sonucuna vararak, Savunma Bakanlığı'nın ordudaki eşcinsellere yönelik yasağının sürmesini destekliyordu.[80] Partiler karma seçici kurulundaki parlamenterler raporlarında, Savunma Bakanlığı'nın uygulamalarına yönelik bazı eleştirilere de yer verdiler. Öncelikle bakanlık yetkililerini, ordu mensubu din adamlarına, askerlerle sözde kapalı oturumlarda bir araya geldiklerinde toplanan bilgiler yoluyla baskı yapılarak cinsel tercihlere ilişkin bilgi vermeye zorlamamaları için uyarıyorlardı. Yine, sırf heteroseksist ilkeleri desteklenmiş olduğu için, ırkçılık karşıtı çabalarından taviz vermemesi konusunda da orduya uyarıda bulunuyorlardı. Parlamenterlerin raporu, bakanlığı, silahlı kuvvetlerde ırkçılıkla mücadelede "ayak sürümekle" ve ırkçı tavırlara karşı, ancak Irksal Eşitlik Komisyonu'nun baskısı sonucu harekete geçmekle suçluyordu.[81]

İki gün sonra Başbakan John Major, ordudaki gey yasağının sürmesine dair bir hüküm de içeren silahlı kuvvetler yasasını

78 A.g.e., 38

79 A.g.e., 46

80 David Fairhall, "Parlamenterlere Göre Silahlı Kuvvetlerin Gey Yasağında Haklı Çıktı", *The Guardian*, 8 Mayıs 1996.

81 Fairhall, "Silahlı Kuvvetler Haklı Çıktı".

oylamak üzere Avam Kamarası'nı topladı. Oylamadan hemen önce kıdemsiz Muhafazakâr parlamenter Edwina Currie, yasada, düzene zarar vermediği ve ilişkileri yönlendirmediği sürece eşcinsel olan ya da olmayan cinsel faaliyetlere izin verilmesi yönünde bir değişiklik teklifi sundu. Currie'nin değişiklik teklifi parlamenterler arasında, bir gazetecinin deyimiyle "ateşli bir tartışmayı" alevlendirdi.[82]

Çoğunluktaki iki partinin yönetimleri, bu tartışmada birbirlerinden farklı stratejiler benimsediler. Major liderliğindeki Muhafazakâr Parti yönetimi, parlamenterlerine "üç kollu bir kırbaç" yani sıkı bir parti disiplini dayattı. Bunun tersine Tony Blair yönetimindeki İşçi Partisi, kırbaçları bir kenara bırakıp, İP'lilerin özgürce oy vermelerine izin verdi. Blair, son oylamaya katılmadı. İşçi Partisi'nin önemli üyelerinden, partinin savunma konularındaki başlıca sözcüsü John Reid ise oyunu bakanlığın yasağının aynen korunması yönünde kullandı. İşçi Partisi (İP) parlamenterlerinin pek çoğu bu düzeyde görünür bir tercihte bulunmaktan dahi kaçındılar; o gün Parlamento'ya gelmediler.[83]

1996'daki oylamada, Muhafazakâr yönetimin yasağı koruyan yasası Avam Kamarası'nda 120'ye karşı 188 oyla kabul edildi. Muhafazakâr parlamenterlerden 8'i, partilerinin baskısına direnerek yasağın kalkması yönünde oy kullandılar. Bu sekiz kişi arasında, kıdemsiz asi parlamenter Edwina Currie ve Parlamento'nun açıkça gey olan tek Muhafazakâr üyesi Michael Brown da bulunuyordu.[84] Bir gey yorumcu "Geylerin majestelerinin hükümetinde hizmet edip de majestelerinin ordusunda bulunamamaları biraz ironik" yorumunda bulundu.[85]

---

82 Michael White, "Parlamenterler Ordunun Gey Yasağını Koruma Yönünde Oy Verdi", *The Guardian*, 10 Mayıs 1996.

83 White, "Parlamenterler Oy Verdi".

84 Oylamada hazır bulunan sekiz İşçi Partisi vekili, Savunma Bakanlığı'nın eşcinseller yasağını sürdürme yönünde oy kullandı. Bkz. White, "Parlamenterler Oy Verdi".

85 Mary Riddell, "Söylediğimizi Örnek Alın, Yaptığımızı Değil", *New Statesman and Society*, 17 Mayıs 1996, 18-19.

Seçici komite raporu ve meclisteki oylamanın ardından, özellikle Parlamentoda lobi faaliyeti yürütmek üzere örgütlenen Lezbiyen Sesler isimli yeni bir kadın grubu oluştu. Kurucuları arasında, önceki yıl eşcinsellik suçlamalarıyla Kraliyet Donanması'ndan atılmış olan lezbiyen Liz Campion da vardı. Campion, 1996 Avam Kamarası oylamasını şöyle değerlendirdi: "Heteroseksüel erkekler, lezbiyenler de dahil, tüm kadınlar için halihazırda cinsel tehdit oluşturmayı sürdürürken lezbiyenlerin öteki kadınlara tehdit oluşturacakları varsayımına dayanılarak defedilmeleri gerektiği fikri basbayağı gülünç."[86]

Britanyalı yasak karşıtı eylemciler 1996'da parlamentoda uğradıkları başarısızlığın ardından, kampanyalarının odağını Londra'dan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bulunduğu Strasbourg'a kaydırabileceklerini bildirdiler. Yasal süreç yavaş işleyecekti, ancak çıkacak kararın Britanya hükümeti aleyhine olması bekleniyordu. 1997'deki seçim zaferinin ardından gelen iki yıl boyunca, Tony Blair'ın İP hükümeti ordunun gey karşıtı politikasında ciddi herhangi bir değişiklikten titizlikle kaçınırken, bir yandan da gözünü Strasbourg'daki hâkimlere dikmişti. Nihayet Nisan 1999'da Avrupa Mahkemesi'nin Britanya devletini insan hakları ihlalinden suçlu bulacağı kesinleşince, Blair hükümeti, Britanya'nın ordudaki gey ve lezbiyenlere yönelik yasağının kalkmasını öngören bir yasa tasarısını Parlamento'ya sunacağını kamuoyuna duyurdu. İşçi Partisi'nin Avam Kamarası'ndaki ezici çoğunluğu göz önüne alındığında, yasanın geçeceği kesindi.[87]

---

86 "Pantolonlular Kimler?" *Everywoman*, Haziran 1996, 6.

87 "Ordunun Geyler Üzerindeki Yasağı Kalkıyor", Daily Mirror (Londra), 7 Nisan 1999. Her ikisi de ordudaki geylere yönelik yasaklar oluştururken, Avrupa yargı kurumlarıyla gitgide artan oranda içiçe geçmeleri de dahil, Britanya'nın yargı süreçleri hakkında daha fazla tartışma için bkz. Paul Skidmore, "Cinsellik ve Britanya Silahlı Kuvvetleri: Eşcinsellik Yasağının Hukuki Değerlendirmesi", *Politics of Sexuality* içinde, der. Terrell Carver ve Veronique Mottier (Londra: Routledge, 1999). İşçi Partisi hükümetinin ve gey hakları hukuk uzmanlarının, Lüksemburg'daki Avrupa Adalet Divanı'nda, Britanya'daki işyerleri ve orduda geylere ve lezbiyenlere karşı ayrımcılıkla ilgili davaları kazanmaya yönelik kendi stratejileri için bkz. Lucy Ward, "Yetkililer Geylerin Emsal Davalarını Engelleme Çabasında", *The Guardian*, 14 Ocak 1998; ve Clare

Blair hükümetini yasak konusunda direnen genelkurmay otoritesine kafa tutma yönünde cesaretlendiren şey belki de Britanyalı seçmenin homofobisindeki azalma eğilimiydi. Daha 1995 yılında, kamuoyu yoklamaları Britanyalıların çoğunluğunun (kadınların %69'u, erkeklerin %55'i) "bir partnerle sürekli bir ilişki yaşayan açık eşcinsellerin" askerlik hizmeti verebilmelerini onayladıklarını gösteriyordu.[88] Blair'in kabinedeki görevlerden birine, açıkça gey olan parlamenter Chris Smith'i ataması ve yine kabineden bakan ve İşçi Partili parlamenter Angela Eagle'ın lezbiyen olduğunu açıklaması, Blair'ın popülarite düzeyinde herhangi bir gerilemeye yol açmamış görünüyordu. Amerikalı müttefiki yasağı korurken Britanya hükümetinin gey yasağını kaldırması, belki de Britanyalıların militarizminin değil homofobisinin azalmasıyla açıklanabilir. Herhangi bir toplumda homofobi ve militarizmdeki yükseliş ve düşüşlerin eşzamanlı olarak ama ayrı ayrı izlenmesi gerekir. Biri diğerinin gidişatını yönlendirse de, bu iki olgu eşanlamlı değildir.

Dyer, "Lezbiyen Çift İşyerinde İkramiye Konulu Emsal Davayı Kaybetti", *The Guardian*, 18 Şubat 1998.

88 Martin Linton, "Anketlere Göre, Gey Parlamenterler Konusunda En Açık Görüşlüler Muhafazakârlar", *The Guardian*, 16 Aralık 1995. *Guardian* gazetesi için ICM araştırma firması tarafından yürütülen bu kamuoyu yoklamasında, şu soru soruldu: "Bir partnerle düzenli bir ilişkisi olan, eşcinsel olduğu belirtilen bir kişinin, sizce aşağıdaki mesleklerden hangilerinde çalışmasına izin verilmeli?" Listede yer alan meslek kategorileri şöyleydi: eğitim, kilise, emniyet, silahlı kuvvetler ve milletvekilliği. Görüşü alınan Britanyalıların çoğunluğu, eşcinsel olduğu bilinen birinin, beş kategorinin tümünde de iş edinebilmesini onayladı. En büyük destek –%78– milletvekilliği kategorisine verildi. Tüm beş kategori için Britanyalı kadınların onayı, erkeklerinkinden fazla oldu. Gazetenin manşeti biraz yanıltıcı, zira Muhafazakâr seçmenler ("Toriler") açıkça eşcinsel birinin milletvekilliğine %81 oranında onay verirken, İşçi Partili seçmenler %80, Liberal Demokratlar ise %81 oranında olumlu tavır aldılar. Muhafazakâr seçmenlerin sivrildiği esas soru, silahlı kuvvetlerle ilgili olandı: Muhafazakârların %81'i, orduda eşcinselleri onaylarken, bu oran İşçi Partili seçmenlerde yalnızca %68, Liberal Demokratlarda ise %70'ti. Sınıfsal saflar arasında da farklılıklar vardı: Orta sınıftan meslek sahiplerinin yalnızca %58'i, açık eşcinsellerin silahlı kuvvetlerde görev yapmasını onaylarken, gerek alt-orta sınıf, gerekse vasıflı işçi sınıfından görüş bildirenlerde bu oran %66 idi. Beş iş kategorisinin tümüne göre bakıldığında, orta ve üst-orta sınıftan seçmenler, alt-orta sınıf ve vasıflı işçi sınıfından seçmenlere oranla, eşcinsellere daha düşük bir onay verdi. Beş iş kategorisinde, vasıfsız işçi sınıfından ve en yoksul sınıflardan gelen katılımcıların onayı, en düşük orandaydı.

Gerek Amerika, gerek Britanya'daki geylerin ve lezbiyenlerin ordudan dışlanması üzerine yürütülen siyasi mücadelelerin ardındaki militarizasyon süreçlerini belirlemek zor, yayıldıkları alanları belirlemek sancılı bir iştir. Ancak, bu zorluk, süreçlerin belirlenmesine ve haritalarının çizilmesine yönelik çabaların önemini daha da artırır. Militarizasyon çok çeşitli kılıklarda karşımıza çıkabilir. Saygıdeğer bir davayı kendi varlığına alet edebilir. Böylelikle lezbiyenlerin ve geylerin topluma sağladıkları katkıyı yüceltmek adına eşcinsel askerleri "iyi yurttaş" örneği olarak göstermek, kamusal bir söylemi militarize edebilir. Bunun yanında ordu ve askerlik, her iki kavramı da normalleştiren veya "sivilleştiren" bir tarzda ele alındığı takdirde, kamusal söylemler militarize olabilir. Askeriyeye herhangi bir iş alanı ya da askerliğe herhangi bir meslekmiş gibi muamele etmek –ordu mensuplarının örgütlü şiddetle ilişkisi, hastane nöbetçilerinin ya da web tasarımcılarınınkinden daha fazla değilmiş gibi davranmak– belki bir ordunyu ülkenin ayrımcılık karşıtı yasalarındaki dokunulmazlığından edebilir, ancak aynı strateji istemeden de olsa, ordunun farklılığını kamufle ederek bir kamuoyu tartışmasının militarizasyonuna hizmet edebilir.

MİLİTARİZASYON, ERİLLİK VE MUHTIRALAR

Militarizasyon üzerine düşünmek, suskun kalınan alanların bir krokisini çizmemizi sağlar. Karşı çıkılmayan ya da en azından sorunsallaştırılmayan şeylerin neler olduğunu böylelikle görebiliriz: İyi bir askeri iyi yurttaş statüsüne yükseltmek, demokratikleşme adına NATO'yu genişletmek, JRTOC'u okul disiplini sağlamaya yönelik basit bir program olarak görmek, Carmen Miranda'nın savaş sırasındaki filmlerde aldığı rollerin, zararsız güldürüden öte bir anlam taşımadığını düşünmek. Ordunun toplumsal cinsiyete ilişkin varsayımları ve toplumsal cinsiyete bağımlılığı kamuoyu tartışmalarında su yüzüne çıktığında, militarizasyonu çevreleyen sessizlik duvarı da delinmiş olur.

Bu noktada kıyaslamalar işe yarayabilir. Britanya'da, ordudaki gey ve lezbiyenlik yasağının kaldırılmasına yönelik mü-

cadele, Amerika'daki muadili gibi, bir kurum olarak ordu ve bir önkabuller bütünü olarak militarizmi değerlendirme konusunda, sözgelimi Greenham Kadınları Barış Kampı'nın öncülük ettiği 1980'lerin füze karşıtı kampanyasına oranla, çok daha dar bir alanda hareket ediyordu. Greenham'ın feminist eylemcileri sonunda tek bir silaha, nükleer başlıklı güdümlü füzeye odaklı çabalarından, hem ataerkilliğin hem de militarizmin çok daha kapsamlı bir eleştirisine kaymışlardır; buna karşılık gey ve lezbiyen hakları savunucuları Britanya kültüründe heteroseksizmi sorgularken militarizmi bir veri olarak kabullenme tuzağına düşmüşlerdir.[89]

Erilliğin ayrıcalıklı kılınmasına hizmet eden şeylerin feministler tarafından bilinçli bir biçimde sorgulanması, çok sayıda ülkede, feministlerin –hepsini değilse de– pek çoğunu, ordu içindeki eşitliği sorgulamanın ötesine geçerek militarizmin kendisini sorgulamaya itmiştir. Hindistan'dan Zimbabwe'ye, Japonya'dan Britanya, ABD, Sırbistan, Şili, Güney Kore, Filistin, İsrail ve Cezayir'e kadar pek çok ülkede feministler, ayrıcalıklı erilliğin cazip tuzaklarının peşine takıldıklarında, sonunda daima, kendilerini yalnızca militarizmin değil militarizasyonu teşvik eden tüm o sosyal kurumların eşiğinde bulduklarını anlamışlardır.[90]

---

89 Roseneil, *Disarming Patriarchy*; Liddington, *The Long Road to Greenham*.

90 Farklı milletlerden kadınların militarizm analizleri için bkz. örneğin, Miriam Cook ve Roshni Rustomji-Kerns, der., *Blood into Ink: South Asian and Middle-Eastern Women Write War* (Boulder, Colo.: Westview Press, 1994); Miriam Cooke ve Angela Woolacott, der., *Gendering War Talk* (Princeton: Princeton University Press, 1993); Sharon MacDonald, Pat Holden ve Shirley Ardener, der., *Images of Women in Peace and War* (Madison: University of Wisconsin Press, 1987); Jane S. Jaquette, der., *The Women's Movement in Latin America*, 2nci basım (Boulder, Colo.: Westview Press, 1994); Jean Bethke Elshtein ve Sheila Tobias (ed.)., *Women, Militarism and War* (Savage, Md.: Rowman and Littlefield, 1990); Eva Isaksson, ed., *Women and the Military System* (New York: St. Martin's Press, 1988); Ruth Roach Pierson, ed., *Women and Peace* (Londra: Croom Helm, 1987); Christine Sylvester, "Ataerkillik, Barış ve Kadın Savaşçılar", Linda Rennie Forcey, der., *Peace: Meanings, Politics, Strategies* içinde (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1989), 97-112; ve Lois Ann Lorentzen ve Jennifer Turpin, der., *The Women and War Reader* (New York: New York University Press, 1998)

Bu nedenle etnik çatışmalar, yaklaşan seçimler, eşcinsellerin özgürleşmesi, insan hakları ihlalleri, köle işçi çalıştıran işletmeler, askerî üslerin kapatılması ve BM barışı konularında sürüp giden tartışmaların ortasında, militarizmin sorgulanmamasına en yüksek sesle karşı çıkanlar çoğunlukla feministlerdir. Pek çok feminist araştırmacı yaptığı çalışmalarda, militarizmin gizlendiği noktadan çıkarılıp aydınlığa kavuşturulmadığı koşullar altında, bu meselelerden herhangi birine bulunacak sözde çözümün, erilliğin ayrıcalıklı statüsünün aynen korunması tehlikesini doğuracağını bulgulamıştır. Ataerkillik perdesi ardında militarizm aramayı öğrenmiş olan kadınlar, erillik ayrıcalığına etkin bir biçimde kafa tutabilmek için militarizmin açıkça ölçülüp tartılması gerektiği sonucuna varmışlardır. Ancak o zaman, bir toplumda kadınların erkeklerle, birbirleriyle ve devletle ilişkisinin ne şekilde olması gerektiğine dair doğru kararlara ulaşılabilir.

Gerek militarizasyon gerekse erilliğin ayrıcalıklı kılınması, yalnızca rastgele oluşmuş kültürel inançların değil, aynı zamanda kasıtlı kararların da ürünleridir. Domates çorbasının Yıldız Savaşları şehriyeleri içermesinin nedeni, birilerinin, bu sunum şeklinin sürekli etki altında kalan kadın müşteriler arasında satışları artıracağına karar vermiş olmasıdır. Lise öğrencilerinin askerî tarihe ilişkin bir eğitim ve öğretim görmeleri, devlet yetkilileri, ebeveynler ve okul müdürlerinin aldıkları kararlardan kaynaklanır. Moda olan giysilerde kamuflaj desenlerine ve apoletlere rastlanması, bazı tasarımcıların kâr getiren modayı tercih etmelerindendir. Kadın fabrika işçilerinin protesto gösterilerini durdurmak için askerî birliklerin göreve çağırılması, bir hükümet yetkilisinin yaptığı siyasal hesapların sonucudur. Bir politikacı adayının askerlik sicili, o adayın (nadiren kadın da olabilir) seçim kampanyası reklamlarında yer alır, çünkü birileri bu imajın bazı seçmenlere hoş görüneceğine karar vermiştir. Ordudaki geylerle ilgili bir mücadele hareketi sırasında, bazı meseleler gündeme getirilirken bazılarına hiç dokunulmamasının nedeni hareketten birilerinin yaptığı stratejik bir değerlendirmedir.

Herhangi bir ülkenin siyasal sisteminde, çoğumuzun fark edemediği daha pek çok karar alınmaktadır. Geleneksel anlayış, ataerkilliği canlı tutmaya ve toplumun militarizasyonunu sürdürmeye yarayan kararların bize olduğundan *daha az* sayıda görünmesini sağlar. Yaygın kanı kararların kasıtlı, bilinçli düşünceden çok, gelenekten ya da kültürden kaynaklandığı yönündedir. Bu kolay yargı en çok, ataerkillikle militarizmin kesiştiği –militarizasyonun toplumsal cinsiyeti dayattığı– yerde hâkimdir. Gerek iç, gerekse uluslararası siyaset alanından yorumcular yıllar boyu, militarizmin nasıl gerçekleştiğini ve bu sürecin nasıl dişillik ve erilliğin belli yapılarına dayandığını sorgulamaktan kaçındılar, çünkü bu yorumcuların çoğu kolaya kaçarak, burada ya kültür ya da geleneğin işlediği yargısını benimsediler *ve* ne geleneğin ne de kültürün varlığını sürdürmek için belirgin kararlara gerek duyduğunu varsaydılar.

Gerçeklik, bu denli gelip geçici değildir. Kadınların militarist uygulamalarla ve orduyla olan sayısız yöndeki ilişkisi, gelenek ya da kültürün ürünü olmaktan ziyade, çok büyük ölçüde, belli –izi sürülebilir– kararların sonucudur. Ancak kadınların militarizasyonunun doğanın ya da geleneğin bir ürününden başka bir şey olmadığı varsayımının varlığını sürdürmesi, toplumsal cinsiyetlenmiş militarizasyonun direngen devamlılığını sağlayan bir etken olarak karşımıza çıkıyor. Dolayısıyla asker eşi, askerî fahişe ya da savaş dönemi tecavüz kurbanı olmak gibi, kadın yaşamlarına özgü durumların, geleneğin değil, planların birer sonucu olduğu açığa kavuşturulduğunda bunların sonuçlarını apolitik biçimde ele almak zorlaşacaktır.

Genellikle var sayıldığından çok daha fazla sayıda karar –ve karar alıcı– olduğu fikri bile, bir komplo teorileri zinciri yaratabilir. Yine de, "Kim neye karar veriyor?" sorusunu sormak için (genellikle militarizasyon fantezileri için kendisi de verimli bir zemin yaratan) paranoyaya saplanmak gerekmez. "İyi" bir asker eşi için öngörülen ölçütleri sıralayan çizelgeyi bulmak, bir kadın askerin etek boyunu belirleyen kararı deşifre etmek, diskolara giden kadınların vajinal muayeneden geçirilmesini öngören resmi ittifakı keşfetmek – tüm bu faaliyetle-

ri, ama özellikle de hepsini bir arada ortaya koymak, kültürel olmaktan çok politik nitelik taşıyan bir toplumsal cinsiyetlenmiş askerî sistemi gün ışığına çıkarabilir. Ya da tüm bu planların bulunması, ulusal ya da uluslararası herhangi bir kültürün ne denli politik bir biçimde inşa edilmiş olduğunu gösterebilir.

Yine de bu bulgular, kadınlardan ne istediğini daima tam olarak bilen, militarize yekpare bir siyasal seçkinler grubunun var olduğu anlamına gelmeyebilir. Kararları –ve karar yapıcıları– belirlemeye koyulmak bizleri, düzgün bir komplo paketi yerine, gerilim, çelişki ve kafa karışıklığına ulaştırabilir. İlginçtir ki, toplumsal cinsiyetlenmiş militarizasyonu teşvik eden kararların ne olduğuna yönelik araştırmaların vardığı yer, genellikle çelişkili duygular, bir başka deyişle, karmaşık duygular içindeki erkek ve kadınlardır. Ancak, erillik yanlısı militarizasyon, çelişkili duygular üzerinde ayakta kalmayı, hatta gelişmeyi başarır.

2. Çamaşırcı Kadın, Asker ve Devlet

Roma dönemi sandaletlerinin parçalanmış kalıntılarına bakarak tahminlerde bulunmaya çalışmak bezdirici bir iştir. İnsanın önemli bir şeyin izinde olduğuna dair bir sezgiyle yola çıkması gerekir. Hollandalı arkeolog Carol van Driel-Murray bunu sezmişti.

> Komutan Flavius Cerialis, sıra dışı incelikte nakışlarla süslü (daha çarpıcı olsun diye renkli çoraplarla birlikte kullanılan) ayakkabılar giyerdi; karısı Sulpicia Lepidina, ince, son derece zarif ayaklara sahipti... Lepidina'nın sade, kapalı ayakkabılarının yanı sıra, üstünde onu yapan kişinin adının yazılı olduğu şık sandaletleri de vardı. Sandaletin üstündeki isim: Lucius Aebutius Thâles. Bunun tarihteki ilk tasarımcı etiketi olduğuna şüphe yok.[1]

Carol van Driel-Murray'nin tüm meslektaşları, onlarca yıldır süregelen bir varsayımı, Roma İmparatoru tarafından Britanya'yı fethetmek üzere gönderilen Romalı askerlerin evli olmadıkları görüşünü 1990'larda da kesin olarak benimsemiş görü-

1 Carol van Driel-Murray, "Toplumsal Cinsiyet Sorunsalı", *Theoretical Roman Archeology: Second Conference Proceedings* içinde, der. Peter Rush (Aldershot, Britanya: Avebury, 1995), 9.

nüyorlardı. Driel-Murray, erkek meslektaşlarının çoğunun bu bekâr asker imajını biraz fazla saflıkla benimsediklerini seziyordu.[2] Britanya'daki Roma garnizonlarının bulunduğu çeşitli sit alanlarında bulunan sandaletleri inceleyerek bulgularını titiz istatistiki tablolara dönüştürdüğünde, bekâr erkeklerle dolu bir garnizondan çok daha karmaşık bir tablo ortaya çıkmaya başladı. Driel-Murray, sandaletlerin erkekler için fazla küçük olduğunu gördü. Pek çoğu öyleydi. Bazıları komutanın karısı için tasarlanmış, pek çoğu da, sıradan kadın ve çocuklar arasında yaygın olan tarzda yapılmıştı. Vardığı sonuç, Roma garnizonları içinde yaşayan kadınların olduğuydu.[3] Driel-Murray'nin azmi sayesinde, Romalıların Britanya'yı fethi, ciddi bir biçimde yeniden kurgulamaya tâbi tutulmak üzereydi.

Keza askerlik ve askerî strateji de.

Askerî tarihin büyük kısmı –ve çağdaş askerî haberlerin önemli bir bölümü– en kötü haliyle kadınları görünmez kılarken, en iyi haliyle, yalnızca "insana dair bir hikâye" olarak yazılır. Bu yaklaşım, orduların kadın yaşamlarındaki etkilerinin önemini azımsar. Askerî meselelere yönelik geleneksel yaklaşım, devletlerin ordularının askerî tatbikatları yürütmesinde ve ordunun siyasi meşruiyetini sürdürmesinde kadınların rolünün küçümsenmesi gibi bir başka hataya da düşer. Kadınların militarizasyonunun –kendilerinden geriye Britanya'daki Roma garnizonlarında sandaletleri kalan kadınlardan, bugün yaşamları Sırbistan, Ruanda, ABD, İsrail, Güney Kore ve Britanya'daki ordulara bağlı olan kadınlara– bu denli yaygın oluşu, bunca askerî yetkilinin, yalnızca kadınları değil, "dişillik" mefhumunun ta kendisini denetim altında tutmaları gerektiğini varsaymalarından kaynaklanır.

Bu gereklilik fikrinden yola çıkarak savaşa hazırlanmakla ve savaş başlatmakla sorumlu söz konusu ordu yetkilileri ve sivil devlet otoriteleri, farklı gruplardan kadınları ve "dişilliği" oluşturan unsurların neler olduğuna ilişkin düşünceleri kur-

2 Carol van Driel-Murray, Leiden Üniversitesi, Etnik Askerlik konulu konferansta yazarla olan konuşmasında, Hollanda, 13-14 Ocak 1995.

3 Van Driel-Murray, "Toplumsal Cinsiyet Sorunsalı", 26-48.

nazca yönlendirmeye çalışmışlardır. Bu manevralar zaman zaman kusursuz başarı sağlamıştır. Kadınlar militarize edilmiş görev duygularını, gurur kaynaklarını ve endişe nedenlerini öyle içselleştirmişlerdir ki, manipüle edildiklerinden haberleri bile yoktur. Bunun yerine "fırsatlar"dan, "macera"dan, "aşk"tan, "utanç"tan, "aidiyet"ten ve hatta "özgürleşme"den söz ederler.

Yine de kimi zaman, militarizasyon manevraları öylesine bariz, kaba ve ikiyüzlülükle örülüdür ki, çok sayıda kadın, kendisine haksızlık yapıldığını, hatta zulmedildiğini hissetmiştir. Bu koşullarda, pek çok kadın militarizasyon manevralarına direnebilir. Hatta bu manevralar onları, militarizmi açıkça tartışmaya itebilir. Örneğin bugün, bir Amerikalı "Perçinci Rosie"nin Koreli bir "teselli kadını" ile konuştuğunu hayal edin. Bu iki kadın aynı savaşı deneyimlemiş ve onu kadın olarak bilinçli bir biçimde yaşamış olacaklardı. Her ikisinin de bu savaşın çıkmasının yaşamlarını nasıl derinden etkilediğine dair ayrıntılı anıları olacaktı. Buna rağmen bu kadınlar arasında büyüyen bir uçurum, bilinç düzeylerinde onları gitgide birbirinden uzaklaştıran bir ayrım bulunuyor. Manipüle edildiğinin kendisine söylenmesi durumunda, birinci kadın muhtemelen kendisini aşağılanmış, ikincisi ise onaylanmış hissederdi.

(Üniformalı ve sivil) askerî politika yapan erkekler, askerî amaçlara ulaşabilmek için kadınları denetlemeleri gerektiğine inanmışlardır. Birbirinden farklı pek çok toplumda bu erkekler, erkeklerin çoğunun doğuştan asker olmadığı, çoğunun "yiğit erkek" statüsüyle olan kırılgan bağlarının, onların yiğit erkekler biçiminde hayal eden kadınlara bağlı olduğunun sürekli kendilerine anımsatılması gerektiği varsayımına göre hareket etmişlerdir. Dahası, askerî politikaları yapanlar, bir devlet kurumu olarak ordunun kendi meşruiyetinin, yalnızca erkekler değil, kadınlar tarafından da sürekli olumlanarak desteklenmeye gereksinim duyduğu fikrine göre davranmışlardır. Ancak, askerî güçlere komuta eden erkekler, ne tür bir manevranın –kadınlar üzerinde denetimin dolaylı yürütülmesinin mi yoksa doğrudan kurulmasının mı– en etkili sonucu vereceği

konusunda kararsız kalmışlardır. Kadınlar (moral yükseltici eşler, anneler, fahişeler, hemşireler olarak) askerî dişlinin çarklarından biri haline getirilmeli miydiler? Yoksa kadınların uzakta ama el altında tutulmasıyla daha dolaylı denetim yapılarının kurulması, ordunun eril imgesini, hareket yeteneğini ve geleneksel işleme biçimlerini korumanın daha iyi bir yolu muydu? Askerî anlamda destekleyici bir rol oynamaları için manipüle edilmiş pek çok kadının, yaşamının militarize edilişinin bilincine varma konusunda bu denli güçlük yaşamasının ve çoğu zaman bu bilince varamamasının nedenlerinden biri de, bu sürecin son derece dolaylı gerçekleşmesi ya da süreci tasarlayan askerî yetkililerin kararsız davranmalarıdır. Kadınlar, cinsiyete dayalı militarizasyon sürecini açık bir biçimde görememişlerdir, zira bu işlem çoğu zaman ikircikli bir ruh haliyle yürütülmüştür.

Ordular, kadın kolordularını; evli askerleri; AIDS'ten korunma sınıflarını ve sivil memur heyetlerini bünyesinde barındırmaya başlamadan çok önceki dönemlerde de kadınları yedeklerinde bulundururdu. Britanya sınırındaki Roma garnizonlarında bulunmuş olan şu anlamlı kadın sandaletlerini düşünün. 17. yüzyıl ortalarında, Avrupa ordusunda 40.000 erkek askerin yanında, "100.000 asker eşi, fahişe, erkek hizmetçi, kadın hizmetçi ve askerî kamp takipçisi"nin bulunduğu söyleniyordu.[4]

"Kamp takipçileri" tabiri, erkek askerlerin peşinden giden sivil kadınlar için kullanılıyordu.* "Takip etmek", onun parçası olmak değil ona bağımlı olmak, peşinden gitmektir. Asalaklığı çağrıştırır. Yürüyerek ya da arabalarla ortaçağ Avrupa ordularının ardından giden yoksul kadınlar basit (pis, güvenilmez, önemsiz) kamp takipçileri [ordu fahişeleri – ç.n.] sayılıyorlardı. Bundan yüzyıllar sonra, Birinci Dünya Savaşı sırasın-

4 Burton Hacker, "Erken Modern Dönemde Avrupa'da Kadınlar ve Askerî Kurumlar: Bir Rönesans", *Signs* 6, no. 4, (Yaz 1981): 648.

(*) Sözcüğün İngilizcesi "camp follower", yardakçı, ordu fahişesi anlamlarına geliyor. Burada anlam kargaşası yaratmamak için bire bir çevirisi kullanılacak – ç.n.

da, kocaları Kaiser tarafından askere alındıktan sonra evlerinin geçimini sağlamaya çalışan yoksul Alman kadınları da öyle. Çoğu –diğer erkek Alman askerlere hizmet eden– birer fahişe olmaya itilmişti. Alman otoriteleri bu kadınları, ordunun sağlığına ve ahlakına zarar veren yıkıcı kamp takipçileri [fahişeler – ç.n.] olarak görmeye başladı. Bu kadınları "gizli fahişeler" olarak damgaladılar ve cinsel faaliyetlerini denetlemek üzere özel polis birimleri görevlendirdiler. Öte yandan aynı dönemde Alman askerlerinin öfkeli eşleri, komutanların birliklerine prezervatif dağıttıklarına ve böylelikle, askerlik yapan erkeklerin evli olsun olmasın, kadınlarla cinsel ilişki kurmaya çalışacakları varsayımını kurumsallaştırdıklarına dikkat çekiyorlardı.[5] Askerî politikaları yapanlar, bir kez daha, hangi manevranın en etkili sonucu vereceğini belirleme çabasıyla, savaş döneminde kadınlar üzerinde karmaşık ve çelişkili politikalar uygulamaya koymuşlardı.

Otuz yıl sonra Alman kadınları, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesindeki yıkıcı koşullarda hayatta kalmanın bir yolu olarak, işgalci ordunun Amerikan birlikleriyle ilişkilere girmeye çalıştılar. Savaş sonrasında düzeni yeniden sağlama ve aynı anda kendi askerî toplulukları içindeki disiplini sürdürme çabasındaki muzaffer ABD otoritelerinin gözünde bu Alman kadınları da itibarsız, ahlaksız, rastgele cinsel ilişki kuran fahişeler yani kamp takipçileriydi. Bu tür kadın davranışlarının denetlenmesi için, güçlenmeye başlayan Nazi dönemi sonrası Alman otoriteleriyle işbirliği içinde, açık önlemler alınması gerekecekti.[6] Bu sırada dünyanın öteki ucunda, Amerikalı komutanlar, panik içinde, Amerikan erkek askerlerle yerli Çinli kadınlar arasında savaş sonrası yaşanan ilişkileri değerlendiriyorlardı. Kamuoyunda büyük yankı bulan, Pekin Ulusal Üniversitesi öğrencisi 19 yaşındaki Shen Chung'un Amerikan as-

5 Ute Daniel, *The War From Within: German Working-Class Women in the First World War* (New York: Berg, 1997), 140-146.

6 John Willoughby, "Amerikan Lejyonerlerinin Almanya İşgalinin İlk Yıllarındaki Cinsel Davranışları", *Journal of Military History* 62 (Ocak 1998): 155-174.

kerlerinin tecavüzüne uğraması olayının hemen ardından, 1946 yılında milliyetçi öğrenciler sokaklara dökülerek ABD ve Çin, Japonya'ya karşı dört yıl boyunca birlikte yürüttükleri savaştan henüz çıkmış olsalar bile, Amerikan askerî birliklerinin Çin topraklarında konuşlandırılmasının ülkenin egemenliğini ihlal ettiğini savundular. Amerikan komutası ilk başta kamp takipçisi açıklamasını benimseyerek Çinli genç kadınların bu tür bir davranışı kışkırtmış olabileceklerine dair şüphelerini yüksek sesle dile getirdiler. Resmî kanallar, ancak Devlet Bakanlığı'nın, Çinlilerin protestolarının ABD'nin savaş sonrasına ilişkin daha kapsamlı hedeflerini tehdit edecek ciddiyette olduğuna ilişkin uyarısından sonra Çinli kadınların cinselliğine odaklanmaktan vazgeçtiler.[7]

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında Almanya'daki ve Çin'deki militarize cinsel politikalara ilişkin bu yakın dönemli örnekler, otoritelerin savaşın yoksul duruma düşürdüğü kadınların asker erkeklerle birtakım ilişkilere girerek hayatta kalmak için stratejiler yarattığını düşündüğü zamanlarda kamp takipçisi kadın fikrinin kamuoyunda gündeme geldiğini gösteriyor. Bu militarize edilmiş koşullar altında, sığınmacı, savaş kurbanı, fahişe, kız arkadaş ve savaş gelini gibi dişilleştirilmiş kategoriler, siyaset yapanların endişeli zihinlerince, bir bütünün parçaları gibi algılanmaya başlanabilir. Bu yoğun kaygı bulutunun ardından bakıldığında, kamp takipçisi kendi manevrasını uygulayan bir kadın olarak görünür. Dolayısıyla ataerkilliğin tam denetimi altında değildir. Bu kadın erilleştirilmiş bir ordudan elde edebileceği yararları sağlamak için kendi bireysel stratejisini kullanmaktadır.

Orduları takip eden ve askerî operasyonların sofra artıklarından geçinen pek çok kadın, gerçekten de becerikli ve enerjik yaşam mücadelecileri olmuştur. Ancak öte yandan bu kadınları

7 Robert Shaffer, "Pekin'de Bir Tecavüz, Aralık 1946: Amerikan Askerleri, Milliyetçi Tepki ve ABD Dış Politikası" (Amerikan Tarih Derneği'nin yıllık toplantısında sunulan tebliğ, Seattle, Wash., 9 Ocak 1998). Bu aydınlatıcı araştırmasını benimle paylaştığı için, Rutgers Üniversitesi'nde doktora öğrencisi Robert Shaffer'e minnettarım.

özel girişimciler olarak tanımlamak hata olur. Siyaset bilimci Katharine Moon'un, sonradan ülkelerinde konuşlanan Amerikan erkek askerlere hizmet eden fahişeler haline gelmiş olan Koreli kadınlarla ilgili olarak anlattıklarına kulak verelim:

> Özellikle de ilk kuşak (1950-70'ler) fahişelerin çoğu Kore'nin kırsal bölgelerinden, ana-babalarından biri ya da her ikisi ölmüş veya çok sayıda aile üyesine bakamayacak durumda olan yoksul ailelerdendiler. Kore Savaşı sırasında bunlar, birliklerin kamp takipçileriydi; çamaşır yıkar, yemek pişirir ve askerlerin cinsel taleplerini yerine getirirlerdi. Kimileri savaş nedeniyle dul kalmış, kimileri anne-babasını kaybetmiş ya da ailenin bombardımanlardan ve el bombalarından kaçtığı bir sırada kaybolmuşlardı. Pek çoğu fahişeliğe başlamadan önce de kendilerini "düşmüş kadın" olarak görüyordu; zira ilişkinin sona ermesi, tecavüz, evlenmeden cinsel ilişki ve/veya hamilelikten dolayı sosyal statülerini ve özsaygılarını yitirmişlerdi.[8]

Yalnızca kamp takipçilerinin sık sık dile getirilen açıkgözlüğüne odaklanmak, analitik –ve politik– bakımdan tehlikelidir. Bu yaklaşım, askerî komutanların bu çalışan kadınlara duyduğu apaçık ihtiyacın azımsanması riskini doğurur. Her zaman olduğu gibi, herhangi bir kadının failliğini –onun özerk bir biçimde düşünme ve hareket etme kapasitesini– kabul etmek, daha kapsamlı bir kurumun kendi ataerkil amaçları için o kadının emeğini ve duygularını sömürmesi konusunu sorgulamamızı engellememeli. Bir kamp takipçisi ile bir askerî komutanın eşzamanlı stratejiler izlediklerini ortaya koymak, onların manevralar alanında eşit olduklarını savunmak değildir.

Askerî komutanlar tarih boyunca kadın kamp takipçilerine göz yummuşlardır. Ordunun kendi uğraşmak istemediği ikmal ve hizmetleri sağladıkları, askerleri isyan ya da firara kalkışmayacak ölçüde tatmin ettikleri sürece, bu kadınların ordularla birlikte çatışmalara gitmelerine izin veriliyordu. Ancak bir komutan kadınların yürüyüşü yavaşlattıklarına veya birliğin

8 Katharine Moon, *Sex among Allies: Military Prostitution in U.S. - Korea Relations* (New York: Columbia University Press, 1997), 3.

etkin bir çarpışma gücü olarak taşıdığı saygınlığını zedelediklerine karar verdiği anda, ordu süratle bu kamp takipçilerinden arındırılırdı.

Komutanın düzenli olarak uyguladığı bu arındırma işi, birlikleri takip eden ve onlara hizmet eden kadınların kötülenmesini gerektirirdi; zira komutanlar için menşei belli olmayan, serbest, asalak ve genel anlamda ordunun disiplinine ve savaşa hazırlığına köstek olan kişiler biçiminde gösterebildikleri kadınları karargâhtan atmak daha kolaydı. Bu nedenle, *kamp takipçilerinin fahişelerle* bir tutulması yaygın bir tutumdu. Kamp takipçisinin hayatını kaba saba erkekler arasında sürdürmeyi güya *tercih etmiş* bir kadın olması bile, tek başına onun hafifmeşrep karakterinin göstergesi sayılıyordu. Birliğindeki kadınlardan kurtulmak isteyen bir komutan, takipçilerin geçici olarak orduda görebilecekleri faydalı işlevlere rağmen, onların, özünde fahişeden başka bir şey olmadıklarını öne sürebilirdi. Üstelik, yeniden ihtiyaç doğduğunda, yerlerini yeni kadınlar alabilirdi. 20. yüzyılın sonlarında ordunun ihtiyaçlarına yanıt vermek için seferber edilen kadınlar, ordudaki resmi konumları ne denli profesyonel olursa olsun –gereksiz, itibarsız– kamp takipçisi klişesine karşı hâlâ savunmasız durumdalar.

ORDULARIN KAMP TAKİPÇİLERİNE İHTİYACI VARDIR

20. yüzyıl öncesinde (erkek kılığında olmadığı sürece) herhangi bir ordu ile yolculuk eden bir kadın, basit bir fahişe olarak cezalandırılma ve aşağılanma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Gerçekte söz konusu binlerce kadın, asker eşleri, aşçılar, erzakçılar, çamaşırcılar ve hemşirelerdi. Bunlar kimi zaman bu rollerin tümünü aynı anda üstleniyorlardı. Karargâhlar büyük gruplar halinde, at sırtında, katarlarla ya da yürüyerek ülkenin bir ucundan öbür ucuna giden, bugünün askerî üs yerleşimleri –Kuzey Carolina, Güney Kore ya da Chiapas– gibiydiler.

Kamp takipçileri sözel ya da fiziksel olarak fahişelik statüsüne indirgenmediklerinde, her büyük askerî gücün ihtiyaç duyduğu, ancak ideolojik olarak çatışma işlevine göre ikincil ko-

Resim 3: *1855'teki Kırım Savaşı'nda yemek için toplanan askerler. Kamp görevlisi kadın, burada açıkça görüldüğü gibi belli bir şekilde fotoğrafçıya bakıyor. O kadının tüm hikâyesini bilsek kimbilir Kırım Savaşı hakkında neler öğrenirdik? (Fotoğraf: R. Fenton, "8. süvari yemekhanesi, Kırım Savaşı, 1855", The Arts Council of Great Britain, Londra, Birleşik Krallık.)*

numda tuttuğu ve karşılığını doğrudan ödemekten kaçındığı işleri görürlerdi. 17. yüzyılda Britanya'da, ordusundaki subayları, kadınları başlarından atmakta fazla sabırsızlık etmemeleri konusunda uyaran Sir James Turner onlara şunu hatırlatıyordu: "[Kamp takipçileri] kocaları görev başındayken ya da görevden döndüklerinde onlara erzak bulur, et satın alır ve pişirir, ateş yakmak için yakacak getirir; bir askerin eşi diğer askerlere de yardımcı olabilir, kocası ve kendisi için para kazanabilir; en çok da yiyecek ve diğer ihtiyaçları satın almak üzere karargâhtan birkaç mil uzaklaşmalarına izin verildiğinden (bu hakları reddedilemez) karargâh ve askerler için faydalıdırlar."[9]

Erkek askerler de kadınların, yaşadıkları zorlukları hafifletebildiklerini biliyorlardı. 17. yüzyılda karargâhta becerikli bir

9 Hacker, "Kadınlar ve Askerî Kurumlar", 653.

yiyecek satıcısı, aşçı ve hemşire olduğunu kanıtlamış bir eşi olan askere, diğer askerler tarafından imrenilirdi. Kocanın savaşta ölmesi durumunda silah arkadaşları, karısının verdiği hizmetleri elde etmek için yarışırlardı.

> Silah arkadaşlarımdan biri, güzel bir İskoç kadınla evliydi. Kadın karargâhta onunla yaşıyor ve subayların gittiği bir erzak çadırını (scuttling tent??) işleterek oldukça iyi para kazanıyordu. Adam çarpışmada öldü. Böyle bir durumda, kadının dul kalmaması gerekir; üstelik bu kadın sahip olduğu niteliklerle her erkek için bir nimetti. Bir başka asker arkadaşım bana "Kate Keith ile evlenmeni öneririm. Sen evlenmezsen, ben evleneyim. Ama kaybedecek zaman yok, çünkü bir sürü talibi çıkacaktır" dedi.
>
> Bir iki saat düşündüm ve Kate Keith'e evlenme teklif etmeye karar verdim... Bu cici bici, kara gözlü İskoç kadın, kocasının ölümünün ikinci gününde, benimle birlikte alayın rahibi huzuruna çıktı.[10]

Britanya ordusu sonradan zenginleşen Amerikan koloni birlikleriyle savaşırken, birliklerinde sürekli olarak kadınlara yer verdi. Tarihçilerin hesaplarına göre, 20.000 Britanyalı kadın kırmızı ceketlilerle yürüyebilmek için Atlantik ötesine yolculuk etti.[11] Örneğin, 1779'da Long Island'da Britanyalı askerlere içki satan, askerlerin çamaşırlarını yıkayan, erkek asker-terzilerin gözetiminde çarşaf diken ve ordu hastanelerinde yaralı ve hasta erkeklere hemşirelik yapan Britanyalı kadınlar vardı. Burada konuşlanmış, New York seferlerine hazırlanan 23. alayın, 21 Kasım 1779 tarihinde 469 erkeğe, 61 kadına ve 60 çocuğa yiyecek verdiği kayıtlara geçmişti. Onların yanı başında, bağımsızlık savaşının ortasına rastlayan aynı günde, 37. alayda 499 erkek askerin yanı sıra 57 kadına ve 38 çocuğa yemek ve-

10 Samuel Hutton, Roy Palmer, der., *The Rambling Soldier: Military Life through Soldiers' Songs and Writing* içinde alıntı, (Londra: Penguin Books, 1997), 152-53.

11 Carol Hymowitz ve Michaele Weisman, *A History of Women in America* (New York: Bantam, 1978), 29.

rildiği kaydedilmişti. Bu kadınların neredeyse tamamı Britanyalı askerlerle evliydiler. Britanyalı birlikleri "takip eden" başka kadınlardan da söz ediliyordu, ancak bunlar hakkında ayrıntılı bilgi verilmiyordu.[12]

Asker eşi olarak resmi kayıtlara geçen bir kadının Amerika'ya yaptığı okyanus ötesi yolculuklar Britanya ordusu tarafından finanse edilirdi. Karşılığında bu kadın, askerî amaçlara hizmet etmesi için düzenlenen askerî politikalara uymak zorundaydı. Yerel Britanya birliklerinin komutanları, kendi karargâhlarındaki kadınları disiplin altına alma konusuna bir hayli kafa yoruyorlardı. Amerikan topraklarında kilometrelerce sürebilen uzun yürüyüş kollarında nerede yürümeleri gerektiği kadınlara bildirilirdi. İçkilerini nerede satabileceklerine dair direktifler verilirdi. Bir Amerikalının malını çalarken yakalandıklarında askerî mahkemede yargılanabilirlerdi. Komutanın hemşirelik yapmaları talebine yanıt vermediklerinde, alaydan atılmakla (dolayısıyla yiyecek ve barınaklarından mahrum bırakılmakla) tehdit edilirlerdi. Daha üst rütbeli bir askerin, yeterince ahlaklı olmadığını düşündüğü dul bir asker eşinin yeniden evlenmesi engellenebilirdi.

Bulgulardan anlaşıldığı kadarıyla Britanya alaylarındaki kadınların en azından bazıları, kendilerini denetleme yönündeki bu çabalara karşı çıkıyordu. Yüksek sesle küfrediyorlar, borç alıyorlar, becerebildikleri zamanlarda aşırıyorlar, karargâhların dışında kantinler kuruyorlar, diğer kadınların asker kocalarıyla cinsel ilişkilere giriyorlardı. Ancak bir kadının kocasının çarpışmada ölmesi durumunda Britanya'ya dönüş yolculuğunu ordunun finanse etmesini bekleyebilmesi için, komutanın gözünde "aklı başında ve çalışkan" örnek alay kadını olarak ününü koruyabilmesi gerekirdi.[13]

---

12 Britanya ordusu kayıtlarından yola çıkan, Amerikalı isyancılara karşı tatbikatları sırasında resmi olarak Britanya ordusuna katılmış olan kadınların sayıları ve faaliyetlerinin fevkalade ayrıntılı bir anlatımı, Don N. Hagist, "Amerikan Devrimi Sırasında Britanya Ordusu Kadınları", *Minerva: Quarterly Report on Women and the Military* içinde yer alıyor, 13, no. 2 (Yaz 1995): 29-85

13 Hagist "Britanya Ordusu Kadınları."

Britanyalıların Cambridge, Massachussetts'teki acıklı geçit resmini izleyen Amerikalı bir izleyicinin sözleri ilginç: "Evrenin insan kılığında böylesine sefil yaratıklar üreteceği aklımın ucundan bile geçmezdi: zavallı, kir pas içinde, bir deri bir kemik erkekler, içinin kap kacak ve çaydanlıkla dolu olduğu anlaşılan koca sepetlerin altında iki büklüm olmuş, yük hayvanı gibi görünen kadınlar... Çeşit çeşit eşya ve alet edevat, yolda doğmuş birkaç küçücük bebek, kirli paçavralar içinde kadınlar."[14]

Amerikan devriminin diğer cephesinde, George Washington kendi Koloni Ordusu'nun erkeklerden oluşan birliklerini "takip eden" çok sayıda kadının durumunu değerlendirirken kararsızdı. Bir yandan, bu kadınların hastalara baktığı, kocalarının ve arkadaşlarının su mataralarını doldurup taşımak için Britanya ateşine cesurca göğüs gerdikleri ve çamaşır yıkadıkları biliniyordu. 1779 yılında bir New York alayında, her yirmi dört asker için iki çamaşırcı kadının çalıştığı kayıtlara geçmişti.[15] Bu, donanımsız koloni ordusunun komutanının burun kıvıracağı cinsten bir yardım değildi. Öte yandan 1777'de Washington şöyle yazıyordu: "Bir sürü kadın, özellikle de hamileler ya da çocuklu olanlar, her türlü harekete köstek oluyorlar."[16] Dolayısıyla, komutanlarına "gerekli olmayan bu tür kadınların tümünden kurtulmalarını" salık veriyordu.[17]

Gereklilik. Washington'ın koşulu buydu. Oysa bundan kısa süre sonra, Koloni Ordusu'nun Forge Vadisi'nde geçirdiği kışın ilk aylarında, yalnızca o karargâhta 16.000 erkeğe karşılık 400 kadının bulunduğu hesaplanmıştı.[18] Amerikan Devrimi tarihi, Britanyalı ve Amerikalı birlikleri takip eden –ve onlara hizmet eden– onca kadın tarafından anlatılabilseydi nasıl olurdu, bir düşünün.

---

14 Bu ilk ağızdan anlatım, Hymowitz ve Weisman, *History of Women in America* içinde, 29.

15 John Rees, "'Kadın Kalabalıkları': G. Washington Ordusu'ndaki Çok Sayıda Kadın Kamp Takipçisi Konulu Bir İnceleme" *Minerva: Quarterly Report on Women and the Military* 14, no. 2 (Yaz 1996): 2.

16 *A.g.e.*

17 *A.g.e.*

18 *A.g.e.*

Askerlerin peşinden giden bazı kadınlar, tamamen orduya bağımlı hale gelmişlerdir. Otuz Yıl Savaşları sona erdiğinde, kamp takipçisi sızlanarak şu soruyu soruyordu: "Savaşta doğdum; ne bir evim ne yurdum ne de dostlarım var; savaş benim tek varlığım. Peki şimdi nereye gideceğim?"[19]

Onun bu acıklı sorusu 1990'larda pek çok Amerikalı sivil kadının sorduğu sorudan pek de farklı değil. Bu kadınların ve yaşadıkları yerleşimlerin bağımlı olduğu askerî üslerin kapanması istendiğinde pek çoğu bu karara endişe ve kuşkuyla tepki gösterdi. Yine benzer biçimde, askerlerle evli kadınlar, kocalarının erken emekliliğe zorlandığından şikâyet ettiler. Bu kadınlar adeta kişisel hakarete uğramış gibiydiler. Sırtlarını yasladıkları –gelir, barınma, düşük bedelli tıbbi bakım, toplumsal statü sağlayan– ordu, onlara ihanet edecekti. Silah sesleri belki artık çok daha uzaklardaydı, etekleri bataklığın çamurlarına saplanmamıştı; ancak bu modern kadınlar da tıpkı geçmişteki kamp takipçisi nineleri gibi, ekonomik ve manevi güvenlikleri için savaş hazırlıkları ve savaş icraatına karşı bağımlılık geliştirmişlerdi.

Kristan Waters feminist bir düşünür. Kendisi aynı zamanda bir Amerikan askerî üs kasabasının halkına mensup. Doğup büyüdüğü yer olan New York, Rome'da, Hava Kuvvetleri devlet gücünün zorlayıcı bir aygıtı olmamıştı. Siyaset bilimciler belki durumu böyle tanımlayabilir; ancak Kris ve ailesi için Griffis Hava Kuvvetleri Üssü bir komşu, üstelik iyi bir komşuydu; kasabaya iş, mağaza müşterileri, özel okul müfredatları sağlıyordu ve kasaba için bir tür onur vesilesiydi. Waters ailesi kasabanın yerel gazetesi *The Daily Sentinel*'in sahibiydi. "Dedem ve babamın üs komutanıyla çok çok yakın ilişkileri vardı."[20] Annesinin üsle olan ilişkisi de en az diğerleri kadar sa-

19 Hacker, "Kadınlar ve Askerî Kurumlar", içinde alıntı 654.

20 Kristin Waters (Kadınlar ve Militarzasyon konulu seminerde konuk eğitmen, Clark Üniversitesi, Worcester, Mass., 20 Şubat, 1995). Griffiss Hava Kuvvetleri üssü ile Kristin Waters ve ailesi arasındaki ilişkiye dair bu tartışma, onun seminerde anlattıklarını ve daha sonra, 1995 boyunca gerçekleşen yazışma ve sohbetleri temel alıyor. Kristin Waters, Holy Cross College, Worcester, Massachusetts'da, kadın araştırmaları bölümünde ders veren bir felsefeci.

mimiydi. Üsteki ordu subayları tarafından kendisine "fahri asker eşi" unvanı verilmişti. Bu unvan ordunun bölgedeki yerel sivil seçkinlerin desteğini kazanma amacına hizmet ediyordu; bu tür bir işbirliği, kasaba ile üs arasındaki nazik ilişkilerin başarıyla sürdürülmesi bakımından her komutan için zorunluydu. Yine de Bayan Waters kendini kullanılmış hissetmiyordu. O "fahri asker eşi" unvanını bir iltifat olarak görüyordu. Bu ona bir tür doyum, oynayacağı bir rol, saygın bir statü vermişti. Aynı zamanda, Kris Waters'ın annesine üs'te kişisel bir yatırım sunmuştu. Soğuk Savaş sonrası ülkenin dört bir yanında gerçekleşen üs kapatmalar zincirinin bir halkası olarak Griffis'in kapatılacağı duyulduğunda, *The Daily Sentinel* yarım sayfa kaplayacak şekilde manşetten verdiği habere, renkli puntolarla şu başlığı attı: "Silahlara Veda."[21] Üssün kapatılmasını bir darbe olarak hissedenler yalnızca Waters ailesinin erkekleri değildi. "Tüm ailem yasa büründü."[22]

Günümüzün askerî kuvvetleri, idari ve teknolojik bakımlardan öyle karmaşık kurumlar ki, her zamankinden çok daha fazla desteğe ihtiyaç duyuyorlar. Napoleon'un orduların mideleriyle ilerlediğine [karınlarının doyurulması gerektiğine – ç.n.] dair sözünü alıntılamak âdet olmuştur. Ancak bu yorum komutanların ve onların hükümetteki üslerinin kuvvetlerini çarpışmaya hazır biçimde tutmak için gereksindikleri yardım hizmetlerinin tamamını yansıtmaktan uzaktır.

Kadınlar ordular tarafından "insan gücü" bulunabilmesi, nitelik, sağlık, moral ve göreve hazır olma gibi can sıkıcı sorunların çözümünde kullanılıyorlar. Bir kurum olarak ordunun karakteri ve işleyişinin sergilenmesi, alışıldık konuya –erkek askerlere– değil, askerî istismara en fazla maruz kalan kadınlara yani askerî fahişelere, asker eşlerine, askerî hemşirelere, kadın askerlere, savunma sanayiinin kadın işçilerine ve "sivilleştirilmiş" savunma görevlilerine odaklanılarak yapılabilir. Hem askerî hem de sivil görevleri birlikte idare eden bu kadınlara

21 *Daily Sentinel*, 15 Kasım 1994.

22 Waters, seminer.

yakından bakarak kadınların nasıl ve hangi bedelleri ödeyerek militarize olduklarını öğrenebiliriz.

Askerî politika yapanlar, bir yığın askerî görevin yerine getirilmesi için kadınlara ihtiyaç duymuşlardır. Bunlar moral yükseltme, savaş sırasında ve savaş sonrasında konforu sağlama, yeni nesil askerleri doğurma, kişinin canını feda etmesine değecek bir anavatanın sembolleri olma ve savaşmaya uygun erkek asker sayısının az olması durumunda erkeklerin yerine savaşmadır. Ancak ordu genellikle tüm kadınların bu askerî hizmetlerin tümünü görmesine ihtiyaç duymaz – ya da bunu istemez. Devlet yetkilileri daha ziyade, bu işlevlerden bazıları için bazı sınıflara, bazı ırklara ve bazı yaş gruplarına mensup kadınlara ihtiyaç duyarken, diğer askerî işlevler için başka sınıf, ırk ve yaşlardan kadınları gereksinirler. Toplumsal cinsiyetlenmiş işbölümünün en iyi biçimde işlediği koşullar –burada askerî kriterlere göre "en iyi" anlaşılmalı– her bir roldeki kadının, kendini diğer rollerdeki kadınlarla ilgisiz, hatta onlara karşı kuşkulu hissettiği zamanlarda sağlanmıştır. Buna göre, subayın karısının, asker kocasının askerliğine en iyi şekilde hizmet etmesinin yolu, yoksul kamp takipçisini hor görmesidir. Bazı durumlarda, sözde daha değerli bir başka gruba mensup kadınların korunması adına, militarize edilmiş bir grup kadının sömürülmesi bile söz konusu olabilir.

Bundan dolayı, bir İspanyol subayı olan Sancho de Londono 1589 yılında, orduların iyi işlemesi için fahişelerin neden vazgeçilmez olduğunu açıklamıştı: "Zira iyi işleyen devletlerin bu tür kişilerin [fahişeler/kamp takipçileri] varlığına izin verdikleri gerçeğini kabul edersek, bu serbestliğe her yerden çok, yerli halkın kızlarını, kız kardeşlerini ve karılarını taciz ederek, bu topluluğa karşı suç işleyebilecek durumda bulunan özgür, güçlü ve zinde erkeklerin olduğu bu devlette ihtiyaç vardır."[23]

Ordu kadınlar üzerinde yeterince denetim sağladığından emin olduğu sürece, ordunun ihtiyaç duyduğu destek hizmetlerinin tümü kadınlar tarafından sağlanabilir. Bu denetime va-

23 Hacker, "Kadınlar ve Askerî Kurumlar", içinde alıntı, 651.

rabilmenin yolu, sürdürdükleri hizmetin (ve sağladıkları sembolizmin), gerçek hayatta ordunun pürüzsüz biçimde işleyebilmesine sağladığı katkı ne denli belirleyici olursa olsun, kadınların ordunun çekirdek kimliğine uzak yaratıklar olarak tanımlanmasıdır. Buna zıt bir biçimde, kadınlar kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye başladıklarında, ordu komutanları, denetimin ellerinden kayıp gittiği şüphesine kapılırlar. O zaman, alternatif arayışları başlar. Askerî siyaset yapanlar, çok sayıda kadının son derece bilinçli bir biçimde özerklik mücadelesi verdiği bir zamanda bile, kadınları kullanmaktan vazgeçmemek için direnmektedir. Kadınların militarizasyonunun köklü tarihindeki en son manevra, kadınların orduya hizmet etmesinin kadın özgürleşmesi olarak kamufle edilmesi olmuştur.

ATAERKİL BİR KURUM DEYİP GEÇMEMELİ

Tamircilik eğitimi almak için ülkelerinin ordusuna katılıp üst rütbeli subayların cinsel tacizine uğrayan kadınlar, maaş zammı alabilmek için erkek patronlarıyla yemeğe çıkmak ya da onlarla "arkadaşça" ilişki kurmak zorunluluğu duyan sivil kadın sekreterlerle özdeşlik kurabilirler. Ordu, hepsi de kadınları etkileyen pek çok yönüyle, diğer ataerkil kurumlara benzer.

Ancak öte yandan ordu benzersizdir ve kadınların askeriyenin kendilerini kullanma çabasıyla mücadele ederken edindikleri deneyimler, özel bir değerlendirmeyi hak eder. Bunların belki de en önemlisi, ordunun devletle –merkezî yönetim ve onun otoritesinin dayandığı kanunlar ve ideolojilerle– olan sıkı fıkı ilişkisidir. Bir devlet için bu denli "olmazsa olmaz" başka hiçbir kamusal ya da özel kurum yoktur. Bazı devletler (Kosta Rika, Izlanda, Japonya, Haiti) silahlı kuvvetlerini resmî kuruluşlar olmaktan çıkarma yönünde girişimlerde bulunmuşlardır; ancak, örneklerin çoğunda, askerî kurumlar, farklı kılıklara bürünerek yeniden (Japonya örneğinde daha da güçlenerek) ortaya çıkmıştır.[24] Kendi baskı aygıtı (bir ordusu) ol-

24 Bazı Japon kadınların yeniden militarzasyona karşı ilk tepkileri için bkz. Tono Haruhi, "Kadınlar Savaşa Geçit Vermez!" *AMPO* (Tokyo) 13, no. 4, (1981): 17-20.

madıkça, bir devletin "uluslararası camianın" gözünde gerçek bir devlet olmayacağı iddiası, genelde fazla militarist sayılmayan bir toplumda bile ağır basar.

Böylelikle orduyla devletin sıkı sıkıya özdeşleştirilmesi, orduya büyük bir şirket ya da bir kamusal sağlık kurumunun nadiren ulaşabileceği bir nüfuz ve ayrıcalık sağlar. Bu özel konum ordunun diğer kurumlardan esirgenen güçlerle donanmasına izin verir. Ordu sır saklayabilir; kendi yargı sistemini kurabilir; ihtiyacı olan emeği zorla istihdam edebilir; dev boyutlarda araştırma ve imalat alanları edinip bunları denetleyebilir; ayrımcılığı engelleyen kanunlardan muaf tutulabilir; kendi üniversitelerinde eğitim verebilir; kendi mezun derneklerini oluşturabilir; kendi hastanelerini işletebilir; devletin dış ülkelerdeki konsolosluklarına kendi temsilcilerini yerleştirebilir. Hepsi devlet otoritesini kullanmasına ve harcamalarını kamu hazinesinden yapmasına rağmen, devletin askerî kanadı ile çalışma bakanlığı ya da çevre koruma bakanlığı aynı kefeye konulamaz.

Ordu ulusal güvenliği tanımlamak için devlet hiyerarşisindeki bu olağandışı konumunu kullanabilir. Ulusal güvenlik kavramının kendisi de ulusal güvenliğin sağlama alınması için gerekli olduğu varsayılan sosyal düzeni tanımlamada kullanılmaktadır. Bu döngüsel süreç içinde ulusal güvenlik yalnızca devletin ve yurttaşlarının dış düşmanlardan korunması değil belki ondan da öncelikli olarak, sosyal düzenin sürdürülmesi anlamına gelmeye başlayabilir. Sosyal düzen denen şey de ideolojik militarizmi destekleyen toplumsal cinsiyet tanımlarını bünyesinde barındırır.

Yine ulusal güvenliğin toplumsal gereklerine ilişkin aynı kapsayıcı kaygılardan dolayı, ordu mensupları ve savunma bakanlığı bürokratları, yalnızca genel doğum oranlarındaki düşüşlerden değil, mevcut hükümetin güven duymadığı etnik gruplar arasındaki yüksek nüfus artış oranlarından da endişe duyarak demografik gidişatın çetelesini tutarlar. Böyle bir ulus-devlette, ırkçılık ve militarizm karşılıklı olarak birbirini besler. Süreç içinde, –güvenilir ya da güvenilmez olan– tüm kadınların yaşamları militarize edilir.

Sonuçta bir kurum olarak ordunun davranışı –özellikle kadınlara karşı tutumu ve askerî denetime tepki vermede kadınların kendi yeterlikleri– sadece mahkemeler, yasama, aile, kilise ya da şirketler gibi diğer ataerkil kurumlar üzerine yaptığımız araştırmalar ve onlardan edindiğimiz deneyimlerden yola çıkılarak anlaşılamaz. Bu analizler elbette kadınların soru sormaları, bağlantılar kurmaları ve gizli anlamları keşfedebilmeleri için paha biçilmez bir görüş alanı sağlar. Ancak ordunun kadın yaşamlarına nasıl nüfuz edebildiğini tam olarak kavramak istiyorsak, onun devlet içinde genelde ayrıcalıklı olan konumunu nasıl kullandığını açıklığa kavuşturmamız gerekir.

Ordu kadar geniş bir finans kaynağına, çalışma alanına ve maddi kaynaklara hükmedebilen başka çok az kurum vardır. Ordu, bütçeye yönelik iştahıyla, bir ülkenin tüm kamusal harcamalarının yapısını ve yabancı ülkelerle olan ticari ilişkilerini bozabilir. Toplumun ekonomik eşitsizliklerini azaltmayı amaçlayan kamu hizmetleri, talep edilen askerî fonların devletin halihazırdaki gelirlerini aşması durumunda kesintiye uğrayabilir. Ekonomideki gerilemeler karşısında kadınlar özellikle savunmasız konumdadırlar; onlar daima işten ilk atılan ya da yarım zamanlı işlere dönen, hizmet ve devlet yardımı kesintilerinden ilk etkilenen gruptur. Ekonomik zarara uğrayan kadınlardan bazıları, sivil işlerini kaybederek uğradıkları zararı telafi etmek için orduya yazılmayı bile seçebilir. Örneğin 1990'larda erkek kardeşleri kendilerini zorunlu askerliğe çağıran bir sürü ihtarı görmezden gelirken, işe muhtaç binlerce Rus kadını Rus ordusuna gönüllü yazılmaya başlamıştı. Yine aynı dönemde Güney Koreli bazı kadınlar, ülkelerindeki elektronik ve spor ayakkabı imalatı gibi ağırlıkla kadınların çalıştığı endüstrilerdeki çöküşü dengelemek için askerliğe yönelmişlerdi. Sivil ekonomide istihdam ve işsizlik örüntülerinin şeklini bozan cinsiyetçilik, kadın emeğinin en azından bir kısmında militarizasyonu yoğunlaştırabilir: Bu cinsiyetçi ekonomik koşullar altında, bazı işsiz kadınlar fuhuş sektöründe iş edinebilir; diğerleri ülkelerinin ordusuna yazılabilir.

MİLİTARİZE KADINLAR AĞI

1970'lerin başlarında Soğuk Savaş'ın devam etmesi ve pek çok kadının daha az çocuk yapma kararı alması, Britanyalı ve Amerikalı askerî istihdam görevlilerinin, öncelikli tercihleri olan beyaz erkek asker adaylarının azalacağı endişesine kapılmalarına yol açtı. Görevliler bu duruma bir çare olarak, genç kadınları "birinci sınıf yurttaşlık", ekonomik bağımsızlık ve yükselme hedeflerine ulaşmanın bir yolu olarak ordudaki belirli bazı görevlere yazılmaya teşvik ettiler. Bu kadınların orduya yazılma süreci, "İkinci Dalga" Amerikan feminist hareketinin ilk yıllarında gerçekleşti. Amerikan kamu kültüründe siyasal iktidarın işleyiş biçiminde çok önemli rolü olan ordunun erilleştirilmiş duvarları nihayet aşılabilir görünüyordu. Başka ülkelerde de çok sayıda kadın, kendi ülkelerinin ordularına katılma çabasına girdi. Yirmi yıl sonra Kanada, ABD ve Güney Afrika'da, kadınlar üniformalı askerî personelin %10'unu ya da daha yüksek oranda bir bölümünü oluşturur hale gelmişti. Soğuk Savaş'ın bitiminden sekiz yıl sonra, 1998'e gelindiğinde kadınlar Avustralya, Kanada, İsrail, Yeni Zelanda, Rusya, Güney Afrika ve ABD ordularındaki askerlerin %10-14'ünü oluşturuyordu.[25]

Kadınların askere alınması, acımasız bir aldatmacaya dönüşebilir: İdeolojik ve fiziki erkek egemenliğinin araçları olan militarizmin ve ordunun, kadınların baskıcı aile ortamından kurtulma, evliliği geciktirme ya da evlilikten kaçınma, ülkelerine hizmet etme ve "kadınsı olmayan" beceriler edinmenin yollarını bulma yönündeki içtenlikli arzularından faydalanarak kendini var etmesi. Bize gereken şey, bir kadının kendi devletinin ordusuna katılmasının onun kendi özerkliğini ne ölçüde artırdığını ve dolayısıyla, kadınları siyaset yaşamının

25 Lory Manning ve Jennifer E. Griffith, *Women in the Military: Where They Stand* (Washington D. C.: Kadın Araştırma ve Eğitimi Enstitüsü, 1998), 26. Dünyanın çeşitli bölgelerinden askerî kuvvetlerin, kimileri (hepsi değil) toplumsal cinsiyete dayalı veriler içeren, profillerinin yıllık güncellemeleri için, ayrıca bkz. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, *The Military Balance* (Londra: Oxford University Press).

uzağına iten, erilliği ayrıcalıklı kılan fikirlerin ve süreçlerin egemenliğini ne ölçüde azalttığını ölçmemizi sağlayacak, titizlikle ayarlanmış, analitik araçlardır.

Bu araştırmayı sürdürebilmemiz için, orduya katılan kadınlarla karargâhın dışındaki eğlence yerlerinde çalışanlar ve kadın askerlerin erkek meslektaşlarının ailelerini çekip çeviren kadınlar arasındaki toplumsal cinsiyetlenmiş ilişkiler ağının bir krokisini çıkarmamız gerekiyor. Bunun yanı sıra, feministlerin militarize bazı kadınları desteklerken, diğerlerine mesafeli yaklaşmalarının nedenlerini anlamaya çalışmak durumundayız. Kendi ordularının kamp takipçilerine destek vermek feministler için kolay bir iş değildir. Bunu etkin bir biçimde yapabilmek için, yerel ölçekte mücadele eden feministler enternasyonalleşirken, uluslararası konularda uzman feministler de, kendi ülkelerindeki militarizasyona yönelik baskı ağlarının entrikalarını yeniden keşfederler.

3. Fahişe, Albay ve Milliyetçi

Birleşmiş Milletler Dördüncü Kadın Konferansı, kadın haklarına bağlılığını göstermesi için Clinton yönetimine iyi bir fırsat yaratmış görünüyordu. Dönemin Birleşmiş Milletler ABD temsilcisi Madeleine Albright gibi önde gelen kadın hakları savunucuları, Beyaz Saray tarafından resmî ABD delegasyonuna seçilmişlerdi. Hillary Clinton, kadın düşmanı şiddet ve ekonomik ayrımcılık konularında büyük tartışma yaratacak suçlamaları konferansa taşımak üzere çalışmaya koyulmuştu. Peki, ABD hükümeti delegasyonunun 1995 yılının Eylül ayında Pekin'de Birleşmiş Milletler konferansına sunduğu teklif tam olarak neydi?

Devlet Bakanlığı, konferansa haftalar kala, faaliyete koyulan merkezlerden biriydi. Devlet Bakanlığı'nın insan haklarından sorumlu birimine Başkan Clinton tarafından atanan Timothy Wirth etkinlikleri koordine ediyordu. Devlet Bakanlığı yetkililerine ulaşabilen kadın grupları, önerilerini sunmaları için davet edilmişlerdi. Washington merkezli bir kadın hakları mücadele grubu olan Feminist Çoğunluk, ABD hükümetinin, tüm dünya hükümetlerine, askerî fuhuş sektöründeki yerlerini eleştirel bir biçimde değerlendirmeleri teklifini götürmesini önerdi. Yönetimde etkili olan bu kadınlar "prosedürü biliyor-

lardı". Tekliflerini sunarken gayet dikkatli sözcükler seçmişlerdi:

> Sorun: Dünyanın her yerinde, kadın ve kız çocukları ticaretinde artış görülmektedir. Dış ülkelerdeki üslerde konuşlandırılan ABD askerî personelinin yerli fahişelerden yararlandığı kayıtlara geçmiştir. Bunun yanı sıra, emekli olan ABD askerî personelinin, fuhuş işletmelerinden faydalanmak için eskiden çalıştıkları üslere bitişik olan yerleşimlere geri döndüklerine dair örnekler mevcuttur.
>
> Çözüm önerisi: ABD ordusu ile dış ülkelerde bulunan ABD üslerinde yerel fuhuş ticareti arasındaki ilişki, Kongre [ABD'de devletin yargı organı – ç.n.] oturumlarında masaya yatırılsın. Kongre harekete geçerek, askerî üslerdeki ya da çevrelerindeki fahişelerin istismarını ceza gerektiren bir suç haline getirmek üzere, Askerî Adalet Üniformalı Kanunu'nda değişiklik yapsın.[1]

Devlet Bakanlığı yetkililerinin bu öneriye ilk yanıtı olumlu oldu. Gerek AIDS'in gerekse ABD'nin okyanus ötesi askerî üslerinin kapatılmasının gündemde olduğu bir dönemde, askerî fuhuşa karşı tavır almanın, siyasi bakımdan fazla baş ağrıtmayacak ve geniş kesimlerden destek görecek bir tutum olacağı belliydi. Bu, aynı zamanda Clinton yönetiminin, Soğuk Savaş sonrası dünyayı kadınlara karşı daha dostane kılmış bir yönetim gibi görülmesini sağlayacaktı.[2]

Ancak ne olduysa oldu ve Amerikan hükümeti delegasyonunun Pekin'deki BM konferansına sunduğu son öneri listesinde askerî fuhuşa hiçbir biçimde değinilmedi. Bunun nedeni henüz bilinmiyor. Tıpkı eviçi şiddetin gitgide daha fazla hak ihlali kategorisine dahil edilmesi gibi, fuhuşun kadın insan haklarının ihlali olarak görülmesinin doğru olup olmadığı me-

1 Feminist Çoğunluk Vakfı, "Taahhütler Taslağı" (Feminist Çoğunluk Vakfı, Washington D.C., Ağustos 1995, fotokopi). Bu Pekin öncesi konferans süreçleri konusunda beni aydınlattığı için, Feminist Çoğunluk Vakfı'ndan Christine Onyango'ya minnettarım.

2 Christine Onyengo, yazarla konuşmasından, 6 Ekim 1995.

selesi de, 1995'te Pekin konferansına katılanlar da dahil, kadın hakları savunucuları arasında hâlâ tartışma konusu olmaya devam ediyor.[3] Ancak askerî fuhuşa karşı maddenin ABD önergesinden çıkarılması, feministlerin kendi aralarındaki bu tartışmadan kaynaklanmış görünmüyor. Belki de bu konu Devlet Bakanlığı sivil yetkilileri tarafından önemsiz görüldü ve onların daha fazla ağırlık verdiği meselelerle zaten epeyce yüklü olan gündemin dışında bırakıldı. Veya nehrin öteki yakasında, Pentagon yetkilileri bunun önergeye dahil edilmesini veto etmiş olabilirler. Belki de, Savunma Bakanlığı yetkilileri, askerî konularda daima naif olduklarını düşündükleri Devlet Bakanlığı'nda görevli meslektaşlarını, kadınların ordularla olan ilişkisinin bu diplomatik yetkililerin varsaydığından çok daha "karmaşık" olduğu yönünde bilgilendirmek durumunda kalmışlardır. Buradan anlaşılıyor ki, sonunda, uluslararası bir kadın konferansında askeriyenin fuhuşla ilişkisini kınamanın, bu Amerikan yönetimi için fazla riskli olabileceği varsayılmıştır. Askerî fuhuş ne de olsa uluslararası siyasette uzun ve girift bir geçmişe sahiptir.

CİNSELLİK VE ASKERÎ POLİTİKA

Florida, Key West; Kuzey Carolina, Fayetville; Nova Scotia, Halifax; Kenya, Mombassa ya da İngiltere, Portsmouth: Uzun süredir askerî üs olarak kullanılan herhangi bir kasabanın tam ortasında durun. Oradan ordu, cinsellik ve askerî politika arasındaki ilişkinin tarihteki izini sürebilirsiniz. Genelevler mahallesinin şimdi ve daha önce nerede bulunduğunu sorun. Albayken bu üsse komuta etmiş olan emekli erkek askerleri bulun: Kendi birliklerinin cinsel beklentilerini, kasabanın huzurunu bozmayacak biçimde nasıl karşılıyorlarmış? Polis komi-

3 Janice G. Raymond, "Kadınlara Karşı Bir Şiddet Biçimi Olarak Fuhuş: Pekin'de ve Başka Yerlerde STÖ Engellemesi", Uluslararası Kadın Araştırmaları Forumu 21, no. 1 (1996): 1-9. Fuhuş sektöründeki kadınların, yalnızca belli bir mesleği seçmiş kadınlar olarak görülmesi gerektiği önermesinden yola çıkan bir derleme için bkz. Kamala Kempadoo ve Jo Doezema, der., *Global Sex Workers* (New York, Routledge, 1998).

serleriyle, askerî polisle işbirliği yürüttükleri konular hakkında görüşmeler yapın. "Ahlâklı" yerli kadınlara, kızlarına hâlâ uzak durmalarını öğütledikleri mahallelerin hangileri olduğunu sorun. Kasabanın kamu sağlığı kayıtlarında, "zührevi hastalıklar" başlığı altında yazılanları inceleyin. Bar sahipleri ve bölgenin din adamlarıyla konuşun. Hayatlarını barlarda ve otellerde çalışarak kazanan kadınlara danışın; onlara çarşı izinndeki erkek askerlerin –denizci ve havacıların da– kendilerinden ne tür hizmetler beklediklerini sorun. Kasabanın militarize olmuş fuhuş sektörü ve onu oluşturup sürdürmek için kasaba tarafından alınan kararların tarihine ilişkin parçaları bir araya getirmek, çok yönlü bir soruşturma gerektirecektir.

Savaş zamanı seferberlik, savaş sonrası terhis ve barış zamanı savaşa hazırlık manevralarıyla, cinsellik ve militarizm sürekli iç içe geçmiştir. Bunlar, genellikle kasıtlı politik kararların da etkisiyle, tekrar tekrar, birlikte inşa edilmişlerdir. Militarizm ve cinsellik ideolojileri, *ikisi birlikte*, askerî üslerin bulunduğu kasabaların sosyal düzenini ve bu kasabalardaki kadınların yaşamlarını şekillendirmiştir.

Militarize olmuş fuhuşun sorgulanmasının önemi öncelikle, pek çok ülkede çok sayıda kadının yaşamının, doğrudan ya da dolaylı olarak bu kurumdan etkilenmiş olmasındandır. İkincisi pek çok erkeğin kadınlara yönelik beklentileri ve onlarla ilgili fantezilerinin, militarize fuhuşa kendi katılımlarıyla şekillenmiş olması nedeniyle bu konu dikkate değerdir. Üçüncüsü askerî politika yapanların, kendi ordularının misyonuna en uygun erkeklik tipolojisini (ya da belli bir tipler yelpazesini) oluşturma çabaları, ancak askerî fuhuş politikaları ciddiyetle ele alınarak ortaya konabilir. Dördüncü olarak militarize fuhuşu dikkatle düşünmemiz gerekiyor, çünkü buna ilişkin hesaplar, dış politikayı ve uluslararası ittifakları belirlemektedir. Beşincisi herhangi bir ordunun fuhuşa ilişkin politikalarını kavramak, onun tecavüz, askere alma, cinsel taciz, ahlak, eşcinsellik, pornografi ve evliliğe yönelik politikaları ardında yatan fikirlerin aydınlığa çıkmasını sağlayacaktır. Son olarak da askerî fuhuş politikasını analitik bir biçimde çözümlemeye çalış-

mak, yabancı bir ordunun fuhuş politikalarının sık sık yerli milliyetçi erkeklerin dikkatini çekerken, aynı protestocuların nasıl olup da kendi ülkelerinin ordularının fuhuş politikalarını görmezden gelmekle kalmayıp, aynı zamanda ülkelerindeki feministlerin, cinselliği ulusal hareket içinde açıkça tartışılan bir konu haline getirme yönündeki çabalarına neden ısrarla karşı çıktıklarını açıklamamıza yardım edebilir.

Ordu tarafından asker eşleri, hemşireler ve askerler olarak denetim altında tutulan kadınlarla, feministler olarak, ülkelerinin milliyetçi hareketleri ya da barış hareketlerindeki ataerkil uygulamaları değiştirmeye çalışan kadınların her birinin, yerli ya da yabancı bir ordunun denetimindeki fahişelerle, genelde kabullenmek istediklerinden çok daha fazla ortak yönü olabilir. Aslında, bu kadınların –"saygın", "ciddi", "yurtsever", "profesyonel" konumlarına halel getirmemek adına– kendileri ile bir askerî üssün yakınındaki diskolar, genelevler ve masaj salonlarında çalışan kadınlar arasına koymaya çalıştıkları mesafe, karmaşık askerî fuhuş sisteminin sürmesine katkı sağlayabilir.

Kırım Savaşı'ndan, İkinci Dünya Savaşı'na, Amerikan devrimi'nden eski Yugoslavya'daki savaşlara, askerî yetkililer, fuhuşa, aynı zamanda hem yararlanılabilir bir kaynak hem de bir tehdit muamelesi yapmışlardır. Örneğin 1870'te İtalya'da bir ordu komutanı, müşterileri arasında askerlerin bulunduğu genelevlere "sıkı askerî denetim" getirilmesi emri vermiştir. Niyeti halihazırdaki polisiye düzenlemeye askerî bir düzenleme ekleyerek askerlerini zührevi hastalıklardan korumaktı.[4] Benzer bir biçimde ABD Donanma Birlikleri 1916'da Dominik Cumhuriyeti'nde işgal karargâhı kurduklarında, yerli orta sınıf kadınlara hukuk ve tıp alanlarında çalışmaları için fırsatlar sunma yolunda adımlar attılar. Ancak, modernleşmeyle birlikte Amerikan işgal subayları, kendilerini, bu sözde cahil Karayip ulusuna sosyal düzen getiren kişiler olarak görmeye başladılar. Böylelikle aynı Amerikan ordusunun komutanları, başkentte bir genelevler mahallesi kurdu. Onlara göre fuhuşun yerli ve

4 Mary Gibson, *Prostitution and the State in Italy, 1860-1915* (New Brunswick: Rutgers University Press, 1986), 174-76.

yabancı erkekler için güvenli kılınması –ve dolayısıyla yerli orta sınıf kadınların ahlaksız hemcinslerinden korunması– onların militarize ilerleme paketinin ayrılmaz bir unsuruydu.[5]

Askerlerin ve vücutlarını satın aldıkları kadınların cinsel davranışını denetleme yönündeki çeşitli girişimlerin tarihçesini çıkarmak özellikle zordur, zira bu tür bir denetime maruz kalan kadınlar, bazılarının yazılı tarihte bir ses ya da bir yer edinmesine izin veren nitelik ve kaynaklardan –para, okur yazarlık, askeriyenin resmi yazı üslubuna hâkimiyet, diğer kadınların desteği– yoksundular. Bundan dolayı bizler doğrudan askerî denetimin dışında varolmuş olan fuhuşun uluslararası tarihine ilişkin parçaları bir araya getirmeye, ancak yeni yeni başlıyoruz.[6]

Üst düzey askerî yetkililerin, ülkelerinin askerlere yönelik resmi bir fuhuş politikası olduğunu dahi inkâr etmeleri, askerî fuhuş politikalarının izini sürmemizi kat kat zorlaştırıyor. Askerî elitler –generaller, amiraller– ve onların sivil sistemdeki karşılıkları, en berbat, askerlikten en uzak sorumlulukları, sık sık komuta zincirinin alt basamaklarına, üstsubaylara, albaylara havale ederler. Yine de general ve amiral gibi azametli rütbeleri elde etmiş olan erkeklerin çoğu, kendileri de rütbe mer-

5 Neici Zeller, "Modern Yaşamı Yaşamak" (Kadın Tarihi Konulu Berkshire Konferansında sunulan tebliğ, Chapel Hill, N.C., 9 Haziran 1996). Bu belge, ABD Deniz Kolordularının, 1916-1924 yılları arasınndaki Dominik Cumhuriyeti işgalinin kadınlar üzerindeki etkisini analiz ediyordu. Neici Zeller, Tarih Bölümü'nden, Illinois, Chicago.

6 Bkz. örn. Jill Harsin, *Policing Prostitution in Nineteenth-Century Paris* (Princeton: Princeton University Press, 1985); "Seks İşçileri ve Seks İşçiliği", *Social Text* özel sayısı, no. 37 (Kış 1993) Wathinee Boonchalaski ve Philip Guest, *Prostitution in Thailand*, (Nakhonpathom, Thailand: Nüfus ve Sosyal Araştırma Enstitüsü, Mahidol University, 1994); Laurie Bernstein, *Sonia's Daughters: Prostitutes and their Regulation in Imperial Russia* (Berkeley: University of California Press, 1995); Asia Rights Watch, *Rape for Profit: Trafficking of Nepali Women to India's Brothels* (New York: İnsan Hakları Örgütü, 1995); Gail Hershatter, *Dangerous Pleasures: Prostitution and Modernity in Twentieth Century Shanghai* (Berkeley: University of California Press, 1997). Uluslararası fuhuş ticaretinin –erkek seks turistlerinin nerden gelip nereye gittiklerinin, fuhuşa itilen kadınların nerelerden alınıp nerelere yollandıklarının krokisini çıkaran– küresel ölçekli ilk haritası, Joni Seager, "Küresel Seks Ticareti", *The State of Women in the WorldAtlas* içinde (New York: Penguin Books, 1997), harita 18, 54-55.

divenini tırmanmış olduklarından, fuhuş gibi berbat, askerlik işinden uzak meselelerle uğraşan albaylar (ya da komutan) olma tecrübesine sahiptirler. Onlar bu meselelerle başa çıkmayı başardıkları –tatbikatların pürüzsüzce yürümesini sağladıkları, skandallara izin vermedikleri, hiçbir sivil sorun yaratmamak için önlemler aldıkları– için, üsleri tarafından olumlu biçimde değerlendirilmiş ve bar kavgaları ve zührevi hastalıklar gibi gündelik dertlerden uzağa, üst basamaklara terfi ettirilmişlerdir.

Bu nedenle askerî fuhuş politikaları, genellikle, siyasi sistemde, politikacı ve yurttaş gruplarının denetlemekte güçlük çektikleri ve bir bütün olarak orduyu sorumlu gördükleri düzeylerde yapılır. Aynı zamanda, merkezî yönetimin sivil otoriteleri, genelde fuhuşa ilişkin konularda –işletmelerin bulunacağı alanın belirlenmesi, kamu sağlığı, ruhsatlandırma, denetleme konularında– askerî komutanlarla anlaşma işinin yerel belediye memurlarına bırakılmasını siyasi anlamda daha risksiz bulurlar. Bu sivil politik strateji, askerî fuhuşu teşkil eden gündelik süreçleri düzenleyen siyasi karar mekanizmalarını daha da parçalamak ve kamufle etmekten başka işe yaramaz. Söz konusu strateji bu içe kapalı politik çevrenin dışındaki yurttaşların, fuhuşu bir endüstri ve özgün ulusal güvenlik öğretisinin ayrılmaz bir parçası olarak görmelerini daha da güçleştirir.[7]

Yine de yazılı, merkezden yönetilen bir fuhuş politikasının olmayışı, askerî elitin herhangi bir politikası olmadığı anlamına gelmez. Olsa olsa ordunun cinselliğe ilişkin yaklaşımlarının ve uygulamalarının çelişkiler ve siyasal risklerle dolu olduğuna ilişkin farkındalığını gösterir. Bu risklerin stratejik bakımdan en alt düzeye indirilmesi, sorumluluğun merkezden uzaklaştırılması, gayri resmî karar mekanizmaları ve yalnızca bir "sağlık sorunu" olarak fuhuşun resmî kabulüyle mümkün

7 Kathleen Barry klasik anlatısında özellikle fuhuşun, kadınları fahişeler haline getirmek ve öyle tutmak için erkek gücünün kullanımını kapsayan bir endüstri olduğu savunmasında ikna edicidir. Bkz. Kathleen Barry, *Female Sexual Slavery* (New York: Avon, 1979). Barry'nin ilk kitabının devamı olarak yakınlarda yazdığı eser, Kathleen Barry, *The Prostitution of Sexuality: The Global Exploitation of Women* (New York: New York University Press, 1995).

olabilir. Öte yandan belli koşullar altında ve nadiren, militarize fuhuşun görünür hale geldiği ve kamusal bir sorun statüsü kazandığı da olur.

BULAŞICI HASTALIKLAR YASASI: ERKEK ASKERLERİ DENETLEMEK İÇİN KADINLARIN KULLANILMASI

1875'te William Acton, (genellikle kırsal bölgedeki yoksulluktan kurtulmak için) Portsmouth gibi İngiliz askerî yerleşimlerinde fahişe olarak çalışan bir kadının günlük yaşamını anlatmıştı: "Günlük kazancı fazla değildir. Maaşını henüz almış ya da yeni ganimet edinmiş olan Mars'ın cömert ve müsrif oğlu [asker – ç.n.], kendisine sunulan iyiliklere karşılık, belki yarım kronu gözden çıkarabilir, ama ederi genellikle bir şilindir. Geçimini en alt düzeyde sağlayabilmesi için, bir kadın her akşam evine yaklaşık sekiz-on âşık götürmek zorundadır; her sevişme işinden sonra, yeni bir yatma teklifi alıncaya kadar dans etmek ve içki içmek üzere tekrar uğrak yerine döner."[8]

Öte yandan fahişeler yoksulluklarına ve eğlence yeri sahipleri ile askerlere bağımlı olmalarına rağmen, kendi parasal olanaklarından da tamamen yoksun değillerdi: "Kendi parasal olanakları yetmediğinde, kadınlar, o an için şansı yaver giden dostlarının yardımlarına başvururlar; ve doğruyu söylemek gerekirse, bu kadınlar birbirlerine bu karşılıklı yardımı yapmaya daima hazırdırlar."[9]

1864'ten itibaren askerlerle cinsel ilişkiden para kazanmak zorunda kalan kadınlar, birbirlerinin desteğine çok daha fazla ihtiyaç duyacaklardı. Zira bu tarihte, tamamen erkeklerden oluşan Britanya Parlamentosu ilk Bulaşıcı Hastalıklar (BH) Yasası'nı kabul etti. Bu kanunu 1866 ve 1869'dakiler takip etti. Sonuçta 18 Britanya kasabası bu kanunların kapsamı altına alındı. Hükümetin bulduğu formül şuydu: Ordu askerlerin cinsel ilişki kurma olasılığı en fazla olan yoksul kadınları de-

8 Janet Murray, der., *Strong Minded Women* içinde alıntı (New York ve Londra: Pantheon, 1982), 397.

9 *A.g.e.*

netim altına alarak, erkek askerleri denetleyebilirdi. Yasa yalnızca Colchester ve Portsmouth gibi belli donanma limanları ve garnizon kasabalarında yaşayan kadınlara uygulanıyordu. Bu kasabalardaki polisler ve yargıçlar, fuhuş yaptığına dair en ufak bir şüphe duyulan herhangi bir kadını, onur kırıcı ve acı verici genital muayeneye zorlama konusunda sınırsız yetkiyle donatılmışlardı. Böyle herhangi bir kadın, sağlık ve güvenlik otoriteleri tarafından resmî olarak "fahişe" sınıflandırmasına sokulabiliyordu. Bunun sonrasında kadın muayene, tedavi ve tekrarlanan tıbbi incelemelere maruz kalıyordu. Oysa bunun tersine, kadınları pazarlayan ve bu kadınların kullandığı içkili yerleri işleten sivil erkekler yasanın denetimi dışında tutuluyordu.

BH yasaları, yalnızca yoksul kadınları değil, aynı zamanda yerel güvenlik, sağlık ve adalet yetkililerini de militarize ediyordu: Bunların hepsi de Viktorya dönemi Britanya ordusuna, dolayısıyla da imparatorluk kurma projesine hizmet etmeye sevk ediliyorlardı. Fahişelik şüphesiyle tutuklanan Portsmouthlu kadın, onu tutuklayan polis memuru, kadına zorla genital muayene yapan doktor, hep birlikte, Britanya askerlerinin, tahtın otoritesini Asya, Batı Hint Adaları ve Afrika'ya yayabilmelerinin güvence altına alınmasında kendi üstüne düşeni yapmış oluyordu. Bir başka halkın sömürgeleştirilmesi, baruttan fazlasını gerektirir. O da, kadınların erkeklerle olan ilişkilerinin militarizasyonudur.

BH yasaları bu yasaları tasarlayanlar tarafından bir savaş sonrası reformu olarak düşünülmüştü. 1860'lar ve 1870'ler, hem ABD'de hem de Britanya'da, pahalıya mal olan savaşlardan toplumsal dersler çıkarılan yıllardı. Amerika'da İç Savaş yıllarında General Joe Hooker kızlarının –sonraları yalnızca "hookers" [fahişeler – ç.n.] diye anılacaklardı– ortaya çıkması, savaş sonrasında erkek avcısı "hafifmeşrep kadınları" suçlayan, ahlakçı edebiyatın yükselmesine yol açtı.[10] Amerikan İç

10 Laura Hapke, "Fuhuşta Alışıldık İnkar Yöntemleri: Geç On dokuzuncu Yüzyıl Ahlaksızlık Karşıtı Amerikan Anlatı Sanatı", Michigan Occasional Papers in Women's Studies (University of Michigan, Ann Arbor, 1982).

Savaşı sırasında her iki başkent de –Kuzey tarafında Washington, Güney tarafında Richmond– genelevleriyle anılır hale geldiler. Yalnızca Washington'da, "Georgetown'ı saymazsak", savaş öncesinde 500 olan fahişelerin sayısı, savaş zamanında 5000'e fırlamıştı. Georgetown'da sayım yapmak otoriteler için daha güç bir işti; zira Kuzeyli subaylara cinsel hizmet vermek üzere tasarlanmış çok sayıda geneleve, saygın bir çehre verilmişti; buralarda çalışan fahişeler, subay eşleri ya da edepli salon kadınları olarak gösteriliyordu.[11] Amerikan otoritelerinin fuhuşu denetleme çabaları başarı sağlayamadı. 1999'da Washington Mall'ın zemininde kazı yapan iki kadın arkeolog, İç Savaş sonrasının başkentinde, tamamı erkeklerden oluşan Kongre üyelerine ve belli çıkar gruplarını temsil eden lobicilere cinsel hizmet vererek zenginleşmeye devam eden bir genelevin varlığına dair bulgulara rastladılar. Genelevin sahibi, Mary Ann Hall idi.[12]

Öte yandan Britanya'da Kırım Savaşı sonrasında yapılan değerlendirmeler, pek çok sosyal yorumcuyu, Britanya ordusunun hayal kırıklığı yaratan performansının, erkek askerlerin ahlaki ve fiziksel yozlaşmasına bağlı olduğu sonucuna varmaya ve merkezî otoritelerden harekete geçmelerini talep etmeye itti. Askerî reformcular, özellikle de askerlerin sözde erkek cinsel dürtüleri ile askerî randımanı uzlaştırma derdindeydi. Denetimsiz bırakıldıklarında, askerlerin "doğal cinsel dürtüleri" onları kısır bir borç, ayyaşlık, hastalık ve yoksulluk sarmalına itiyordu. Erkekler evlenirlerse, eşleri onları hem borç batağına itebilir hem de uzak sömürgelerde askerlik yapma heveslerini yok edebilirlerdi. Ancak savaş sonrası reformcuların mantığına göre, ordudaki erkeklerin cinsel ihtiyaçlarını aç gözlü ve kirli kadınlarla tatmin etmelerine izin verildiğinde, bu kadınlar da ülkenin askerî gücünü zayıflatmaya, dolayısıyla

11 Mary Elizabeth Massey, *Women in the* Civil *War* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1994), 262-64.

12 Francis X. Clines, "Arkeolojik Bulgu: Başkentin En İyi Genelevi", *New York Times*, 18 Nisan 1999. Bulguyu gerçekleştiren iki arkeolog, Donna Seifert ve Elizabeth Barthold O'Brein'dır.

tüm imparatorluk projesini tehdit etmeye devam edeceklerdi. "Açıkçası, [Viktorya dönemi] ordusu, belli bir erkek modelini destekliyordu ve bu model, erkeklerin düşüp kalkmasına izin verilen kadınların nasıl olacağına dair çok önemli imalar içeriyordu. Bu yaklaşıma göre askerlik yaşamı kadınların oyalayıcılığından uzak tutulan belli bir tür erkeği gerektiriyordu... Kadınlar erkeğin sadakati ve canlılığına tehdit oluşturdukları gibi, ekonomik anlamda da birer yüktüler."[13]

1860'lar ve 1870'ler Britanya'sında askerî reformcular, askerlerin gerçek birer erkek olmaları için, cinsel "iştahlarını" doyurmaları gerektiğini varsayıyordu. Bu bir veri olarak kabul edilmişti. Ancak askerî komutanlar çeşitli cinsel faaliyet yöntemlerini, askerî verimliliğe karşı potansiyel birer tehdit olarak görüyorlardı. Örneğin, komutanlar, özellikle de gemicileri uzun deniz yolculuklarına yollamakla sorumlu olanlar, genellikle sıkışık alanlarda, ilişkileri yalnızca birbirleriyle sınırlı olan erkekler arasında eşcinsel ilişki kurulmasından endişeliydiler. Komutanlar o dönemde de şimdiki gibi eşcinselliğin, erkekleri her nasılsa etkin savaşçı erkekler olarak hizmet etme gücünden ve isteğinden uzaklaştırdığını düşünüyorlardı. Fakat bu komutanlar bir yandan, kadınların erkeğin orduya bağlılığını zedelemekle kalmayıp sağlığını da bozacağı endişesiyle, erkek askerlerin kadınlarla cinsel ilişki kurma çabasından da ürküyorlardı. Dolayısıyla askerî yetkililer bir ikilemle karşı karşıyaydılar: Askerlerin erkeksi cinsel iştahı ile cinsel ilişkinin askerî randıman üzerindeki etkisine dair fikirlerini nasıl uzlaştırabilirlerdi?

1864 BH yasasından önce Britanyalı komutanlar askerleri, askerî doktorlar tarafından yürütülen bir genital muayeneden geçmeye zorlayarak orduda zührevi hastalıkların baş göstermesini engellemeye çalışmışlardı. Bu sistemde militarizasyon görece sınırlıydı; askerî ölçütler ve askerî amaçlar en çok, or-

13 Myna Trustram, "Evlilik ve Evdeki Viktorya Dönemi Ordusu: Askerlerin Kadınlarla İlişkilerinin Düzenlenmesi Asker Eşlerine Yönelik Muameleler" (Doktora tezi, Kamu Yönetimi Bölümü, Bristol Üniversitesi, Temmuz 1981), 357-58.

dunun kendi resmî üyelerine, subaylara, erlere ve ordu doktorlarına dayatılıyordu. Evli askerler zorunlu genital muayeneden muaf tutuluyordu. Komutanlar ve ordu doktorlarının mantığına göre evli rütbesiz askerler –bu grup evliliğin bir askerin sadakatini böldüğü varsayıldığından, o dönemde tüm askerî personelin çok küçük bir bölümünü oluşturuyordu– fuhuşa bekâr silah arkadaşları kadar ilgi göstermiyorlardı. Ayrıca Viktorya dönemi Britanya'sında evli erkekler, genelde daha saygın bir konumdaydılar ve dolayısıyla genital muayenenin getirdiği küçük düşürücü muameleden muaf tutulmayı hak ettikleri düşünülüyordu.[14]

Bu görece sınırlı sistem, başarılı bir sonuç vermedi. Kendileri de erkek olan Britanyalı subaylar, incitici ve küçük düşürücü bir eziyet olarak gördükleri uygulamayı, başka erkeklere çektirmeye isteksiz görünüyorlardı.[15] Subayların rütbesiz askerler üzerinde açık bir otoritesi vardı, ancak Britanya ordusunun işleyişinin en üst seviyeye ulaşması, bu otoritenin, babacanlık ve erkek dayanışmasıyla desteklenebilmesine bağlıydı.

Silahlı kuvvetler, özellikle militarist fikirlerin ateşli taraftarlarının kaba saba anlatımlarıyla, son derece basit bir biçimde hiyerarşik görünebilir. Oysa gerçekte askerî kurumların çoğu, erkek dayanışmasının, daha resmî nitelikte olan komuta zinciri ve merkezî denetim gibi hiyerarşik kavramlara karşı gelmesi ve genelde onlarla çelişki yaratması bakımından, Viktorya dönemi Britanya'sı kurumlarının bir benzeridir. Kara ordularının ve donanmaların büyük çoğunluğu, erkek vasfındaki erkekler arasında varolan ataerkil bir dayanışma temeli üzerinde kurulmuştur. Öte yandan erkeklerin çoğu sivil toplumun genelinde zaten var olan sınıf ve etnik kökene dayalı eşitsizlikleri alenen vurgulayacak biçimde, rütbeyle sınıflandırılmıştır. Erkekler arası ilişkiler asla yalın değildir. Militarize erkekler arası ilişkilerin merkezinde, hiyerarşi ile erkek dayanışması arasındaki

14 Myna Trustram, "Tatsız ve Küçük Düşürücü? Askerlere Zührevi Hastalık Muayenesi", *Sexual Dynamics of History* içinde, der. Feminist Tarih Grubu (Londra: Pluto Press, 1983).

15 *A.g.e.*

bu sürekli gerilim yer alır. Bir ordunun fuhuş politikası, subaylar tarafından daima, bu ikilemin çözülmesine değil, devam ettirilmesine yönelik biçimde ustalıkla oluşturulur.

1864, 1866 ve 1869 Bulaşıcı Hastalıklar Yasası Britanya'da, yerel emniyet güçlerinin ve yargıçların fahişe olduğundan şüphelendikleri herhangi bir kadının zorunlu olarak düzenli genital muayeneden geçmesini öngören bir polis düzeni kurmuştu. Josephine Butler 1870'ler ve 1880'lerde BH yasalarının kaldırılması yönündeki kampanyaların feminist liderlerinden biriydi. 19. yüzyıl Britanya'sının en ateşli siyasal çekişmelerinden biri haline gelecek tartışmaların ortasında Butler, bu askerî yasaların nasıl kadınları erkeklerin denetimine tâbi kıldığını anlatıyordu:

> [Yasa gereği tutuklanan] o yoksul kadınlardan birinin acı şikâyetini anımsıyorum: "Daima katlanmak zorunda olduğumuz, erkekler, erkekler, yalnızca erkekler! İlk önce, bir erkeği hoşnut etme hatasına düştüm, daha sonra da erkekler arasında kucaktan kucağa atılıp durdum. Erkek polisler bizi zorla alıp götürüyorlar. Erkekler tarafından sorgulanıyor, elleniyor, tedavi ediliyoruz... Hastanede, dua eden ve bize İncil okuyan da yine bir erkek. Erkek hâkimlerin karşısına çıkarılıyoruz ve ölene kadar, erkeklerin elinden asla kurtulamıyoruz!" Ve o konuşurken, ben şunları düşündüm: "Ve sizleri birer suçlu kılan bu yasayı çıkaran, yalnızca erkeklerin olduğu bir meclisti. Bunun tartışıldığı komitede toplananlar yalnızca erkeklerdi. Bunu uygulayanlar yalnızca erkekler. Ne zaman ki her rütbeden erkek, kadınları derinden ilgilendiren bir amaç için böyle birbirine tutunur ve kadınlarla kadınlar arasında kalın, geçilmez bir duvar oluşturacak şekilde durursa... o zaman, o kadınların ayağa kalkıp hemcinslerine dair bu en kutsal haklarını talep etmelerinin zamanıdır."[16]

Butler'ın ve bundan sonraki Britanya sufraje hareketinin önemli figürleri haline gelecek olan başka kadınların öncülük

16 Murray, *Strong Minded Women* içinde alıntı, 436.

ettiği BH yasalarının feshedilmesi kampanyası, militarizasyona, kadınları denetlemek için ordu ile devlet arasında kurulan sinsi anlaşmaya karşı, başarılı bir feminist hareket olarak görülebilir. Judith Walkowitz feminist kampanyacıların, yoksul kadınların sözde sınırlı askerî ihtiyaçlara yönelik hizmetinin –bir başka deyişle rütbesiz askerler arasında zührevi hastalıkların engellenmesinin– kurallara bağlanmasının, kısa süre sonra tüm kadınların cinselliği üzerindeki devlet denetiminin yaygınlaştırılması için bir sıçrama tahtası haline geldiğini savunduklarını gösterir.[17] Daha yakın bir zamanda, tarihçi Susan Kingsley Kent, hâlâ Britanyalı sufrajeleri yorumlamaya çalışanlarımızı, bu kadınların cinsel politikalara yönelik çözümlemelerini sırf rastlantısal birer yan uğraş olarak göz ardı etmemeleri gerektiği yönünde uyarmıştır.[18] Gerçekten de sufrajeler cinselliği ciddiye alıyorlardı. Kırımı Savaşı'ndan sonraki yıllardan Britanya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesinden birkaç hafta öncesine kadar geçen dönemde, her görüşten sufrajeler, Butler'dan ve fuhuşun, Britanyalı kadınların haklarını tam olarak kullanabilmelerinin önünde, en azından ataerkil üniversiteler, kiliseler ve parlamento kadar büyük bir engel oluşturduğu düşüncesinden derin bir biçimde etkilenmişlerdi. Butler, kadın eylemcileri uyararak, orta sınıf kadınların, fahişe olarak çalışan yoksul kadınlarla ortak bir hedef oluşturmayı başaramamalarının, "kadın saygınlığı" ideolojisinin zayıflatıcı etkisini sürdürmekten başka işe yaramayacağını söylüyordu.[19] Ancak dinleyicileri, onun bu uyarısını her zaman dikkate almadılar.

---

17 Judith Walkowitz, *Prostitution and Victorian Society* (Londra: Cambridge University Press, 1980), 108. Walkowitz, aynı zamanda, fesih hareketi içindeki siyasi ittifakları, kadınlar üzerindeki polisiye denetimlerin, yalnızca askerî güvenlik için değil, sosyal düzen adına da yaygınlaşmasıyla genişleyen ittifakları da analiz eder. Ayrıca bkz. Nancy Bord, *Three Victorian Women Who Changed Their World: Josephine Butler; Octavia Hill, and Florence Nightingale* (Londra ve New York: Oxford Univrsity Press, 1982).

18 Susan Kingsley Kent, *Sex and Suffrage in Britain, 1860-1914* (Princeton University Press, 1990). Bilhassa bkz. s. 60-79.

19 *A.g.e.*, 60-70.

Parlamento'da tek bir kadın temsilci olmasa bile, BH yasası karşıtı eylemciler, kampanyalarını –yirmi yıl boyunca– öyle ısrarlı ve öyle stratejik bir anlayışla sürdürdüler ki, sonunda erkek parlamenterlerin çoğunluğunu, 1886'da bu yasaların feshedilmesi yönünde oy vermek zorunda bıraktılar. BH yasaları ilgacılarının zaferi, Britanya'da ulusal siyasal bir kadın hareketinin kurulması yönünde önemli bir adım oldu, ancak yasanın kaldırılması Britanya'da askerî fuhuşun sonu olmadı. Bunun gibi Parlamento'nun yasaları ilgası, diğer Britanya sömürgelerinde BH yasalarının yürürlükte kalmasını engellemedi. Britanyalı sömürge subayları, BH yasalarının Hindistan, Hong Kong, Singapur, Seylan, Avustralya, Jamaika, Cebelitarık ve Mısır'da korunması için kendi kampanyalarını yürüttü. Tarihçi Philippa Levine, 1888 yılında bir askerî birliğin, Hindistan'da konuşlanan Britanyalı askerlerle para karşılığı cinsel ilişkiye giren fuhuş sektöründeki kadınların denetiminin sürdürülmesini haklı göstermeye çalışan şu açıklamasını gözler önüne sermiş: "Hindistan'daki Britanya Ordusu'nun sağlığının ve ona bağlı verimliliğinin korunmasının önemini hafife almak olanaksızdır. Söz konusu ordunun başarısına bağlı olan, maddi olduğu kadar manevi de olan hedefler birincil önemdeki çıkarlardır... Bu kanunların gereklerinin Hindistan'da korunması ve yerine getirilmesi için çok güçlü gerekçeler mevcuttur."[20]

Britanya fuhuş politikaları konulu araştırmaları sırasında, tozlu ama aydınlatıcı sömürge arşivlerinde, küresel bir yolculuğa çıkmış bulan Philippa Levine, Britanya'nın emperyal askerî fuhuş politikalarının izini sürmektedir. Onun bulgularına göre, Hindistan'daki 19. yüzyıl sonu Britanya sömürge otoriteleri, farklı ırklar arasındaki her türlü cinsel temastan huzursuzluk duyuyorlardı. Komutanlar beyaz Britanyalı askerlerin Hintli fahişelerle seks yapmalarına endişeyle yaklaşıyordu. Ancak beyaz fahişelerin Hintlilere cinsel hizmet vermesi de

20 Sir Alexander Arbuthnot, 1888'de Hindistan'daki Britanya Konseyi üyesi, Philippa Levine, "1890'ları Yeniden Okumak: Britanya ve Britanya Hindistanı'nda Anayasal Kriz Olarak Zührevi Hastalıklar", *The Journal of Asian Studies* içinde 55, no. 3 (Ağustos 1996): 588.

aynı şekilde onları rahatsız ediyordu. Bu elit, emperyal erkekler sömürgeleştirilmiş, militarize olmuş cinselliği düşünürken Levine'in yerinde bir tabirle "taksonomik dürtü" dediği dürtüyü sergiliyorlardı.[21] Bu, gelecekteki erkek subayların benimsemeye başlayacağı, "arındırma amacıyla sınıflandırıcı denetime" yönelik bir dürtüdür. Belli türde erkeklerin yalnızca bazı türden kadınlarla belli türden cinsel ilişkiler kurmalarının garantiye alınması şeklindeki sabit eğilimden doğar.

Butler fuhuş karşıtı gazetesi *Dawn* aracılığıyla yalnızca Britanya İmparatorluğu'nda değil, Hollanda ve Fransa imparatorluklarında da devlet destekli fuhuşa karşı uluslararası muhalefeti canlandırmaya çalıştı. Buna rağmen Britanya'daki taraftarlarının çoğu, dikkatlerini kendi ülkeleri üzerinde yoğunlaştırdılar. Hükümetlerinin, Britanyalı askerlerin iyiliği adına, sömürge ülkelerde fuhuşu denetim altına alma yönündeki mevcut çabalarını sufrajistlerin meselesi olarak görüp sorun eden Britanyalı sufrajelerin sayısı çok azdı.[22]

---

21 Philippa Levine, "'Genelev Genel Ev Değildir': Britanya Hindistanı'nda Irkların Anlamı, Fuhuş Biçimleri ve Emperyal Güç" (yayımlanmamış belge, 1995), 3. Philippa Levina, Güney California Üniversitesi'nde Tarih Profesörüdür. Sömürge Hindistan'da, Britanyalıların Bulaşıcı Hastalıklar Yasası'na dair daha fazla bilgi için bkz. Radha Kumar, *The History of Doing: An Illustrated Account of Movements for Women's Rights and Feminism in India, 1800-1990* (Londra: Verso, 1995), 34-37; Antoinette M. Burton, "Beyaz Kadınların Yükü: Britanyalı Feministler ve 'Hint Kadınları' 1865-1915", *Western Women and Imperialism: Complicity and Resistance* içinde, der. Nupur Chaudri ve Margaret Strobel (Bloomington: Indiana University Press, 1992), 141-45.

22 *Dawn* nüshalarını okumak son derece ilgi çekici. Bunlar, Londra'daki Fawcett Kütüphanesi'nde bulunuyor. Butler'ın denizaşırı fuhuş karşıtı kampanyasını, *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*'te (Berkeley: University of California Press, 1990) daha uzun uzadıya ele aldım. Yakın zamanda, kendilerini emperyal reformun savunucuları olarak gören Britanyalı kadınlarla, destek verdiklerini düşündükleri Hintli kadınlar arasındaki karmaşık ilişkileri sorgulayan, etkileyici akademik çalışmaların bolluğuna tanık olduk. Bkz. örneğin, Kumari Jayawardena, *The White Woman's Other Burden: Western Women and South Asia During British Rule* (New York: Routledge, 1995); Barabara N. Ramusack ve Antoinette Burton, der., "Feminizm, Emperyalizm ve Irk: Hindistan ve Britanya Arasında Bir Diyalog", *Women's History Review* 3 özel sayısı, no. 4 (1994); "Feminist Politikalar-Kolonyal-Postkolonyal Dünyalar", *Feminist Review* özel sayısı, no. 49 (1995); Anne McClintock, *Imperial Leather: Sex, Gender and Sexuality in the Colonial Contest* (New York: Routledge, 1995).

Öte yandan çeşitli Britanya sömürgelerindeki yerli kadınlar, BH yasalarının kaldırılması mücadelesi başlattılar. Mısır'da 1930'larda ilk kuşak Mısırlı orta sınıf ve üst sınıf feminist milliyetçiler, Britanyalı askerlere fahişelik hizmeti veren Mısırlı kadınlara zorunlu tutulan haftalık tıbbi muayenenin, Mısır milliyetçiliğinin neden her sınıftan kadının yaşamlarının açıkça tartışılmasını gerektirdiğine dair mükemmel bir örnek oluşturduğu sonucuna vardılar. 1920'lerin başlarında milliyetçi erkek yurttaşları arasında ortaya çıkan ataerkil yaklaşımlardan dolayı şaşkına dönmüş olan bu feministler, o zamandan beri uluslararası bir stratejinin peşindeydiler. Bunlar gitgide artan kadın kaçakçılığı ile mücadele etmek üzere, Kadınlar Birliği (IAW) bünyesinde, Britanyalı ve Kıta Avrupalı feministlerle bir araya gelmişlerdi. Ancak Hu'da Sharawi gibi Mısırlı feministler, IAW'daki, çoğu sömürgeci ülkelerden gelen diğer feministleri, Britanyalı subayların fuhuş sektöründeki kadınlara uygulamakta oldukları denetimi kınamaya ikna edemedi. Mısırlı feministler 1930'larda, Britanyalı askerlere hizmet eden kadın fahişeleri yalnızca "fahişeleşmiş bir ulusun" sembolleri olarak gören kendi milliyetçi erkekleri ile pek çoğu kendi ülkelerinin askerlerini suçlamaya isteksiz olan Avrupalı feministler arasında sıkışıp kalmışlardı.[23] Mısırlı feministlerin bu yüzden yaşadıkları hayal kırıklıkları, bundan yetmiş yıl sonra başka feministler tarafından da tadılacaktı.

SAVAŞIN CİNSELLEŞTİRİLMESİ, KADINLARIN MİLİTARİZE EDİLMESİ, ORDULARIN IRK AYRIMINA GÖRE YAPILANDIRILMASI: DÜNYA SAVAŞLARI

Britanyalı kadınlar hükümetlerinin nefret uyandıran BH yasalarının yeniden canlandırılmasını haklı göstermek için Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesini kullanabileceğini önceden sezmişlerdi. 1914'te bu tür denetimlerin yeniden kurulması yönünde her türlü girişimi protesto etmek için bir miting düzenlediler.

23 Margot Badran, *Feminists, Islam and Nation* (Princeton: Princeton University Press, 1995) 192-200.

Öte yandan yalnızca kadınların eylemlerinden dolayı değil, aynı zamanda elit erkekler arasındaki çıkar çatışmaları yüzünden de fuhuş, savaş dönemi politik karar organlarının en üst düzeylerinde, resmî bir siyaset sorunu haline geldi. Kanada ve Yeni Zelanda başbakanları, Almanya'ya karşı girişilen savaşın hemen öncesinde Emperyal Savunma Heyeti'nin bir toplantısı için Londra'ya gelirlerken gündemlerinde cinsellik vardı. Her iki başbakan da kendi iddialarına göre kolonilerdeki masum oğullarının Londra'nın Soho mahallesindeki saldırgan fahişeler tarafından ayartılmalarına içerlemişlerdi. Kanadalı ve Yeni Zelandalı başbakanlar, Britanya hükümeti sözde aç gözlü kadınlarını denetlemediği takdirde, askerlerinin Britanya savaş güçlerine sağladığı desteği geri çekecekleri tehdidinde bulundular. Bu sırada, Britanya'nın kendi ordusundaki üst düzey subaylar da zührevi hastalıkların hızla yayılması yüzünden asker kaybettiklerinden yakınıyorlardı. Bu sorunlar hükümet içinde, kadınların nasıl denetlenebileceğine dair bir tartışmayı alevlediyse de Britanya hükümeti savaşın ancak ilerleyen dönemlerinde resmî bir yönerge yayımlayabildi. Bunun yerine, yetkililer başlangıçta yalnızca yerel otoritelere, kendi bölgelerindeki kadınlar üzerinde daha sıkı denetim uygulamaları yönünde talimat verdiler. Galler, Cardiff'te yerel yetkililer "belli bir sınıftan" olan kadınlara –fuhuş zanlılarına– saat 19:00 ile 06:00 arasında sokağa çıkma yasağı getirdiler. Bir başka kasaba olan Grantham'da, bölgenin kıdemli ordu subayı, ordu ve emniyet yetkililerine, sokağa çıkma yasağını ihlal ettiğinden şüphelendikleri her konuta girme emri verdi. Böylelikle feministler BH yasalarının yeniden yürürlüğe sokulmasını engellemeyi başardıysalar da, hükümetin savaş faaliyetleri adı altında kadınları denetlemesini engelleyemediler.[24]

Bazı Britanyalı kadınlar, 1914'ün hemen öncesindeki yıllarda gitgide militanlaşmış olan sufraje hareketiyle güçlenmişler-

24 Susan Kingsley Kent, *Making Peace: The Reconstruction of Gender in Interwar Britain* (Princeton: Princeton University Press, 1993), 28-29. Birinci Dünya Savaşı BH Yasaları siyasetini anlamak için, başlangıçta, tarihçi Jennifer Gould'la yaptığım söyleşilerden yararlandım, Londra, Mayıs 1982.

di ve bu savaş zamanı denetimlerinde daha dolaysız roller almaya hevesliydiler. Cinsel politikalarını toplumsal saflık ve temizlik yörüngesine daraltan söz konusu kadınlar, hâlâ yalnızca erkeklerden oluşan hükümetin politika yapan elitine karşı, kadınların, başarılı bir savaş uğruna kadınların denetlenmesi işi için erkeklerden daha uygun olduklarını savunuyorlardı. Örneğin, yeni kurulan Kadın Polis Hizmetleri, genç kızları ve asker eşlerini "dikkatsiz ya da ölçüsüz davranışlarının doğurabileceği ahlaki tehlikeler" konusunda uyarmayı kendilerine görev edinmişlerdi.[25] Bu öncelik bu tür cinsel tekliflere alışkın olmayan saf beyaz Britanyalı oğlanların dikkatini çekmek, onları ayartmak ve olasılıkla etkilemek amacıyla askerî kampların etrafında dolanıp duran sıradan beyaz Britanyalı kadınların, Britanyalı askerler için "gerçek" fahişelerden daha büyük bir tehdit oluşturduklarını düşünen erkek subayların inancıyla tam bir uyum içindedir.[26]

Birinci Dünya Savaşı'nda Britanya askerî yetkilileri tarafından Almanya'ya karşı Britanya saflarında savaşan tüm erkek askerlere aynı muamele gösterilmiyordu. Bu yetkililer arasındaki "taksonomik dürtü" hâlâ çok güçlüydü. Pek çok otorite savaş politikalarını tasarlarken, toplumsal cinsiyet kategorileriyle ırksal kategorileri üst üste getirmeye devam ediyordu. Askerî yetkililer sivil kadınlarla erkek askerler arasındaki karşılaşmaları düşünürken, kafalarında yalnızca anatomiler değil deri renkleri de vardı.

Birinci Dünya Savaşı boyunca Britanya sömürgelerinden gelen yaklaşık 2,5 milyon erkek Britanya için savaştı. Yalnızca Fransa'da, Britanya askeri olarak savaşan Hintli erkeklerin sayısı yaklaşık 135.000'di. Siyah Güney Afrikalı, Gold Coastlu (sonraki adı Gana), Rodezyalı (sonraki adı Zimbabwe), Nijerya, Fiji ve Karayipli erkekler, gerek düzenli askerler gerek sivil işçiler olarak Britanya kuvvetlerine hizmet etmek için seferber

25 Philippa Levine, "'Edepli Hiçbir Kadının Yapmayacağı Şekilde Sokaklarda Yürümek': Birinci Dünya Savaşı'nda Kadın Polisler", *Journal of Modern History 66* (Mart 1994): 42.

26 *A.g.e.*, 44.

edildiler.[27] Britanya Krallığı adına savaşmak için ta Cook Adaları'ndan erkekler geldi. Cook Adaları'nın başkenti Avarua'nın mütevazı, sakin kent meydanında bugün sade, siyah mermerden bir anıt yükselir. Güney Pasifik'te yer alan bu minik ada ülkesinde, günlük koşuşturmaları arasında durup bu anıta bakan az insan vardır. Cilalı siyah taşın üzerine şu sözler kazınmıştır:

> Tanrı Onuruna
>
> Ve beş yüz oğlunu Dünya Savaşı'nda
> İmparatorluğun yardımına yollamış olan
> Cook Adaları grubundan
> Rarotonga, Aitutaki, Mangaia, Atiu
> Hauke, Mitiano, Manihiki, Rakananga ve
> Pakapuka Adaları yerlilerinin
> Sadakatinin anısına.
>
> 1914-1918[28]

Beyaz Britanyalı erkek yetkililer bu Cook Adaları erkeklerinin ve onların ordudaki Hintli, Afrikalı ve Karayipli muadillerinin cinselliğini sorun edinmişti. Yine Philippa Levine bunların resmî düzeydeki kaygılarının bir tablosunu çıkarmıştır. Otoriteler bu sömürge erkeklerine, onların "savaşçılık" becerilerine ihtiyaç duyuyorlar, ancak bulundukları yerlerde beyaz kadınların bu savaşçıları fazla çekici bulmaları durumunda doğabilecek cinsel kargaşadan korkuyorlardı. Çözümleri şuydu: Avrupa'da görev yapan beyaz ırktan olmayan erkek askerler üzerindeki devlet denetimleri, beyaz Britanyalı askerler veya Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya'dan gelen beyaz askerlerin denetiminden daha sıkı olacaktı. Ancak bu yetkililerin

27 Philippa Levine, "Dövüş Renkleri: 1. Dünya Savaşı'nda Irk, Cinsiyet ve Sömürge Askerleri", *Journal of Modern History* 9, no. 4 (Kış 1998): 103-4. Ayrıca bkz. Levine, *The Subject Body: Prostitution, Venereal Disease, and the Sexual Politics of Race, 1860-1918* (yayına hazırlanıyor). ABD ordusunun Birinci Dünya Savaşı'nda erkek askerlerin cinsel davranışlarını denetleme çabalarıyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Nancy K. Bristow, *Making Men Moral: Social Engineering during the Great War* (New York: New York University Press, 1996).

28 Cook Islands, Rarotonga, Avarua'daki anıttan, Temmuz 1995.

ırkçı cinsel sınıflandırmaları daha da ileri gitti. Afrikalı askerlerin beyaz kadınlarla temasına Hintli askerlerinkinden daha ciddi sınırlamalar getirildi.[29]

Bazı beyaz Britanyalı kadınlar ise ırk, erillik, emperyalizm, askerlik ve cinselliğe dair farklı görüşlere sahipti. Bunlar sömürgelerden gelen beyaz olmayan erkeklerle kişisel ilişkiler kurmaya çalıştılar. Bu hareketleri yönetimdeki beyaz erkekleri endişelendiriyordu. Yönetimin dışında kalan bazı beyaz erkekler de buna öfkelenmişlerdi. 1917'de Londra'nın işçi sınıfı mahallesi East End'de genç beyaz erkeklerin siyahların evlerine saldırmalarıyla ırkçı bir ayaklanma baş gösterdi. Gerekçesi: "beyaz kızların siyah erkek tutkusuna" duydukları öfkeydi.[30] Basın imalat kasabası olan kuzeydeki Sheffield'da, Kurtuluş Ordusu işçilerinin genç beyaz İngiliz kadınlarının "renkli erkeklerle düşüp kalkmalarından ve onların yalanlarını dinlemelerinden" şok olduklarını aktardı.[31] Zihni cinsel anlamda şartlanmış, ırkçı önyargılarla dolu yetkililer için dünya savaşı, idari bir sınavdı. Kadınlar her zaman "olması gerektiği gibi" davranmıyordu.

Bundan otuz yıl sonra İkinci Dünya Savaşı sırasında ırk; erkeklerin "cinsel dürtüsü"; askerlerin ahlakı; zührevi hastalıklar; savaş başarısı, fahişelik ve kadınlar için öngörülen sağlık koşulları gibi konular yeniden zihinleri oyalamaya başladı. Örneğin, Alman tarihçi Claudia Shoppmann, Nazi rejimin SS subaylarının lezbiyen olduğundan şüphelenilen bazı kadınları, subayların kurduğu genelevlerde fahişe olarak çalışmaya zorladıklarını gösteren bulgular elde etti. Bu kadınlar yalnızca Alman askerlerine değil aynı zamanda çalışma kamplarında mahkûm olan erkeklere de cinsel hizmet vermeye zorlanıyorlardı. Resmi Nazi mantığına göre lezbiyenlik resmen bir suç olarak tanımlanmamış olsa da (erkek eşcinselliği suç sayılıyordu), eş ve anne olarak kendilerine biçilen rolleri yerine getir-

29 Levine, "Dövüş Renkleri", 4.

30 *A.g.e.*, 13.

31 *A.g.e.*

meyi reddeden Alman kadınların, zorunlu heteroseksüellikle "düzeltilebilecekleri"nin varsayıldığı anlaşılıyor. Aynı zamanda bu mantığa göre, gerek orduya alınan gerekse savaş gereçleri üretmeye zorlanan erkeklerin moralinin fahişelerle yükseltilebileceği öngörülüyordu.[32]

Müttefikler cephesinde, uygulanan politikalara çelişki ve parçalanmışlık hâkimdi. Er alaylarından doğrudan sorumlu olan subaylar bir kez daha, "gerçek bir erkek" olan her askerin kadınlarla cinsel ilişki ihtiyacı olduğu görüşüyle o bölgede bulunan ya da "halktan" kadınlarla denetimsiz cinsel ilişkilerin, erkeklerin fiziksel ve ruhsal enerjisini azaltarak onları savaş alanında değersiz hale getireceği korkusu arasında bölünmüşlerdi.

Bu çelişki farklı komutanların değişik uygulamalarını, yerli kadınların ırksal ve sınıfsal kökenlerindeki farklılıkları; bu kökenlerin Britanyalı askerlerle ilişkileri ve askerlerin çarpışma zamanları dışındaki eğlence fırsatlarının daha az ya da fazla oluşunu ne şekilde etkilediğini yansıtacak biçimde, neden bir savaş alanından diğerine farklılık gösterdiğini açıklamamıza yardım edebilir. İkinci Dünya Savaşı'nda Kuzey Afrika'nın Trablusgarp şehrinde, Britanyalı ordu komutanları genelevlerin açık kalmasına izin verdiler, ancak buralarda fahişelik yapan kadınlara ordunun tıbbi muayenesinden geçme zorunluluğu getirdiler. Hatta Trablusgarp genelevlerinden bazıları, Kraliyet Ordusu Özel Hizmet Birliği astsubayının doğrudan denetimi altına girmişti.

Ordunun farklı rütbe ve etnik gruplarından her birinin kendi genelevi vardı: Biri beyaz olmayan subaylara diğerleri rütbesiz beyaz erkeklere, bir başkası astsubaylara ve gedikli erbaşlara ve en ayrıcalıklı olanlar da Britanyalı subaylara ayrılmıştı.[33]

Bir asker Britanya'nın 1940'ların başlarında Trablusgarp'ta uyguladığı militarize fuhuş sistemini şöyle anlatıyordu:

---

32 Claudia Schoppmann, *Days of Masquerade: Life Stories of Lesbians during the Third Reich* (New York: Columbia University Press, 1996), 21.

33 John Ellis, *The Sharp End of War: The Fighting Man in World War II* (Londra: Corgi Books, 1982), 303.

> Ordu ayrıntılı idari becerisiyle, şaşırtıcı derecede kısa bir sürede genelevler kurmayı başarmıştı ve Trablusgarp'ta bir kaldırımda, dört sıra halinde uzun bir kuyruk oluşturmuş olan erkekler paralarını ödeyip çöl bekârlığının tekdüzeliğini kırmak için, askerlere yaraşır bir sabırla dikilmiş bekliyorlardı. Kuyruk dört sıraydı, çünkü genelevde yalnızca dört kadın vardı. Askerler hizmet beklerken bir fabrikadaki taşıma bantları gibi duruyorlardı... Subaylara yönelik genelevler şehrin başka bir bölgesindeydi ve burada, askerî inzibat örgütünün görevlendirdiği bir iki nöbetçi devriye gezerek, Kral'ın subaylık rütbesine sahip olmayanların, subayların onurlandırdığı hanımları rahatsız etmemelerini sağlıyordu.[34]

Yukarıda sözü edilen dört kadın kimdi? İtalyan oldukları dışında hiçbir bilgi verilmemiş.[35] Trablusgarp'ta olduğu gibi, Britanya Hindistan'ının Delhi'deki askerî genelevleri de Britanya ordusunun kendi sınıf ve ırk katmanlaşmalarında karşılık gelecek biçimde farklılaşmışlardı: "Subay genelevi Thompson Road'da bulunuyordu ve ücret 75 rupiydi. Kadınların çoğunluğu beyazdı ve bazıları orada olmayan subayların para hevesli eşleriydi."[36]

Bu iki dünya savaşı boyunca hâlâ çözüm bekleyen bir tartışma sürüp gitti. İktidarın gerek askerî gerekse sivil dehlizlerinde bu tartışmada kadın, cinselliği, yalnızca tek tek erkeklere ve erkeklerin oluşturduğu kurumlara hizmet etmek üzere tasarlanmış, edilgen olduğu varsayılan bir yaratık olarak anılır. Daima sorulan soru şudur: Kadınlar, tek tek erkek askerlerin varsayılan cinsel ihtiyaçlarını tatmin etmeleri için el altında bulundurulurken, bir yandan da askerî verimliliği tehdit etmemeleri sağlanacak biçimde nasıl denetlenebilirler?

İkinci Dünya Savaşı boyunca Britanyalı ve Amerikan subayların fuhuşa karşı yaklaşımları farklı oldu. Britanyalılar görece teslimiyetçi bir yaklaşım benimseyerek, zührevi hastalıklardan

34 *A.g.e.*, 303-4.

35 *A.g.e.*, 304.

36 *A.g.e.*, 379.

hastaneye yatan erkek askere bir günlük iş kaybı için 1 şilin 6 peni para cezası verirken, Amerikalılar zührevi hastalıktan mustarip askerlerine suçlu muamelesi yaparak, çok defa utanç duymaları için onları dikenli tellerin ardına hapsettiler.[37] Öte yandan her iki ordu da, fuhuş politikalarına ilişkin tüm kâğıtları, sanki zührevi hastalıklarla mücadele programlarının bir parçasından başka bir şey değilmiş gibi, resmî olarak, erkek askerlerin sağlığı başlığı altında kayıtlara geçti. Bu sınıflandırma orduyu kendi ülkelerinden gelecek eleştirilerden korurken, bir yandan da kadınların denetim altında tutulmasının ordu için hayati bir ihtiyaç olduğu gerçeğini gizliyordu.

Britanyalı ve Amerikalı askerî kurumlarının bir başka ortak yönü de kendilerini Fransızlardan farklı –Fransızlardan daha yüksek ahlaki kapasiteye sahip– görmeleriydi. Yani onlar ortak bir düşmana karşı savaşan tüm askerî kurumların ortak bir erillik, dişillik, cinsellik ve uygarlık mefhumuna sahip olduklarının varsayılmasını istemiyorlardı. Aslında bu kurumlar kendi askerlerinin moralini yükseltmek için nasıl basmakalıp düşman imgeleri yaratıyorlarsa, kendi müttefiklerine dair de sık sık, yukarıdaki dört mefhuma dayalı basmakalıp imgeler oluşturuyorlardı.

Buna göre Britanyalıların ve Amerikalıların ortak tavrı, erkek askerlerine yönelik cinsel hizmetlerin düzenlenmesine doğrudan müdahale ettiklerini inkâr etmek ve böylelikle kendilerini Fransız müttefiklerinin, genelevlerin doğrudan askerî denetimini gerektiren "Kıta Avrupa'sı sisteminden" farklı kılmaktı. Öte yandan bu sözde farklılık, uygulamadan çok kâğıt üzerinde geçerliydi. Ancak söz konusu iddia, her iki orduyu kendi ülkelerindeki sivillerin eleştirilerinden koruyordu.[38]

Japonların Pearl Harbour'ı bombalamalarının ardından, Hawaii'nin durumu, Amerikan askerî strateji uzmanlarında kafa karışıklığına yol açmıştı. Burası İkinci Dünya Savaşı'nın ülke-

37 *A.g.e.*, 308.

38 Fransız ordularının politikaları –özellikle de bir Korsika davasında ortaya çıkmış olan, Fransız subayların kadın satıcısı olarak rolleri– hakkında bir tartışma için bkz. Barry, *Female Sexual Slavery*, 67-70, 70-71.

deki cephelerinden biri mi, yoksa yabancı bir sömürge üssü olarak mı düşünülmeliydi? Kaliforniya, Oregon ve Washington'daki (ve aynı zamanda Kanada'nın Britanya Kolombiya'sındaki) Japon asıllı Amerikalılar çöldeki esir kamplarına hapsedilirken, Hawaii'deki Japon asıllı Amerikalılar, Washington'ın savaş kuvvetleri için hapse tıkılamayacak kadar yararlı görülüyorlardı. Buna paralel olarak fuhuş, Honolulu'daki Amerikan askerlerinin ve denizcilerinin hoşnut edilmesi için buradaki askerî ve sivil yetkililer tarafından açıkça organize ediliyordu; oysa ülke içinde genelev sahipleri ile kamu görevlileri arasında böyle açık bir işbirliği protestolara yol açardı.[39] 1943'te bir Fransız askerî yetkilisi, Honolulu'nun militarize cinsel ortamında hiç yabancılık çekmezdi. Bugün bu ada devletinin feministlerinden bazıları, Hawaii'nin şimdiki militarize kültürünün köklerinin İkinci Dünya Savaşı'na uzandığını savunuyorlar.[40]

ABD içinde, Amerikan sivil otoriteleri, savaş halinin sosyal düzende yarattığı karışıklığın, ülkedeki kadınların daha sıkı bir denetim altına alınmasını gerektirdiği yönünde, Britanyalı yetkililerle ortak endişeler taşıyorlardı. "Zafer kızları", sözde "çarpık bir yurtseverlik duygusu ya da heyecan isteğiyle ordu mensuplarıyla cinsel ilişki arayışında olan" Amerikan kadınlarına yakıştırılan isimdi.[41] Bu zafer kızlarının pek çoğu gerçekte, hayatlarında ilk defa ev dışında iyi ücretli işler edinebilen ve yeni buldukları bu ekonomik özerkliği bir sosyal özgürlük

---

39 Hawaii'deki askerî fuhuşun İkinci Dünya Savaşı'ndaki örgütlenmesine ilişkin bu güne dek yapılan en iyi tasvir, Beth Bailey ve David Farber'in, *The First Strange Place: The Alchemy of Race and Sex in World War II Hawaii* (New York: Free Press, 1992), 95-132. Hawaii fuhuşunun savaş dönemi politikaları konusunu daha ayrıntılı ele aldığım eser, *The Morning After: Sexual Politics at the End of the Cold War* (Berkeley: University of California Press, 1993), 145-47.

40 Hawaii Üniversitesi'nden iki kadın araştırmaları profesörü tarafından yazılan yeni bir kitap, bugünkü Hawaii kültürünün militarizasyonunu ayrıntılarıyla ele alıyor: Kathy E. Ferguson ve Phyllis Turnbull, *Oh, Say, Can You See?: The Semiotics of the Military in Hawaii* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999).

41 Bu kısım, Karen Anderson, *Wartime Women: Sex Roles, Family Relations and the Status of Women during World War II* (Westport, Conn., Greenwood Press, 1981), 104-8.

anlayışına çevirebilen kadınlar, bir başka tabirle Perçinci Rosie'lerdi.

Kadınların bu görünürdeki özgürleşmesine karşı Amerikan hükümetinin tepkisi, kamu sağlığı ile askerî verimliliği kaynaştıran bir programı uygulamaya koymak oldu. 1942'den 1945 yılına kadar, yerel sağlık ve emniyet yetkililerine, "cinsel kusur" sahibi olduklarından şüphelenilen her kadını tutuklama ve zorunlu zührevi hastalık muayenesine tâbi tutma yetkisi verildi. Burada amaç, yalnızca askerleri korumak değil, aynı zamanda, savaş zamanı gereksinimlerinin Amerikan toplumundaki toplumsal cinsiyet rollerini kökünden değiştirmemesini güvenceye almaktı. Yerel otoritelerin tümü, hükümetin Sosyal Koruma Şubesi'nin (SPD) talimatlarına uysal bir tavırla boyun eğmese de, ahlaki serbesti karşıtı kampanyalar, daha geniş çaplı itilaf devletleri [Almanya, İtalya, Japonya – ç.n.] karşıtı kampanyaların bir parçası haline geldi (SPD'nin başında 1930'ların efsanevi FBI çete polisi Eliot Ness'in bulunması belki de tesadüf değildi). Örneğin Baltimorelu memurlar, herhangi birinin zorunlu sağlık testinden geçirilmesi fikrini benimsemediler ve yerel bir sosyal koruma kurulu oluşturulması konusunda ayak dirediler. Diğer şehirler ise genelde büyük bir hevesle emirlere uydular. FBI istatistiklerine göre 1940-1944 yılları arasında, ahlaki suç ihlallerinden resmen sorumlu bulunan Amerikan kadınlarının sayısı %95 artış gösterdi.[42]

Kadın haklarına yönelik bu ihlaller ve yerel emniyet güçleri, mahkemeler, sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetlilerin onu tamamlayıcı biçimde miltarize edilişine Amerikalılardan kayda değer bir tepki gelmedi. Pek çok yurttaş için, askerlerin korunması, kamp takipçilerinin 20. yüzyıl Amerikan şehirlerindeki karşılıkları olarak gösterilen kadınlar üzerinde kapsamı giderek artan devlet denetimini meşru kılan bir gerekçe haline geldi.

1940'ların savaş dönemi Amerikalılar gibi, Kanadalılar ve Avustralyalılar tarafından da kadınlar için yeni fırsatların kazanıldığı ve özgürleşmenin yaşandığı bir dönem olarak özlem-

42 *A.g.e.*, 108.

le anılır. Oysa onu kadın cinselliğinin denetimi yönündeki devlet girişimlerinin tırmandığı bir dönem olarak düşünmekte fayda vardır.[43]

VİETNAM: SAVAŞ VE PAZAR EKONOMİSİ DÖNEMLERİNDE FUHUŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından ilk Vietnam Savaşı patlak verdi. ABD'de Amerikalılar bu savaşa fazla ilgi göstermedi. Zaman zaman Hindi Çini Savaşı olarak da anılan ilk Vietnam Savaşı (1945-1954) komünistlerin liderlik ettiği, ancak genelde ulusalcı olan Vietnam bağımsızlık hareketine karşı, Fransızların savaşıydı. Vietnamlılar onlarca yıllık Fransız sömürgeciliğini ve İkinci Dünya Savaşı'nı atlatmış, buna rağmen yerinden olan, yoksullaştırılmış kadınlarının Fransız ordusunun cinsel ihtiyaçlarına hizmet etmesine karşı koyabilecek sosyal birliğini koruyabilmişti. Fransız askerî görevlileri Fransız askerlerinin fahişeleri haline getirilen, Vietnamlı olmayan, ithal kadınlara yöneldiler. Ne Fransızca ne de Vietnam'da tanınan herhangi bir dili konuşan Kuzey Afrikalı Arap kadınlar, ordu tarafından tercih ediliyorlardı: Bu kadınlar yalnız askerlerin dertleşme anlarında askerî sırları fısıldayabileceklerine dair komutanlarda endişeye yol açmaksızın, Fransız askerlerle seks yapabilirlerdi.[44]

Fransızların yenilgiye uğrayarak geri çekildikleri ve Amerikan birliklerinin "boşluğu" doldurduğu 1954 yılına gelindiğin-

---

43 Avustralyalı feminist tarihçiler, söz konusu savaşların Avustralya kadınları üzerindeki etkilerini yeniden değerlendirmek için, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı fuhuş politikalarını baştan inceliyorlar. Bkz. Joy Damousi ve Marilyn Lake, der., *Gender and War: Australians in the Twentieth Century* (New York: Cambridge University Press, 1995); July Tisdale, "I. Dünya Savaşı Sırasında Melbourne'da Zührevi Hastalıklar ve Amatörlerin Denetlenmesi", *Lilith: A Feminist History Journal*, no. 9 (Güz 1996): 33-50; Marilyn Lake, "Dişil Arzular: İkinci Dünya Savaşının Anlamı", *Feminism and History* içinde, der. Joan Wallach Scott (New York: Oxford University Press, 1996), 492-52.

44 Susan Brownmiller, *Against Our Will*'de (New York: Bantam, 1976), 94-95, Fransız ordusunun Vietnam'daki seyyar savaş alanı genelevleri sistemini anlatıyor.

de, savaş Güney Vietnam toplumunu öyle yıpratmıştı ki, savaşın bitmek bilmemesiyle görülmedik ölçüde yaygınlaşan fuhuş sektörüne hizmet etmekten kaçamayacak kadar çaresiz binlerce Vietnamlı kadın ortaya çıkmıştı.[45] Amerikan askerî yetkilileri, ülkedeki fuhuşu aşama aşama militarize etti. Amerikalı bir kıdemli asker, 1965-1973 arasındaki evrimi şöyle tanımlıyordu: "İlk önce bar kızları, sonra Da Nang'daki Donanma Kuvvetleri için çalışan masaj salonları, en son da genelevler, masaj salonları ve esrar satıcılarının olduğu Dopatch diye anılan derme çatma bir kasaba, çabucak üslerin çevresini kuşattı."[46]

Fahişeler Vietnam'daki pek çok ABD üssünde, "yerli ulusal misafirler" olarak resmen ağırlanıyorlardı. Long Bin'deki Amerikan üssü, militarize olmuş 25.000 kişilik bir şehirdi. Üste, yüzlerce Vietnamlı kadın, hizmet personeli olarak çalıştırılıyordu. Bir başka Amerikalının anımsadıkları şöyle: "Her yerde *mama-san*lar [genelev mamaları – ç.n.] ve fahişe kızlar vardı. Her şey serbestti."[47] Askerler tel örgülerin dışında bekleyen kızlardan elli-altmış tanesini, yerli ulusal misafirler olarak üsse sokma iznine de sahipti.[48]

Yine Washington'ın resmî makamları, kendi üslerindeki fuhuşun düzenlenmesi konusunda, savaştaki ABD komutanlarına kayda değer kişisel yetkiler tanıdılar. Günlük yaşamları yanı başlarındaki ABD üssünün yaptığı tatbikatlarla sürekli kesintiye uğrayan merkezdeki Vietnam köylerinden birinde yaşayan Amerikalı bir tarihçi sonradan, 101. tümenin karargâhı olan Camp Eagle'dan sorumlu ordu albayının kendi fuhuş politikasını yürüttüğünü yazdı. Fahişelik yapan Vietnamlı kadınların askerlerin verimliliğini etkilemesinden endişe duyan bu albay,

45 Barry, *Female Sexual Slavery*, 72.

46 ABD'li gaziden, Mark Baker, *Nam*'de alıntılanmış (New York: Quill Books, 1982), 53.

47 Barry tarafından alıntılanmış, *Female Sexual Slavery*, 72.

48 Bu bilgiler, Vietnam Savaşı sırasında, ırklar arası ilişki konusunda ABD ordusuna danışmanlık yapmış bir sosyal bilimci tarafından verildi, yazarla konuşma, Haziran 1982. Kendisi isminin saklı tutulmasını istedi. Teyit için bkz. Jonathan Shay, *Achilles in Vietnam: Combat Trauma and the Undoing of Character* (New York: Touchstone Books, 1994), 160.

kendi üssünde fuhuşu yasaklamıştı. Görünüşe göre bununla bağlantılı bir başka akıl yürütmeyle, albay diğer Amerikan üslerinde yaygın bir uygulama olan, Vietnamlı kadınların birliklere özel hizmetçi olarak alınmalarına da yasak getirmişti.[49]

Britanya'nın BH yasalarının ülkedeki ve sömürgelerdeki tarihinin ortaya koyduğu gibi, militarize fuhuş, cinselliğe dayalı olduğu kadar ırkçılığa da dayalı olan politikalarla desteklenir. Vietnam'daki ABD savaşı boyunca, Amerikalı beyaz ve siyah erkek askerler arasındaki ilişkiler öyle hassas bir hale geldi ki, siyah ve beyaz askerler için ayrı ayrı genelevler ortaya çıktı. Bir tarihçinin anlattığına göre "Siyahlara hayalet, zenci, oğlan ve mızrakçı diye hitap etmek, gerek beyaz erler gerek beyaz subayların genelde pervasızca yaptıkları bir şeydi." "Ve bazıları, Saygonlu bar kızlarına, siyahların "hayvan" olduklarını ve "kuyrukları olduğunu" söylemeyi komik addediyordu."[50] Beyaz askerlere fahişelik hizmeti veren Vietnamlı bir kadının, siyah askerlere de hizmet ettiğinin ortaya çıkması, bu kadının muhtemelen beyaz askerler tarafından öldürülmesine yol açardı.[51] 1968-1972 yılları arasında, Saygon'daki beyaz askerlerin gittiği eğlence mahalleleri, siyah askerler için gitgide daha rahatsız edici yerler haline geldi. Barları ve gece kulüpleriyle Afro-Amerikalı müşterileri çeken Khanh-Hoi mahallesi, aynı zamanda bundan elli yıl önceki ilk Vietnam Savaşı boyunca Fransa'nın Senegalli siyah erkek askerlerine kucak açan bölgeydi.[52]

---

49 James W. Trullinger, *Village at War* (Stanford: Stanford University Press, 1994), 134-35.

50 James E. Westheider, *Fighting on Two Fronts: African-Americans and the Vietnam War* (New York: New York University Press, 1997, 83-84.

51 James E. Westheider, Vietnam Savaşı sırasında ABD ordusu içindeki ırksal çatışmalara yönelik araştırmaları sırasında, 1968-1972 yılları arasında, Vietnam, Almanya, Labrador, Tayland ve ABD'deki üslerde ve civarında, siyah ve beyaz Amerikalı erkek askerler arasındaki düşmanlıkların tırmandığını bulguladı. Sürtüşmelerin en yaygın olduğu yerler, muharebelere yakın cepheler değil, cephe arkasında, asker yemekhaneleri, erkek erlerin gittiği kulüpler ve sivil bar ve genelevlerdi. *A.g.e.*, 86. Ayrıca bkz. Baker, *Nam*, 206.

52 Westheider, *Fighting on Two Fronts*, 87. Siyah erkek askerlerin Vietnam Savaşı'ndaki deneyimlerine dair bir başka anlatı için, bkz. Stanley Goff ve Robert Sanders, Clark Smith, *Brothers: Black Soldiers in Nam* (San Francisco: Presidio Press, 1982).

1972 yılına gelindiğinde Amerikan ordusunun geri çekilmesine az bir süre kala, Kathleen Barry'nin "seksin endüstrileşmesi" diye tanımladığı sürecin sonucu olarak, fuhuş bir endüstri haline gelmişti.[53] Yani fuhuş yalnızca bir kişisel tercih ya da kişisel cinsel arzu sorunundan ibaret değildi. Orada kurumsal kararlar, incelikli hesaplamalar, örgütlü stratejiler ve kârlar da vardı. ABD müttefikleri –Avustralya, Güney Kore ve Filipinler hükümetleri– de, binlerce askerini Vietnam'da savaşa yollamıştı; yine onlar da kendi erkek askerlerinin cinsel ihtiyaçları ve Vietnamlı kadınların bunları en iyi şekilde nasıl karşılayabileceklerine dair hesaplamalar yapmışlardı. Bu ülkelerdeki askerlerin savaş anılarının kamuoyu önünde anlatılmasına yeni yeni başlandı.[54] Savaş sona erdiğinde, Güney Vietnam'da 300.000 ilâ 500.000 Vietnamlı kadın fahişe olarak çalışıyordu. Bunların beşte dördünün zührevi hastalıklara yakalandığı bilinmektedir.[55]

1975'te Amerikan ordusunun ülkeden ayrılması ve Nisan 1975'te ABD destekli Saygon rejimin yıkılmasından sonra, şimdi birleşik Vietnam'ı yönetmekte olan Hanoi hükümeti, güneyde fahişelik yapmakta olan binlerce kadının rehabilitasyonu için bir proje başlattı. Öte yandan 1980'lerin başında, (eski adı Saygon olan) Ho Chi Minh City'yi ziyaret edenler, artık barlarda fahişelerin bulunmadığını, ancak Sindrella denilen genç Vietnamlı kadınların, eski Amerikan Subayları Kulübü'nde her hafta düzenlenen balolarda yabancılarla dans etmek için hükümetten maaş aldıklarını anlatıyorlardı. Bu kadınlar gün boyunca ofis işlerinde ya da tezgâhtar olarak çalışıyor, resmî olarak düzenlenen gecelerde ise, Batı tarzı kot pan-

53 Kathleen Barry, *The Prostitution of Sexuality* (New York: New York University Press, 1995), 122-64.

54 Başlangıç için bakılacak bir yer, Avustralya'dan bir doktora tezi: Gavin Hart, "Bir Savaş Ortamında Aktif Görev Yapan Avustralyalı Askerler Üzerinde Fuhuşun Etkisi-Zührevi Hastalıkların Oluşması ve Denetiminde Etkili Olan Sosyal Faktörlere Ayrıntılı Referanslarla" (Tıp doktorluğu tezi: Adelaide Üniversitesi, Adelaide, Avustralya, Ocak 1974). Bu tezden haberdar olmamı sağlayan Philippa Levine'e minnettarım.

55 *A.g.e.*, 135-36.

tolon ve bluzlar giyiniyorlardı: "Çoğu, projelerde teknisyen olarak çalışan Fransız, İskandinav ve Rus partnerlerle dans ediyor ve gece yalnız başlarında evlerine dönüyorlar."[56]

Vietnamlı kadın araştırmacıları 1990'ların başlarında uyarıda bulunuyordu. Hükümetin 1970'lerde uygulamaya koyduğu fahişelerin yeniden eğitimi programına ve daha yakın dönemli AIDS'ten koruma kampanyasına rağmen, Hanoi ve Ho Chi Minh City'deki kadın araştırmacıları, örgütlü fuhuşta yeni bir patlama olduğunu belgeliyorlardı. Vietnamlı kadın çalışmaları araştırmacısı Le Thi Quy'a göre:

> Fuhuşun dikkat çekici bir artış gösterdiği son birkaç yılda, kırsal bölgelerden kentlere gelen kadınlarda para için cinsel ilişkiye girme yönünde güçlü bir eğilim gözleniyor..
>
> [Öte yandan] fuhuş yalnızca şehirlerle sınırlı kalmayıp kırsal dağlık ve kıyı bölgelere (genellikle dağ ve deniz kıyısındaki tatil yerlerine) de yayılmış durumda. Pek çok köy ve kasabada şimdiden genelevlerin bulunduğu bildiriliyor.[57]

1990'larda Vietnam'daki erkek müşteriler hem yerliler hem de yabancılardı. Çoğunluğu asker üniformalarını çizgili bluzlarla, tüfeklerini cep telefonlarıyla değiş tokuş etmişlerdi. Bugünün Vietnam'ında şu dört koşulun kesişmesi, fuhuşun sürmesine yol açıyor: Hanoi'nin yabancı yatırımları hızlandırmak, tüketiciliği özendirmek ve devlet kuruluşları ile sosyal hizmetleri özelleştirmek amacıyla tasarladığı politikalar; okyanus ötesinden binlerce iş adamı ve erkek turistin Vietnam'a gelmesi; yönetimdeki partiden bağımsız nitelikte güçlü bir kadın hareketinin olmayışı ve Vietnamlı kadınlar arasında tırmanan işsizlik.[58]

Vietnamlı kadınların son elli yılda edindikleri fuhuş deneyimleri, militarizasyonun fuhuşun yaygınlaşmasına yol açtığı-

---

56 Stanley Karnow, "Saigon", *Atlantic Monthly*, Kasım 1981, 15.

57 Le Thi Quy, "Vietnam'da Fuhuş" (Kadın Çalışmaları Merkezi, Sosyal Bilimler Araştırma Merkezi, Hanoi, 1995, fotokopi), 2. Çağdaş Vietnamlı kadın çalışmaları araştırmacılarının yaptığı analizler için bkz. Kathleen Barry, der., *Vietnam's Women in Transition* (New York: St. Martin's Press, 1996).

58 1990'ların ortalarında daha çok kadını fuhuşa iten ekonomik zorlukların Vietnamlılarca bir analizi için bkz. Barry, *Vietnam's Women in Transition*.

nı, ancak fuhuşun *de*militarizasyonla ilişkisinin karmaşık olduğunu gösteriyor. Demilitarizasyonun bazı türleri –örneğin 1975'ten hemen sonra Hanoi hükümetinin denediği– fuhuşta şiddetli bir azalma sağlayabilir. Ancak, demilitarizasyonun başka çeşitleri –Hanoi yetkililerinin (uluslararası ekonomistler ve yatırımcıların teşvikiyle) 1986'dan beri, "serbest pazar ekonomisi" adı altında sürdürdükleri gibi– fuhuşun yeniden canlanmasına yol açabilir.[59]

ASKERÎ ÜSLER, TURİZM, AIDS VE FUHUŞ

Turizm ilk bakışta militarizme çok uzak görünebilir. Turizmin sözcüleri boş zamanı yüceltir, turistlere stres atmalarını, disiplinden kurtulmalarını salık verirler. Turizm genellikle şiddet değil bir barış arayışı olarak tasvir edilir. Oysa gerçekte turizm de pekâlâ kadınları, en az militarizm kadar fuhuşa itebilir. Aslında dünyanın pek çok bölgesinde, erkek askerlere yönelik genelevlerin varlığı, erkek turistlere yönelik genelevlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.[60] Bir başka deyişle, militarizm ve turizm birbirine zıt kutuplar olmayabilir. Bu ikisi, neden sonuç ilişkisiyle birbirine bağlı olabilir.

Monarşik Tayland devleti 17. yüzyıldan beri Taylandlı kadın ve kız çocuklarının fuhuşa teşvik edilmesini desteklemiş olsa da, fuhuşun ülke ekonomisinde başlıca rollerden birini edinmesi 1980'lerde oldu.[61] Bu yıllarda turizm endüstrisi Tay-

59 1995'te, 1960'lar ve 1970'lerde Vietnam'daki en büyük ABD askerî üslerinden birinin sahası olan Cam Ran Bay'in, Amerikan donanma gemilerine bir kez daha açılması konusunda tereddütlü bir tartışma olmuştu. ABD üssü, kapanışından yirmi yıl sonra, bugün Hanoi hükümetinin piyasa reformlarının darbesini yemiş olan buralı bazı Vietnamlılar tarafından, militarize, ticarileşmiş seksin alanı olarak değil, bir istihdam kaynağı olarak hatırlanıyordu. Bkz. Tim Larimer, "Bir Vietnam Limanında, ABD Donanması Hüzün ve Özlemle Anılıyor", *New York Times*, 8 Ağustos 1995.

60 *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sene of International Politics*'de (Berkeley: University of California Press, 1990), 19-41, toplumsal cinsiyetlenmiş turizm politikalarını uzun uzadıya ele aldım.

61 Ryan Bishop ve Lillian S. Robinson, *Night Market: Sexual Cultures and the Thai Economic Miracle* (New York: Routledge, 1998), 159.

land'ın muhafazakâr hükümeti için döviz getiren en önemli kaynak haline geldi. Yirmi yıl öncesinde Tayland'a en büyük yabancı "turist" akınını gerçekleştirenler, hâkî ve zeytunî üniformalılardı. Bunlardan bazıları Kamboçya ve Vietnam'a atılacak bombaların fırlatma rampası olarak inşa edilen Tayland'daki büyük ABD hava kuvvetleri üslerinde konuşlanmış Amerikan kara ve hava kuvvetlerinden erkeklerdi. Diğerleri Vietnam'daki çatışma noktalarından, Bangkok ve Güney Bangkok'taki Tayland kıyı köylerine dinlenme ve eğlenme amacıyla gelmiş Amerikan askerleriydi.

Çoğu Tayland'ın yoksul kuzeydoğusunda kurulmuş olan ABD üslerinin içinde de ordu komutanları, kadınları resmî olarak "özel görevli işçiler" (dansçılar, masözler, eğlence görevlileri) sayarak, kadınların denetimini sürdürmek için el altında tutma yaklaşımını sürdürdüler. Udon Hava Kuvvetleri Üssü'nde, 1966'da 1246 olan özel görevli işçilerin sayısı 1972'de 6243'e çıktı.[62]

Bugün kırklı yaşlarda olan bir Amerikalı erkek asker 1970'te kuzey Tayland'daki bir ABD savaş üssünde on dokuz yaşlarındayken yaşadıklarını anımsıyor: "Akşamın görece serinliğinde uyuşturucularımızı –esrar, anfetamin, (bazıları için) eroin,– soğuk biralarımızı ve teybimizi alıp gelirdik. Orada dışarıda oturup, savaşçıların görevden, Vietnam ve tabii ki Laos ve Kamboçya'ya yaptıkları baskınlardan dönmelerini beklerdik. Uçaklar yere indiğinde, kıç tarafındaki turbo ateşlemeler dev alevler çakarak gece karanlığında göğü aydınlatırdı."[63]

Gregory DeLaurier ordunun zorunlu askerlik görevinden kurtulmak için hava kuvvetlerine yazılmıştı. Vietnam'da öldürülme olasılığının hava kuvvetlerinde daha az olduğunu düşünmüştü. Haklıydı da. Ancak sınırın öte yanındaki kara kuvvetlerinde askerlik yapan daha şanssız Amerikan askerleriyle

62 Khin Thitsa, *Providence and Prostitution: Image and Reality for Women in Buddhist Thailand* (Londra: Change International Reports, 1980), 15.

63 Gregory F. DeLaurier, "Tayland 1970", *Peace Review* 8, no. 2 (Haziran 1996): 231. Bu makale, *Peace Review*'nun "Savaş ve Anılar" isimli bir özel sayısında yer alıyor. Misafir editörler Michael Webber ve Rodney Watkins.

başka ortak siyasi koşulları paylaşacaklardı: Savaş döneminin ticarileşmiş cinsellik politikaları.

> "Şu MESM'lere dikkat edin, oğlum" dedi çavuş. MESM'ler mi? Tayland'a geleli daha birkaç gün olmuştu ve biz ilk kez şehre inecektik. "Minik Esmer S...me Makineleri'ni diyorum ahbap. Aletinin inmesini istemezsin değil mi?" Bana bir paket prezervatif fırlattı. "Bu Taylandlı sevgililer aklını başından alırlar; Allahın cezaları, belsoğukluğu bulaştırmasınlar." Böyle uyarılar aldıktan sonra, şehir merkezine yollandık.[64]

Açıkça görüldüğü gibi, (şimdikinden farklı olarak 1970'lerde ezici çoğunluğunu beyaz erkeklerin oluşturduğu) Amerikan çavuşları, kuzey Tayland'da militarize fuhuşun oluşturulmasında rol sahibiydiler. Bunlar süreç içinde genç erkek askerlerin kadınlığa ilişkin zihinsel tahayyüllerinin genel çizgilerini oluşturmaya yardım ediyorlardı: "Tayland'daki dünyamızda iki tür kadın vardı: çamaşırlarımızı yıkayanlar ve fahişeler. İkincilerin sayısı birincilerden kat kat fazlaydı. Genellikle bizim yaşlarımızda, bazıları bizden küçük – bazısı çok daha küçük, kimisi de bizden yaşlıydı... Çoğu bu işe zorlandıkları için yapıyorlardı, ancak o zaman bildiğim tek şey, birkaç dolar, bir radyo, üsten alınan bir iki kap yemek karşılığında bir kadın satın alabildiğimdi."[65]

1970'lerin sonlarında, Bangkok'ta yaklaşık 100.000 kadının fahişelik yaptığı hesaplanmıştır; bunların %70'i zührevi hastalıklar taşıyordu. "Bu demektir ki, Bangkok'taki kadın iş gücünün %30'u, geçimlerini sağlarken kaptıkları zührevi hastalıklardan mustaripti."[66]

Bundan on yıl sonra, Gregory DeLaurier'nin üstü kapalı olarak değindiği çocuk fuhuşu, yerli ve yabancı erkeklerin yeni patlak veren AIDS korkusu ve küçük bir kızla seks yapmanın

---

64 *A.g.e.*, 232.

65 *A.g.e.*, 233. Gregory DeLaurier, şu sıralar Ithaca College'da siyaset eğitimi veriyor. Kendisi, Tayland'dan dönüşte, Barış İçin Gaziler örgütünün Ithaca kolunun kurucu üyelerinden biri oldu.

66 Khin Thitsa, *Providence and Prostitution.*

onları hastalıktan koruyacağı inancının da etkisiyle, Tayland'da iyice yaygınlaştı. Tayland Çalışma Bakanlığı tarafından inkâr edilse de yerli ve yabancı araştırmacılar, yoksul çiftçi ailelerin çocuklarının kaçırılarak Tayland'ın gayri safi millî hasılasının yükseltilmesi için çalıştırıldıkları sistemi belgelediler. Bazı oğlan ve kız çocukları, çok az bir ücretle ya da karın tokluğuna küçük fabrikalarda çalıştırılıyordu. Kız çocuklarının çoğu, Tayland'ın hızla yükselen turizm endüstrisine hizmet eden genelevlerde çalışmaya götürülüyordu.[67]

Uzun zamandır Amerikan yardımı alan Tayland ordusu, Soğuk Savaş sırasında fuhuş endüstrisinin en önemli aktörlerinden bir haline geldi. Subaylar işadamlarıyla olan bağlantılarının yanı sıra, sınır bölgelerin denetimini ellerinde tutmalarından da faydalanarak, (polis memurlarıyla birlikte) kadın cinselliğinin tedariki ve satışından kazanç sağlamaya çalıştılar.[68] Rütbesiz askerler (ve devlet memurları) fahişelerin öyle düzenli müşterileriydi ki, 1990'larda AIDS'ten korunma yetkilileri, Tayland ordu personelini HIV araştırmaları ve prezervatif kullanımının artırılmasına yönelik bir kampanyanın hedef kitlesi olarak seçtiler.[69]

---

67 John Pilger, "Tayland: Köleliğe İtiliş", *New Statesman* 20 (Ağustos 1982): 10-12. Ayrıca bkz. Tim Bond, *The Price of a Child* (Londra: Kölelik Karşıtları Derneği, 1980).

68 Thanh-Dam Truong, *Sex, Money and Morality: Prostitution and Tourism in South-East Asia* (Londra: Zed Press, 1990), 80. Ayrıca bkz. Asya İzleme Örgütü ve Kadın Hakları İzleme Örgütü, *A Modern Form of Slavery. Trafficking of Burmese Women and Girls into Brothels in Thailand* (New York: İnsan Hakları İzleme Örgütü, 1993); Lenore Manderson ve Margaret Jolly, der., *Sites of Desire, Economics of Pleasure: Sexualities in Asia and the Pacific* (Chicago: Chicago University Press, 1997); Rita Nakashima Brock ve Susan Brooks Thistlewaite, *Casting Stones: Prostitution and Liberation in Asia and the United States* (San Francisco: Fortress Press, 1996). 1990'ların ortasındaki Tayland'da fuhuşla ilgili analizler için bkz. Boonchalaksi ve Guest, *Prostitution in Thailand* ve Bishop ve Robinson, *Night Market*.

69 K. Torugsa ve başkaları, "Tayland Kraliyet Ordusu'na Giren Genç Erkekler Arasında Geçici HIV Seroprevalans Trendi, 1981-91", (Washington, D.C., Walter Reed Kara Kuvvetleri Araştırma Enstitüsü, 1992, daktilo metni.) Bangkok AIDS Denetimi ve Önlenmesi Projesi'nden Kari Hartwig'e, Tayland ordusunun AIDS'in önlenmesindeki rolü hakkında yazışmalarımız için teşekkür borçluyum. Britanya ordusunun Belize'de fuhuş ve AIDS'i önleme politikaları-

Örgütlü fuhuşu teşvik eden koşullar:

1. Bazı kadınlar genişlemekte olan orta sınıfa dahil olsalar bile, çok sayıda yerli kadının, hükümet ve özel girişimciler tarafından ikinci sınıf yurttaş, bir ucuz işgücü kaynağı muamelesi görmesi[70]
2. Birliklerini ülke topraklarında konuşlandırmış olan yabancı hükümetin, fuhuşu, askerlerinin savaştaki moralini yüksek tutmak için "zorunlu bir kötülük" olarak görmesi
3. Turizmin, yerli ve yabancı ekonomi plancıları tarafından, gelişim için kestirme bir yol olduğunun düşünülmesi
4. Yabancı birliklere ev sahipliği yapan hükümetin ordusunun, insan hakları ihlallerini "ulusal güvenlik" için gerekli gören yerli ordunun askerlerinin etkisi altında olması.

Fuhuşu teşvik eden bu dört koşulun tümü 1970'lerde Tayland'da mevcuttu.

Taylandlı feministler, 1990'ların ortalarında Tayland iktidarına sivil politikacıları getirmiş olan demokrasi yanlısı hareketin bir parçası olmuşlardır. Tayland ordusu hâlâ baskın bir siyasi güç olmayı sürdürmektedir, ancak bu ülkedeki kadın hakları savunucularının, Tayland hükümet organlarına, rüşvetçi polis memurlarının, genelev sahiplerinin ve kadınları ve gitgide artan sayıda kız çocuğunu –kız çocukları AIDS çağında seks satın almak isteyen yerli ve yabancı erkek müşterilerin çoğu tarafından "daha güvenli" sayılmaktadır–[71] pazarlayanların sıkı

nın bir tasviri için bkz. Stephanie Kane, "Belize'de Fuhuş ve Ordu: Belize'de AIDS Müdahalesinin Planlanması", *Social Science and Medicine* 36, no. 7 (1993): 965-79.

70 1980'ler ve 1990'larda refaha erişim için yeni olanaklar kazanmış olan Asyalı kadınlarla ilgili aydınlatıcı örnekler için bkz. Maila Stivens ve Krishna Sen, der., *Sex and Power in Affluent Asia* (New York: Routledge, 1999) Bu derleme, Avustralya, Murdoch University, Asya Araştırmaları Merkezi'nin araştırma projesi "Asya'nın Yeni Zenginleri" kapsamında yayımlanıyor.

71 Kamol Hengkietisak, "Cinsellik Sömürüsü: Farklı Türden Verimli Bir Hasat", *Friends of Women Newsletter* 5, no. 1 (Haziran 1994): 16-19. Friends of Women [Kadın Dostları], üyeleri, kadınların seks ticaretinde kullanılması ve istismarına karşı yasalar çıkarması için hükümete baskı yapan Taylandlı bir fe-

denetim altına alınması için baskı yapma fırsatları doğmuştur. Hâlâ erkek egemen yapıdaki sivil siyasal elitin, örgütlü bir kadın hakları hareketinin gittikçe artan baskısıyla, çocuk fahişeleri pazarlamayı ya da onların müşterisi olmayı suç sayan bir yasayı kabul etmesi ancak 1997'de gerçekleşmiştir.[72]

AIDS korkusunun küreselleşmesiyle seks turizmi, ordu ve günümüzde tıp araştırmaları arasındaki bağlantılar daha da yoğunlaştı. ABD ordusu kendisini AIDS'ten korunma konusunda diğer orduların taklit edeceği bir örnek olarak sundu. Uganda, ABD, Tayland gibi birbirinden çok farklı ülkelerde yürütülen AIDS'ten korunmaya yönelik militarize uluslararası çalışmaların ardında yatan tez, fahişe olarak çalışan kadınların HIV virüsünün başlıca taşıyıcıları olduklarıdır. Pek çok kişiye göre bir ülkenin askerleri arasında AIDS'i yayanlar, fahişelerdir. Erkek askerler kendi ülkeleri içinde farklı yerlere ve yabancı ülkelere giderler. Bu askerlerin fahişelere gitmeleri doğal, kaçınılmaz kabul edilir. O nedenle yapılması gerekenin, bu asker-müşterilerin AIDS'le temasının ve onu saygın kız ar-

---

minist örgüt: Friends of Women, 1379/30 Soi Praditchai, Pahonyothin Rd., Bangkok 10400 Tayland. Ayrıca, Tayland'ın kuzeyindeki azınlık dağ kabilelerinden yoksul aileler tarafından fuhuş için satılan kızlar üzerine yaptığı araştırmayı benimle paylaştığı için, Alison Cohn'a teşekkür borçluyum: Alison Cohn, "Dağ Kabilelerinde Fuhuş: Genel Bir Değerlendirme" (Clark Üniversitesi, Worcester, Mass., 1990, daktilo metni). AIDS'in önlenmesinde görev alan profesyonellere göre, Tayland'daki eğitim kampanyaları olumlu sonuçlar vermeye başlamış: 1995'te, 1990'ların başındakine oranla, daha az sayıda Taylandlı erkek geneleve gidiyordu; genelevlerde çalışan daha fazla sayıda Taylandlı kadın, erkek müşterilerinden prezervatif kullanmalarını talep ediyordu; 1990'dan 1995'e kadar, erkek genelev müşterileri arasında prezervatif kullanımı, araştırma kapsamındaki genelevlerde, %30'dan %60'a çıktı; 1990'da HIV virüsünü henüz kapmış olan Taylandlıların sayısı yaklaşık 215.000'di, ancak 2000 yılına kadar, bu sayının 90.000'e düşmesi bekleniyordu. Tüm bunlara rağmen, yeni yüzyılın başında, sağlık uzmanları tarafından, AIDS'in Tayland'daki ölümlerin en önemli nedeni haline geleceği düşünülüyordu. Bu veriler ve geleceğe ilişkin fikirler, Philip Shenon tarafından, "Gelişi Geciken AIDS Salgını, Kalabalık Asya'yı Altüst Ediyor" başlıklı yazıda derlenmiş, *New York Times*, 21 Ocak 1996.

72 Clark Üniversitesi'ndeki sohbetimizde (Worcester, Mass., Eylül 1997), Tayland'daki fuhuşu biçimlendiren son yasalarla ilgili analizlerini benimle paylaştığı için, Taylandlı feminist ve Kadın Çalışmaları bölümünde doktor adayı Parissara Liewkeat'e teşekkür borçluyum.

kadaşları ve eşlerine bulaştırmalarının engellenmesi olduğu ima edilir. 1990'ların bu uluslararası modeli doğrudan, Britanyalı hukukçuların ülke içinde ve sömürgelerde uygulamaya koyduğu 1860'lar ve 1900'lerin BH yasalarını biçimlendiren modelin bir uzantısıdır. BH yasaları da sorumluluğu fuhuş yapan kadınlara yüklüyordu. Yine BH yasaları da erkeklerin –özellikle de asker erkeklerin– "cinsel dürtülerine" dair varsayımları temel alıyordu. BH yasaları da, kadın cinselliğinin denetimi yönündeki bir uluslararası girişimin çıkış noktasıydı. Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar'a (CBH'ler) ilişkin ataerkil militarize politikalar 1980'lerde ortaya çıkmış şeyler değildi.

Uçak gemisi *Midway*'e ve onun muharebe grubuna komuta eden ABD Donanma subayları, Mart 1991'de Tayland sahil kasabası Pattaya'da mola kararı verdiklerinde, uzun yıllardır rağbet gören bu kurumsal tezi benimsemiş görünüyorlardı.[73] Konvoy, fuhuşu açıkça yasaklayan bir ABD politikasına uygun biçimde sürdürülmüş olan Körfez Savaşı'ndaki başarılı operasyonların birinden sonra, Japonya'daki üssüne gitmek üzere yola çıkmıştı. Bu "Suudi Arabistan'da fuhuşa izin yok" politikası, ürkek Suudi rejimine karşı Washington'ın duyarlılığını göstermeyi amaçlıyordu. Ancak bu politika sürpriz bir biçimde ve amaçlamadığı halde, Amerikan üsleri çevresinde yeşeren her tür fuhuş endüstrisinin de *yine* politik kararların sonucu olduğunu açık etti.

Modern bir uçak gemisi ve onu destekleyen gemileri durdurmak, büyük bir teknik koordinasyon gerektirir. Mart 1991'de Pattaya'da verilen bu mola, durup dururken olmamıştı. Pattaya 1970'ler boyunca, Tayland'ın sakin balıkçı köylerinden biri olmaktan çıkıp Vietnam Savaşı sırasında askerler ve uluslararası eğlence avcılarının gözde mekânı haline geldi. 1990'ların başlarına gelindiğinde Pattaya'nın o zamanki bar sahiplerinden bazıları, o savaştan sonra buraya yerleşmiş olan Amerikalı askerlerdi. Ancak AIDS 1980'lerin sonunda Patta-

73 Buradan sonra anlatılanlar, Steven Erlinger'in "Taylandlı Bar Kızları Bahriyelileri Kahramanlar Gibi Karşıladı", başlıklı haberine dayanıyor, *New York Times*, 25 Mart 1991.

ya'nın turizm sektörüne darbe vurmuş, bu yüzden, Amerikan ordusunun 1991'de burada mola verme kararı, yerli işletmeciler tarafından büyük coşkuyla karşılanmıştı. Flamalardan birinde "ABD Donanması, Kırmızı Papağan Seksi Yaşam Şovuna Hoşgeldin" yazıyordu. Bir başkasında ise: "Teşekkürler Mr. Bush."[74]

O gün 7000 ABD donanma eri Pattaya kıyısına çıktı. Amerikan subayları, gemiden inilmeden önce adamlarına güvenli seks üzerine hazırlık niteliğinde bilgilendirme toplantıları yaptılar. Donanmanın Körfez Savaşı'nda Pattaya'daki molasının cinsel içerikli olacağı neredeyse su götürmezdi. *Midway*'den Teğmen Sherman Baldwin şu açıklamayı yaptı: "Adamların prezervatif kullanmalarını kafalarına vura vura söylüyoruz. Donanma, kendilerini nasıl koruyacaklarına dair söylenenlerin 18 ve 19 yaşlarındaki her denizciye ulaşması için, bilgilendirme ve eğitim anlamında elinden geleni yapıyor."[75]

Filipinler 1970'ler boyunca dünyanın en militarize toplumları arasında, Tayland'ın yanında yer aldı. Bu iki ülkeden gelen feministler, ülkeye özgü militarizm, yabancı üsler, turizm politikaları ve endüstri arasındaki bağların açığa çıkarılması için çalışan uluslararası hareketin ön cephesinde yer aldılar. ABD'nin Filipinler'deki üslerinin 1990'ların başında kapatılmasına dek, binlerce genç Filipinli kadın iş bulma umuduyla, genelde kırsal kesimde bulunan evlerinden, askerî üslerin yakınındaki cinsel eğlence işletmelerine göç ettiler. Amerikan askerî üsleri içinde en büyük iki tanesi, ABD Donanması'nın 7. Filo'suna hizmet veren Subic Körfezi Üssü ile Clark Hava Kuvvetleri Üssü idi. Washington'ın Filipinler'de üs kurmaya başlaması, bu ada ulusunu sömürge yönetimi altında tuttuğu yıllara rastlar. Üslerin kalmasına ilişkin izin, Washington ile yakın bir ABD müttefiki olan, ülkenin otoriter devlet başkanı Ferdinand Marcos rejimi arasında 1979'da varılan bir anlaşmayla yenilenmişti. Bu üsler ABD'nin Asya politikasının vaz-

74 *A.g.e.*

75 *A.g.e.*

geçilmez unsurları haline gelmişti. ABD-Filipinler hükümetleri arasındaki ittifak, söz konusu üslerin işleyebilmesi kadınların cinselliğinin denetlenmesi amaçlı manevralara bağımlı olduğu ölçüde, cinselleştirilmiş bir ulusal güvenlik ittifakıydı.

1980'ler pek çok Filipinli kadın için, bir siyasi uyanış dönemiydi. Bazı kadınlar Başkan Ferdinand Marcos'un baskıcı, militarize "ahbap-çavuş" politikalarına karşı çıkan hareketlerde aktif rol aldılar; bu, 1960'ların sonundan 1986'ya dek hâkim olan bir politik üsluptu. Diğer Filipinli kadınlar topraksızlık, sağlıksız yaşam koşulları ve eviçi şiddet gibi birbirine bağlı sorunlara değinen, tabana yönelik küçük, özerk siyasi gruplara katılarak politize oldular. Yine bir kısım kadın Filipinler'in egemenliği adı altında Amerikan üslerine karşı başlatılan harekete destek verdi. Bazı kadınlar siyasal bozulmanın bu üç düzeyi arasında bağlantı kurmayı başardı.

Amerikalı yetkililer, gitgide tırmanan kamuoyu tepkilerine yanıt olarak, Clark Hava Kuvvetleri Üssü'nün 1981'de Filipinler ekonomisine 50 milyon dolar katkı yaptığını, bunun 13 milyon dolarının Filipinli işçilerin maaşlarına harcandığını öne sürdü. Subic Körfezi Üssü, aynı yıl, Filipinler'de 120 milyon dolar harcadığını, bunun 47 milyon dolarının üste çalışan yerli işçilere maaş olarak verildiğini rapor etti.[76] Marcos rejimi 1986'da silahlanan halk ve kendisine muhalif ordunun oluşturduğu ittifak tarafından iktidardan indirilmesiyle sonlanacak yönetimi boyunca, gitgide yükselen dış borçlarını ödemesine ve sayıları artan polis ve asker gücünü ayakta tutmasına yarayacak gelirlerin arayışı içindeydi. Bu yüzden Filipinli yetkililer rakamları sevinçle karşılayarak bunları, ABD askerî üslerinin yetkilileriyle sürdürdükleri işbirliğinin haklılığının delilleri olarak gösterdiler.

Olongapo ABD Donanması'nın Subic Körfezi'ndeki personeline ev sahipliği yapan Filipinler kasabasıydı. 1963'te Vietnam'daki Amerikan müdahalesinin kızışmasının hemen önce-

76 Paul Hutchcroft, "ABD üsleri, ABD'li patronlar: Clark ve Subic'teki Filipinli işçiler", AMPO (Tokyo) 14, no. 2 (1982): 37.

sinde, 40.000 Filipinli'nin yaşadığı kasaba, 1982'de bu sayının 162.000'e fırlamasıyla adeta mantar gibi bitmişti.[77] Olongapo İngiltere'nin Portsmouth'u kadar militarize oldu. Bunun yanı sıra Olongapo kadınlarının pek çoğu, sömürge Hindistan'ındaki benzerleri gibi, tarihin eski dönemlerinden beri Asyalı sivillerle ırkçı ilişkiler kurmuş olan yabancı bir orduya bağımlı hale geldiler.[78] Ancak Olongapo'daki yerli iş adamları uyanık kasaba yetkililerine, artık herkesin aşina olduğu bir öneri götürdüler: "Ahlaklı ve saygıdeğer kadınlarımızı, tecavüz ve başka türden cinsel taciz olasılıklarıyla tehlikeye atmaktansa, askerlerin cinsel isteklerine yönelik bir pazar sağlayıp bir de bundan para kazanalım."[79] Bu iş adamları, Amerikan ordu komutanları tarafından, diplomatik bakımdan kurnaz her türlü komutanın yakın ilişkiler kurmakla fayda sağlayacağı insanlar olarak görülüyordu.

1976'da Vietnam Savaşı sona erdiğinde, Olongapo'nun belediyesinde, "hostesler" olarak resmi kayıtlara geçmiş 6019 kadın vardı. Kasabada hiç kimse "fahişe" kategorisinde kaydedilmemişti.[80] Fuhuş Filipinler'de kâğıt üzerinde yasadışıydı. Böylelikle yerel devlet yetkilileri, kadınların fuhuş endüstrisinde çalıştıklarını gizleyerek hem yerli iş adamları hem de ABD Donanması ile işbirliği yapıyordu.

Subic Körfezi bahriyelilerine hizmet veren kulüpler ve masaj salonlarında çalışan Filipinli kadınlar, bir hostesten neler beklendiğini biliyorlardı:

> Para kazanmak için külotunu indirmek, bacaklarını açmak ve bir müşteriyle cinsel birleşme süresince olabildiğince hareket

77 *A.g.e.*

78 Britanya ve Amerikan ordularının fuhuşa etkileri ve her ikisinin ırkçılığa olan bağımlılığının bir karşılaştırması için bkz. David J. Pivar, "Askerî Fuhuş ve Sömürge Halkları: Hindistan ve Filipinler, 1885-1917", *Journal of Sex Research* 17, no. 3 (Ağustos 1981) 256-69.

79 Leopoldo M. Moselina, "Olongapo'nun R&R Sanayii: Kurumsallaşmış Fuhuşun Sosyolojik Bir Analizi", *Mahatao: An Interdiciplinary Journal for Students and Practitioners of the Social Sciences* (Asya Toplum Enstitüsü, Manila) I, no. 11 (Ocak-Haziran 1981): 10.

80 *A.g.e.*, 16.

etmek kolay. Zor olan kendini bunu yapmaya ikna etmek ve bunu sürdürmek.[81]

Çoğu zaman cinsel birleşmeler sırasında hiçbir şey hissetmiyorum. Canımın acıdığı zamanlar oluyor. Bunu sürdürmemin nedeni, kendim ve çocuklarım için paraya ihtiyaç duymam. Müşterileri memnun etmek için, mekanik hareketler öğrendim. Eğer iyi yaparsanız size gelmeye devam ederler; bu da para demektir.[82]

Fuhuş sistemi, militarize, kapitalize olmuş ve erilleştirilmişti. Buna rağmen sistemde çalışan kadınlar kendi hedeflerine ulaşma çabası içindeydiler. Sandra Sturdevant ve Brenda Stoltzfus, Subic Üssü civarındaki diskolarda çalışan kadınlarla yüz yüze uzun söyleşiler yaptılar. Bu söyleşiler bu kadınların, çocuklarına ve (çoğunun) anne babalarına bakmak, kulüp sahibi işverenlerinin "kadın içkileri" ve "barın para cezaları" kurallarına ve Amerikalı müşterilerinin cinsel performans beklentilerine uymak için, her gün yaptıkları karmaşık değerlendirmeleri gösterir.[83] Bu söyleşilere bakarak fahişelik yapan Filipinli kadınların edilgen cinsel nesneler olmadıklarını görebiliriz. Bazı eski fahişeler barlarda çalışan kadınlara destek ve danışma hizmeti sağlamak üzere, Olongapo'da Buklod Merkezi'nin kurulmasına yardımcı oldular. 1980'lerin sonlarında bar sahiplerinin, Amerikalı denizcileri eğlendirmek için onları birbirleriyle boks maçına zorlamalarına bir son vermek üzere greve gittiler.[84]

Bazı Filipinli kadınlar, fuhuşun güvenliksizliğini ve küçük düşürücülüğünü, bir Amerikan denizcisi ya da havacısı ile evliliğe dönüştürme çabasındaydı. Askerlerle evlilik onlar açısından nispeten güvenli görünüyordu. Lily 1970'lerin ortalarında Olongapo'da hostesti. Hikâyesi hiç de sıra dışı değil:

---

81 *A.g.e.*'de alıntılanmış, 16.

82 *A.g.e.*

83 Sandra Sturdevant ve Brenda Stoltzfus, *Let the Good Times Roll: Prostitution and the US. Military in Asia* (New York: The New Press, 1992), 45-165.

84 Buklod Center, "Misafirperverlik - Bedeli Ne? ABD Donanması Subic Bay'de... ve Kadınların Tepkisi" (Buclod Center, 1 David Street, New Banican, Olongapo City, Filipinler, 1990, broşür).

Jim ile altı aydır düzenli bir birlikteliğimiz vardı. Bu yüzden altı aydır kulüpte çalışmıyordum. Bir tür ferahlama duygusu içindeydim... Bu askerle evli olmadığım halde, kendimi onun karısı gibi hissediyordum. Ayrıca, bir gün benimle evleneceğine söz vermişti. Çoğumuz, bir askerin bize evlenme teklif edeceği günü sabırsızlıkla beklediğimizden, kendimi şanslı sayıyordum. Pek çoğumuz için, bu işten kurtulmanın tek yolu bir bahriyeliyle evlenmektir... Giderek hayatın bir fahişe için bile, o kadar da umutsuz olmadığına inanmaya başlıyordum. Ta ki o büyük hayal kırıklığını yaşayana dek...

Jim, ABD'deki başka bir görev yerine atanacaktı... O zaman bana, evleneceğimizi söyledi... Belge işleri hakkında hiçbir bilgim olmadığından, oturup ne olacağını beklemeye başladım... Ama, gitmemize bir gün kala, bana evlilik belgelerinin hazırlanmasının geciktiğini söyledi... Altı aylık hamile olduğumu biliyordu... Komutanından ricada bulunacağını söyledi. Ancak, o gece eve dönmedi. Sonraki gün de... ABD'ye gitmek üzere ülkeden ayrılmış olduğunu öğrendim. Kandırıldığımı anladığımda iş işten geçmişti... Duygusal anlamda kandırılmıştım, çünkü beni sevdiğine inandırmıştı ve ben, ona sevgiyle karşılık vermeyi öğrenmiştim; istismarcı cinsel ilişkiye alışmış biri olarak, benim için çok zordu bu. Ekonomik anlamda da kandırılmıştım, çünkü Jim, bir gün önce, o güne dek biriktirdiğim tüm parayı çekmemi istemiş ve hepsini yanında götürmüştü. Artık, erkeklerin hepsinin aynı –hilekâr ve istismarcı– olduklarına dair hiç şüphem kalmadı.[85]

Söyleşiyi gerçekleştiren Filipinli araştırmacı ekliyor: "O günden beridir, Lily müşterilerine asla güvenmiyor. Tersine onlara olabildiğince kurnaz davranarak, alışverişten en kârlı çıkan taraf olmaya çalışıyor. Kendi tabiriyle, 'Bu işte bir süre çalıştıktan sonra, bir kadının, fahişeliğin özü olan güvensizlik, hile ve yalancılığa teslim olması neredeyse kaçınılmaz'."[86]

Militarize kadınların dünyasında, evlilikle ilgili çıkar hesap-

85 Moselina, "Olangapo'nun R&R Sanayii", 16-17.

86 *A.g.e.*, 17.

ları, 19. yüzyılın Amerikalı ve Britanyalı orta sınıf kadınlarının hesaplarını anımsatır. Militarize bir kadının aşırı duygusallığa kapılması kendisini riske atması demektir.

Bar ve diskolarda çalıştırılan Filipinli kadınların çalışma şartları büyük ölçüde onların aleyhine işliyordu. Pek çok kadın işini kaybetme korkusu içindeydi. Manila ve Washington'ın elitleri ile Manila ve Olongapo elitleri arasındaki resmî anlaşmalar ve tek tek Amerikan askerlerinin ırkçılık kokan cinsel politikalarının her biri, kadınların hareket gücünü çok büyük ölçüde kısıtlıyordu. Çıkar hesabı yapmak ve zorlukların üstesinden gelmek elbette edilgenlik değildir. Ancak, bu faaliyetlerin yasal güçle bir tutulmaması gerekir.

Olongapo'nun eğlence endüstrisinde çalışan pek çok kadının bakmak zorunda olduğu çocukları vardı. Çok sayıda kadının yoksullaştırılması ve bunların pek çoğunun bahriyeli babalarının ABD'ye geri dönmesi, sokak çocukları sayısının gitgide artmasına yol açmıştı. AIDS korkusu taşıyan ve genç kızlarla cinsel ilişkinin HIV'ye karşı en iyi korunmayı sağlayacağına inanan asker ve sivil erkekler ile bu erilleştirilmiş endişeden çıkar sağlama hevesindeki işletmeler, Olongapo City'de ve çevresinde çocuk fuhuşunun gözle görülür biçimde tırmanmasına yol açtı. 1980'lerin ortalarında Olongapo'da fuhuş sektöründe kayıtlı çocukların sayısının 200 olduğu hesaplandı. Erkek müşteriler cinsel ilişki için, beyaz görünümlü çocuklara, siyah babadan olduğu anlaşılan çocuklardan daha fazla para ödüyorlardı.[87]

1986'da Marcos diktatörlüğü yıkıldığında, fahişe olarak çalışan Filipinlilerin sayısı 300.000 ilâ 500.000 civarındaydı. Bunların çoğunluğu genç kadınlar olmakla birlikte, aralarında genç erkekler ve gitgide artan sayıda çocuklar da vardı. Yalnızca ABD Subic Körfezi Donanma Üssü civarında fahişelerin sayısı ortalama 15.000 ilâ 17.000'di.[88]

---

87 Anne-Marie Hilsdon, *Madonnas and Martyrs: Militarism and Violence in the Philippines* (Sydney: Allan and Unwin, 1995) 100-101.

88 Nelia Sancho, Maria Angelica Layador, Lona Barile, der., *Issues and Problems of Filipino Migrants, Military Prostitution, and Sex Tourism in the Philippines* (Manila: Asian Women Human Rights Council, 1993), 131.

Demokratik seçimle iş başına getirilen yeni Başkan Corazon Aquino rejimi, Filipinli kadın hareketinin seks turizmine yönelik eleştirileri karşısında çok daha duyarlıydı; yine de, bu yönetim de Amerikan hükümetini hoşnut etme hevesindeydi. Dahası 1980'lerin sonlarında, Aquino yönetimi ABD destekli bir Filipinler ordusuna olan bağımlılığını sürdürdü; bu kurum askerlerin bölücü olduklarını düşündükleri kadın eylemcilere cinsel tacizi de dahil, erkeksi tavırları ve sivillere karşı kötü muamelesiyle ünlüydü.[89] Dolayısıyla Clark ABD Hava Kuvvetleri Üssü ile Subic ABD Donanma Üssü'nün kapatılması ve 1993'te Angeles City ve Olongapo'daki militarize fuhuş endüstrisinin de böylelikle sona ermesi için, milliyetçi Filipinli kadınların –kimi zaman milliyetçiliğin apaçık feminist bir yorumuyla, kimi zaman da kadınların konumunu, milliyetçi hedeflerin başarılmasıyla kendiliğinden çözülecek bir sorunmuş gibi ele alarak– çok önemli rol oynadığı, yeni seçilen Filipinler senatosu ve Penatuba Yanardağı'nın infilakının da etkili olduğu, üslere karşı bir yurttaş kampanyası gerekti.[90]

ABD üsleri civarındaki diskolar ve masaj salonlarında çalışan çok sayıda kadın, Filipinli milliyetçiliği adına geçim kaynaklarını kaybetmeleri karşısında, haklı olarak ikircikli bir tavır takındı. Bazıları eğer aşağılayıcı işleri, üs karşıtı kampanyacılar tarafından ulusça küçük düşürülmelerinin bir simgesi haline getirilecekse, iki şehrin üslerden sonraki gelişim planlarının oluşturulmasında kendilerine doğrudan söz hakkı verilmesinde ısrarlıydı. Bunlar erkek eylemcilerin ve erkek planlamacıların, turizm ve hafif endüstri planı hazırlanırken onların çıkarlarının en iyi şekilde gözetildiği yönündeki telkinlerine tam olarak inanmıyorlardı; hele de hükümetin, bir kadın grubu tarafından oluşturulan, fuhuş sektöründeki ka-

89 Bkz Hildson, *Madonnas and Martyrs.*

90 Filipinli kadın hareketinin çeşitli kolları hakkında, bkz. Delia Aguilar, "Milliyetçi Feminizmin Tekrar Tescillenişine Doğru", *Review of Women's Studies* 4, no. 2 (1994-95): 1-14; Delia Aguilar, *The Feminist Challenge: Initial Working Principles toward Reconceptualizing the Feminist Movement in the Philippines* (Manila:Asia Social Institute, 1989).

dınların yeniden eğitilmesi yönünde ayrıntılı programların dahil edildiği bir planı reddetmesinden sonra[91] bu inançları iyice azalmıştı. 1987'de kurulan ve barlarda çalışan yeni ve eski kadın işçilere haklar sağlamayı amaçlayan Olongapo gruplarından Buklod Center'ın organizatörlerinden biri, Britanya'daki feministlere, üsler sonrası ekonomik alan projesi uyarınca Olongapo'da kurulan daha iyi ücretli işlerin eski bar çalışanlarına verilmediğini söylüyordu. Bar çalışanları, Subic Körfezi'nin altın çağında, hiçbir beceri alanında eğitim almadıklarından, Manila'dan gelen daha iyi eğitimli kadınlar yeni fabrikalarda işe alınırken, onları izlemekle yetiniyorlardı.[92] Bazı kadınlar kendilerini ve çocuklarını geçindirmek ve her ay, köylerde yaşayan ve çalışan kızlarının kendilerine yollayacağı paraya bel bağlamış olan ailelerine para yollamak için, hâlâ en gerçekçi fırsatların fuhuş endüstrisinde olduğunu düşünüyordu.[93]

---

91 Barry, *Prostitution of Sexuality*, 148. ABD askerî üslerinin dönüştürülmesi sürecinin toplumsal cinsiyetlenmiş politikaları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Farah Godrej, "Filipinler'deki ABD Üslerini Çevreleyen Fuhuş Endüstrisi", (unvan tezi, Siyaset Bilimi Bölümü, Clark Üniversitesi, Worcester, Mass., 1994). Bir Amerikan Savunma Bakanlığı yetkilisinin üslerin kapanmasıyla sonuçlanan daha önceki müzakerelerle ilgili görüşleri için bkz. Georgia C. Sadler (Yüzbaşı, ABD Donanması) "Filipin Üsleri: Satıyorum, Satıyorum, Sattım" (Tutanaklar, ABD Donanma Enstitüsü, Kasım 1988), 89-96. Üslerin dönüşümünde alternatif teklifler hakkında, bkz. Peace Education Division, *Swords into Plowshares: Economic Conversion and the US Bases in the Philippines* (Philadelphia: Amerikalı Dostlar Hizmet Komitesi, 1990).

92 Louise Carolin, "Askerî Manevralar", *Everywomen* (Londra), Mayıs 1996, 8. Buklod Center'ın yanısıra, başka kuruluşlar da Olongapo'daki kadınlar için alternatif meslek eğitimi kursları başlatmışlardır, örneğin, Approtech Asia Magallanes Intramuros, Manila, 1002, Filipinler. Filipinli feministlerin, hükümete, hem fuhuş endüstrisini küçültecek hem de 1990'larda fuhuşu bir kariyer fırsatı olarak görmeye itilmiş Filipinli kadınlara ekonomik güvence için alternatif üsler sağlayacak bir ulusal ekonomi planı olarak resmen sundukları teklif için bkz. Filipinli Kadınların Rolü Ulusal Komitesi, *Philippine Plan for Gender-Responsive Development, 1995-2025* (Manila: Filipinler Yönetimi, 1995)

93 Sturdevant ve Stoltzfus, *Let the Good Times Roll*, 48-111. Filipinli kadınların bedenlerinin kâr amaçlı takası için geliştirilmiş incelikli uluslararası ticaret sisteminin az rastlanır ayrıntılar içeren bir anlatımı için bkz. Chris de Stoop, *They Are So Sweet, Sir: The Cruel World of Traffickers in Filipinas and Other Women* (Manila: Limitless Asia, 1994). Bu kitabın orijinali 1992'de Belçika'da

1990'ların başlarında kapanan üslerden sonra işsiz kalan diğer kadınlar ise, ekonomik güvenliklerini bir nebze olsun geri kazanabilmek için göçe yöneldiler. Kadın tedarik eden ajanslar, kadınlara (her ikisi de Amerikan askerî üslerinin en önemli alanlarından) Japonya, Guam [Mariana Adaları'ndan biri – ç.n.], Avustralya ve ABD'de yeni "fırsatlar" sunuyordu. Gerek Aquino gerek ondan sonra gelen Fidel Ramos rejimleri, ülkelerindeki ailelerine ve borçlu devletlerine para yollayacak olan Filipinli kadınları göçe teşvik ettiler.[94] İnternetten gelin siparişi alan şirketlere, işsiz Filipinli kadınların kurtuluşu olarak kucak açıldı. 1989-1994 yılları arasında, yabancılarla nişanlanan ya da evlenen Filipinlilerin sayısı 94.926 idi. Bu ilişkilerin çoğunda, kadın Filipinli, erkek yabancıydı. Üstelik bu tür evliliklerin sayısı hızla artıyordu.[95] 1996'da yalnızca ABD'de, böyle 200 şirket faaliyet gösteriyordu.[96] Öte yandan, bu gün Avustralya'da yaşayan çok sayıda evli Filipinli kadın, beyaz Avustralyalılar arasında yaygın olan ırkçı ve cinsiyetçi bir önyargıyla mücadele için örgütlenmiş bulunuyor: Beyaz Avustralyalı erkeklerle evli olan tüm Asyalı kadınların, ya internet siparişi gelinler ya da eski fahişeler –veya her ikisi– oldukları önyargısı.[97]

Fransızca olarak yayımlanmış ve Fransızca'dan İngilizce'ye, François Hubert-Baterna ve Louise Hubert-Baterna tarafından çevrilmiştir.

94 Filipinli bir feminist olan Angela Yang'a, posta siparişi gelinler ve eğlence görevlileri olarak Filipinli kadınların yabancı ülkelere göçünün iç politikaları hakkında bana öğrettikleri için minnettarım. Kendisinin araştırma sonuçları için bkz. "Posta Siparişi Gelin Endüstrisi" (Siyaset Bilimi Bölümü, Clark Üniversitesi, Worcester, Mass., 1996, daktilo metni); ve "Japonya'ya Eğlence Görevlisi Olarak Göç Eden Filipinli Kadınlar" (unvan tezi; Uluslararası Kalkınma Programı, Clark Üniversitesi, Worcester, Mass., 1998).

95 Bu rakamlar Yang'ın "Posta Siparişi Gelin Endüstrisi" içinde alıntılanmış; kendisi Filipinli Kadınların Rolü Ulusal Komitesi, *Filipina Women Migrants*'taki verileri dayanak almış (Manila: Filipinli Kadınların Rolü Ulusal Komitesi, 1996), 20.

96 Wendy Kauffman, *Morning Edition*, National Public Radio, 11 Haziran 1996.

97 Hem Australian National University, Kadın Çalışmaları Bölüm Başkanı Jan Pettman'a hem de University of Melbourne'dan Sheila Jeffries'e, şimdiki Filipinli-Avustralyalı örgütlenmeler ve analizler hakkında bilgi verici sohbetleri için minnettarım. Jan Pettman, Avustralya gazetelerinde posta siparişi gelin ilanlarında, başlangıçta Filipinli kadınların sunulduğunu, daha sonra Tay-

Bu örgütlenme Avustralya'nın ırk ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığına dayalı kendi tarihinde, daha fazla sayıda kadın eylemcinin, gerek Avustralya'daki kadınlar arasında gerekse Avustralyalı kadınlar ile Asya-Pasifik bölgesi kadınları arasındaki, Avustralyalıların gitgide daha bilinçli bir biçimde parçası oldukları ırkçı dinamiklerle ciddi bir biçimde yüzleşmeye çalıştıkları bir dönemde ortaya çıktı. Avustralyalı-Filipinli kadınların bu örgütlenmesi, aynı zamanda, Avustralya'nın, Pasifik bölgesinin Soğuk Savaş sonrası askerî sisteminde önemli bir aktör haline geldiği bir döneme rastlıyor. Sonuç olarak Avustralyalı Asyalı kadınların siyasi eylemciliği, Avustralyalı beyaz feministlerin kendi toplumlarının toplumsal cinsiyetlenmiş ırkçılığına ve militarize bölgesel diplomasisine yönelik tutumları arasındaki bağlantıları sorgulamalarını sağlıyor.[98] Filipinli kadınların Subic Körfezi civarındaki eğlence merkezlerinde yürüttükleri taktiklerin etkileri Adelaide'dan bile hissedilmektedir.[99]

Subic Körfezi'nin dinlence ve eğlence endüstrisine bağımlı olan bazı kadınlar, güneydeki Avustralya yerine kuzeye, Japonya'ya yöneldiler. Şirketler Tokyo ya da Osaka'daki bir kulüpte "eğlence hostesliği" veya "dansçılık" gibi işler sunarak

---

landlı ve Malezyalıların da buna dahil olduğu ve 1990'ların başında Rus kadınların sunulmaya başlandığını belirtiyor. Bkz. Jan Pettman, *Worlding Women: A Feminist International Politics* (Sydney: Allen and Unwin, 1996) 185-207. Ayrıca bkz. Kathryn Robinson "Posta Siparişi Gelinler ve 'Oğlan Sahibi Olun' Masalları: Asyalı-Avustralyalı Evlilik Hikâyeleri", "Tepe üstü Dünya: Karşı Kutuplarda Feminizmler" içinde, *Feminist Review* özel sayısı, no. 52 (Bahar 1996): 53-68.

98 Bkz. Jan Pettman, "Kadınlar Gelişmekte: Küreselleşme, Toplumsal Cinsiyet ve Değişen Uluslararası İşbölümü" (Avustralian National University'de sunulan tebliğ, 29 Ağustos 1996).

99 Barış ve Özgürlük İçin Uluslararası Kadın Birliği'nin (WILPF) Avustralya şubesi, 1996'da Avustralya hükümetini, hükümet tarafından Avustralya topraklarını eğitim amaçlı kullanmak üzere davet edilen tüm Amerikan birliklerinden kadınlara saygılı bir davranış şeklinin talep edilmesine zorlamak için bir kampanya başlattı. WILPF için, bu yeni kampanya, Japon emperyal yönetiminin İkinci Dünya Savaşı cinsel kölelik sisteminden sağ kalan Asyalı kadınların desteklenmesini de içeren çalışmalarının ayrılmaz bir parçası. WILPF'nin Avustralya Ulusal Koordinatörü Yumi Lee'ye, 28 Haziran 1996'daki sohbetimiz sırasında edindiğim bu bilgiden dolayı teşekkür borçluyum.

bu kadınlara yaklaşabiliyordu.[100] Sivil seçenek buydu. Ajanslar tarafından sunulan askerî seçenek ise, ABD'nin askerî arazisi Guam'a ya da hâlâ ABD üslerinin egemenliğindeki Japon adası Okinawa'ya göç etme şansıydı. 1950'ler ve 1960'lar boyunca Okinawa'daki Amerikan üsleri civarında fahişe olarak çalışan kadınların çoğunluğu Japon'du. Ancak 1970'ler ve 1980'lerde yenin değer kazanmasıyla, Amerikan ordu mensupları yerli kadınların hizmetlerini satın alamaz hale gelmişlerdi. Fuhuş tacirleri daha ucuz cinsel işgücü için Japonya dışına yöneldiler. 1990'lara gelindiğinde Okinawa'da konuşlanmış Amerikan askerlerine hizmet veren fahişelerin çoğunluğu Filipinli kadınlardı.[101]

1990'ların ortalarında Filipinliler, Subic Körfezi'nin yeniden militarize edileceği tehlikesini dile getirmeye başladılar. ABD hükümeti ile kendisi de eski bir general ve West Point [New York'taki ABD Askerî Akademisi – ç.n.] mezunu olan Başkan Fidel Ramos hükümeti arasında Kullanım Hakkı Devamlılığı Antlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşmada ne Amerikan senatosu ne de Filipinler senatosunun onayına ihtiyaç vardı. Anlaşmayla birlikte ABD donanma gemileri yeniden, onarım amaçlı ola-

100 Yang, *Filipinas Migrating as Entertainers to Japan*; Yayori Matsui, "Japon Seks Endüstrisinde Çalışan Asyalı Göşmen Kadınların Durumu", *Japanese Women: New Feminist Perspectives on the Past, Present, and Future* içinde, der. Kumiko Fujimura-Fanselow ve Atsuko Kameda (New York: The Feminist Press, 1995), 309-22. Diğer Japon feministler de, genellikle ülkenin seks endüstrisindeki konsomatrisler olarak sunulan Filipinli göçmen kadınların Japon medyasında gösteriliş biçimini takip etmişlerdir. Bkz. Ann Kaneko, "Ruby Moreno'nun İzinde", *AMPO Japan-Asia Quarterly Review* 25, no. 4 (1994) ve 26, no. 1 (1995): 66-70. Taylandlı feministler de, Japonya'ya göç etmek için başvurup, ülkeye vardıktan sonra seks ticaretinde çalışacaklarını öğrenen Taylandlı kadınların sayılarındaki artışı, endişe verici bulmaktadır. Bkz. Etain McDonnell ve Karuna Buakumsri, "Japonya'daki Fahişeler: Sessiz Bir Çığlık", *Friends of Women Newsletter* (Bangkok)4, no. 2 (Aralık 1993) 13-17.

101 Matsui Yayori, "Japonya'daki Asyalı Göçmen Kadınlar", *Broken Silence: Voices of Japanese Feminism* içinde, der. Susan Buckley (Berkeley: University of California Press, 1997), 150. Ayrıca bkz. Sturdevant ve Brenda Stoltzfus, *Let the Good Times Roll*, 254-99. Denizaşırı ülkelere Filipinli kadın kaçakçılığı yapan örgütleri idare eden söz konusu girişimcilerin çalışmalarını deşifre eden Belçikalı bir gazetecinin gizli haber raporu için bkz. de Stoop, *They Are So Sweet, Sir.* Ayrıca bkz. Sietske Altink, *Stolen Lives: Trading Women into Sex and Slavery* (Binghamton, N.Y.: The Haworth Press, 1996).

rak Subic Körfezi limanlarına girebilirdi. 1996'nın ilk aylarında Saundra Sturdevant şu haberi veriyordu: "Subic'e ciple kısa bir mesafedeki Bario Baretto'da, barlar ve genelevler büyük bir hızla artıyor ve daha da artacaktır."[102] Bir yıl sonra Olongapo City belediye başkanı (şehrin militarize ve cinselleştirilmiş dönemindeki belediye başkanının karısı), Olongapo'nun zenginleşen modern endüstri bölgesi şeklindeki yeni ününü lekeleyeceği korkusuyla, yerli eylemcilerin, hukuk ve siyaset çevrelerinin dikkatini şehrin çocuk fuhuşu endüstrisine yöneltme çabalarını engellemeye çalıştı.[103]

Bu sırada ABD'de Yüce Mahkeme yargıçları, kökleri 1970'lerin ortalarının Filipinleri'ne uzanan, ama ancak yüzyılın sonunda hukuk tarihine geçen bir davayla uğraşıyorlardı. Lorelyn Penero Miller, Filipinli bir kadın ile Filipinler'de görevli bir ABD askerinin çocuğu olarak doğmuştu. Lorelyn'in babası, kızı 21 yaşına basana dek, onun babası olduğunu hukuken tanımayı reddetmişti. Bu gecikme Lorelyn'in Amerikan yurttaşlığı için hak iddia edememesine yol açıyordu: ABD Kongresi'nde kabul edilen bir yasaya göre, bir çocuğun annesi Amerikan yurttaşı, babası değilse, o çocuk kendiliğinden Amerikan yurttaşlığı kazanıyordu; ancak eğer anne yabancı, baba Amerikalı ise, o zaman çocuğun ABD yurttaşlığı için hiçbir hukuki hakkı bulunmuyordu. Belli ki Kongredeki yasa koyucuların buradaki niyeti, Amerikan askerleri ile yabancı kadınlar arasındaki cinsel ilişkiden doğan çocukların Amerikan yurttaşlı-

102 Saundra Sturdevant, "Cepheden Notlar: ABD Ordusu ve Kadınlara Karşı Cinsel Şiddet", *Bulletin of Concerned Asian Scholars* 27, no. 4 (1995): 93. Manila belediye başkanının, fuhuş üzerinde sıkı önlemler alma girişimleri ve bu sırada şehrin yozlukta uluslararası şöhretinden dolayı fuhuştaki kadınları suçlamasının bir analizi için bkz. Neferti Xina Tadiar, "Manila'nın Yeni Metropol Formu", *Discrepant Histories: Translocal Essays on Filipino Cultures* içinde, ed. Vicente L. Rafael (Philadelphia: Temple University Press, 1995), 285-307.

103 Edward A. Gargan, "Çocuk Kaçakçılığı Hareketli (Donanmanın Mirası mı?)", *New York Times*, 11 Aralık 1997. Aynı gün, ancak bu haberden sayfalar ötede, gazetenin ekonomi sayfasında, Gargan'ın Subic Bay endüstriyel parkının ekonomik başarısı hakkında bir yazısı yer alıyor: Edward A. Gargan, "Filipinlilerin İntikamı", *New York Times*, 11 Aralık 1997.

ğından dışlanmasıydı. 96-1060 numaralı *Miller-Allbright'a Karşı* davası Yüce Mahkeme'ye geldiğinde, hükümetin iddiası, kuşkucu Yargıç Ruth Bader Ginsberg'ü, hükümetin, cinsiyet ayrımcılığı karşıtı tavrından "geri adım" atıp atmadığı sorusunu sormaya itti.[104] Askerî fuhuşun karmaşık mirası, belki de en sonunda geldiği yere dönüyordu.

1998'de ABD ve Filipinler hükümetleri arasında, Filipinler'in kıyı kasabalarından yirmi ikisinin daha, Amerikan birliklerinin dinlenme ve eğlenme faaliyetleri de dahil, Amerikan operasyonlarına açılması yönünde müzakereler yapılıyordu. İki hükümet öncelikle Filipinler'de bulundukları sırada suçlamalara uğramaları durumunda Amerikan askerî personeline kısmi diplomatik muafiyet verecek Kuvvetlerin Statüsü Antlaşması'nı (SOFA) şekillendiriyordu. İkinci olarak güneydeki General Santos limanında, kimi gözlemcilere göre bu mevkii ABD donanmasının artan kullanımı için daha hazır hale getirme amaçlı, yeni gemicilik tesislerinin inşası için işbirliği yapıyorlardı.[105] Mayıs 1998'de ülkenin en yoksul seçmenlerinin pek çoğunun desteğini alarak seçilen Filipinler'in yeni başkanı Joseph Estrada'nın bu gelişmelere muhalefet etmeyeceği anlaşılıyordu. Filipinler Senatosu Amerikan kuvvetlerinin kullanım hakkının genişletilmesi politikasında ikiye bölünmüştü.[106] Filipinli kadınların oluşturduğu gruplar, böyle bir anlaşmanın seks turizmini, AIDS'in yayılmasını ve çocuk fuhuşunu alevlendireceği uyarısında bulundular. Bu gruplar SOFA karşıtı diğer grupların fark edemediği bağlantılara dikkat çektiler: Hükümet ülkenin İspanya'dan bağımsızlığı ve Amerikan sömürgeciliğine direnişinin yüzüncü yıldönümü kutlamaları kapsamında bir güzellik yarışması da olacağını bildirdiğinde, Gabriela'da faaliyet gösteren Filipinli kadınlar bunu protesto ettiler. Onlar Filipinli-Amerikan kadın destekçileriyle birlikte,

104 Linda Greenhouse, "Göçmen Yasasının Tartışıldı", *New York Times*, 5 Kasım 1997.

105 Stephen R. Shalom, "Başka Bir İsimle Üsler: ABD Ordusunun Filipinleri Kullanım Hakkı", *Bulletin of Concerned Asian Scholars* 29, no. 4 (1997), 78.

106 *A.g.e.*, 81.

hükümetin ulusal kutlamalara bir güzellik yarışmasını dahil etmesini ve ABD Savunma Bakanlığı ile bir askerî dinlence ve eğlence antlaşmasını imzalamasını, ortak bir sürecin, yani erilleştirilmiş ulusal hedefler adı altında kadınların nesneleştirilmesi sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak görüyorlardı.[107]

1990'larda üslerin kapatılması ve üç sivil başkanın seçimle işbaşına gelmesine rağmen, yeni yüzyılın başlangıcında bazı Filipinli kadınların yaşamları, temelde, militarize olma niteliğini koruyor. Dahası diğer Filipinli kadınların yaşamlarında gerçekleşen görece demilitarizasyonun da tersine döndürülebilmesi mümkün.

1940'LARDAN GÜNÜMÜZ İÇİN ÇIKARILACAK DERSLER: "TESELLİ KADINLARI"

1990'ların ilk yıllarında, İkinci Dünya Savaşı'nın ellinci yıl dönümü kutlandı. Çelenkler konuldu, nişanlar dağıtıldı, anma toplantıları yapıldı. "En güzel saatlerin" hatıraları, Avrupa, Avustralya ve ABD'nin her yerinde, kamuoyunda coşku yarattı. Soğuk Savaş ertesinin karmaşık ve şiddet dolu 1990'larının ortaları "iyi bir savaşı" yâd etmek için bir fırsattı.

İkinci Dünya Savaşı'nın ellinci yılı kutlamaları, çok sayıda Amerikalı ve Britanyalının, bundan elli yıl önce Japon imparatorluk ordusu için fahişe olarak çalışmaya zorlanan Koreli, Filipinli ve Çinli kadınlardan haberdar olmalarını sağlayan, açık bir tartışma ortamının doğmasına vesile oldu. Söz konusu haber, dinleyicinin dikkatli olmadığı durumlarda, itilaf devletlerinin, demokrasi güçlerinin mağlup etmekle iyi bir iş başar-

107 Kadın Kaçakçılığına Karşı Koalisyon (CATW), Elektronik Gazete, no. 1 (20 Nisan 1998), *www.uri.edu/artsci.wms/hughes/catw*. ABD'de, Amerikalı Dostlar Hizmet Komitesi (AFSC), Savunma Bakanlığı'nın Filipin kasabalarına yeni askerî kullanım hakkı arayışına dair imaları konusunda kamuoyu bilincini yükseltmek için faaliyet göstermektedir. AFSC'den Joe Gerson'a ve Filipinli Halkın Bostonlı Dostları örgütünden Daniel Boon Schirmer'a, ilerlemekte olan üs kurma müzakereleri hakkındaki bilgilerini benimle paylaştıkları için, teşekkür borçluyum. Gabriela eylemcilerinin, SOFA'nın imzalanması ile güzellik yarışması yüzüncü yıl kutlamaları arasında bağ kurmaları, *KaWOMENan: A Publication of Gabriela Network* içinde (New York) (Bahar 1998): 2,4,7.

dıkları gerçek birer kötülük timsali olduklarının bir başka kanıtından öte bir anlam ifade etmeyebilirdi. Oysa daha dikkatli bir dinleyici, bunlarla, Britanyalı ve Amerikan askerî fuhuş politikaları arasındaki benzerliği fark edebilirdi.

1991 yılı Aralık ayında, Hak-Soon Kim cesur bir girişimde bulundu. 67 yaşındaki bu Koreli kadın, 1940'lar boyunca Japon imparatorluk ordusu tarafından köle olarak çalıştırıldığını kamuoyu önünde anlattı. Kendisi genç bir kadınken Japon askerlere seks hizmeti vermeye zorlanmıştı. Şimdi bu işkencelerden elli yıl sonra, Hak-Soon Kim her şeyi açık açık anlatıyordu. Aynı zamanda, Japon devletini de dava ederek yaşadığı zararlardan bu devletin doğrudan sorumlu olduğunu savunuyordu.[108]

> Uzun süre zorla yürütülmekten kan içinde kalmış ayaklarıyla kadınlar, kantinlerden sorumlu olan ve subaylara hizmet etmeleri için en çekici kadınları seçen çavuşun gözetimine alınırdı. Çavuş, ona şunu tembihledi: "Burada bulunmak, cephede olmaktan farksız. Sekizinci Hat Ordusu [Komünist] gerillalarının ne zaman saldıracağını asla bilemezsin; bu yüzden daima tetikte olmalısın. Bundan böyle subaylarla sen ilgileneceksin ve ülken için, eskisinden çok daha fazla çalışman gerekecek." Çavuş ona, her subayı selamlamak ve hizmetinden sonra ona teşekkür etmek için nasıl eğileceğini öğretmişti. Çavuşun kendisi de, sorumluluğu altındaki kadınların verdiği hizmetin kalitesine göre, puan kazanıyordu.[109]

---

108 Bang-Soon Yoon, "Askerî Cinsel Kölelik: Feminist Akademisyenlik ve Eylemcilik için Siyasi Ajanda" (Kadınlar konulu Sivil Toplum Örgütleri Forumu için hazırlanan tebliğ, Hairou, China, 1995). Bu forum, Pekin'deki Dördüncü BM Kadınlar Konferansı ile birlikte yapılmıştı. Kore ordusunda seks köleliği konusunda uzman olan Bang-Soon Yoon, bir siyaset bilimci ve Central Washington University, Ellensburg, Washington'da, kadın çalışmaları bölümü başkanıdır.

109 Japon ordusunun, İkinci Dünya Savaşı'nda Çin'deki "teselli kadınları" tatbikatlarının bu tasviri, Kim Il Myon, *Tenno no Guntai to Chosenjin Ianfu* [İmparatorluğun Kuvvetleri ve Koreli Teselli Kadınları] (Tokyo, 1976)'dan alıntı, George Hicks, *The Comfort Women: Sex Slaves of The japanese Imperial Forces* içinde alıntılanmış, (New York: W.W. Norton, 1995), 47. Japon imparatorluk hükümetinin daha önceki, yani Rus-Japon Savaşı'ndaki zaferini izleyen 1905-1930 dönemindeki denizaşırı fuhuş politikasının tarihsel bir anlatımı

1990'ların başlarında Japon imparatorluk ordusunun, İkinci Dünya Savaşı sırasında yaklaşık 200.000 Asyalı kadını, fahişelik hizmeti vermeleri için zorla seferber ettiğine dair hikâyeler gün ışığına çıkmaya başladı. İmparatorluk yetkilileri bunlara, tabiri yumuşatarak "teselli kadınları" adını verirken, Asyalı feministler daha doğru bir tabirle "askerî seks köleleri" diyorlardı. Bazı Batılı yorumcuların bu hikâyeleri aktarışlarında, bir tür kendini beğenmişlik seziliyordu. Hikâye yabancı medya tarafından tekrarlanırken, genellikle, bilhassa Japonların ne denli korkunç olduklarının, Japon ordusunun savaş yöntemlerinin ne denli "yadırgatıcı" olduğunun kanıtı gibi işleniyordu.

Amerikan milliyetçiliğinin bugüne dek tekrar tekrar tazelenmesi gerekmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın hikâyesinin, tam bir iyi adamlar (Amerikan askerleri ve müttefikleri) kötü adamlara (Almanlar, İtalyanlar ve Japonlar) karşı hikâyesi gibi anlatılması, bu milliyetçiliğe dayanak sağlamaktadır. Oysa gerçekte bizlerle onlar arasında böyle katı karşıtlıklar çizmek, ortaya koyulan gerçeklerden çok daha fazlasının gizlenmesine yol açar. Bu yaygın ayrıştırma, her iki tarafın askerî fuhuş politikaları anlayışının –tıpatıp *aynı* değilse de– ne denli benzer olduğunun, geri plana itilmesine yol açar. Zira her iki tarafın elitleri de küresel bir savaşı yürütebilmek adına, farklı kadın gruplarını denetim altında tutmaya çalışmışlardır. Japon askerlere hizmet etmeleri için köleleştirilen kadınların hikâyeleri dehşet vericidir. Ancak Yuki Tanaka ve diğer tarihçilerin topladığı deliller, Japon politikacıların, başka çok sayıda orduda yer alan benzerleri gibi, fuhuş sistemini şu hedeflere ulaşma amacıyla tasarladıklarını gösteriyor: 1) Tecavüzler zaten gergin olan sivil-asker ilişkilerini tehdit ettiğinden, erkek askerlerin gittikleri yerlerdeki kadınlara tecavüz olasılığını azaltmak 2) erkek askerlerin moralini yüksek tutmak ve 3) erkek askerler arasında zührevi hastalık vakalarını azaltmak.[110]

---

için bkz. Mikiso Hane, *Peasants, Rebels, and Outcasts: The Underside of Modern Japan* (New York: Pantheon Books, 1982), 218-25.

110 Japon ordusu komutanlarının 1932-1945 yılları arasında Çin ve Kore'de yürürlüğe koydukları fuhuş politikalarının adım adım gelişimi (ve her bir adı-

Japon ordusunun fuhuşun düzenlenmesi ve yaygınlaştırılmasına *resmen* yardakçılık etmesi, arşivlerde gizlendiği yerden en zor çıkarılan hikâye olmuştur. Japon imparatorluk ordusu kendi kurumsal sorumluluğunu kabullenmekte gösterdiği isteksizlikle, hiç de egzotik bir "öteki" gibi değil tersine son derece tanıdık görünmektedir.

Japon devletinin elli yıl sonra, geçmişte askerî fuhuşa resmen yardakçılık ettiğini kabullenmek zorunda kalması, savaş döneminde seks köleliğinden sağ çıkan, Asya'nın her yerinden bin kadar yaşlı kadın ile daha genç Koreli ve Filipinli feministler, Japon feministler ve Japon tarihçilerin birlikte düzenledikleri, birkaç kuşağı kapsayan ve uluslararası nitelik taşıyan bir kampanyayla mümkün olabildi.

Çağdaş erkek Japon yetkililerin olayları inkârı, Britanyalı ve Amerikalı meslektaşlarınınki ile çarpıcı bir benzerlik taşır. Tıpkı onlar gibi, bugünün Japon sivil yetkilileri de, erkek askerlere fahişelik eden kadınların savaşın kaçınılmaz, doğal birer parçası oldukları, hatta savaş zamanı seks ticaretiyle ilgili yapılan her türlü düzenleme ve elde edilen kazançların, ordunun denetleme olanağı bulamadığı özel girişimcilerin elinde olduğu varsayımını, siyasi anlamda çok daha büyük bir rahatlıkla benimsemektedirler.

Amanita Ballahadiu, Wellesley College'ın salonlarından birinde bir kanepede sessizce oturuyor. Etrafında Amanita'nın torunu olacak kadar genç, yirmili yaşlarının başlarında kız öğrenciler toplanmışlar. Japonlar 1941'de Filipinler'i işgal ettiğinde Amanita, onların şimdiki halinden daha gençti. 1928'de Luzon'un merkezinde dünyaya gelen Amanita, okula gidememişti, çünkü anne babasının, daha küçük kardeşlerine bakma-

---

mın ardında yatan gerekçelerin) ayrıntılı bir anlatımı için bkz. Yuki Tanaka, *The Origin of the "Comfort Women" System* (New York: Routledge, yayına hazırlanıyor). Ayrıca bkz. Chin Sung Chung, "Japonya Tarafından Askerî Sex Köleliğine Zorlanan Koreli Kadınlar", *True Stories of the Korean Comfort Women* içinde, der. Keith Howard (New York: Cassell, 1998), 14. Fahişe olarak çalışmaya zorlanmış, hayatta olan 19 Koreli kadının doğrudan tanıklıklarından oluşan bu derlemeye, Japonya Tarafından Askerî Seks Köleliğine Zorlanan Koreli Kadınlar için Kore Konseyi önayak olmuş.

Resim 4: *Remedios Felias, İkinci Dünya Savaşı sırasında Japon İmparatorluk Ordusu tarafından "teselli kadını" olmaya zorlanan Filipinli kadınlardan biri. Şimdi yetmişlerinde. 1998'de Manila'da düzenlenen Japonya'yı savaş döneminde fahişeliğe zorlanan kadınlardan hayatta olanlara doğrudan tazminata zorlayan protestolara katıldı. Felias bundan 50 yıl önceki kendi tecavüzünü anlatmak için çizdiği resimleri gösteriyor. (Ajans France-Presse, "Resimlenen Bir Vahşet - "Remedios Felias, 70 yaşında yaşlı bir Filipinli..." "Resimlenen Bir Vahşet" başlığıyla 11 Ekim 1998'de* New York Times*'ta yayımlandı.)*

sı için onun yardımına ihtiyaçları vardı.[11] Japon askerler onun yaşadıkları bölgeye vardığında, Filipinli güçlerin sert direnişiyle karşılaştılar. Ordu birlikleri ailesinin evini yakıp erkek ve kız kardeşini öldürerek babasını alıp götürdüğünde, o ve an-

111 Amanita Ballahadiu'nun İkinci Dünya Savaşı'nda Japon ordusunun –onun ve daha genç Filipinli feministlerin tercih ettikleri ifadeyle– seks kölesi olarak yaşadıklarının hikâyesiyle ilgili sonraki bilgiler, onun Wellesley College'da yaptığı konuşmayı dinlerken tuttuğum notlara dayanıyor; Massachusetts, 1 Kasım 1993. Amanita Ballahadiu, Filipinler'in başlıca dillerinden olan Tagalog dilinde konuştu. Söyledikleri, tanınmış bir Filipinli eylemci olan Nelia Sancho tarafından tercüme edildi. Bu konuşma, "teselli kadınlarının", Filipinli kadın örgütü Gabriela tarafından düzenlenen ABD turunun etkinliklerinden biriydi.

nesi dağlara kaçtılar ve bir süre bitki kökleri yiyerek yaşadılar. Ancak kısa zaman sonra bir grup Japon askeri Amanita'yı bir dere kenarında çamaşır yıkarken buldu ve yanlarına çağırdı. Amanita çağrıyı reddedince askerler onu döverek karargâhlarına götürdüler.

> "Benim için bir cehennem hayatıydı... En acısı da daha on dört yaşındaydım ve seks hakkında herhangi bir fikrim olmadığı gibi erkeklerle ilişkim de olmamıştı...[Kaçırılıp tecavüz edildikten birkaç gün sonra] bir Japon subayının emrine verildim. Bu subay köyleri yağmalamaktan döndüğünde çok öfkeli oluyordu."

Aklını kaybetmek üzere olduğunu düşündüğü bir sırada, Amanita oradan kaçmayı başardı. Annesine tekrar kavuştu ama yine de "delirdi". Sık sık "Hayır efendim" diye bağırarak soyunuyordu. Annesi işgalcilere karşı savaşabileceğini anlatarak kızını iyileştirdi. Amanita sağ kalan ağabeylerinden birinin ona yolladığı tüfekle direniş ordusuna katıldı.

Ancak savaştan sonra askerî fuhuşla ilgili deneyimlerini açıkça anlatmak da oldukça farklı türden bir cesaret istiyordu: "Yaşamlarımızı normale döndürmeye çalıştık. Artık erkeklerle ilişkide bulunmak istemiyordum, ancak babam beni zorla evlendirdi. Evlendiğim adama [fahişeliğiyle ilgili] olanları anlattım, o da bunları kabullendi. Ondan dört çocuğum oldu, ama cinsel ilişkiden zevk almadım."

Elli yıl boyunca Amanita sırrını kocasından başka kimseye anlatmadı. "Kendimi çok aşağılanmış hissediyordum" diye anımsıyor. Derken bir gün televizyonda "teselli kadınları" sisteminden sağ kalmış bir kadın gördü. Bu kadın yaşadığı dehşet verici deneyimi insanların önünde anlatıyor ve başkalarını da kendisi gibi konuşmaya çağırıyordu: "Sevinç içinde 'İşte şimdi adalet için savaşma zamanı' diye bağırdım. Çocuklarıma olanları anlattım. Gitmemi istemediler. Onlar bunun *kendilerini* rezil edeceğini düşünüyorlardı. Onlara 'Şimdiye dek sizin için çok çalıştım, sizi okuttum, ama artık kendim için birşeyler yapmalıyım' dedim."

Amanita televizyon kanalına giderek yeni yeni görünür hale gelen "teselli kadınlarını" destekleyen Filipinli kadın dayanışma grubuyla temas kurdu. Kızları en sonunda onun kararını kabullendilerse de, oğlu onunla konuşmayı inatla reddetti. Çevresindeki bazı insanlar artık onunla alay ediyorlar. Japon erkeklere seks hizmeti veren kadınlar için kullanılan aşağılayıcı terimle, "Bakın, 'Japauki' geliyor" diyerek gülüşüyorlar. Amanita 1990'ların başında zengin Filipinlilerin evine temizliğe giderek geçimini sağlıyordu. Gittiği evlerden birinin sahibi, o sırrını açıkladıktan sonra, Amanita gibi bir kadınla ilişkili görülmek istemediği için onu işten kovdu.[112]

Hikâyelerini açıkça anlatan başka kadınlar da oldu. Bu hikâyelerin hiçbiri tıpatıp aynı olmasa da bir araya geldiklerinde bir sistemin varlığını gözler önüne seriyorlar. Kim Tokchin, Koreli kadınlara hikâyesini anlattı:

> Şubat 1937. O zaman 17 yaşındaydım. Kızların Japon fabrikalarında işe yazdırıldığını duymuştum...[Trenle] Pusan'a giderek oradan gemiye bindik... Nagasaki'ye yol almaya başladık... O andan itibaren başımıza askerler diktiler. Onlardan birine, 'Bizi neden burada tutuyorsunuz?' diye sordum... Bana, kendisinin yalnızca emirleri yerine getirdiğini söyledi. Oradaki ilk gecemizde, beni sürükleyerek yüksek rütbeli bir askerin huzuruna çıkardılar ve tecavüze uğradım... Beşinci gün askerlerden birine 'Bizi neden, bir odadan öbürüne, başka başka erkeklere götürüyorsunuz?' diye sordum. Bana şu cevabı verdi: 'Emirler nereye derse oraya gideceksiniz.'"[113]

Kim Tokchin daha sonra, o zamanlar Japon ordusunun denetimindeki Çin şehri Şanghay'a doğru giden bir başka gemiye bindirildiklerini anımsıyor. Elli kadına, Koreli bir erkek reh-

112 Eski Filipinli "teselli kadınları"na destek vermek için oluşturulan örgütün adı Japonya'nın Askerî Seks Köleliğinin Filipinli Kurbanları için Görev Kuvveti, P.O. Box 190, 1099, Manila, Filipinler. Ayrıca bkz. Maria Rosa Henson, *Comfort Women: A Filipina's Story of Prostitution and Slavery under the Japanese Military* (Lanham Md.: Rowman and Littlefield, 1999).

113 Kim Tokchin, "Kore Hükümetine Söyleyecek Çok Sözüm Var", Howard, *True Stories* içinde, 42-43.

berlik ediyordu. Limana vardıklarında bir kamyonla şehir merkezinin dışındaki büyük bir eve götürüldüler. Orada Koreli ve Japon başka kadınlar da vardı. Evin ön cephesinde üzerinde "Teselli İstasyonu" yazılı bir tabela asılıydı.

> Büyük ev, ahşap paravanlarla, her biri bir kişinin uzanıp yatabileceği büyüklükte çok sayıda küçük odaya bölünmüştü. Her bölmede bir yatak bulunuyordu ve zamanımızın çoğunu orada hapsedilmiş olarak geçiriyorduk. Bizi getiren Koreli adam evin sahibi gibi görünüyordu, ancak Japon askerleri gelip ne yediğimizi soruyor ve evin temiz olup olmadığını kontrol ediyorlardı... İçinde bulunduğumuz teselli istasyonu doğrudan orduya ait değildi. Bu yüzden birlikler yeni bir yere kaydırıldığında, kısa süre sonra teselli istasyonu da arkasından, biz kadınlarla birlikte oraya taşınırdı...
>
> Her bölmede askerlerin kullandığı prezervatiflerle dolu bir kutu olurdu. Bazıları bunları kullanmayı reddetse de yarısından çoğu söylenmeden takıyordu. Ben kullanmayanlara korkunç bir hastalığımın olduğunu ve onlara da bulaşmasını istemiyorlarsa prezervatif kullanmaları gerektiğini söylüyordum. Birçok asker cephede zaten her an ölümle burun buruna olduklarından hastalık kapmanın umurlarında olmadığını söyleyerek prezervatifsiz birleşmeye zorlardı... Yaklaşık iki ayda bir, hepimiz bir sağlık subayı tarafından genel muayeneden geçirilirdik.[114]

"Teselli kadınlarının" hikâyelerini örtbas eden elli yıllık sessizlik, yalnızca kadınların rezil olma korkusu ve savaş sonrası Japon yetkililerin her türlü sorumluluktan kaçma arzusu ile açıklanamaz. Bu suskunluğun üçüncü bir faili daha vardır: ABD hükümeti. 1945'te Japonya'nın teslim olmasının ardından, Amerikan askerî işgalinden sorumlu yetkililer, Japon kadınların denizaşırı fuhuş endüstrisine satılmasını yasakladılar. Ancak Amerikan işgal otoriteleri de bizzat, Japon imparatorluk ordusunun zorunlu fuhuş programına ilişkin hikâyelerin gizlenmesi yö-

114 *A.g.e.*, 44-45.

nünde önlemler aldılar. Otoriteler bu tür ifşaların, yeni Soğuk Savaş müttefikleri Japonya ve Kore'yi istikrarsızlığa itebileceğinden korkuyorlardı. Dahası Amerikan askerî işgal komutanlarının, yenik düşen Japon hükümetinin 1945'te ülkeye gelen "sekse susamış" erkek ABD askerlerinin zevkine yönelik olarak, çabucak yeni bir tasarımla sunduğu yeni fuhuş sistemini kabullenme konusunda, başlangıçta pek istekli oldukları anlaşılıyor:

> [1945'te] 25 yaşında, zarif bir restoranın yöneticisi olan Tatsugoro Suzuki, "Bize, Japon kadınlarının iffetini korumak için birer cinsel siper oluşturmakla görevlendirildiğimiz söylendi" diye anımsıyor... Bay Suzuki, hükümet tarafından sağlanan 30 kadınla, restoranını bir geneleve dönüştürmüştü.
>
> Askerlerden alınan ücret (yalnızca Amerikalılar kabul ediliyordu) sekiz sente karşılık geliyordu ve buna bir şişe bira da dahildi. Alınan ücretin yarısı kadınlara yarısı geneleve gidiyordu.[115]

Amerikalı komutanlar ülkeye vardıklarında fuhuşu yasakladılar, ancak, *New York Times*'ın bir haberine göre bu yasak uygulamaya yansımıyordu: "O zamanlar Moji şehrinde Amerikan ve Japon kuvvetleri arasında irtibat subayı olarak görev yapan Yasuhiro Komatsu, 'Birliklerin konuşlanmasından bir ay sonra, Amerikalı bir general bana gelip 'yardımına ihtiyacım var' dedi' diye aktarıyor. Bay Komatsu, Amerikan generalinin, Japonya'da adamları için bir genelev kurulmasını talep ettiğini söylüyor."[116]

Peki, genelevlere nereden kadın getirilecekti? Bugün Japonların dünya savaşında yaşadıklarını eksiksiz bir biçimde gün

---

115 Nicholas D. Kristof, "Japonya, ABD İşgalci Askerlerinin Korkusuyla, Kadınları Zorla Genelevlere Yolladı", *New York Times*, 27 Ekim 1995. Amerikan yetkililerin Japonların "teselli kadınları" sistemiyle ilgili söylentileri örtbas etmelerinin ve başlangıçta Japon yetkililerin Amerikan erkek işgal askerleri için tasarladıkları bir teslimiyet sonrası teklif sistemini kabul etmelerinin ardında yatan nedenlerin daha ayrıntılı bir analizi için bkz. Yuki Tanaka, "ABD Ordusunun 'Teselli Kadınları' Karşısında Kayıtsızlığı", *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, yakında yayımlanacak.

116 Kristof, "ABD İşgalci Askerlerinin Korkusuyla."

ışığına çıkarmaya çalışan Japon tarihçiler, sürekli yeni bulgular ortaya koymaktadırlar. Bu tarihçiler Tokyolu yetkililerin ülkeye yeni gelen işgalcilere cinsel hizmet sağlamaya yönlendirilen Japon kadınlarının tedariki ve idaresi için oluşturdukları paravan kuruluş Dinlence ve Eğlence Birliği'nin arşivlerini gün ışığına çıkarmışlardır. Kadınların kendilerine ulaşmak ise, daha da zor olmuştur. Kadınların bazıları fabrikalardan toplanıyordu; bir kısmı ise imparatorluk ordusunun kendi kadın kolordularının askerleriydiler. İçişleri Bakanlığı 9 Eylül 1945'te kadın kolorduların üyelerine, Amerikan askerlerine hizmet verecek dört geneleve yazılmaları emrini verdi. Bürokratik talimatta "Katlanılmaza katlanmalı ve tüm Japon kadınlarına kalkan olmalısınız" deniyordu.[117] Amerikan işgalciler için para karşılığı cinsel hizmet sağlayan çok sayıda kadının, asker müşterilerden kaptıkları zührevi hastalıkların etkisiyle erken yaşta öldüğü sanılıyor.[118]

1945 fuhuş sisteminde, Japon hükümetinin düzenleyici ve Amerikan ordusunun işbirlikçi rolü oynadığı, Japonya'da bir süredir açıkça bilinen bir şey. Ancak bu hikâyenin anaakım ABD basınına yansıması için 1995'i beklemek gerekti. Buradan anlaşıldığı gibi, askerî fuhuş politikaları çok katmanlıdır. Birinci katmanda, erkek askerlere hizmet etmeleri için kadınların fiilen tedarik edilmesi ve denetimi politikaları yer alır. Daha sonra bu politikaya ilişkin bilgilenmenin engellenmesine yönelik politikalar gelir. Üçüncü olarak bu gizli bilgilerin su yüzüne çıkarılma çabalarına yönelik politikalar vardır. Son olarak da bu yeni ortaya konmuş hikâyelere günümüzde anlam atfetme politikaları yer alır. Bu dört politik sürecin dördü de, bir yandan kadınlara bağımlı olduğu gibi, diğer yandan da kadınları etkileyecek sonuçlara yol açabilir.

"Teselli kadınlarının" ortaya çıkması, çoğu Amerikalının

---

117 *A.g.e.*

118 *A.g.e.* Japon yurttaşlarının savaşın sona ermesi ve hükümetlerinin, ülkeye gelen Amerikalı işgalcilere hizmet etmeleri için kadınlara yaptığı çağrıya gösterdikleri tepkinin kurgusal bir anlatısı için bkz. Hisako Matsubara, *Cranes at Dusk* (Londra, Futura Publications, 1985).

toplumsal cinsiyetlenmiş savaşa dair siyasi görüşlerinde, emperyal Japon devletinin 1940'ların "iyi savaşında" yenilmeyi hak ettiği yönündeki, Amerikalılar arasında yaygın olan inancı pekiştirmenin ötesinde bir değişim yaratmış görünmüyor. Oysa gerek Güney Kore gerekse Japonya'da, yaşlı kadınların bu açık sözlülüğü, önemli siyasal tartışmaların başlamasına yol açtı. Her iki ülkedeki feministler, bu kamuoyu tartışmalarının yol açtığı yorumları her zaman yönlendiremeseler de, bu tartışmalara içtenlikle katıldılar.

"Teselli kadınlarının" deneyimlerinin Güney Kore devleti tarafından ulusal bir siyasi mesele olarak anlaşılması için ilk ayak direyenler kadınlardı. Koreli kadın eylemciler bu meseleyi ortaya koyarken, Kore'nin Konfüçyüsçü ideolojisinin özündeki kadınlık görevi ve kadınlık utancına dair varsayımları, tartışmanın odağına almak istiyorlardı. Bunun tersine Seul hükümetinin başındaki erkekler ve muhalefetteki çok sayıda milliyetçi erkek, 1990'ların bu tartışma konusunu, yerel ataerkil suç ortaklığına hiç dokunmadan ele almayı tercih ettiler. Feminist olmayan bu gruplar, yaşlı kadınların hikâyelerini, özür ve tazminat istedikleri Japon yetkililer üzerinde baskı kurmak için kullanmaya sıra geldiğinde, çok daha rahattılar. En önemlisi de 1990'ların Koreli eril siyasi seçkinler grubu, savaştan sağ kurtulanların hikâyelerinin, bugün Güney Kore'deki ABD üsleri çevresinde hâlâ yaşayan askerî fuhuş endüstrisine yönelik olarak halk arasındaki eleştirileri alevlendirmesini istemiyordu.[119]

Koreli feministler 1990'larda "teselli kadınlarının" itirafları girdabında dönüp duran sorun belirleme siyasetinde, denetimi elde tutmakta zorlanıyorlardı. Feminist eylemci ve kuramcı Insook Kwon'un işaret ettiği gibi, feminist siyaset de dahil, Güney Kore siyasi kültürü milliyetçilikle öyle iç içe geçmişti ki, Korelileri, savaş zamanındaki bu zorunlu fuhuş deneyimlerini, Kore'nin kendi militarize ve cinsiyetçi inançları ve politikalarını yeniden gözden geçirmelerini sağlayacak şekilde

119 Chunghee Sarah Soh, "Koreli 'Teselli Kadınları': Tazminat Mücadelesi", *Asian Survey* 36, no. 12 (1997): 1226-40.

düşünmeye sevk etmek mücadeleciler için neredeyse imkânsızdı.[120]

Japon feministler ise, son yirmi yıldır kendi ülkelerinin askerî fuhuş tarihine dair tartışmalara gömülmüş durumdaydılar. Bugün Japon kadınların Filipinler ve Kore'deki kadınlarla ilişkileri düşünüldüğünde bunun anlamı nedir? Japon ordusunun son dönemde, ülkelerinin dış politika aracı olarak yeniden ortaya çıkmasına direnmelerinde, Japon kadınları olarak ne gibi çıkarları olabilir?

Yamazaki Hiromi, şimdiki hükümetin Japon ordusunun İkinci Dünya Savaşı'ndaki seks köleliğinde oynadığı rolü tam olarak kabullenmesi için, aktif mücadele veren feministlerden biri. Kendisi Teselli Kadınları Eylem Ağı'nın kurulmasına yardımcı olmuş; burada oluşturulan acil telefon hatları yoluyla elli yıldır sessizliklerini korumuş olan yüzlerce emekli Japon askeri, konuşma imkânı bularak savaş boyunca ordu tarafından işletilen genelevlerin var olduklarını doğrulamışlardır. Ancak Yamazaki, feminist yandaşlarına, kendilerine dönük arayışlarında daha da ileri gitmelerini önermiştir. Yamazaki "Japon feministler neden Koreli feministlerin 'teselli kadını' hikâyelerini anlatmalarını beklemek zorunda olsunlar?" diye sorar. Bir taraftan bu, Japon kadınları, duraklayıp kendi savaş sonrası bilinçlerinin daha da derinlerine inmeye itmiş olsa gerek. Öte yandan Yazuki'nin vurguladığı gibi, Koreli feministlere borçlu olduklarını kabullenmek, Japonya, Kore ve diğer Asya ülkelerindeki kadın hareketleri arasında, daha gerçek, tarafların daha eşit olduğu bir ittifakın kurulması için Japon feministlere bir fırsat sunar: "Deneyimlerime göre, bu ['teselli kadınları' olgusunun ortaya çıkması], esas olarak Koreli kadınla-

120 Insook Kwon "Feminizm ve Milliyetçilik" (yüksek lisans tezi, Kadın Çalışmaları Programı, Rutgers University, New Brunswick, N. J., 1997). Insook Kwon, şimdilerde Clark Üniversitesi kadın çalışmaları doktora programında, Güney Koreli kadınların militarize bilinci üzerine bir tezi tamamlamaya çalışıyor, Clark University, Worcester, Mass. Ayrıca bkz. Elaine H. Kim ve Chungmoo Choi, der. *Dangerous Women: Gender and Korean Nationalism* (New York: Routledge, 1997); Chungmoo Choi, misafir editör, "Teselli Kadınları: Sömürgecilik, Savaş ve Cinsellik", *Positions: East Asia Culture Critique* 5 özel sayısı, no. 1 (Bahar 1997)

rın konuya çifte perspektiften, yani ırkçılık ve cinsiyetçilik açısından yaklaşmalarıyla mümkün olmuştur. Bu size çapraşık gelebilir ama, bu kadınlar, Japon kadınlarının savaş sonrasındaki mücadelesinde sürekli tekrarlanan ve Japonya'daki Koreli kadınlara yönelik asimilasyonu ve ayrımcılığın sürmesine destek olan, sömürü ve işgal tarihiyle yüzleşemeyişimizin farkına varmamızı sağlamışlardır."[121]

İkinci Dünya Savaşı'ndaki seks köleliği henüz su yüzüne çıkmadan önce, çok sayıda Japon kadın eylemci, beyaz yakalı Japon erkeklerin, fuhuş amaçlı olarak, Tayland, Güney Kore ve Filipinler'e (son iki ülke 20. yüzyılın ilk yarısında Japonya tarafından sömürgeleştirilmiştir) seyahatlere gitmelerini protesto etmek ve engellemek için örgütlenmişlerdi.[122] Buna göre

---

121 Yamazaki Hiromi, "Askerî Seks Köleliği ve Kadın Harcketi", *AMPO Japan-Asia Quarterly Review*, cilt 25, no. 4, (1994) ve cilt 26, no. 1 (1995): 53. AMPO'nun bu sayısının tümü Japon feministler tarafından yazılmış makalelere ayrılmış. Aynı sayıdaki bir başka makalede, Koreli Japon bir feminist (yani, *zainichi* adı verilen, Japonya'da yaşayan Koreli azınlığın bir üyesi) Koreli Japon kadınları, 1990'larda kendi etnik cemaatleri içinde sürdürülmekte olduğundan, İkinci Dünya Savaşı seks köleliği meselesine dikkatle eğilmeleri konusunda uyarıyor. "Teselli Kadınları" politikasını, ırkçılık ve cinsiyetçiliğin bir bileşiminden ziyade sırf ırkçılığın bir uzantısı olarak gösteren Koreli Japon erkekleri eleştiriyor. Kendisi, İkinci Dünya Savaşı olaylarının ifşasının, Kore kültürü içindeki cinsiyetçilik sorunlarını gündeme getirmek için kullanılmasını öneriyor. Kim Pu Ja, "Seks Köleliğini Zainichi Perspektifinden Görmek", *a.g.e.*, 86-87. Bu makale ve AMPO'nun bu özel sayısındaki diğerleri, AMPO, *Voices from the Japanese Women's Movement* içinde yayımlandı (Armonk, N.Y: M.E. Sharpe, 1996). *Senso Daughters* "Teselli Kadınlarının" tarihi ve bu tarihin örtbas edilmesi hakkında belgesel bir film. Yönetmeni, Noriko Sekiguchi, dağıtımcı First Run Icarus Films, 1989. 1995'te, kadınların savaş dönemi seks köleliği deneyimleri hakkında bir başka belgesel, Güney Kore ve Japonya'da gösterime girdi: Byung Young Joo'nun yönettiği *Murmuring*. Byung, bir söyleşide, "bu belgeselle, Japon-Kore ilişkilerinin ötesine geçmek istediğini söyledi. "Daha geniş bir perspektiften bakıldığında, –Bosna örneğindeki gibi– nerede savaş varsa, kadınların ilk kurbanlar arasında yer alıyor." (Norma Reveler, "Umarsızlık Mırıltıları", *The Daily Yomiuri*, 12 Ekim 1995). Bu makaleye dikkatimi çektiği için Grace Cho'ya minnetarım. Japon imparatorluk hükümetinin İkinci Dünya Savaşı dönemindeki diğer uygulamalarıyla birlikte, "teselli kadınları" politikasını da inceleyen bir kitap için bkz. Yuki Tanaka, *Hidden Horrors: Japanese War Crimes in World War II* (Colorado Springs, Colo.: Westview Press, 1996).

122 Japonya'nın şimdiki cinsel politikaları hakkında bir Japon feminist analiz için bkz. Kuniko Funabashi, "Pornografik Kültür ve Cinsel Şiddet", *Japanese Wo-*

1990'larda Japon feministler, politik anlamda, barış zamanının toplu seks turizmi ile savaş zamanının askerî fuhuş uygulamaları arasındaki bağlantıları kurabilecek olgunluğa erişmiş durumdaydılar. Kendi toplumunun geçmişi ile geleceği arasında analitik bağlar kurma süreci, gerekli de olsa zaman zaman acı veren bir süreç olmuştur: Kendileri de ırkçılık, sömürgecilik ve yeni sömürgecilik geçmişleriyle yüzleşme çabası içinde olan Britanyalı, Fransız, Hollandalı ve Amerikalı beyaz kadınların durumu bunu doğruluyor.

Japon feminist sanatçı Shimada Yoshiko, öteki Asyalı kadınların istismar edilmesinde, sıradan Japon kadınlarının devletleriyle yaptıkları işbirliğine ilişkin bir tartışma başlatmak amacıyla, imparatorluk yanlısı Japon kadınları, fahişeliğe zorlanan Koreli kadınlarla aynı çerçeve içine yerleştirdiği eserler yarattı.[123] O ve başka çağdaş Japon tarihçileri ve sanatçıları, Japon kadınlarının yaygın bir biçimde İkinci Dünya Savaşı'nın yalnızca kurbanları olarak gösterilmelerini sorgulamaktadırlar.[124] Günümüz Japon feministlerinden pek çoğuna göre, kadınların savaşlarda etkisiz bir rolde gösterilmeleri, yalnızca çok sayıda kadının çektiği acıları örtbas etmekle kalmayıp aynı zamanda, çok sayıda kadının emperyalist macera ve savaşa verdiği desteği de gizlemiş olur. Kendilerini kadın hareketinin taraftarları olarak gören kadınlar bile, devletlerinin savaş kararlarını destekleyebilmektedir. Milliyetçi bir feminizmi desteklemek sorunlu bir manevra olabilir.

---

men: New Perspectives for Past, Present, Future içinde, der. Kumiko Fujimura-Fanselow ve Atsuka Kameda (New York: The Feminist Press, 1995), 260-61. Ayrıca bkz. Masanori Yamaguchi, "Değişimin Eşiğinde Erkekler", Fujimura-Faneslow ve Kameda, *Japanese Women* içinde, 247-54.

123 Rebecca Jennison, "Feminist İmgelem: Çağdaş Kadın Sanatçılar Savaşı Anımsıyorlar" (Kadın Tarihi konulu Berkshire Konferansı'nda sunulan tez, University of North Carolina, Chapel Hill, N.C., 7 Haziran 1996). Rebecca Johnson Japonya, Kyoto'daki Kyoto Seiko Üniversitesi'nde görevli. Shimada Yoshiko'nun eserleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Hagiwara Hiroko, "Teselli Kadınları ve Yurtsever Anneler: Shimada Yoshiko'nun Son Çalışmaları", *Visions International*, Mart 1996, 6-8.

124 Bkz. örneğin, Noriyo Hayakawa, "Japonya'da Feminizm ve Milliyetçilik, 1868-1945", *Journal of Women's History* 7, no. 4 (1996): 108-19.

1995'te Pekin'deki Dördüncü BM Kadın Konferansı'nda, Sivil Forum'a katılan Japon feministler, "teselli kadınları" ifşalarına dair güncel tartışma konularının belirlenmesi için tasarlanan bir atölye çalışmasında, diğer Asyalı katılımcılarla birlikte yer aldılar. Japon feministler, hükümetin seks köleliği programından sağ kurtulanların zararlarını eksiksiz olarak karşılamanın doğrudan sorumluluğundan kaçmak amaçlı bir girişimi olarak niteledikleri, Tokyolu yetkililerin Asyalı Kadınlar Fonu oluşturma girişimini protesto eden bir dilekçeyi imzaya açtılar. Yalnızca üç gün içinde dilekçeyi 2250 kişi imzaladı.[125] Böylelikle, bir devletin İkinci Dünya Savaşı fuhuş politikası Soğuk Savaş ertesi uluslararası feminist tartışmaların gündemine taşınmış oldu.

Büyük ölçüde Japon feministlerin örgütlediği halktan gelen baskılar karşısında direnemeyen Japon başbakan Ryutaro Hashimoto, 1996'da ülkesinin altmış yıl önceki cinsel kölelik politikalarından dolayı, kamuoyu önünde resmen özür diledi. Yine de o ve kabinesi, bu politikalara hedef olmuş kadınlara doğrudan tazminat ödenmesini reddetmeye devam ettiler. Uzun süredir iktidarda olan Liberal Demokratların üyesi başbakan, özrünü eskiden Japon sömürgesi olan ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte Japonya'nın en önemli stratejik ve ekonomik ortaklarından biri haline gelen Güney Kore'ye yaptığı resmi bir ziyarette dile getirdi. Koreli dinleyenlerine "tüm kalbimle özür dileyerek affınıza sığınıyorum" dedi.[126] Başbakanın gelişini protesto etmek için gösteri yapanlar arasında, eski "teselli kadınları" da bulunuyordu.[127]

---

125 Mayumi Maruyama, "Forumda Zayıf Lobicilik", *Asahi Evening News* (Tokyo), 19 Eylül 1996. Mayıs 1996'ya gelindiğinde, hükümet destekli Asyalı Kadınlar Fonu "gereken paranın yalnızca bir bölümünü" toplayabilmiş ve eski Sosyalist başbakanın karısı olan hareketin başlıca kurucularından Tomiichi Murayama, Liberal Demokrat Parti hükümetinin, devletin Asyalı kadınların savaş dönemi köleliğini eksiksiz tazmin etmesi taleplerine kayıtsız kalmasını protesto etmek için, görevinden istifa etmişti. Bkz. Nicholas D. Kristof, "Savaşın 'Teselli Kadınları' İçin Japon Fonu Krizde", *New York Times*, 13 Mayıs 1996.

126 "İkinci Dünya Savaşı Seks Kölelerinden Özür Dilendi", *Boston Globe*, 23 Haziran 1996.

127 *A.g.e.*

Japon, Koreli, Tayvanlı ve Filipinlilerin düzenlediği protesto gösterilerinin pek çoğunun hedefinde, devlet destekli özel bir hayır kurumu olan Asya Kadınları Fonu yer alıyordu. Hükümet, Japon devletinin savaş zararlarına karşılık resmi tazminatları daha önce ödediğinden, seks köleliğinden sağ kalanlara en iyi hizmetin, sivil bir hayır kuruluşu olacağını öne sürüyordu. Hükümet sıradan yurttaşları fona katkı yapmaya davet etti; böylelikle fondan yaşlı kadınlara para dağıtılabilecekti. Ancak feministler ve "teselli kadını" diğer eylemciler, söz konusu fonla savaş zamanındaki fuhuş düzenlemelerinin suçunun millete yüklendiğini, oysa gerçek sorumluluğun devlette olduğunu söyleyerek tepki gösterdiler. Bu dört ülkeden feministler bunun üzerine Mart 1996'da, Özel Sözcü Radhika Coomaraswamy'nin hayattaki "teselli kadınlarına" tazminatın özel Asya Kadınları Fonu değil Japon devleti tarafından ödenmesi teklifinin oya sunulacağı BM İnsan Hakları Komisyonu'nda kulis yapmak üzere Cenevre'ye gittiler. Japon hükümeti kendini köşeye sıkışmış hissediyordu. Yetkililer onca çabayla elde ettikleri, Japonya'nın [BM – ç.n.] Güvenlik Konseyi'nde sürekli bir sandalye edinme şansını tehlikeye atmak istemiyorlardı. Ancak İnsan Hakları Komisyonu'ndaki oylama, Sözcü'nün önerisini destekleyecek yönde sonuçlanınca, Başbakan Hashimoto, her şeyi göze alıp Japon hükümetinin boyun eğmeyeceğini, yalnızca dolaylı tazminat ödemelerini sürdüreceğini ve dolayısıyla, devlet büyüklerinin İkinci Dünya Savaşı'ndaki zorla fuhuş politikalarının sorumluluğunu doğrudan üstlenmeyi reddetmekte kararlı olduğunu açıkça bildirdi.[128] Japon devlet yetkililerinin "teselli kadınları" sorununun kendiliğinden dineceği umudu, 1998'de bir Japon mahkemesinin, hükümetin muğlak özürlerin ötesine geçerek eski "teselli kadınlarına" doğrudan tazminat ödemesi kararıyla yeniden kırıldı. Japon devletine karşı dava açan üç yaşlı Güney Koreli kadının lehine hüküm veren Hâkim Hideaki Chikashista, ordunun İkinci Dünya Savaşı sırasındaki faaliyetlerini, bir cinsel ve etnik ayrımcı-

128 Takemi Chieko, "Bizi İki Kere Öldürüyorlar: Asyalı Kadınlar Fonu", *AMPO Japan-Asia Quarterly Review* 27, no. 3 (1998), 14-16.

lık biçimi ve "çok önemli bir insan hakları ihlali" olarak nitelendirdi.[129] Hâkim Hideaki Chikashista, adli kültürün militarizasyonunu hafifletecek adımlar atmaktaydı.

CİNSEL ASKERÎ İTTİFAKLAR

Kim Yeon Ja elli üç yaşında. Kendine Koreli kadınlar ve Amerikalı erkek askerlerin çocuklarını eğitmek gibi yeni bir uğraş edinmiş. Yıllar boyu kendisi de, Güney Kore'nin yaygın savaş sonrası fuhuş endüstrisinin bir parçası olmuş. Hikâyesini anlatırken uzun süre nereden başlayacağını düşünüyor.[130] Anlattığına göre babası Güney Kore polis gücünde başarılı bir kariyer yapmış, ancak daha sonra, annesi eğitimsiz olduğundan Kim ve annesini terk etmiş. Annesi tezgâhtar olarak hayatını kazanmaya çalışıyormuş. Kim ilkokulda öğrenciyken uzak bir erkek akrabalarının tecavüzüne uğramış. Birkaç yıl sonra on birinci sınıftayken Kim'e, bu defa Güney Kore ordusunda asker olan bir başka akrabası tarafından tecavüz edilmiş. Eğitimine devam ederek 1960'ların başında liseden mezun olmuş ve Seul'de gazete muhabiri olarak bir iş bulmuş, ancak gazetenin kapanmasıyla işini kaybetmiş. Ekonomik durumu iyice riskli hale gelmiş. Küçük bir daire kira-

129 "Japon Mahkemesi Üç Genelev Kurbanına Arka Çıktı", *New York Times*, 28 Nisan 1998. Bundan bir hafta önce, Güney Kore'nin yeni seçilen başkanı Kim Dae Jung, kendi yönetiminin Güney Koreli "teselli kadınları" için Japonya'dan doğrudan tazminat istemeyi durduracağını ve hayatta kalan kurbanlar için para tazminatlarını kendi bütçesinden dağıtacağını açıklamıştı. Bkz. Stephanie Strom, "Seul, Savaş Genelev Kadınları İçin Japon Fonlarını Talep Etmeyecek", *New York Times*, 22 Nisan 1998. Japonların İkinci Dünya Savaşı özür politikaları hakkında daha fazlası için bkz. Ryuji Mukae, "Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı Konusunda Meclis Teklifi", *Asian Survey* 36, no. 10 (Ekim 1996)

130 Bundan sonraki ayrıntılar, Wellesey College'da siyaset bilimi profesörü Katharine Moon tarafından düzenlenen bir etkinlik kapsamında, burada, Kim Yeon Ja tarafından yapılan bir sunumdan alındı, Wellesey, Mass, 8 Şubat 1995. Kim Yeon Ja, Kore'deki ABD Askerleri Tarafından İşlenen Suçların Bitirilmesi İçin Kadın İnsan Hakları Komitesi Ulusal Kampanyası'nda faaliyet gösteriyor, Oda no. 708, Christian Blvd., 136-46, Yunchi-Dong, Chongro-ku, Seul, Güney Kore, 110-470.

Resim 5: *Bir Amerikan askeri üssünün yakınlarında fahişe olarak çalışan Güney Koreli bir kadın. Askerlerle sadece cinsel ilişki için değil başka maddi beklentiler için de tanışmak zorunda. Küçük odası için aldığı yatak, vantilatör, televizyon ve müzik seti nedeniyle borçlarını ödemesi gerekecek. (Fotoğraf: Saundra Sturdevant. "Kulüplerin arkasında küçük odalar kiralayan kadınlar... (Güney Kore'de)",* Let the Good Times Roll *içinde, Saundra Sturdevant ve Brenda Stoltzfus, The New Press, New York, 1992, s. 191.)*

layıp orada kitap ve ayakkabı satmış. Farkında olmadan dükkânını Seul'ün genelevler bölgesinde kiralamıştır. Güney Kore'nin her yerine dağılmış olan Amerikan askerî üslerinin çoğunu çevreleyen, *GI* [Amerikan askerî – ç.n.] kasabaları denen yerlerden birinde çalışan bir kadın, daha fazla para kazanabileceğini söyleyerek Kim'e oraya taşınmasını önermiş. Kısa süre sonra Kim geçimini fahişe olarak sağlamaya başlamış; müşterilerinin hemen hepsi Amerikan askerleriymiş. 1960'lar ve 1970'ler boyunca fuhuş koşullarına dayanabilmek için stratejiler geliştirmiş. Söylediğine göre kendisini satmak ona acı vermiyordu, "çünkü çoğu zaman uyuşturucu kafasında oluyordum".

Muhafazakâr Koreli yorumcuların tipik yaklaşımı, fahişe olarak çalışan kadınları, sırf kendi boş tüketici arzularını doyurmak için para peşinde koşan kişiler olarak değerlendirmektir. Koreli ve Koreli-Amerikan yeni bir feminist araştırmacılar kuşağı, bu geleneksel portreye itiraz ediyorlar. Katharine Moon da bu bunlardan biri. Moon, eskiden de şimdi de fuhuş endüstrisine giren kadınların çoğunun, fuhuşun onlara yaşamlarını sürdürmeye, yalnızca kendilerini değil, genellikle çocuklarını, ana babalarını ve kimi zaman da okuyan kardeşlerini geçindirmeye yetecek bir gelir sağlayan tek iş olduğuna inanan, yoksul kadınlar olduklarını gösteren araştırmalara işaret ediyor. Bu kadınların çoğu fuhuşa başlamadan önce cinsel tacize uğramışlar.[131] Bu tablo 1960-1997 Kore ekonomi "mucizesi"nin pek konuşulmayan yönü.

GI kasabasındaki [zaman zaman "camptown" (karargâh kasabası – ç.n.) ya da "Americatown" olarak da anılıyor] her kulübün girişinde, tüm kadın çalışanların fotoğraflarının asılı olduğu bir tabela yer alıyordu. Her kadının isminin yanında bir numarası olması gerekiyordu. Kim'in anlattığına göre Amerikan ordusu subayları, ziyaretlerinde, her kadının fotoğrafının yanında bürokratik numarasının yazılı olup olmadığına dikkat etmezlerdi. Kim ve barlardaki diğer kadınlar, erkek müşterilerini zührevi hastalıklardan korumak için tasarlanmış olan ABD ordusunun düzenlemeleri gereği, uzman doktorların yaptığı haftalık vajinal muayenelere girmek zorundaydılar. Muayeneyi geçemeyen kadınlara, işletmelerinin ABD üs komutanlarının onayını alması için bar sahiplerinin tüm kadın çalışanlarına zorunlu tuttuğu sağlık karnesinden verilmezdi. Bir kadın sağlık karnesi olmaksızın fuhuş yapmakta ısrar ederse, ABD askerî polisi tarafından alınıp iki haftalık bir tedavi için dağlık bölgedeki zührevi hastalıklar hastanesine yollanabilirdi. Kim ve diğer kadınlar bu hastaneden "tımarhane" diye söz ediyorlar, oraya gönderilmekten ödleri kopuyordu.

131 Katharine Moon, *Sex Among Allies: Military Prostitution in U.S. - Korea Relations* (New York: Columbia University Press, 1997), 22-24. Ayrıca bkz. Sturdevant ve Stoltzfus, *Let the Good Times Roll*, 166-239.

Güney Kore'deki Amerikan askerlerine hizmet veren fuhuş endüstrisi kendi haline bırakılmamıştır. Onun yerine her biri kendi isteklerinin karşılanmasını garantiye alacak denetimleri uygulama peşindeki iki hükümet tarafından, bilinçli bir biçimde şekillendirilmiştir. Öyle ki sözgelimi Seul'deki devlet adamları 1960'lardan itibaren, her GI kasabasında bir Özerk Kadınlar Derneği'nin kurulmasını desteklemiştir. Bu derneklerin her biri, uygulamada özerk olmaktan çok uzaktır. Katharine Moon'un bulgularına göre "yerel emniyet ve hükümet yetkilileri dernek liderlerini seçiyor ve kadınların faaliyetlerini sürekli gözetliyorlar"dı.[132] Başlıca hedeflerden biri, özellikle de tüm kadınların cinsel yollarla bulaşan hastalıklardan uzak olmalarını garantilemek için, fuhuş sektöründeki kadınları birbirlerini gözetlemeye razı etmektir. Bu uygulama gerek Britanya hükümetinin 19. yüzyılda uyguladığı sistem gerekse ABD-Filipinler ittifakının daha yakın dönemli sistemine yenilikçi bir alternatif getirmiştir.

Tüm bunlara rağmen barlarda çalışan kadınların, ABD ordu mensupları ve Koreli işbirlikçileri tarafından uygulanan düzenlemelere kafa tutmak için, zaman zaman tamamen bağımsız örgütlü eylemlere giriştikleri de olmuştur. Kim Yeon Ja 1972'de yapılan gösterinin bir ilk olduğunu düşünüyor. Kadınların "Bizim de insan olarak haklarımız var" gerçeğini yeni fark ettiklerini, bunun üzerine onların özerklik ve saygınlıklarını ellerinden alan düzenlemelerin değiştirilmesi çağrısıyla, "bin kadın, üssün önünde gösteri yaptıklarını" söylüyor. "İtfaiye hortumlarıyla üstümüze su püskürttüler." Kadınların isteklerine karşı ordunun tek cevabı buydu.

1970'lerin ortalarına gelindiğinde Amerikan üssü yerleşimlerindeki kadınlar örgütlenmelerini ilerletmişlerdi. 1976'da eğlence mahallesinde bir Amerikan askeri, Koreli bir kadını ateşe verdikten sonra boğarak öldürmüştü; olayın bir tanığı bu-

132 Moon, *Sex Among Allies*, 25. Ayrıca bkz. Katharine Moon, "Askerî Fuhuş ve Militarize Kadınların Hipermaskülizasyonu", *Inside/Outside:Women and the U.S. Military* içinde,der. Francine D'Amico ve Laurie Weinstein (New York: New York University Press, 1998).

lunduğu halde tek bir asker bile tutuklanmadı. Bu olaydan kısa süre sonra bir kadın daha öldürüldü. Kim Yeon Ja "Bunca adaletsizlik karşısında öyle öfkelendik ki, yalınayak üsse koştuk" diye anlatıyor. Bunun üzerine Kore polisi harekete geçerek kadınlara bu olayın takipçisi olacakları sözü verdiler. Sonunda Amerikalı bir asker tutuklanarak hüküm giydi.[133] Ancak ABD-Kore Cumhuriyeti Kuvvetlerin Statüsü Antlaşması (SOFA) şartlarına göre, hüküm giyen askerin Kore'de hapis yatmasına izin verilmiyordu. Asker ABD'ye iade edildi.

SOFA, ABD hükümeti ile onun uluslararası ortakları arasında askerî bir ittifakın pekiştirilmesi ve sürdürülmesinin en önemli araçlarından biridir. Bir SOFA sözleşmesi, Amerikan birliklerinin ev sahibi devletin topraklarında hangi koşullar altında konuşlandırılacağını en ince ayrıntılarıyla verir: Sağlık, denetim, güvenlik, finans. Bunların tümü, bu resmî diplomatik anlaşmalarla sonuçlanan, hükümetler arası yoğun müzakerelerin konularını oluşturur. Bu işbirliği anlaşmalarının minik harflerle yazılmış sayfaları, halkın tetkikine açık değildir. SOFA için yapılan kapalı kapılar ardındaki görüşmelerde, devlet yetkilileri militarizasyonun cinsel politikalarını belirler.

Herhangi bir SOFA antlaşmasının fiilen uygulanması yetkisi, Amerikan üs komutanına verilmiştir. Hükümetler arası bir ittifakın nasıl işlediği hakkında gerçekçi bir fikir edinmek isteyen biri, gözünü üs komutanlarından ayırmamalıdır. Denizaşırı bir ABD gücünde yer alan bir üs komutanı, sırf Beyaz Saray ya da Devlet Bakanlığı'ndaki siyaset adamlarının maşası olarak görülmemelidir. Bu adam, (ABD kadın subaylarının üs komutanlığına terfi ettirilmesi nadirdir), Savunma Bakanlığı üst düzey yetkililerinin planlarını uygulayan önemsiz biri olmaktan ibaret de değildir. Bir üs komutanının kendi kaygıları ve kendi

133 Benzer bir dava bir romana konu oldu. Güney Kore'de ABD ordusuna on yıl hizmet vermiş olan Martin Limon tarafından yazılan bu roman, Amerikan askerî personelinin üsleri etrafındaki barları ve fuhuş endüstrisini nasıl kendi yaşamlarıyla içiçe geçirdiğine dair bazı aydınlatıcı ipuçları içeriyor, *Jade Lady Burning* (New York: Soho Press, 1992). Kore'deki Amerikan askerî fuhuşu hakkında özyaşam öyküsünden esinlenilen bir başka roman için bkz. Heinz Insu Fenkl, *Memories of My Ghost Brother* (New York: Penguin Books, 1997).

Resim 6: *Amerikan ordusu, Güney Kore'deki üsleri çevresinde yer alan kulüplerle ilişkilerini kurumsallaşmış biçimde düzenlemek için adımlar atıyor. Resimde Sivil Askeri Müdahale timi üyelerinden biri yerli Korelilerle Amerikalı erkek askerler arasındaki tartışmada aracılık yapıyor. Bu aracılık rolü için sıklıkla Koreli-Amerikalı askerler amirleri tarafından görevlendiriliyor. (Fotoğraf: Saundra Sturdevant. "Sivil Askeri Operasyonlar (SAO) aracığıyla... (Güney Kore)",* Let the Good Times Roll *içinde, Saundra Sturdevant ve Brenda Stoltzfus, The New Press, New York, 1992, s. 201.)*

kariyer hedefleri vardır. Tipik bir üs komutanı, albay rütbesi taşır. Yani (şimdilerde küçük üslerde tek tük de olsa kadın da olabilen) bu kişi, askerî kariyerinin çok hassas bir noktasındadır. Tüm ordularda generaller (ya da amiraller) için ayrılan yer, albaylık rütbesine ayrılandan daha sınırlı sayıdadır. Tüm albaylar terfi ettirilmezler. Bir albay, general olma umudu taşıyan kişidir. Üslerinin onun bir üs komutanı olarak gösterdiği performansı ne şekilde değerlendirdiklerine bağlı olarak pek çok şey değişebilir. Bir üs komutanının kendi istihbarat kaynakları ve kendi sosyal çevresi vardır.

Üs komutanı ve onun yardımcısı (1990'larda üs komutanı yardımcısı rütbesi kazanan Amerikan kadın subayların sayısı

artmıştır), ev sahibi ülkenin yerel yetkilileriyle ve yerli işyeri sahipleriyle pürüzsüz ilişkiler kurmaktan kârlı çıkabilir. Örneğin Güney Kore'deki Amerikan üsleri komutanları için, üyelerinin pek çoğunu fuhuş endüstrisinin kalbindeki bar ve disko sahiplerinin oluşturduğu Kore Ticaret Odası ile karşılıklı ilişkiler geliştirmek, genel kabul gören bir usuldür. Bazı Amerikan ordu subayları, kadın ya da erkek olsun, üs komutanı yardımcısı olarak, görevlerinin bu yönünden son derece rahatsız olduklarını bildirmişlerdir. Öte yandan performansları –ve dolayısıyla da gelecekte terfi etme şansları– üs ile yerel işletmeler arasındaki bu ilişkileri ne denli kazasız belasız sürdürecekleriyle bağlıdır.[134]

Araştırmacı Katharine Moon, bir SOFA antlaşmasının revize edilmesine yol açan devletler arası müzakerelere dair, belki tek feminist analizi yazan kişidir. Onun 1970'lerin başlarındaki uluslararası politikalara ilişkin araştırmaları, Amerikalı erkek devlet yetkilileri ile Güney Koreli erkek devlet yetkililerinin, Amerikalı erkek askerlerin Koreli kadınları cinsel olarak kullanma hakkını korumak istemelerinde, kendilerince nedenleri olduğunu gösteriyordu; yine de, her biri, bu kullanım hakkının denetlenme biçimlerinin revize edilmesini istediler.[135]

Moon'un bulgularına göre, 1970'lerin başlarında Richard Nixon başkanlığındaki Amerikan yönetimi, ABD ordusunu, halkın desteğini çektiği Vietnam Savaşı'ndan kurtarma çabasındaydı. Yönetim hem Vietnam hem de Asya'nın diğer yerlerinde, yerel rejimlerin, Soğuk Savaş'ın askerî yükünün daha büyük bir kısmını üstlenmelerini istiyordu. Aynı dönemde Pentagon yetkilileri, her branştan siyah ve beyaz erkek asker-

134 Bu yorum isimlerinin saklı kalması sözü vererek Savunma Bakanlığı'nın düzenlediği bir konferans sırasında görüştüğüm orta-kademeli üç ABD subayı ile yaptığım konuşmalardan alındı, Annapolis, Maryland, 16 Eylül 1993.

135 Katharine Moon, *Sex Among Allies: Military Prostitution In U.S. - Korea Rlations* (New York: Columbia University Press, 1997). Moon'un araştırması, A.B.D. - Kore Kuvvetlerin Statüsü Ortak Komitesi'nin 1972'den 1976'ya kadar olan toplantılarının ABD hükümeti tutanaklarının yanısıra, ABD üsleri çevresindeki barlarda çalışan kadınların sözlü tanıklıklarına dayanıyor. Kim Yeon Ja, bu kadınlardan biri.

ler arasındaki düşmanlığın Amerikan ordusunun verimliliğini tehdit etmesinden gitgide daha fazla ve belki biraz da gecikmeli olarak endişe duymaya başlamışlardı. Barlar ve genelevler, kavgaların en sık yaşandığı ve siyahların ırk ayrımcılığı suçlamalarına hedef olan yerler arasındaydı. Örneğin "Güney Kore'de, Camp Humphries civarında bir bar sahibi ile onun beyaz Amerikalı asker hamileri ve destekçileri, siyahları bu barlardan soğutmak için, Kore Cumhuriyeti (ROK) denizcilerine, civarda dövdükleri her Afro-Amerikalıya karşılık yüklü bir para ödüyorlardı."[136] Amerikan üs komutanları, bu ayrımcı tavrı engellemek için pek bir şey yapmıyorlardı. Siyah Kongre Kurulu bu konuyu tartışmaya açmıştı. SOFA'nın yeniden müzakere edilmesi, Savunma Bakanlığı yetkililerine, ordu içindeki bu ırksal gerilimlerin azaltılması yönünde girişimde bulunma fırsatı yarattı.

Moon'un araştırmasına göre, 1970'lerde, Güney Koreli üst düzey devlet adamları, Soğuk Savaş ittifakı siyasetinde ABD'nin "küçük kardeşi" rolünü oynamaya daha isteksiz ve SOFA'nın, antlaşmanın eşitler arasında olmadığını açıkça ortaya koymuş olan başlangıçtaki şartlarına karşı daha tepkili hale geliyorlardı. Sözgelimi, ABD üsleri civarındaki kasabalarda sağlık kontrolleri ve güvenlik işlerinin yürütülme sürecinde, Amerikan askerlerinin disiplini ve sağlığı uğruna Korelilerin egemenliğinden ödün verilmesi kızgınlığa yol açıyordu. Ancak Güney Kore hükümetini ve ordusunu yönetenlerin, genelde kadınlara, özelde fuhuş sektöründe çalışan kadınlara ilişkin kendilerince fikirleri vardı. Kadınlar, Amerikan Soğuk Savaş stratejisinin piyonlarından ibaret değillerdi; onlar birer ROK [Kore Cumhuriyeti – ç.n.] yurttaşıydılar; başlangıçta, bunlar, Koreli seçkinler sınıfının üyeleri tarafından, müttefik ordunun erkeklerinin kendilerini "evlerinde" hissetmelerini sağlamakla kahramanca bir davranış gösterdiklerinden, aynı anda hem "düşmüş kadın" hem de "yurtsever" olarak nitelenmiş dahi olabilirler. Yurtsever fahişelik tanımlamalarına rağmen, fuhuş

136 Westheider, *Fighting on Two Fronts*, 144.

yapan kadınlara hâlâ kötü gözle bakılıyor, bunlar yalnızca saygın olmayan mesleklerinden dolayı değil, yabancı erkeklerle içli dışlı olmaları yüzünden de hor görülüyorlardı. Milliyetçi ataerkil ikilemin –egemenlik, kadınlık ve cinsellik üzerine– bu üçlü muhafazakâr çeşitlemesinden dolayı, Güney Koreli erkek devlet adamları, Amerikan muadilleri ile, revize edilmiş yeni bir SOFA antlaşması imzaladılar.

İki ülkenin yetkilileri bir araya gelerek, "Karargâh Temizlik Kampanyası"nı uygulamaya koydular. Bu iki devletin –ırksal sürtüşmeler, küresel güvenlik, egemenlikten taviz verme ve rejimin istikrarına ilişkin– kendi siyasi endişelerine karşı buldukları çözüm, Amerikan askerlerine hizmet veren Koreli fahişelerin daha sıkı bir biçimde denetlenmesiydi. Katharine Moon'un araştırmasının da gösterdiği gibi, yeni denetimlerin hedefi, askerî fuhuş endüstrisini teşkil eden yaygın ve mükellef ilişkiler ağı değildi. Masanın her iki tarafındaki politikacılar, bundan ziyade, sistemin bütününün en az ideolojik bedel ödeyerek en fazla denetim kurabilecekleri kesimine –fahişelere– odaklanmayı daha kolay buldular. Böylelikle ABD-Kore Cumhuriyeti arasındaki işbirliği ilişkilerini iyileştirme adına karargâhların "arındırılması", fahişe olarak çalışan kadınların "arındırılması" olarak yorumlandı. Onların ve dolayısıyla Amerikan-Koreli ilişkilerinin kesin bir biçimde arındırılması için, fahişelerin bedenleri daha sıkı bir biçimde denetlenecekti. Aslında bu karar, ABD'li beyaz ve siyah erkek askerlere eşit biçimde paylaştırılabilmeleri için, bu kadınların bedenlerine erişimin denetlenmesi anlamına geliyordu. Aynı zamanda, zührevi hastalık kapmış olan kadınların her ırktan Amerikalı askerlere hastalık bulaştırmalarını engellemek üzere, daha müdahaleci önlemlerin alınması da emrediliyordu.

Anlaşmanın tarafları, kadın bedenleri üzerindeki denetimin sıkılaştırılmasının, askerler arasındaki ırkçı düşmanlıkları azaltacağını, askerlerin moralini sürekli kılacağını, Kore Cumhuriyeti elitinin özgüvenini tazeleyeceğini ve ABD'nin, müttefikini komünistlerin istilasından koruma hedefine olan bağlılığını yeniden güçlendireceğini ima ediyorlardı. Ortada bir So-

ğuk Savaş vardı; kadınların potansiyel cinsel özerkliklerini kullanmalarına izin verilerek, devletlerin güvenlik formülleri tehlikeye atılamazdı.[137]

Güney Kore'nin kendi askerlerinin –asker müşteriler ve ülkenin cinsel eğlence endüstrisindeki kurumsal aktörler olarak– fuhuş içindeki rolü, Kore siyasetinde, Amerikan ordusununkinden çok daha az dikkat çekmektedir. Kore milliyetçiliğinin iki farklı kolu, Koreli askerlere yönelik sorgulamaların önünde engel oluşturmaktadır. Her şeyden önce ülkenin siyasi elitleri, ordu mensupları, üst düzey devlet adamları ve yürütmeden sorumlu politikacıların temsil ettiği Güney Kore milliyetçiliğinin muhafazakâr kolu, 1980'lerde yaygınlaşan demokrasi yanlısı hareket tarafından generallerin hükümetten düşürülmesinden sonra bile, Kore ordusunu dokunulmaz kılmıştır. Bunun yanı sıra Güney Kore'nin solcu milliyetçileri, Amerikalıların, ülkelerinin içişlerine karışmalarını, tepkilerinin başlıca hedefi haline getirmişlerdir. Bunlar bir yandan devlet kademelerinde ve işyerlerinde baskıcılığın ortadan kalkması ve özellikle de generallerin siyasal gücünün sınırlandırılması için kampanyalar başlatırken, çoğu zorunlu görev yapan rütbesiz erkek askerlerin cinsel pratiklerine eleştiri yöneltmeye gönülsüzdüler.

Koreli feministler, solcu milliyetçilerin tarafında yer almışlardır. Çok sayıda feminist bizzat bu hareketten gelmedir ve kendisini bu hareketin bir parçası olarak görmektedir. 1997'de geniş bir yelpazeden Koreli seçmenlerin desteğini kazanan merkez sol, ilk defa başkanlık seçimlerini kazanmayı başarmıştır. Pek çok feminist, sol kanat milliyetçi hareketle kurdukları ittifakı, hâlâ eylemlerine verilecek desteğin ve popüler meşruiyetlerinin en güvenli dayanağı olarak görmektedir. Kore solunda yer alan milliyetçilerle ittifaklarından vazgeçmek –veya daha büyük bir cesaret göstererek onlara açıkça kafa tutmak– feministlerin yalnızca zihinsel bir dönüşümden geçmelerini değil aynı zamanda, ilkin 1920'lerde ortaya çıktığı

137 Moon, *Sex Among Allies*, 331.

halde feminizmi hâlâ yabancılardan ithal bir ideoloji olarak gören bir toplumda, büyük bir stratejik cesareti gösterebilmelerini gerektirir.[138]

Bunun tersine ABD askerî fuhuşuna karşı çıkmak Koreli feministlere, baskın popülist milliyetçi söyleme eklemlenme fırsatı verir: Bu mantıktan yola çıkıldığında, Koreli kadınları istismar eden yabancı askerler, Kore ulusunun kendisini istismar etmektedir; aynı şekilde Amerikalı asker muadillerinin Koreli kadınları istismarına izin veren eski askerî elitler de Kore ulusunun haklarını ihlâl ediyorlardı. Kore askerî fuhuşunu açıkça eleştirmek, Koreli feministleri yalnızca feminist olmayan bu erkek milliyetçilerle ittifaklarının temelinden mahrum bırakmakla kalmayıp onları potansiyel vatan hainliği suçlamalarıyla da karşı karşıya bırakır. Onca Korelinin ekonomik krizle sarsıldığı yeni yüzyılın başında, "vatan haini" olarak görülmek daha da ağır bir bedel ödemeyi gerektirecektir. Kadınlar, politikacılar ve medya tarafından, toplumun ekonomik sarsıntıyı atlatabilmesi için, her zamankinden daha milliyetçi olmaya davet edilmişlerdir; onlara daha fazla fedakârlık yapmaları, kendi ekonomik beklentilerini azaltmaları, bunalım kurbanı kocalarına destek olmayı kendilerine görev edinmeleri salık verilmektedir.[139] Nitekim yerli mal ataerkilliğe karşı koymak için, riskli bir dönemdir. Ekonomik krizler, eril militarizmin normalizasyonunu pekiştirebilir.

Böylelikle üslere karşı çıkan milliyetçi ve demokrasi yanlısı hareketlerin içerideki ataerkil politikaları, yerel askerî fuhu-

---

138 Başlangıç yıllarındaki Kore feminizmi, milliyetçiliği ve (Batı ve Japon) emperyalizmi arasındaki karmaşık ilişkilerin daha ayrıntılı bir sorgulaması için bkz. Insook Kwon "1920'lerde 'Yeni Kore Kadın Hareketi': Emperyalizm ve Kadınlar Arasındaki İlişkinin Yeniden Düşünülmesi", *Gender and History* 10, no. 3 (Kasım 1998): 381-405. Koreli kadınların kapitalizm deneyimleri konusunda feministlerin yorumlarına dair daha fazlası için bkz. Seung-Kyung Kim, *Class Struggle or Family Struggle? The Lives of Women Factory Workers in South Korea* (New York: Cambridge University Press, 1997); ve Jeong Lim Nam, "Güney Kore'de İhracat Bağımlılığında Kadınların Rolü ve Sendikalarda Devlet Denetimi", *Women's Studies International Forum* 17, no. 1, (1994): 57-67.

139 Soung-ai Choi, "Kimin Namusu, Kimin Utancı: Kadınlar, Erkekler ve Ekonomik Kriz", *Asian Women Workers Newsletter* 17, no. 2 (Nisan 1998): 15-16.

şun kamuoyunca hoş görülmeye devam etmesine yardımcı olur. Dolayısıyla, Koreli feministlerin milliyetçiliğe yönelik bir tavır alma konusunda halen devam eden gelişimleri, onların –geçmişte ve şimdiki, yerli ve yabancı, militarize olan ya da olmayan– her tür fuhuşa karşı tavırlarının biçimlenmesinde belirleyici olacaktır.[140]

Koreli ve Asyalı-Amerikan kadın yönetmenler, Koreli kadınların yaşamlarında halen oynadığı rol açısından, Soğuk Savaş sonrası ABD askerî fuhuş sistemini anlatan belgesel çalışmalara başladılar.[141] Bu hiç de basit bir hikâye değil.

> Orada bira, kızlar, yemek ve kulüpler – kısacası bir gencin isteyebileceği her şey var.[142]

Genç bir Amerikalı erkek asker, bugün Güney Kore'de askerlik yapmanın iyi taraflarına ilişkin izlenimlerini böyle özetliyor. "Kızların" izlenimleri ise çok daha farklı. Yönetmenler T.J. Takagi ve Hye Jung Park'ın, *The Women Outside* [Dışarıdaki Kadınlar] adlı belgeselleri için görüştükleri Koreli bir kadın, baskılardan çok, borçları nedeniyle kendini kapana kıstırılmış hissettiğini söylüyordu. Kadın aylık 250 dolar geliriniz ve her ay eve para göndermenizi isteyen ailenize karşı sorumluluğunuz yüzünden, genelev sahibine olan borcunuz gitgide

---

140 Koreli feministlerin milliyetçilik –ve milliyetçiler– konusundaki tartışmaları hakkında daha fazlası için bkz. Kyung-Ai Kim, "Milliyetçilik: Güney Kore'de Feminizm'e Destek veya Köstek", *Women's Studies International Forum 19*, no. 1-2 (1996): 65-74. Bu özel sayı toplumsal cinsiyet, etnik köken ve milliyetçilik konularına ayrılmış ve Barbara Einhorn tarafından yayına hazırlanmış. Ayrıca bkz. Yung-Hee Kim, "Milliyetçiliğin Mandası Altında: Modern Kore'de Feminist Girişimlerin Gelişimi, 1860-1910", *Journal of Women's History* **7**, no. 4 (Kış 1995). 120-36.

141 Bkz. örneğin, *The Women Outside*, yönetmen: J.T. Takagi ve Hye Jung Park (New York: Third World Newsreel, 1995) ve *Camp Arirang*, yönetmen: Diana S. Lee ve Grace Yoon-Kyung Lee (New York: Third World Newsreel, 1995).

142 Bu alıntı ve sonrakiler, J.T. Takagi ve Hye Jung Park'ın Güney Kore'de, ABD üsleri etrafında fahişeler olarak yakın geçmişte çalışmış ve şimdi çalışmakta olan kadınlar hakkındaki filminden. Bu kadınlardan bazıları Amerikalı askerlerle evlenerek ABD'ye yerleşmişler. Yeni göçmenler olarak bunların deneyimleri de belgeselde yer aldı, bkz. J.T. Takagi ve Hye Jung Park, *The Women Outside*.

tırmanırken askerî genelevi terk etmenin ne denli zor olduğunu anlatıyordu. Bunu yapsanız bile bir kez genelevden ayrıldığınızda, pek çok Koreli tarafından dışlanacağınızı bilirdiniz. Pek çok kadın için, bir Amerikan askerîyle evlenmek, borç köleliğinden kurtulmanın tek yolu olarak görülür olmuş. Bazı Amerikalılar bunu seziyorlar. "Bu günlerde GI'lar bizimle derin ilişkilere girmiyorlar." Bunu söyleyen kişi, bakımını tek başına sağladığı iki çocuğu olan Koreli bir kadın. Çocukların iki Amerikalı babasından "biri iyi, öteki sertti".

1990'ların başlarında, asker eşleri olarak ABD'ye gelen kadınların sayısı yılda 1200 olarak hesaplanmış. Bu trendin resmen kabullenilmesi üzerine, Amerikan ordusu (USO aracılığıyla) bir Gelinler Okulu'nu eğitime açtı. Bir okul yöneticisi, okulu ziyaret eden yönetmenlerle konuşurken gururlu olduğunu ifade ediyor. Okul Amerikan ordusunda görevli kocalarının beklentilerini karşılayabilmeleri için, Koreli kadınlara yardımcı oluyor. Gelinler Okulu hocaları, Koreli kadınlara, sözgelimi Amerikan mutfağına ilişkin temel bilgileri öğretiyorlar: "Kahvaltıyla başlayıp egzotik tatlılara kadar gidiyoruz."

Genç, beyaz bir Amerikan askeri olan Todd, kendisiyle söyleşi yapan birine, dil ve kültür bariyerlerinin aşılmasının zor olduğunu itiraf ediyor: "Ona yaptığım işi anlatmam zor." Kendisi başarısız olmuş böyle pek çok evlilik duymuş; yine de biraz da özlemle şöyle diyor: "İki insan birbirini seviyorsa sorun yok demektir." Todd'un Koreli nişanlısı onu evine, ailesiyle tanıştırmaya götürmüş. Çok sıkıntılı anlar yaşanmış. Ama genç kadın da umudunu koruyor: "Ona güveniyorum, ona bağlıyım."

Koreli kadınlar yeni asker eşleri olarak ABD'ye vardıklarında, daha büyük zorluklarla karşılaşıyorlar. Bazıları Amerikalı diğer asker eşlerinin onları kabullenmediğini görüyor. Zaman zaman Koreli kadınların kocaları, bu kadınların açık ırkçılığına karşı çıkıyorlar. Ancak ırkçılık yapan kadının kocasının, Koreli kadının kocasından daha üst rütbeli olması durumunda, bu tür bir sürtüşmeye girmek kolay olmayabiliyor.

Koreli kadınlar ayrıca, sık sık diğer Koreli Amerikalılar tarafından dışlanma sorunuyla yüz yüze geliyorlar. Bunların pek

çoğu Amerikalı erkeklerle evlenmeden önce fahişelik yaptıklarını düşündükleri bu kadınlardan utanç duyuyorlar.

Amerikan erkek askerlerle Koreli kadınlar arasındaki evliliklerin %80'i –çoğunlukla kocanın karısına fiziki kötü muamelesi yüzünden– boşanma ile sonuçlanıyor.[143] Boşanan kadınlar geri dönmüyorlar. Takagi ve Park kameralarını, bir Amerikan askerî üs kasabası olan Florida, Jacksonville'e taşımışlar. Burada üs dışındaki köhne eğlence mahallesini ziyaret etmişler. Burada Koreli kadınlara rastlamışlar. Yakın zamanda boşanmış Koreli kadınların bazıları barlar ve masaj salonlarında iş bulmuşlar. Yaşamları asla demilitarize olmamış. Yalnızca militarizasyon yeni biçimlere bürünmeye devam ediyor.

1995'te *New York Times,* Metro sayfasında, banliyö fuhuşunun ortaya çıkışına dair bir makale yayımladı.[144] Girişimciler varlıklı şehirlerin alışveriş merkezlerinde, New York City'nin, Great Lake, Long Island gibi şehir merkezinde yaşayanların gidip geldikleri banliyölerinde genelevler kuruyorlardı. Kimi yerde genelevler dışarıdan kuaför salonu ya da doktor muayenehanesi olarak görünecek şekilde kamufle edilmişlerdi. "Söz konusu iş sahası –Mastercard kabul eden ve makul fiyatlar sunan striptiz merkezi niteliğinde genelevler– kentleşmiş bölgenin üst gelir grubuna ait banliyölerinde, bolca park yeri olan elverişli alanlara doğru yayılıyor."[145] Mal sahipleri kadınları, Koreli Amerikalıların gazetelerine ilanlar vererek buluyorlardı. Bu alışveriş merkezi genelevlerde çalışmaya gelen kadınların pek çoğu "Amerikalı askerlerle boşanmayla biten bir evlilik yaptıkları sorunlu bir geçmişi ve bekâr kadınlar olarak bu ülkenin sunduğu umut kırıcı istihdam ortamını paylaşan, Koreli kadınlardı."[146]

Askerî fuhuş ve askerî evliliklerin dalga dalga yayılan etkileri, askerî üslerin tel örgüleriyle sınırlı değildir.

---

143 Uma Narayan, "'Posta Siparişi' Gelinler: Göçmen Kadınlar, Eviçi Şiddet ve Göçmen Yasası", *Hypatia 10*, no. 1 (Kış 1995): 106-7.

144 Doreen Carvajal, "En Eski Mesleğin En Yeni Vatanı", *New York Times*, 28 Mayıs 1995.

145 *A.g.e.*

146 *A.g.e.*

FUHUŞ VE BARIŞ GÜÇLERİ

Vietnam birlikleri Kamboçya'dan çekildikleri zaman, buraya BM askerleri geldiler. Kamboçya'daki BM Geçici Yönetimi'nin (UNTAC) görevi, barışı yeniden sağlamak ve Kamboçya halkının yaşamının demokratikleşmesine elverişli bir ortam yaratmaktı. Oysa BM beraberinde, mayın temizleme ve seçmenlerin eğitimiyle birlikte, fuhuşun tırmanışını da getirdi. UNTAC, kadın tacirlerini değilse de müşterilerini destekledi. 1994'te, ülkede yardım kuruluşları ve diğer sivil toplum örgütleri (STÖ'ler) için çalışan kadın ve erkeklerin oluşturduğu bir ittifak, üst düzey BM yetkililerinin, barış gücü personelinin, cinsel istismarcı "kural yok, her şey mubah" tavrına karşı sorumluluk almadığı sonucuna vardı. Yeni kurulan Kadınların Gelişimi Derneği, 1992'de 6000 olan Kamboçya'da fuhuş sektöründe çalışan kadın sayısının, 1994'te 25.000'in üzerine çıktığını hesapladı.[147] Phnom Penn'deki kadrolu STÖ çalışanları, buradan yola çıkarak Kamboçya'daki BM temsilciliğinin başkanına hitaben açık bir mektup yayımladılar:

> Kamboçyalı ve diğer Asyalı kadınlar kalıplaşmış önyargıların kurbanları olmakta ve sık sık itaatkâr rollere zorlanmaktadırlar...
>
> UNTAC personelinden bazı erkeklerin uygunsuz davranışları, sık sık kadınlarda çaresizlik duygusu yaratmaktadır... Kadınlar bu tür davranışlarla karşılaştıklarında, bunu tazmin etme şansları çok azdır.
>
> UNTAC'ın ülkeye gelişinden beri, fuhuşun ciddi oranlarda arttığı, prezervatif ve bunun kullanımına ilişkin eğitimde ise çarpıcı sıkıntılar yaşandığı görülmektedir. Kan bağışlayanlar

147 Sandra Whitworth, "Toplumsal Cinsiyet, Irk ve Barışı Sürdürme Politikaları", *A Future of Peacekeeping?* içinde, der. Eddie Moxon-Browne (Londra: Macmillan, yayına hazırlanıyor) Kamboçyalı Kadınlar Birliği (P.O. Box 2334, Phnom Penh, Kamboçya) Kamboçya'daki fuhuşa dair kendi araştırmalarını yayımladı: *Selling Noodles, The Traffic in Women and Children in Cambodia* (Phnom Penh, Kamboçya: Kamboçyalı Kadınlar Birliği, 1996).

arasında HIV pozitiflerin oranının %75 gibi "alarm verici" düzeylere ulaşmış olması şaşırtıcı değildir.[148]

Kamboçya'nın fuhuş endüstrisine giren kadınların pek çoğu –ki bunlar arasında yaşları on ikiye kadar inen küçük kızların sayısı artmaktadır– ya Kamboçya'da uzun yıllardır yaşayan azınlıktaki Vietnamlı cemaatinin mensupları ya da iş bulma umuduyla sınırın öte yanındaki Vietnam'dan buraya sürüklenmiş Vietnam kökenli göçmen kadınlardı. Bazı Kamboçyalı siyasetçiler, Vietnam kökenli kadınların, yaygınlaşan fuhuş sektöründe görünür biçimde yer almalarını, Kamboçya'da bağnaz milliyetçiliği harekete geçirmek için bir dayanak olarak kullanmaya çalıştılar. Vietnam kökenlilere yönelik düşmanlık hâlâ devam etse de, söz konusu siyasi manevra başarıya ulaşmış görünmüyor.[149]

Öte yandan barış gücüyle birlikte fuhuş endüstrisindeki büyümenin tırmanmasının ülkede ve uluslararası alanda yarattığı endişe yoğunlaştı. Ve çoğunlukla olduğu gibi, asker tüketiciler tarafından tohumları atılan endüstri, yabancı ordunun varlığı ortadan kalktığında bile söküp atılması güç olacak biçimde kök saldı. 1990'ların ortalarında BM güçlerinin sayılarının azaltılmasıyla, yoksullaşmış ve cinselleştirilmiş Kamboçya'ya

148 "Mektuplar: (1994'te Kamboçya'daki BM tatbikatı başkanı) Yasushi Akashi'ye Açık Bir Mektup", Phnom Penh Post, 4 Ekim 1994. Bu mektubun bir kopyasını bana yolladığı için, mektubun imzacılarından Liz Bernstein'a teşekkür borçluyum. 1995'te, Fransız insani yardım grubu Sınır Tanımayan Doktorlar tarafından yapılan bir araştırma, Kamboçya'nın kuzeybatı bölgesinde teste tâbi tutulan 200 fahişe veya seks işçisinin %92'sinin HIV pozitif olduğunu ortaya koydu. Bkz. Kari Hartwig, "Küreselleşme Çağında Kadın Sağlığı" (Küreselleşme Çağında Kadın Sağlığı konulu konferansın açılış konuşması, düzenleyen: Payap Üniveristesi ve McCormick Hemşirelik Fakültesi, Chiang Mai, Tayland, 6 Şubat 1995), 10. Ayrıca bkz Gayle Kirshenbaum ve Marina Gilbert, "Barış gücünü Kim Gözetliyor?" *Ms. Magazine*, Mayıs, Haziran 1994, 10-15.

149 Penny Edwards, "UNTAC Döneminde ve öncesinde Kamboçya Milliyetçi Söyleminde Ötekinin Temsili", *Propaganda, Politics and Violence in Cambodia* içinde, der. Steve Heder ve Judy Ledgerwood (Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, 1996), 62-63. Ayrıca bkz. Judy Ledgerwood, "Günümüz Kamboçyasında İdeal Kadın Tasavvurlarını Uzlaştıran Politikalar ve Toplumsal Cinsiyet", *Asia Pacific Viewpoint* 37, no. 2 (Ağustos 1996): 139-52.

yeni bir sivil erkek akını oldu. Erkeklerden bazılarını buraya çeken şey, 1996'da "3 dolara altı yaşındakilerin bulunabildiğini" ballandırarak anlatan internetteki "Dünya Seks Rehberi" olmuştu.[150]

Kamboçya'daki BM varlığının son derece erilleştirilmiş bu çeşitlemesi, yerli kadınların istismarını teşvik mi ediyordu? Kuşkusuz UNTAC'ın varlığı, BM'nin kendi kadın hakları savunucuları ve UNIFEM'in kadrolu üyeleri kadar, sivil toplum grupları için de, Kamboçyalı kadınlara yönelik desteğin artırılması ve yerli kadınların kendi özerk siyasi örgütlenmelerinin desteklenmesini sağlayacak hareket alanları açmıştı. Buna rağmen, BM Kadın Gelişimi Kolu'nun hazırladığı bir raporda, BM Kamboçya girişiminin on beş sivil yönetiminin tümünün erkeklerin elinde olduğu ve genel olarak "UNTAC'ın, karar alma konumlarından hiçbirinde kadınlara yer verilmeyen, erkek egemen bir barış girişimi olduğu" belirtiliyordu.[151] Her ne kadar, Mayıs 1995'te bazı devletlerin –Avustralya, Kanada ve Hollanda– barış gücü birimlerinde "bir iki kadın" hizmet verse de Kamboçya barış gücü heyetinde, kadınların oranı sıfırdı.[152]

BM bünyesi içindeki kadın eylemciler de, barışı koruma eyleminin *askerî* bir girişim olarak düşünüldüğünde son derece erilleştirildiğini savunuyorlardı. Bunun tersine BM karargâhı yetkilileri görevlerini esas olarak askerî girişimler olarak gör-

---

150 "Bakir Alan", *The Economist*, 2 Mart 1996, 37. Asya'da kadın kaçakçılığına son vermek için çalışan örgütlerden biri, şu tutanakları yayımladı: Asya'da Kadın Ticaretine Karşı Koalisyon "Kadınlardan Kadınlara Destek" (Asyalı Kadın Ticareti Konulu İnsan Hakları Konferansı tutanakları, Ateneo di Manila University, Quezon City, Filipinler, Nisan 1993). Kamboçyalı insan hakları savunucuları, yeni Kamboçya hükümetinin, 1996'da insan ticaretini yasaklayan yeni bir yasayı kabul etmesini memnuniyetle karşıladılar, ancak fahişelerin pazarlanmasında rol alanları mahkûm etmeyi başaramayan Kamboçyalı siyasi yetkililer ve mahkemeleri eleştirdiler. Bkz. Debra Boyce, "Kurtarılan Fahişeler Yaşamlarını Tiyatro Sahnesine Taşıyor", *Bangkok Post*, 28 Ağustos 1996.

151 BM Kadın Gelişimi Bölümü ve Politika Eşgüdüm ve Sürdürülebilir Kalkınma Departmanı, "BM Barış tatbikatlarında Kadınların Rolü", *Women 2000*, (Aralık 1995): 8. Bu yayın, BM Kadın Gelişimi Bölümü, New York, tarafından basılmıştır.

152 *A.g.e.*

medikleri zaman (BM'nin Namibya'daki 1989-90 tatbikatında olduğu gibi), yalnızca, kadınlar önemli görevler kazanma şansına erişmekle kalmıyor, aynı zamanda, tüm BM tatbikat alanının işleyişi de, daha az erilleştirilmiş oluyordu.[153]

Gelecekte çok sayıda barış tatbikatı, 1992-1994'te Kamboçya'da 1996-1998'de Bosna'da ve 1999'da Kosova'da uygulanan barış tatbikatlarına benzeyecek; "zafere" erişmek güç olacak; çeşitli devletler, çoğu savaş birlikleri olarak eğitilen kendi askerlerini yollayacaklar; BM Sekreterliği'nin kendi Barış Örgütü (UNPKO) askerî eğitim programları yürütebilecek, ancak bunu, yalnızca subaylara ve o da, subaylarının UNPKO eğitimi için para ödemeye gücü yeten ve istekli olan devletlerin subaylarına verebilecek; devletlerle BM arasındaki işbirliği kırılgan olacak; NATO doğrudan müdahale edecek; sivil işletmeler askerlere hizmet desteği sağlamak için ihaleler kazanacaklar; insani yardım kuruluşları, ordulara fazla bağlı olmadan ve militarize kültürün etkisine fazla girmeden iş görmeye çalışacaklar; ülke içindeki rakip siyasetçiler yeni oluşturulan kamusal arenada rekabete girecekler; yerli halk bir yandan savaşın yarattığı travmadan kurtulmaya, bir yandan da savaş sonrası oluşan düzende rekabet edecek siyasi örgütlenmeler oluşturmaya çalışacak; demokrasi yanlısı eylemciler kalıcı reformların arayışı içine girecekler. Bu süreçlerden her biri, kadınlık ve erkekliğin ne şekilde düşünülüp yaşama geçirildiğine bağlı olarak doğup şekillenecek.

Şimdiki haliyle uluslararası barış gücü tatbikatlarının, askerlerini kendiliğinden, savaş ve barış zamanlarında askerî fuhuşu alevlendiren türden bir cinsiyetçilikten muaf tutan herhangi bir özellikleri yoktur. Başka herhangi bir devlet tarafından yürütülen herhangi bir askerî operasyonda olduğu gibi, gelecekteki askerî barış tatbikatlarının da, bazı kadınların fu-

153 Gayle Kirshenbaum, "BM Barış Tatbikatlarında, Kadınlar Kullanılmayan Bir Kaynak", *Ms. Magazine*, Ocak/Şubat 1997, 20-21. Ayrıca bkz. Judith Hicks Stiehm, "Birleşmiş Milletler Barış Gücü: Erkeklerin ve Kadınların Uğraşları", *Gender Politics in Global Governance* içinde, der. Mary K. Meyer ve Elizabeth Prugl (Lanham, Md.: Rowman ve Littlefield, 1999), 41-57.

huş sektöründe kullanımına ne ölçüde sırtını yaslayacağı, askerî örgütlerin tepesi ve orta kademelerinde alınan kararlara bağlı olarak belirlenecektir.

Ocak 1996'da insan hakları örgütleri ve kadın örgütleri üyelerinden oluşan bir grup, BM'nin ABD temsilcisi Madleine Albright'a bir mektup yollayarak Albright'ın, barış gücü birliklerine BM insan hakları eğitimi verilmesi yönünde yoğun girişimlerde bulunmasını istediler. Birliklerin bilhassa yerli kadınlara saygı göstermelerini öğretecek resmî eğitimden geçirilmeleri çağrısında bulundular. Bu örgütlerin istediği, bazı barış gücü askerlerinin Kamboçyalı kadınlara yönelik davranışlarının, Bosna'da ya da gelecekte uluslararası barış tatbikatlarının yapılacağı yerlerde tekrarlanmamasını güvenceye almaktı.[154]

Çocuk fuhuşu 1996 yılı sonunda, BM Sekreterliği bürokrasisi içinde çok daha görünür bir hale gelmişti. Mozambik eğitim bakanı Grace Machel tarafından BM genel sekreterine yazılan bir raporda, çocuk fuhuşundan yalnızca Kamboçya'daki değil, eski Yugoslavya, Mozambik ve Ruanda'daki uluslararası barış tatbikatlarının da başlıca ürünü olarak söz ediliyordu.[155] Bu rapor, UNICEF, UNIFEM ve diğer BM örgütlerinde yetkili olarak çalışan feministlerin, barış güçlerinin çarpıtılmış cinsel sınıflandırmalarını, bundan böyle kendi politika alanları dahilinde bir konu olarak ele almalarını sağladı.[156]

ABD Savunma Bakanlığı da, kendi askerlerinin barış tatbikatlarındaki davranışlarından endişeliydi. Büyük ölçüde Pentagon'un 1995 sonrası Bosna tatbikatını "askerî çatışma" olarak tanımlaması nedeniyle, Bosna'da görevlendirilen Amerikan birliklerinin %91'i erkek, yalnızca %9'u kadındı: Bu oran tüm ABD üniformalı personelindeki kadınların tatbikat başla-

154 Barbara Crosette, "Barış güçleri Başa Bela Olduğunda", *New York Times*, 7 Ocak 1996.

155 "BM Çocuk Fuhuşuna Karışan Barış güçlerini Ele Aldı", *New York Times*, 9 Aralık 1996.

156 Mayıs 1997'den Mayıs 1998'e yaptığımız konuşmalarda barış gücü konusundaki düşüncelerini benimle paylaştıkları için, isimlerinin saklı tutulmasını isteyen çeşitli BM yetkililerine teşekkür borçluyum.

dığı zamanki %13'lük oranının da altındaydı.[157] Erkek askerlerin sayısının böylesine baskın olduğu bir durumda, doğal olarak, Savunma Bakanlığı yetkililerinin kararlarını erillik politikaları biçimlendiriyordu. Pentagon, Bosna'da görev yapan Amerikan askerlerine alkol alma ve düşmanla ilişki kurma yasağı getirdi. Bosna barış tatbikatına asker yollayan diğer NATO devletlerinden hiçbiri bu tür yasaklar getirmediler. Bir başka deyişle her bir müttefik, askerlerinin toplumsal cinsiyetlenmiş boş zaman geçirme biçimlerine ve eğlencelerine ilişkin barış gücü politikalarını oluştururken, kendince hesaplar yapıyordu. Amerikan yetkililer bu tür olağandışı yasakların, Körfez Savaşı sırasında Suudi Arabistan'da işe yaradığını düşünüyordu. Bosna'daki Müslümanlar, Suudilerden çok daha seküler bir yaşam süren ve kendileri de alkol tüketen insanlar olsalar bile, Pentagon'daki karar organları "Suudi Arap modelinin" tekrar uygulanmaya değer olduğunu düşünmüşlerdi.[158]

Washington Bosna tatbikatını, Güney Kore manevralarından çok, Körfez Savaşı tatbikatına benzer görüyordu. İnsan, Pentagon'un savaş taktiklerinin verildiği salonda asılı haritayı gözünde canlandırabilir. Yeşile boyalı ülkeler, diyelim ki, fuhuşun "askerî başarı için zararlı" olduğu yerlerdir; mor kısımlar ise askerlerin fahişe kadınlara kolayca erişiminin "askerî başarı için gerekli" olduğu ülkeler.

Öte yandan aslında dışarıdan bakan biri için, Washington politikası mimarlarının asıl endişesinin, Amerikalı erkek askerlerin Bosnalı kadınları taciz etmesi olasılığının tatbikatın başarısını riske atması olup olmadığı yeterince açık değildi. Daha çok, bu yabancılarla ilişki kurma yasağı politikasının, üst düzey yetkililerin Amerikalı seçmenlere ilişkin kaygılarından kaynaklandığını gösteren işaretler görülüyordu. Alkol almama, sivillerle içli dışlı olmama kuralları, başkanlık seçimlerinin yapılacağı bir yılda, Bosna'da görev yapan herhangi bir

157 Lillian A. Pfluke, "Bosna'da Dolaysız Cephe Muharebesi: Çamur Kadar Temiz", *Minerva Bulletin Board*, Bahar 1996, 10.

158 Ian Fisher, "Fransız Bölgesi, Britanya Bölgesi, Alkolsüz Bölge", *New York Times*, 7 Ocak 1996.

Amerikan askerinin, kendi ülkesinin zaten zor ikna olan seçmenleri arasında protestolara yol açabilecek herhangi bir belaya bulaşmaması için tasarlanmış görünüyordu. Her ne kadar seçmenler Güney Kore'de –ve Guam ve Okinawa'da– askerlerinin faaliyetlerini görmezden gelmeyi, uzun yıllar önce öğrenmiş de olsalar, Amerikalı politikacılar, onların Bosna'daki askerlerinin davranışlarını dikkatle takip ettiklerini düşünüyorlardı.

Barış gücü fuhuş politikaları yalnızca çatışmaların fiilen oluştuğu alanlarda değil, askerî harekâtın üssü olarak kullanılan başka herhangi bir ülkede de uygulanabilir. 1995'in sonlarında Bosna'nın hemen kuzeyindeki Macar kasabası Kaposvar'ın halkı, Soğuk Savaş sonrası barış gücü tatbikatlarının bu tipik örneğinde, üstlerine düşeni yapmayı bekliyorlardı. Bulundukları bölge, ABD Savunma Bakanlığı tarafından Bosna'ya yönelen Amerikan birliklerinin geçici üssü tayin edilmişti. Amerikalılar, Kaposvar bölgesinin askerî bir üs kurmak için uygun bir yer olduğunu düşünen uzun bir yabancı asker silsilesinin –Keltler, Romalılar, Hunlar, Tötonlar, Gotlar, Slavlar, Türkler ve Sovyetler– en son halkası olacaktı. Ancak, Amerikan askerlerinin gelişi, daha dostane ilişkiler ve belki bazı eski komünist Macarlar için, iş olanaklarının hızla artması gibi umutlar vaat ediyordu. Kafe ve restoran sahipleri bira stokluyor, patates kızartma makineleri alıyor ve Jolly Joker adında bir gece kulübünü, ortasında çıplak bir tanrıçanın alçıdan heykelinin yer alacağı bir fıskiyeyle donatıyordu.[159]

> Kaposvar'da insanlar Amerikalıları karşılamak için ne tür hazırlıklar yapıyorlar? Şehir merkezindeki bir barın garsonu olan Zoltan Molnar, gülümseyerek "Genelevler inşa etmekle meşgulüz" diyor.[160]

---

159 Macar Kaposvar ve Taszar kasabalarıyla ilgili bu bilgilerin dayanağı, Stephen Kinzer, "Bosna İçin Görevlendirilen ABD Askerleri Macar Kasabası Esnafını Harekete Geçirdi", *New York Times*, 4 Aralık 1995.

160 *A.g.e.* Mayıs 1996'da, Macaristan, Taszar'da, Savunma Bakanlığı ile anlaşmalı olup yemek ruhsatına sahip mekânlarda (baş mukaveleci Brown and Root) çalışan bazı Macar kadınlar, cinsel taciz şikâyetinde bulundular. Bir habere

Bir yıl sonra sınır boyundaki Macarların ne hayalleri ne de korkuları gerçekleşmişti. Büyük çoğunluğu erkeklerden oluşan 4000 Amerikan askeri, Macar kasabalarında konuşlanmış oluyordu. Ancak onların Savunma Bakanlığı'ndaki üstleri, yabancılarla ilişki kurulmaması politikalarını Bosna'nın ötesinde, Macaristan'a da taşıma kararı almışlardı. Amerikan birliklerinin özel izin olmadan bulundukları üsten ayrılmaları yasaktı. Bira içebilirlerdi, ancak üs dışında değil. Ara sıra üssün dışına çıkmalarına izin verilen askerler de, düzgün davranışları nedeniyle kasabalılardan övgü topluyorlardı.[161]

Bu tartışmada sunulan olgular, uluslararası barış gücü harekatlarının yerli kadınların cinselliğinin ticarileştirilmesini teşvik edip etmeyeceğinin, bunu ne zaman ve ne şekilde yapacağının belirlenmesinde, açık siyasi kararların önemli rolü olduğunu gösteriyor.

"FUHUŞ ALIŞKANLIĞI"NDAN KURTULMAK İÇİN BİR FIRSAT

Siyasi değişimin tohumları kimi zaman beklenmedik yerlerde filizlenebilir. 1995 yılında ABD Savunma Bakanlığı içinde başlayan, feminist insan hakları eylemcileri, Pekin konferansına katılan kadınlar ve şimdiki ve eski askerî fahişelere destek için iletişim ağları oluşturan kadınlar tarafından sürdürülen örgütlenmelerden görünüşte apayrı duran, son derece mütevazı bir süreç, fuhuşu karar organlarının en üst düzeylerinde tartışma konusu haline getirmeyi amaçlıyordu. Girişimciler, kadın ve erkek sivil orta düzey yetkililerdi. Amaçları, üstleri –yine onlar gibi atanmış ve sivil olan– Savunma Bakanlığı Sekreter Yardımcısı Fred Pang'a, en son "Çocuk Fuhuşu Karşıtı Girişim" olarak adlandırmaya karar verdikleri planı benimsetmek ve

göre, "Aralık'ta, bu bölgede konuşlandırılan 3500 Amerikan askerî gelmeye başladığından beri, şikâyetler, her iki tarafın da örnek ilişkiler olarak göstermeye çalıştığı manzaraya gölge düşürdü." "Macarlar Amerikalıların Kendilerini Taciz Ettiğini Söylüyorlar", *Boston Globe*, 5 Mayıs 1996.

161 Jane Perlez, "ABD Askerinin Cazibesi Macaristan'daki Endişelere Üstün Geldi", *New York Times*, 5 Aralık 1996.

bunu tek tip komuta zinciri yoluyla altlarına yollaması için onu ikna etmekti.[162]

Tohumların dört dörtlük bitkiler haline gelmeleri için toprak ve suya ihtiyaçları vardır. Bu yüzdendir ki, Pentagon labirentinin derinliklerindeki bu bir avuç yetkili, her ne kadar ilk bakışta tanıdık herhangi bir hareketten son derece bağımsız hareket ediyor gibiyse de, geçtiğimiz on yıl boyunca dikkatlerini militarize fuhuşa yöneltmiş olan küresel kadınlar ağıyla birtakım bağları vardı. Bu kadınlar arasında Amerikan askerî üslerinin yerli kadınların yaşamları üzerindeki etkileri hakkında Asyalı feministlerle konuşan bir Amerikalı feminist; erkek silah arkadaşlarının fuhuşa teşvikinde onlarla işbirliği içinde olup olmadıklarını sorgulayan bir avuç kadın ABD subayı; fuhuş da dahil, ordudaki direngen cinsiyetçiliğin sürekli takipçisi olan, hükümet kadroları dışındaki kadınlar sayılabilir. Bir araya getirildiklerinde, bu kadınların yaptıklarının toplamı bir seferberlik niteliğine ulaşmıyordu. Onlar daha çok bilinç yükseltme kaynakları ve dönem dönem belli fikirleri yayma aracı olarak hizmet veriyorlardı.

Pentagon'un sivil yetkilileri aralarında konuştular. Birbirlerini yeterince tanımıyorlardı; bu yüzden de süreç mecburen yavaş ve ihtiyatlı işliyordu. Her gün içinde çalıştıkları Pentagon kültürüne dair görüş ve tahminlerini, karşılıklı olarak dile getirdiler. Fuhuşun bir "tartışma konusu" olarak kabul edilmesinin bile zor olacağını biliyorlardı. Sonunda fuhuşu genel bir tartışma konusu olarak ortaya atmanın o anki bürokratik iklimde başarılı sonuç vermeyeceğine karar verdiler. Konuyu kimsenin karşı çıkamayacağı bir çerçeve içinde sunmanın daha akıllıca olacağı sonucuna vardılar. İşte *çocuk* fuhuşunun odak noktası haline gelmesi böyle oldu. Bu önemli tercihin ardında yatan tez, erkek Amerikan askerlerinin yetişkin kadınlarla para karşılığı seks yapmasının "doğal" (ve dolayısıyla en-

162 Burada sunulan açıklama, benim Ekim 1995 ve Ağustos 1996'da, bu politikanın inşası sürecinde aktif rol alan birkaç Savunma Bakanlığı yetkilisiyle yaptığım söyleşilere dayanıyor. Süreç hassaslığını koruduğundan, isimlerini vermemeyi kabul ettim.

gellenemez) olduğu gerekçesiyle tartışma konusu olmaktan kolayca çıkarılacağı, oysa erkek askerlerin çocuklarla para karşılığı cinsel ilişkiye girmesinin, "doğal olmadığı" düşünüleceğinden bunun büyük tepki yaratacağıydı.

Orta düzey yetkililer derslerini çalıştılar, sorunun uluslararası boyutları hakkında daha fazla bilgi edindiler, dışarıdan uzmanlar buldular. Tüm bunlardan sonra, sorunu resmî olarak bir üst düzey yetkiliye sunma cesareti gösterebildiler. Yetkili onların söylediklerinden etkilendi. Çalışmalarını sürdürmelerini söyledi.

Sonraki adımda, silahlı kuvvetlerin üç kolunun başlarındaki sivil bakanlara, hem ordunun çocuk fuhuşuyla ilişkisine dair yeni karara dikkat çeken hem de Savunma yetkililerinin bu yeni kararı ne şekilde vermesi gerektiğine dair fikirlerini soran bir muhtıra hazırlandı. Bu adım sürprizlere yer bırakmıyordu. Herkesin fikirlerini söyleme fırsatı olacaktı. Aynı zamanda meselenin içeride çözülmesi de garantilenmiş oluyordu. Basın açıklamaları, kongre oturumları olmayacaktı. Öte yandan söz konusu üst düzey yetkililerin, siyaset yaşamlarında henüz geride bıraktıkları dönem, Tailhook skandalı ve Okinawa tecavüzü gibi olayların damgasını vurduğu 1992-1995 yıllarına denk geliyordu. Çocuk fuhuşuna dair haberler *New York Times*'ın baş sayfasında yer almışlardı. Bu yetkililerin kadın düşmanlığını göz ardı edilebilir ya da askerî bir araç olarak kullanılabilir gördükleri gerekçesiyle işlerini kaybeden ya da erken emekliliğe ayrılmak zorunda kalan meslektaşları olmuştu.

Kadın düşmanlığı tabiri, ne bu ilk muhtırada ne de sonrakilerde yer aldı. Aslında açıkça feminist terminolojiye ait olan hiçbir sözcük kullanılmadı. Bu sivil yetkililer, muhataplarının ABD Savunma Bakanlığı olduğunun farkındaydılar. Tercih ettikleri dil, ordunun erkek cinselliğini ele alırken daima kullandığı dildi: Sağlık, ahlak, disiplin, diplomasi ve tatbikat verimliliği dili. Yazışmalar sürdürülürken AIDS tehdidi kapıdaydı. Muhtıralar çocuk fuhuşuna odaklanmayı sürdürdü. Genel fuhuş sorununa dair sessizlik devam etti.

Aradan aylar geçti. Yanıtlar incelenip değerlendirildi. Yapılabileceklere dair seçenekler tartıldı: Bürokratik bir kurum ne yapabilirdi? Neyin yapılabileceğine hükmedilmişti?

Derken Haziran 1996'da Savunma Bakanı Yardımcısı'ndan, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'nin sivil Sekreter Yardımcılarına birer muhtıra ile bu üç kuvvetin personelinin üniformalı Personel Şef Yardımcılarına muhtıranın birer kopyası ulaştı.[163] Faaliyet, üç koldan olacaktı. İlk olarak Savunma Bakanlığı, Bakan Yardımcısının eliyle ulaştırılan bu muhtırayla, "çocuk fahişelerin her türlü kullanımının, yalnızca çok çirkin bir çocuk sömürüsü olmakla kalmayıp, ABD ordu üyelerinin bu faaliyet içinde yer almaları potansiyeli ölçüsünde, ordu üyelerinin sağlık ve sıhhatine ve ABD güçlerinin görevlerini layıkıyla yerine getirme yetilerine zararlı olduğunu" resmen bildiriliyordu.

Bakan Yardımcısı, yakın zamanda kabul edilen 1994 tarihli sivil, Şiddet Suçlarının Denetimi ve Hukuki İcrası Kanunundan alıntı yaparak bu kanunla, "18 yaşından küçük bir kişiyle cinsel ilişkiye girmek amacıyla" yapılan yurtdışı seyahatlerinin artık hem Amerikalı siviller hem de ordu personeli için suç sayıldığına dikkat çekiyordu.

İkinci olarak Savunma Bakanlığı, Ağustos 1996'da İsveç'in Stockholm kentinde, UNICEF ve Asya Turizminde Çocuk Fuhuşuna Son (ECPAT) adlı bir STÖ'nün sponsorluğunda ilk kez yapılacak olan Çocukların Ticari Cinsel Sömürüsüne Karşı Dünya Kongresi'ne, ABD delegasyonunun bir üyesi olarak kendi bürokratlarından birini yolluyordu. Devlet Bakanlığı, Savunma Bakanlığı'nın konuyla ilgili endişelerini kongrede yer alarak gösterme kararını onayladığını bildirdi; Adalet Bakanlığı'ndaki yetkililer de aynı tavrı gösterdiler.

Katılım için seçilen Savunma Bakanlığı yetkilisi Carolyn Becraft idi. Becraft, Bill Clinton tarafından Personel Desteği,

163 Fred Pang, Savunma Bakanı Yardımcısı, ABD Savunma Bakanlığı, Washington D.C., "Kara Kuvvetleri (İnsan gücü ve Yedek Asker İşleri) Bakan Yardımcısı, Donanma (İnsan gücü ve Yedek Asker İşleri) Bakan Yardımcısı, Hava Kuvvetleri (İnsan gücü ve Yedek Asker İşleri) Bakan Yardımcısı İçin Muhtıra, Konu: Çocuk Fuhuşuna Karşı Girişim", 30 Haziran 1996. Sonraki alıntılar da, aynı muhtırada yer alıyor.

Aileleri ve Eğitimi'nden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Vekili olarak atanmadan önce, asker eşleri ve üniformalı kadınların haklarını sözünü sakınmadan savunan bir sivil mücadeleciydi.[164] 1996'ya gelindiğinde Becraft'ın artık içeriden çalışan deneyimli bir yetkili olduğu halde, yine de faaliyete önayak olmuş olan daha alt kademedeki bürokratlar tarafından, Amerikan ordusunun çocuk pornosundaki işbirlikçi tavrına son verilmesi hedefine, hâlâ samimiyetle bağlı olduğu düşünülüyordu. Bunlar eninde sonunda yeni politikanın idaresinin "Carolyn'ın işi" haline geleceğini umut ediyorlardı. Bu devlet memuru eylemcilerden birinin söylediği gibi, "O bu konuda birşeyler *yapabilir*"di.[165] Umutları boşa çıkmadı: 1997'de çocuk fuhuşu karşıtı politikanın yürütülmesi sorumluluğu Becraft'ın departmanına verildi.

Üçüncü olarak silahlı kuvvetlerin her bir koluna "Savunma Bakanlığı'nın çocuk fuhuşuyla savaşması ve SB personelinden hiç kimsenin, kasıtlı ya da kasıtsız böyle bir fiili desteklememesini garanti altına alma sorumluluğuna... vurgu yapan" kendi programlarını oluşturmaları emri verildi.[166] Uygulamada söz konusu programlar eğitim formatında olacaktı: ABD üslerinin komutanları ve komutan yardımcıları olarak yurtdışına gönderilecek olan askerler, denizaşırı üslerde görevlendirilen papazlar ve sağlık memurları eğitilecekti. Üs komutanları ve komutan yardımcılarına, "çocuk fuhuşunu kolaylaştıran işletmelerin dışlanması ve kapatılması için askerlere yasak bölgeler ilan edilmesi ve yerel işletmecilerle işbirliği de dahil, ABD tesisleri civarındaki bölgelerde çocuk fuhuşuyla savaşmak için stratejiler" konusunda eğitim veriliyordu.[167] Eğitim, üs komutanlarının ve komutan yardımcılarının –albaylar ve albay adayları– al-

164 "Savunma Bakanlığı Dünya Kongresi'nde Temsil Edildi", *Ordu Ailesi* (ABD Savunma Bakanlığı süreli yayımlarından biri), Güz 1996, 2.

165 Yazarla telefon konuşması, 5 Eylül 1996. 1998'de, Carolyn Becraft Donanma Sekreterliği Yardımcılığı'na atandı. Kendisi, yeni görevinde Savunma Bakanlığı'nın çocuk fuhuşu karşıtı politikasının hayata geçirilmesi sorumluluğunu üstlenmeye gayret etti.

166 Pang, "Muhtıra... Çocuk Fuhuşuna Karşı Girişim."

167 *A.g.e.*

maları gereken özel önlemleri belirtmiyordu; yürütmenin, onların takdir hakkına bırakıldığı anlaşılıyordu.

Bu Çocuk Fuhuşu Karşıtı Girişim, ABD ordusunun tasarladığı ilk fuhuş politikası değildi. ABD ordusu tıpkı Britanya, Fransa, Japonya ve başka ülkelerin orduları gibi, kuşaklar boyu fuhuş politikalarına sahip olmuştur. Dahası bu politikalar hiçbir zaman durağan olmamıştır. Aksine ülke içinde tartışmalara, iyileştirmelere ve değişimlere konu olmuştur.

Bu küçük örnekte yeni sayılabilecek olan şey, ordu kurumunun üst rütbeli bir üyesinin, kendi personelinin üyeleri tarafından, yalnızca ordunun değil, bu örnekte çocuk olan fahişenin de iyiliği için, fuhuşun belli bir biçiminin azaltılmasına yönelik açık tedbirler almaya ikna edilmiş olmasıdır.

Feministlerin kanıtladığı gibi, politika yapmak hedefe ulaşana dek sayısız riskle karşılaşabilir. Tamamlama, uygulamaya koyma ve değerlendirme: Bu siyasi süreçler, en az, girişimde bulunma, formüle etme ve yasalaştırma kadar kritik önemdedir. Amerikan subayları ve erlerinin fuhuş sektöründeki çocuklarla olan ilişkisinin değiştirilmesi yönündeki siyasi süreç, daha yeni başlıyor. Üs komutanları ve sağlık memurları ile yapılan her eğitim oturumu, (genellikle ırkçı) cinsellik politikalarının yönlendirildiği bir alan olacak. Üs komutanları ile yerel ticaret odalarının yaptığı her toplantı, (şimdiden olduğu gibi), (genellikle ırkçı) cinsellik politikalarının yönlendirildiği bir alan olacak.

Çocuk fuhuşu karşıtı girişimin bu noktaya varması, çok sayıda kararın alınmasını gerektirdi; bir sonraki noktaya varmak için de –eğer başarılırsa– çok sayıda başka kararların alınması gerekecek. Amerikan askerlerinin çocuk fahişeleri kullanmasının engellenmesi yönündeki bu mütevazı, ama önemli girişimin başarısız olması, yalnızca insan doğasının dik başlılığı ya da erkeklerin cinsel dürtülerinin gücü veya "dünyanın en eski mesleğinin" köklülüğü yüzünden olmayacaktır. Bu girişim eğer başarı sağlayamazsa bunun nedeni, kim ne derse desin ordudaki bazı karar organlarının, bazı kararları almama yönündeki kararlılığı olacaktır.

4. Asker Tecavüz Ederse...

Fuhuş sıradan görünür.

Tecavüz şok edici olabilir.

Fuhuş kimilerine rahatlatıcı gelebilir. Bunlar, fuhuşun "dünyanın en eski mesleği" olduğunu düşünürler. Bir ordu kargâhı civarında fahişeler uyumsuzluk değil gelenek, dehşet değil eğlence, kargaşa değil sıradanlık çağrıştırır. Çok sayıda kişi için militarize fuhuş, böylelikle sıradan bir olay olarak algılanmaya başlanır.

Bunun tersine tecavüz şok edicidir. Şok eder, ama zamanla çarpıcılığını kaybeder. Genelde tecavüz savaşın ortasında gerçekleştiği zaman, tecavüz kurbanları, komutanlar ya da (orada bulunuyorsa) medya, tecavüzcü askerlerin hiçbirinin bireysel kimliğini belirtmez. Savaş zamanı tecavüze uğrayan kadının da genellikle kimliği belirsizdir. Bunlar harap peyzajla bütünleşirler; yıkılmış evler ve parçalanmış demiryollarıyla birlikte, savaş zararları listesine konulurlar. Tecavüz savaşın nasıl bir kâbus olduğunu anımsatsa da, sonuçta "vurgunyağmavetecavüz" denilen zehirli savaş yahnisinin malzemelerinden biri olup çıkar.

Dolayısıyla belli erkek askerler tarafından yapılmış belli tecavüzlerin daha görünür hale gelmesi için uğraştığımızda, po-

litik bir eylemde bulunmuş oluruz.[1] Bu, bilinçli bir biçimde yapılması gereken bir eylem, zira bizi bekleyen iki tuzak var. Birincisi: Kadınlar dinlenmeli, ancak hikâyelerinin karmaşık olabileceği de göz önünde tutulmalıdır. 1945-1946 yıllarında, (yalnızca onlar tarafından değilse de) daha çok Sovyet askerleri tarafından, Alman kadınlara topluca tecavüz edilişinin karanlık, ama öfke uyandıran tarihini gün ışığına çıkarmak gibi nazik bir işe girişen araştırmacı Atina Grossman, bir ikazda bulunuyor. Grossman militarize tecavüze, hatta acımasız savaş zamanı tecavüzlerine ve toplu tecavüzlere ilişkin "gerçeği" orta koymanın basit bir iş olduğu yanılgısına kapılan herkese şu uyarıyı yapıyor: "Kadınların tecavüz hikâyeleri inanılmaz derecede karmaşık biçimlerde ifade edilmiş, dinleyicilerine ve anlatılış nedenlerine bağlı olarak biçimlendirilmişti. Deneyimleri, çoklu imgeler ve söylemlerin oluşturduğu karmaşık bir şebeke içinde düzenlenip anlamlandırılmıştı."[2]

---

1 Feministlerin dikkatini daha önceden savaştaki tecavüzlere ve savaş tecavüzlerine yönelik feminist politikalara çektiği için adının anılmasını hakeden bir yazar, Susan Brownmiller'dır. Söz konusu kitabı, *Against Our Will: Men, Women, and Rape* (New York: Penguin Books, 1976).

2 Atina Grossman, "Bir Sessizlik Sorunu: Alman Kadınların İşgal Askerlerince Tecavüze Uğraması", *October Magazine*, no. 72 (Bahar 1995): 55. Columbia Üniversitesi'nde tarihçi olan Atina Grossman'ın başlangıçta, savaş sırasında Almanya'daki tecavüzleri soruşturmak için yola çıkmamıştı; onun ilgilendiği konu kürtaj politikalarıydı. Ancak, araştırması sırasında, 1945 ve 1946'da Alman otoritelerinin, doktorlara çoğunluğu Sovyet Kızıl Ordu askerleri olmak üzere işgal askerlerinin tecavüzü sonucu hamile kaldıkları şikâyetiyle gelen Alman kadınlarından gelen baskılarla, Nazi döneminin kürtaj karşıtı yasasını askıya aldıklarını ortaya koyan Alman sağlık belgeleriyle karşılaştı. Araştırmayı dikkatle derinleştirdiğinde, Grossman şunları keşfetti: (1) Tecavüzlerin gerçekleştiği durumlar çeşitliydi ve zaman zaman, kadınların kendi zihinlerinde, kafa karıştırıcı bir biçimde fuhuşa ve hatta karşılıklı kabule dayalı sekse yakın olduğu düşünülüyordu (her ne kadar bu gibi durumlarda büyük ölçüde kendileri ve/veya kızlarına belli bir koruma sağlamak amaçlı olsa da) (2) tecavüze uğrayan pek çok Alman kadını –tecavüz edilen kadınların genellikle hissettiği bir duygu olan– bireysel suçluluk duygusu taşımıyorlardı, çünkü kendilerini, yalnız kurbanlar olarak değil, daha geniş bir grubun parçası olarak görüyorlardı ve Nazilerin desteklediği, savaş dönemindeki kendi basmakalıp tiplemeleri olan 'kaba saba' Ruslar fikrine yaslanabiliyorlardı; (3) savaştan sonra yaygın tecavüzler meselesini gündeme getirmeye çalışan Doğu Alman komünist otoriteleri, bu saldırılara maruz kalan kadınlarla birlikte, Sovyet egemenliğindeki bir Doğu Almanya haline gelmekte olan ülkede, yeni Soğuk Savaş siyasi gerçekliği bahane edilerek susturuldular (s. 43-63).

İkinci tuzak: Militarize tecavüzlerin ortaya çıkarılması, kendiliğinden, kadın yaşamlarının demilitarizasyonu hedefine hizmet etmez. Asker erkekler tarafından tecavüze uğrayan kadınları ortaya çıkarmak genellikle zor bir iştir; ancak zaman zaman bu iş tehlikeli biçimde kolaylaştırılmıştır. Ordu dışından olan ve başkalarının askerleri tarafından tecavüze uğramış bir kadının yaşadığı eziyet, öncelikle onun yurttaşı olan erkekleri, kadının –ve kendilerinin– sözde kaybolan onurlarının intikamını almaya yöneltmek amacıyla deşifre edilirse, o kadın *yeniden* militarize olur. Günümüzde Hintli ve Bangladeşli kadınlar, kendi ülkelerinin savaş dönemi tecavüzlerinin üzerinden uzun zaman geçtiği halde, uluslar ve devletlerin iç ve uluslararası politikaları dönüşürken, bu tecavüzlere ilişkin ataerkil olmayan bakış açıları geliştirmek için hâlâ çabalıyorlar.[3] O halde yapılması gereken şey, asker erkekler tarafından tecavüze uğramış kadınları, süreç içinde daha fazla *militarize etmeksizin* görünür kılmaktır.

Militarize tecavüz Bosna'da 1992-1995 yıllarındaki savaş ve Ruanda'da 1994 tarihindeki soykırım girişimi sırasında gerçekleşen kitlesel tecavüz olayları yüzünden, son yıllarda uluslararası siyaset sahnesinde görünürlük kazanmıştır. Öte yandan, militarize tecavüzler, çok çeşitli biçimlerde olabilmektedir. Genelde, Haiti ve Endonezya örneklerinde olduğu gibi, askerlerin siyasi amaçla, sistematik bir biçimde tecavüze başvurduklarının ortaya çıkarılması için, kadınlar yararına çalışan ve kadınlar tarafından yürütülen örgütlenmelerin girişimde bulunmaları gerekmektedir.[4] Kadınların asker erkekler tarafından tecavüze uğramaları çeşitli şekillerde gerçekleşir:

---

3 Bkz. örneğin, Ritu Menon ve Kamla Bhasin, *Borders and Boundries: Women in India's Partitition* (New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1998)

4 Eski askerî rejimin sürdürülmesi için, Haitili kadın sağlığı eylemcilerinin askerler tarafından gitgide artan oranda tecavüze uğramaları hakkında, bkz. Sharon Lerner, "Haitili Kadınlar Adalet Istiyor", *Ms. Magazine*, Temmuz/Ağustos 1998, 10-11. Mayıs 1998'de Başkan Suharto'yu düşüşüne yol açan protesto gösterileri sırasında Çinli Endonezyalıları yıldırmak için askerlerin tecavüze başvurduklarını ortaya koyan Endonezyalı feminist insan hakları gruplarının ne denli önemli bir rol oynadıkları hakkında, bkz. Seth Mydans, "Jakarta'da Ayaklanmaya Katılan Çinlilere Yönelik Çok Sayıda Tecavüz Olduğu Bildiriliyor", *New York Times*, 10 Haziran 1998.

Bir erkek askerin "yabancı" olarak gördüğü bir kadına tecavüzü.[5]

Bir erkek askerin kendi milletinden sivil bir kadına "izinde" olduğu sırada tecavüzü.

Bir erkek askerin aynı ordudan bir kadın askere, onun eskiden tamamen erkeklerden oluşan bir birimde yer almasına duyduğu kızgınlık ya da kadın askerin onunla sevgili olmaya veya flört etmeye isteksiz olmasına karşı duyduğu öfke gibi nedenlerle tecavüzü.[6]

---

5 Endonezya'da, Mayıs 1998'deki Suharto karşıtı ayaklanmanın hemen sonrasında, kadın merkezleri ve insan hakları grupları, erkek ayaklanmacıların, Çinli Endonezyalı kadınlar olduklarını düşünerek seçtikleri çok sayıda kadına tecavüz ettiklerini belgelediler. Ayaklanmalardan hemen sonra, haberler, ayaklanmaya eşlik eden yağma ve kundaklamaların Çinli karşıtı niteliğine yöneldi ve protestocuların yaptıklarını (her zaman bahane olarak göstermese de) etnik Javalı egemenliğindeki Suharto rejiminin "ahbap-çavuş" siyasetinin Endonezya'daki Çin kökenli büyük şirket sahiplerini kayırmasıyla açıkladı. (her ne kadar Çin kökenlilere ait küçük dükkânları yakmak, yönetici elitin yozlaşmasının bir eleştirisinden çok, epey eskilere uzanan Endonezya ırkçılığıyla ilgili görünse de.) Kadın merkezlerinin eylemcileri, ancak bir ay sonra, yaşları on ile elli beş arasında değişen Çin kökenli kadınlara yönelik olarak, yağmalama ve kundaklamalarla birlikte gerçekleşen tecavüzleri kanıtlamak için yeterli bilgi toplayabildiler. Jakarta'daki Sita Kayam kadınlara yardım merkezinden Ita F. Nadia'ya göre, tecavüzlerin gruplardaki erkekler tarafından sistematik bir biçimde yapılması bir yana, Endonezya ordusundan sivil giyimli erkekler tarafından yapıldığı biliniyordu. Daha önce, yerli kadınların, Endonezyalı askerler tarafından, çatışmalı Doğu Timor adasındaki ve hatta hükümetin el koyacak topraklar aradığı köylerdeki kontrgerilla operasyonları sırasında uğradıkları tecavüzlerin belgelenmesi, bu analizi inandırıcı kılıyordu. Bkz. Seth Mydans, "Jakarta'da Ayaklanmaya Katılan Çinlilere Yönelik Çok Sayıda Tecavüz Olduğu Bildiriliyor", *New York Times*, 10 Haziran 1998 ve İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Indonesia: The Damaging Debate on Rapes of Ethnic Chinese Women* (New York: İnsan Hakları İzleme Örgütü, 1998)

6 ABD askerî sisteminde, Amerikan ordu mensubu erkekler tarafından tecavüze uğrayan Amerikan ordusundan kadınlarla, genellikle Emekli Asker İşleri Şubesi ilgilenir. Kadınlar, çoğunlukla post-travmatik stres sendromu (PTSS) tedavisi görürler. Bunlar, çoğu zaman, emekli olana kadar, yani askerliği bırakıncaya dek, tecavüz sonrası hizmetlerine başvurmazlar. Bu gecikme, üniformalı silahlı kuvvetlerin –ve onun üst düzey subaylarının– kendi erkek askerlerinin kendi kadın askerlerine tecavüzleri bir sorun değilmiş gibi davranmaya devam edebildikleri anlamına gelir. Ordudaki Kadınlar İçin Savunma İstişari Komitesi (DACOWITS) Müdürü Carolyn Prevatte'a, 5 Eylül 1996'daki bir konuşmamızdan edindiğim bu bilgi için minnettarım. ABD'li erkek askerlerin, ABD'li kadın

Askerî hapishanelerde tutulan kadınlara, gardiyan olarak görev yapan askerlerin tecavüzleri; sorgu yargıcı olarak görev yapan askerin, kadın kurbanı bilgi vermeye zorlamak için uyguladığı tecavüzler.

Bir grup işgalci askerin farklı etnik gruptan ya da ırktan olan kadınları, yaşadıkları bölgeden kaçmaya zorlamak üzere yaptıkları tecavüzler.

Esir kadınlara bir cemaat ya da ulusun askerleri tarafından, esas olarak karşı grubun erkeklerini küçük düşürmek amacıyla yapılan tecavüzler.

Bir etnik grup, ırk ya da milliyetten olan erkekler tarafından, "düşman" grubun erkeklerine, onları tecavüz yoluyla "birer kadına" indirgeyerek kendilerini küçük düşürülmüş hissetmeleri için yapılan tecavüzler.[7]

Erkek subayların çatışmanın ardından adamlarına moral yükseltme ödülleri verme sisteminin bir parçası olarak, erkeklerin kadınlara tecavüzü.

---

askerlere 1990-91 Körfez Savaşı sırasında tecavüzleri için bkz. Cynthia Enloe, *The Morning After: Sexual Politics at the End of the Cold War* (Berkeley: University of California Press, 1992) 190-92.

Kanada Silahlı Kuvvetleri'nde askerlik ettikleri sırada, kendi ordularının erkek askerleri tarafından tecavüze uğrayan Kanadalı kadınlar uzun süre sessiz kalmış, ancak 1998'de gazetecilere olanları anlatmaya başlamışlardır. Bunlar, ortak bir dizi deneyimden söz etmişlerdir: Yeni acemi bir askerken, çoğunlukla kendilerinden bir rütbe yukarıda bir askerin cinsel tacizine uğramak; tacizi yüksek rütbeli bir subaya bildirdiklerinde, inanmazlıkla ya da ilgisizlikle karşı karşıya kalmak; bir başka birliğe kaydırıldıklarında, kadınların daha önceki şikâyetlerinin çarpıtılmış söylentilerini duymuş olan erkekler tarafından rahatsız edilmek; ve nihayet, çoğunlukla zihinsel ve fiziksel stresten mustarip halde, ordudaki görevden ayrılmak. Bkz. Jane O'Hara, "Orduda Tecavüz", *Mclean's*, 13 Temmuz 1998, 16-20.

7 Pek çoğu eşcinsel tecavüz biçimini alan, –her ikisi de çoğunlukla toplumlarının militarize tavırlarına uyum sağlamış– Avrupa'nın istilacı erkekleriyle Amerika kıtalarının erkekleri arasındaki cinselleştirilmiş ilişkilerin, yepyeni tarihsel bir incelemesi için bkz. Richard Trexler, *Sex and Conquest: Gendered Violence, Political Order, and the European Conquest of the Americas* (Ithaca: New York University Press, 1995).

Savaş sırasında mülteci kamplarına sığınmış kadınlara, yine oraya sığınmış erkeklerin veya o kamptaki kadınları korumakla görevli erkeklerin uyguladıkları tecavüz.[8]

Fuhuş organize eden erkeklerin, kadınlara, daha sonra asker müşteriler için düzenlenmiş genelevlerde verecekleri hizmete "hazırlamak" için uyguladıkları tecavüz.

Savaş sırasında kadınlara aynı etnik ya da ulusal gruptan olan sivil erkeklerin, militarize ortamın beslediği ve meşru kıldığı kadın düşmanlığının dışavurumu olarak uyguladıkları tecavüzler.

Militarizasyona karşı açıkça tavır alan kadınların, kendi cemaatlerinden olup militarizasyonu destekleyen erkekler tarafından tecavüzü.

Bu liste yorucu olabilir; oysa tüm ayrıntıları içermekten uzaktır.

Militarize kadınlarla militarize erkekler arası ilişkilerdeki ince farkların sayısı kadar farklı türde, militarize tecavüz biçimi mevcuttur. Yine de bunların önemli bazı ortak yönleri vardır: Bu karakteristik özellikler, yalnızca tecavüzcünün ne yaptığına ve bunu yapmak için kendinde nasıl bir yetki bulduğuna dair algılayışını değil, aynı zamanda kadının bu saldırıya karşı tepkisini de etkiler. Birincisi militarize tecavüzcü erkek, kendi "düşman", "askerlik", "zafer" ve "yenilgi" anlayışını, hem tecavüz ettiği kadına hem de cinsel saldırı fiilinin kendisine, bir biçimde dayatır. İkincisi bunun sonucunda, militarize tecavüzü kişiselleştirmek, militarize olmayan tecavüzü kişisel-

8 Bkz. örneğin, Kadın Hakları İzleme Örgütü, "Somalili Kadın Sığınmacıların Yaygın Biçimde Tecavüzü" (New York: İnsan Hakları İzleme Örgütü, Ekim 1993); ve Birleşmiş Milletler Sığınmacılar Yüksek Komiserliği (UNHCR), "Sığınmacılara Karşı Cinsel Şiddet" (Cenevre: UNHCR, 1995). Ayrıca bkz, Maryanna Schmuki, "Sığınmacı Kabuğunu Atarken: Kadın Sığınmacıların İnşası ve Uluslararası Yardım Rejimleri" (yüksek lisans tezi, Uluslararası Kalkınma Programı, Clark University, Worcester, Mas., 1997). Sığınmacı kadınlar hakkında daha fazlası için bkz. Doreen Indra, der., *Engendering Forced Migration* (New York: Berghahn Books, 1999).

leştirmekten daha zordur, zira o, meşruiyetinin büyük bölümünü bir toplumsal çatışma varsayımından ve/veya devletin ulusal güvenliği ya da savunmasının bir aracı ya da bir isyanın askerî silahı oluşundan alır. Üçüncü olarak militarize tecavüze uğrayan kadın, bu saldırıdan sonraki dakikalar, haftalar ve yıllar boyunca, tepkilerini yalnızca tecavüzcüsüyle ve kendi dostları ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri, kadın saygınlığına ilişkin baskın normları ve belki ceza kanununu değil, *bunların yanı sıra* kolektif hafıza, ulusal yazgıya ilişkin kolektif fikirler ve örgütlü şiddetin kendi kurumlarıyla olan ilişkisini de göz önüne alarak oluşturmak zorundadır.

Bu bölümde, tecavüzü militarize eden başlıca üç koşulu incelemekle yetineceğim. Bu üç tecavüz biçiminin anlaşılması, son yıllarda çok sayıda feministin ilgi odağı olması bakımından, özel bir önem taşıyor: (1) erkek askerlere "kolay ulaşılır" militarize fuhuşun sağlanamamasının bir sonucu olduğu öne sürülen "eğlence amaçlı tecavüz"; (2) sinir bozma amaçlı "ulusal güvenlik tecavüzü"; (3) açık savaş halinin araçlarından biri olarak "sistematik kitlesel tecavüz."

EĞLENCE ARAYAN ASKERLER

Militarize tecavüz ve militarize fuhuş siyasetçiler tarafından, genellikle sanki bu ikisi arasında bir Magino Hattı [aşılmaz bir kültürel barikat – ç.n.] varmış gibi ele alınır. Bu ayrımın olduğu yerde, kültürel gerçeklerden çok, ürkek siyasetçilerin kendi inşa ettikleri fikirler ve uygulamalarla güçlendirilmiş bir duvardan söz edilebilir. Militarize tecavüzle militarize fuhuş arasındaki bu hayali ayrım, ataerkil pek çok devlet adamının çıkarlarına hizmet etmektedir; bu, tecavüz ve fuhuşu sanki onun uygulayıcıları ve kurbanları birbirlerinden tamamen farklıymışlar gibi ele alabilmelerini sağlar. Uygulamada ise askerî siyaset dünyasında yetkililer, tecavüz ve fuhuşu *bir arada* düşünürler. Erkek askerlere fahişe sağlamanın, bu askerlerin tecavüze kalkışmasını engellemenin bir yolu olduğu düşünülür. Japon imparatorluk hükümetinin 1930'lar ve

1940'lardaki "teselli kadınları" siyasetine yol açan şey, tecavüz ile fuhuşu birbiriyle ilişkilendiren bu tür bir düşüncedir. Günümüz Britanyalı ve Amerikan askerî cinsel politikalarının ardında da benzer bir düşüncenin yatması ilginçtir.[9] 1995

9 Denizaşırı ülkelerde konuşlandırılan Britanyalı askerlerin görev dışındayken tecavüz suçlamasıyla yargılandıkları en yeni olay, neredeyse yirmi yıldır Britanyalı askerlerin BM barış gücü operasyonunun üyeleri olarak konuşlanmış oldukları Kıbrıs'ta gerçekleşti. 1994'te, Kıbrıs'ta konuşlandırılmış barış gücü bünyesindeki bir Yeşil Ceketliler alayında görev yapan Britanyalı askerler, yirmi üç yaşındaki Danimarkalı bir kadını kaçırma, tecavüz ve öldürme suçlamalarıyla tutuklandılar. O güne dek, ordunun Kıbrıs misyonu, Britanyalılar arasında, kamuoyunda pek tartışma konusu olmamıştı. Adanın Rumları ve Türkleri arasındaki şiddetli çatışmadan ancak iki yıl geçtikten sonra, yalnızca etnik güvensizlik değil, yabancı rejimin emelleri ve Soğuk Savaş korkularıyla da bölünmüş olan bu topluma yönelik diplomatik ilgi tazelendi. Nitekim, 1994'te Britanyalı yorumcuların dikkatlerini Akdeniz'deki askerlerine yöneltmeleri için bir tecavüz ve cinayetin beklenmesi gerekti. Bundan on yıl önce, askerler, bir gazeteciye, daha sonra gerçekleşecek tecavüzü kısmen tetiklemiş olabilecek kafa karışıklıkları ve hayal kırıklıklarını anlatmışlardı. Ancak, gelecekteki olası militarize cinsel saldırıların uyarı işaretleri olarak algılanmaları için, bu ipuçlarının bile, feminist bir kulakla dinlenmesi gerekirdi:

"Burada, Rumlarla Türkler arasındaki sınırda, bu gözetleme görevinde olmak çok da ilgimi çekmiyor... Konaklamamız için bizi yerleştirdikleri eski fabrikada, televizyon yok... Adayı pek sevmedim, bana sevimsiz bir yer gibi geliyor." (Len, er.)

"Burada ne yaptığımızı tam olarak bilmiyorum. Sözde Birleşmiş Milletler gücünün bir parçasıyız; ben de ortak bir iki egzersiz yaparız diye düşünmüştüm. Oysa şu ana kadar böyle bir şey olmadı: Her şey çok sıkıcı." (Stanley, erbaş)

"Askerî anlamda bize gerçekten ihtiyaçları yok: Adrenalinden eser yok." (Tony, onbaşı)

"Elbette burada, generallerden alt rütbelilere, ziyaretçilerimiz oluyor. Onlar için bu, yaklaşık bir saat süren, kendi deyişleriyle 'bir teftiş' ve sonrasında bedava yolculuk ettikleri on günlük hoş bir iznin birleştiği bir tatil." (Michael, yüzbaşı)

"Askerlerin alışılmadık düzeyde sorunsuz olduklarını söyleyebilirim...Şehir merkezlerinde yürürken ya da nereye giderseniz gidin, üniforma giymek zorundasınız: söylediğim Britanya üniforması, ama açık mavi bereyle... Bir iki genelev var, ama bizimkilerin pek çoğu oralara takılmıyor; diğer BM askerlerinin bazılarıyla karşılaştırdığımızda, etrafa saçacak paraları az ve kızlar da genelde diğerlerini tercih ediyorlar." (Don, çavuş)

Tecavüz ve cinayet olayı üzerine, Britanyalı askerlerin erkek üstleri, hem rütbesiz askerlerin kadın düşmanlığına bir açıklama bulma, hem de kendilerini bundan uzaklaştırma çabasına girdiler. Ordunun sözcüsü, tecavüzün, yeterince iş verilmeden 'kümese tıkılmış' genç askerlerin feveranı olduğu açıklamasında bulundu. İki yıl sonra askerlerin suçlu bulunmasının üzerine, Kıbrıs'taki Britanya kuvvetleri komutan yardımcısı Tugay Komutanı Arthur Dena-

yılının Okinawa tecavüzü davası bu konuda bir örnek teşkil eder.

Okinawa İkinci Dünya Savaşı'ndan önce de Japon askerî işgaline uğramıştı; ancak bu çatışmalar sırasında militarizasyon yeni boyutlara ulaştı. Söz konusu militarizasyon süreci, hem ataerkil biçimde toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş hem de cinselleştirilmişti. Yakın dönemde keşfedilen belgelere göre, imparatorluk ordusu Okinawa'da toplam 130 askerî genelev kurmuştu. Bu kuruluşlarda çalışmaya zorlanan kadınlar arasında hem Okinawalılar hem de Koreliler vardı.[10]

Okinawa İkinci Dünya Savaşı'nın en yıkıcı çarpışmalarından bazılarını yaşadı. Haziran 1945'te ada nüfusunun beşte birinden fazlası (150.000 Okinawalı) öldürülmüştü. Okinawa Muharebesi, Japon ve Amerikan güçlerinin yüz yüze çarpıştıkları en önemli muharebelerin sonuncusu oldu.[11] Her yıl 23 Haziran günü, Okinawalılar tarafından, ölüleri anma ve yeniden barışa dönme günü olarak kutlanır[12] ve yine de Okinawa bugün dünyada militarizasyonun en yoğun olduğu yerlerden biridir. Washington ve Tokyo'daki devlet adamları arasında varılan antlaşmalar sonucu, Okinawa'nın en verimli ve ticari bakımdan en değerli toprakları, ABD askerî yerleşimlerine bırakılmıştır. Okinawalılar Soğuk Savaş'ın sona ermesinden beş yıl sonra 29.000 ABD askerine ev sahipliği yapıyordu.

ABD hükümeti kendi askerî amaçlarına uygun üsler inşa etti (Soğuk Savaş'ın doruk yıllarında, adada 145 üs bulunuyor-

---

ro, şu açıklamayı yaptı: "Bu dava, ne Yeşil Ceketlilerin, ne Kıbrıs'taki Britanya kuvvetlerinin, ne de bütün olarak ordunun davasıydı." Bu açıklamanın yer aldığı kaynak, Tony Parker, *Soldier, Soldier* (Londra: Coronet Books, 1985), 190-94; ve Christopher Price, "Kıbrıs Tecavüz ve Cinayet Davası", *New Stateman and Society*, 5 Nisan 1996, 8.

10 Kakazu Katsuko ve Okinawa Kadın Tarihi Grubu, "Okinawa'daki Japon Askerî Genelevlerinin Haritası", *Okinawa: Peace, Human Rights, Women, Environment*, no. 4 (Şubat 1997): 4.

11 Nicholas Kristof, "Okinawalılar, Normandiya Çıkarmasından Daha Büyük Bir İstilanın Öğrettiklerini Değerlendiriyor", *New York Times*, 24 Haziran 1995.

12 Saundra Sturdevant, "Eski ve Şimdiki Okinawa", Saundra Sturdevant ve Brenda Stoltzfus, *Let the Good Times Roll: Prostitution and the U.S. Military in Asia* (New York: The New Press, 1992), 246.

du). Okinawa Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası Pasifik savunma stratejisinde en önemli noktalardan biri haline geldi. 1972'de Okinawa yeniden Japon denetimine girdi –Okinawalılar buna "eski duruma dönüş" diyorlar– ancak Amerikan üsleri burada kalmaya devam etti. Eskiye dönüş Okinawalıları yeniden "Japon" yapmış, ancak ABD denetiminden Japon denetimine geçiş militarizasyonu azaltmamıştı. Okinawa Adası, Japon topraklarının yalnızca %1'lik bir bölümünü oluşturduğu halde, ABD üslerinin %75'lik bir bölümünü barındırmaktadır. 1990'ların başlarında, Amerikan üsleri, Okinawa topraklarının %20'sini kaplıyordu.[13] Ada halkı topraklarının, geçim yollarının ve yaşadıkları çevrenin, ana ada üzerindeki Japon siyasi liderlerinin ABD ile kendi ittifaklarının kalıcılığı için yürüttükleri stratejiyle uyum içinde olan ABD'nin askerî önceliklerine göre şekillendirildiğini anlamışlardı. Yaşlı bir Okinawalı geriye dönüp ada tarihini değerlendirdiğinde vardığı sonucu şöyle özetliyordu: "Bizler feda edilmiştik... Japonya Okinawa'nın, feda edebileceği, tıpkı bir kertenkelenin kuyruğu gibi ardında bırakıp gidebileceği bir şey olduğunu düşündü."[14]

1972'den sonra doğmuş olan Okinawalılar ABD üslerini, kendi topraklarının ayrılmaz bir parçası olarak görmeye başlamışlardı. Üsler etrafında her geçen gün büyüyen fuhuş işletmelerinin fazla göze batmadığı anlaşılıyordu. Varlıkları ile yoklukları birdi. 1990'ların ortalarında lise öğrencileri, görüşlerine dair yıllık araştırmalar yapan Japon öğretmenlerine, Amerikan askerlerinin varlığının, kendilerini ana adadaki Japon akranlarından daha "görmüş geçirmiş" hissetmelerine yol açtığını söylediler. Öğretmenler okulların üzerinde alçak uçuş yapan Amerikan savaş uçaklarının gürültüsü içinde sınıflara birşeyler öğretmekte zorlanıyorlardı; ancak öğrenciler elleriyle kulaklarını tıkamayı çoktan öğrenmişlerdi.[15]

---

13 Andrew Pollack, "Okinawalılar Tokyo ve ABD'ye Üsleri Kapatmaları Mesajı Verdiler", *New York Times* 9 Eylül 1996.

14 Kristof, "Okinawalılar... Değerlendiriyor" içinde alıntı.

15 Nishi Tomoko, "Lise Öğrencilerinin Gözüyle Üsler", *AMPO: Japan-Asia Quarterly Review* 27, no. 1 (1996): 32-37. Clark Uluslararası Kalkınma Progra-

Bazı Okinawalılar Amerikan askerlerini birer ticari fırsat kaynağı olarak görüyorlardı. Restoranlar, hediyelik eşya mağazaları, barlar, terzi dükkânları, dövme salonları ve fuhuş işletmeleri, Amerikan üslerinin çevresinde pıtrak gibi bitmişlerdi. Sahipleri her bir işletmeyi, Amerikan askerî personelinin zevk ve arzularına uygun bir biçimde tasarlamışlardı. Yerel dükkân sahiplerinin geçimleri, ABD-Japon askerî ittifakına bağımlı hale gelmişti. Bir dövme salonu militarize edilebilir. Bir berber dükkânı da.

Öte yandan diğer Okinawalılar, eskiden Japon emperyalizminin ileri bir karakolu, daha sonra Soğuk Savaş rekabetinin menzili haline gelen anayurtlarında kendilerini güçsüz hissediyorlardı. En örgütlü direnişçiler topraklarının geri verilmesi talebinde bulunan üs karşıtı toprak sahipleriydi. Diğer Okinawalıların muhalefetini körükleyen şey ise, geçmişte ABD ordusundan erkeklerin, fahişe olmayan Okinawalı kadınlara yönelik cinsel saldırılarının anılarıydı; örneğin 1995'te Amerikalı bir askerin Yumiko adlı altı yaşındaki bir kıza tecavüz edip öldürdüğü yüz kızartıcı "Yumiko-chan olayı". Kimileri ise Mayıs 1993'te bir Amerikan askeri tarafından on dokuz yaşında bir kadına tecavüz edilmesini, askerin bu olay üzerine mahkemeye dahi çıkarılmamasını unutamıyorlardı.[16] 1993 yılındaki bu saldırıdan sonra, Okinawalı altı kadın grubu, bir imza kampanyası başlattı. Bu kampanyada, "başlangıç noktasına gerilemekte olan" kadınların insan haklarına yönelik her türlü askerî ihlalin, daha ayrıntılı bir biçimde soruşturulması için çağrı yapıldı. Bunun da ötesinde "gerek Japon gerek ABD orduları tarafından, insanlık onuru ve bedeni zarara uğratılan kadınların eski hallerine dönebilmeleri için onlara güç ve destek sağlayacak danışma hizmetlerinin verilmeye başlanmasını" talep ettiler.[17]

---

mı'ndan Ogawa Yoko'ya, Eylül 1995 tecavüzü üzerine Okinawalı lise öğrencilerinin açık ifadelerine dikkatimi çektiği için, teşekkür borçluyum.

16 Andrew Pollack, "Bahriyeliler Tecavüz Davasında Okianawalılarla Uzlaşma Arayışında", *New York Times*, 8 Ekim 1995; ve Rick Mercier, "Okinawa'nın Öğrettikleri", *AMPO: Japan-Asia Quarterly Review* 27, no. 1 (1996): 28.

17 Takazato Suzuyo, "Geçmiş ve Gelcekte Unai, Okinawalı Kızkardeşler", *Voices from the Japanese Women's Movement*, der. AMPO (Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, 1996), 139.

Bundan daha on yıl önce 1985'te Okinawalı feministler, Nairobi'deki BM Onuncu Kadın Konferansı'nda fuhuş konulu bir atölye çalışması düzenlemişlerdi. Kendi ülkelerinde koalisyon ağlarını iyice genişletmişlerdi. Grup liderleri, ittifaklarını tanımlamak için, *mozaik* metaforunu seçmişti. Okinawa'nın kadın barış eylemcileri tarafından desteklenen Unai (kız kardeşlik) festivali, bir kadın tüketiciler kooperatifi, bir kadın yöneticiler derneği, kadın barış ve insan hakları grupları; sanatçılar ve doğal doğumu savunan grupları bir araya getirmişti. Adanın devlet yetkilileri ve feminist barış eylemcilerinin en önde gelen isimlerinden Takazato Suzuyo'ya göre, militarizasyonun eleştirisinin de bir parçasını oluşturduğu örgütlenmelerinin mutlak hedefi "kadınların özerkliği, bağımsızlığı ve kendi iletişim ağlarını oluşturmalarıydı".[18]

Bu yüzden on iki yaşındaki Okinawalı bir kız öğrenci, Eylül 1995'te iki Amerikan deniz piyadesi ve bir Amerikan denizci tarafından Kin köyünden kaçırılarak tecavüze uğradığında, yerli halkın bir bölümü çok öfkelense de şaşırmadı. Ancak çok daha fazla sayıda insan, yaşadıkları şokun sarsıntısıyla yeni bir bilince ulaştılar. Okinawalı lise öğrencilerinin olayla ilgili yorumları, ikinci gruba örnek oluşturuyor.

> Ne kadar ürkütücü olduklarını anlamaya başlayıncaya dek, üslerin varlığını sorgulamamıştım; ancak şimdiye dek onlardan habersiz yaşamış olmam, beni daha da korkutuyor.
>
> Bu olaya kadar, Okinawa'da üslerle yaşamaya dair ne bir korku ne de herhangi bir duyguya sahiptim. Ancak Okinawa'nın tarihini öğrendikçe, üslerin tıpkı kapanmayan savaş yaraları gibi varlıklarını sürdürdüklerini anlamaya başladım.
>
> Daha önce, üslerden herhangi bir şüphe duymamıştım, zira ben doğduğumda da onlar buradaydılar; ancak, ne zaman başımızın üstünden uçakların geçtiğini duysam, bu beni korkutmuştur.[19]

18 *A.g.e.*, 133-43. Ayrıca bkz. Mercier, "Okinawa'nın Öğrettikleri", 30.

19 Kendisi de Okinawa'nın Japonya ve ABD ordusundan daha özerk bir yapıya

Çok sayıda Okinawalının tecavüz karşısında ilk tepkileri, Japonya-ABD Kuvvetlerin Statüsü Antlaşması'nda (SOFA) temel değişikliklere gidilmesi çağrısında bulunmaktı. Güney Kore örneğinde gördüğümüz gibi, SOFA anlaşmasındaki küçük ayrıntılar sıradan yurttaşların yaşamlarını etkilemektedir. Militarizasyon Japonların siyasi yaşamında böylesine çarpıcı bir konu olduğundan, Okinawa tecavüzü sonrası eleştiriler, yalnızca Amerikan yetkililerine değil, onların Japon muadillerine de yönelmişti. Her iki taraf da Okinawalıların yaşamlarının militarize edilmesine ön ayak olmakla suçlanıyorlardı. Yerli muhalifler Tokyo kökenli seçilmiş politikacıları ve bürokratları, Okinawa'yı dış politika pazarlıklarında kullanılacak bir koza indirgemekle suçluyorlardı.[20]

1995'te öğrenci kıza yapılan tecavüz, böylelikle duyu kaybı ve toprak kaybının da yer aldığı bir listeye eklendi. Okinawalı milliyetçiler –ve Japonya'nın ana adasında, erkeklerin önderlik ettiği barış hareketinde yer alan destekçileri– Filipinli ve Güney Koreli, üs karşıtı, feminist olmayan bazı milliyetçi eylemcilerin yaptığını yaptılar: Yerli kadınların yabancı askerler tarafından cinsel istismarını, askerî üslerin gelişme ve diplomasinin değişim aracı olduğu fikrini reddetmek için, bir başka gerekçe olarak gördüler. Bu milliyetçiler, sömürgecilik ve yeni sömürgecilik üzerine düşünüyorlardı. Militarizm hakkında düşünüyorlardı. Ancak, bu feminist olmayan üs karşıtı milliyetçilerin çoğunluğu, kadın düşmanlığı hakkında kafa yormuyordu. Erilliği düşünmüyordu. Fuhuşu düşünmüyordu. Genel olarak kadınlara yönelik şiddeti düşünmüyordu.

Bu üs karşıtı, milliyetçi siyasi miyopluğa karşı çıkma işi, Okinawalı feministlere düşecekti. Ancak bu kadın eylemciler

---

kavuşmasının destekçilerinden olan Okinawalı öğretmen Shinjo Toshiaki tarafından, Ekim 1995'te lise öğrencilerine yapılan bir anketten alıntılar. Bkz. Tomako, "Lise Öğrencilerinin Gözüyle Üsler", 34.

20 Daniel Boone Schirmer'e, Asyalıların üs-karşıtı kampanyaları konusunda bana sürekli aktardığı bilgiler için teşekkür borçluyum. Kendisi, Amerikan yurttaşlarını, kendi ordularının üslerinin Filipinliler ve Japonların yaşamları üzerindeki etkileri konusunda bilinçlendirmek için büyük çaba harcayan, Cambridge, Massachusetts'ten kıdemli bir barış eylemcisidir.

milliyetçi ve barış eylemcisi ittifakının dikkatini, üslerden kadınların durumuna yöneltmekte güçlük çekeceklerdi.[21]

Okinawalı altıncı sınıf öğrencisinin tecavüzüyle suçlanan üç genç Amerikalının hiçbiri önceden sabıkalı değildi. Bu üç genç Teksas ve Georgia'daki yoksul aileler içinde büyümüş Afro-Amerikalılardı; gitgide zorlaşan ABD ordusuna giriş sınavını geçebilmek için çok çalışmışlar ve ordu hizmetini, kariyer olanaklarını genişletmek için bir araç olarak görmüşlerdi.[22] Hayatlarındaki kadınlar, bu denli yakından tanıdıkları, bunca büyük umutlar besledikleri bu genç adamların, bir başka kadına, hele de bir öğrenci kıza vahşi bir tecavüzde bulunduklarına inanamıyorlardı. Bu anneler, kız kardeşler ve eşlerin ilk tepkisi, ABD ordusunun onları günah keçisi haline getirdiğinden, bu üç genç siyah askeri, Amerikan ve Japon devlet adamları arasındaki diplomatik çekişmede bir yem olarak kullandıklarından şüphelenmek oldu.[23] ABD ordusunda ırkçılığın çok gerilere giden tarihi düşünüldüğünde, bu varsayım hiç de mantık dışı değildi.[24]

---

21 Okinawa feminist antimilitarizm kampanyasındaki eylemciler Takazato Suzuyo ve Carolyn Francis ile söyleşimden, Cambridge, Mass., 24 Şubat 1998.

22 Her ikisi de Griffin, Georgialı olan Bahriyeliler Rodrico Harp (21) ve Kendrick Ledet (22) ile Woodwille, Teksaslı deniz eri Marcus Dion Gill (22)'in bu portrelerinin dayandığı kaynak: Ronald Smothers, "Sanık Bahriyelilerin Yakınları Olanlara İnanmıyor." *New York Times*, 6 Kasım 1995.

23 Üç erkeğin kadın yakınları, ne Japon savunma avukatları ne de ABD ordusunun Okinawa başkomutanlığının etkili bir dava avukatı sağlayacağına güvenerek bağımsız avukatlar tuttular. Bkz. Ronald Smothers, "Sanık Bahriyelilerin Yakınları Olanlara İnanmıyor."Ayrıca bkz. Ronald Smothers, "Akrabalardan Protesto", *New York Times*, 8 Kasım 1995.

24 Vietnam Savaşı sırasında, kurumsal ırkçılığın ABD ordusunun adalet sisteminde ne şekillerde etkili olduğunun titiz bir incelemesi için bkz. James E. Westheider, *Fighting on Two Fronts: African Americans and the Vietnam War* (New York: New York University Press, 1996). 1921'de Afro-Amerikalı feminist ve sufrajist Mary Church Terrell, yeni kurulmuş olan Barış ve Özgürlük İçin Kadınlar Birliği (WILPF)'ndeki beyaz feminist dava arkadaşlarının, Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra Almanya'da konuşlandırılan Amerikalı siyah erkek askerlerin Alman kadınlara tecavüz ettikleri yönündeki söylentilere dayalı suçlamaları kabullenme konusunda aşırı-istekli görünmelerini eleştirdi. Terrell'in muhalefetine yanıt olarak, WILFP üyesi Jane Addams, onunla aynı görüşte olduğunu bildirerek, Terrell'dan WILFP'den ayrılmamasını istedi. Bkz. Rosalyn Terborg-Penn, "Hoşnutsuz Siyah Feminist: On Dokuzuncu Ek Mad-

ABD üs komutanlarının, üç asker-zanlıyı Japon mahkemelerine teslim etme konusunda, görünürdeki heveslilığinin ardında yatan dürtüyle ilgili şüpheleri doğrulayan başka nedenler de vardı. *Dayton Daily News*'un iki Amerikalı muhabirinin araştırmacı gazetecilik alanında yürüttüğü ayrıntılı çalışmalar, ABD ordusunun kendi ceza hukuku sisteminin yıllardır, tecavüz ve başka türden cinsel tacizlerde bulunmakla suçlanan asker erkeklerin davranışına sistemli bir biçimde göz yumduğunu gösterdi.[25] Kendi eyaleti olan Florida'da Amerikan donanması personelinin karıştığı çok sayıda cinsel taciz olayını soruşturmuş olan bir sivil polis müfettişi şu sonuca varmıştı: "Ordunun, olayın üstünü örtmeye ve kendi içinde tutmaya çalışır gibi bir hali var... Karımın ya da kızımın, orduda olup cinsel tacize uğradıklarını ve sorgulandıklarını düşünmek bile istemem. Ordudakiler bu uzmanlığa, eğitime sahip değiller ve kimi zaman da buna cesaret edemiyorlar."[26]

Okinawa tecavüzü davasının zanlısı üç erkekten birinin annesi, daha baştan, oğlunun donanmaya yazılmasını istememiş. Öte yandan Esther Gill, deyim haline gelmiş otoriter anne figürünü yansıtan biri olarak görülmekten kaçınıyordu. Toplumsal cinsiyetlenmiş Amerikan kültüründe, ordunun rollerinden biri de, genç erkeklerin, dişil evden ayrılışına vesile ol-

---

deye Giriş ve Not", "*We Specialize in the Wholly Impossible: A Reader in Black Women's History* içinde, der. Darlene Clark Hine, Wilma King ve Linda Reed (Brooklyn, N.Y.: Carlson Publishers, 1995), 487-503.

25 Muhabir Russell Carollo tarafından başlatılan ve daha sonra Jeff Nesmith tarafından sürdürülen bu yazı dizisi, *Dayton Daily News*, Dayton, Ohio'da, 1,2,3,4,7,8 Ekim 1996'da yayımlandı. Bu makalelerden beni haberdar ettiği için, Japon gazeteci Norio Okada'ya teşekkür borçluyum.

26 Dedektif Sammy Peavy, Escambia Vilayeti Şerif Bürosu, Florida, Russell Carollo, "Adaletten Kaçmak: Cinsel Suçlular Sistemde Hoşgörüyle Karşılanıyor", *Dayton Daily News*, 1 Ekim 1995. Yakın zamanda, ABD ordusunun, askerî personel tarafından işlenen tecavüzlerin tanımlanması ve kovuşturulmasına dair kayıtları üzerinde yaptığı araştırmayı benimle paylaştığı için, Duke Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden Madeline Morris'e teşekkür borçluyum. Bkz. örneğin, Madeline Morris, "Savaşta ve Barışta: Askerî Personel Kaynaklı Olan ya da Olduğu Düşünülen Tecavüzler", *Beyond Zero Tolerance: Discrimination in the Military* içinde, der. Mary Katzenstein ve Judith Reppy, (Lanham, Md.: Rowman and Littlefield, 1999)

maktır. Esther Gill bu kültürel ayini kabullenmesi yönünde toplumsal bir baskı hissediyordu: "Bir anne olarak oğlumu orduya feda etmek istemezdim... Ama benim otoritemden çıkması gerekiyordu ve ayrılacağı gün, onu almak üzere eve gelen askerlik dairesinin kamyoneti benim için bir cenaze arabası gibiydi."[27]

Askerlerin bir arkadaşlarının anlattığı ve oğullarının tutuklandıktan sonra, o izin gününde ne yaptıklarına ilişkin itiraflarıyla büyük ölçüde uyuştuğu hemen anlaşılan, Japon savcıların suçlamalarını duymak bu kadınlar için çok rahatsız ediciydi:

> Üç erkek [artı, sonradan orayı terk eden bir dördüncüsü] fahişe bulma konusunda tartışmışlardı, ancak... Denizci Gill parası olmadığını söylemiş ve bunun yerine tecavüzü önermişti. İlk önce, diğerleri onun şaka yaptığını sanmışlar, ama tartışma gitgide ciddileşmişti. Er Harp, onun hakkında, "Durdurmak için hiçbir şey yapmadı. Olaylara seyirci kaldı" diyordu.
>
> Dört asker bir araba kiraladılar. Bir ara arabayı kullanan Denizci Gill, tecavüz etme önerisini ortaya attı. Askerler bir bakkal dükkânına gittiler ve Er Harp ile Er Ledet, bant ve prezervatif almak için içeri girdiler. O anda dördüncü asker, arkadaşlarının tecavüz konusunda ciddi olduklarını anlayıp onlardan ayrıldı...
>
> Erkekler daha sonra arabayla dolanıp bir kurban aradılar... Akşam 8 civarında, kızı görüp arabayı durdurdular ve Er Ledet ile Er Harp aşağı indiler.
>
> Er Harp yol soracakmış gibi davrandı. Bu sırada Er Ledet, kolunu arkadan kızın boynuna doladı ve Er Harp de kızın yüzüne bir yumruk attı. Er Ledet, kızı arabaya tıktı ve iki bahriyeli, onun gözlerini ve ağzını bantlayıp el ve ayaklarını bağladılar. Denizci Gill, arabayı şeker kamışı tarlalarıyla çevrili ıssız bir çiftlik yoluna sürdü.
>
> ...Tecavüz 8:20 civarında sona erdi. Askerler kızı orada bı-

27 Smothers, "Akrabalardan Protesto" içinde alıntılanmış.

rakıp arabayla uzaklaştılar; kız en yakın eve gidip yardım istedi.[28]

Üç erkek hangilerinin tecavüz girişiminde bulunduğu, hangisinin cinsel birleşmeyi gerçekleştirdiği ve hangilerinin yalnızca kaçırma işine karışıp tecavüze yeltenmediği konusunda farklı şeyler söylüyorlardı.[29]

Bu erkeklerin ön duruşma öncesindeki hikâyeleri, pek çok askerin fuhuşu rutin bir eğlence faaliyeti olarak gördüklerini gösteriyor. Yerli bir kadından cinsel hizmet satın almak, bir askerin haftalık bütçesi içinde hesaba katılmak zorundadır. Dahası savaşa ilişkin kişisel anılar ya da ABD askerî fuhuşuyla ilgili araştırmaların hiçbiri, ordu içindeki belli bir ırksal grubun, bir eğlence faaliyeti olarak fuhuşa karşı çıktığına dair herhangi bir ipucu içermiyor. Okinawa'daki ABD üslerinin çevresindeki diskolara ve masaj salonlarına ilişkin, Amerikalılara özgü olarak göze çarpan tek ırksal özellik, Okinawa eğlence mahallesinin erkek müşterilerinin, eskiden Filipinler'deki ABD üslerini çevreleyen ve Güney Kore'deki ABD üsleri etrafında hâlâ bulunan barlara devamı edenlerden daha az ırk ayrımına uğramalarıdır.[30] Bunun yanı sıra son yıllarda Japon yurttaşları arasında, Japon kültüründe ırkçılığın baskın oluşuna ilişkin ateşli tartışmalar yaşanmaktayken, 1995 tecavüzüne tepki gösteren Japonların, suçlanan üç Amerikalı erkeğin ırklarıyla özellikle ilgilenmedikleri görülmüştür. Japonya'da uzun yıllardır yaşayan Afro-Amerikalıların açıkladığı gibi, çoğu Japon için sorunun, tecavüz zanlısı üç erkeğin yabancı olmaları

28 Bu anlatı, Okinawa'daki bir *New York Times* muhabiri tarafından, üç sanık erkeğin ifadeleri, onların savunma avukatlarının tasvirleri ve savcıların suçlamalarından derlenerek oluşturuldu. Bkz. Andrew Pollack, "Okinawa Tecavüzünde Biri Suçu Reddetti; Diğer İkisi Olayda Yer Aldıklarını Kabul Ettiler", *New York Times*, 8 Ekim 1995.

29 Söz gelişi, Bahriyeli Er Rodrico Harp, kaçırma olayına karıştığını, kabul etse de, ABD Donanma müfettişlerinin kendisini tecavüzü de üstlenmeye zorladıklarını öne sürerek, kıza tecavüz ettiğini inkâr etti. "Bahriyeli: Japonya'da Tecavüz İfadesi Zorla Alındı", *New York Times*, 5 Aralık 1995.

30 Saundra Sturdevant ve Brenda Stoltzfus, "Soy: Bar Sistemi", Sturdevant ve Stoltzfus, *Let the Good Times Roll* içinde, 256.

ve Washington-Tokyo güvenlik ittifakının temsilcileri olmalarından kaynaklandığı anlaşılıyor.[31]

Üç rütbesiz askerin açıklamalarının hemen ardından, üst rütbeli bir Amerikan subayı, orta yaşlı, erkek, beyaz, dört yıldızlı bir amiral, ordunun askerî fuhuş ve askerî tecavüz arasında öngördüğü basmakalıp ayrımı –ve bağıntıyı– tekrarladı. Amiral bunu bariz bir şeyden söz eder gibi söylüyordu. Konuşmasından, tüm kariyerini tehlikeye attığının farkında olmadığı anlaşılıyordu. Oysa yaptığı buydu.

Otuz üç yıllık donanma kariyeri olan, ABD Pasifik Komutanlığının başkomutanı Amiral Richard C. Macke, Washington'daki muhabirlerle kahvaltıda bir basın toplantısı düzenledi. Tarih Kasım 1995'ti. Clinton yönetimi Japon hükümetinden Eylül'deki tecavüz olayı için yeniden özür dilemeye hazırlanıyordu; bu jestlerinin, yaklaşmakta olan iki ülkenin karşılıklı güvenlik antlaşması için yeniden yapılacak hükümetler arası hassas müzakerelere giden süreci pürüzsüzleştireceği umuluyordu. Amiral Macke, öncülü Amiral Stanley Arthur'un, donanmayla ilgili bir cinsel taciz davasını kötü idare etmesinden sonra erken emekli edilmesi üzerine, Savunma Bakanlığı tarafından bu önemli Pasifik komuta görevi için titizlikle seçilmişti. Genç donanma pilotları kadar Pentagon'un üst düzey yetkililerinin de adının karıştığı 1990 tarihli Tailhook skandalı sonucu, donanmanın toplumsal cinsiyet ve cinsellik politikalarının hassas noktalarını idare etme konusundaki beceriler bürokratik önem kazanmıştı. Dolayısıyla o Kasım sabahındaki kahvaltıda, bir gazetecinin Amiral Macke'ye Okinawa tecavüzüyle ilgili soru yöneltmesi kimseyi şaşırtmadı. Amiral belki de resmî bir açıklamada bulunduğunu düşünmeden, şu yanıtı verdi: "Daha önce de defalarca söylediğim gibi, bunu son dere-

31 Karen DeWitt, "Japonya'da Yabancılar Olarak Siyahlar", *New York Times*, 6 Aralık 1995. Sözgelimi, *Japan Times*'ın Afro-Amerikalı muhabiri Karen Hill Anton, DeWitt'e şöyle demiş: "Bazı Siyahlar, buraya gelirken, ırkçılıkla yüzleşmeye ve onu geri püskürtmeye hazır oluyorlar... Oysa duygusal zırhlarını soyunmayı başarabilseler, kendilerinin gaijin (yabancılar) denilen daha büyük bir grubun ilk ve en önemli kesimi olduklarını kabul edeceklerdir."

ce aptalca buldum. Araba kiralamaya verdikleri parayla bir kız bulabilirlerdi."[32]

Okinawa ve ABD'deki feministler, amiralin söylediklerini yorumlamaya çalışırken, birbirinden farklı tarihsel koşullardan yola çıktılar. Okinawalı feministler için 1995'teki Okinawa tecavüzü, Okinawa'nın militarize geçmişine Okinawalı kadınların söz konusu sömürge tarihine ilişkin kendilerine özgü deneyimlerinin son perdesini oluşturuyordu. Bunun tersine Amerikan feministleri için, Okinawa tecavüzü ve Amiral Macke'in buna tepkisi, kendi ülkelerine çok daha yakın bir hikâyenin, Tailhook efsanesinin sonraki bölümeiydi. Devlet kademelerinde çalışan pek çok Amerikalı kadın için, amiralin fuhuşu olağan bir olgu olarak çizen yaklaşımı, Amerikan kadın askerlerinin sürekli tekrarlanan cinsel taciz deneyimlerinin nedenlerinden birini açıkça ortaya koyuyordu: Fuhuşa göz yuman (hatta belki onu destekleyen) bir ordu cinsel nesneler olarak davranmayı reddeden kadın askerlere karşı düşmanca duygular besleyen erkek askerler türetecek bir ordudur. Bu erkek askerler tarafından tacize uğrayan yabancı sivil kadınların kendileri, bu Amerikalı kadın hakları savunucularının öncelikli ilgi alanı değillerdi.

Kaliforniya'nın iki kadın senatöründen biri ve Senato'nun Dış İlişkiler Komitesi üyesi Senatör Dianne Feinstein, Amiral Macke'in kahvaltıdaki yorumlarına en çabuk tepki veren kadın politikacılardandı: "Donanma Sekreteri John Dalton'a şunu söylemeliyim; adamlarınız bunu anlamakta direniyor... Tecavüz ne para ne de seksle ilgilidir. Tecavüzün niyeti kadınlar üzerinde tahakküm kurmaktır."[33]

Amerikan kongresindeki pek çok kadın Tailhook olayı ve ondan da önce Anita Hill - Clarence Thomas davasından bir ders çıkarmıştı: Herhangi bir devlet yetkilisinin, kendi emirlerindeki erkeklerin işlediği cinsel taciz ve tecavüzü önemsizleştirme girişimine kararlılıkla tepki vermek gerekiyordu. Nite-

32 Art Pine, "ABD'li Amiral İstifaya Zorlandı: Okinawa Tecavüzüne Dair Sözlerini Geri Aldı", *Boston Globe*, 18 Kasım 1995.

33 *A.g.e.*

Resim 7: *1990'larda Okinawa'da satışa çıkarılan ve üzerindeki logolarla Amerikalı erkek asker tüketicilerin beğenisine sunulan beyzbol şapkaları. Bu tür duygular, şapkaları kafasının üstünde gezdiren Amerikalı erkeklerde tecavüz ve fahişeliğin karşılıklı varlığına sebep olan bir kültürün ortaya çıkmasına yardım etti. (Fotoğraf: Saundra Sturdevant. "Şapka ve tişörtlerin gösterdikleri... Okinawa",* Let the Good Times Roll *içinde, Saundra Sturdevant ve Brenda Stoltzfus, The New Press, New York, 1992, s. 298.)*

kim Donanma Sekreteri John Dalton'dan önce onun koltuğunda bulunan yetkili, donanmanın, Tailhook Birliği'nin 1991 tarihli konvansiyonunu örtbas ettiğinin ortaya çıkması yüzünden, istifa etmeye zorlanmıştı.[34] Bunun sonucunda, yürütme organlarındaki bazı Amerikalı üst düzey bürokratlar da, komuta zincirindeki cinsiyet ayrımcılığını medya manşetlerine yansımadan, çabucak harekete geçmeyi öğrenmişlerdi. Dolayısıyla, Amiral Macke, kahvaltı sırasında yaptığı, diplomatik olmayan, ancak son derece aydınlatıcı açıklamasından kısa süre sonra, Savunma Bakanlığı'ndaki üstleri tarafından, rütbesi indirilerek

34 Deniz Kuvvetleri (Donanma) Komutanlığı'nın, Tailhook Birliği Eylül 1991 konvansiyonunda olup bitenlerle ilgili olarak başlattığı soruşturmayı örtbas etmesiyle ilgili, Pentagon'un kendi teşhiri, Savunma bakanlığı Ordu Müfettişliği Şubesi "Tailhook 91, Bölüm 1: Donanma Soruşturmasının Gözden Geçirilmesi" içinde yer alır. (Washington, D.C.: Savunma bakanlığı, Eylül 1992) Tailhook olayının ayrıntılı bir anlatımı için bkz. Jean Zimmerman, *Tailspin: Women at War in the Wake of Tailhook* (New York: Doubleday, 1995).

erken emekliliğe ayrılmaya ikna edildi. Bu hızlı diplomatik tepki umulan sonucu verdi: Daha kolay idare edilebilir bir siyasi ortam. Orta kademeli bir Savunma Bakanlığı yetkilisine göre, amiralin zorla emekli edilmesi, Pentagon koridorlarında "bazı karanlık dedikoduların" yayılmasına yol açtıysa da bu hiçbir biçimde, ordunun fuhuşu kolaylaştırmasının, saygın kadın ve kızları ABD erkek personelinin tecavüzünden korumaya hizmet ettiği yönündeki ilkesel varsayımın, ciddi bir biçimde yeniden sorgulanmasına yol açmadı.[35] Bu varsayım Amiral Macke bavullarını toplarken bile olduğu yerde duruyordu.

Okinawa'ya dönersek, Japon ve Okinawalı feministler, kız öğrenci tecavüzüne ilişkin kendi siyasi analizlerini oluşturmakla meşguldüler. Onlar 1980'lere gelindiğinde Okinawa'daki ABD üsleri çevresindeki barlarda çalışan kadınların etnik yapısında değişiklikler olduğu gerçeğini de dikkate alıyorlardı. 1972'de Okinawa'nın yeniden Japon denetimine girmesi öncesinde kadınların çoğunluğu Okinawa kökenliydi; bundan on beş yıl sonra ise, bu kadınların çoğunluğunu, iş arayışıyla buraya göç etmiş olan Filipinliler oluşturuyordu. Bu Filipinlilerin pek çoğu, Filipinli işçi aracıları ve Japon organize suç örgütleri tarafından, kendilerine askerî fuhuştan daha legal saydıkları işler verileceğine inandırılarak, aldatıldıklarını anlatıyorlardı.[36] 1990'ların ortalarına gelindiğinde Japon Yen'i, ABD Doları karşısında değer kazanmayı sürdürürken bar ve diskolarda çalışan Filipinli kadınların, harcadıkları paranın yerel ekonomi içindeki değeri azalmakta olan Amerikalı asker müşterileri çekebilmeleri daha da zorlaşmıştı. Bölgede çalışmayı sürdüren Filipinli kadınlar, ordudaki erkeklerin izin günlerinde eğlenceye harcayacak daha fazla parası olduğu dönemde burada çalışan kadınlardan daha yaşlıydılar.[37]

Japon feministler, o güne dek Filipinler'deki feministlerle dayanışmacı ittifaklar kurmaya çalışmışlardı. "Teselli kadınla-

35 Savunma Bakanlığı'nda personel politikası sorununa yakın bir sivil yetkiliyle olan konuşmamdan, 16 Mayıs 1996.

36 Sturdevant ve Stoltzfus, *Let the Good Times Roll*, 240-99.

37 Suzuyo ve Francis, sohbet, Cambridge, Mass., 24 Şubat 1998.

rı" meselesi, seks turizminin yayılması, Amerikan birliklerinin Asya'nın dört bir yanında, bir askerî eğlence mahallesinden diğerine taşınmaları, ABD ordusundan erkeklerin yerli kadınlara yönelik cinsel saldırıları; bu sorunlardan her biri, Asyalı kadınlar arasında yeni bir tür uluslararası politika için temel oluşturuyordu. Ancak, kendini bu işe vermiş Japon kadınlar, Okinawalı kadınlar ile diğer Japon kadınları arasındaki ilişkinin mustarip olduğu güvensizlik ve eşitsizliğin, Japon kadınlarla Filipinliler, Güney Koreliler, Taiwanlılar, Avustralyalılar ve Taylandlı kadınlar arasındaki ilişkide de aynen geçerli olduğunu fark etmişlerdi. Dolayısıyla Okinawalı feministlerin Olongapo'daki Filipinli kadınlara yardım etme çabası, daha geniş bir ölçekte, Japonya'nın Asya'daki ve kendilerinin Asyalı kadınlar arasındaki yerinin yeniden tayin edilmesi sürecinin bir parçası olarak görülüyordu.

1995'e gelindiğinde Filipinli ve Japon kadınların feminist dayanışması canlanmıştı. İki ülkeden eylemciler, kadınlara karşı şiddete muhalefet etmeyi, ortak hedef olarak belirlemişlerdi.[38] Eylül 1995'te Pekin'de yapılan Dördüncü BM Kadın Konferansı'na birlikte hazırlık yapmışlardı. Yine de 1995'te Amerikan ordusundan erkeklerin işlediği tecavüze karşı Japon ve Okinawalı feministlerin tepkilerinin ilgi odağına bu ittifakı yerleştirmek güç oldu. Okinawalıların kendi yerel özerklik kaygılarının baskın çıkması ve Japon barış hareketinin militarizme ilişkin feminist çözümlemeleri marjinal konuma itmeleri, pek çok Amerikalı kadının denizaşırı ülkelere yönelik ilgisinin kısa süreli oluşuyla bir araya geldiğinde, feministlerin biçimlendirdiği daha içten bir uluslararası dayanışmaya giden yol üzerinde muazzam bir engel oluşturmuştur. Suzuyo, çoğunluğu erkeklerin oluşturduğu Okinawalı barış eylemcilerinin kalabalık bir mitinginde, öğrenci kızın tecavüzüyle ilgili

38 Okinawa Hıristiyan Barış Merkezi, "Okinawa-Barış, İnsan Hakları, Kadınlar, Çevre: 1996-1997 Raporu" (Ginowan-shi, Okinawa, 1997), 25-27. Bu fikir, şiddet karşıtı Japon feminist akademisyen ve eylemci Kazuke Watanabe tarafından, "Kadınlar, Pasifik Savaşı ve Japonya'da Temsil" panelinin başkanı olarak yaptığı yorumlarda, yeniden vurgulanmıştır, Berkshire Kadın Tarihi Konferansı, University of North Carolina, Chapel Hill, 7 Haziran 1996.

feminist bir bakış açısını savunmaya çalışmanın nasıl bir şey olduğunu aktarıyor: "Üs karşıtı eylemcilerin toplandığı büyük bir salona doğru yürüyüşümü anımsıyorum. Ben içeri girer girmez, bir adam parmağını üzerime doğrultarak 'Siz!' dedi. 'Sürekli, sırf kadınlara yönelik şiddet meselesini ortaya atıyorsunuz. Bu politik bir tavır değil. Bunun ABD-Japonya Güvenlik Sözleşmesi'yle hiçbir ilgisi yok!' Ben de parmağımı ona doğrultup, şöyle dedim 'Eğer kadınlara karşı militer şiddetin sorunun bir parçası olduğunu düşünmüyorsanız, güvenliğin ne anlama geldiği hakkında yarı-cahilsiniz demektir'."[39]

Suzuya ve Okinawalı diğer kadınlar, bu çok yönlü engele rağmen, kadın yaşamlarının militarizasyonunun yarattığı etkileri eleştirmek amacıyla önceden örgütlenmişlerdi. Böylelikle, Eylül tecavüzünün hemen sonrasında, birincisi, Japonya'daki ve yerel barış hareketlerinin, bu tecavüz ile kadınlara yönelik diğer şiddet biçimleri arasındaki bağlantıyı gözden kaçırmamalarını sağlamak, ikincisi, ABD'deki kadın gruplarını, bu tecavüzü yalnızca üç Amerikalı erkeğin işlediği bir *fiil* değil, aynı zamanda hükümetlerinin dış politika tasarımının bir ürünü olarak görmeye yöneltmek için, bir dizi eylemi ateşlemeyi başardılar.[40] Suzuyo ve diğerleri, Militer Şiddete Karşı Okinawa Kadın Hareketi adını verdikleri bir grup adına, basın toplantıları düzenleyip, (kendisi de üs karşıtı olan, ancak kadınlara karşı şiddet gibi daha kapsamlı meselelere duyarlı olmayan) Okinawa valisini, kendi saflarına katmaya çalıştılar ve Okinawa'daki ABD üslerinin sayılarının azaltılması çağrısında bulunan dilekçeleri başbakan ve dışişleri bakanına ulaştırması için Tokyo'ya bir heyet yolladılar. Grup, diğer Asyalı kadınları da bilgilendirerek beş ABD şehrine, kadınların konuşmalar yapacakları bir tur düzenledi.[41]

Japon mahkemesi Mart 1996'da kararını resmen açıkladı.

---

39 Takazato Suzuyo, yazarla konuşmasından, Cambridge, Mass., 24 Şubat 1998.

40 Mercier, "Okinawa'nın Öğrettikleri", 30.

41 Bu etkinlikler, Askerî Şiddete Karşı Okinawa Kadınları Eylemi başkanları Keiko Itokazu ve Suzuyo Takazato tarafından yazılarak kamuya dağıtılan bir mektupta ayrıntılarıyla anlatılmıştır, Naha City, Okinawa, 11 Aralık 1995.

Donanma Eri Marcus Gill ve Bahriyeli Er Rodrico Harp, kız kaçırma ve tecavüzden suçlu bulunarak yedi yıl hapse mahkûm edildiler. Bahriyeli Er Kendric Ledet, daha küçük bir suçtan hüküm giydi ve altı buçuk yıl hapis cezası aldı. Kendric Ledet'in annesi Barbara Cannon, cezaları eleştirmek üzere bir basın toplantısı düzenleyerek, bunların tecavüz davalarında Japon yargıçların verdiği alışıldık cezalardan daha uzun süreli olduğunu söyledi.[42] Okinawalı ve Japon feministler ise, basına bu cezaların Japon adalet sisteminin tecavüz davaları sonucu öngördüğü cezaların çoğunluğu gibi, fazla hafif olduğunu savundular. Feministler Japon siyasi sistemini, kadınlara karşı her türlü şiddeti ciddiyetle ele alma konusunda hâlâ ayak sürümekle suçladılar.[43]

Mahkemelerin sonuçlanması ve diplomatik özürlerin karşı tarafça dinlenip kabul edilmesinden sonra, Washington ve Tokyo'daki devlet adamları, askerî ittifaka olan bağlılıklarını göstermek için yeniden işe koyuldular. ABD hükümeti tarafından verilen önemli bir taviz, Futenma Hava Üssü'nün işgal ettiği toprakların Okinawalılara geri verilmesi oldu. Ancak bu el değiştirme, adadaki ABD askerî personelinin toplam sayısında herhangi bir azalma yaratmıyordu.[44] Amerikan üs komutanları, askerlerin eğlence bölgelerini gece yarısına varmadan terk etmeleri gerektiğine dair talimatlar verirken, devletin yüksek kademelerinden gelen bildirgelerde, halen yürürlükteki fuhuş politikası ya da ilgili askerî kurumların içinde ya da dışında kadınlara karşı şiddetten açıkça söz eden hiçbir ifade yer almı-

---

42 "Japonya: Üç Kişi Tecavüzden Hapse Atıldı", *Far Eastern Economic Review*, 21 Mart 1996, 13; Andrew Pollack, "3 ABD Askerî Okinawalı Kıza Tecavüzden Suçlu Bulundu", *New York Times*, 7 Mart 1996.

43 Charles A. Radin, "Japonya'da Tecavüz: İsmi Konmamış Suç", *Boston Globe*, 8 Mart 1996. Japon feministler tarafından yapılan şiddet analizlerine dair daha fazla tartışma için bkz. Sandra Buckley, *Broken Silence: Voices of Japanese Feminism* (Berkeley: University of California Press, 1996). Çoğu tecavüz olayının Britanya'da mahkemelere yansıtılamaması, yansıtılsa da suçluların cezasız kalması hakkında detaylı açıklamalar için bkz. Sue Lees, *Carnal Knowledge: Rape on Trial* (Londra: Penguin, 1996).

44 Nicholas D. Kristof, "ABD Okinawa'daki Üssü Geri Verecek", *New York Times*, 13 Nisan 1996.

yordu.[45] Okinawalılar ülke çapında seçmenlerin çoğunluğunun, ülkedeki ABD varlığının sürmesine karşı olduğunu ortaya koyan referandumlar düzenlediler. Ancak Tokyo'daki Japon hükümeti, Okinawa sakinleri ve seçilmiş devlet adamları üzerinde muazzam bir halkla ilişkiler faaliyeti ve gizli baskılar uyguladı ve son kararında referandum sonuçlarını ciddiye almadı.[46] Japon yetkililer, Okinawalıların militarize geleceklerini şekillendirmek üzere, bir yandan da Washington'daki muadilleriyle de görüşmeler yapıyordu. ABD askerî personelinin sayısı Pasifik genelinde azaltılırken, Okinawa'da üslenmiş olanlar, yeni yüzyılın stratejik planlamasında daha hayati roller oynamaya hazırlanıyordu: Okinawa'da konuşlanmış olan Amerikan güçleri, Kuzey Kore'den Somali'ye uzanan bir bölgeden sorumlu olacaklardı; Japonya'nın kendi Savunma Gücü, iki taraflı yeni anlaşma uyarınca, gelecekteki ABD askerî operasyonlarının desteklenmesinde daha büyük bir rol oynayacaktı. Okinawa'da üs kuran Amerikan güçlerinin ezici çoğunluğu yine erkek olacaktı. Bunlar yine dinlenme ve eğlence ihtiyaçlarını karşılamak durumunda olacaklardı.

Okinawa'da yerli feministler, Amerikan ordusu erkeklerinin –ve bir kısmı ordudan ayrıldıktan sonra Okinawa'ya yerleşti-

---

45 Bundan bir ay sonra, yirmi yaşında Minnesotalı bir Amerikan bahriyeli, Japon adası Kyushu'nun bir kasabası olan Sasebo'da bir ABD üssü civarında, sabahın erken saatlerinde bir parkta yürüyen yirmi yaşında bir Japon kadının boğazını keserek çantasını çalma suçlamasıyla tutuklandı. Amerikan askerî varlığı konusunda Japonlar arasında sürmekte olan tartışmaların da etkisiyle, ABD donanma otoriteleri, bu olay üzerine, Kyushu'da görev yapan bahriyelilere, gece yarısından sabah saat 5:30'a kadar sokağa çıkma yasağı getirdiler. Bkz. "ABD'li Denizcilere Japonya'da Sokağa Çıkma Yasağı", *Boston Globe*, 28 Temmuz 1996.

46 İlk referandum Eylül 1996'da yapıldı. Aralık 1997'de, bu defa, ABD kuvvetleri için yeni bir yabancı helikopter pistinin yapılmasının önerildiği bir alan olan Okinawa'nın Nago şehrinde, bir başka referandum yapıldı. Kadın grupları, yurttaşları hayır oyu vermeye ikna etmek için yürüyüşler düzenleyenler arasındaydı. Merkezi yönetim yerel seçmenleri yanına çekmek için hararetli bir kampanya yürüttüyse de, Nago seçmenlerinin %53'ü, helikopter pistine karşı oy kullandılar. Referandum sonrasında, başbakanın, Okinawa eyalet başkanı ve Nago belediye başkanı ile yaptığı görüşmeler sonucunda, helikopter pistinin inşasına devam edilmesi kararı alındı: Massamichi Sebastian Inoue, John Purves ve Mark Selden, "Okinawalı Yurttaşlar, ABD Üsleri ve Dugong", *Bulletin of Concerned Asian Scholars* 29, no. 4 (1997): 82-86.

ğinden, eski askerlerin– yerli kadınlara cinsel tacizde bulunduğu olayları kamuoyuna duyurmak için haber bültenleri yayımlamaya devam ettiler.[47] Feministler, kadınlara karşı bu militarize şiddet olaylarının gerçekleşmesinin usulden olduğunu gösterme çabasındaydılar. Bir başka deyişle, şiddetin kökenindeki sebepler, şu ya da bu erkeğin çarpık arzularından çok daha derinlerde yatıyordu. Bunun da ötesinde, feministler, Okinawalı, Japon ve Amerikan yurttaşları, devletlerin ulusal güvenlik doktrinleri ile her milliyetten erkeğin kullandığı erilleştirilmiş cinselleştirilmiş şiddet arasındaki ilişkiyi eleştirmeye iten şeyin, yalnızca masum, küçük bir öğrenci kızın tecavüzü olmaması gerektiğini vurgulamak istiyorlardı. Ne yazık ki, onların bu ısrarlı mesajı genellikle ciddiye alınmıyordu: Sorun üslerdi, yoksa kadınlara yönelik "normal" erkek şiddeti değil.[48]

Tam da doların yen karşısında değer kaybetmesinin, yerel bar ve diskoları en düşük ücretli Amerikan askerleri için fazla pahalı kıldığı dönemde, ülkenin başlıca adalarında yaşayan genç Japon kadınlarında, uluslararası tüketici zevkleri ve yeni "macera" anlayışları oluşuyordu. Bunlardan bazıları, bir Amerikan erkeğiyle "tecrübe" yaşamak için Okinawa'ya geldi. Buna karşılık, Amerikan denizcileri ve bahriyelileri, kendilerini yeni bir kimlikle tanımlama sürecine girmiş görünüyorlardı; kendilerini artık yalnızca ticari hamiler değil aynı zamanda potansiyel erkek arkadaşlar olarak da görünmeye alıştırmışlardı. Bu yeni moda uyarınca üste yaşayan bekâr erkekler ABD üs komutanlarını, misafirlere ilişkin politikalarını değiştirmeye ikna etmeyi başardılar: 1997'den itibaren evli erkekler gibi bekâr erkekler de, ordu dışından mi-

47 Okinawa Hıristiyan Barış Merkezi, "1996-1997 Raporu", 4-12.

48 Okinawalı feministlerin, Eylül 1995 tecavüzünden sonraki iki yıl içindeki analizleri ve stratejilerinin ayrıntılı bir anlatımı için bkz. Sandra Shin-Young Park, "Üslerin Olmadığı Bir Dünya İçin: ABD-Japon İşbirliği Politikaları ve Militarizasyona Karşı Okinawa Feminist Hareketi" (yayımlanmamış bitirme tezi, Sosyal Bilimlerde Akademik Dereceler Komitesi, Radcliffe College, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, Mart 1997)

safirlerini üsteki odalarına davet etme iznine kavuştular.[49] Militarize cinselliğe özgü dinamiklerin, uluslararası hale gelen toplumsal cinsiyetlenmiş tüketiciliğin evrimi ve uluslararası para piyasalarındaki dalgalanmalarla değişime uğradığı anlaşılıyor.

Hükümetler arası ittifakın, Amerikan askerleri ile çeşitli gruplardan Asyalı kadınlar arasındaki cinselleştirilmiş ilişkilerde yarattığı uyarlama ve değişimlerin ortasında, üs karşıtı hareket içinde faaliyet gösteren bazı Okinawalı feministler, anti-militarist bir kadın olmanın anlamını yeniden sorgulama çabasına girdiler. Bunlar, erkek güdümlü barış hareketinin kalıplaşmış ayinlerine yönelik feminist bir eleştiri oluşturmaya koyuldular. Yerel referandum kampanyalarını, bazı kadınların artık erilleştirilmiş ana akım barış hareketi kültürü olarak gördükleri şeyden arındırılmış, yeni bir eylem tarzı oluşturmak için fırsat bildiler. Kadınlar, küçük gruplar halinde toplanarak üslere ve güvenlik fikrine ilişkin kaygılarını, kendi kavramlarıyla dile getirmeye başladılar. Yeni beceriler oluşturarak bunları ortaya koyma, kendilerinde ve birbirlerinde toplumsal özgüven duygusu yaratma konularında sıkılgandılar. Buluştuklarında hiç kimse konuşma yapmıyordu. Okinawa'nın Naga şehrindeki referandumun tarihi olan 11 Aralık 1997'den bir önceki gün, küçük yerel kadın gruplarının tümü –uygun adım değil, serbest– bir yürüyüş için bir araya geldiler. O andan itibaren yürüyüşlerde, alışıldık barış hareketi sloganları, havaya kalkan yumruklar olmamasına, gösteriye hiçbir tanınmış öncü kadının liderlik etmemesine, kimsenin üniforma giymemesine, kimsenin kendi grubunun adını gösteren flamalar taşımamasına karar verildi. Her kadın, kendisine yakıştırdığı giysileri

49 Suzuyo ve Francis, konuşmalardan. Her ikisi de, Amiral Macke'nin, adamlarının gerçek finansal koşullarından habersiz göründüğünü belirttiler: 1995'te, Okinawa'daki Amerikan üsleri civarında bulunan eğlence kurumlarındaki kadın içkileri ve bar tarifelerinin bedeli, olasılıkla rütbesiz askerlerin çoğunun maaşlarıyla karşılayabileceklerinden fazlaydı; Bunun sonucu olarak, en gösterişli eğlence işletmelerinden bazıları kapanmış ve buralarda çalışan çok sayıda Filipinli kadın, dar arka sokaklardaki daha pespaye kurumlara geçmek zorunda kalmışlardı.

giyip her kadın şehrin sokaklarında yalnızca kendisi olarak yürüyecekti.[50]

Referandumdan sonra Japon hükümetinin sonuçlara aldırmadan bildiğini okumasına rağmen, yürüyüşe katılmış olan kadınlar, bilinç yükseltme ve Okinawa'nın gündelik yaşamındaki militarizmi eleştirme yönündeki faaliyetlerin devamı için yeni bir ittifak oluşturmaya karar verdiler. Birliğe "Kadınlarımızın Sesleri Yüreğinize Ulaşsın" ismini verdiler. Referandumdan sonraki ilk eylemlerinden birinde, birliğin kadınları Okinawa belediye başkanına, her bir kadının donanma için yapılacak yeni helikopter pistine karşı olduğunu kendi sözcükleriyle ifade ettiği mektuplarla dolu bir lavabo hediye ettiler. Japonya'da lavabo, tüm haklı gerekçelerin tükendiği noktayı sembolize etmekte kullanılır: "Lavabo tıkandı."[51]

ULUSAL GÜVENLİK AYGITI OLARAK TECAVÜZ

Yaygın bir tabirle "ulusal güvenliğe" karşı tehditler olarak tanımladıkları şeylerle kafayı bozmuş rejimlerde, "eğlence amaçlı" fuhuş bağlantılı tecavüz ya da sıcak savaş sırasındaki tecavüzlerden birini öne çıkardığımızda, tecavüzün kadınları militarize etmek için ne şekilde kullanıldığını gözden kaçırabiliriz.

1970'lerde Şili ve Arjantin

1980'lerde Filipinler

1970'ler ve 1980'lerde Guatemala

1980'ler ve 1990'larda Irak, İsrail ve Hindistan

1980'ler ve 1990'larda Haiti, Endonezya, Butan, Zaire, Çin ve Türkiye

---

50 Suzuyo ve Francis, konuşmalardan. Suzuyo, Nagolu kadınlardan bazılarının, kendisinden yürüyüşün başına geçerek onlara öncülük etmesini istediklerini, ancak kendisinin, yürüyüşte yine onların önde olması gerektiğini, onlara meşruiyet sağlayacak seçilmiş öncü bir kadın yetkiliye ihtiyaçları olmadığını söyleyerek, bunu reddettiğini anlattı.

51 *A.g.e.*

Bu on üç ülkenin her birinde devlet yetkilileri, kendilerince ulusal güvenlik olarak gördükleri durumu garantiye almak için tecavüzü ve tecavüz tehdidini kullanmakla suçlanmışlardır.[52]

İç siyasi muhalefeti ulusal güvenlik prizması ardından gören tüm rejimler tecavüzü kullanırlar, diye bir kuraldan söz edilemez. Örneğin Britanyalı feminist araştırmacı Sarah Benton, her iç çatışma için, tecavüze başvurulup vurulmadığını tekrar sormamız – yani onu bir veri saymamamız konusunda bizi uyarıyor. Benton İrlanda'da 1916 Paskalya ayaklanmasını izleyen dönemdeki şiddetli çatışmalar üzerine yaptığı araştırma-

52 Saddam Hüseyin rejiminin, rejime muhalif olduklarından şüphelenilen kadınlara karşı, sistematik, bürokratikleştirilmiş tecavüzü kullanması hakkında, Iraklı bir reformcunun kısa ama etkileyici anlatımı için bkz. *Kanan Makiya, Cruelty and Silence: War, Tyranny, Uprising and the Arab World* (Londra: Jonathan Cape, 1993), 295-300. İntifada yıllarında, İsrailli güvenlik personelinin tutuklu İsrailli Yahudi kadınlara ve özellikle de Filistinli kadınlara karşı, yer yer tecavüze ve daha sıklıkla tecavüz tehditleri ile diğer cinsel taciz biçimlerine başvurması hakkında ayrıntılı bir anlatı için bkz. Teresa Thornhill, "Kadınları Konuşturmak: Filistinli Kadın Tutukluların Sorgulanması" (Filistinlilerin İnsan Hakları Avukatları, Londra, 1992) 28-34. Hintli feministler, polis ve diğer güvenlik personeli tarafından yapılan saldırıları, yalnızca ataerkil devlet sisteminin değil, aynı zamanda, güvenlik güçleri tarafından, iç isyancı oldukları iddia edilenlerin bastırılmasında görev aldıklarında üstlenilen, cinselleştirilmiş bir kontrgerilla faaliyeti biçiminin de kanıtı olarak düşündükleri "polis tecavüzünü", başlıca tartışma konuları arasına almışlardır. Bkz. örneğin, Radha Kumar, *The History of Doing: An Illustrated Account of Movements for Women's Rights and Feminism in India, 1800-1990* (Londra: Verso, 1995), 127-42. Hindistan'da polis tecavüzüyle ilgili ilk Uluslararası Af Örgütü belgesi, Uluslararası Af Örgütü, "Tecavüz ve Cinsel İstismar: Gözaltındaki Kadınlara Tecavüz ve Kötü Muamele" (Uluslararası Af Örgütü, New York, Ocak 1992) Uluslararası Af Örgütü'nün, emniyette ya da askerî hapishanelerde tutulan kadınlara yönelik, tecavüz de dahil, yönetim tarafından yapılan kötü muameleyle ilgili en yeni raporu: Uluslararası Af Örgütü, "Kadın Hakları İnsan Haklarıdır" (Uluslararası Af Örgütü, Londra, 1995), 85-116. Devlet ordusunun, dağlık Kızılderili köylerindeki kadınları "disipline sokmak" için –genellikle orduya ya da militarize sivil devriye ekiplerine alınmış genç Maya erkeklerini, kendi topluluklarının kadın üyelerine cinsel tacizde bulunmanın onların hak ve ödevleri olduğuna ikna ederek– tecavüzü kullandıklarına dair Guatemalalı Maya kadınlarının kendi anlatıları için bkz. Maria Stern-Pettersson, "Maya Kadınlarının Anlatılarında Yorum/Teminat" (doktora tezi, Kalkınma ve Barış Araştırmaları Bölümü, Göteborg Üniversitesi, Göteborg, İsveç, 1998). Haiti'nin askerî idare dönemi boyunca, devlet denetiminin bir aracı olarak tecavüz hakkında, bkz. Kadın Hakları İzleme Örgütü, "Haiti'de Tecavüz: Bir Yıldırma Silahı" (İnsan Kahları İzleme Örgütü, New York, Temmuz 1994).

da, Britanya güvenlik güçlerinin aralarında kadınların da bulunduğu şüpheli İrlandalı milliyetçilere karşı zalimce yöntemler kullandıklarına dair çok sayıda bulguya ulaştı: Kadınların saçları, onları küçük düşürmek amacıyla kökünden kesilmiş, insanların evleri yakılmış, kooperatif mandıralar yıkılmıştı. "Kraliyet güçlerinin sergilediği teröristçe marifetleri okumak, bugün hâlâ insanda dehşet uyandırıyor."[53] Ancak Benton, İrlanda parlamentosunun, ordu ve polis örgütünün görev istismarlarına dair haftalık raporları da dahil o döneme ait çok sayıda raporda, sistematik tecavüze ilişkin herhangi bir bulguya rastlamadı. Bu sonuca ulaşmak, Benton'ın 1916-1922 (ya da daha sonrası) dönemde gerçekleşen Britanya güvenlik tatbikatlarının toz pembe olduğu düşüncesini benimsemesine yol açmadığı gibi, 1920'lerin çatışmalarının toplumsal olarak cinsiyetlendirilmemiş olduğu fikrini de doğurmuyor. Yalnızca Benton, Britanya güçlerinin toplu tecavüzlere başvurdukları yönünde İrlandalılar arasında yaygın olan inancın, o dönemde, İrlandalı kadınların milliyetçi hedefler için seferber edilmesi ve bu arada da, İrlandalı milliyetçi erkek savaşçılar "biraderliğinin" himayesine ihtiyaç duyan aciz İrlandalı kadın imgesinin pekiştirilmesi için nasıl kullanıldığını sorgulamayı sürdürüyor.[54]

Ulusal güvenlik adı altında militarize tecavüze başvurulmasına bilhassa elverişli görünen koşullar şunlar: (1) bir rejim tamamen "ulusal güvenliğe" odaklanmışsa, (2) sivillerin çoğun-

53 Sarah Benton, "Silahsızlanmış Kadınlar: İrlanda'da Siyasetin Militarizasyonu 1913-23", *Feminist Review*, no. 50 (Yaz 1995): 164. *Feminist Review*'nun bu özel sayısı İrlanda feminizmine ayrılmış ve bu sayının editörlüğünü Mary Hickman ve Ailbhe Smyth yapmış.

54 *A.g.e.*, 162-65. Ülkesindeki on dört yıllık iç savaşı sona erdirmek için farklı etnik grupları kapsayan girişimlerde uzun zamandır aktif olarak çalışan, Sri Lankalı bir feminist (ve daha önce Radcliffe College Bunting Institute'de Barış Grubu üyesi olan) Anita Nesai, Sri Lanka ordusunun 1995-1996 döneminde, devletin erkek askerlerinin Tamil kadınlarına tecavüzü vakalarını azaltan bir politikayı uygulamaya başladığına inanıyor. Nesai'ye göre, tam da bu azalma, çatışmaların ilk yıllarındaki tecavüzlerin, Tamil toplumuna karşı daha kapsamlı bir savaş stratejisinin parçası olarak, resmi makamlar tarafından sineye çekildiğini, hâttâ belki de teşvik edildiğini düşündürüyor. Yazarla yaptığı konuşmadan, Cambridge, Mass., 25 Temmuz 1996.

luğu, güvenliğin, en iyi şekilde ordu tarafından çözülecek bir sorun olduğuna inanmışsa, (3) ulusal güvenlik politikalarının oluşturulması, büyük ölçüde erilleştirilmiş bir siyasi elite bırakılmışsa, (4) emniyet ve askerî güvenlik organları erkek egemenliğindeyse, (5) *onur*, *sadakat* ve *ihanet* tanımları, emniyet ve ordunun kurumlaşmış kültüründen yola çıkılarak yapılıyorsa, (6) söz konusu hâkim kurumsal kültürler kadın düşmanıysa, (7) güvenlik yetkilileri tarafından, güvenliğe tehdit olarak görülen erkeklerin en incinebilir oldukları yönlerinin, baba, sevgili ve koca rolleri olduğunu düşünülüyorsa ve önemli bir madde olarak, (8) ülkedeki bazı kadınlar, rejimin politikalarına muhalefet için, kamuoyunda dikkat çekmeye yetecek ölçüde iyi örgütlenmişlerse. Bu sekiz koşuldan ilk yedisinin gelişmesine izin verildiği zaman, ülke açık bir savaşa girmiş olmasa bile, militarize tecavüz olasılığı artar. 1970'lerin sonlarında, Filipinler ve Şili gibi başka yönlerden hiçbir benzerliği olmayan ülkelerde bu sekiz koşulun hepsi gerçekleşmişti.

Filipinler

Filipinler tarihinde militarizasyonun en yoğun yaşandığı dönem 1986'da son buldu. Köylü ve işçi eylemciler, kadın grupları, Katolik hiyerarşi, orta sınıf kadınlar ve erkeklerin oluşturduğu, sonunda isyancı askerlerin de aralarına katıldığı bir birlik, Başkan Ferdinand Marcos ve onun siyasi nüfuz sahibi karısı İmelda Marcos'u ülkeyi terk etmek zorunda bıraktı.[55] Marcos karşıtı eylemciler, oluşturdukları birlik hareketine "Halk Hareketi" adını verdiler. Böylelikle Filipinler'de on dört yıldır süren askerî düzen sona erdi. Filipinler'deki büyük askerî üslerinin geleceğinden kaygı duyan ABD hükümeti, Halk Hare-

55 Marcos'un koltuğundan indirilmesinden önceki aylarda, sınıf, toplumsal cinsiyet, siyasi ideoloji ve cinselliğin nasıl eşgüdümlü olarak uzlaştırıldığının –ve bu genelde çelişkili uzlaşmanın Filipinli kadın yazarlar tarafından ne şekilde çizildiğinin– bir analizi için bk.z. Jacqueline Siapno, "Alternatif Filipinli Kadın Kahramanlar: Sol Feminizminde Tartışmalı Mecazlar", *Bewitching Women, Pious Men: Gender and Body Politics in Southeast Asia* içinde, der. Aihwa Ong ve Michael G. Peletz (Berkeley: University of California Press, 1995), 216-43.

keti ve onun başkan adayı Corazon Aquino'yu destekleme konusunda yavaş davrandı.

Marcos sonrası yeni Corazon Aquino hükümeti, militarizasyon konusunda kararsız bir tutum benimsedi. Yeni rejim, askerî kanunlara son verdi, emniyetle ordu arasındaki mesafeyi artırdı, çeşitli askerî darbe denemelerini engelledi, hukuka yeniden işlerlik kazandırdı ve demokratik seçimleri tekrar uygulamaya koydu. Aquino'nun kendisi de yeni anayasadaki başkanların iki kez üst üste seçilmeleri yasağına uydu ve bir dönem sonra koltuğundan inerek kendinden sonraki başkana ihlal etmesi olanaksız bir emsal bıraktı. Militarizasyonun diğer cephesinde ise, Aquino yönetimi, solcu, isyancı Yeni Halk Ordusu hareketine karşı askerî operasyonları sürdürdü. Aquino kabinesinin en güçlü üyelerinden biri, Fidel Ramos, ABD ordusu ile yakın bağları olan bir West Point [ABD Askerî Akademisi – ç.n.] mezunuydu. Ramos 1998 genel seçimlerini kazanarak Aquino'dan boşalan başkanlık koltuğuna geçecekti.

Filipinler ordusu isyancılarla mücadelesinde, 1980'lerde Amerikan ordusu tarafından, özellikle Orta Amerika'daki müttefik hükümetlerin asi güçlere karşı kullanması için geliştirilmiş olan bir askerî doktrini temel alıyordu. Askerî doktrinler tıpkı otomobiller ve spor ayakkabılar gibi, uluslararası ihracat ve ithalat ürünleri haline gelmişlerdir. Bunlar ayrıntılı planları, eğiticileri ve destek birimleriyle birlikte, paket halinde ulaştırılırlar. Amerika'dan ithal bu anti-isyan doktrininin markası, "Düşük Yoğunluklu Çatışma" (LIC) idi. LIC doktrininin, Amerikan askerî akademileri, savaş okulları ve eğitim kurslarında öğretilen, ayırt edici ilkeleri şunlardı: (1) Açık savaş halinin resmi olarak inkârı, (2) kırsal kalkınma projelerinin ulusal güvenlik araçları olarak görülmesi, (3) sivillerin en az üniformalı silahlı gerillalar kadar tehlikeli olabileceklerinin varsayılması, (4) devlet muhaliflerinin geniş bir kesiminin, gözden düşürülmeleri için "komünist" olarak damgalanması, (5) psikolojik baskının stratejik olarak öne çıkarılması, (6) belli halk gruplarının yerlerinin değiştirilmesi, (7) yerel milis güçlerinin örgütlenmesi, (8) karmaşık teftiş ve sorgulama yön-

temlerinin incelikle kullanılması.[56] LIC doktrin paketindeki bu sekiz unsurdan her biri, 1980'lerin sonlarında Filipinliler için toplumsal cinsiyetlenmiş sonuçlar doğurdu.[57]

Militarizmin kadın ve erkek fikrinin belkemiğini oluşturan "sivil alan" ve "cephe" ayrımı, bir LIC askerî taramasının ortasında, tamamen geçersiz hale gelir. Bir kontrgerilla strateji uzmanı, birlikleri ile birlikte bir köylünün evine ya da bir köyün sağlık ocağına dalıverdiğinde, cephe ile sivillerin bulunduğu alan arasındaki sınırların dağılmasından, kendi askerî manevrasını sorumlu görmez. Onun yerine suçu isyankâr kadınlara yükler. Dişil evcil alanın sınırlarını diğer kadınlarla örgütlü eylemlere yer verecek şekilde zorlayarak sosyal dokuyu –cephe ile sivil alan arasındaki güvenlik bariyerini– tahrip eden, kadının kendisidir. Bundan dolayı bir düşkünler evinin, bir sağlık ocağının veya bir okuma yazma kursunun kurulmasına yardım eden bir kadın, askerî komutanlar ve antikomünizmin bekçileri tarafından iki kat bozguncu olarak görülebilir: Bu kadın, yalnızca gereken hizmetlerin sağlanması konusunda devleti hiçe saymakla kalmayıp, halihazırdaki siyasi düzenin temelini oluşturan cinsiyetçi işbölümünün kendisini de sorgulamaktadır. Filipinli güvenlik elitlerinin pek çoğu, ilk kadın devlet başkanlarını göreve getirdiklerinde bile, bu alternatif görüşü tehditkâr bulmuşlardır.

> *Lourdes Ignacio*
> OLAY TARİHİ: 19 Nisan 1987
> OLAY YERİ: Paco, Flora, Kaling-Apayao
> FAİLLER: Kimliği belirsiz askerler
> OLAY: Kurban, NPA'dan [Yeni Halk Ordusu] olduğundan şüphelenilen bir çiftçi. Kadının cesedi bulunduğunda, çürüme başlamış. Kadın tecavüze uğramış.

---

56 Düşük yoğunluklu çatışma doktrininin ayrıntılı ve eleştirel bir analizi için bkz. Michael Klare ve P. Kornbluh, der. *Low Intensity Warfare: Counterinsurgency, Proinsurgency, and Anti-terrorism in the Eighties* (New York: Pantheon, 1988).

57 Düşük yoğunluklu çatışmanın Filipinler'de kullanımına dair önemli bir feminist sosyal bilimler analizi olarak, bkz. Anne-Marie Hilsdon, *Madonnas and Martyrs: Militarism and Violence in the Philippines* (Sydney: Allen and Unwin, 1995)

Gina Isidro, Rosie Paner, Edna Velez, Susan Ubamoz
OLAY TARİHİ: 26 Nisan 1987
OLAY YERİ: Sitio Munungka, Brgy. Celestino C. Villacin, Negros Occidental
FAİLLER: Albay Pablo Sencil komutasındaki 57. ve 61. IB-PA
OLAY: Kurbanlar, kendilerini esir alan askerler tarafından tecavüze uğrayan 13-19 yaş arası kızlar. NPA olduklarından şüphelenilmiş. Albay Sencil, adamlarının Cadiz ve EB Magalona'daki cinayetleri hakkında herhangi bir bilgi vermeye yanaşmadı. Ölümlerin, adamları ile NPA arasındaki çatışmalardan kaynaklandığını söyledi.

Filipinli kadın örgütlerinin koalisyonu olan Gabriela, 1987'deki raporunda bunları söylüyordu.[58] 1988'e gelindiğinde, *Filipinler İnsan Hakları Güncellenmiş Raporu*, kurbanların kadın ya da erkek olduğu toplam 636 işkence vakası belgeledi.[59] Tecavüz, işkence başlığı altında yer alıyordu. Ancak her tecavüzün ardındaki itki ve her kurbanın tecavüze karşı tepkisi, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmişti. Bazı kadınlar daha sonra "bozulmuş", "kirlenmiş" olarak görülüp reddedilecekleri korkusuyla, gözaltında yaşadıkları olayları açıkça anlatmaktan utanıyorlardı. Askerî tecavüze uğrayan bazı kadınlar, fuhuş endüstrisinde bir iş bulmaktan başka seçenekleri olmadığını düşünüyorlardı. Tecavüzcüleri hakkında suç duyurusunda bulunan kadınlar, genellikle diğer erkek yetkililer tarafından geri çevriliyorlardı. Eski bir tutuklunun, araştırmacı Anne-Marie Hilsdon'a anlattığı gibi: "Suç duyurusunda bulunduğumda, görevli askerî subay ne üzgün ne de bedenen zarara uğramış göründüğüm gerekçesiyle, tecavüze uğradığımı kabul etmedi: 'Fazla neşeli' görünüyormuşum. Suçlamada bulunacağınız zaman, yara ve çürüklerinizi göstermeniz gerekiyor; geçmişiniz en ince ayrıntısıyla araştırılıyor."[60]

58 "Militarizasyonun Kadın Kurbanları", *Gabriela Women's Update* 3, no. 7 (Ağustos-Eylül 1987): 6. Ayrıca bkz. Gabriela, "Kadın Hareketi ve Militarizasyon Sorunu", Tutanaklar, Dördüncü Yıllık Konferans, Manila, Mart 1987.

59 Hilsdon, *Madonnas and Martyrs*, 112.

60 *A.g.e.*, 118.

O halde, saygın bir kadının –siyasi eylemcilikten uzak durarak ve cinsel saflığını canla başla koruyarak ulusal güvenliğe destek olan bir kadının– ne tür özelliklere sahip olduğuna dair ataerkil fikirlerden, devletin güvenlik yetkilileri tarafından iki defa yararlanılır: İlk olarak, bir kadın gözaltına alınıp işkence gördüğünde, ikinci olarak, tecavüz suçlamasında bulunan kadının, hukukun yürütme organları tarafından inandırıcı olup olmadığı değerlendirilirken.[61]

Tecavüz, Filipinler ordusu kontrgerilla faaliyetinin neden bu kadar ayrılmaz bir unsuru haline gelmiştir? Bu soruyu ortaya atmadığımız sürece, tecavüzün herhangi bir zamanda herhangi bir toplumdaki herhangi bir askerî operasyonda kaçınılmaz olduğu kanısına kapılma tehlikesiyle yüz yüzeyiz. Bu kanı, burada herhangi bir politik tercihin söz konusu olmadığı, hiç kimsenin bundan sorumlu olmadığı, bir başka deyişle askerlerin davranışının tarihsellikten uzak ve evrensel olduğu, askerlerin işlediği tecavüzün apolitik olduğu, tecavüzün genelde apolitik olduğu şeklindeki (hatalı) fikri destekler. Bu tecavüz fiillerinin ardında yatan kararları ve politik aktörleri araştırmak, analitik bakımdan daha yararlı olacaktır.

Genel olarak Filipinli feminist kadınların araştırmalarında ortaya koydukları gibi, 20. yüzyıl sonu Filipinler kültürü, ataerkil fikirler ve pratiklerle doludur. LIC askerî doktrinini benimsemeyi tercih eden Filipinli devlet yetkilileri, söz konusu kültürel zorlamaları destekleme yönünde adım atmış oluyorlardı. Bu yetkililer kadın eylemcileri "komünistler" ve "yıkıcılar" olarak kategorize ederek ataerkilliğin yerel bir biçimini ulusal güvenlik bayrağıyla sarıp sarınalıyorlardı. Bundan başka, siyasetçiler %99'u erkek olan bir askerî kurum oluşturup geliştirme kararı alarak, devleti erkek üstünlüğü yandaşlığına zorluyorlardı. Son olarak da, Filipinli siyasi elitler 1980'lerde, kontrgerilla operasyonları yürütmeleri için silahlı çeteleri yarı-ulusal eril ordular olarak organize etmekle, bu kez bir başka

61 Özellikle askerî işkence ve sürgün nedeniyle travma yaşamış kadınlar için geliştirilen tedavi edici uygulamalar için bkz. Inger Agger, *The Blue Room* (Atlantic Highlands, N.J.: Zed Books, 1992)

aktörler grubuna, dar görüşlü Hıristiyan kadın saygınlığı fikrini geçerli kılmakta kullanacakları siyasi kaynaklar sağlıyordu.[62] Demek ki Filipinler'de 1980'lerde ulusal güvenlik adına tecavüzlerin yaygın biçimde gerçekleşmesi, biçimsiz, siyasi hedefi olmayan kültürel eğilimlerin bir sonucundan ibaret değildi. Bunlar alınmış kararların ürünüydü.

Ordu içi reform hareketinin yaratılması bile, Filipinler'de ulusal güvenlik adına tecavüzlerin kurumsallaşmasında rol oynadı. Hareket 1982'de çoğunluğu Filipinler Askerî Akademisi, "71 sınıfı"ndan mezun orta rütbeli erkek subaylar tarafından örgütlendi. Bu genç subaylar kendilerine Orduda Reform Hareketi (RAM) adını veriyorlardı. RAM subayları, orduyu profesyonelleştirme, onu militer Marcos yıllarının "kayırmacı" siyasi ikliminde iyice tırmanmış olan yozlaşmadan arındırma hedefiyle, dişil olduğunu düşündükleri her şeye düşmanlık besleyen bir erillik ideolojisine başvurdular.[63] Bu adamlar Aquino döneminde albaylık rütbesine yükseldiler. Bunlar solcu isyancıların kesin askerî yenilgisini, Filipinler ordusunun zaaflarından arınmasının, başarılı bir biçimde modernize oluşunun ve erilleşmesinin bir işareti olarak görüyorlardı. Söz konusu bulgu, RAM kuşağının kadın düşmanı kültürünün, tecavüzün bir kontrgerilla silahı olarak kullanılması için tek başına etkili olduğunu göstermez. Yine de bu bulgu, bir devletin ulusal güvenlik politikasını uygulamak için göreve çağırılan herhangi bir ordunun kendi içindeki erillik politikalarının, o güvenlik politikasının başarısının ne ölçüde kadınların hor görülmesine dayalı olduğunun belirlenmesinde önemli bir etken olabileceğini gösterir.[64]

---

62 Hilsdon, *Madonnas and Martyrs*, 21.

63 Wisconsin Üniversites'inde tarihçi olan Alfred McCoy, ABD sömürge yönetimi tarafından kurulmasından, Marcos sonrası dönemdeki rolüne kadar, Filipinler ordusunun kurumsal kültürüne dair pek çok kuşağı kapsayan iddialı bir araştırmayla uğraşıyor. Bkz. Alfred McCoy, "'Aynı Muz': Filipinler Askerî Akademisinde Aşağılama ve Onur", *Journal of Asian Studies* 54, no. 3 (Ağustos 1995): 689-726; Alfred McCoy, "RAM Çocukları" (Uluslararası Araştırmalar Birliği, Toronto'da sunulan tebliğ, Toronto, 22-26 Mart 1997).

64 Hilsdon, *Madonnas and Martyrs*, 19.

Filipinler İnsan Hakları Komisyonu 1993 yılında devletin insan hakları ihlallerinin, sona ermekten uzak olsa da görece azalmakta olduğunu bildiriyordu. Söz konusu düşüş Filipin hükümetinin kontrgerilla operasyonlarını azaltma girişiminin bir sonucu gibi görünüyordu.[65] Öte yandan Filipinli kadın grupları, militarize olmayan tecavüzlerin bile, daha önceki kontrgerilla operasyonlarının temel kurumlarından olan erkek egemen bir adli yürütme kurumu tarafından ciddiye alınmadığı yönündeki suçlamalarını sürdürüyordu. Bu kadın grupları, kadın düşmanı kontrgerilla, cinselleştirilmiş yabancı askerî üsler ve Filipinli kadınların iş için denizaşırı ülkelere göç ettiklerinde karşı karşıya kaldıkları tehlikelerin her birinin, ulusal ataerkil düzenin sürmesini destekleyen bir ekonomi politiğin parçası olduğu yönünde, kuramsal bir sonuca varmışlardı. Bu analizden yola çıkarak aldıkları stratejik kararlar, bu üç etkenden herhangi birinin diğerlerinden daha öne çıkarılmasının doğru olmadığı ve bu üçünü eşgüdümlü olarak ele alan, kadın hakları savunucusu yeni kurumların oluşturulması gerektiğiydi. Bu yüzden örneğin (1989'da kurulan) Manila Kadın Kriz Masası'nda faaliyet gösteren Filipinli kadınlar, görevlerinin, kadınlara karşı şiddetin her türlüsü –ve bunların birbiriyle ilişkisi– konusunda mücadele etmek olduğunu bildirdiler. Örgüt bildirisinde, "kadınların bireysel kaygıları ve sorunlarına, çevrelerinden soyutlanarak bakılmamalıdır. Kadınlara karşı bireyselleştirilmiş şiddeti tartışırken, kadınların içinde bulunduğu baskıcı koşulları pekiştiren daha kapsamlı sosyopolitik ve kültürel çevreye bakılmalıdır" diyordu.[66]

---

65 ABD Devlet Bakanlığı, *Country Reports on Human Rights Practices for 1993* (Washington, D.C.: ABD Devlet Matbaa Ofisi, 1994), 718-21.

66 Raquel Edralin-Tiglao ve Rowena Martha S. Beltran, "Kadın Kriz Merkezi, Manila: Şiddet Mağdurlarına Hukuki Destek", *Arrows for Change I*, no. 3 (Aralık 1995): 4. *Arrows for Change*, Malezya, Kuala Lumpur'daki Asya Pasifik Kadınlar İçin Kaynak ve Araştırma Merkezi'nin yayınıdır.

Şili

Bir devletin erkek devlet güvenlik görevlileri tarafından yapılan tecavüzler, çoğu zaman bir tür işkence işlevi görmektedir. Latin Amerika'dan –Şili, Arjantin, Uruguay, Brezilya, El Salvador, Honduras ve Guatemala'dan– kaçan 28 eski kadın mahkûm üzerinde Kanadalılar tarafından yapılan bir araştırmaya göre, bunlardan %64'ünün gözaltı sırasında cinsel tacize uğradığı ve %44'üne "vahşice tecavüz edildiği" saptanmıştır.[67]

Şilili feminist antropolog Ximena Bunster, işkencecilerin nasıl ulusal güvenlik adına tecavüze başvurduklarını ayrıntılarıyla araştırmış olan az sayıda akademisyenden biridir. General Augusto Pinochet başkanlığındaki askerî cunta dönemi olan 1973-1988 yılları arasındaki dönemde Bunster, etnografya alanındaki uzmanlığından –ve feminist merakından– yararlanarak, erkek işkencecilerin kadın siyasi tutuklulara karşı muamelelerinde cinsel tacize nasıl ve neden yer verdiklerini çözümlemeye karar verdi. Bunster, ilkin, Şilili tecavüzcülerin toplumsal cinsiyetlenmiş mesleklerini biçimlendiren kültürel inançlar, semboller ve ritüelleri ortaya sererek işe başladı. Tecavüzcüleri gruptan ayrı kişiler olarak ele aldı: Tecavüzcülerin kendileri de, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmişti; bunların ezici çoğunluğu erkek ve erkeksiydiler; daha kapsamlı siyasi bir sistemin parçası olup özgün erkek bireyler olan bu kişiler yine de, gündelik acı çektirme işlerini anlamlı kılmak için dişillik, erillik ve ulusa dair fikirler geliştirmek durumunda kalmışlardı. İşkenceciler –askerî doktrin, komuta zinciri, sosyal psikoloji ve anatomi konularında– eğitimlidirler.[68]

---

67 Nancy Caro Hollander, "İnsan Haklarının Toplumsal Cinsiyetlendirilmesi: Kadınlar ve Latin Amerikalı Terörist Devlet", *Feminist Review* 22, no. 1 (Bahar 1996): 68. 1970'ler ve 1980'lerin kontrgerilla savaşı sırasında tecavüze tanık olan ve onu yaşayan Guatemalalı Kızılderili kadınların ayrıntılı bir etnografik incelemesi için bkz. Linda Green, *Fear as a Way of Life* (New York: Columbia University Press, 1999)

68 İşkencecilere dönüşen erkeklerin inandırıcı portrelerini oluşturmaya çalışan çeşitli kadın yazarlar olmuştur. Filipinli kadın örgütü Gabriela'nın ABD branşında faaliyet gösteren Filipinli bir feminist olan Ninotchka Rosca, Marcos rejiminin son yıllarında işkenceci/tecavüzcüye dönüşen bir askerî

Bunster işkenceden sağ çıkmış kadınlarla yaptığı görüşmeler sonucu erkek işkencecilerin, Şili toplumunun geneline yayılmış olan cinsiyetçi inançlara –özellikle de ahlaki bakımdan temiz ve fedakâr bir anne olan Bakire Meryem'e dair Katolik öğretilerden elde edilmiş ideal kadınlık modeli olan *marianizmo* mefhumu– büyük ölçüde, gözü kapalı bir bağlılık içinde olduklarını gördü. İşkenceciler bu yaygın anlayışla, kendilerinin "içimizdeki düşmanlar" –özellikle de komünist düşmanlar– fikrini ve bunun yanı sıra, ulusun militarize edilmiş, erilleştirilmiş koruyucuları olarak kendilerine yakıştırdıkları kimliği harmanlıyorlardı.[69]

"Kadın tutuklu, gözleri bağlı ve başında bir örtüyle, güvenlik kuvvetleri tarafından idare edilen çok sayıdaki *casas de tortura* (işkence evleri)'nden birine getirilir... Kadın, zaten tutuklanmış olmanın travmasını yaşamıştır... Ailesinden koparılmıştır veya eğer yakınları, komşuları ya da sokaktan geçenler tarafından tutuklandığı görülmemişse, 'kaybolmuştur'... So-

---

subay karakteri yaratmıştır. Bkz. romanı, *State of War* (New York: Simon and Schuster, 1988). Ürdün asıllı Britanyalı romancı Fadia Faqir, rutin bir resmi faalyet olarak da tecavüzü kullanan bir İsrailli Yahudi güvenlik müfettişi olan çok yönlü bir kurgusal karakter yaratmıştır. Bkz. romanı, *Nisanit* (New York: Penguin Books, 1987). Hem 1980'lerin İntifada hareketi sırasında Filistinlilerin dövülmesi suçuna karışan, hem de buna katılmayı reddeden İsrailli erkek askerilerin fikirleri ve olaydan sonraki görüşlerini ele alan yakın zamana ait bir İsrail belgesel filmi için bkz. Eduyote Associates, *Testimonies*, 1993

69 Ximena Bunster-Burotto, "Korkusuz Yaşayabilmek: Latin Amerika'da Kadınlar ve İşkence", *Women and Change in Latin America*, der. June Nash ve Helen Safa (South Hadley, Mass.: Bergin and Garvey Publishers, 1986), 297-326. Bu araştırma, aynı zamanda, o zamanın askerî yönetim altındaki Arjantin ve Uruguay'ından işkenceden sağ kalan kadınlarla yapılan görüşmelerden de yararlanıyor; her üç hükümetin cinselleştirilmiş işkence kullanımında da, benzer toplumsal cinsiyet motiflerine rastlanmış. Kendisinin hem kaydettiği hem de katılımcısı olduğu Şili'nin dikkate değer feminist hareketinin kullandığı analizler, öncelikler ve stratejiler hakkında yıllardır yaptığı aydınlatıcı söyleşiler için Ximena Bunster'e teşekkür borçluyum. Sivil demokratik yönetimin yeniden kurulmasıyla, Ximena Bunster, Santiago'daki Şili Üniversitesi'nde Antropoloji Profesörü olarak görevine yeniden başladı. 1950-1980'ler arasında Şili ordusunun kendi iç kültürü hakkında daha fazlası için bkz. Pamela Constable ve Arturo Valenzuala, *Chile Under Pinochet: A Nation of Enemies* (New York: Norton, 1991), 40-63.

kakta yakalanan bazı kadınlar, götürüldüklerinden ailelerinin haberdar olabilmesi için, bağırarak isimlerini söylerler."[70]

Pinochet rejimi tarafından görevlendirilen ulusal güvenlik tecavüzcüleri, saygın bir Şilili kadının evde oturan, kendisini kocasına ve çocuklarına hizmet etmeye adamış biri olduğuna inanıyorlardı. Dolayısıyla bu örneğin dışına çıkan tamamen kadınların oluşturduğu Pinochet karşıtı mitinglere katılan, kırsal bölgedeki derme-çatma yerleşimlerde aşevleri kuran bir kadın, koruyucu saygınlık kalkanından feragat etmiş oluyordu.[71] O tecavüz edilmeyi, devletin adamları tarafından bir "orospu" muamelesi görmeyi hak ediyordu. Kadınsı saygıdeğerlik giysisinden soyunmayı tercih etmekle, başına gelenleri kendisi "aranmış" oluyordu. Aynı zamanda isyankâr faaliyetlerde bulunduğundan şüphelenilen bir erkeğin karısı ya da sevgilisi olduğu için tutuklanıp işkence gören bir kadın, tam da militer işkencecileri, sırf onun şüpheli erkeğin sadık bir yardımcısı olduğunu düşündükleri için, tecavüzle tehdit edilirdi. Militarize ataerkillik de en az militarize olmayan türevi kadar çelişki barındırır.[72]

Ximena Bunster, bizleri bir ulusal güvenlik sorgulama merkezinin toplumsal cinsiyetlenmiş dünyasına götürüyor. Bizler onu yakın geçmişte tutuklanmış bir kadının gözünden görüyoruz:

---

70 Bunster-Burotto, "Surviving without Fear", 308.

71 Pinochet dönemi ve demokrasinin yeniden inşa edildiği yıllar boyunca kadın hareketinin şekillenmesi hakkında daha fazlası için bkz. Patricia M. Chuchryk, "Diktatörlükten Demokrasiye: Şili'de Kadın Hareketi", *The Women's Movement in Latin America* içinde, 2. baskı, der. Jane S. Jaquette (Boulder, Colorado: Westview Press, 1994), 65-108; DAWN, *Alternatives: The Food, Energy, and Debt Crisis in Relation to Women* (Rio de Janeiro: Editora Rosa dos Tempos, 1991). Latin Amerikalı kadın romancılar, askerî yönetim ve hemen ertesi dönemin baskıları arasında, sınıf, toplumsal cinsiyet, ailevi statü, kişilik ve ideoloji arasındaki örtük etkileşimleri açığa çıkaran anlatılar yazdılar. Bkz. örneğin, Arjantinli yazarlar Alicia Portnoy, *The Little School* (Pittsburgh, Pa.: Cleis Press, 1986) ve Luisa Valenzuela, *Bedside Manners* (New York: Serpent's Tail, 1994).

72 Bunster-Burotto, "Korkusuz Yaşayabilmek", 307. Ximena Bunster de, 1970'ler ve 1980'ler boyunca örgütlenen Şili işkence karşıtı hareketi içindeki kadın eylemciliğine dair yazmıştır: "Şili'nin Demokrasi Arayışında Şiddet Dışı Alternatifler" (Uluslararası İlişkiler İçin Savaş ve Savunma Merkezi'nde Şiddet Dışı Yaptırımlar Programı raporu, Harvard Üniversitesi, Cambridge, Mass., 1989)

> Kadın daha sonra bir başka odaya alınır ve burada bir grup erkek onu soyup, daha doğrusu giysilerini yırtarak çıkarıp, sille tokat girişirler... Bu vahşi dayak sürerken, kadına oturması için emirler verirler –ortada hiçbir zaman bir iskemle olmaz– bu yüzden kadın yere düşer. Bu arada, kaba sözsel taciz ve çıplak vücuduna yönelik çirkin aşağılamalara hedef olmaktadır. Kadın, işkencecilerini eğlendiren zavallı bir soytarıya dönüşür... Göğüslerinin biçimi, doğum lekeleri, karnındaki sezaryen doğumdan kalan dikiş izleri... ile alay edilir.
>
> Sorgulamalar devam ettikçe, cinsel işkence artırılır.[73]

Tecavüz kasıtlı olarak, incelikli bir biçimde cinselleştirilmiş sözsel ve fiziksel kötü muamele senaryosuna dahil edilir. Tecavüzcünün (ve ona emir verenin) mutlak amacı, kadın tutuklunun tüm özgüven, hatta kimlik duygusunu yerle bir etmektir. Tecavüzün kurbanda yarattığı şokun etkileri yıllarca, hatta on yıllarca sürebilir.[74] Bunster'in görüştüğü askerî işkenceciler, kadının kendi cinselliğinin denetimini elinde tuttuğu, dolayısıyla kadınsı saygınlığını koruyabileceği duygusunu tamamen yok edebilirlerse, onu kendi gözünde bir kişi olmaktan çıkaracaklarına inanıyorlardı. Bir kişi olmaktan çıktığında, kadın

---

73 Bunster-Borotto, "Korkusuz Yaşayabilmek", 308-9. Makalede, işkenceci askerler tarafından kullanılan cinsel tacizin çeşitli biçimlerine dair ayrıntılar yer alıyor. Ayrıntılar, Ximena Bunster tarafından, okuyucuyu "kışkırtmak" için değil, fizikselliğin işkencecilerin kadın düşmanlığının nasıl ayrılmaz bir parçası olduğuna dair bir fikir vermek ve sorgulananların hayatta kalması durumunda, iyileşme sürecinin ne gerektirdiğini okuyucunun biraz olsun anlamasını sağlamak için verilmiş.

74 1991'de, gerek işkencenin yarattığı etkileri gerekse işkence kurbanlarının tıbbi ve ruhsal tedavileri hakkındaki araştırmalar hakkında haber vermek üzere, bilimsel bir gazete olan *Torture* yayına başladı. Şimdi, Polonya, Guatemala, Danimarka, İran ve ABD'de, işkence kurbanları için merkezler bulunuyor. Bunların ilk örneklerinden biri, İşkence Kurbanları İçin Rehabilitasyon ve Araştırma Merkezi, Latin Amerika askerî diktatörlüklerinden gelip Danimarka'da sürgün hayatı yaşayan mültecilerin sayısı göz önüne alınarak, 1982'de, Kopenhag, Danimarka'da kuruldu. Onun Amerikan Muadili olan Minneapolis'teki İşkence Kurbanları Merkezi, şu anda ABD'de yaşayan işkence mağdurlarının sayısının 200.000 ilâ 400.000 olduğunu bildiriyor. Daniel Goleman, "İşkence Kurbanlarına Yardım Edecek Yeni Bir Tıbbi Uzmanlık Alanı Doğuyor", *New York Times*, 9 Temmuz 1996.

kendisine söyleneni yapardı; onlara, bilmek istediklerini anlatırdı; serbest bırakıldığında (eğer sağ kalırsa), evine dönüp kendisini kadınlığa "uygun" bir role adardı. Filipinler'de olduğu gibi, Şili'de de ulusal güvenlik tecavüzü, kadınları kamusal alan dışındaki toplumsal rollerine geri döndürmek için tasarlanmış, resmî, aleni bir eylemdi.

Şilili askerlerin kadınlara bakışında özcü unsurlar ne denli baskın olsa da, bu erkekler, kadınlar arasında sınıf ve ırk ayrımı yapmaktan da geri kalmıyorlardı: "İşçi sınıfından kadınlar ve belirgin *mesizo* –Avrupalı ve Amerikan yerlisi melezi– özellikleri taşıyanlara, burjuva ailelerden gelen daha açık tenli hemcinslerine göre, daha da zalimce davranılmıştır."[75]

Yine de Pinochet döneminde hiçbir kadın güvenlikte değildi. Bir kadının rejim karşıtı faaliyetlerde bulunduğundan şüpheleniliyorsa veya kadın bu tür faaliyetlerinden şüphelenilen bir erkeğin sevgilisiyse, o kadın yetkililer tarafından, ulusal güvenliğe yönelik bir tehdit ve dolayısıyla tecavüz işkencesi için potansiyel bir hedef olarak işleniyordu.

Askerî rejim, kadınsı saygınlık tasavvurlarını *casas de tortura*ların içerisinde uygulamaya geçirirken, o dönemde Amerikan siyasetçileri tarafından komünizme karşı bir siper olarak görülen General Pinochet, dışarıdaki kadınları, bu ataerkil ideolojiyi ulusal güvenliğe katkı olarak benimsemeleri için manipüle ediyordu. Rejim, devlete bağlı *Secretaria Nacional de la Mujer* (Ulusal Kadın Müdürlüğü) ve *Cema Chile* (Şilili Anneler Merkezleri) aracılığıyla, binlerce kadını bu anaç, evcil, siyasi olarak edilgin saygın kadın davranışı modelini diğer kadınlar arasında yaymaları için, seferber etti.[76] Pinochet rejimi-

75 Bunster-Burotto, "Korkusuz Yaşayabilmek", 312.

76 Ximena Bunster, "Hepimizin İçinde Barınan Küçük Naziye Dikkat: Militarize Şili'de Kadınların Seferberliği ve Terhisi", *Women's Studies International Forum* 11, no. 5 (1988): 228-35. Hem Pinochet rejimi hem de Amerikan dış politikası yetkililerinin muhafazakâr Şilili kadınları nasıl manipüle etmeye çalıştıklarına dair ayrıntılı bir çalışma için bkz. Margaret Power, *Gendered Allegiances: The Construction of a Rightist, Cross-Class Women's Movement in Chile, 1964-1973* (State College: Pennsylvania State University Press, yayına hazırlanıyor)

nin ulusal güvenlik tasarımında, bu kadın faaliyetleri ve işkence evlerinin yarattığı dehşet, aynı militarize edici sistem içinde, karşılıklı olarak birbirinin işleyişini sağlayan iki dişli olarak düşünülmüştü.

Nitekim çok sayıda Şilili kadın, rejimin, kadınsı saygınlığa ilişkin açık manipülasyonunun tuzağına düştü. Ancak diğer Şilili kadınlar, Pinochet ulusal güvenlik tasarımının özünde yatan ataerkil varsayımlar ve mantığı sorgulayarak kendi feminist bilinçlerini geliştirdiler. 1980'lerin ortalarında bu kadınlar, hem militarizme dair feminist bir kuram hem de muazzam bir ulusal kadın hareketi oluşturmuşlardı. Çeşitli bir dizi örgüt aracılığıyla ve sınıflar ve partiler arası koalisyonlar içinde hareket eden bu kadınlar, orduyu on beş yıllık yönetimin ardından iktidarı terk etmeye zorlayan güçlerden birini oluşturuyorlardı. Bu süreçte yeni bir Şili feminizmi dalgası yarattılar. Demokratik seçimle iş başına gelen mecliste, kadın delegelerin 1990'ların başlarında, meclise sundukları ilk kanun tekliflerinden biri, ev içi şiddetin faillerinin cezalandırılmasını öngörüyordu. Belli başlı kadın siyasi eylemcilere göre çok sayıda kadını, kuşaklar boyu yaşamlarındaki erkeklerin elinden çektikleri zulme karşı suskun kalmalarına neden olan baskın toplumsal cinsiyet ideolojisini ilk defa açıkça tartışmaya iten şey, yaşadıkları, toplumsal cinsiyetlenmiş militarize şiddet olmuştu.[77]

Bugün, kadınlara yönelik şiddet konusunda Şili'de yapılan feminist tartışmaların, militarizasyona dair bilinçli bir analizi içermesi olasılığı, başka pek çok toplumda (örneğin ABD ve Britanya'da) gerçekleşen bu tür tartışmalara oranla çok daha fazladır.[78]

---

77 Komşu Arjantin'de, sosyal bilimciler eviçi şiddetin askerî yönetim yıllarında artış gösterdiğini buldular. Hollander, "İnsan Haklarının Toplumsal Cinsiyetlenmesi", 64.

78 1990'ların ilk yıllarında Şili kadın hareketinin yasamayla ilgili önceliklerine dair bu saptama, Nisan 1994'te Santiago'ya yapılan bir ziyaret sırasında, bir dizi Şilili kadın eylemci ve parlamenterlerle yapılan söyleşilere dayanmaktadır.

"VURGUNYAĞMAVETECAVÜZ": SAVAŞ, TECAVÜZ, FEMİNİZM VE MİLLİYETÇİLİK

Uluslararası insani yardım örgütü Sınır Tanımayan Doktorlar (*Medecins sans Frontiers*), 1994'teki iç savaşın kadınlar ve çocuklar üzerindeki yıkıcı etkilerini değerlendirmek üzere, Dr. Catherine Bonnet'yi Ruanda'ya yolladı. Bonnet'nin değerlendirmesi: "Ruanda'da tecavüzün boyutları tahayyül sınırlarını zorluyor... Görülen o ki, katliamdan sağ kurtulmuş her yetişkin kadın ve her genç kız tecavüze uğramış."[79]

Tecavüz için seçilen Ruandalı kadınların çoğunluğu, tecavüzcüler tarafından, Tutsi oldukları ya da Hutu entelektüel çevrelerinden geldikleri düşünülen ailelerdendi.[80] Savaş öncesi Ruanda'da çok sayıda aile, farklı etnik gruplar arası evliliklerle oluşturulmuştu; dolayısıyla tecavüzcülerin yaptıkları seçimler, genellikle keyfiydi. Tecavüzcülerin çoğunluğu, kendilerini Hutu olarak tanımlıyordu ve Hutu egemenliğindeki iktidar partisi tarafından örgütlenip hükümetin düzenli ordusu tarafından eğitilmiş olan yardımcı ordu kuvvetlerine üyeydiler.[81]

Savaş öncesi dönemde, savaş dönemindeki tecavüzlerin zemini, titizlikle oluşturulmuştu. Rejim, radyo programları ve gazeteler aracılığıyla, Ruandalı Hutu erkekleri ve kadınlarını, Tutsi kadınlarının hem hain ve baştan çıkarıcı, hem de küstah ve cinsel olarak çekici olduklarına inandırmıştı. Hükümet propagandasına göre, gerçekten yurtsever olan hiçbir Ruandalı

79 Catherine Bonnet, Sınır Tanımayan Doktorlar, New York, Melindsa Lorenson, "Zarar Görmeyen Tek Bir Kadın Kalmadı" içinde alıntılanmış, *Ms. Magazine*, Mayıs, Hazıran 1996, 25.

80 Claire Duchen, "Ruanda'dan Bir Raporun Özeti ve Eylem Çağrısı, yazan, Sınır Tanımayan Doktorlar adına Catherine Bonnet", *Women's Studies International Forum 18*, no. 5-6 (Eylül-Aralık, 1995): IX.

81 Afrika İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Genocide in Rwanda April-May 1994* (New York: İnsan Hakları İzleme Örgütü, Mayıs 1994) Daha yaşlı elit Hutu erkeklerinin nasıl genç Hutu erkeklerini milisler olarak örgütlediklerini daha uzun anlattığım yazım, Cynthia Enloe, "Feministlerin Ruanda Düşünceleri", *Cultural Survival Quarterly 19*, no. 1 (Bahar 1995): 25-29. *Cultural Survival*'ın bu özel sayısı "Kadınlar ve Savaş" konusuna ayrılmıştır ve editörü Carolyn Nordstrom'dur.

erkek –ve tabii ki hiçbir Ruandalı asker– bir Tutsi kadınını eş olarak seçmemeliydi, zira o kadın eş konumundan yararlanarak, gerçek ulusun saflarına sızma ve onun temelini oyma peşindeydi. Bir yandan da Tutsi kadınları fiziksel nitelikleri öne çıkarılarak anlatılıyor, Hutu erkekleri şehvete, Hutu kadınları kızgınlığa teşvik ediliyordu. Siyasi olarak etnik ayrıma dayalı bu yapı içinde, Tutsi kadınları iktidardaki Hutular tarafından tecavüzü hak eden ve tecavüze değer kadınlar olarak tasavvur ediliyorlardı.[82]

Tüm bunlara rağmen 1994'teki çatışmalar sırasında Ruanda'dan gelen çok sayıda basın haberinde, tecavüzün bir etnik gruba özgü baskının ya da genelleştirilmiş bir terörün aracı olarak kullanılışına dair bir merakın var olduğuna işaret edenler pek azdı. Bu ilgi eksikliği, kısmen gazetecilerin Afrikalı kadınların deneyimlerine ilişkin toplumsal cinsiyete dayalı siyasi merakının düşük düzeyde oluşundan, kısmen de hayatta kalan çok sayıda kadının, küçük düşürülmemek için ya da korkudan, yabancılara çektikleri eziyetleri anlatmamalarından kaynaklanıyordu. Yine de pek çok Ruandalı kadın, tıpkı onlardan önce Çinli, Yahudi, Alman, İtalyan ve Bangladeşli binlerce kadının yaptığı gibi, tecavüz sırasında askerlerden olan zorunlu hamileliklerini kabullenmek istemediler. Bunun sonucunda çoğu, kendi hükümetleri tarafından yaygın biçimde yasaklanan kürtajı gerçekleştirebilecek herhangi birine dertlerini anlatabilmek için korku ve utançlarını yendiler.[83] Bonnet'nin bul-

82 Kadın Hakları İzleme Örgütü, *Shattered Lives: Sexual Violence during the Rwandan Genocide and its Aftermath* (New York: İnsan Hakları İzleme Örgütü, 1996), 18-19. Ruanda'daki 1994'te yaşanan şiddet olaylarını en kapsamlı biçimde belgeleyen rapor, Alison Des Forges, *"Leave None to Tell the Story": Genocide in Rwanda* (New York: İnsan Hakları İzleme Örgütü, 1999).

83 "Savaş ve Çatışma Koşullarında Tecavüz ve Zorla Gebelik", Üremede Özgürlük ve İnsan Hakları, 30 Nisan 1996, I-11. Bu yayın, Üreme Hukuku ve Politikaları Merkezi, 120 Wall Street, New York'tan. Pakistan'da, Bangladeş'in doğuşuyla sonuçlanan 1971 iç savaşı sırasında, yaklaşık 400.000 Bengalli kadın, Pakistan ordusunda görev yapan erkek askerlerin tecavüzüne uğradı; bu kadınların yaklaşık 250.000'i hamile kaldı; gözlemciler, bazı hamileliklerin, bu askerler ve olasılıkla komutanları tarafından da kasıtlı olarak gerçekleştirildiğini düşünüyorlardı. (s. 9)

gularına göre, Ruanda'da, "İfşaat, çoğunlukla doktor ya da jinekolog-doğum uzmanı kişilere, şu nedenlerle yapılıyor: 1) Vahşi nedenleri gizlice anlatılan, gözle görülür jenital enfeksiyonlar 2) tecavüzden gebe kalındığının anlaşılmasından sonra kendi kendine kürtaj girişimi (Ruanda'da kürtaj yasal değil) 3) gebeliğin ileri bir safhasında, tedavi edici kürtaj talebi 4) gebeliğin son safhasında, çocuğun geleceğinin ne olacağına dair 'fikir danışma' talebi... Tutsiler tarafından işletilen ana çocuk sağlığı kliniklerine başvuran tecavüzle gebe kalmış kadın sayısı, Hutu kliniklerine başvuranlardan çok daha fazla."[84]

Şiddetin belli türlerinde mağduriyet bildirmek, en az savaşmanın kendisi kadar, toplumsal cinsiyetlenmiş bir süreçtir. Savaş öncesi ve sonrası Ruanda'da olduğu gibi, toplumun kanunları kadınları evlilik ve toprak mülkiyeti gibi alanlarda ikinci sınıf yurttaş kılıyorsa, cinsel taciz deneyimlerini ifşa ederek saygınlığını ve aile desteğini tehlikeye atmak bir kadın için çok daha tehlikelidir. Bu yüzdendir ki, her biri sıcak savaş bölgelerinde kadınlarla yüzlerce görüşme yapmış olan Shana Swiss ve Joan Giller, savaş dönemi tecavüzlerinden samimi olarak kaygı duyan eylemcileri, kendi kaygıları yüzünden, kadınları kurbanlar olarak nesneleştirmemeleri yönünde uyarıyor: "İnsan hakları belgeleme sürecinin kendisi, tecavüzden sağ kurtulan bireyin ihtiyaçlarıyla çatışabilir. Travmatik bir deneyimin ayrıntılarının yeniden anlatılması, olayın yoğun bir biçimde tekrar yaşanmasına ve bununla birlikte, aşırı çaresizlik, aşağılanma ve umutsuzluk duygularının uyanmasına yol açabilir."[85] Swiss ziyaret ettiği bir kadın sığınmacının, kendi-

84 Duchen, "Ruanda'dan Bir Rapor"

85 Shana Swiss ve Joan E. Giller, "Bir Savaş Suçu Olarak Tecavüz: Tıbbi Bir Perspektif", *Journal of the American Medical Association* 270 (4 Ağustos 1993): 614. Shana Swiss Boston merkezli İnsan Hakları İçin Doktorlar'ın Kadın Programı'nın müdürü; kendisi, 1994 ve 1995 yılları boyunca, farklı etnik kökenlerden kadınların sağlık ihtiyaçlarını karşılama ve ülkedeki iç savaştan kaynaklanan, aralarında cinsel şiddet ve eviçi dayağın da yer aldığı sağlık ihtiyaçlarını gidermek için bir program oluşturmak amacıyla, Liberya'da çalışmalar yaptı. Joan Giller, Uganda'da, Kampala Tıp Vakfı'yla birlikteyken, tecavüz krizi müdahalesinde yer aldı.

sinden önce on iki farklı kişiyle röportaj yapmış olduğunu anlatıyor.[86]

Aslında ikinci dalga kadın hareketinin başarılarından biri de, çok çeşitli kültürlerden çok sayıda kadının, tecavüze uğradıklarında, kendilerini bunu anlatacak kadar güçlü hissetmeye başlamış olmalarıdır. Feminizmin ikinci dalgasının bir diğer başarısı ise, çok sayıda yetkiliyi, artık cinsel tecavüzleri ciddiye almak ve bu yöndeki bilgileri kayıtlara geçmek zorunda bırakmasıdır. Bildirmek ve kaydetmek: Bunların her biri politik birer eylemdir. Feminist coğrafyacı Joni Seager, dünya çapında kadınların yaşadığı koşulları grafiklerle gözler önüne seren dünya atlası için, küresel tecavüz konulu bir harita hazırlamış. Karşılıklı iki sayfaya yayılan bu rengârenk dünya haritası, 1990'ların başları ve ortalarında gerçekleşen askerî çatışmalar sırasında, toplu tecavüzlerin yaşandığı yerleri belgeliyor: Ruanda, Gürcistan, Afganistan, Angola, Mozambik, Kamboçya, Peru, Cibuti, Doğu Timor, Türkiye, Sri Lanka, Burma, Kaşmir (Hindistan), Kuveyt, Liberya, Papua Yeni Gine, Somali, Sudan, Bosna, Haiti, Meksika.[87] Bu listeye artık Kosova'yı da ekleyebiliriz.[88] Farklı

86 Yazarla sohbetinden, Cambridge, Mass.: Ocak 1996. Ruandalı kadınların savaş sonrasındaki örgütlenme çabaları hakkında daha fazlası için bkz. "Hutu, Tutsi Kadınlar Yaralarını Sarıyorlar", *Ms. Magazine*, Mart/Nisan 1998, II; Laura Flanders, "Ruanda'nın Yaşayan Ölüleri", *Ms. Magazine*, Mart/Nisan 1998, 27-29.

87 Joni Seager, *The State of Women in the World: An International Atlas* (New York: Penguin Books, 1997). 1995-1996 yılları boyunca Meksika'nın güneyindeki Chiapas eyaletinde, Zapatista Ulusal Özgürlük Ordusu'nun çoğunluğu yerli isyancılarını destekleyen kadınları susturmak, baskı altına almak ve moral lerini bozmak amacıyla, erkekler tarafından işlenen tecavüzler hakkında yakın döneme ait bir rapor için bkz. Rachel Kamel, "Chiapas'da Cinsel Şiddet: Rahatlık İçin Fazla Yakın?" (Philadelphia: Amerikalı Dostlar Hizmet Komitesi, 1996) Kamel'in raporu, esas olarak, Chiapas'ın eyalet başkenti San Cristobal de las Casas'daki bağımsız Kadın Merkezi tarafından derlenmiş bulgulara dayanıyor. 1996'nın ilk yıllarına gelindiğinde, Kadın Merkezi, hükümetin güvenlik güçleri ya da bu güçlerin Zapatistalara karşı kampanyalarının destekleyen eylemlerde bulundukları görülen üniformasız erkeklerin karıştığı 50 tecavüz vakasını belgelemişti. Burma'daki askerî tecavüzlerin ayrıntılı bir anlatısı için bkz. Betsy Apple, *School for Rape: The Burmese Military and Sexual Violence* (Bangkok: Earthrights International, 1998).

88 Miloseviç rejiminin, Kosova eyaletindeki Arnavut çoğunluğa karşı tatbikatlar yapan çeşitli ordulardan erkekleri aracılığıyla tecavüzü sistematik olarak kullandığına dair ilk ama eksiksizce derlenmiş bulguları bir araya getirenler, Av-

kültürler, farklı dinler, farklı siyasi ideolojiler, farklı dış ittifaklar, farklı savaş biçimleri, farklı asker-sivil ilişkileri. Ama her bir örnekte kadınlara tecavüz edenler, kendilerini asker olarak tanımlayan erkeklerdi.

Sırf savaş sırasındaki tecavüz alanlarının bu çeşitliliği bile, savaş zamanı tecavüzlerini yontulmamış ilkel kadın düşmanlığına indirgeme yanılgısına düşmemize neden olabilir. Oysa beklendiği biçimde bu analitik tuzağa düşmek, çeşitli siyasi riskler taşır: Erkekliğin tek başına, savaş zamanı tecavüzleri için yeterli bir sebep olarak kabul edilmesi riski; tekil askerî hiyerarşilerin operasyonlarının incelemeye değmez sayılması riski; feministlerin, tecavüzcü bireyleri ve onlara komuta edenleri, tecavüzü açıklamaya ve hatta belki bir sonraki savaşta tecavüzü önlemeye zorlamak için hiçbir şey yapamayacaklarına karar vermeleri riski.

Böylesine yaygın ve temel bir kadın düşmanlığının, savaş dönemi tecavüzlerinin oluşması için yeterli bir neden olduğu varsayımı bir risk daha doğurur: Tecavüzün strateji uzmanları tarafından dahil edildiği savaş hedeflerinin ve bu hedeflerin tanımlanmasına yardımcı olan özel toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün, tehlikeli biçimde gözden kaçırılması. Şöyle ki, *eğer* askerî strateji uzmanları (ve onların sivil yandaşları ve üstleri) kadınların düşman kültürün omurgasını oluşturduğunu düşünüyorlarsa, *eğer* kadınları her şeyden önce birer kuluçka makinesi olarak tanımlıyorlarsa, *eğer* kadınları erkeklerin malı ve erkek onurunun simgesi olarak görüyorlarsa, *eğer* yerleşik toplulukların kadın emeğine bağlı olduğunu düşünüyorlarsa – savaşçı siyasetçiler, *eğer* topluma özgü toplumsal cinsiyetlenmiş işbölümünün bu inançlarından herhangi birine ya da tümüne bağlıysa erkek askerlerinin kadınlara cinsel taci-

---

rupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü'nün (OSCE) insan hakları gözlemcileri olmuştur. OSCe'nin ilk bulgularını haber yapan, Jane Perelz, "ABD'ye göre, Sırplar Açlıkla Yüz yüze Olan 700.000 Mülteciye Geçiş İzni Vermiyor", *New York Times*, 10 Nisan 1999; Carlotta Gall, "Kosova Sınırını Geçen Mülteciler Tecavüzler ve Cinayetleri Anlatıyor", *New York Times*, 20 Nisan 1999; ve Carlotta Gall, "Avrupa Grubu Savaş Suçu Kanıtlarını Gündeme Getirdi", *New York Times*, 24 Nisan 1999.

zini de içeren, detaylarıyla düşünülmüş bir askerî operasyonu uygulama hevesine kapılacaklardır.[89]

Eski Yugoslavya'daki 1991-95 savaşı sırasında, tecavüz (savaşın kaçınılmaz, doğal bir yan ürünü kabul edilmek yerine) ciddi bir siyasi mesele konumuna getirildi. Bu değişim, bu savaştaki tecavüzlerin sistematik olduğunu gösteren bulguların titizlikle toplanması sayesinde oldu.

Bir olaylar zincirinin "sistematik" sayılabilmesi için, rastgele değil, *ad hoc* [belli bir amaç için – ç.n.] olduklarının anlaşılması gerekir. Sistematik olaylar bir motife uygundurlar. Bunun bulgulanması, söz konusu olayların şansa bırakılmamış olduğunun işaretidir. Bunlar daha önceden planlanmışlardır. Sistematik tecavüzler, *yerine getirilmiş* tecavüzlerdir.

Bunun tersine, basmakalıp "vurgunyağmavetecavüz" tabiri, erkek askerlerin kadınlara tecavüzünün, bir kasırganın samanlık ve traktörleri yutmasına benzer bir durum olduğunu ima eder. Bu benzetmeye göre, savaşın yoluna çıkan her şeyin, onun rastgele şiddetine maruz kalması olağandır. Savaşın hiddetine kapılmış olan erkeklerin, davranış kurallarına, hele de kanunların öngördüğü ayrıntılı hükümlere uygun davranması beklenemez. Başıboş bir tavuk ya da kadın kapmak: Erkek askerlerin tozu dumana katarak geçerken yaptıkları bundan ibarettir.

Bu tür bir savaş tasviri, halihazırdaki durumun gönül rahatlığıyla kabullenilmesini sağlar. Kasıtlılığın tamamen göz ardı edilmesine yol açar.

Eski Yugoslavya'daki 1991-1995 savaşı bu gönül rahatlığına darbe vurdu. Çok sayıda muhabir, diplomat ve TV izleyicisi, ilk defa dolaysız bir biçimde tecavüzle yüzleşmek durumunda

89 Bu çok uzantılı neden, tecavüzün yaygın olduğu son dönem savaşlarını incelemiş olan çeşitli feminist analizcilerin vardığı ortak çıkarımdır. Bkz. Elaine Scarry, *The Body in Pain: The Making and Unmaking of the World* (New York: Oxford University Press, 1985); Carolyn Nordstrom, "Kadınlar ve Savaş: Cepheden İzlenimler", *Minerva: Quarterly Report on Women and the Military 9*, no. 1 (1991): 1-15; Hilary McCollum, Liz Kelly ve Jill Radford, "Kadınlara karşı Savaşlar", *Trouble and Strife*, no. 28 (Bahar 1994): 12-19; ve Ruth Seifert, "İkinci Cephe: Savaşlarda Cinsel Şiddet", *Women's Studies International Forum 19*, no. 1/2 (1996): 35-43.

kaldı. Bu onlarda büyük bir şok yarattı. Bunun da ötesinde, bu olaylara yönelik bir ilgi oluştu.

Ağustos 1992'ye gelindiğinde, BM Sığınmacılar Yüksek Komiserliği (UNHCR) çalışanları, savaşın yerle bir ettiği Bosna'nın orta kesimindeki şehirlerden gelen Bosnalı Müslüman kadınlardan çok sayıda tecavüz hikâyesi duymuşlardı: Travnik'ten gelen 4000 mülteciden 49 kadın, uğradığı tecavüzü anlatmaya gönüllü olmuştu.[90] Yine de askerler ve komutanlarının yol açtığı tecavüz olaylarının oranları ve ne şekilde kullanıldığına ilişkin soruşturma yapmak için tek bir yetkili bile atanmadı. Kasım 1992'de basına yansıyan tecavüz haberlerinin sayısı arttıysa da, UNHCR yetkilileri ve Uluslararası Kızıl Haç Komitesi, tecavüzlerin sistemli olmadığı ve bunların, yoğunlaşan etnik çatışma içinde, tüm taraflarca uygulandığı ve yaşandığı inancını sürdürdüler. Bu iki kuruluşun yetkilileri, bunu duyarsızlıktan ya da ataerkillik adına yapmıyorlardı. Onlar kendi kurumlarının öncelik anlayışına bağlı kalıyorlardı: Tarafsız olmayı, tüm hükümetlerle birlikte çalışmayı taahhüt etmişlerdi. Üstelik 1992'nin sonlarına gelindiğinde, kapasitelerinin sınırlarına varmışlardı. Daha fazla sorunla uğraşmak istemiyorlardı.[91]

Sonunda basının etkin çabaları ve savaş karşıtı gruplarla insan hakları gruplarında yer alan kadınların yarattığı örgütlü baskılar sayesinde, uluslararası kurumlar tarafından Bosna savaşında tecavüzün boyutları ve amaçları konulu ciddi ve sistemli soruşturmaların başlatılması sağlandı. İki koldan yürütülen bu kampanyayla, Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi yargıçları, en nihayet 27 Haziran 1996'da ordu ve emniyet mensubu sekiz Bosnalı Sırp erkeğe, Bosnalı Müslüman kadınlara tecavüz suçlamasıyla dava açıldığını bildirdiler. Bu, uluslararası kuruluşların toplumsal cinsiyetler açısından *yeniden* tanımlanmasında tarihi bir gündü. Bu haberle tarihte ilk defa

90 Alexander Stiglmayer, "Eski Yugoslavya'da Savaş", *Mass Rape: The War against Women in Bosnia-Herzegovina* içinde, der. Alexandra Stiglmayer (Lincoln: University of Nebraska Press, 1994), 25.

91 *A.g.e.*

tecavüz bir savaş suçu olarak ayrı bir biçimde ele alınıyordu. Geçmişte, uluslararası savaş suçları davalarında, tecavüz ancak bir suç zincirinin halkalarından biri olarak yer alabilirdi; Tecavüz için hukuki bir ayrıcalık gözetilmezdi. Lahey'deki mahkemenin sözcülerinden Christian Chartier değişimi şöyle tanımlıyordu: "Bunun bir örneğine daha önce rastlanmadı. Bu, hukuki açıdan çok önemli, çünkü mahkemenin toplumsal cinsiyetle ilişkili suçlara odaklanma ve savaş suçlarının kovuşturulmasında onlara ayrı bir yer verme stratejisine bir örnek oluşturuyor."[92]

Dünya Sağlık Örgütü ve NATO'dan, Uluslararası Kızıl Haç ve Uluslararası Çalışma Örgütü'ne kadar, uluslararası kuruluşlar en az bir avukatlık şirketi ya da bir olimpik jimnastik takımı kadar derin bir biçimde, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmişlerdir. Zaman zaman özellikle de Soğuk Savaş'ın sona ermesinden beri, tüm bu organlar ve onların destekçilerinden topyekûn "uluslararası topluluk" olarak söz edilmektedir. Kurucular, çalışanlar ve her bir uluslararası kuruluşun önde gelen destekçileri –onlardan bilinçli biçimde yararlanan ve kararlarında etkili olan yurttaşlar– kadınların davranışında neyin "normal" olduğu, erkeğin neyi yapmasının "uygun" olduğu,

92 Marlise Simons, "Mahkeme İlk Defa Tecavüzü Savaş Suçu Olarak Tanımladı", içinde alıntı, *New York Times*, 28 Haziran 1996. İki yıl sonra, Hague Mahkemesi, bir savaş suçu olarak tecavüzü üstlenerek savunmasını veren ilk sanığını dinledi. Eğer savunma yargıçlar tarafından kabul edilmiş olsaydı, uluslararası hukuk tarihinde, uluslararası mahkemenin bir kişiyi, insanlığa karşı ayrı bir suç olarak tecavüzden mahkûm ettiği bir ilk gerçekleşecekti. Dragoljub Kunarac (37), bir paramiliter birliğin Bosnalı Sırp komutanıydı. Bosnalı Müslüman kadınlara karşı kendisinin de karıştığı iki tecavüz ve bunun yanında onun gözetiminde olanlar, Bosna'nın doğusundaki bir kasaba olan Foca'da, 1992'de gerçekleşmişti. Bkz. Marlise Simons, "Eski Bosnalı Bir Sırp Komutan Savaşta Müslümanlara Tecavüzü Üstlendi", *New York Times*, 10 Mart 1998. Öte yandan, sanığın suçu kabullenmesinden birkaç gün sonra, savunmasının meşruiyeti şüphe yarattı. Savaş suçları davaları boyunca, sanığın haklarına titizlikle dikkat gösteren mahkeme yargıçları, Kunarac'ın suçlamaları tümüyle anlayabildiği konusunda tatmin olmadıklarını bildirdiler. Yargıçların sorgulamada daha ileri gitmeleri karşısında, olaylarla ilgili tereddütlü yanıtlar veren Kunarac, mahkemeye şunları söyledi, "Buraya kendi isteğimle hakikati anlatmaya geldim... Suçumun ne denli büyük olduğunun takdiri size aittir." "Bir Sırbın Suçu Üstlenmesi Savaş Mahkemesinde Reddedildi", *New York Times*, 14 Mart 1998.

kadınların başına geldiğinde şaşırtıcı olmayan şeyin ne olduğu, bunu bir erkeğin yapması durumunda ne bekleneceği konularında kendilerince fikirlere sahiptirler. Bu kurumlardan her birinin –ve dolayısıyla "uluslararası topluluk" denilen bu belirsiz oluşumun– politikaları, ancak her birinin feminist bir analize tâbi tutulmasıyla tam olarak anlaşılabilir.[93]

Lahey Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nin birinci baş savcısı, Güney Afrika anti-apartheid rejimin hukuk danışmanı Richard Goldstone, bir gazeteciye, "tecavüz hiçbir zaman uluslararası topluluğun meselesi olmamıştır...[Oysa, şimdi] bu ihlalleri açık bir biçimde ele almamız gerekiyor" itirafında bulundu.[94]

Tecavüze ilişkin bu yeni anlayış bir kez dile getirildikten sonra, kendisi de henüz tecrübesiz bir kurum olan savaş suçları mahkemesini yönlendirmeye çalışan tüm aktörlerin çalışmalarında ve bilinçlerinde, ne derece derinlere işleyebilir? Her uluslararası kurum –Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Birliği, BM Kadınlara Yönelik Şiddet Raportörü, Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi– ilk yıllarında, kendi iç kültürü ve resmî doktrinlerinin, kadınlığa ve erkekliğe ilişkin varsayımlarla nasıl ve neden şartlandığının belirlenmesi için yakından izlenmelidir.

Öyle ki çok sayıda feminist insan hakları eylemcisi, Mahkeme'nin tecavüzün uluslararası çapta kabullenilen savaş suçunun apayrı bir biçimi olduğunu kabul etmesinden tatmin olmakla birlikte, Bosna savaşında tecavüze uğramış herhangi bir kadın için, olayları anlatmanın ve ifade vermenin ne denli riskli olduğunu öğreniyorlardı. Dava izleklerinin, kadınların,

---

93 Uluslararası bir örgüt olan Uluslararası Çalışma Örgütü hakkında çığır açıcı bir feminist inceleme için bkz. Sandra Whitworth, *Feminism and International Relations: Towards a Political Economy of Gender in Interstate and Non-Governmental Institution* (New York: St. Martin's Press, 1994). Ayrıca bkz. Margaret E. Galey, "Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Engellenmesi: Kadınların Statüsü Konulu BM Komisyonu", *International Studies Quarterly*, no. 23 (Haziran 1979): 290-305; Elizabeth Prugl, "Uluslararası Örgütlenme ve Küresel Yönetimde Toplumsal Cinsiyet: Edebiyatın Eleştirel İrdelemesi", *International Studies Association Research Note* 21, no. 1 (Kış 1996): 15-24.

94 Simons, "Mahkeme Tecavüzü Savaş Suçu Olarak Tanımladı."

zaten çok hassas bir konumdaki sosyal saygınlığını ve hatta yaşamını tehlikeye atmaksızın birer tanık olarak ortaya çıkmasını güvenli kılacak biçimde, yeniden değerlendirilip değiştirilmeleri gerekecekti.[95]

Mahkeme'nin politikaları ile yakından ilgilenen feministler, Goldstone'un istifa etmesi ve yerine savcılık mevkiindeki ikinci kişinin getirilmesine de ihtiyatla yaklaştılar. Mahkeme savcısı görevindeki kişi, ağır bir sorumluluk taşıyor, yalnızca Lahey'deki davaları yürütmekle kalmayıp savaş suçları mahkemesinin ikinci faaliyet alanı olan Tanzanya, Arusha'daki davalara da bakıyordu. Bu ikinci mahkeme, BM Güvenlik Konseyi tarafından, 1994 Ruanda iç savaşı sırasında işlenen savaş suçlarından sorumlu tutulanların yargılanması için kurulmuştu. Aslında Arusha Mahkemesi, uluslararası bir mahkeme olarak, tecavüzü soykırım suçlarına dahil ederek ilk suçlu hükmünü veren mahkemeydi. Eylül 1998'de üç yargıçtan oluşan kurul, Ruanda Hutu rejiminin sivil binbaşılarından Jean-Paul Akayesu'yu, 1994'teki şiddet olayları sırasında kendi kasabasındaki Tutsi kadınlar üzerinde sistemli tecavüz yürütmekten suçlu buldu.[96]

Uluslararası savaş suçları mahkemelerini politik girişimlerinin hedefi haline getiren feministler, Goldstone'dan boşalan başsavcılık görevine bir kadının getirilmesi için lobi faaliyetinde bulunmuşlardı, ancak atanma sürecine doğrudan müdahale edemiyorlardı. Bu yüzden BM 1996'da seçilen kişinin Kanada İstinaf Mahkemesi Hâkimi Louise Arbour adında bir kadın olduğunu bildirdiğinde ilk tepkileri olumlu oldu. Ancak sonrası feminist insan hakları eylemcilerinden bazıları için tam bir hayal kırıklı-

95 Bosnalı kadınların Lahey'de tanık olarak görünebilmesini olanaklı kılmak için gerekli değişimlerin derinlikli bir analizi, uluslararası hukuk teorisyeni feminist Julie Mertus'e ait. Bkz. "Yalnızca Bir Savaş Suçları Mahkemesi: 'Uluslararası Topluluğun' Zaferi, Mağdurların Acısı", *The War Crimes Tribunal* içinde, der. N. Courtjul (1999). Ayrıca bkz. Julie Mertus vd., der. *The Suitcase: Refugees'Voices from Bosnia and Croatia* (Berkeley: University of California Press, 1996). Hague'da tanık kürsüsüne çıkmanın bir kadın için ne anlama geldiği hakkında daha fazlası için bkz. Sarah Maguire, "Cepheden Mesajlar", *Trouble and Strife*, no. 36 (Kış 1997/98): 2-5.

96 James C. McKinley Jr., "BM Mahkemesi Ruandalıları 94 Soykırımından Mahküm Etti", *New York Times*, 3 Eylül 1998.

ğıydı. Louise Arbour gerek özel dava vekilliği gerek Kanada yargıçlar kurulundaki yargıçlık görevi sırasında, tecavüzün kadın kurbanlarından çok, tecavüzle suçlanan erkeklerin hakları için kaygı duyuyor gibiydi. En önemlisi Arbour, savunma avukatlarının tecavüz kurbanlarını cinsel geçmişlerine dair sorgulamalarını engelleyen tecavüz kalkanı kanununa karşı çıkıyordu. Dahası Arbour, savaş suçları mahkemesi gibi hassas bir kurumun, ancak sanıkların haklarını sıkı sıkıya gözetmesi durumunda uluslararası güvenilirlik sağlayabileceğini savunuyordu.[97]

Öte yandan Arbour, büyük devletlerin gereken parasal desteği vermekten sürekli kaçındıkları ve mahkemenin belirlediği belli başlı savaş suçlarını işlediği anlaşılanları tutuklamak için, son derece gönülsüz olan NATO kuvvetlerine ve birkaç otoriter Afrika rejimine yaslanmak zorunda olan, bir dizi uluslararası kurumun (hem Lahey hem de Arusha mahkemelerinin) sorumluluğunu üstleniyordu. Başsavcının görevi hiç de kolay değildi. 1998'in ortalarında her iki mahkemenin de uzun vadede kalıcı olacağında dair bir belirsizlik ortaya çıkmıştı. Dünyanın her yerinden devlet adamları Roma'da *kalıcı* bir uluslararası savaş suçları mahkemesi kurulması için titizlikle hazırlanmış bir anlaşma metni oluşturmak üzere toplandılar. ABD hükümeti görece isteksiz katılımcılar arasındaydı; Pentagon yetkilileri Uluslararası Suçlar Mahkemesi'ni zayıflatma amaçlı bir kampanya başlattı. Senato'daki Cumhuriyetçi liderlerin de desteğiyle, Savunma Bakanlığı, böyle bir mahkemenin Amerikan silahlı kuvvetlerine yönelik suçlamalar için bir forum haline geleceğini savundu.[98] Bakanlık Roma konferansındaki diğer devletlerin temsilcilerine, savaş suçları mahkemesi anlaşma taslağının, kalıcı mahkemenin hüküm verme yetkilerini büyük ölçüde kısıtlayacak biçimde hazırlanması yönünde bas-

97 Naomi Klein, "Savaş Suçları Davaları Doğru Ellerde Mi?" *Ms Magazine*, Temmuz/Ağustos 1996, 22-23.

98 Barbara Crosette, "BM Savcısı Yeni Bir Ağır Ceza Mahkemesi Önerdi", *New York Times*, 7 Aralık 1997; Barbara Crosette, "ABD, BM'nin Kalıcı Savaş Suçları Mahkemesi Konusunda Fikir Değiştirdi", *New York Times*, 18 Mart 1998; Eric Schmitt, "Pentagon Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi Planına Karşı Koyuyor", *New York Times*, 14 Nisan 1998.

kı yaptılar. Bu Amerikan talebi, Başyargıç Arbour'ı 20. yüzyıl sonlarının en güçlü ordusu ile karşı karşıya getirdi.

Bu aynı zamanda Arbour'ın, Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi için STÖ Koalisyonu ile aynı diplomatik saflarda yer almasını sağladı. Bu koalisyonun ön saflarında ise Latin Amerikalı bir feminist olan Alda Facio'nun başkanlık ettiği, Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nde Toplumsal Cinsiyetin Adil Temsili İçin Kadın Kurulu yer alıyordu.[99] Kadın Kurulu eylemcileri, sürekli mahkemeye, her ikisinin de sistematik biçimde ya da geniş çaplı olarak yürütülmesi durumunda tecavüz ve zorla fuhuşu yargılama yetkisi verecek hükümlerin anlaşmada yer alması için, diplomatlara baskı yapmak üzere Roma'daki konferansa gelmişlerdi. Kurul eylemcileri, lobi faaliyetlerini gece yarısına dek sürdürdüler ve güçlü bir mahkeme kurulmasından yana olan Kanada delegasyonu gibi temsilcilerle ittifak kurdular. Lobi faaliyetleriyle, yeni mahkemenin tüm birimlerinde kadınlara yer verilmesi konusunda da vaatler elde etmeye çalıştılar.[100] 1998 yılı Temmuz ayı başında, 120 ülkenin temsilcileri tecavüzün bundan böyle Uluslararası Suçlar Mahkemesi (ICC)'de bir savaş suçu olarak ele alınacağı yönünde hükümler de içeren bir anlaşma belgesini imzaladılar. ABD delegasyonunun önerdiği sınırlayıcı ek maddeler reddedildi. ABD, Çin ve İsrail, ICC antlaşmasını imzalamayı reddeden yedi devlet arasında yer aldı.[101]

---

99 Charlotte Graves Patton, "BM STÖ Raporu Kadınların Statüsüne Odaklanıyor", *International Studies Newsletter* 25, no. 2 (1998): 5; Bharati Sadasivam, "Küresel Sesler", *Sibyl* (Londra), no. 1 (Mart/Nisan 1998): 29.

100 "Kadın İnsan Haklarının Uluslararası Suç Mahkemesine Entegre Edilmesi İçin Son Çağrı", *Forum News II*, no. 1 (Nisan 1998): 14. *Forum News*, Asya Pasifik Kadınlar, Hukuk ve Kalkınma Forumu tarafından yayımlanıyor, YMCA Building, 11 Sermsuk Road, Soi Mengrairasmi, Chiangmai, Tayland. Uluslararası Suç Mahkemesinde Toplumsal Cinsiyet Adaleti İçin Kadın Grubu ile, New York, City University of New York, Hukuk Fakültesi üzerinden temas kurulabilir. Antlaşmanın tecavüzle ilgili hükümleri hakkında kapalı kapılar ardındaki son dakika pazarlıkları ile ilgili bir anlatı için bkz. Alessandra Stanley, "Semantik Tecavüzü Savaş Suçu Tanımlayan Antlaşmayın İşleyişini Zorlaştırıyor", *New York Times*, 9 Temmuz 1998.

101 Alessandra Stanley, "ABD Muhalefet Etse de, Savaş Suçları Mahkemesinde Görüş Birliği Sağlandı", *New York Times*, 18 Temmuz 1998.

Bu sırada Lahey ve Arusha'da, Başsavcı Arbour, Bosna ve Ruanda'daki savaş suçlarından sanık olanların yargılanması işiyle uğraşmaya devam ediyordu. Gözlemciler onun karmaşık idari ve adli uluslararası stratejilerinin, savaş tecavüzcülerinin cezalandırılacağına dair sözünü ne şekilde etkileyeceğini merak ediyorlardı.[102] Sırp denetimindeki Kosova bölgesinde Mart 1999'da sıcak savaş patlak verdiğinde Arbour, Mahkeme'nin bölgedeki Arnavut kökenlilere karşı işlenen savaş suçlarına dair güvenilir kanıtları toplayabilmesi için girişimde bulundu. Mayıs 1999'da verdiği ilk iddianamelerde, Sırp Başbakan Slobodan Miloseviç ve onun dört yardımcısının, Kosova'daki savaş suçlarından kişisel olarak sorumlu tutuyordu. Ancak suçlamada, insan hakları müfettişleri tarafından daha fazla kanıt toplanması gerektiği belirtilerek bu suçlar arasında tecavüzden açıkça söz edilmiyordu.[103]

Eski Yugoslavya'daki savaşlar tüm savaşlar gibi, kadınların kuram oluşturma ve örgütlenmesindeki gelişmeler sürecinin belli bir noktasında gerçekleşmiştir. Amerikan devrimindeki tecavüzler, Boer Savaşı'ndaki tecavüzler, İkinci Dünya Savaşı'ndaki tecavüzler: Bunların her biri, büyük ölçüde, kadına yönelik militarize şiddetin toplumsal cinsiyetlenmiş nedenlerine dair o dönem kadınlarının bilincine bağlı olarak, kuram-

---

102 Mayıs 1998'de, Arusha, Tanzanya'daki Ruanda Savaş Suçları Mahkemesinde ilk savunma yapıldı. Nisan 1994'te iktidara gelmiş olan Hutu egemenliğindeki siyasi parti Mouvement Democratique Populaire rejiminin Ruanda başbakanı olan Jean Kambanda, Senegalli ağır ceza mahkemesi yargıcı Lamity Kama huzurunda, dört katliam suçu ve iki insanlığa karşı suçu üstlendiğini bildirdi. Kendisi, Tutsilerin ve Tutsilerin destekçisi olduğu görülen Hutuların katledilmesini kışkırtmak ve planlamak üzere kasıtlı hareket ettiğini itiraf etti. Bkz. James C. McKinley Jr., "Eski Başbakan 1994'te Ruanda'da Katliamlara Önayak Olduğunu Kabul Etti", *New York Times*, 2 Mayıs 1998. Arusha'da yargılanmayı ve hüküm giymeyi bekleyen diğer Ruandalı mahkûmlar arasında, Tutsi kadınlarına ve Tutsi erkeklerle evli Hutu kadınlarına kitlesel tecavüzü kışkırtma ve bu tecavüzleri yönetmekle de suçlanan erkekler bulunuyor.

103 Uluslararası Suç Mahkemeleri tarafından verilen hükümlerin başlıca bölümlerinin yeniden basımı için bkz. "Suçlamalar", *New York Times*, 28 Mayıs 1999. Arbour'ın başsavcı olarak performansı ve Kanada'daki olası gelecek kariyerinin Kanada bakışından bir analizi için bkz. Barry Came, "Louise Arbour'ın Davaları", *Maclean's*, 24 Mayıs 1999, 34-37.

laştırılmış ve tepki görmüştür (veya göz ardı edilmiştir). 1990'lara gelindiğinde, kadın hukuk eylemcileri, tabandaki şiddet karşıtı eylemcilerle birlikte, insan haklarının tutarlı bir feminist yorumunu geliştirerek bu yorumun o güne dek erilleştirilmiş uluslararası örgütler tarafından benimsenmesini sağlamak için ulusaşırı bir lobi faaliyetleri ağı kurmuşlardı. Bu yeni feminist insan hakları söyleminde, barış dönemindeki tecavüz de, savaş dönemindeki tecavüz de apaçık yer bulmuştur.

Tüm bunlara rağmen "Kadın hakları insan haklarıdır", hâlâ feministler arasında bile tartışma konusu olan bir kuramsal varsayım (ve örgütlenme nedeniydi). Bazı feministle haklara aşırı biçimde odaklanmanın, feminist eylemcilik için fazla bireysel bir odak noktası oluşturacağından endişeliydi. Kadın hareketleri ile uluslararası insan hakları politikaları arasında köprü kurma konusunda en rahat olanlar liberal feministlerdi. Liberal feministler genellikle enerjilerini, bireysel eşitlik hakkı taleplerini elde etmek için harcıyorlardı. Oysa eylemcilikleri sosyalist feminizm, ırkçılık karşıtı feminizm ya da sömürgecilik karşıtı feminizmle yeşermiş olan kadın hakları savunucuları, bireyciliğin klasik liberalizme uygun biçimde sorgusuzca kabullenilmesinden huzursuzdular. "Kadın hakları insan haklarıdır" girişimlerini sıkı sıkıya takip eden öteki feministler de, insan hakları tabirinin kendisinin bile, onu kullananların kadınlar arasındaki en temel siyasi, ekonomik ve kültürel farklılıkları görmelerine engel olabileceği yönünde, endişelerini dile getiriyorlardı. "İnsanlık" gerçekti ancak kadınların içinde bulundukları koşulları ve isteklerini –ve kadınların bu çeşitlilik ve eşitsizliği inkâr ederek değil, ona karşı gelerek ittifaklar kuracak olmaları durumunda kendilerini bekleyen amansız siyasi mücadeleyi– yansıtmakta yetersiz kalıyordu. İnsan haklarının feminist bir yorumunu benimseyen söz konusu eylemcilerin, uluslararası siyasette gitgide artan sayıdaki faaliyet alanında kazandıkları başarılar, sonuç olarak, canlı ve daha önce hiç olmadığı kadar kapsamlı uluslararası feminist diyaloğun ortasında gerçekleşti. Bosna'daki kadınların başına gelenlerin nasıl

yorumlanması gerektiği de bu hararetli diyaloğun bir parçası oldu.[104]

Nitekim 1992-1999 yılları arasında, BM Sekreterliği, Avrupa Birliği, İnsan Hakları İzleme Kurulu, Uluslararası Af Örgütü ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü'nden müfettişlerin, Eski Yugoslavya'da savaş sırasındaki tecavüzlerin soruşturulması için harekete geçmeleri tesadüf değildi. Bu soruşturmalar Lahey yargıçlarının sonradan, tecavüzü ayrı bir savaş suçu olarak kabul edecek biçimde fikir değiştirmelerine yol açan kampanyanın çok önemli bir parçasıydı. 1999'a gelindiğinde bu uluslararası kurumların her biri, Bosna'da faaliyette olan üç ordunun –Hırvat, Boşnak ve Sırp– üçünün de tecavüz suçu işlediği, ancak başlıca suçlunun Bosnalı Sırp milisler olduğu sonucuna varmışlardı. Müfettişler bunun da ötesinde, sivil kadınlara yönelik tecavüzün, halkı yıldırmak için rutin bir biçimde kullanıldığı ve çok sayıda insanı yaşadıkları yeri terk etmek zorunda bıraktığını bulguladılar. Cinsel tacize ilişkin deneyimlerinden söz etmeyi bu üç kültürden çok sayıda kadın için zor hale getiren toplumsal cinsiyetlenmiş dinamiklerden dolayı, elde edilen hiçbir sayı tahminden öteye gitmiyordu; ancak, Avrupa Birliği müfettişleri, yalnızca 1992'de 20.000 Bosnalı Müslüman kadın ve kız çocuğunun Bosnalı Sırp erkek savaşçıların tecavüzüne uğradığını hesaplamıştı.[105] 1995 sonundaki ateş-

104 Jutta Joachim, "Kadınların Meseleleri BM Ajanadasına Nasıl Girer: Uluslararası Kadın Örgütleri ve Kadınlara Karşı Şiddet" (Uluslararası Araştırmalar Birliği Yıllık Konferansı'nda sunulan tebliğ, San Diego, Calif., 20 Nisan 1996); Rebecca Cook, der., *Human Rights of Women* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1994); Joanna Kerr, der., *Ours By Right: Women's Rights as Human Rights* (Atlantic Highlands, N.J.: Zed Press, 1993); Amnesty International, *Human Rights are Women's Rights* (Londra: Uluslararası Af Örgütü, 1995); İnsan Hakları İzleme Örgütü Kadın Hakları Projesi, *Human Rights Watch Global Report on Women's Human Rights* (New York: İnsan Hakları İzleme Örgütü, 1995); Georgina Ashworth, *Changing the Discourse: A Guide to Women and Human Rights* (Londra: Change-International Reports: Women and Society, 1990).

105 Simons, "Mahkeme Tecavüzü Savaş Suçu Olarak Tanımladı." 1992-1996 yılları arasında eski Yugoslavya'daki savaşta tecavüze uğrayan çok sayıda kadının –genelde bu dönemde sayıları katlanarak artar– sorgulanma modelleri ve varılan sonuçların daha ileri bir feminist analizi için bkz. Stiglmayer, *Mass*

kes döneminde, savaş sırasında tecavüze uğrayan, tüm topluluklardan kadınların sayısının 30.000 ila 50.000 arasında olduğu hesaplanmıştı.[106] Sayısal belirsizlik halihazırda süren toplumsal cinsiyetlenmiş sessizlik ve inkâr politikalarının bir göstergesiydi.

Bosna'daki tecavüzlere yönelik olarak BM talimatıyla yapılan ilk soruşturma Şubat 1993'te gerçekleşti ve başkanlığını İnsan Hakları Raportörü Tadeusz Mazowiecki yaptı. (1998'de, Mazowiecki'nin yerini, eski İrlanda başkanı Mary Robinson aldı.) Söz konusu ekip, tecavüzlerdeki kasıtlılığa işaret eden motiflerin farkına varmıştı. Mazpwiecki raporunda şöyle diyordu:

> Tecavüz, köylerde yaşayan sivil halkları yıldırmak ve etnik grupları yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlamak için bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Bunun bir örneği, Vukovar (Hırvatistan) bölgesinden bazı kadınlarla yüz yüze görüşmüş olan bir doktor tarafından anlatılmıştır. Burada, paramiliter Sırp birlikler bir köye girerler. Birkaç kadına, diğerlerinin gözü önünde tecavüz edilir; böylelikle haber tüm köye yayılır ve bir korku havası yaratılır. Birkaç gün sonra, Yugoslav Halk Ordusu (NJA) subayları köye gelerek, Sırp olmayanlara köyü terk etme izni verdiklerini söylerler. O zaman köyde kalmak istemiş olan erkek köylüler, artık tecavüze uğramalarını önlemek için kadınlarını ve çocuklarını yanlarına alarak köyden ayrılmaya karar vermişlerdir.
>
> Sırp denetimindeki birkaç bölgede anlatılan bir motife göre, özellikle Bosna ve Hersek'te, bölgenin bitişiğindeki yerleşimden olan yerli Sırp güçleri bir köyü işgal eder ve yerli halkın hareket olanağını kısıtlarlardı. Çoğu durumda, erkekler uzaklaştırılır ya da kaçarlardı. O zaman genellikle, kadınlara kendi evlerinde veya evlerinden alınıp başka bir yere götürülerek, çoğunlukla komşuları olan ya da tanıdıkları insanlar tarafından tecavüz edilirdi...

Rape; Beverly Allen, *Rape Warfare: The Hidden Genoside in Bosnia-Herzegovina and Croatia* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996).

106 Klein, "Savaş Suçları Davası", 22.

> Her ne kadar uzmanların oluşturduğu ekip, tehdit altındaki komşularına yardım etmek için kendi güvenliğini tehlikeye atan Hırvat, Müslüman ya da Sırp bireylerle ilgili hikâyeler duysa da, kadınların ve kız çocuklarının tecavüzünü önleme yönünde, yetkili konumda bulunan herhangi birinden gelen bir girişime rastlamamışlardır. Aslında bu mevki sahiplerinden bazıları, tecavüze bizzat katılmışlardır. Buna bir örnek, Sırp işgaline uğrayan bir köyde yaşayan Müslüman bir kadın tarafından verilmiştir. Kadın, bir Sırp polis memuru tarafından alınıp, bir eve götürülür ve burada şu sözlerle takdim edilir: "Buyurun Komutanım. Onu getirdim!" Kadın, savaştan önce bölgedeki en güçlü siyasi şahsiyetlerden olan "Komutanı" tanır. Adam ona, ofisine girmesini söyler; burası bir yatak odasıdır ve adam ona tecavüz eder.[107]

Militarize fuhuş nasıl daima belli insan grupları arasındaki belli ilişkilerin bir ürünüyse, bu BM raporu, savaş sırasındaki militarize tecavüzlerin de zaman zaman böyle olduğunu gösteriyor. Mazowiecki ekibinin raporu, aşağıdaki gruplara işaret ediyor:

Yerli Sırp polisleri

Yerli paramiliter milisler

Diğer milis güçlerinden Sırp erkekler

Sırp denetiminde olan, Belgrad'dan yönetilen Yugoslav ordusu JNA

Savaş başladıktan sonra orduda görev alan yerli erkek politikacılar

Bu birbirinden farklı erkeklerin, Bosnalı Müslüman ve Hırvat kadınların tecavüzündeki rolleri tıpatıp aynı değildi. Yine de bu erkeklerin birbirini önceden tanıdıkları, birbirlerine

107 Allen, *Rape Warfare*, 73-74. Allen, "Mazowiecki Raporu"ndan doğrudan alıntı yapmış, resmi adıyla Birleşmiş Milletler Genel Assamblesi Güvenlik Konseyi, "Eski Yugoslavya Topraklarında İnsan Haklarının Durumu", Belge A/48/92, S/25341, 26 Şubat 1993.

karşılıklı olarak güven duydukları anlaşılıyor; hatta zaman zaman diğerleriyle eşgüdüm içinde hareket etmiş olabilirler. Militarize tecavüzün tek başına ya da yalıtılmış bir fiil oluşu nadirdir. Bu tür tecavüz, planlanmış ilişkilerin sınırları içinde gerçekleşir. Militarize tecavüze uğramış bir kadının suçlayacağı erkek sayısı birden fazladır. Alman gazeteci Alexandra Stiglmeyer, Hırvat ve Müslüman kadınlara tecavüz ettiklerini itiraf eden üç Bosnalı Sırp erkeğin kısa yaşam öykülerini bir araya getirmiştir. Bunların her biri, grup halinde hareket ettiklerini, bir emir komuta zinciri içinde davrandıklarının bilincinde olduklarını ve tecavüzleri, bazı sözde daha büyük savaş hedefleri adına gerçekleştirdiklerini anlatmışlardır.[108]

Farklı gruplardan Bosnalı Sırplar ve Sırp erkekler tarafından yürütülen, göz yumulan ve bel bağlanan bu kasıtlı tecavüzler motifinin kapsamlı hedefi olduğu anlaşılan şeyi tanımlamak için, "etnik temizlik" tabiri kullanılır oldu. Daha sonraki bir BM soruşturmasının yöneticisi olan Cherif Bassiouni, şu tanımlamayı yapıyor: "Eski Yugoslavya'daki çatışmalar bağlamında ele alındığında, 'etnik temizlik', belli gruptan kişilerin bölgeden yok edilmesi için güç ve yıldırma yöntemleri kullanılarak, bir bölgenin etnik bakımdan homojenleştirilmesi demektir. 'Etnik temizlik' uluslararası hukuka aykırıdır."[109]

Ruanda'da olduğu gibi, eski Yugoslavya'da da çok sayıda kadın etnik yönden karışık evlilikler sürdürüyordu. Hatta Titocu komünist rejimde bu karışık evliliklerin oranı, devlet için gurur kaynağıydı: Sırplar ve Hırvatlar, Hırvatlar ve Müslümanlar, Sırplar ve Müslümanlar arasındaki evliliklerden, "Yugoslav" kimliği taşıyan çocuklar doğuyordu. Eski Yugoslavya'da yaşayan feministler de, iç savaştan önce karışık evliliklerin oranlarından gurur duyduklarını belirten bir açıklama yapmışlardı.

---

108 Alexandra Stiglmayer, "Bosna-Hersek'te Tecavüzler", Stiglmayer, *Mass Rape* içinde, 147-61.

109 Birleşmiş Milletler Genel Assamblesi, "Güvenlik Konseyi 780 Sayılı Kararını Takiben Kurulan Uzmanlar Komisyonunun Nihai Raporu (1992)" Genel Belge S/1994/674, 27 Mayıs 1972, Allen, *Rape Warfare*'de doğrudan alıntılanmış, 43.

1991 yılında, Saray Bosna'daki tüm yeni evliliklerin %34'ü, farklı etnik kökenden kadınlar ve erkekler arasında yapılmıştı. 1981-1991 yılları arasında, Bosna genelinde (kırsal yerleşimler, kasabalar ve şehirler) evliliklerin %18.6'sı farklı etnik gruplardan insanlar arasındaydı.[110]

Yugoslav feministlerin ülkenin dört bir yanındaki bu karışık evliliklerin oranlarına dikkat çekmelerinin nedeni, bu gerçeğin, kadınların kimliklerinin ve bulundukları yerlerin denetlenmesi eylemini militan milliyetçiler açısından bu denli imkânsız kılmasıydı: Evlilik politikaları, herhangi bir ataerkil milliyetçi hareket için, daima önemli bir kaygı konusudur. Ancak ataerkil milliyetçilerin hepsi savaşa kalkışmadığı gibi, hepsi birden ataerkil savaşlarını yürütmenin bir silahı olarak tecavüzü tercih etmez. Titocu Yugoslav devletinin mimarları, etnik gruplar arası evlilikleri kendileri yücelttikleri halde, aynı zamanda orduyu da –ve erkeklerin askerlik hizmetini de– ülke kimliğinin en önemli parçası olarak yüceltmekten geri durmuyorlardı. Nitekim Yugoslavya'nın 1991-1995 arasındaki parçalanışına önayak olan milliyetçi politikacılar, bir yandan Titocu evlilik politikalarından arınma çağrısında bulunurlarken, bir yandan da militarize erilliğe dair Titocu görüşü kendilerine temel alıyorlardı.[111] Eski Yugoslavya'yı parçalamaya kararlı olan bu militarist milliyetçiler için militarize tecavüz, karışık evliliklerin bir sonucu olarak, kadınlar üzerindeki demografik bakımdan amaçlarını engelleyici denetimsizliğe tepki göstermenin bir aracıydı. Sırp feminist Stasa Zajoviç'e göre, "başka bir milliyetten en az bir kuzeni bulunan yedi milyon Yugoslav vardı". Ve çarpıcı bir anlatımla ekliyor: "Oysa milliyetçi propaganda, bu evlilikleri 'piç fabrikaları' olarak yaftaladı... [Böylece] bir savaş ganimeti olarak kadın bedeni, 'düş-

110 Bosnalıların resmi nüfus sayımı rakamları, Tom Gjelten, *Sarajevo Daily*'de alıntılanmış haliyle (New York: HarperCollins, 1995), 9-10.

111 Titocu ulus inşası stratejisinin militarizme bağımlılığına dair bu argüman, Bette Denich'e ait; "Silahlar, İnsanlar ve (Eski) Yugoslavya'da Etnik Savaş" başlıklı bölüm, *Feminism, Nationalism and Militarism* içinde, der. Constance R. Sutton (Arlington, Va.: Association for Feminist Anthropology of the American Anthropological Association, 1995), 64-65.

***Resim** 8: Fotoğrafta tecavüzü yaşayan Bosnalı bir kadın, kızıyla beraber; kendi izniyle çekildi. 1993'te mülteci oldular ve kıt kaynaklar ve binlerce sıkıntı arasında çok zor kararlar vermek zorunda kaldılar. (Fotoğraf: Nina Berman/SIPA Press.)*

man oğulların doğumuyla' sınırları genişleyen bir toprak parçası haline gelir."[112]

"Sırp feminist" var olmayan bir şey, hatta yan yana gelmesi düşünülmeyen çelişkili bir tanım olarak işlenegelmiştir. Ana akım medya, savaştaki tecavüzlerin boyutları ve biçimlerini görünür kılmaktan sorumlu olanlar bile, Belgrad'daki Sırp siyasi bürokratları ya da Bosnalı Sırpların etnik liderliğiyle öyle meşguldü ki, gazeteciler, Sırpların homojen bir topluluk olduğu izlenimi veriyorlardı. Medyanın büyük bölümünde tüm Sırplar, savaş sırasındaki tecavüzle ilişkileri aynıymış gibi gösteriliyordu. Gerçekte ise, Siyahlı Kadınlar ve Kadınlar ve Çocuklar lçin SOS Kırmızı Hat gibi Belgrad'daki Sırp feminist gruplar, Belgradlı yetkilileri Bosnalı Sırp milislerin tecavüzleri-

112 Stasa Zajovic, "Temizliğe Dair", *Women for Peace* içinde, der. Stasa Zajovic (Belgrad: Siyahlı Kadınlar, 1994), 65.

ne yardakçılık ettikleri için eleştiren en ateşli gruplar arasında yer alıyordu.[113]

Pek çoğunun kökleri on yıldan daha öncesine dayanan bu Sırp feminist grupların çözümlemelerini görünür kılmak ve ciddiye almak, Bosna'da savaş sırasındaki tecavüzlerin ardındaki kasıtlılığı değerlendirmemizde bize yardımcı olacaktır.[114] Birincisi, bu kadınların muhalifler olarak varlıkları, savaş sırasındaki tecavüzlerin, *belli* Sırplar tarafından *belli* amaçlarla yapılmasından ziyade "Sırplar" tarafından yapılmakta olduğu tezini çürütmektedir. Bunu anlamış olmak bizi *hangi* Sırplar, neden *onlar* ve neden *o zaman* sorularına yöneltir. İkinci olarak, bu kadınların eleştirel sorgulamaları, Sırp siyasi yaşamının kenarına itilmiş olsa da, savaştaki tecavüzün, yalnızca bir etnik grubun çığırından çıkmasının değil, kasıtlı bir *politikanın* sonucu olduğunu öne sürer. Üçüncü olarak da, Sırp feministlerin, savaş sırasındaki Sırbistan'da gündelik yaşama ilişkin gözlemleri, sınırın öte yanındaki Bosna'da yürütülen savaş tatbikatlarının, Sırp kadınlarının kendi kadınlıklarına dair algılarının manipülasyonuna ne denli bağımlı olduğunu ortaya koyar. Sırp kadınlarının, kendilerini her şeyden önce ulusal bir cemaatin dişil üyeleri olarak görmeye ikna edilmeleri gerekiyordu.

Bu nedenle, Siyahlı Kadınlar (*Zene u Crnom*) örgütü için faaliyet gösteren Sırp feministler, örneğin Sırp Başkan Miloseviç'in kendi Bosnalı Sırp milisleri destekleme politikasının, Sırp "milletinin" kadınları tarafından desteklendiği ve onların çıkarına olduğu iddiasını yalanladılar. Feministler, siyasi ifade biçimi olarak dokunaklı sessizliği tercih ettiler. 1991'den başlayarak, yirmi kadından oluşan çekirdek grup, genelde başkalarının da katılımıyla, her Çarşamba günü Belgrad'ın merkezinde sessiz bir protesto yürüyüşü düzenledi.

113 Lepa Mladjenovic ve Vera Litricin, "Belgrad Feministleri 1992: Ayrılık, Suç ve Kimlik Krizleri", *Feminist Review*, no. 45 (Sonbahar 1993): 113-19. Bu özel sayının başlığı: "Etnik Kökenler Üzerine Düşünmek."

114 Sırp feminist grupların 1991 öncesi başlangıçları hakkında, bkz. Donna M. Hughes, Lepa Mladjenovic ve Zoica Mrsevic, "Sırbistan'da Feminist Direniş", *European Journal of Women's Studies* 2 (1995): 509-32.

Grup üyelerinden Senka Knezevic, şu açıklamayı yaptı: "Rejimin bizim adımıza konuşmasına izni vermeyerek muhalefetimizi gösteriyoruz. Rejime yönelik en önemli mesajlarımızdan biri ...şu 'Bizim adımıza konuşmayın – biz kendi adımıza konuşmayı biliriz!"[115]

Bosna savaşı tecavüzlerini yorumlamaya çalışırken Sırp feministlere yakından bakmak, bizleri feministler ve zanlı asker-tecavüzcülerin çeşitlemeleri arasındaki özel ilişkilerin bilincinde olmaya teşvik eder. Feministlerden biri için tecavüzcü asker, devletinin düşmanı olabilir; bir başka feminist içinse, o, sahnenin uzağından izlediği bir piyesin önemsiz bir karakterdir; yine bir başkası, onu yurttaşı olarak görebilir.

Pek çok farklı ülkeden ve etnik gruptan feminist, 1992-1998 yılları arasında, Bosnalı kadınlara yapılan tecavüzlerin dikkat çekmesi ve siyasi öneme sahip ayrı bir fenomen olarak ele alınmasını sağlamak ve askerlerin tecavüzüne maruz kalan kadınların etkin ve yeterli desteği almalarını garantilemek için harekete geçti. Sırp feministler, Hırvat feministler, (çeşitli etnik kökenlerden) Bosnalı feministler, hepsi de bunların gerçekleşmesi için çalıştılar. Keza İspanyol ve İtalyan feministler, Alman, Kanadalı, Amerikalı ve Cezayirli feministler de. Hepsi de çok sayıda ortak anlayış, yorum ve hedefi benimsemişlerdi. Sözgelimi, hem militarizm hem milliyetçiliğin ataerkil değerler tarafından şekillendiği ve bunun sonucu olarak, her ikisinin de bir grup olarak erkeklerin ve bir fikir olarak erilliğin

115 Siyahlı Kadınlar'ın arasıra yayımladıkları bülten, Belgrad'da alıntılanmış, Haziran 1996, 3. Sırp kadınların antimilitarizm grupları hakkında burada yer alan bilgilerin kaynağı: Maja Korac, "Etnik-Ulusal Kimliği ve Anlamını Kavramak: Kadınların Deneyimlerinden Çıkan Sorular", *Women's Studies International Forum 19*, no. 1-2 (1996): 133-43; Zajovic, *Women for Peace*; "Eski Yugoslavya'da Kadınlara Karşı Savaş Suçları - Onları Savunma Adına Eylemler ve Girişimler Hakkında Bilgilerin Derlemesi", Güncelleme No. 3 (İslam Hukukunda Yaşayan Kadınlar, Grabels, Fransa, 1994). İslam Hukukunda Yaşayan Kadınlar, kadın düşmanı militarizme karşı çıkan feministlerin, din, etnik köken ve devlet statüsü gibi inşa edilmiş engelleri ortadan kaldırmakta ortak çıkarları olduğundan yola çıkarak, Siyahlı Kadınların Belgrad şubesiyle yakın, işlek bir ilişki geliştirdiler. İslam Hukukunda Yaşayan Kadınlar'ın adresi: Boite Postale 23, 34790 Grabels, Montpelier, Fransa.

ayrıcalıklı konumunu derinleştirebileceği, hepsi tarafından paylaşılan bir görüştü.

Tüm farklılıklarına rağmen, Bosna'daki savaş tecavüzleri meselesini ele alan farklı ülkelerden feministler, genel olarak, en ataerkil militarist ve milliyetçi liderlerin bile, çeşitli sebeplerle, kadınlardan destek görmeye ihtiyaç duydukları konusunda hemfikirdiler: Bu sebepler, annelerin oğullarını çeşitli ordulara yazılmaya teşvik etmelerini sağlamak; savaş durumunun dayattığı kıtlıklara rağmen ev içi ekonomilerinin işlemesini garantilemek; liderlerinin meşru olduğunu öne sürebilmeleri için savaşçı rejimlere yeterli popüler destek sağlamak; "ırkı çoğaltmak"tı.[116]

Her şeye rağmen, Bosna çatışmasındaki kitlesel tecavüzlerin itiraf edilmesi yönünde ısrar ettiklerinde, Sırp feministler, Hırvat feministler ve Bosnalı feministler, birbirlerinden son derece farklı tuzaklarla karşı karşıya kalıyordu. Sırbistanlı kadınlar, her türlü erkek şiddetine maruz kalan kadınlara destek olmak için Belgrad'da bir merkez açtıklarında, (1) şiddetin her türlüsüne, yani yalnızca ön cephelerdeki sıcak savaşta işlenmiş şiddet değil, aynı zamanda, sözde güvenli ulusal sivil alandaki oturma odaları ve yatak odalarında, erkekler tarafından işlenen şiddete maruz kalan kadınlara da kapılarının açık olduğu (2) tüm etnik gruplar ve milletlerden kadınlara kapılarının açık olduğunu, açıkça anlatmanın, politik bakımdan çok önemli olduğuna inanıyorlardı. Bu açıklayıcı ilkeler olmaksızın, kadınlara yönelik bir tecavüz kriz merkezinin bile, 1990'lar Belgrad'ında militarize edilebileceğine karar vermişlerdi.[117]

Sırp rejimine karşı protestolara katılan Sırbistanlı kadınların karşılaştığı düşmanca tutum, yalnızca hükümetten değil, hükümeti destekleyen sıradan Sırp yurttaşlardan da geliyordu. Siyahlı Kadınlar'ın Belgrad'daki kolunun haftalık savaş karşıtı sessiz gösterisine katılmaya karar veren bir Sırbistanlı kadın, alaycı sitemlere maruz kalabiliyordu:

---

116 Bkz. örneğin, Zajovic, *Women for Peace*

117 *A.g.e.*

Protesto grubunun yanından geçen bir adam, alaylı alaylı "Zagreb'e ne zaman dönüyorsunuz?"

Oradan geçen bir kadın, savunur gibi "Biz Sırbistanlı Sırplar, Bosnalı Sırplardan farklıyız."

Bir başka adam, meydan okurcasına "Kıyafetleriniz kusursuz. Paranızı kim ödüyor?"

Bir kadın, kestirip atarak "Yine bu yalancılar!"

Bir adam, hiddetle "S... gidin, kaltaklar!"

Bir başka erkek, tumturaklı "Bu lezbiyenler de ne istiyorlar ki?" diyordu.[118]

Öte yandan, Bosna'daki tecavüzlerin büyük çoğunluğu Sırp kimliğine sahip erkekler tarafından yapıldığı için, bu tür tecavüzleri örgütlü bir yapının tartışma konusu haline getirmeyi seçen Hırvat ve Boşnak kadınlar, kendi Hırvat ve Boşnak savaşçı hükümetleri tarafından coşkuyla kucaklanma tehlikesiyle karşı karşıyaydılar. Dubravka Ugresic gibi kimileri, çok geçmeden, zorunlu olarak Hırvatistan'ı terk ettiler; ancak dışarıdan, erilleştirilmiş, militarize, yeni Hırvat milliyetçiliği üzerine eleştirel yazılar yazmaya devam ettiler. Bu kadınlara göre "Yugoslav"lık, hâlâ sarılmaya değer bir kimlikti.[119] Diğerleri ise, Hırvatistan'da kalarak, yeni ülkelerinin, militarizme doğru giden toplumsal cinsiyetlenmiş yönelimine muhalif olan kadınlara destek grupları oluşturdular. Bu kadınlar, devletle aralarında belli bir mesafeyi korudular. Bazıları, şimdi Hırvatistan'da yaşamaya zorlanan, kendileri de meşhur Omarska gibi

118 "Siyahlı Kadınlara Yoldan Geçenlerin Tepkileri", Zajovic, *Women for Peace* içinde, 12-13.

119 Bkz. örneğin, Dubravka Ugresic'in, Tudjman hükümetinin ulusal seferberlik uğruna Hırvat folklorünü manipüle etme girişimini eleştirmesi: Dubravka Ugresic, "Balkan Hüznü", *Storm*, no. 6 (1994). "Yugoslavya Dışında" başlıklı bu özel sayı, eski Yugoslavya yazarlarına yer veriyor ve editörü, Britanyalı tarihçi Joanna Labon. *Storm*'un bu özel sayısı kitap formunda da yayımlandı: Joanna Labon, der., *Balkan Blues: Writing out of Yugoslavia* (Evanston, Ill. Northwestern University Press, 1994). Ugresic'in yazısı "Balkan Hüznü" başlığı altında, 3-36.

Sıpların kurduğu kamplarda sistematik tecavüze uğramış olan, ancak bu deneyimlerini utanç, intikam ya da suskunluğa değil, kamuoyu tanıklığına dönüştürmeye çalışan Bosnalı kadınlara katıldılar. İki konuda mücadele gerekiyordu; ilki kadınların çektikleri acıları, ülkelerindeki okur ve izleyicilerinin eğlencesi için kullanma eğilimindeki haber oburu yabancı medyaya malzeme olmaktan kaçınmak; ikincisi ise "kendi" kadınlarının uğradıkları tecavüzleri, savaş sonrası milliyetçilik politikaları ve gelecekteki olası toplu intikam savaşları uğruna kamuoyuna duyurmak isteyen Hırvat militaristlerin ekmeğine yağ sürmemek. Uluslararası İnsan Hakları Derneği Hırvatistan Şubesi ve Bosna Hersek Kadınları Derneği gibi Zagrep merkezli gruplarda yer alan kadınlar, kadınlarla yaptıkları çalışmalarda kişisel olarak yeni bir hayata başlamaya ve uluslararası hukuka dayalı militarize olmayan adalete ulaşılmasına yönelik yöntemler geliştirmeye çalıştılar. Bu görevde onları çok büyük zorluklar bekliyordu.[120]

Ekim 1995'te Zagrep Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olan bir diğer Hırvat kadınlar grubu, "Şiddetin Oluşturulması" konulu, uluslararası bir akademik konferans düzenledi. Bunun için, bağımsız denizaşırı fonlardan yararlanmanın yanı sıra, Hırvatistan'ın milliyetçi Franco Tudjman rejiminden de resmî destek aldılar. Ancak bu kadınlar, rejimin propaganda makinesinin kuklaları olmaktan ibaret değillerdi. Şüpheci, erkek egemen bir Hırvat akademisini, toplumsal cinsiyet analizinin önemine ikna etmeye kararlıydılar ve Hırvatistan'ın savaş bölgesindeki kadınlar ile savaş mültecisi kadınlar hakkındaki, etnografik çalışmalara dayalı araştırmalarının sonuçlarını dün-

120 Gerek Omarska kampında Sırp milisleri tarafından yürütülen sistematik tecavüzler gerekse iki Bosnalı kadının bu deneyimi kendilerince anlamlandırma ve Lahey mahkemesi için hizmet vermek ve delil toplamak üzere antimilliyetçi örgütler oluşturma çabalarını ele alan bir belgesel film: *Calling the Ghosts-A Story of Rape, War and Women*. Yönetmenler: Mandy Jacobson ve Karmen Jelincic, Bowery Productions, New York, 1996. Filmi yapanların kendileri de, filmlerinin militarize milliyetçiliği özendirmek amaçlı kullanılmamasını garantilemek için, üç yıllık çekim ve kurgu döneminde yapmak zorunda kaldıkları seçimlerin farkındalar. Mandy Jacobson ve Karmen Jelincic ile mektuplaşma ve yüzyüze konuşmalardan, Ağustos 1996.

yanın diğer ülkelerine duyurmak istiyorlardı.[121] Her şeye rağmen bu kadınlar tecavüz sanıkları, yani Sırp erkekler karşısında çok farklı bir konumda bulunduklarından, Zagrep'teki milliyetçilerden hiçbiri onları hain, kaltak ya da lezbiyen olarak isimlendirmedi. Bilakis bu Hırvat kadınlar, kendi militarize hükümetleri tarafından "fazla sıcak karşılanma" tehlikesiyle yüz yüzeydiler.[122]

Ohio Dayton'daki ABD Hava Kuvvetleri Üssü'nde, Sırbistan (şimdiki Yugoslavya), Hırvatistan ve Bosna hükümetlerinin erkek liderleri tarafından Barış Antlaşmaları'nın imzalandığı 1995 yılı sonunda, eski Yugoslavya'nın içinde ve dışında, feministler, uyarı niteliğinde mesajlar verdiler. Belgrad'ın Siyahlı Kadınlar örgütünden kadınlar, diğer ülkelerden kadınları, barış antlaşmalarının kadınlar üzerinde yaratacağı sonuçların ele alınacağı bir konferansa katılmaya davet ettiler. Davetleri bir uyarıyla başlıyordu:

> Eski Yugoslavya'daki savaş sözde sona erdi. Şimdilerde bu savaş dünya haber ajansları ve TV kanallarının manşetlerinde

---

121 Bkz. örneğin, Maja Povrzanovic, "Sınırları Aşmak: Hırvat Savaşı Etnoğrafyası", *Narodna Umjetnost: Croatian Journal of Ethnology and Folklore Research* 32 içinde, no. 1 (1995): 91-106. Ayrıca bkz. Lada Cale Feldman, Ines Prica ve Reana Senjkovic, der., *Fear, Death and Resistance: An Ethnography of War-Croatia 1991-1992* (Zagreb, Hırvatistan: Etnoloji ve Folklor Araştırma Enstitüsü, 1993)

122 "Şiddetin Toplumsal Cinsiyetlendirilmesi (Oluşturulması): Terör, Egemenlik, İyileşme" konulu konferans, 27-28 Ekim 1995'te, Hırvatistan'ın Zagreb şehrinde, Zagreb Üniversitesi'nde yapıldı ve bu üniversitenin Uygulamalı Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nden Maria Olujic tarafından düzenlendi. Davetli katılımcılardan biri de bendim. Konferansın diğer sponsoru Berkeley, California Üniversitesi, Slav ve Doğu Avrupa Araştırmaları Merkezi idi. Maria Olujic'in araştırmadan elde ettiği bulgular için, bkz. Maria Olujic, "Eski Yugoslavya'da Cinsel Cebir ve İşkence", *Cultural Survival Quarterly 19*, no. 1 (Bahar 1995): 43-45. Hırvatistan'da da, Tudjman hükümeti ile ilişkileri soğuk olan özerk bir feminist hareket mevcut. 1995'te, bu harekette aktif olan kadınlar Zagreb Üniversitesi'nden bağımsız, özgür bir Kadın Çalışmaları programı başlattılar. Tasarlayıp sundukları derslerden bazıları: "Dişil Tahayyülü", "Kadın Kimliği", "Feminizm ve Dilbilimi", "Kadınlardan Video Art", ve "Kadınlara Karşı Şiddete Feminist Bir Yaklaşım." Bu projeyle ilgili bilgileri benimle paylaştığı için, Zagreb kadın Araştırmaları Programı'ndan Biljana Kasic'e minnettarım.

yer bulamıyor. Sivil halkın çektiği acılar "popüler" olmaktan çıktı ve artık merhamet uyandırmıyor...

Bu bölgede yaşayanlarımız ise, savaşın sürdüğünü biliyor. Yaşadığımız çevrede savaş ve militarizm, uygulamaları ve mantığıyla her yere sinmiş durumda... Devletin milliyetçi-militarist ideolojisi ve propagandası ile gerçekleşen bu durum, hem mahrem hem de kamusal alanda, kadınları ataerkil şiddete maruz kılıyor.[123]

Örgüt Belgrad'daki hanelerde, eviçi şiddetin 1991-1995 savaşı boyunca artış gösterdiğine ve bu artışın bir tesadüf olmadığına dikkat çekiyordu. Bosna'daki savaş alanlarında tecavüzleri besleyen milliyetçi-militarist resmî ideoloji, aynı zamanda, Belgrad'da da, evlerde kadınların hırpalanmasına zemin yaratmıştı. Konferansı düzenleyen Siyahlı Kadınlar aynı zamanda, mülteci kamplarındaki çalışmalardan çıkardıkları dersleri de paylaşmak istiyorlardı.[124] Mülteci kamplarındaki tecavüze uğramış kadınlar, kendi deneyimlerine ilişkin öznel bakışlarını bastırmaları ve bir sonraki savaş –"ulusal utancımızı" yenmek için gerçek ya da simgesel baba ve ağabeyler tarafından yürütülebilecek olan bir savaş– için birer yem görevi görmeleri yönünde baskı görüyorlardı.[125] Kadın protestocuları

123 Siyahlı Kadınlar bülteni, Belgrad, Haziran 1996. Yapılacağı duyurulan konferans, Novi Sad'da, 1-4 Ağustos 1996'da yapıldı.

124 Korac, "Etnik-Ulusal Kimliği Kavramak", 138.

125 Kanada, Ontario'daki York Üniversitesi Feminist Çalışmalar Merkezi'nden Wenona Giles ve Maja Korac, savaşın mülteci durumuna düşürdüğü kadınların deneyimleri ve koşulları hakkında uluslararası bir araştırma projesi başlattılar. Projeleri –Çatışma Bölgelerindeki kadınlar İletişim Ağı veya WICZNET– eski Yugoslavya'daki kadınları da kapsıyor. Projenin konuları arasında, kadınların, deneyimlerine ilişkin kendi öznel kavrayışlarını inkâr etmeleri ve bunun yerine kendi deneyimlerinin ne anlama geldiğini, onlara başkalarının –aile üyeleri ve bilhassa kendi etnik gruplarındaki milliyetçilerin– tanımlamasına izin vermeleri yönünde baskılar da var. Wenona Giles ve Maja Korac ile yüz yüze konuşma ve mektuplaşmalardan, 1995-1998. Eski Yugoslavya'daki farklı gruplardan kadınların 1990'lardaki siyasi değişimleri nasıl aktardıklarının bir analizi için bkz. Maja Korac, "Devlet Sosyalizminden Etnik Milliyetçilik, Militarizm ve Savaşa Geçişte, Toplumsal Cinsiyetin Gücü: Post-Yugoslav Devletler Vakası" (doktora tezi, Sosyoloji İhtisas Programı, York Üniversitesi, Ontario, Kanada, 1998)

gayri meşru kılmak ve eylemci kadınları bölmek için bir silah olarak kullanılan homofobi iyice politize hale getirilmişti.[126] NATO bayrağı altında barış antlaşmalarının uygulanmasını sağlamak için Bosna'ya gelen askerî komutanlara, savaş sırasında cinsel tecavüze uğramış kadınlarla ilişkileri konusunda adamlarını özel bir eğitime tâbi tutmazlarsa, bu tecavüzlerin aşırı etkilerini daha da pekiştirebileceklerinin anlatılması gerekiyordu. Kötü eğitilmiş ataerkil bir barış gücü askeri, herhangi bir kadının kişisel olarak yaşadığı savaşın daha da uzun sürmesine neden olacak davranışlarda bulunabilirdi.[127] 1996'da Belgrad'daki Siyahlı Kadınlar eylemcileri, Dayton Barış Antlaşmaları'na rağmen, militarize ataerkilliğin tüm bu biçimlerinin birbiriyle bağlantılı ve son derece canlı ve sapasağlam kalmış olduklarını düşünüyorlardı. Eylemcilerin sağgörülü oldukları anlaşılacaktı.

Kasım 1996-Mart 1997 döneminin soğuk ve rutubetli kış aylarında binlerce Sırp, Miloseviç rejiminin, muhalefet partilerinin yerel seçimlerdeki zaferini inkâr etmesini protesto için, günlerce sokaklara döküldü. Bir ara protestolar artık Bosna'daki savaş kayıplarından, uluslararası yaptırımların getirdiği ekonomik güçlüklerden, Miloseviç'in yakın çevresi içindeki (bu çevre, Miloseviç'in karısının yanı sıra, kaçakçılıktan kâr sağlamak için söz konusu yaptırımları istismar eden kişilerden oluşuyordu) yozlaşmadan ve kamuoyu tepkilerinin bastırılmasından sorumlu tutulan rejimi alaşağı etmek için, yeterince kalabalık ve sert görünüyordu. Provokasyonlara rağmen gös-

126 Belgrad Siyahlı Kadınları tarafından düzenlenen Ağustos 1996 tarihli uluslararası toplantının Haziran 1996 tarihli ön programında, barış antlaşmalarının olası etkileri ilk atölye çalışmasının konusu olarak belirlenmişti; ikinci oturumun konusu lezbiyenlik ve siyasi sorumluluktu.

127 Bu fikir, ABD merkezli insan hakları örgütlerinde yer alan bir grup kadın tarafından, o zamanın Birleşmiş Milletler ABD temsilcisi Madleine Albright'a hitaben yazılmış, Dayton Barış Antlaşmaları'nın imzalanmasından sonrasına ve Bosna'daki NATO barışgücü tatbikatının arifesine denk gelen 14 Aralık 1995 tarihli bir mektupta dile getirildi. Mektup, imzacılarından biri olan, New York, İnsan Haklarının Gelişimi İçin Jacob Blaustein Enstitüsü Müdür Yardımcısı Ann Eisenberg tarafından dağıtıldı. Ann Eisenberg'e, bu mektubu benimle paylaştığı için minnettarım.

tericiler, şiddete başvurmayan bir davranış biçimine bağlı kaldılar.[128] Göstericilerin pek çoğu ilk defa, yönetime açıkça muhalif bir gösteriye katılıyordu; ancak feministlerin büyük bölümü, Siyahlı Kadınlarla yaptıkları yürüyüşlerden dolayı, beş yıldır sokaklardaydılar. Bu feministler, şiddete dair analizlerin yanı sıra, militarist eylem biçimlerine yol açmadan ve onlara bağlı kalmadan derdini anlatma becerileri geliştirmişlerdi. Bu yüzden Sırp feministler 1996-97 protestocularının, şiddete başvurmamanın siyasi etkinliklerini güçlendireceğine ikna edilmesinde en aktif rolü oynayanlar arasındaydılar. Bazı feministler şiddetin her türlüsüne yönelik bir eleştiriyi, protestolarının en can alıcı unsuru olarak benimsemişlerdi. Bunlar kadınlara yönelik şiddet de dahil, her tür şiddete direnişin ifadesi olarak çalınmak üzere düdükler dağıttılar. Düdüklerin yanında, Belgrad Kadınlar Lobisi tarafından yazılan şu bildiri veriliyordu:

> Kadınlar, Gelin Düdük Çalalım!
>
> Düdük çalan ve yürüyen kadınlar olarak
>
> Bizler Belgrad sokaklarındaki protestoları destekliyor ve diyoruz ki
>
> - Düdük çaldığımda kendimi duyuyorum
> - Düdük çaldığımda başkaları beni duyuyor
> - Düdük çalmakla kendimi koruyorum
> - Düdük çalmakla daha güçlü oluyorum
>
> Bunları biliyor musunuz?:
>
> - Düdük bizleri rahatsız eden, bize saldıran ve tecavüz edenlere karşı, kadının kendini korumasını sağlayan geleneksel bir müdafaa aracıdır
> - Peru'da Lemu'nun banliyölerinden birinde, kadınlar kocalarından gördükleri şiddete düdüklerle karşı koydular.

128 Chris Hedges, "100.000 Sırp Miloseviç'e Karşı Sokaklara Döküldü", *New York Times*, 26 Kasım 1996; Chris Hedges, "Sırp Liderin Ülkesinde, Yozlaşma Endişe Verici Boyutta", *New York Times*, 29 Kasım 1996; Vladimir Arsenijevic, "Belgrad'ın Özgürlük Filozofları", *New York Times*, 30 Aralık 1996.

Erkek karısına tokat atmaya ya da vurmaya kalktığında kadınlar düdük çalıyorlardı. Bunun üzerine komşular hemen tepki göstererek kadını koruyorlardı. Bir hafta içinde kadınlara yönelik şiddet... çok büyük ölçüde azaldı.

- Örgütlü biçimde düdük çalmak bir sivil itaatsizlik yöntemidir.

Düdük çalmak cesurcadır
Düdük çalmak güzeldir
Düdük çalmak kadıncadır.
Gösteriden sonra düdükleri(nizi) atmayın
Sokakta, asansörde, otobüste, işyerinde, yatakta, biri size saldırdığında
Düdük çalalım!
Düdükle daha güçlüyüz.
Düdük yoksa da ıslıkla sesimizi duyuralım![129]

Düdük çalan Sırp feministler de Hırvatistan, Bosna, Filipinler, Japonya ve Şili'dekiler gibi, militarizm ile kadınlara yönelik her türlü şiddet arasındaki sıradan bağlantılara dikkat çekilmesi ve bunların açıkça ortaya konmasının mantığını kavramışlardır. Kuramlaştırmada kaydettikleri gelişmeler, feministleri, kuram ve stratejiden birini bir yana bırakıp diğeriyle uğraşmanın her ikisini de imkânsız kılacağı kanısında uzlaştırmıştır. Oysa –onların potansiyel olarak en yakın taraftarları olan– feminist olmayan çok sayıda barış ve antimilitarizm eylemcisinin gözünde, feministlerin mantığı, en iyi olasılıkla konu dışı, en kötü olasılıkla tehditkârdı. Antimilitarizmlerinin kendi milliyetçilik mefhumlarından türediği durumlarda, bu eleştirmenler çok daha dışlayıcı oluyordu. Onlara göre, feministlerin, erkeklerin kadınlara yönelik şiddetini –yalnızca düşmanın ya da yabancının ordusunun erkekleri tarafından değil, tüm toplulukların sivil ya da asker erkekleri tarafından uygu-

129 Belgrad Kadın Lobisi, "Kadınlar, Haydi Düdük Çalalım!" çevirisi, *Women Living under Muslim Laws* içinde yeniden basıldı, (Grabels, Montpelier, Fransa) (Bahar 1997): 28.

lanan şiddeti– açıkça tartışma çabaları, hizipçilik, uyumsuzluk ve hatta kimi zaman hainlikti.

1997 baharında, Miloseviç, göstericilere rağmen hâlâ iktidardaydı. Demokrasi yanlısı girişimler, Dayton Barış Antlaşmaları'nın hayata geçirilmesi için Miloseviç'ten medet ummaya başlayan batılı hükümetler tarafından ciddiye alınmıyordu. Miloseviç, siyasi parti liderlerine, özellikle de kendilerini Sırp milliyetçileri olarak tanıtanlara karşı, onlara hükümetinde önemsiz görevler vererek ve seçimlerde kazanmış oldukları şehir yönetimlerinden bazılarını almalarına izin vererek ufak tefek tavizler göstermişti. Ancak bir yandan da bu yöneticileri etkin bir yönetim için kullanmaları gereken fonlardan tamamen mahrum bırakıyordu. Bazı Sırp feministlere göre, belli bir rekabetçi parti politikaları üslubu, daha kapsamlı bir ittifakın engellenmesine yol açıyordu. Üstelik parti politikaları, bir iki kadının görünür roller aldığı yerlerde bile, eril siyaset tarzını kayırmaktan da geri kalmıyordu. Dahası sokaklarda yürüyen, şarkı söyleyen ve polisle karşı karşıya gelen tüm göstericiler de bilinçli bir biçimde militarize milliyetçilik fikirlerinden arınmış değillerdi. Üç Sırp feministin birkaç ay sonra diğer ülkelerden feministlere söyledikleri gibi: "Son on yıldır en kabasından milliyetçi-militarist ideolojinin aşılanmakta olduğu Sırbistan'da böylesi bir kültürel zihniyetin, bir gecede yok olup gideceği gibi bir yanılgı içinde değiliz."[130]

Bundan bir yıl sonra, adeta bu analizin doğrulandığı görüldü. Sırp feministler kıt kaynaklarını, komşu Kosova'nın militarizasyonuna karşı seferber etmek zorunda kalıyorlardı. Belgrad denetimindeki bu eyalet, yalnızca küçük bir Sırp etnik azınlığı barındırsa da, Sırp milliyetçiler tarafından yıllardır, yoğun millî anlamlar yüklenen bir coğrafyaydı. Sırpların Osmanlı İmparatorluğu askerleri ile savaşı Kosova düzlüklerinde gerçekleşmişti. 1998'e gelindiğinde Miloseviç rejiminin, çoğunluğu Arnavutların oluşturduğu halk üzerindeki demir yumruklu otoriter

130 Stasa Zajovic, Zorica Trifunovic ve Lino Veljak, "Sırbistan'daki Protestoya Dair Rapor", *Women Living under Muslim Laws* (Grabels, Montpelier, Fransa) (Bahar 1997): 26-27.

yönetimi, Kosova'nın her yerinde hoşnutsuzlukları tırmandırmıştı. Kosova'nın Arnavut kökenli yönetimi aylardır Belgrad'ın baskıcı ve Sırpları kayıran politikalarına karşı barışçıl bir direniş sürdürmekteydi. Ancak yerli yurttaşlara yönelik polis baskınları biçiminde baskıların artmasıyla, bu tavır ve bunu öneren yönetim, özellikle de eyaletin Arnavut kökenli genç erkekleri arasında, popülerliğini kaybetmeye başladı. Kosova için tam bağımsızlık isteyen yeni bir Arnavut grup, artık barışçıl direnişin miadını doldurduğunu, Arnavut erkeklerin silahlara sarılıp Belgrad polisi, ordusu ve paramiliter kuvvetlerine karşı şiddet yöntemleri kullanmasının zamanı geldiğini savunuyordu. 1998 baharı, tüm Yugoslavya'nın etnik gruplarının toplumsal cinsiyetlenmiş siyasi tarihinde önemli bir zaman dilimi oldu. Bir yandan Sırp hükümetinin militarize faaliyetleri, Kosovalı Arnavut erkekliğinin militarizasyonunda ciddi bir sıçrama yaratmanın eşiğine gelmiş görünürken, Belgrad'ın milliyetçi rejimi, militarize Kosova operasyonlarını yürütmek için polis birimlerine yaslanmak zorunda kalıyordu, zira Büyük Sırbistan uğruna yurdundan uzakta askerlik etmenin büyüsünden sıyrılan Sırp erkeklerinin sayısı gün geçtikçe artıyordu.[131]

Sırp feministler Belgrad'ın Sırp kadınlarına yönelik milliyetçi tuzaklarına direnmeye çalışıp Kosovalı kadın eylemcilerin oluşturduğu küçük gruplara destek sağlama çabasına girerken, Kosovalı Arnavut erkekler şiddet içermeyen eylemle, yeni kurulan Kosova Bağımsızlık Ordusu'na (KLA) yazılma arasında tercihlerini yapıyorlardı. Liderlerinin ataerkilliğin ayrıcalıklarından vazgeçmeye pek istekli görünmedikleri bir kuvvet olan KLA'da, gerilla savaşı vermeyi tercih eden erkeklerin sayısı arttıkça, daha çok sayıda Arnavut kökenli kadın, Arnavut erkekliğinin bu iki ifade biçimiyle ne şekilde ilişki kuracaklarını ve Belgrad'ın etnosantrik yönetiminin yıkıcı militarizasyonuna ne şekilde tepki vereceklerini belirlemek zorunda kalıyordu.[132]

---

131 Jane Perlez, "Pek Çok Sırp Kosova'yı Korumak İçin Savaşmak İstemiyor", *New York Times*, 12 Mart 1998.

132 Stasa Zajovic, "Kosova, Sırbistan ve Karadağ'daki Son Duruma Dair Rapor", *Compilation of Information-Women Living Under Moslem Laws* (Kış 1998): 1-5;

20. yüzyıl sonundaki Kuzey İrlanda, Sri Lanka, Çeçenya, Ruanda ve Sudan'da yaşayan kadınların doğrulayabilecekleri gibi, toplumsal cinsiyetlenmiş militarizasyonun bu tür çifte işleyişleri, kadınların, tecavüze ve kadınlara yönelik öteki şiddet biçimlerine karşı, evlerinde, ülkelerinde ve uluslararası çapta kendi politikalarını oluşturmaları için var olan hareket alanını iyice küçültebilir. Mayıs 1998'de, dünyanın büyük bölümünün dikkatinin Kosova'da tırmanan militarizme yönelmesinden tam bir yıl önce, Belgrad'ın kadın eylemcileri, başka yerlerde yaşayan kadın eylemcilere tanıdık gelecek şu meşum uyarıyı yayımladılar: Eğer erilliğin militarizasyonu, ötekilerin dışlanması ve feminist eleştirmenlerin vatan hainleri olarak gösterilmesi üzerine inşa ediliyorsa, bugünün dünyasında bundan doğacak sonuç, yerel bir çatışmadan ibaret olacakmış gibi görünmüyor; bu, olasılıkla uluslararası bir savaş olacaktır. Belgrad feministleri çok katmanlı, analitik uyarılarına şu ifadeyle başlamışlar: "İşe ataerkillikten başlıyoruz."[133]

VAHŞİLER, OĞLANLAR VE CENTİLMENLER

Tutsaklık sırasında kadın mahkûmun gözbağı gözünden kayabilir ya da kocasına veya çocuğuna çektirilen acıyı görebilmesi için kasıtlı olarak indirilebilirdi. Böylelikle Pinochet yönetimi sırasında hapse düşerek oradan sağ çıkmış olan bir kadın, işkencecilerinin yüzlerini hafızasına kaydetmiş olabiliyordu. Militarize ulusal güvenlik rejiminin yıkılışını izleyen aylarda

---

Siyahlı Kadınlar, "Kosova'daki Savaşı Önleyin" *Compilation of Information-Women Living Under Moslem Laws* (Kış 1998): 18; Chris Hedges, "Kosova: Balkan Trajedisinde YeniBir Perde", *New York Times*, 30 Nisan 1998. Kosova politikalarının bir analizi için bkz. Julie Mertus, *Kosovo: How Myths and Truth Started a War* (Berkeley: University of California Press, 1999).

133 Belgrad'daki Özerk Kadın Grupları, Savaşa Karşı Siyahlı Kadınlar, Cinsel Şiddete Karşı Özerk Kadın Merkezi, Feminist Yayıncılar 94, Kadın Araştırmaları Merkezi, Belgrad Kadın Lobisi, "Kosova'da Savaş - Ataerkilliğin Mantığı", *Compilation of Information-Women Living Under Moslem Laws* içinde, (Bahar-Yaz-Güz 1998): 7-8.

Şilili kadınlar –sokakta, restoranlarda– sık sık, eski işkencecitecavüzcülerini gördüklerini bildirirler.

Ruanda, Bosna ve Kosova'da kadınlar, uluslararası yardım ajansları tarafından evlerine dönmeye zorlanmaktadır. Onlar da orada geri dönmüş savaş tecavüzcüsü bir komşuya rastlayabilmektedir.

Pek çok ülkede demilitarizasyon bir ikileme neden olmaktadır: Bir yandan demokrasiyi yerleştirerek onun düşmanlarını yaptıklarından sorumlu tutarken, bir yandan da geçmişin şimdiyi yutması ve geleceğin önünde engel oluşturmaması için geride kalan zalimliklere odaklanmamak, nasıl mümkün olacaktır? Kadın insan hakları savunucuları, enerjilerinin önemli bir bölümünü bu bilmeceyi çözmek için harcamaktadırlar.[134] Genelde bunun pratik çözümü, işkence amaçlı militarize tecavüzde suç ortaklığından dolayı kimin yargılanıp cezalandırılması gerektiğinin kesin olarak belirlenmesidir. Bu belirleme, sırası geldiğinde, askerî hiyerarşi üzerine düşünmeyi gerektirmektedir. Feminist bir yaklaşım, demilitarize edici bir adalet için strateji belirlenmesinde faydalı olabilir.

Herhangi bir askerî kurumun en ayırt edici özelliklerinden biri, onun hiyerarşisinin –"komuta zincirinin"– apaçık oluşudur. Bürokratik bir devlet hizmetinde bile bazı memurların diğerlerini selamlaması ya da bazıları çizgili üniformalar giyerken diğerlerinin yıldızlarla süslenmesi talep edilmez. Oysa bir ordu için, selamlama ve rütbe işaretleri, bu kurumun kültürel olarak kendisini, rütbe eşitsizliğinin bir an bile unutulmamasını sağlamaya hasrettiğini açık eden işaretlerdir. Ordunun bu apaçık ve törenselleştirilmiş eşitsizliğinde amaç,

134 Sonia E. Alvarez, "Demokratikleşme Sürecindeki Brezilya'da Feminizm(ler)in ve Toplumsal Cinsiyet Politikalarının Oluşumu (Dönüşümü)", Jaquette, *Women's Movement in Latin America* içinde, 13-64; Maria del Carmen Feijoo ve Marcela Maria Alejandra Nari, "Arjantin'de Kadınlar ve Demokrasi", Jaquette, *Women's Movement in Latin America* içinde, 109-31; Jo Fisher, *Out of the Shadows: Women, Resistance and Politics in South America* (Londra: Latin America Bureau, 1993); Regina Rodriguez, Ximena Bunster ve Cynthia Enloe, der., *La Mujer Ausente: Derechos Humanos en el Mundo*, 2. baskı (Santiago: Isis International, 1997).

otoritenin daima –ve tereddütsüz– boyun eğdirecek kadar açıkça görülebilir olmasını garantilemektir. Ordu madalyonunun diğer yüzü, karar alma sorumluluğunda şeffaflık gerektirir.

Erilliğin sınıf farklılığına dayalı tasavvurları (genellikle ırkçılıkla süslenmiş olarak), bu suni rütbeleme sistemini pekiştirmek için orduların çoğu tarafından kullanılagelmiştir. Böylece sözgelimi, subayların birer "centilmen" oldukları varsayılır. Eğer doğuştan öyle değilse de, ona öyleymiş gibi davranması öğretilmelidir. Askerî akademilerdeki erkek öğrenciler –subayların gelecek kuşağı– harita okuma ve mühendislikten başka dersler de alırlar. Erkek harp okulu öğrencileri, kibarlıktan son derece uzak olan çaylaklık ritüellerine dayanmayı başardıkları takdirde, bir hanımla doğru dürüst fokstrot dansı yapmayı, kibar bir ortamda sofra aletlerini düzgün bir biçimde kullanmayı, hatta belki golf oynamayı öğrenerek eğitimlerine devam ederler. Kurumsal teze göre nazik bir subay, daha görgüsüz olan rütbesiz askerlerden saygı görecektir. İkincisinin kaba saba "oğlan çocuğu" tavrı, onu ancak değerli bir savaşçı yapar, subaylığa uygun biri değil.

Sınıf karşıtlıklarına dayanan bu erillikler ideolojisi, askerî komuta zincirlerinin çoğunluğunun bünyesine işlemiş haldedir. Bu, şeffaflık duvarlarını karartmaya hizmet eden bir erillikler ideolojisidir. Yüksek rütbeli askerî subayları, tecavüz ya da işkence suçlamalarından bir kalkan gibi koruyabilen bir erillikler ideolojisi.

Militarize tecavüzcü, daha alt sınıftan ve alt rütbeden kaba bir oğlan olarak çizilebildiği takdirde, yüksek rütbeli centilmen subaylar belli bir korunma kalkanı edinmiş olurlar. Centilmen bir subay baştan çıkarabilir; o halde militarize toplumsal cinsiyet söylencesinin mantığına göre tecavüz etmez. Yine de komuta zinciri değişmez bir veri olarak kalır. Düşük rütbeli subaylar kaba saba cinsten de olsalar, kendilerinden yalnızca üst rütbeli subayların yapmalarını emrettikleri şeyi yapmaları beklenir. Sonuçta (işkence veya savaş yöntemi olarak) tecavüz emri vermek (veya bizzat uygulamakla) suçlanan bir subayı

savunma girişimi, sınıfçı erillik ile kurumsal beceriksizliğin kaypak bir bileşimi olmaktan kurtulamaz.

Bu bileşim üst rütbeli askerî komutayı fuhuş yardakçıları oldukları suçlamalarından korumak için başvurulandan çok da farklı değildir. Militarize fuhuşun kaçınılmazlığını "oğlanlar oğlanlıklarından vazgeçmez" gerekçesiyle açıklamak, savaş meydanlarında ve askerî hapishanelerde cinsel tacizin kaçınılmaz olduğunun açıklaması olarak öne sürülen "tecavüzcüler, vahşi olmalıdır" mantığıyla çarpıcı bir benzerlik içindedir. Her ikisi de üst rütbeli erkek subayları kadınların cinsel istismarından uzak bir yerde konumlandırmak adına, ordudaki erkekler arasında yaratılan erillik ayrımlarına dayanır.

5. Kadın "Orduya Gelin Giderse", Kocası Kim Olur?

Jane Austen romanlarından uyarlanan son dönemde yapılmış filmler, ordulara ilişkin bilgi edinmek için tuhaf bir kaynak gibi görünebilir. Yorumcuların çoğu, Jane Austen'ın kendisinin de, yaşadığı dönem boyunca Britanya ve Avrupa uluslarını birbirine düşüren Napolyon savaşlarının son derece farkında olduğu halde, savaş alanını kurgusal görüş alanının dışında bırakmayı bilerek seçtiğini belirtirler; Austen onun yerine evlerin oturma odalarına odaklanmıştır.[1] Ancak Jane Austen 1818'de yayımlanan son romanı *Persuasion [İkna]*'da, okurlarını toprak sahibi (ama maddi gücü kısıtlı) İngiliz orta sınıfından zeki, esprili genç bir kadın için, Kraliyet Donanması'ndan bir subayla evlenmenin akıllıca olduğuna inandırmayı amaçlar gibidir. Austen daha önce, *Pride and Prejudice [Gurur ve Önyargı]*'da, izne gelen ordu subaylarının cazibelerinin yüzeysel olduğuna dair okurlarını uyarmıştır.[2] Ama, belki de iki karde-

1 Jane Austen'ın dünyevi bilinci ve sanatsal tercihlerine dair bilgilerimi, Britanyalı kadın romancılar konusunda iki uzmanla yaptığım söyleşilerden edindim: Clark Üniversitesi'nden Serena Hilsinger ve M.I.T.'den Ruth Perry: yazarla sohbetlerinden, 1995-96.

2 Jane Austen'ın *Pride and Prejudice*'i 1813'te yayımlandı. Austen, ordu subaylarının cazibesine dair şüphelerini, küçük köylerine izine geldiklerinde kız kardeşlerinin de büyülendiği kadın kahramanı Elizabeth Bennet'in gözünden anlatır. Jane Austen, *Pride and Prejudice* (New York: Penguin Books, 1985).

şinin Kraliyet donanmasında olmasının da etkisiyle Austen, ordunun donanma koluna karşı olumlu bir tavır takınır. Dar kafalı, sınıf atlama meraklısı, cimri bir babanın kızı olan, *Persuasion*'ın kadın kahramanı Anne Elliot'a göre, bir donanma subayını çekici kılan yönlerden biri, Anne'e, gerçek arkadaşlık ve seçkinlik temeli üzerine kurulu bir topluluğun üyesi olma fırsatı sunmasıydı. Anne, Yüzbaşı Wentworth, karısı ve subay arkadaşının huzurlu birlikteliğini gözlemlediğinde, donanmanın aile yaşamına büyük bir özlem duyar: "Tüm bunlarda, Yüzbaşı Wentworth'e yönelik öyle bir bağlılık ve karşılıklı ziyaretlerin, resmiyet ve gösteriş için verilen yemeklerin alışıldık tarzından o denli farklı, benzersiz ölçüdeki misafirperverliğin öyle büyüleyici bir cazibesi vardı ki... 'Tüm bu insanlar benim dostlarım olabilirdi' diye düşündü."[3]

O zamanlarda da Britanyalı bir donanma yüzbaşısının, Napolyon savaşları sırasında düşman gemilerini ve onların yüklerini ele geçirerek iyi bir gelir sağlaması mümkündü. Nihayet yüksek rütbeli bir subayın karısının, yaşamını kocasının gemisinde, denizlerde geçirme fırsatı vardı. Genç kadın subay kocası ile güney İngiltere'nin güzel ama tekdüze, yeşil topraklarından çıkıp, uzaklara yelken açabilirdi. Anne, bir amiral karısının, okyanuslar üzerinde seyreden, zihin açıcı evliliğini anlatışını, imrenerek dinliyordu: "On beş yıllık evliliğim boyunca... Atlantik'i beş defa geçtim, bir kere de, Doğu Hint Adaları'na gidip geldim... Tabii yakınlarda, başka değişik yerlere de: Cork, Lizbon, Cebelitarık."[4]

Austen'ın gözünde, Anne Elliot'ın bir asker eşi –ya da daha özele inersek, bir deniz subayının eşi– olmasının, böylesine özgürleştirici bir beklenti olarak görünmesinin nedeni, onun böylesine kıvrak bir zekâda, değersiz rütbe kaygılarından uzak bir kadın olmasıydı. Eğer böyle bir evlilik militarize ediciyse, o zaman, militarizasyonun özgürleştirici olduğu söylenebilirdi.

---

3 Jane Austen, *Persuasion* (New York: Bantham Books, 1984), 86.

4 *A.g.e.*, 61.

Öte yandan, Jane Austen'ın belli türden bir asker erkekle evliliğe ilişkin olumlu değerlendirmesine rağmen, 19. yüzyıl Britanya'sının erkek askerî planlama uzmanları, Yüzbaşı Wentworth'ün üstleri, evlilik kurumuna karşı oldukça karmaşık hisler geliştirmişlerdi. Genel olarak evlilik, bir ordunun küresel faaliyetine yönelik bir tehditti: "Kısacası açıkça görülüyor ki, çabuk hareket etmesi, uzak kolonilerde hizmet etmesi ve arada bir çarpışmalara girmesi düşünülen bir erkek birliğine çok sayıda kadın ve çocuğun eşlik etmesi, son derece elverişsizdir."[5]

Askerlerin evlenmesi doğru olur muydu? Karar organlarının asıl derdinin asker eşleri olduğu söylenemezdi. Hatta asker kocanın iyiliği bile ikinci plandaydı. Onları en çok ilgilendiren –ve şimdi de yetkililerinin zihnini en çok kurcalayan şey– bir kurum olarak ordunun kendi iyiliğidir. Dolayısıyla devlet şu soruyu sorar: Ordu çıkarına en iyi hizmet eden evlilik stratejisi hangisidir? Yanıtlar, yaşanılan döneme ve kültürlere göre değişiklik göstermektedir. Ancak ilginç olan, ikilemin her durumda değişmeden kalmasıdır. Ataerkil devletin tüm çeşitleri –feodal, sosyalist, liberal, Stalinist, faşist, kroniyist [kayırmacı]– (en azından söylemlerinde ve kanunlarında) evliliği teşvik etmişlerdir.[6] Ancak aynı ataerkil devletlerin, sıra kendi askerlerine geldiğinde, önceki kararlı tavırlarını yitirdikleri görülmüştür. Erkek askerlerin evlenmelerinin doğru olup olmadığı meselesinde, devletlerin zaman içinde değişmeyen temel tutumu, belirsizlik olmuştur.

Austen'ın değerlendirmelerinden bir kuşak sonra, Kırım Savaşı öncesinde, 19. yüzyıl Britanya toplumuna (ve ordunun

---

5 General Sir John Adye, Britanya Savaş Bakanlığı'na 1881 tarihli gizli bir raporunda, Myna Trustram, "Evlilik ve Kendi Vatanında Viktorya Ordusu: Askerlerin Kadınlarla İlişkilerinin Düzenlenmesi ve Asker Eşlerinin İdaresi" içinde (Doktora tezi, Kamu Yönetimi Bölümü, Bristol Üniversitesi, Temmuz 1981), 63. Bu tezi temel alarak yazılan kitap, Myna Trustram, *Women of the Regiment: Marriage and the Victorian Army* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984).

6 Batı toplumlarının heteroseksüel evlilikleri denetleme gerekçeleri ve bu amaçla koydukları kuralların çok eskiye dayanan tarihsel çapraşık ilişkilerine taze bir bakış için bkz. E. J. Graff, *What is Marriage For?* (Boston: Beacon Press, 1999).

resmî görüşüne) göre, rütbesiz bir asker bir hayvandan pek de farklı değildi. Daha sonra 19. yüzyıl sonunda, ahlaki bir canlı, –bir kadın, özellikle de sadık, saygın, yurtsever bir kadın tarafından– ahlaki yönü ıslah edilirse daha da iyi savaşacak bir erkek olarak, yeni bir savaşçı erkek anlayışı ortaya çıktı. Bir Parlamento üyesinin söylediği gibi: "Yurt hasretinin [askerlerde] doruğa çıktığı anlar varsa eğer, bunun yalnızca çatışmanın en sıcak anlarında değil, hastanelerin sessiz ve ıssız koğuşlarında da olduğuna inanıyorum. Ellerinde avadanlıkları ve sırt çantalarından başka bir şey kalmamış olan bu askerler, parkalarının iç cebinden, İngiltere'de bıraktıkları ailelerinden gelen mektupları tekrar tekrar çıkarıp bana göstermişlerdir... Şunu belirtmeliyim ki, gördüğüm o mektupların her biri, en derin hasretlerle soluk alıp veriyordu; pek çoğu bir kadının şefkatinin ya da bir kadının endişelerinin ifadeleriydi; ama bir tanesi bile zafer gerçekleşmeden erkeğini eve çağırmıyordu."[7]

Ve böylelikle kasıtlı bir politika değişimi gerçekleşti. Bundan böyle rütbesiz Britanya askerlerinin evlenmelerine izin verilecekti. Britanyalı yetkililer –kadınların kocalarına maddi, manevi ve cinsel hizmet sağlayacağı biçimde düzenlenmiş bir kurum olarak– evliliğin, ordunun erkeklerini, belki daha minnettar, daha bağımlı ve hastalıklardan daha uzak kılacağını düşünüyorlardı.

Asker eşleri uzun yıllardır değişen politik hesapların konusu olmuşlardır. Hâlâ da oluyorlar.

Günümüzde Hollywood, bugünkü sinema izleyicisini Austen'in karacı ve denizci kocalara dair nükteli karşılaştırmalarıyla yeniden tanıştırırken, Britanyalı ve Amerikan askerî strateji uzmanları, kurumlarını Soğuk Savaş sonrası gerçeklerine uygun olarak yeniden yapılandırma çabası içindeler. Bu yeni gerçekler şunlardır: (1) daha az sayıda asker, (2) daha az sayıda denizaşırı üs ve dolayısıyla dış ülkelerde daha sık ve uzun süreli göreve yollama, (3) profesyonelleşen gönüllü askerlere bağımlı olma. Bu üç değişimin üçü de evlilik konusunda yeni

7 Augustus Stafford, Trustram, "Evlilik ve Kendi Vatanında Viktorya Ordusu" içinde alıntılanmış, 332.

manevraları gerektiriyor. Günümüzde yalnızca askerî yetkililerin değil, askerlerle evlenen kadınların da tutumlarındaki belirsizlik devam ediyor.

Bir askerle (ya da denizci veya pilotla) evli bir kadın, pek çok bakımdan, *tüm* evli kadınların yaşadıklarına benzer baskı ve zorluklar yaşar. Genellikle sırf maddi refahının değil, kimliğinin de kocası olan erkeğe bağımlı olduğu düşünülür; toplumsal sınıfı ya da mevkisi, kocasının sınıf ya da rütbesinden yola çıkılarak belirlenir; ondan kendi yaşamını, kocasının işinin gerektirdiği tayinlere göre ayarlaması beklenir; yetenekleri ya da ücretli bir işte çalışıyor olmasına bakılmaksızın, kendisini kocasının yardımcısı olarak görmeye zorlanır; kocası için cinsel olarak erişilebilir olması ve kocasının ara sıra yaptığı evlilik dışı kaçamaklara hoşgörüyle yaklaşması beklenir.

Ancak birinin eşi olarak tüm kadınların yaşayabileceği (ve karşı koymaya çalışabileceği) tüm bu istemlerin ötesinde, bir askerle evlenen kadın, asker eşi olmaya özgü istemlerle de başa çıkmak zorundadır: O toplum tarafından yalnızca belli bir erkekle olan ilişkisiyle değil, aynı zamanda güçlü bir devlet kurumunun üyelerinden biri oluşuyla da tanımlanır; yalnızca şu ya da bu askerin eşi değil, bir asker eşi olarak görülür. Dahası, genellikle kasıtlı olarak (çok sayıda ordu mensubunun sivil dünyaya verdikleri isimle) "gerçek dünyadan" soyutlanmış bir sosyal çevrede yaşar ve bu yüzden, daha geniş, görece daha serbest olan söz konusu sivil yaşamdaki kadınlardan gelecek potansiyel desteğin büyük bölümünü yitirmiş olur.[8]

---

8 Bu durum, 1970'lerde, asker eşlerinin kadın hareketiyle özdeşleşmelerini engellemede özellikle etkili bir unsur olarak sunulmuştur. Bkz. Lynne R. Dobrofsky ve Constance T. Batterson, "Asker Eşi ve Feminizm", *Signs* 2, no. 3 (Bahar 1977): 675-84. Asker eşleriyle ilgili bu bölüm için yaptığım daha önceki bir araştırma, beni bu sorunların dış politika süreçlerini ne şekilde aydınlatacağını görmek üzere diplomat eşlerinin karmaşık yaşamları üzerinde bir araştırmaya sevketti. Bu araştırmadan elde ettiğim bulgular için bkz. "Diplomat Eşleri", 5. Bölüm, Cynthia Enloe, *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics* (Berkeley: University of California Press, 1990), 93-123.

Ordudaki ekonomik refah unsurlarının pek çoğu, nakit maaşlar değil, ayrıcalıklar (örneğin üslerdeki dükkânlardan, tıbbi hizmetlerden yararlanabilme) biçimindedir; yine de bu ayrıcalıklar kadına yalnızca asker kocasının askerî statüsü dolayımıyla ulaşır. Aynı zamanda, askerlerle evli olan kadınlar, alenen eril bir ahlaki yapının olağanüstü ölçüde içine işlediği bir kurumun parçası olarak görülür. Bunun sonucunda bir kadının eş olarak dişilliği, askerî yetkililer tarafından, ancak militarize erilliği pekiştirdiği ölçüde değerli görülür. Dişilliğin ve karılığın, askerî birimleri bir arada tutan gözde bağlardan olan erkek dayanışmasına müdahale etmesine veya onu zayıflatmasına izin verilmemelidir.

Kanadalı eylemci asker eşi Lucie Laliberte ve araştırmacı-sosyolog Deborah Harrison'ın, çok sayıda Kanadalı askerle ve eşleriyle yaptıkları görüşmelerden sonra vardıkları sonuca göre, günümüz Kanada ordusu, erkek dayanışmasını kurumun muharebe misyonu için öyle vazgeçilmez sayıyor ki, sıradan erkek askerlerin eşi-dışlama pratiğinde kendi otoritesini kullanmalarına izin veriyor. Belirli aralıklarla yapılan eşi-dışlama pratiği, dişilliğin tüm biçimlerinin askerî kültürde yasaklanması için tasarlanmış bir manevra değildi. Eşi-dışlama, daha ziyade, askerî yönetimin, yetkililerin erilleştirilmiş askerî kültür için daha besleyici saydıkları bir başka dişillik biçimine yer açabilmesi için tasarlanmıştı:

> [Kanada] ordu geleneklerine göre, TGIF'te [thank God it's Friday-Cuma gezmeleri – ç.n.] karısı *Mess*'e (kulüp) gelen ya da orayı arayan her erkek, karısını kontrol edemeyen bir "kılıbık"tır... Erkekler bu yüzden eşlerinin *Mess*'e gelmesini (ya da telefon etmesini) engelleyecek yöntemler geliştirirler ve buna itaat etmeyen eşlere karşı sıkı bir dayanışma içine girerler...
>
> Karı-kocanın karşılıklı olarak birbirine sevgi göstermesi bile, ordu için bir sorundur, zira evlilik içi dostluk, muharebe dayanışmasına karşı bir tehdittir. Ordu kuralları, her koşulda PDA'ları ("kamuya açık yerlerde sevgi gösterisi") yasaklar. Ancak, üyelerin seks şovlarını izlemesini yasaklayan hiçbir

kural yoktur... çünkü buralardaki kadınlar, herkesin cinsel malı olarak gösterilebilirler.[9]

Asker ailelerine ilişkin çıkar hesaplarındaki tutucu değişime rağmen, pek çok komutanın, askerlerine müzmin bekârlar –enerjik ergenler ya da pişkin Beau Brumel'ler [züppeler – ç.n.]– muamelesi yapmaktan çekinmediği görülür. Askerlerinin, ordunun (yoksul ve /veya farklı ırklardan oldukları için) fahişeler olarak kategorize edebildiği kadınlarla cinsel ilişkilerini denetlemek zorlu bir iştir. Ancak, pek çok askerî komutanın gözünde, bu ilişkiler en azından gelişigüzel ve ticaridir ve –işbirliği içindeki yerel yetkililer, askerî hekimler, askerî inzibat ve zaman zaman da askerî din görevlileri tarafından etkin biçimde denetlendiği takdirde– başka yönlerden ezik erkek askerlerini, "gerçek birer erkek", kahraman ve fatih olduklarına inandırmaları için faydalı bile olabilir.

Buna karşılık, bir erkek asker, bir kadınla daha kalıcı ve sosyal olarak onay gören bir ilişkinin arayışına girerse, askerî yetkililer bundan endişelenebilirler. Askerin sadakatinin bölüneceği ve hareket yeteneğinin engelleneceğini öngörebilirler. Askerî yönetim, kendi kaynaklarının, asker maaşı ve silahlardan, sosyal hizmetler, barınma ve bakım merkezlerine yöneleceğini sezinler. Askeri yönetimin gözünde üs, yabancıların –sivil kadınlar ve çocukların– bulunduğu bir yer ve "yiğit" askerler ise, uysal "kılıbık kocalara" dönüşmüş olarak canlandırır.

Tüm bunlara rağmen, askerî komutanlar ve onların siyasetteki sivil üstleri, kuşaklar boyu, askerlerle evlenen kadınlardan militarize amaçlarla yararlanma yolları bularak, gerçeklerle endişeleri arasında bir orta yol bulmaya çalışmışlardır. Ancak bu yolu bulmak için epeyce düşünmeleri gerekmiştir. Bunun için, kurumsal denetimin uygulamaya sokulması bir ihtiyaç olmuştur: Bu kadınlar ancak asker eşleri olarak sosyalleştirilebilirlerse, ordunun hedeflerine ilerlemesine yardımları dokunabilir. Sözgelimi savaş zamanlarında gereğince sosyal-

9 Deborah Harrison ve Lucie Laliberte, *No Life Like It: Military Wives in Canada* (Toronto: James Lorimer and Company, 1994), 52-53.

leşmiş bir subay karısı, orduya yazılan erkeklerin eşlerinin endişelerini gidermeye yönlendirilebilir. Kadınlar asker eşleri olarak, ordunun vahşi ve izole görüntüsünü yumuşatıp sivillerden destek ve sempati kazanmasına yardım edebilirler. Asker eşleri, –eğer kendi militarize yaşamlarından hoşnut olurlarsa– kocalarını, ordudaki görevini uzatmaya ikna edebilirler. Son olarak da asker eşleri –gerektiği gibi denetlendikleri zaman– erkek askerlere, savaşta "erkek gibi davranmaları" için gerekli duygusal desteği ve dürtüleri sunabilirler.

Bir askerle evli olan bir kadının yeteneklerini ve hedeflerini –gururunu ve tatminini– kocasının askerî kariyerine adayıp adamaması, çok şeyi değiştirir. Bir askerle evlenmiş olan Afro-Amerikalı bir kadın, kızına şu açıklamayı yapmış: "Eğer kocan askerse, [ailedeki] herkes asker demektir; orduda varolmanın ve terfi etmenin tek yolu budur. Askerî üs, ordunun kendi toplumudur. Her şey üs'te olur... Bu tür sosyal faaliyetler, kocanın ilerlemesine yardımcı olabilir, çünkü ne kadar göz önünde olursan, insanlar seni o kadar iyi tanır ve o kadar çok kazanırsın... Generalin oğlu, onbaşının oğlu ile aynı [küçükler beyzbol liginde] takımında olabilir, bu yüzden, bazen terfi için çocuklardan yararlanılabilir."[10]

Bu açıklamayı yapan kadın, kendisini piyon olarak kullanılmış gibi gören biri değil. Geçmişe baktığında hâlâ, tüm enerjisini asker kocasının terfisini sağlamaya yöneltmekle ailesinin mutluluğunu artırdığına inanıyor. Kadının kocası, biraz da onun militarize asker eşine özgü çabaları sayesinde, başçavuşluk rütbesine yükselmiş.

SİYASİ BİR "SORUN" OLARAK ASKER EŞİ

1990'ların başında ABD donanma birlikleri komutanı, eşler "sorununa" ilişkin kızgınlığını daha fazla gizleyemeyecek hale

10 Minnyetta Marie Boone, "A.M.T.: Ataerkil Militarize Toplum", (yayımlanmamış belge, Clark University, Worcester, Mass., 1995). Bu belge, Minnyetta Boone'un, 1970'lerin ortalarından 1980'lere dek kocası ABD Kara Kuvvetleri'nde olan kendi annesi ile yaptığı söyleşiye dayanıyordu.

gelmişti. Komutan 1993 yazında tek taraflı bir talimat yayımladı: Emrindekilere, evli olan asker adaylarının orduya alınması uygulamasından yavaş yavaş vazgeçilmesi talimatı veriyordu. Talihsizliğe bakın ki, Komutan Karl Mundy bu radikal politikası için, kendi üstlerinden yani savunma bakanından ve başkandan onay almayı unutmuştu. Her ikisi de bu emre karşıydılar. Komutanın talimatı çabucak feshedildi.[11] Ancak onun bu kızgınlığı, herhangi bir adamın kendine özgü tuhaflığının bir ürünü olarak nitelenemezdi. Bu tavrın kökleri, eril orduların evliliğe yönelik ikircikli tutumuna ilişkin tarihin derinliklerine dek uzanıyordu.

Tarihçi Myna Trustram Britanya ordusunun emperyal yetki alanlarının genişlemekte olduğu 1850 ve 1880 yılları arasında, Britanya'da yaşanan asker evlilikleri tartışmasını ele alır. Bu genişlemenin, Bulaşıcı Hastalıklar Yasası konulu daha meşhur tartışmayla aynı döneme rastlaması tesadüf değildir.[12] Asker eşi kadınlar ve fahişe kadınlar, bugün de o zaman olduğu gibi, askerî politikalarda birbirleriyle ilişkilendirilir. Ancak aralarındaki bağın askerî bakımdan etkili olabilmesi, yalnızca bilinçli bir politika olarak böyle bir bağın kurulduğunun inkâr edilmesiyle mümkündür. 19. yüzyıl ortasının Britanya'sında askerî yetkililer, eşlerin ve çocukların sorumluluğu üstlenilmeksizin erkek askerlerin morali ve yeniden göreve dönmeleri garantiye alınabildiği *sürece*, askerleri evlilikten soğutmanın doğru olduğuna inanıyorlardı. Britanya'da kasaba kasaba dolaşan ordu istihdam subayları, aslında genç erkekleri eşlerinden kurtulmanın bir yolu olarak orduya katılmaya ikna ediyorlardı: "İçinizde asker olsun olmasın, Majestelerine hizmet etmeyi ve Fransa Kralını devirmeyi düşünen centilmenler; ustaları belalı çıraklar; ana-babası sorumsuz çocuklar; çok az ücret alan uşaklar ya da karısı haddini aşan kocalar varsa, gezegenler Kuzgun burcuna girdiğinde, hep birlikte bu güzel Shrewsbury kasabasındaki saygıdeğer Çavuş Kite'a müracaat etsin."[13]

---

11 Eric Schmitt, "Evlilik ve Savaş Birbirine Yakışır", *New York Times*, 19 Aralık 1993.

12 Trustram, "Evlilik ve Kendi Vatanında Viktorya Ordusu."

1871'de Britanya ordusunun yirmi-yirmi iki yaş arası rütbesiz askerlerinin yalnızca %1,5'u evliyken, Britanyalı sivil erkekler arasında bu oran %23.03'tü. Otuz-otuz üç yaş arasındaki daha yaşlı askerlerde, evlilik oranı %25'e yükseliyordu, ancak bu oran, erkek sivillerin evlilik oranı olan %75'in yine de çok altındaydı.[14] Bundan bir yüzyıl sonra, 1971'de, Britanyalı erkek askerlerin üçte biri evli ve/veya çocukluydu; 1979'a gelindiğinde ise, erkek askerlerin üçte ikisi evliydi. Yavaş ilerleyen bu süreçte Britanya ordusu yalnızca erkeklerin evlenmesine izin vermenin değil, askerlerin eşlerine daha tatminkâr yaşam koşulları ve askerlere bir aileyi geçindirmeye yetecek kadar maaş sağlamanın da gerekli olduğunu kabullenmişti.

Britanyalı askerlerin görev süreleri kısaldıkça ve böylelikle yeniden göreve gitme kararları, askerin hayatına daha sık girmeye başladıkça, evliliğe izin verilmesi daha da zorunlu hale geldi. Bunun yanı sıra Britanya ordusu 1860'lar ve 1870'lerde, Viktoryen toplum ahlakına uyma konusunda ve askerlerin, aile bağlarının medenileştirdiği, terbiyeli, ahlaklı erkekler olmalarını sağlama yönünde siyasi bir baskı altına girdi. Bu, askerlerle ilişkili kadınların, kocalarının rahatını ve moralini yerinde tutacak "evin meleklerine" dönüştürülmeleri gerektiği anlamına geliyordu. Eskiden askerlerin eşlerinin "işe yaramaz miskinler... avluda sigara içerek aylak aylak dolandıkları görülen sefil kaltaklar" olduklarını düşünen askerî komutanlar için bu yeni yaklaşım, toplumsal cinsiyet ideolojisinde köklü bir değişimi gerektirmişti.[15]

Yine de Britanya ordusunun bekâr askerlere tanıdığı yüksek maaş ayrıcalığından vazgeçmesi için 1960 yılını beklemek gerekti. Askerî ücret ödemeleri kapsamındaki, sıradan askerleri evlilikten caydırıcı yönler ancak o zaman ortadan kalktı. Fakat

13 18. yüzyıl Britanya askere çağrı konuşması, Roy Palmer, der. *The Rambling Soldier* içinde alıntılanmış, (Harmondsworth: Penguin, 1977), 9. Ayrıca bkz. Trustram, *Women of the Regiment*.

14 Trustram, "Evlilik ve Kendi Vatanında Viktorya Ordusu."

15 *A.g.e.*, 53.

bu değişimle birlikte, ordunun askerlerle evli kadınlar üzerindeki denetimi de arttı.[16]

ABD Kongresi 1942'de erkek Amerikan askerlerinin eşlerine gebelik yardımı ve asgari düzeyde aile yardımı sağlanmasını öngören bir yasayı kabul etti. Ve ordunun sosyal hizmetlilerine göre, Amerikan askerî kurumunun, asker aileleri meselesini ciddiyetle ele alması, ancak Vietnam Savaşı'nı izleyen yıllarda gerçekleşti.[17] 1953'te Kore Savaşı'nın ortasında Amerikan askerî personelinde evlilik oranı %38'in altındayken, 1982'de Vietnam'ı ve zorunlu askerliği atlatmış olan orduda evlilerin oranı %51'di.[18]

Son yıllarda Amerikan ordusunda evliliği tercih eden askerî personelin sayısının gitgide artmasıyla, çok önemli bir değişim gerçekleşti.[19] Rütbesiz erkeklerin evlilik hevesi, "ordu ailesine", daha önce hiç evlerinden uzakta yaşamamış ve genellikle ev idaresi ya da ücretli işler konularında tecrübesiz, en büyükleri yirmilerinin başlarında olan binlerce genç asker eşinin katılmasına yol açtı.

ABD ordusu, yeni yüzyıla eskisinden daha belirsiz –savaş çıkarma ve barışı koruma arasında bölünmüş– bir misyonla giriyor; ancak evlilik profili, gitgide daha istikrarlı hale geliyor. 1995'te tüm askerî personelin %60.1'i evliydi: Bu ordunun tarihindeki en yüksek evlilik oranıdır. Buna rağmen evlilik hevesi, hâlâ rütbeye ve ordunun branşlarına göre değişiklik gösteriyordu. Doksanların ortalarında tüm Amerikan subaylarının %73,5'i evliyken, bu oran, tüm rütbesiz personel içinde yal-

16 *A.g.e.*, 536.

17 Springfield, Virginia'daki Asker Ailesi Destek Merkezi araştırma müdürü Shauna Whitworth ile söyleşiden, Mart 1982. O sırada bu merkez, devlete bağlı olmayan, ancak Savunma Bakanlığı'nın fon sağladığı, ABD askerlerinin eşleri ve çocuklarıyla ilgili meselelerle ilgilenen bir kuruluştu. 1980'lerin ortalarında, burası Savunma Bakanlığı bünyesine alındı. Dolayısıyla, bülteni *Military Families*, bundan böyle yarı bağımsız bir yayın olarak bile düşünülmemeli.

18 Kathleen Furukawa ve Shauna Whitworth, "Amerikan Asker Aileleri: Temel Nüfus İstatistikleri" (Springfield, Va.: Asker Ailelerini Destekleme Merkezi YMCA, 1984), 20. Burası, o zamandan itibaren –yayımları ve arşiviyle birlikte– ABD Savunma bakanlığı bünyesine alınmış olan merkez.

19 *A.g.e.*, 19.

nızca %57'ydi.[20] En düşük rütbelilerin evlenme oranı da en düşük düzeydeydi; ancak bunlar içinde özellikle alt rütbedeki denizciler evlilikten kaçınıyor gibiydi: 1995'te en düşük dört rütbeye (E1-E4) mensup denizcilerin yalnızca %27.8'i evliydi. Bunun tersine, hava kuvvetlerinde buna denk gelen düşük rütbelerdeki personelin %47.9'u evliydi. Öte yandan kıdemli subaylık rütbesine erişmenin, dört branşta da evliliğin cazibesini artırdığı görüldü: Deniz üstsubaylarının %87.2'si ve Kıdemli Deniz Piyade Subayları'nın %97'si evliydi.[21] Evlilik oranlarının askerî sınıflar arasında gösterdiği bu farklılıklar bir kez daha, bir ordunun kendi içinde, birbirinden oldukça farklı militarizm-erillik-evlilik ideolojilerinin rol oynayabileceğini düşündürüyor.

Amerikan askerî yetkililerinin Britanyalı yetkililere oranla, aileyle ilgili sorunların çözülmesi –veya azaltılması– çalışmaları için kamusal kaynakları seferber etmeye daha gönüllü oldukları görülmektedir. Amerikan yetkilileri, asker gençlerin sorunlarından aile bütçelerine kadar, her konuda çalışmalar yapmaları için, Savunma Bakanlığı bütçesinden, sivil sosyal bilimcilere ödenek ayırıyorlar. Pek çok sivil sosyolog ve psikolog, Pentagon'un sosyal bilimler ve sosyal hizmetler desteği sayesinde, araştırma fonları için kaynak, sakıncalı konularda araştırma ve çalışmalar yapma ve vardıkları sonuçlarla yakından ilgilenen izleyicilere kavuşma gibi olanaklar bulmuşlardır. Britanya ve Amerikan politikaları arasındaki farklılıklar, belki de Amerika'nın, söz konusu sorunları çözmeyi üstlenecek –1990'ların sonunda iyice budanmış olan– kapsamlı bir refah devletinden yoksun oluşundan kaynaklanmaktadır; Amerikan askerî yetkilileri kendi çözümlerini kendileri üretmek zorunda kalmışlardır. Yine bu farklılık iki ülkenin Soğuk Savaş dönemindeki farklı konumlarından kaynaklanıyor da olabilir. 1945-1989 yılları arasında, ABD ordusu (genellikle Doğu Afri-

20 Asker Aileleri Demografisi, "Asker Ailesinin Profili" (Arlington, Va.: Aile Politikası Kişisel Destek, Aileler ve Eğitim Bürosu, Asker Ailesi Destek Merkezi, Aralık 1995), 19.

21 *A.g.e.*, 16.

ka ve Hint Okyanusu gibi bölgelerde görevi Britanya ordusundan devralarak) kendi küresel askerî faaliyet alanlarını büyük ölçüde genişletmiştir. Post-emperyal Britanya kuvvetleri askerî personelini Almanya, Hong Kong ve Belize'deki üslerde tutmayı sürdürse de denizaşırı görevlerin asker eşlerine dayattığı yüke rağmen, askerlerin ikinci, üçüncü ve dördüncü gönüllü hizmet için kaydolmalarını sağlama yönünde en büyük baskı, Amerikalı müttefikleri üzerindeydi.

20. yüzyıl sonlarında, kadınları lyi Asker Eşi modeline uygun hale getirmek için örtük ve karmaşık formüller uygulanması gerekiyordu. Yaşamını asker eşi olarak sürdüren kadın için kurumun, "ordu bir ailedir" varsayımına dayalı söylemi ile gündelik hayatında kadının sıkça yaşadığı tecrit arasında bir uçurum bulunmaktadır. Bu kadınların kocaları, erkeklik mefhumunun en temel unsuru olarak tanımlanan ve ulusun güvenliği için hayati önem taşıdığı varsayılan bir kurumun ayrılmaz parçalarıdırlar. Asker eşleri ise bir yandan aynı kurumun gün be gün devamlılığının ayrılmaz unsuru olsalar bile, en azından ordunun açıkça telaffuz edilen sınırları içinde, tamamen marjinal konumdadırlar.

Üst rütbeli ordu mensuplarıyla evli kadınlar bile, somut ve gözle görülür ayrıcalıklarına rağmen, kendilerini kuruma yabancı hissedebilirler. Araştırmacı Doreen Lehr, 1990'ların ilk yıllarında, ABD hava kuvvetleri subaylarının eşleriyle görüşmeler yaptı. Bu kadınlar kocalarının kariyerine zarar verebilecek herhangi bir davranışta bulunmama kaygısı içinde olduklarını dile getirdiler. 1988 yılındaki –büyük ölçüde, asker eşlerinin toplu lobi faaliyeti sonucu ortaya çıkan– bir Savunma Bakanlığı talimatı, eşlerin gönüllülüğe zorlanmasını yasakladı. Politikadaki bu köklü değişim, nüfuzlarını kullanarak erkek Pentagon yetkilileri üzerinde baskı kuran Kongre'nin kadın üyeleri arasında bu amaçla lobi faaliyetleri yürütmüş olan asker eşleri tarafından gerçekleştirilmişti. Yine de subay eşleri üzerindeki gönüllü çalışma baskısı devam ediyordu. Bu yüzden kadınlar, Lehr'e, üste ücretsiz gönüllü işler yapmaları için kendi kocaları tarafından zorlanmasalar bile, kendilerini bunu

yapmak zorunda hissettiklerini söylüyorlardı. Gönüllülüğü reddetmek, değerlendirmeleri kocalarının terfi şansında belirleyici olacak kişiler –üs komutanı ve komutanın karısı– tarafından hoş görülmeyebilirdi.[22]

Ve 1990'lar Amerika'sında ortam daha da kızışmıştı. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, hükümet askerî personel sayısını azaltmaya başlamıştı. Bu, daha az sayıda üst rütbeli subay, daha az sayıda terfi ve bu az sayıdaki terfi için daha fazla rekabet anlamına geliyordu. Ancak baskının bu derece yoğunlaşması, Amerikan evliliklerinin tarihinde, askerlerle evli olanlar da dahil, evliliğin eşitler arası bir ortaklık olmasını bekleyen ve bunun yanında, yetişkin bir kadının kendine ait ücretli bir işi olması gerektiğini düşünen kadınların arttığı bir döneme denk geliyordu. Doreen Lehr'in kendisi de, bir süre bir ordu subayıyla evli kalmıştı. Lehr bu kadınların militarize eşler olarak yaşamlarını şekillendiren baskıların gitgide tırmandığı yönünde, yüksek sesle dile getirdikleri endişeleri dinlerken satır aralarını okumuştu. Bunlar 20. yüzyıl sonu Amerikan fikrini yansıtan zihinlerinde riskli davranışlara ilişkin bir liste taşıyorlardı: "Asker eşinin askerî sisteme uyum sağlamayı reddetmesi; ev geçindirme yetileri; dış görünüşü; sivil işlerde çalışmak; eviçi şiddeti açığa vurmak; üst rütbeli bir subayı ya da eşini kızdırmak; ordu standartlarından ziyade kendi özgün standartlarına göre yaşamak."[23]

---

22 Doreen M. Lehr, "Ordunun Tavan arasındaki Deli Kadın: ABD Hava Kuvvetleri Asker Eşlerinin Yaşamlarında Zihinsel Sağlık ve Savunma Bakanlığı Politikası" (doktora tezi, Union Institute, Cincinatti, Ohio, 1993), 89. Ayrıca bkz. Laurie Weinstein ve Christie White, der., *Wives and Warriors* (Westport, Conn., Greenwood Publishers, 1996). Asker eşleri ve ailelerine yönelik Savunma Bakanlığı politikalarının yanısıra, eşlerin bu politikalara tepkilerini de inceleyen iki doktora tezi, Donnah Alvah, "'Gayrı resmî Elçiler: Amerikan Asker Aileleri Denizaşırı Soğuk Savaş Dış İlişkileri 1945-1962" (Doktora tezi, Tarih Bölümü, Univeristy of California, Santa Barbara, 2000); ve Daniela Brancaforte, "Kamufle Olmuş Kimlikler: Bie ABD'li Asker Eşleri Etnoğrafyası" (doktora tezi, Antropoloji Bölümü, Princeton University, 1999).

23 Lehr, "Ordunun Tavan arasındaki Deli Kadın", 89.

ÖRNEK ASKER EŞİ

Evli çalışanlara bağımlı olan her kurum, ideal bir eşin nasıl olması gerektiğine dair iletiler verme eğilimindedir. "Ideal" olan, partnerlerin hangi tavır ve davranışlarının, o kurumun hedeflerine olan katkılarını artıracağına göre belirlenir. Sömürgeci tarım şirketleri, üniversiteler, diplomatik kurumlar, hukuk firmaları, birinci lig beyzbol takımları, gizli servisler, seçimle işbaşına gelen meclisler –ve tabii ordular– gibi kurumların her biri, kurumun kendi iyiliği için en uygun eşin ne tür bir eş olduğu ve bu eşin, kuruluşa azami değeri katabilmesi için ne yapması gerektiğine dair kendince fikirlere sahiptir. Orduları diğer kurumlardan ayıran ise, verdikleri iletinin açıklığı ve ataerkil biçimde dişilleştirilmiş oluşudur. Bu ileti, törenler, muhtıralar, talimatlar ve asker eşlerinin kendileri tarafından yazılan kitapçıklarda ayrıntılarıyla dile getirilir.[24]

20. yüzyılın modern ordusunda Örnek Asker Eşinin, aşağıdaki özellikleri taşıması uygundur:

Kendisinin ve ailesinin iyiliği için en önemli şeyin, kocasının askerlik işini gereğince yapabilmesi olduğu sonucuna kendi mantığıyla ulaşmıştır.

Yalnızca kocasını değil, kendisini de, "ordu ailesi"nin ayrılmaz bir parçasıymış gibi görür.

Eşini destekleyen bir asker karısı olmak onda içten bir "yurttaşlık görevi" yapma duygusu yaratır.

Bir dizi kısıtlamayı kabullenmek zorunda olduğunun farkındadır; ancak bu kısıtlamaları, "ulusal güvenliğin" inşasında makul ve zorunlu unsurlar olarak görür.

Bir asker karısı olarak kendisine verilen maddi kazançlar, onun gözünde, bir güvenlik ve tatmin kaynağıdır.

---

24 Bkz. örneğin, Ann Crossly ve Carol Keller, *The Army Wife Handbook* (Sarasota, Fla.: ABI Publishers, 1994).

lyi bir annedir; çocukları belaya bulaşmaz ya da bulaşsalar bile kadın bu maddi endişeleri gereksiz yere kocasına yansıtmaz.

Bu liste yalnızca bir başlangıç, çağımıza özgü Örnek Asker Karısı profilinin belki de küçük bir bölümü. Dahası da var:

Asker kocası, bir eğitim nöbeti için uzağa gittiğinde ya da sıcak savaş bölgesinde göreve yollandığında karısı, geçici bir süre de olsa, son derece ehil bir ebeveyn ve aile reisi haline gelir. Çek defterini nasıl kullanacağını, tesisatı nasıl tamir edeceğini ve araba sigortasını nasıl yenileyeceğini bilir.

Yine de bu becerilerinden dolayı ölçüsüz bir kibre kapılmaz. Kocasının uzakta olduğu haftalar, onun için kaçınılmaz ancak "olağan" bir dönemdir; o geri döndüğünde mutlu, "normal dönem" yeniden başlar. Kocası evdeyken kadın aile reisi rolünden memnuniyetle feragat eder.[25]

Kadın, savaşın –ya da militarize barışı korumanın– çok stresli bir görev olduğunu kabul eder ve dolayısıyla, kocasının bir çatışma bölgesindeki görevinden döndükten sonra, haftalar ve aylar süren terslik, sinirlilik ve sabırsızlığını sineye çeker.

Kocasının sürekli tayinlerinin (eşya toplama, eşya yerleştirme, çocukların yeni okullarına alışmalarını sağlama gibi) zahmetli işlere yol açtığını kabul eder, ancak bu taşınmaları daha çok, yeni arkadaşlar edinme ve yeni yerler keşfetmek için bir şans olarak görür.

---

25 İkinci Dünya Savaşı sırasında kocaları Almanlara esir düşen Fransız kadınları ile ilgili yeni bir araştırmanın gösterdiği bulgulara göre, zorlu savaş yılları boyunca evlerini idare etmek için mücadele etmiş olan savaş tutsaklarının karıları, yazarı şaşırtacak biçimde, savaşın sonunda, kendi özerklikleri ve herhangi bir erkekten farksız becerilerinin değerini algılamış değillerdi. Tarihçi Sarah Fishman'a göre, bu kadınların çoğu, bunun yerine, 1944 ve 1945'de eve dönen kocalarına, ataerkil aile reisi rolünü yeniden terk etmekten son derece hoşnut görünüyorlardı. Bkz. Sarah Fishman, *We Will Wait: Wives of French Prisoners of War, 1940-1945.* (New Haven: Yale University Press, 1991), 167.

Eğer kendisi ya da kocası, sivil dünyada ayrımcılığa maruz kalan bir etnik ya da ırksal gruptan ise, o örnek asker eşi orduya, gelir, eğitim ve toplum içinde saygı edinmeleri için kendilerine özel bir fırsat sağladığından dolayı minnet duyar.

Rütbeye dayalı sosyal ilişkilerden rahatsızlık duymaz; bunlar ona doğal görünür; öteki türlü belirsizliğin hâkim olduğu dünyada, bu ilişkiler bir düzen havası yaratır.

Kocasıyla birlikte mevki basamaklarında yükseldikçe, kadın, daha genç asker eşlerinin askerî rütbe aşamalarını öğrenmelerine –ve benimsemelerine– yardım ederek daha geniş bir otorite ve sorumluluk duygusu edinir.

Ücretsiz gönüllü işleri zevkle yapar; bu, kocasının kariyerini yükseltmesine ve kadının kendisini askerî cemaatin faydalı bir üyesi olarak hissetmesine yardımcı olur.

Cinsel sadakati tamdır.

Asker kocaların eşlerine her şeyi söylemeyeceklerini kabullenir; bu yüzden kocasına gizli görevlerle ya da evden uzakta olduğu zamanlarda girmiş olabileceği herhangi bir cinsel ilişkiyle ilgili sorular sormanın, ne faydalı ne de uygun bir davranış olduğunu bilir.

Ergenlik yaşına geldiğinde orduya katılmaya karar vererek kocasının izinden giden oğluyla ya da şimdilerde olabileceği gibi kızıyla gurur duyar.

Son zamanlarda kocasının işinde kadın meslektaşlarının olma olasılığının gitgide artması onu endişelendirmez.

Düzenli aralıklarla oy pusulası işaretlemenin ötesinde, kendisini politik olarak ifade etmeye fazla ihtiyaç duymaz.

Kocasının fiili askerlik hizmetinden ayrılmasından yıllar sonra bile, zaman zaman kamuoyunun bu faaliyetleri eleştirel biçimde yeniden yorumlaması karşısında, kocasının askerî faaliyetlerinin amacına ilişkin yorumlarını destekleye-

rek militarize asker eşi görevine bağlılığını sürdürmeye hazırdır.[26]

Gerçekte kendilerini bu daracık elbiseye sığdırmayı başaran çok az kadın vardır. Ancak pek çoğu bunun için çaba gösterir. Bazı kadınlar, bu çabalarının meyvesini gerçekten alırlar. Sosyal ve ekonomik ayrıcalıklara sahip olan ordulardaki yüksek rütbeli subaylarla evli kadınlar, ideale uygun hale gelmek için mücadeleye özellikle eğilimli olabilirler. 1970'lerin Şili, Guatemala, Sovyetler Birliği, Arjantin, Tayvan ve Güney Kore'sinde (bu ülkelerin demokrasi yanlısı hareketlerinin her bir ordunun ayrıcalıklarından bazılarını ortadan kaldırmasından önce), yüksek rütbeli subayların eşleri, 1990'ların Endonezya, Burma, Çin, Meksika, Irak ve Nijerya'sındaki hırslı üst rütbeli subay eşleri: Bu kadınların tümü, örnek bir asker eşiyle ilgili beklentileri karşılamanın çok daha çabalamaya değer bir hedef olduğuna inanmış olmalılar.[27] Bu on iki ülkenin her birinde askerî politikalar ve ekonomilerin tam olarak ne şekilde işle-

---

26 1945'te Japonya'ya iki atom bombasını atmış ya da bunun eğitimini almış olan, şimdilerin yaşlı Amerikan pilotlarının eşlerinin militarize sadakati özellikle dikkat çekicidir. Bu kadınlar, yalnızca, kocalarının yaptıklarına daha eleştirel biçimde bakılmaya başlanan bir zamanda, kırk yıl boyunca onlara bireysel moral destek sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda, kocaları tarafından kurulmuş bir örgüt olan ABD Hava Kuvvetleri 509. Bileşik Grup Emekli Askerleri kuruluşunun bir yan kolu olan Hanımlar Destek Kolu'nda aktif biçimde yer almışlardır. Bu hikâyenin dokunaklı bir anlatımı için bkz. Kristen M. Kazokas, "Bitmeyen Etki: Mary Goldfrey'in Yaşamında Ordunun Etkisi" (Worcester, Mass.: Clark University, yayımlanmamış daktilo metni, 1995).

27 Askeriyenin iş olanaklarına olağanüstü erişiminin olduğu ülkelerde üst rütbeli subaylarla evlenen kadınların deneyimleri ve düşüncelerine dair bilgilerimiz son derece kısıtlı. Bu sorunu ele alan az sayıda araştırmadan biri, Şilili antropolog Ximena Bunster'in "Militarize Şili'de Kadınların Seferberliği ve Terhisi", *Women and the Military System* içinde, der., Eva Isaksson (New York: St. Martins Press, 1988), 210-24. Tayvan'ın değişen sınıf sistemine dair bir araştırmada, örtük bir ipucu yer almaktadır. 1947-1987 siyasi sisteminde, askerî birliklerin bir üyesi olmak, orta sınıf üyesi olmak anlamına geliyordu; 1980'ler ve 1990'lardaki demokratikleşme sürecinin başarı sağlamasından beridir, askerî bir kariyeri olan bir erkekle evlenmek, artık, bir kadın için evlilik yoluyla sınıf atlamanın en garantili şekli sayılmıyor. Bkz. J. J. Chu, "Tayvan: Oluşma Aşamasındaki Parçalanmış Bir 'Orta Sınıf'", *The New Rich in Asia* içinde, der. Richard Robison ve David S. G. Goodman (New York: Routledge, 1996), 207-24.

diklerine dair çok daha fazla bilgi edinmek için, asker eşlerinin yaşamları ve düşüncelerine dair, daha çok şey öğrenmemiz gerekir.

Mayıs 1998'de, gazetelerde Endonezya ordusunu anlatan pek çok haber ve makale yer aldı. Bu ordu, uzun zamandır ülkenin siyasi siteminde en etkili kurum olarak varlığını sürdürmüştü, ancak gazetecilerin çoğunluğunun dikkatini çekmesi için, öğrenciler ve yoksul köylülerin önderlik ettiği demokrasi yanlısı bir hareketin ortaya çıkmasını beklemek gerekmişti. Subaylarla evli Endonezyalı kadınlar, ülkenin en ayrıcalıklı kadınları arasındaydı. Ordu 1965'ten 1998'e dek, Suharto liderliğindeki "Yeni Düzen" rejiminin kalesi olmuştu. Suharto'yu başkanlıktan çekilmeye zorlayan en belirleyici faktör, üst rütbeli ordu subaylarının, otuz yıldır derin bir bağlılık gösterdikleri Suharto'yu istifaya zorlayan reformculara katılma yönünde karar almalarıydı. Ordunun üst mevkilerindeki erkeklerin, bir yandan aktif görevlerini sürdürürken, bir yandan da kazançlı yatırımlara ortak olma şansları vardı. Orduda kariyer arayışında olanlar içinde, ülkenin büyümekte olan orta sınıfından genç erkeklerin sayısı giderek artıyordu. Ordu, bazı subaylarının, reformcuların yanında yer alarak, daha az otoriterlik ve daha az yozlaşma çağrısında bulunmaya başlamasından beri belki daha da artan bir oranda, hem milliyetçi gurur hem de ekonomik fırsatların yarattığı bir dokunulmazlık haresine bürünmüştü. Bu erkeklerin eşleri, ayrıcalıklı yaşamlarının tadını çıkarmaya devam ediyorlardı. Bunun karşılığında hükümet onlardan belli görevleri yerine getirmelerini bekliyordu. "Her askerî branşın, tüm eşlerin katılması beklenen ve her aşamada, kıdemli subayın eşinin başkanlık ettiği bir eşler örgütü bulunur. Bu kuruluşların rolü, karşılıklı sosyal etkileşim için bir buluşma yeri sağlamak, silahlı kuvvetler içindeki sosyal dayanışmayı ve rejime bağlılığı teşvik etmek ve hayır işleri yürütmektir."[28]

1998 yılının Nisan ayında ve Mayıs başlarında gerçekleşen, Suharto yönetimine karşı gitgide tırmanan protestolar sırasın-

28 Robert Lowry, *The Armed Force of Indonesia* (Sydney: Allen and Unwin, 1996), 128.

da, –Suharto tarafından isyancıları bastırmaya çağırılan– ordu subaylarının, sivil halk arasındaki yabancılaşmanın boyutlarından ne ölçüde haberdar olduklarına dair tartışmalar yaşanıyordu; bu ekonomik krizin sıradan Endonezyalıların yaşamlarını ezip geçmeye başladığından beridir yükselmekte olan bir yabancılaşmaydı. Ordu mensupları halktan kopuk muydu? Reform yanlısı ittifakın önde gelen kadın üyelerinden Megawati Sukarnoputri'nin danışmanı, ordunun, halkın yaşadığı zorlukların farkında olduğu ve bu yüzden göstericilere karşı ölçülü olmayı akıl edebileceği yönünde umut veriyordu: "Askerlerin kendileri bile bu sıkıntıyı yaşıyorlar... Asker eşleri, paranın nerde olduğunun hesabını sormaları için çağrı yapıyor."[29] Bu krizde asker eşlerinin izole olmamaları, militarize bir sosyal ortam içinde gizlenmemiş olmaları, ordunun halk gözündeki meşruluğunu korumasına yardım etmiş olabilir.[30]

Suharto'nun istifasından birkaç gün sonra, başkanın ardındaki ordu desteğinin çekilmesinde kritik rolü olduğu düşünülen Savunma Bakanı General Wiranto, karısının Danışma Kurulu'ndaki sandalyesini terk edeceğini duyurdu.[31] Kadının kendisi değil kocası tarafından duyurulan istifası, Suharto'nun başkanlığı sırasında önemli gördüğü merkezî çevrelerde yer alan elitist erkek yetkililerin eşlerini devlet kademelerine getirdiğini düşündürüyor. Belki yakın bir gelecekte Endonezyalı bir feminist, otuz yıldır Yeni Düzen rejiminin sürmesini sağlayan politikalarda, eşlerin ve evliliklerin rolü üzerine bir araştırma yapar.[32]

---

29 Mark Landler, "Endonezya'da Huzursuzluk Derinleşiyor, Ama Suharto Meydan Okumada Israrlı", *New York Times*, 10 Mayıs 1998.

30 Jon McBeth, "Ateş Hattı: Ordunun Seçeneği Ya Suharto Ya da Ülkeyi Kurtarmak", *Far Eastern Economic Review*, 21 Mayıs 1998, 20-22.

31 *Morning Edition*, Ulusal Halk Radyosu, 25 Mayıs 1998.

32 Suharto'nun, karılarını örgütleyerek kamu hizmeti ve orduya üst rütbeli erkek yetkililer atama çabalarına ilk kez dikkatimi çeken Endonezyalı bir feminist araştırmacı olan Maria S. Stevens'a minnetarım.

Ideale ulaşmak –ya da onu korumak– son derece zor olduğundan, günümüzde ordular gerçek yaşamlarla, militarize ideal arasındaki uçurumu kapatmak için, uzmanlardan yararlanmak zorunda kalmaktadırlar. Bugünün Britanya ve Amerikan kuvvetlerinde, bu uzmanların işleri her zamankinden daha zor ve ordu için her zamankinden daha kritik bir öneme sahiptir; bunun nedeni günümüzde Örnek Asker Eşi Ideali'ne zıt doğrultuda işleyen tazyiklerin böylesine çok oluşudur.

Britanya ordusu bugüne dek 1885'te evliliğin erkek askerler açısından daha olumlu görülmeye başlanmasının ardından kurulan ve geç Viktorya döneminde "çoğunluğunu rütbesiz askerle evli kadınların oluşturduğu yoksulların yeniden keşfedilişine" tepki olarak ortaya çıkan Erler, Denizciler ve Hava Kuvvetleri Birliği'ndeki (SSAFA) –çoğu kadın olan– gönüllülere, hemşirelere ve sosyal hizmetlilere sırtını dayamıştır.[33] SSAFA'ya paralel olarak, çoğunluğunu erkek askerî uzmanların oluşturduğu dört grup vardır: Din adamları, psikiyatrlar sağlık görevlileri ve aile görevlileri. Bunların görevi, hep birlikte, aile yaşamının militarizasyonunun doğurduğu sorunlara çözüm bulmaktır. Bu sosyal hizmetler personelinin çoğunun yetkisi, bulunduğu üsle sınırlıdır ve bunların özerkliği ve nüfuzunu sınırlandıran üs komutanının yetki alanı içindedir. Amerikan muadilinden farklı olarak, Britanya ordusunun, profesyonel sosyal hizmetlileri doğrudan istihdam etmesi uzun zaman almıştır.[34]

---

33 SSAFA'nın ilk yıllarının bir analizi, Trustram, "Evlilik ve Kendi Vatanında Viktorya Ordusu" içinde yer alıyor, 326-38.

34 Hilary Land ve Miriam David ile sohbet, Kamu İdaresi Bölümü, Bristol Üniversitesi, Mayıs 1982. Mayıs 1982'de –basın ve televizyonun, asker eşleri ve çocuklarına dair haberlerle dolu olduğu Falkland Savaşı'nın en sıcak günlerinde– Londra'daki National Institute of Social Work'u (Ulusal Sosyal Hizmetler Enstitüsü) ziyaret ettiğimde, personel bana, enstitünün ordu ile ya da Savunma Bakanlığı içindeki az sayıdaki sosyal hizmetli ile hemen hemen hiçbir bağlantısı olmadığını anlattı. Öte yandan, görevlilerden biri, Falkland Savaşı'nın, askerî sosyal hizmetlere yönelik devlet ilgisini artırıp artırmayacağını merak ettiğini dile getirdi.

SSAFA'nın işlerini yürüten ilk üyeler arasında, ordu subaylarının eşleri yer alıyordu. Kadın, orta sınıftan ve askerî yaşamın doğurduğu sorunlara başka kimsenin olmadığı kadar aşina olmalarından dolayı, subay eşlerinin bu hizmetleri sağlama konusunda özellikle iyi bir donanımları olduğu düşünülüyordu. Bu tür ücretsiz bir iş, aynı zamanda subay eşini, kocası ülke dışında bulunduğu sırada onun alayına bağlı tutuyor, böylelikle alayın bir cemaat olduğu kanısını sürekli kılıyordu. Thatcher hükümetinin 1982'deki Falkland Savaşı'nın arifesinde, SSAFA garnizon komitesine, üsse komuta eden subayın eşinin başkanlık etmesi hâlâ rutin bir işleyişti.[35]

1980'lerde evlenip çocuk sahibi olan genç erkek askerlerin oranlarındaki artışın ve sivillerin her türlü aile içi şiddete dair bilinçlenmesinin sonucu olarak, SSAFA bir çocuk istismarı sicili oluşturdu; ancak SSAFA hemşireleri ve sosyal hizmetlileri hiçbir güce sahip olmayıp askerî kurallar ve yasalara tâbi tutulduklarından, bir çocuk istismarı olaylarıyla ilgili son karar, hâlâ üs komutanına bağlıydı.[36] Britanya askerî gücü, özellikle de kara kuvvetleri, sosyal hizmetlilere kuşkuyla yaklaşmış ve genellikle asker eşleri ile ilgili hizmetleri, eşlerin kendileri gibi merkezden uzakta tutmuştur. Bu ayrım hem iyi hem de kötü sonuçlar vermişti. Bir açıdan bakıldığında asker eşlerinin ihtiyaçlarının çoğunlukla göz ardı edildiği söylenebilirdi; ancak öte yandan, Britanya'nın sosyal hizmetlileri bu sayede tam anlamıyla militarize olmadılar. Ordu, asker ailelerine yönelik sosyal hizmetlerin ordunun kendisi tarafından karşılanmasının gerekip gerekmediği sorusu karşısında muhalefet, kabullenme, kararsızlık ve sonunda saf dışı etme tutumlarını takındı; ancak, planın sınanmasında öngörülen ölçüt değişmeden kaldı. Bu ölçüt ordunun kendi itibarı ve kendi hareket, disiplin ve stratejik güç kapasitesinin azami düzeye çıkarılmasıydı.

Bununla birlikte 1990'ların Britanya'nın askerî personelinin azaltılması yönünde hükümete getirdiği baskılar, yalnızca askerler değil onların eşleri tarafından da yaşanan sosyal bunalı-

35 John Draper, "Üniformalı Müşteriler", *Community Care*, 29 Mart 1979, 27.
36 *A.g.e.*, 27-28.

mı ağırlaştırdı. Bu yüzden "küçülme"nin daha makul hale getirilmesi için SSAFA'dan medet umuldu. 1993'te altı bin askerî personel, içinde işlerini kaybettikleri haberinin yer aldığı kahverengi zarfları aldığında askerlerin –ve eşlerinin– ilk endişelerinden biri bundan böyle nerede yaşayacakları idi; zira yalnızca gelirlerini değil, barınma olanaklarını da kaybetmişlerdi. Muhafazakâr hükümet, seçimle ilgili kamuoyu yoklamalarında puan kaybetmesine sinirlenmişti ve evsiz askerleri kendisine oy kazandırmaktan uzak bir kitle olarak görüyordu. Bu yüzden SSAFA'yı Savunma Bakanlığı'nın Silahlı Kuvvetler Finansal Danışma Hizmetleri ve Birmingham'daki bir tasarruf sandığı ile birleştirerek, askerlere ve ailelerine, yeni işler aradıkları sırada düşük fiyata sivil toplu konutlar sağlayacak bir proje başlattı.[37] Profesyonel ordu mensuplarının, sosyal hizmetlerin sorumlulukları olarak görüp kabullenmedikleri şeyden bilerek kaçınmaları başka şeydir; iktidardaki bir partinin askerler ve ailelerinin ihtiyaçlarına duyarsız kalarak kendini sivillerin öfkesine maruz bırakması başka şey.

ABD ordusu kadınları halinden memnun asker eşleri haline gelecek şekilde sosyalleştirme ve böylelikle, askerî göreve hazırlığı ve yeniden askere yazılmayı olumsuz yönde etkileyebilecek aile sorunlarını azaltmaya yönelik stratejiler kurma çabalarında, sosyal bilimciler ve sosyal hizmetlilerden yararlanmaya çok daha istekliydi. Bugün silahlı kuvvetlerin her branşında, ordunun sağlık hizmetleri ve papazlık bölümü ile birlikte çalışan, mükellef bir aile hizmetleri birimi bulunuyor. 1990'ların sonlarına gelindiğinde, Savunma Bakanlığı'nın aile hizmeti uzmanlarının ilgilenmesi beklenen Amerikalı asker eşlerinin ve çocuklarının sayısı iki milyondan fazlaydı. Daha 1995'te, ABD ordusu bünyesindeki çocuklar ve eşlerin sayısı, ABD üniformalı personelinin sayısını aşmıştı.[38]

Ordular hareket halindedir. Devingenlik ordunun ayırt edici özelliklerinden biridir. Pentagon'un sosyal bilimler danışman-

37 Mary Wilson, "İşten Çıkarılan Askerlere Barınma Umudu Doğdu", *The Independent on Sunday* (Londra), 28 Şubat 1993.

38 Asker Aileleri Nüfus Verileri, "Asker Ailesinin Profili", 30.

larının, orduya –ve asker ailelerine– bu devinimlerinde yardımcı olmaları beklenir. Eşler askerlerin hareketliliğine destek oldukları ölçüde, ordunun değerini artırırlar. Yine askerlerin devinimi önünde bir engel oluşturdukları ölçüde, ordu için birer sorundurlar. Bir asker eşi için tayin emri, çocuklarının okullarından alınması ve düşük ücretli de olsa, zorlukla bulunmuş bir işten vazgeçilmesi anlamına gelir. Taşındıktan sonra kadın, genelde bakımsız olan konutu yeniden yaşanır hale getirmek, çocukların çevreye uyum sağlamasına yardım etmek, yeni bir çevre edinmek, yeni bir iş bulmak için tekrar çabalamak zorundadır. Bir asker eşinin kızı, bir taşınmanın ardından evinde olmayı özlediğini yüksek sesle dile getirdiğinde, annesinin kendisine "zaten evindesin" dediğini anlatıyor. Genç kadın bu yaşına gelene dek, aile on bir kez taşınmış. Başarılı bir asker eşi olan annesi, her taşındıkları evin mutfağına şu yazıyı asarmış: "Ordu nereye gönderirse, evin orasıdır."[39]

Pentagon yetkilileri, kendi sosyal hizmetlilerinin ve dışarıdaki sosyal bilimler danışmanlarının, bu zorlukların askerlerin moralini bozduğunu ve yeniden görev almaları azalttığını belirtmeleri üzerine, 1980'lerde taşınmanın yarattığı güçlükleri daha fazla ciddiye almaya başladılar. 1990'ların ortalarına gelindiğinde, ordu sosyal hizmetlileri tarafından sunulan asker aileleri hizmetleri daha teşekküllü hale gelmişti. Savunma Bakanlığı'nın kendi "Asker Ailesi" bülteni, çocuk istismarına dair seminerler, eviçi şiddet konulu atölye çalışmaları, yeni gençlik programları ile ilgili planlar, daha iyi birer baba olmayı öğrenen erkek askerlerin profilleri, asker eşleri için iş veri bankaları konulu haber ve yazılar içeriyordu. Bu makaleler bugün de hâlâ, asker eşlerinden ziyade, aile üyelerinin ABD ordusunun Soğuk Savaş sonrası küresel misyonunu tehdit etmelerini engellemekle görevli olan profesyonel sosyal hizmetlilere yöneliktir.[40]

---

39 Alana Blatt, 1980'lerde ve 1990'ların başında, bir ABD Kara Kuvvetleri subayının kızı olarak büyümüş bir kadının isimsiz profili (Clark University, Worcester, Mass., daktilo metni, 1995).

40 *Military Family* adlı bülten, aylık olarak, Asker Aileleri Destek Merkezi tarafından çıkarılmaktadır, ABD Savunma Bakanlığı, Washington D.C.

Papazlar, ordu sosyal hizmetlilerinin çalışmalarına destek olurlar. ABD ordusunda, papazlar en çok askerlerle özdeşlik kursalar da aile memurları olarak görev yaparlar. Vietnam Savaşı pek çok ordu papazını, komutanların elinde, birliklerin moralini yüksek tutmak için tasarlanmış birer maşa oldukları fikrini sorgulamaya itmişti. Papazlar düzenli ordu yapılanması içinde yer aldıklarından ve terfileri komutanın takdirine bağlı olduğundan, anlaşılır nedenlerden dolayı, kendi sorgulamalarına göre hareket etmeye çekinirler.[41]

Papazların Vietnam sonrası dönemdeki sorgulamalarının, ordu hiyerarşisi içindeki kişisel terfilerine baskın çıkıp çıkamaması, üsteki kadınlara ne denli verimli bir destek sağladıklarını belirliyordu. Ne de olsa –diyelim ki, subay kocası tarafından dövülen bir kadına– bu desteği sağlamak papazın ordudaki üstünün sinirlenmesine yol açabilirdi. Bu da papazın kendi askerî kariyerini tehlikeye atabilirdi. Bir askerî papaz ordunun hiyerarşik komuta zincirinin bir parçasıdır. İçlerinde kadınlar olsa da, çoğunluğu erkektir. Papazların erkek askerlere alternatif bir militarize erillik biçimi önerme girişiminde bulunup bulunmadıkları, bunu ne şekilde yaptıkları ya da eğer denedilerse, başarılı olup olmadıkları bilinmiyor.

Ordunun sosyal hizmetlilerinin yüz yüze olduğu çelişkilerden bazıları, devlet sosyal yardım bürokrasileri bünyesinde çalışan sivil sosyal hizmetlilerin yaşadıklarıyla tıpatıp aynıdır: Bu kişiler bireylere yardımcı olma arzusu taşıyabilir, ama söz konusu bireylere karşı temkinli ya da düşmanca yaklaşan bir devletin otoritesine bağımlıdırlar. Öte yandan, çok daha sıkı bir komuta zincirinin parçası olan ordu sosyal hizmetlisinin, sosyal hizmetlinin bu kadar araçsal bir rol oynadığı sosyal yardım sistemini sürekli gözetim altında tutan ve dönüştürmeye çalışan sivil siyasi destek gruplarına –feministler ya da ilerici bir parti örgütü– erişimi çok daha kısıtlıdır. Ordunun sosyal hizmetlisi, asker eşi olan kadınları yalnızca potansiyel bir finansal yük (sivil sosyal hizmetlilerin kesinlikle aşina ol-

41 *New York Times*, 31 Temmuz 1982.

dukları bir fikir) olarak değil, aynı zamanda hareket ve çatışma kabiliyetine karşı bir tehdit olarak da gören bir kurum bünyesinde çalışır.

ABD ordusu, personelinin ideal zihinsel koşullara çekilmesi için, papazların ve sosyal hizmetlilerin yanı sıra, psikiyatristler ve sosyal bilimcileri de görevlendirmektedir. Geçenlerde tarihçi Ellen Herman tarafından ortaya konulduğu gibi, ABD ordusu, bir yandan asker eşlerini, kocalarının çarpışmaya hazır olmalarını destekleyen bir konumda tutmak için papazlardan ve sosyal hizmetlilerden yararlanırken, öte yandan askerleri psikolojik olarak savaşa hazır tutmak için, işgüzar psikiyatrlara kurumunun kapılarını açmıştır.[42] Amerikan askerî gücü de, sosyal hizmetler işlevlerinin pek çoğunu, para karşılığı başka kurumlara yaptırmaktadır. Akademik kurumlara bağlı olarak çalışan çok sayıda sosyolog –iskân, eşlerin istihdamı, eğlence, çocuk istismarı ve çift kariyerli aileler konularında– Savunma Bakanlığı için araştırmalar yürütmek üzere kurumla anlaşma yapmıştır. Sosyal bilimler araştırmaları için sivil kurumlardan sağlanan fonlar daha da azaldıkça ve Savunma Bakanlığı'nın, yeniden görev alma ve gönüllülük ihtiyaçlarına hizmet edecek asker eşlerine dair bir politika oluşturma yönündeki endişeleri arttıkça, bazı Amerikan akademisyenleri ve bu akademisyenlerin bağlı bulundukları üniversite idareleri açısından, Savunma Bakanlığı araştırma sözleşmelerinden yararlanma yönündeki rekabet daha cazip hale gelmektedir.

---

42 Ellen Herman, *The Romance of American Psychology: Political Culture in the Age of Experts* (Berkeley: University of California, 1995) Ordu bünyesinde çalışan profesyonel sosyal bilimci veya tıp uzmanlarına dayatılan sınırlamaların çok ilginç bir tasviri, Arlen Kaplan Daniels'in, çoğunlukla aileleri yerine askerlerle çalışan bir profesyonel olarak ABD ordusu psikiyatrının çelişkili rollerine dair analizidir. Arlene Kaplan Daniels, "Askerî Psikiyatri Teşhislerinin Toplumsal İnşası", Hans Peter Dreitzel, der., *Recent Sociology*, no. 2 (1970): 182-205; Polly Toynbee, "Psikiyatrlar 'Evet' diyor, 'Askerî Birliklerdekilerin Beyinlerini Yıkıyoruz. Aksi Halde Savaşmazlardı.'" *The Guardian*, Kasım 1982. Bu söyleşi, Britanya ordusu psikiyatrlarının Falkland Savaşı'ndaki rollerini tasvir ediyor.

Amerikan ordusu, kalıcı denizaşırı üslerinin sayısı azalsa da küresel egemenliğe dayalı vizyonunu koruyacağı bir dönem olan yeni yüzyıla hazırlanırken, asker eşleri ile askerî harekâtların verimliliği arasındaki siyasi düğüm daha da sıkılaşmıştır. Tamamını gönüllülerin, büyük çoğunluğunu evlilerin oluşturduğu bir ordunun askerlerini kısa sürede, Iran Körfezi, Haiti, Somali, Bosna ya da Kosova'daki harekâtlara götürmek, asker eşlerinin ve çocuklarının etkin bir biçimde idare edilmesine bağımlı hale gelmiştir. "Birliklerin çoğunluğunun evine döndüğü üç aylık dönem içinde, Körfez'e birlikler gönderen büyük ordu üsleri civarındaki topluluklar içinde, boşanma oranları bir yıl önce, %37'den %57'ye kadar tırmanmıştır."[43]

ABD askerleri arasında boşanma oranlarının Körfez Savaşı'ndan sonra arttığı haberinin yarattığı sarsıntı, Pentagon koridorlarına dek ulaştı. Ne de olsa Körfez Savaşı kısa bir savaştı; "başarılı" olmuştu. Bunun Amerikalıların Vietnam sonrası keyifsizliğini gidermesi bekleniyordu. Amerikan saflarından bakıldığında Körfez Savaşı aynı zamanda, incelikli aile politikalarıyla da yürütülmüş bir savaştı. Yalnızca asker eşleri değil askerlerin sevgilileri için de destek grupları oluşturulmuştu. Kırmızı telefon hatları, kriz merkezleri ve ABD ile çölle kaplı Suudi Arabistan arasında özel iletişim hatları kurulmuştu. Başka hiçbir devletin savaş stratejisinde, sosyal bilimler ve sosyal hizmet uzmanlığının böylesine mükellef ve bilinçli kullanımına yer verilmemiştir.

Yine de kısa süren Körfez Savaşı'nın sonunda çok sayıda Amerikalının evlilik bağları kopmuştu. Sorun yalnızca boşanmaların tırmanması değildi; sosyal hizmetliler, aynı zamanda, geri dönen askerlerin evlerindeki çocuk istismarı olaylarının sayısındaki kayıtlara yansıyan artıştan da endişe duyuyorlardı. Ordunun ruh sağlığı hizmetlileri, 1991'de Ortadoğu'ya gönderilen çok sayıda Amerikan askerinin –bunların %60'ının–

43 Eric Schmitt, "Stres, Körfezden Eve Askerlerin Peşini Bırakmıyor", *New York Times*, 16 Temmuz 1991.

1960'lar ve 70'lerde Amerika adına savaşmaları için Güneydoğu Asya'ya gönderilen babaları ve dayı/amcalarına göre çok daha yüksek oranda evli ve çocuklu olduklarını bildiriyorlardı. Ve Körfez Savaşı'nda görev alan kadın askerlerin sayısı, daha önceki Vietnam Savaşı'ndakilerden fazla olsa da, Körfez'e gönderilen tüm ABD askerlerinin %93'ü erkekti. Gazetelere "asker kocalar" haber olsalar da ordunun gözünde sorun erkek askerlerin eşleriydi:

> Amerikan birlikleri, Suudi halktan yalıtılmış bir halde ve Scud füzesi saldırılarının korkusu içinde, kavurucu çöl karargâhlarında yaşıyordu. Can sıkıntısıyla geçen saatler, olası bir zehirli gaz saldırısını haber veren alarm sesleriyle bölünüyordu.
>
> Savaş boyunca içe atılan bu sıkıntılar, şimdi evlerde aniden patlak veriyor ve parasal zorluklar ya da bir çocuğun okuldaki notlarının düşmesi gibi endişelerle birleşiyor.[44]

Amerikan asker eşlerinin –ve askerlerin kız arkadaşlarının– asker kocaları/sevgililerine ve onların askerî görevlerine sadık kalmalarını sağlamak için yapılan tüm girişimlerin, Savunma Bakanlığı'nın beşgen koridorlarında kurnazca tasarlanmış girişimler olduklarını düşünmek hata olur. Militarizasyon her zaman böyle topyekûn bir denetim gerektirmez. Hele de militarize fikir ve değerlerin halihazırda kök salmış olduğu bir toplumda, orduya, biraz teşvik ve biraz da destek verme rötuşlarıyla, meşruiyet sağlamaktan öte bir iş düşmeyebilir. Nitekim, 1990 ve 1991'de, Amerikan toplumunun pek çok üyesi, erkek askerlere yakın olan kadınları, bu erkeklere ve onların görevlerine duydukları bağlılığı ifade etmeye yönlendirirken, kendi inisiyatifleriyle hareket ediyor gibiydiler. Bu tür eylemlerin en unutulmaz olanı, artık meşhur olan sarı kurdelelerin işlenmesi, sergilenmesi ve takılmasıydı.[45] Sarı kurdele fenomeni, hü-

---

44 *A.g.e.* Ayrıca bkz. Julian Ford vd., "Çöl Fırtınası Operasyonu Sonrası Psikolojik Soruşturma: Evlilik ve Aile Değerlendirmesi ve Müdahalesi", *Journal of Social Issues* 49 (Kış 1993), 47-58.

45 Körfez Savaşı'nın henüz yeni olduğu dönemdeki toplumsal cinsiyetlenmiş sarı kurdele politikalarına dair fikir üretmeye çalıştım. Bu ilk düşünceler, Cynthia

kümetlerinin Körfez'deki Iraklı kuvvetlerle savaşmaları için birlikler yolladığı Britanya ve Kanada'da da zaman zaman görülse bile, hiçbirinde bu denli yaygınlaşmadı. Amerikan sarı kurdele fenomeninin toplumsal cinsiyetlenmiş kökenlerini ve aşamalarını belirlemek için ayrıntılı etnografik çalışmalar yürütülmesi gerekmektedir; ancak artık Amerikan toplumunun militarize dönemlerinde sıklıkla olduğu gibi, bireysel inisiyatifler, ticari kampanyalar ve devlet müdahaleleriyle karışarak sersemletici bir kültürel iksir haline gelmeye başlamıştır. Antropolog Nina Browne, bir TV programının, *Home Show*'un yapımcılarının sarı kurdelenin anlamını çarpıtma yöntemlerini gözlemlemiş: "Mektup arkadaşı bulmak için Körfez'deki [ABD] askerlerine yazmış olan kadınlardan, bu çabaları evlilikle sonuçlanmış olanlarla, daha önce birkaç defa söyleşi yapılmıştı. Mart ayında [1991] bir gün, şov programı (çok aceleci bir coşku ve dokunaklılıkla) bir kadın moda tasarımcısının eserini sundu: Yurtsever gelinler için sarı, kırmızı, beyaz ve mavi kurdelelerin 'zevkli' bir biçimde işlendiği, damatları her an savaşa yollanabilecek gelinler için mükemmel bir desenle, şahin armasıyla süslenmiş gelinlikler."[46]

Sekreterlerin çekmecelerinden, yetkililerin klapalarına ve gündüz vakti yayımlanan TV şovlarına dek uzanan farklı yerlerden sarı kurdelelerin fışkırması, herhangi bir Amerikalı asker eşinin ya da sevgilisinin Körfez Savaşı'nın savaşçı politikalarına muhalefeti için, çok dar bir kamusal alan bırakıyordu. Ancak bazı kadınlar asker eşi olarak hükümet politikasına olmasa bile, en azından bu politikanın uygulanmasında yer almaya isyan ettiklerini göstermenin başka yollarını buldular. Körfez Savaşı'nı izleyen yıllarda militarize sosyal hizmetlerin, 1990'larda Amerikan askerleri va ailelerinin yüz yüze kaldığı

Enloe, "Toplumsal Cinsiyetlenmiş Uçurum: Bir Günce" içinde yer alıyor, *The Morning After: Sexual Politics at the End of the Cold War* (Berkeley: University of California Press, 1993), 161-200.

46 Nina Brown, "Kadınlar ve Savaşın Teşhiri: TV'nin Toplumsal Cinsiyetlenmiş Sivil Nüfus İnşası", *Feminism, Nationalism and Militarism*, der. Constance R. Sutton (Arlington, Va.: Amerikan Antropoloji Derneği'nin Feminist Antropoloji Birliği, 1995), 59.

sorunları çözme konusunda başarısız olduğuna dair bulgular peş peşe gelmeye devam etti. 1995'te, *New York Times* savunma muhabiri Eric Schmidt, "Körfez gazileri, Vietnam dönemi gazilerinden daha yüksek oranlarda işsizlik, boşanma ve alkol suçu ile boğuşmaktadır" diye yazdı.[47]

Savaş görevlerinin gitgide sıklaşması, asker ailelerinin dokusunda, bir muhabirin tabiriyle "ruhsal delikler" açmaya devam etmektedir.[48] Ordunun 10. Dağ Tümeni'ne ev sahipliği yapan New York taşrasındaki Fort Drum'da bulunan askerler, önce Somali'de, daha sonra Haiti'de görev yapmışlardı. Üssün sosyal destek uzmanları, gönüllülerle birlikte bir güvenlik ağı oluşturmaya çalışmışlardı: stresle başa çıkma dersleri, bilgilendirici toplantılar, manevi destek, hukuki hizmetler, araba bakımının püf noktaları. Buna rağmen bastırılanlar ortaya çıktı. Bazı çocuklar kendilerini asker-babalarına uzak hissediyor ve bunu okuldaki davranışlarına yansıtıyorlardı; bazı asker eşleri bunalımdaydı. Kimi eşler ise kocaları uzaktayken yeni beceriler edinmişlerdi ve yeni tattıkları bu bağımsızlıkla gurur duyuyorlardı. Ancak bu bağımsızlık da sonrasında kadınlarla, eve dönen kocaları arasında gerilime yol açmıştı. Çavuş Ed Sigmund'un 1995'te Haiti'deki barış gücünde yaptığı görevden sonra eve döndüğünde, karısının "normale dönmeyi" istemediğini görünce yaşadığı şaşkınlık içtendi: "Evden uzakta olduğunda, her şeyle onlar ilgilenmek zorundalar. Dönüşünün ilk günlerinde buna alışmak zorundasın."[49]

Çavuşun kendine güvenini sonradan kazanmış olan karısının, birkaç hafta sonra ilişkilerinin seyrini tersine çevirmeyi isteyip istemeyeceği belli değildi. Dahası 10. Dağ Tümeni'nin, başka gerilimlere yol açan, kendine has bir militarize erillik tarzı vardı. Tümen erkek askerlerin ilk saldırıyı yapan kuvvetlerin ardından giren ikinci dalganın bir parçası olarak savaşa katıl-

47 Eric Schmitt, "Savaşta Galip Ama Barışta Şimdilik Değil", *New York Times*, 29 Mayıs 1995.

48 Chris Black, "ABD Askerleri Aile Hayatını Koruma Savaşında", *Boston Globe*, 10 Ocak 1995.

49 *A.g.e.*

dıkları, tipik bir hafif piyade birliğiydi. 10. Dağ Tümeni'ni tercih etmiş olan erkekler, barış gücü olarak görev yapacaklarını ummuyorlardı; basit bir güvenlik sağlama görevi yapmayı değil geleneksel savaş yöntemlerini kullanmayı bekliyorlardı. Bu yüzden 1990'larda 10. Dağ Tümeni'ndeki asker kocalar erkekliklerine yönelik eşzamanlı iki saldırıyla başa çıkmaya çalışıyorlardı: Savaşmak yerine barış gözcülüğü yapmak ve eril aile reisliği rolünü oynamak yerine evlilikte eşitlik. Belki de, Fort Drum'da konuşlanan aileler arasında boşanmaların sayısının, her savaş düzeni alınışından sonra artması şaşırtıcı değildi.[50]

Tamamen militarize olmamış asker eşlerinin yarattığı güçlüklerle mücadeleyi kurumsal biçimde ilk kez öne çıkaran, Clinton yönetimi oldu. Başkan Clinton, çok önemli bir mevki olan Personel Desteği, Aileleri ve Eğitimi için Savunma Bakanı İkinci Yardımcılığına Carolyn Becraft'ı atadı. Becraft ilkin Kadınlara Adalet Eylem Birliği, daha sonra da Kadın Araştırma ve Eğitim Enstitüsü bünyesinde, hem ordudaki kadınların hem de asker eşlerinin haklarını savunan ve bağımsız çalışan bir avukat olarak, kongredeki komite sorgularından tanınan bir isimdi. Kendisi dışarıdan lobi faaliyeti yürüterek üst rütbeli komutanlara, üst rütbeli subay eşlerinden, bu konumdaki eşlerden beklenen tüm gönüllü işleri yürütebilmek için tam zamanlı ücretli işlerini bırakmalarını talep etmeyi yasaklayan 1988 kararını çıkarması için Savunma Bakanlığı'nı ikna eden başlıca girişimcilerden biriydi.[51]

Körfez Savaşı'nı izleyen yıllarda Becraft ve onun aile avukatı olarak kurum içinde görev yapan meslektaşlarının elindeki başlıca ideolojik silah, hâlâ askerî "göreve hazır olma" [readiness – ç.n.] kavramıydı. Kavramın bürokratik çekiciliği, onun her şekle sokulabilmesinden kaynaklanıyordu: Göreve hazır olma –kamyon tadilatının bulunduğu aşamadan, birliklerin eğitiminin niteliğine kadar– her şey için kullanılabilir. Asker eşlerinin avukatlarına göre, göreve hazır olma, asker eşinin bunalı-

50 *A.g.e.*

51 Carolyn Becraft ile, 1985-1995 arası konuşmalarımdan.

ma girmesinin ya da yoksullaşmasının, bir askeri evden ayrılmaktan alıkoymamasını gerektirir. Bunun yanında erkek askerin, savaştaki emirlere uymaya odaklanabilmesi için, evde bıraktığı eşinin cinsel sadakatinden yeterince emin olması gerekir. Paradoksal biçimde –kökleri Reagan dönemine dayanan militarize bir politik söylem olan– göreve hazır olma söyleminde, erkek askerin sadakatinin öncelikle orduya yönelik olmasını sağlamak için, asker eşinin ihtiyaçları bugünle sınırlandırılır.

1990'ların ortasında Pentagon'a bağlı bir özel görev timi, ordunun çalışma ve yaşam koşulları hakkında bir rapor yayımladı. Raporda özellikle ordunun barınma durumu eleştiriliyordu. Dünya genelinde Amerikan asker ailelerinin %33'ü devlet tarafından verilmiş konutlarda yaşarken, geriye kalan %67'lik bölüm, özel sivil konut sektöründe, devlet tarafından ödenen yardımları kullanarak konut bulmak zorundaydı.[52] Raporu hazırlayanlar özellikle aile koşullarının etkilerine yoğunlaşmışlardı, zira raporu hazırlayanlara göre, eşlerin ve çocukların ihmal edilmesi, askerlerin performansına zarar verebilirdi: "Yaşam kalitelerinden hoşnut olan kuvvetler savaşmaya motive olurlar; bu, 'göreve hazır olma'nın değişmez yasasıdır."[53]

Göreve hazır olma, alıkoyma [retention – ç.n.] ile birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. ABD ordusunun insan gücünü azalttığı Soğuk Savaş ertesi dönemde bile, silahlı bir kuvvet, personelini elinde tutmaya büyük özen göstermek zorundadır. Gereken yeni personeli bünyesine alamayan ya da halihazırda (masraf ederek) eğitmiş olduğu tecrübeli askerleri elinde tutamayan bir ordu, göreve hazır olma ölçütüne uygun değildir. Orduyla ilgili olarak 1993'te yapılan bir araştırma, askerî personel uzmanları arasında zaten yaygın biçimde kabul görmüş bir inancı doğruluyordu: Asker, ordu görevini uzatmak ya da ordudan ayrılmak yönünde karar alacağı zaman, asker eşinin fikirleri

52 "Barınma ve Barınma Ödenekleri", *Military Family* (Ağustos 1995): 12. Makalede ayrıca, bekâr ABD askerî personelinin %74'ünün devletin sağladığı konutlarda oturdukları belirtilmiş.

53 "Görevli Ekip Askerî İskân Koşullarını Büyük Ölçüde Yetersiz Buldu", *The State* (Columbia, S.C.), 20 Ekim 1995.

belirleyici öneme sahiptir. Hatta araştırmacılar Mady Segal ve Jesse Harris'in vardığı sonuca göre, 1990'larda "askerin yeniden göreve başlamasında eşinin tavrı, kimi zaman askerin kendi tercihinden daha etkili olmaktadır."[54]

Bir erkek Amerikan askerinin eşinin, askeri yeniden göreve yazılmaya teşvik etmesi, kadının üniformalı eşinin askerlik işinden tatmin sağladığına olan inancına; eşinin ordudaki işi sayesinde elde ettiği maddi güvenliğe değer verip vermemesine ve ordunun cömert emeklilik ikramiyelerinin tadını çıkarma beklentisinde olup olmamasına bağlıdır.[55]

Bir ordu gelininin, kocasını tekrar göreve yazılmaya yönlendirme kararını belirleyen unsurlar listesinin daha alt sıralarında, kadının ordunun çocuk yetiştirmek için iyi bir ortam olduğuna inanıp inanmaması; üst rütbeli savunma subaylarının aileyle içtenlikle ilgilendiklerine ikna olup olmadığı; ordunun kocasını, kendisinin ona eşlik etmesi için gerekli koşulları sağlamaksızın gitgide daha sık uzağa yolladığını düşünmesi ve kendisi için tatminkâr, yüksek ücretli bir iş bulabileceği konusunda ikna olup olmadığıdır.[56]

ABD ordusunun 1995 Dayton Barış Antlaşmaları'nın ardından Bosna'da gerçekleştirdiği 20.000 askerlik barış gücü tatbikatı, Savunma Bakanlığı'nın Körfez Savaşı'ndan çıkardığı dersleri uygulamaya geçirmesi için bir fırsat yarattı. İnternette bu tatbikatın kendi sayfası oluşturuldu. "Bosna Linki"nin yalnızca Pentagon'a, bilgisayarı olan halka doğrudan erişme şansı sağlayıp medyayı saf dışı bırakmakla kalmayarak aynı zamanda, Savunma Bakanlığı'nın asker eşleri ve çocukları ile anında iletişiminin bir aracı olması da umuluyordu.[57] Ancak internet, tüm asker eşlerinin endişelerini yatıştırmayı başaramadı.

---

54 Mady Wechsler Segal ve Jesse J. Harris, *What We Know about Army Families* (Alexandria, Va.: ABD Kara Kuvvetleri Davaranışsal ve Sosyal Bilimler Araştırma Enstitüsü, 1993), 17.

55 *A.g.e.*

56 *A.g.e.*, 17-19.

57 Eric Schmitt, "Ordu Bosna'yı İnternet Sitesine Taşıdı", *New York Times*, 17 Aralık 1995.

Nancy Carlisle, kendisine soru soran bir gazeteciye "Hepimiz bir anda bekâr anneler olacağız" diyordu.[58] Carlisle otuz iki yaşındaydı; Almanya Baumholder'deki bir ABD üssünde yaşıyordu ve ikinci çocuğuna hamileydi. Doğumunu videoya kaydettirmeyi planlamıştı. Bir piyade yüzbaşısıyla evli olan Carlisle, bir asker aileleri dayanışma grubunda, diğer asker eşlerinin Bosna görevi sırasındaki aile sorunlarını çözmelerine yardım için gönüllü olarak çalışıyordu. O ve bir kıdemli başçavuşla evli iş arkadaşı, özellikle rütbesiz askerlerle evli olan daha genç yaştaki eşler için endişe duyuyorlardı: Bu kadınların bazıları, kocalarının orduya katılma nedenlerine ya da orada ne yaptıklarına şüpheyle yaklaşıyor gibiydiler; kimileri kocalarının maaş çeklerini bozdurmak gibi rutin aile ekonomisi işlerini yürütme konusunda çekingendi. Savunma Bakanlığı bu genç eşlerden en şaşkın durumdakileri uçakla ABD'ye geri götürme kararı aldı.[59]

Askerlerinin büyük bölümünün göreve yollandığı Almanya'daki ABD üslerinde, Noel kutlamalarına özel önem verilmişti. Tatil paketleri ve yeni Barbie bebek aksesuarları arasında, birkaç asker eşi o sıralarda geçici süreyle bekâr anne olmanın nasıl bir şey olduğunu anlattılar. Pat Sullivan Vietnam Savaşı döneminde bir Amerikan asker ailesi içinde büyümüş. Tüm yaşamı ayrılıklarla geçmiş. O ve arkadaşı Hazel Camardelle şimdi birbirlerine destek oluyorlarmış. "Bir iki zırlama nöbeti" geçirmişlerse de, artık ayrılığın gerilimiyle başa çıkmaya hazır olduklarını düşünüyorlarmış: "Phil ayrılmadan önce bana bunu yalnızca işi olarak düşündüğünü söyledi... 'Belgeleri imzaladım. Ülkem için ne yapmam gerekiyorsa yapmaya hazır olduğumu söyledim. Şimdi yapılacak bir iş var ve onu yapacağım' dedi."[60]

Sullivan ve Camardelle bir muhabire, Bosna'ya ABD birliklerinin gönderilmesinin doğruluğuna dair kendilerince bazı çe-

58 Alan Cowell, "Asker Çocukları Şüphe Bildirdiler", *New York Times*, 2 Aralık 1995.

59 *A.g.e.*

60 Sterphen Kinzer, "Almanya'daki Amerikan Asker Aileleri Yılmıyor", *New York Times*, 26 Aralık 1995.

kinceleri olduğunu itiraf ediyorlardı. Ancak, kocalarının görüşlerini dinleyip bunu Bosna'daki sivillere verilen zarara dair kendi vardıkları kanaatlerle birleştirdikten sonra, başlangıçtaki kuşkularını bir yana atmışlar: "O insanların yaşadıkları şartlarda yaşadığımı hayal bile edemem. Eğer [Amerikan askerlerinin] bir yardımı olacaksa, bu harika bir şey."

Almanya'daki üslerde bırakılan eşler, birer eş olarak kocalarının göreve yollanmasına karşı çıkmalarının, onların gelecekteki kariyerlerini nasıl etkileyebileceğini de hesaplamış olmalılar. Bosna harekâtı, silahlı kuvvetlerin küçültülmesinin askerî kariyer peşindeki pek çok Amerikalı için bir endişe kaynağı olduğu bir dönemde ortaya çıktı. Savaş alanında göreve yollanmayı kabullenmeye yanaşmayacak her asker, gitgide daha rekabetçi, her an elden kaçabilir hale gelen bu ordudaki terfi fırsatlarını tehlikeye atmış olurdu. Bu tür bir hareket, özellikle de eşlerin kendileri sivil iş piyasasında böylesine kaypak bir zeminde durduğundan, eşleri için ekonomik götürülere yol açabilirdi.

Becraft ve onun Savunma Bakanlığı'ndaki destekçilerinin Bosna harekâtı öncesinde ve harekât sırasında oluşturdukları ikna ve örgütlü destek, bunun Bosna'daki askerlerin performansına ve mevcut görev sona erdikten sonra yeniden görev alma konusundaki gönüllü tavırlarına ne şekilde yansıdığına bakılarak değerlendirilecekti. Barış gücü askerleri arasında kullanılan ölçütlerden biri evden yollanan mektuplardı. Bir başka ölçüt telefon hattının diğer ucundaki kadın sesinin şen şakrak olmasıydı. 1990'larda telefon geleneksel mektuplaşma yöntemini geri plana itmeye başlamıştı. AT&T çadırı şirketin vatan hasreti çeken askerlere telefon hizmeti sağlamak üzere çok kârlı bir ihâleyi kazanmasından sonra, Amerikan askerî üssünün en önemli bölümlerinden biri haline geldi. Bir şirket olarak AT&T'nin militarizasyonu, hem askerî üs telefonlarından hem de evini arayan vatan hasreti içindeki asker imgesi yoluyla sivil müşterilere telefon hizmeti satma fırsatından edindiği kârlar bakımından değerlendirilebilirdi.

Öte yandan bir erkek barış gücü askeri ile karısı ya da kız arkadaşı arasındaki ilişki ne denli istikrarsız ise, askerin tele-

Resim 9: *Bosna Hersek'te Barış Gücü olarak bulunan askerlerin gerginliğini azaltabilmek için Amerikan Savunma Bakanlığı askerlerin aileleri ile cephede de görüşebilmelerini sağlayan sahra telefonlarını devreye soktu. Cleveland Ohio'dan Çavuş Jeffrey Hunter ailesiyle görüşürken. (Reuters;* New York Times, *26 Aralık 1995.)*

fon faturası ve borçlanma olasılığı da o denli fazla oluyordu. Tıpkı yüz yıl önce Victoria dönemi Britanya'sında olduğu gibi, askerin borçluluğu şimdi de, komutanlar için bir endişe kaynağıydı. Bosna'da görev yaptığı sırada, aylık 2000 dolar kazanan genç bir Amerikan askeri için gayet sıradan görünen aylık 650 dolarlık bir telefon faturası sarsıcı olabilirdi.[61] Ilkin 19. yüzyıl askerî plancıları tarafından tasarlandığı gibi, askerlerin yaptıkları evliliklerin, devletin erkek askerlerini borç batağına iyice saplaması değil, borçtan uzak tutması öngörülüyordu.

Bu telefon kartı döneminde bile, Savunma Bakanlığı yetkilileri, anneleri, eşleri ve sevgilileri hâlâ askerlere mektup yazmaya yönlendiriyorlardı; ancak yalnızca iyimserlik, şefkat ve teselli dolu mektuplar olmaları koşuluyla. Bu yüzden Was-

61 Ian Fisher, "Bosna'dan Evi Aramak Amerikan Askerinin Cüzdanını Yakabilir", *New York Times*, 19 Ağustos 1996.

hington'daki yetkililer, yirmi üç yaşındaki er Jim Allen'ın, Bosna'daki görevi sırasında karısından almış olduğu mektuptan özellikle hoşnut kalmış olmalılar: Kadın avukatıyla görüşmeye gittiğini ve sonunda ondan boşanmaktan vazgeçtiğini yazmış.[62] Öte yandan bir ABD piyade birliği olan Charlie Bölüğü'nün bir müfrezesinde, 1996 yılı ortalarında gelen posta arabası, beraberinde asker eşlerine özgü hoşnutsuzlukları taşıyordu. Bosna'da yedi ay askerlik hizmetinden sonra müfrezenin otuz askeri içinde, sonuçlanmayı bekleyen altı boşanma durumu vardı.[63] Çatırdayan evliliğinden dolayı umutsuzluğa kapılan bir asker, bir makineli tüfekle intihar girişiminde bulunmuştu. Birliğin papazı Yüzbaşı Clark Carr, yaklaşık iki aydır, "ciddi evlilik sorunlarıyla gelen günde yaklaşık bir düzine insanla" görüştüğünü hesaplamıştı.[64]

Bosna'daki erkek Amerikan askerlerinden gelen evlilik haberleri, çok sayıda kadının yetersiz militarizasyonunu yansıtıyordu: Bunlar asker kocalarının askerî görevini birinci plana almayı ya da evliliklerini sürdürmek için, asker eşi olmanın gerilimleriyle kendi kendilerine başa çıkmaktan yeterince gurur ya da tatmin sağlamayı başaramamış veya bunu istememişlerdi. Charlie Bölüğü'nden gelen haberler aynı zamanda, Savunma Bakanlığı'nın 1990'larda, asker eşinin kocasına ve onun işverenine olan sadakatini sürekli kılmaya yönelik bir politika oluşturma konusundaki olağanüstü çabalarının, kurumunun hedeflerini yerine getirmekte yetersiz kaldığını gösteriyordu.[65]

---

62 "Tehlikenin Ortasında Amerikan Askerleri Kayıtsız", *New York Times*, 13 Ocak 1996.

63 Ian Fisher, "Bosna'daki ABD Birliklerine Vatan Yakın Görünüyor", *New York Times*, 11 Ağustos 1996.

64 *A.g.e.*

65 ABD ve Kanada askerî siyasetçilerinin asker evliliklerindeki karşıtlıkları çözme yönündeki çabaları ve asker eşlerinin bu çabalara karşı tepkileri için bkz. *Wives and Warriors: Woman and the Military in the U.S. and Canada*, der. Laurie Weinstein ve Christie White (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1997) içindeki üç bölüm: Laurie Weinstein ve Helen Mederer, "Mavi Donanma Hüznü: Denizaltı Subayları ve İki Kişilik Kariyer", 7-18; Barbara Marriott, "Deniz Kuvvetleri Subay Eşlerinin Sosyal İletişim Ağları", 19-34; ve Deborah Harrison ve Lucie Laliberte, "Toplumsal Cinsiyet, Ordu ve Asker Ailesi Desteği", 35-54.

Eşlerin yetersiz militarizasyonu, ABD Milis Kuvvetleri ve Yedek Askerler Birliği'ndeki askerlerle evli kadınlar –ve erkekler– arasında daha da çok göze çarpıyordu. Savunma Bakanlığı düzenli görev yapan personelin sayısındaki düşüşü telafi etmek amacıyla Bosna gibi yerlerdeki nöbetler için, düzenli olarak Milis Kuvvetlerine ve Yedek asker birliklerine başvurmaya başlamıştı. Bu tür görevler, kocaları sivil işlerinin yanı sıra, bir süre hafta sonu askerliği yaparak fazladan para kazanmaya karar veren kadınların çoğunun umduğu gibi değildi. Savunma Bakanlığı evlilik sorunlarının, kurumun yeni personel formülünün bedellerinden biri olduğunu kabul ediyordu.[66] Bu evlilik sorunları da, en azından yarı-zamanlı askerlerle evli bazı kadınların, asker eşleri kimliğine bürünmeyi reddettiklerinin bir göstergesiydi.

Pentagon politikalarını oluşturanlar için, ABD Hava Kuvvetleri'nin en seçkin, en yüksek maaşlı (maaşı yıllık 65.000 dolardan fazla olan) subaylarından gelen haberler de daha iç açıcı değildi. 1996'da 498 pilot hava kuvvetlerinden erken emekli olmuştu. 1997'de yetkililer, 700'den fazla pilotun görevden ayrılmasını bekliyorlardı. 1994'te hava kuvvetleri, birinci sınıf pilotlarının %81'ini görevde tutmayı başarmıştı; şimdi ise bu oran %30'a düşüyordu.[67] Bunun en belirgin nedeni sivil pilotluk işlerinin cazibesiydi. Yaygınlaşmakta olan Amerikan ticari havayolları, bu tecrübeli ordu pilotlarına yıllık 180.000 dolara kadar çıkan ücretler teklif ediyorlardı. Ancak, perde arkasında, ücretlerin yarattığı cazibenin gerisinde, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş iki dinamik mevcuttu. Birincisi militarize edilmiş, erilleştirilmiş heyecan tanımıydı. Askerlik mesleklerinin zirvesine ulaşmış olan çok sayıda Amerikalı erkek savaş pilotu, kesin olarak tanımlanmış düşmanlara karşı savaş göreviyle uçmak ve yere indiklerinde, hak ettikleri görev dışı zevklerin tadını çıkarmak beklentisi

66 Mike O'Connor, "Küçülen Ordu, Bosna'daki Görev İçin Yedek Askerlere Umut Bağladı", *New York Times*, 25 Mayıs 1998.

67 Philip Shenon, "Seçkin Askerler Daha İtibarlı Yaşam İçin Görevi Bırakıyor", *New York Times*, 22 Ekim 1997.

içindeydi. Oysa 1990'larda ABD pilotları Sırbistan'a bomba yağdırmak üzere göreve yollanmadan önce, Kuzey Irak'taki uçuşa kapalı denilen bölge üzerinde devriye gezme amaçlı uçuşlarla görevlendiriliyorlardı. Bu insanlar günlerce aynı alan üzerinde uçmak zorundaydılar. Yere indiklerinde ise Suudi Arabistan'daki Amerikan yaşamının getirdiği hayal kırıklıklarına –sıkışık karargâhlar, kısıtlı eğlence ve içki yasağı– katlanmak durumundaydılar. Hava kuvvetlerinde bir F-15 E savaş jetinin pilotu olan üst rütbeli bir askerin belirttiği gibi, "Suudi Arabistan'daki bir görevin hiçbir olumlu yanı yoktur... Aslına bakılırsa, burada hapiste gibisiniz."[68] Sırbistan üzerindeki iki aylık NATO bombardımanı görevi, daha çok sayıda Amerikan hava kuvvetleri pilotunu yeniden orduya yazılmaya ikna etmiş midir, bilinmez.

İkinci etken ise hava kuvvetleri evliliklerinin yeni toplumsal cinsiyet dinamikleridir. Gözlemciler, bugünün jet pilot savaşçı mevkilerine giren erkeklerin, askerî kültürün erilleştirilmiş cinsel cesaret gösterisi geleneğini benimseme konusunda eskilerden daha gönülsüz olduklarına işaret ediyorlar. Söz konusu gelenek, "boşanmanın yaygın olduğu ve erkek pilotlar arasında çapkınlığın dillere destan olduğu" bir kurumsal kültür olagelmiştir.[69] Yeni yüzyılın eşiğinde ABD Hava Kuvvetleri'nde, askerî uçuşu eşlerinden ve çocuklarından üstün tutmaya istekli olmadığını ifade eden erkek pilotların sayısı artmıştır. Bu gönülsüzlük Savunma Bakanlığı yorumcularının tahminlerine göre, büyük oranda varolan militarize edilmiş erkek egemen alt kültüre bağlı evlilikleri sürdürmeyi reddeden pilot *eşlerinin* sayılarının artmasından kaynaklanıyordu. Söylediklerine göre F-15 savaş uçağının pilot kabinini 747 sivil pilot kabinleriyle değişen erkekler bunu, evlilik yaşamlarına daha ev odaklı bir rutin ve şeffaflık getirmek için yapıyorlardı.

68 *A.g.e.*

69 *A.g.e.*

Asker eşleri ücretli işlerde çalışmak için üssün dışına çıktıklarında, bürokratlar için bir sorun oluştururlar. Kendilerine ait makul gelir getiren sivil işlere sahip olabilen asker eşleri, bir yandan, asker ailelerinin moral bozucu yoksulluklarını hafifleterek asker ücretlerinin artırılması yönündeki baskıları azaltırlar. Ancak öte yandan, askerî komutanlar, bu görece bağımsız kadınlar üzerindeki denetimlerini kısmen kaybederler. Ordu, sivil iş edindiği yerde kalarak ekonomik kazancını artırmış bir eşe sahip asker kocaya yer değiştirtmekte güçlük çeker. Bunun da ötesinde, rütbesiz askerlerle evli kadınlar kadar, üs dışında işler edinen subay eşlerinin de artması, tek bir amaca kilitlenmiş, fedakâr asker ailesi mitinin çatırdamasına yol açar. Bundan sonra asker ailesinin gerçekte daima olduğu gibi, güçleri ve gereksinimleri birbirinden farklı kadın, erkek ve çocuklardan oluşan bir hane halkı olarak kabullenilmesi gerekir.

Amerikan ordusu sorunlara ilişkin sosyal bilimler araştırmaları yaptırma yönündeki son dönem eğilimiyle ordudaki bu yeni çalışan eşler kuşağının ortaya çıkardığı "sorunlar" hakkında şimdiden çok sayıda çalışma üretmiş durumda.[70] Yeni sosyal sorunların teşhis edilmesi ve çözülmesinde, ordunun diğer branşları içinde öncü konumda olmakla övünen hava kuvvetleri, 1980'lerin başında inisiyatif alarak her yıl Washington bölgesine ya da buradan başka yerlere taşınan binlerce asker eşine iş bulmada enformasyon hizmeti sağlamak amacıyla, Washington D.C. yakınlarında bir Asker Eşleri Mesleki Eğitim ve Başvuru Merkezi kurdu. Asker eşleri için ücretli işlere girme olanakları arttıkça bu kadınların üs içinde çocuk bakımına destek olması yönünde Pentagon'a yaptıkları baskıları da arttı. Bu baskılar Pentagon ve Kongre içinde direnişle karşılaştı. Çocuk bakımı harcamaları, silah harcamaları kadar şevkle kabullenilecek bir kalem değildi. Dahası kendine ait bir işi olan asker eşlerini ücretsiz hayır işlerinde çalıştırmak eskisi gibi kolay olma-

70 Bkz. örneğin, Edna Jo Hunter ve diğerleri., *Military Wife Adjustment: An Independent Dependent* (San Diego, Calif.: Donanma Araştırma Bürosu, 1981)

yabilirdi; bunlar ordunun, askerlerini uzak mesafedeki kısa süreli görevlere daha sık yolladığı şu günlerde ihtiyaç duyduğu türden destekleyici işlerdi. Savunma Bakanı Yardımcı Asistanı Becraft, asker eşlerinin ücretli iş edinme arzularını destekliyordu; ancak o, bu yöndeki desteğini ordunun asker ailelerinin tatminkâr olmaları ve böylelikle morallerinin pekişerek yeniden göreve yazılmaların devam etmesi şeklindeki ihtiyacına tercüme etmek zorundaydı. Becraft Kongre üyelerine, askerî göreve hazır olma durumunun ortak diliyle hitap etti: "Bizler çifte gelirli aileler haline geldik. Ve doğrusu, çalışan eşlerin göreve hazır olma durumuna etkileri inkâr edilemez."[71]

Onun bu yaklaşımı etkisini gösterdi. Kongre küçümsenmeyecek miktarda bir fon akışının, askerî üslerdeki çocuk bakımına yönlendirilmesini onayladı. 1990'ların sonlarında Amerikan asker ebeveynlerin çocuk bakımı hizmetlerine erişimi, Amerikan sivil ebeveynlerin çoğundan daha yaygın olmuştur. Çoğu politikacı, sıradan Amerikalı ebeveyn için kamusal fonlarla yürütülen çocuk bakımını bir ulusal güvenlik sorunu olarak algılamamaktadır. Bazı ailelerin ihtiyaçlarının militarizasyonu, bu ailelerin, çocukları için kamusal fonlarla bakım sağlamalarını olanaklı kılmaktadır.

Tarihsel olarak bakıldığında bugün orduda yeni olan şey, çalışan eşlerin varlığı değil bunların bir ücret karşılığında, üs dışında ve kendilerince bazı kariyer hedefleri geliştirdikleri işlerde çalışmalarıdır. Askerî politikayı oluşturanlar, bir kadının emeğini tehdit olarak görmez; onlar askerî üs cemaatlerinin ve asker ailelerinin pürüzsüz biçimde varlığını sürdürmesi için bu emeğe yaslanırlar. Ancak bir kadının kendini ücretli bir işe ve onun kişisel ödüllerine hasretmesi, hiç kuşkusuz onların gözünde bir tehdittir: Ücretli işi olan asker eşi sadık bir asker karısı olarak görevlerini ihmal mi etmektedir? Bir askerle evli kadın, kocasının yükselme potansiyeli taşıyan kariyeri için bir dezavantaj haline gelecek şekilde, kendi kariyerinin peşine mi düşmektedir?

---

71 "Eş İstihdamı Programlarında İvme Yükseldi", *Military Family* (Kış 1996): 8.

Askerlik yüzyıllardır yalnızca zaman zaman bocaladıkları erkeklik imajlarını pekiştirmekle kalmayıp onlara barınma, maaş ve düzenli yiyecek de sağladığından dolayı pek çok erkek için cazip olmuştur. Yoksul ülkelerdeki pek çok kadın bir ordu subayıyla evlenmeyi, tatminkâr olmayan ücretli işten kurtulmanın bir yolu olarak görür. Tam-zamanlı bir ev kadını haline gelmek –maaşı tüm bir aileyi geçindirmeye yeten asker ya da sivil bir erkekle evlenmek– akla yatkın bir hedef olarak görülür.

Buna rağmen askerlik ve yoksulluk hiç de nadir rastlanır bir birliktelik değildir. Ordular çoğu zaman maaş düzeylerini gündelik ihtiyaçların tutarına ya da askerlerinin maddi beklentilerine göre düzenlemezler. Azımsanmayacak sayıda devlet darbesi kendilerinin –ve eşleri ve çocuklarının– karınlarının yeterince doymadığı ve düşük ücret aldığını düşünen askerler tarafından planlanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılması ve bununla birlikte Varşova Paktı'nın sona ermesi, 500.000 Sovyet askerî personeli ve 700.000 Sovyet sivilin, Doğu Avrupa'nın farklı köşelerinden geri çekilmesine yol açtı. Bunların binlercesi Rus askerlerinin eşleriydi. Soğuk Savaş ertesi yıllarda, Rus politikacılar, Rus kuvvetlerinin Doğu Almanya ve Baltık ülkelerinden çekilmeleri sırasında haklı olarak endişeye kapılmışlardı. Buralarda Kızıl Ordulu kocalarıyla birlikte konuşlanmış olan Rus asker eşleri, ülkelerine döndüklerinde bulamayacaklarını bildikleri imkânlara sahip olmuşlardı: Rahat konutlar ve tüketim mallarına erişim. Asker ailelerinin Rusya'ya döndüklerinde çadırlarda yaşayacaklarına dair söylentiler dolaşmaya başlandığında, yalnızca askerler değil eşleri arasında da homurdanmalar baş gösterdi.[72] Aynı zamanda eş olan bir asker, karısının ve çocuklarının refahını güvenceye alamayacağı bir konuma sokulduğunu düşündüğünde, erkekliğini çifte tehdit altında hisseder. Dolayısıyla uluslararası ilişkiler yorumcuları tarafından nadi-

72 Stephen Kinzer, "Acı Veda: Ruslar Almanya'dan Ayrılıyor", *New York Times*, 4 Mart 1994; Stephen Kinzer, "Rus Birliklerinden Almanya'ya 'Wiedersehen'", *New York Times*, 1 Eylül 1994.

ren ciddiye alınsa da yakın zamanda yoksullaştırılmış asker eşleriyle ilgili politikalar, gerçekte yoğun analitik incelemeyi hak eden bir tartışma konusudur.

Soğuk Savaş ertesi Kanada'da, asker ailelerinin yaşam standartlarındaki düşüş, 1998'de Kanada'nın bir numaralı haftalık haber dergisi *Maclean's*'e kapak haberi yapıldığında, siyasi bir tartışma konusu olarak ortaya çıktı. Kanadalı okuyucular, kocaları gitgide daha sık aralıklarla Kanada ordusunun sayesinde saygın bir şöhret edindiği uluslararası barış gücü harekâtlarında göreve gönderilirken, dökünlü konutlarda kendilerini ve çocuklarını geçindirmeye çalışan asker eşlerinin gerçeklerinden kopuk olduğu açıkça görülen üst rütbeli karar organlarına dair yazılar okudular.[73] Haber tüm ordu haberlerinde olduğu gibi, Kanada askerî politikaları tarihinde benzeri görülmemiş bir anda patlak vererek, genç bir Somalili mahkûma işkence ederek öldüren bir grup Kanadalı barış gücü askerinin ortaya çıkarılmasının hemen ardından geldi; bu haberin ortaya çıkması, ülkenin silahlı kuvvetlerinin kültürü ve rolünün ülke çapında yeniden değerlendirilmesi sürecini başlatmıştı. *Maclean's*'ın çok sayıda rütbesiz asker ve ailelerinin maruz kaldığı kötü ekonomik koşullarla ilgili sayısının yayımlanmasından az zaman sonra, dergi bu kez üstleri sistematik biçimde olanları görmezden gelirken, kadın meslektaşlarına tecavüz eden Kanadalı erkek askerlerle ilgili bir başka ordu haberini kapak yaptı.[74] Ordu maaşlarının oranları, asker ailelerinin yaşam koşulları ve asker eşlerinin kendilerine ait iyi ücretli işler arama hakları konulu kamuoyu tartışmaları, daima özel tarihsel anlarda –herhangi bir verili toplumun evrimi ve uluslararası siyasi sistemin militarizasyonunun evriminde– gerçekleşir. Kanada ordusunun, gerek Kanada yurttaşlarının geri kalan kısmıyla gerekse Soğuk Savaş sonrası uluslararası politikalarla olan ilişkisi, ne Rus ne de Amerikan ordusununki ile aynıdır. Düşük ücretli bir askerle evli bir kadın bile, sefil yaşam koşul-

73 Jane O'Hara, "Savaş Hevesi", *Maclean's*, 13 Nisan 1998, 14-19.

74 Jane O'Hara, "Orduda Tecavüz", *Maclean's*, 25 Mayıs 1998, 15-24.

larını protesto ederken, kendine özgü bir devlet kültürü ve yapısı ile o devletin kendi içindeki özgün kültürler ve yapılar içinde hareket etmektedir.

1992'de Amerikan askerî personelinin %3'ü federal yiyecek karnelerinden alma hakkına sahipti; %1'i fiilen başvuruda bulunarak bunlardan aldı.[75] Asker ve sivil ücretler arasındaki uçurum genişledikçe, Hawaii'den Florida'ya uzanan üslerdeki askerler, asker maaşı ile kendileri ve eşlerinin "tatminkâr bir yaşam" olarak kabul ettikleri koşullarda yaşamayı olanaksız görür hale gelmişlerdi. Sözgelimi Hawaii'deki bir üste yaşayan yirmi iki yaşındaki Beth Edwards, havacı kocasının 1.330 dolarlık maaşıyla nasıl geçindiklerini şöyle özetliyordu: "Ne zaman jambonlu bir yemek pişirmek istesem, tazesi yerine konservesini kullanıyorum."[76] 1990'ların ortalarında yoksullaşan asker ailelerinin çoğu genç ve düşük rütbelilerdi. Militarize yoksul ailelerin çoğunluğunda kadın ücretli bir işe sahip değildi.[77]

İşte bu haberlerin yarattığı rahatsızlık ABD asker ailelerinin savunucuları açısından, asker maaşlarının artırılması için Kongre ve Clinton yönetimindeki Beyaz Saray'a daha fazla kamusal fon ayrılması yönünde baskı yapma fırsatı yarattı. Haberlerin ikinci etkisi, daha fazla sayıda asker eşinin, sadakatlerini ve ilgilerini ordunun kendi tekeline almasını zorlaştıracak olsa bile, tam-zamanlı işlerde ücret karşılığı çalışma haklarını savunmalarına yol açmak oldu. 1994'teki seçim zaferlerinin ardından, Cumhuriyetçi kongre temsilcileri, asker ailelerine olan desteklerini dile getirme ve silahlı kuvvetler personeli ve eşlerine zarar veren bütçe kesintilerini dayattığı için Clinton yönetimini eleştirme çabasına girdiler. Öte yandan Cumhuriyetçi liderler müsrif refah programları olduğunu düşündükleri projeler için federal harcamaları azaltacak kanunun geçmesini

75 Bu rakamlar ABD Savunma ve Tarım Bakanlıkları tarfından ortak biçimde yürütülen bir araştırmada elde edilmiş, Eric Schmitt, "Askerî Maaşlar Gerileyince, Yoksulluk Yüksek Rütbelileri Pençesine Aldı" içinde yer almış, *New York Times*, 12 Haziran 1994.

76 Schmitt, "Yoksulluk Yüksek Rütbelileri Pençesine Aldı."

77 *A.g.e.*

öyle hararetle istiyorlardı ki, Mart 1995'te düşük gelirli askerlerin çocuklarına okulda öğle yemeği için verilen mali yardımın kaldırılmasını da içeren bir kesintiler paketine kabul oyu verdiler. Kuzey Carolina'daki Camp Lejeune'de, askerî üssün sekiz okuluna kayıtlı 3400 çocuğun %55'i yemeklerini bedavaya ya da indirimli fiyata yani 40 cent'e alıyorlardı.[78] Askerî güçlülük ve küçültülmüş bir sosyal güvenlik ağını öngören siyasi vaatlerin, çoğunlukla aynı muhafazakâr ideolojik platformun ayrılmaz unsurları olduğu düşünülür. Öte yandan eğer çok sayıda asker düşük ücret alıyorsa ve eşleri tatminkâr ücretli bir iş edinmekte zorlanıyorlarsa, bu vaatler birbiriyle çelişiyor demektir.[79]

ASKER EŞİ ERKEKSE...

Asker eşlerini denetlemek için tasarlanmış askerî stratejilerin tümü, askerin –ya da denizci veya pilotun– erkek olduğu ve askerin evlenmesine izin verildiğinde, eşinin bir kadın olacağı varsayımına dayanmaktadır. Asker eşi asker karısıdır. Karı feminendir, ikincildir, bağımlıdır. Bir başka deyişle karı, kocadan farklıdır.

---

78 Eric Schmitt, "Okul Yemeği Masrafı Asker Çocuklarını Dışlıyor", *New York Times*, 9 Mart 1995.

79 ABD Cumhuriyetçiler platformunun parti programındaki bir başka madde, devletin kürtaj desteğine muhalefet etmek olmuştur. 1995 ve 1996 yılları boyunca, Cumhuriyetçiler denetimindeki Beyaz Saray silahlı kuvvetler komitesi, denizaşırı askerî hastanelerin, kadın ordu mensupları ve asker eşlerine kürtaj hizmeti vermesini yasadışı kılacak bir yasayı destekledi. ABD'de yer alan askerî hastanelerde kürtaj zaten yasaklanmıştı. Genel olarak, Senato, denizaşırı hastanelerde kürtaj hizmetinin sürdürülmesine daha fazla destek veriyordu; çok sayıda senatör, Pat Murrey ve Edward Kennedy adlı senatörler tarafından, dış ülkelere göreve yollanmış kadınları, çoğunlukla güvenilir olmayan yerel tesisler diye tanımladıkları yerlerde kürtaj olmaya zorlamanın haksızlık olduğuna ikna edilmişlerdi. Kongredeki tartışmalarda kullanılan örneklerin çoğunluğu, ordudaki kadınlardı; asker eşlerinin gereksinimleri ve yaşadıklarına çok az yer verildi. Bkz. "Senato Bazı Kürtajlar Üzerindeki Yasağın Kaldırılması Yönünde Oy Kullandı: Dış Ülkelerdeki Askerî Hastaneleri Kullanmalarına İzin Verilsin", *New York Times*, 20 Haziran 1996. Ayrıca bkz. Jerry Gray, "Heyecan Dorukta, Beyaz Saray Kürtajı Tartışıyor: Denizaşırı Askerî Hastanelerde Müdahaleyi Yasaklayan Kanun Onay Görüyor", *New York Times*, 16 Haziran 1995.

Asker eşinden geldiği varsayılan tehlikeler kadar yararlar da, ordu yetkilileri tarafından basit bir eş olma durumu olarak değil, toplumsal cinsiyet bakımından tanımlanır. Asker eşinin yaralı partneri için etkin bir moral desteği ve teselli edici biri olduğu varsayılır, çünkü eş, bir kadının "doğal olarak" çok iyi yaptığı şeyleri yapan bir kadındır. Benzer biçimde komutanlar kuşaklar boyu, bir ailenin nerede kalacağına ve geçimini nasıl sağlayacağına erkeklerin karar verdiğini savunan toplumsal cinsiyet ideolojisini pekiştirerek, asker eşinin, askerî göreve hazır olma durumu için yarattığı her türlü tehlikeyi yok etme çabasında olmuşlardır. Yalnızca eş olmaya ilişkin değil toplumsal cinsiyete ilişkin varsayımlar da, asker eşinin, bir kadın olduğu için ve bir kadın olarak "dişil" bir varlık olarak, doğası gereği, çocuklarına olan duygusal bağlılığını ve sadakatini kocasının profesyonel uğraşından ya da soyut yurtseverlik mefhumundan yukarıda tutacağı için, askerî anlamda göreve hazır olma durumunu tehdit edebileceği fikrine zemin hazırlamaktadır.

1970'ler sonrasında, gönüllü profesyonel kadın askerlerin sayısındaki artış –Britanya, ABD, Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya ve en son Rusya'da– toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş askerî kültürde son derece yeni bir olgu yarattı: Asker kocaları.

Sayıları çok fazla değil: Sözgelimi 1990'ların başında ABD ordusundaki 11.000 kadın subayın yalnızca yaklaşık 2000'i evlenmeyi seçmişti. Bu oran kariyerlerini ordunun muharebe branşlarında yapmayı hedeflemiş olan kadın ordu subayları arasında düşüş gösterir.[80] Yine de asker kocalarının siyasi önemi, sayılarından çok ideolojik elverişsizliklerinden kaynaklanır. Asker kocasının dişil muadilleri gibi, ordu için yardımcı, geliştirici ve rahatlatıcı bir rol üstlenmesi beklenmez. Onun işinden vazgeçerek, asker karısının her tayin edilişinde, onunla birlikte taşınması beklenmez. Onun ne generalin eşine ne de generale, dişil muadilinden beklendiği gibi saygılı davran-

80 Ellwyn R. Stoddard, "Bir Muharabe Kolundaki Evli kadın Subaylar: İş-Aile Gerilimi ve Gelecekteki Kariyer Tercihleri", *Minerva: Quarterly Report on Women and the Military 12*, no. 2 (Yaz 1994): 1-14.

ması beklenir. Ve üssün bir cemaat olabilmesi için, orduya ücretsiz ya da ucuz emek sağlaması da istenmez.

Öte yandan ABD'de, asker kocalarının ortaya çıkışının yarattığı bazı handikaplar, bugün bu kişilerin pek çoğunun bizzat asker olmaları sayesinde hafiflemiştir. ABD ordusunun, kadın gönüllüleri askere alma işlemlerini yoğunlaştırmaya başlamasından on yıl sonra, 1980'lerde Amerikan kuvvetleri içindeki çifte kariyerli asker ailelerinin sayısı 55.293'tü.[81] Günümüzde asker kadınlarla evli asker erkeklerin yaşamlarından hoşnut olmalarının sağlanmaması durumunda Pentagon, bir değil iki eğitimli askeri kaybetme riskiyle karşı karşıyadır: Karı ve koca. Amerikan bürokrasi dilinde, heteroseksüel bir asker, bir başka heteroseksüel askerle evlendiğinde, bu çift bir "ortak hizmet ailesi" yaratmış olur. Ancak kendilerine eş olarak yine askerleri seçenler, erkek askerlerden ziyade, üniformalı kadınlar olmaktadır. 1995'te ABD'deki "ortak hizmet aileleri"ndeki erkek ve kadın üyelerin oranı sırasıyla %3.9 ve %23.2 idi.[82]

IRK VE EVLİLİK: ASKER EŞİ KADINLARIN DENEYİMLERİ

Ordunun yaldızlarını kazıdığınızda, altında etnik ve ırksal hiyerarşinin belirdiğini görürsünüz. Subay kolordularında, farklı etnik ya da ırksal kesitlere, rütbesiz birliklerde olduğundan daha fazla rastlanır. Hava kuvvetleri etnik ve ırksal bileşimleri bakımından, çoğu zaman deniz ya da kara kuvvetlerinden epeyce farklıdır. Bu farklılık yalnızca apartheid [ırk ayrımcılığı – ç.n.] dönemindeki Güney Afrika ya da 1948 öncesi ABD için geçerli değildir. Bu Belçika, Kanada, Kenya, Peru, Pakistan, İran, Malezya, Hindistan ve çağdaş ABD ordularının ortak bir

81 Franklin Pinch, "Askerî İnsan gücü ve Toplumsal Değişim", *Armed Forces and Society 8*, no. 4 (Yaz 1982): 584. Bazı askerî yetkililer, bu 'asker-askere' evlilikleri, yalnızca, barakalardan kurtulmak gibi evli askerlerin elde ettiği belli kazançlara erişmek için yapılan taktik evlilikleri olarak tanımlıyorlar; üssün dışına çıktıktan sonra, bu çiftler birlikte oturmuyorlar bile. Bkz. *Youth Policy* 3, no. 10 (Ekim 1981): 67-69.

82 Asker Ailesi Nüfus Verileri, "Asker Ailesinin Profili", 18.

özelliğidir. Ve bunun nedenleri, yalnızca farklı kültürlerden olan erkeklerin okyanus seyahatlerine dair kültürel eğilimlerine ve hatta bunların sivil iş piyasalarına erişimlerinin farklı düzeylerde olmasına bağlanamaz. Herhangi bir ordudaki ırksal ya da etnik işbölümü ve rütbeler arası farklılaşmalar, büyük ölçüde, bilinçli politik çıkar hesaplarının tarihince şekillendirilmiştir.[83]

Bu tarihin yarattığı sonuçlardan biri, pek çok orduda rütbesiz askerlerle evlenen kadınların, beklenen biçimde subaylarla evlenenlerden farklı etnik ve ırksal kimliklere sahip olmalarıdır. Irksallaştırılmış ve etnikleştirilmiş hiyerarşiler, asker eşlerini, en az rütbe ve sosyal sınıf katmanlaşmaları kadar birbirinden ayırır. Sözgelimi 1870'ler Britanya'sında, rütbesiz asker eşlerinin büyük bölümünün İrlandalı olduğu ve İrlandalı ve İskoç kadınların, "hırpani asker eşleri sınıfının belkemiğini oluşturdukları" fikri yaygındı.[84]

Afro-Amerikalı kadınlar, Amerikan İç Savaşı'ndan beridir, Amerikan asker eşleri olmuşlardır. Ancak siyah erkek askerlerin eşlerinin sayılarının artması, 1970'ler ve 1990'lar arası dönemde, bilhassa zorunlu askerliğin sona ermesi ve siyah erkeklerin, tüm gönüllü askerler içindeki oranının çarpıcı biçimde artmasıyla birlikte gerçekleşmiştir. 1995'e gelindiğinde, Afro-Amerikalı eşler, tüm Amerikalı asker eşlerinin %17'sini oluşturuyordu; Latin Amerika kökenli eşlerin oranı %6 idi. Asyalı-Amerikalı, Amerikan Yerlisi ve Pasifik Adalı eşlerin toplamı, tüm asker eşlerinin %8'lik bölümünü oluşturuyordu.[85]

ABD ordusunun uzun bir geçmişe sahip olan kurumsallaşmış ırkçılık tarihi, Amerikan askerleriyle evlenen Asyalı, Latin Amerika kökenli, Afro-Amerikalı ve Amerikan Yerlisi kadınla-

---

83 Orduların ırksal ve etnik tasarımını araştırma yönündeki bana ait ilk çalışmalar için bkz. Cynthia Enloe, *Ethnic Soldiers: State Security in Divided Societies* (Londra: Penguin Books, 1980).

84 *A.g.e.*, 49. Britanya'nın madalyalı Ghurka askerlerinin eşleriyle ilgili toplumsal cinsiyetlenmiş ve ırksallaştırılmış siyasetin aydınlatıcı bir irdelemesi, Seira Tamang'ın "Asker Eşleri Olarak Nepalli Kadınlar"dır (yayımlanmamış doktora tezi, Kamu Yönetimi Bölümü, Clark Üniversitesi, Worcester, Mass., 1992).

85 Asker Ailesi Nüfus Verileri, "Asker Ailesinin Profili", 31.

rın, daha aşırı düzeyde olmakla birlikte, asker eşi beyaz kadınların karşılaştıklarına benzer sorunlarla mücadele etmek zorunda kaldıklarını gösterir. Öte yandan, ordu –gecikmeli de olsa– ırkçı yapıları yıkma konusunda pek çok Amerikan kurumunun (okullar, basın, bankacılık) önüne geçtiğinde, bu kadınlar gündelik yaşamda karşılaştıkları ırkçı davranışların askerî yaşamda, sivil yaşamdakinden daha geri planda olduğunu düşünebilirler. Bu karşılaştırmalı deneyim onların, kurumun asker eşlerine yönelik beklentilerini karşılama konusundaki gönüllülüğünü artırabilir. Yani ABD ya da başka herhangi bir ülkede, toplum genelinde marjinal konumlardaki gruplardan gelen asker eşlerinin, kendiliğinden asker eşleri içindeki en yabancılaşmış grup olacaklarını varsaymak yanlış olur.

Dünya genelinde pek çok çocuk, yalnızca aileler içinde değil kurumsal kültürlerin uçlarında –plantasyonlarda, şirket kasabalarında, seçilmiş politikacı ailelerde, diplomatik cemaatler içinde– büyürler. 1990'ların ortalarına gelindiğinde ABD'de ordu mensubu ailelerin çocuklarının sayısı 1.4 milyonu bulmuştu.[86] Bu boyut yeni olsa da, fenomen oldukça eskidir. Kuşaklardan beri, babanın asker olduğu ve genellikle ırkçı bir dünyada askerlik hizmeti verdiği ailelerde, kız ve oğlan çocuklar yetişmektedir.[87] Bugün önemli bir televizyon ve radyo haber muhabiri olan Charlayne Hunter-Gault'un belki daha da bilinen yönü, eskiden tamamen beyazların tekelindeki Georgia Üniversitesi'nde eğitim gören ilk Afro-Amerikalı kadın oluşudur. Daha az bilinen ise, kendisinin bir ordu papazının kızı olarak yetiştirilmiş olmasıdır. Hunter-Gault "asker yumurcağıydı". Tıpkı diğer tüm asker çocukları gibi, çocukluğunun biçimlenmesinde yalnızca ham bir militarizm değil aynı zamanda, ordu kurumunun bu oluşum yıllarına özgü nitelik-

86 *A.g.e.*, 34.

87 Bkz. örneğin, Mary Leefe Laurence, *Daughter of the Regiment: Memoirs of a Childhood in the Frontier Army, 1878-1898* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1996); Mary Wertsch, *Military Brats: The Legacy of Childhood inside the Fortress* (New York: Penguin Books, 1982); ve James Carroll, *An American Requiem: God, My Father and the War That Came between Us* (New York: Houghton Mifflin, 1996)

leri de etkili olmuştu: Askerler (Hunter-Gault'un ve diğer çocukların asker ebeveynleri) ne sıklıkta dış ülkelerde görev yapıyordu? Ordu maaşları ne derece iyiydi? Irksal ve sınıfsal katmanlaşmalar ne denli katıydı? Erkek askerlerin eşleri kendi aralarında sınıf, ırk ve rütbe hiyerarşilerini yeniden üretmeye zorlanıyorlar mıydı?

Hunter-Gaunt, 1950'lerin ABD ordusu içinde bir asker kızı olarak yaşadı. Irk ayrımcılığına olan düşkünlüğünü yeni yeni üzerinden atmaya başlayan, bir Soğuk Savaş süper-rakibini savuşturmak adına küresel çapta savaşmak üzere tasarlanan, kadın asker düzeyini %2'de tutan ve asker eşlerinin kadın olduklarını ve bu eşlerin kendilerine ait birer yaşamları olmadığını ya da olması gerekmediğini varsayan bir orduydu bu. Hunter-Gault'un deneyimini çarpıcı kılan, onun ordudan bu derece bağımsız olmasıdır. Annesi, onun çocukluk çağındaki militarizasyonunu düşük düzeyde tutmayı başarmış. Ordu papazı olan kocası ile bir görev yerinden diğerine taşınmama kararı almış. Anne böyle yapmakla, belki de kocasının terfi fırsatlarını tehlikeye atmış, ancak bir yandan da kendi özerkliğini kısmen koruyabilmiş. Hunter-Gault'un annesi ancak 1954'te, kocası Alaska'ya tayin edilince onunla gitmeyi kabul etmiş. Böylelikle kızının yaşamının militarizasyonu, çoğu zaman evde olmayan bir baba, tamamen kadınlardan oluşan bir hane halkı, istemeyerek ayrımcılıktan uzaklaşan bir ABD ordusu içinde, kısa süreli ama unutulmaz bir yaşam deneyimine dönüşmüş. Hunter-Gault askerî üssün okuluna yazılışını ve ilk defa, daha militarize ortamlarda yetiştiklerinden dolayı sürekli bir yerden bir yere taşınma konusunda tecrübeli kişiler haline gelmiş asker çocuklarıyla tanışmasını anımsıyor. Ancak bu çocuklar her şeye rağmen, dar kafalı Amerikalılardı: "Dünyayı gezmiş kişiler olarak, tüm ırklar, sınıflar ve inançlarla özgürce karşılaştıklarını sanıyordum. Çoğunun korunaklı Amerikan bölgelerinde, resmî ya da üslerdeki okullarda, ordu dışından ve/veya yabancı askerlerle sınırlı bir iletişim içinde yaşadıklarından pek haberim yoktu... Alaska'da babam tek siyah papazdı ve yalnızca bir avuç siyah subaydan biriydi. Ve sonraki aylarda

öğreneceğim gibi, beyaz öğrenciler de ayrımcılıktan henüz tam olarak sıyrılmamış ya da sıyrılmayı tam olarak benimsememiş bir orduda var olan, yer yer üstü kapalı, yer yer belirgin etkenlere maruz kalıyorlardı."[88]

Bir ordu değiştiğinde –kurumsal cinsiyetçilik, ırkçılık ya da homofobi düzeylerinde, gönüllü askerlere bağımlılığı düzeyinde, denizaşırı üslere erişiminde, çokuluslu barış güçleri içinde yer alma konusundaki istekliliğinde, asker eşlerinin ücretsiz emeğine bağımlılığında ya da kendi içindeki eviçi şiddetin varlığını kabullenmede– militarize çocukluk deneyimleri de değişir. Böylelikle sözgelimi Hunter-Gault'un, ordu okulundaki arkadaşlarının militarize edilmiş bağnazlığını aşmaya çalışmasından yirmi yıl sonra, bir başka Afro-Amerikalı asker kızı, daha farklı bir çocukluk yaşamıştır. Georgie'nin (asıl adı bu değil) annesi, askerî yaşama katılmaya Hunter-Gault'un annesinden çok daha istekliydi. Genç bir siyah kadınken, gönüllü olarak askere yazılmak istemiş, bunu telafi etmek için, Georgie'nin ordudaki babasının Almanya'ya olan denizaşırı tayininde ona eşlik etmişti. Sene 1970'lerin ortalarıydı. ABD ordusu, kendi içindeki ivmeden ziyade siyah yurttaşlık hakları gruplarının dışarıdan baskıları sayesinde, 1950'lerde olduğundan daha az ırkçı ve ayrımcı bir kurum olmuştu. Dahası 1970'lerin ortalarındaki Amerikan ordusu, artık tamamen gönüllü askerliğe dayalı olan ve bu yüzden, asker ailelerinin ihtiyaçlarına daha fazla ilgi ve kaynak ayırmak zorunda kalan, zorunlu askerlik dönemini kapatmış bir orduydu. Öte yandan Soğuk Savaş hâlâ son hızla sürmekte, bu durum "ulusal güvenliği" herhangi bir askerî politikanın değerlendirilmesinde her şeyin önüne geçen bir ölçüte dönüştürmekteydi ve ABD kadın hareketlerinin ikinci dalgası, asker ailelerinin yalıtılmış yaşamlarına henüz nüfuz etmemişti.

Georgie için, Afro-Amerikalı bir asker yumurcağının yaşamı, sevgiyle hatırlanacak bir şey. Kendisi bugün bile o yaşamı, doğduğu yer olan, ekonomik bunalımdaki, ırksal olarak par-

88 Charlayne Hunter-Gault, *In My Place* (New York: Vintage Books, 1992), 94.

çalanmış batı Massachusetts'te daha sonra yaşadığı sivil hayattan daha güvenli bir yaşam şekli olarak anımsıyor: "Üste yaşadığımız dönem mutlu, şimdikinden daha güvenli bir dönemdi. Geç vakte kadar dışarıda oyun oynayabilirdiniz. Her şey devasa ölçüdeydi, bir mutfağı ve çamaşır ve kurutma makinelerinin olduğu bir banyosu olan, tuğla dubleks evlerimiz vardı... Her birimize bir oda düşerdi. [Üs'teki] herkes bunlara sahipti. Tüm çocukları tanır, hepsiyle aynı okula giderdik. Çoğunluk beyazdı, ancak Siyahlar ve Latin Amerika kökenliler de vardı, yerleşim karışıktı. Ben siyah çocuklarla takılırdım, ama sekiz yaşında, ırkçılık meseleleri henüz önem kazanmamıştı; yalnızca havalı olup olmamakla ilgili biraz etkisi vardı."[89]

İmparatorluk inşası, asker eşleri arasındaki ırk ve evlilik politikalarını dönüştüren süreçlerden biridir. Sözgelimi, tarihi Amerikan askerî yayılımı –Panama, Küba, Japonya, Güney Kore, Filipinler, Tayland, Vietnam, Almanya ve Britanya'ya– yerli kadınlarla Amerikan askerleri arasında gerçekleşen evliliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. ABD'li asker eşlerinin duvardaki portresine bakmak dolaylı olarak, Amerikan küresel askerî doktrininin haritasına bakmaya benzer. Son yarım yüzyıldan daha uzun bir süredir, Amerikan asker eşleri, kültürel ve ırksal olarak daha çeşitli bir grup haline gelmişlerdir.

Amerikan ordusunun İkinci Dünya Savaşı sonrası bir işgal ordusu olarak Almanya'da bulunduğu yıllarda, içten içe gelişen gizli bir cinselleştirilmiş kaygı söz konusuydu. Pek çok Amerikalı ve Alman, Alman kadınları arasında hangilerinin rastgele ilişki kuran, fırsatçı kamp takipçileri, hangilerinin profesyonel fahişe ve hangilerinin meşru nişanlılar olduklarını ayırt etmenin, zor ama bir o kadar önemli olduğu konusunda şikâyet ediyorlardı. Muzaffer askerler ve yenilgiye uğramış siviller arasındaki karşılıklı etkileşimde, toplumsal cinsiyetlenmiş saygınlık

89 Claire Cummings, "'Georgie'-Feminist Bir Röportajcı, Bir Kadınlar ve Militarizasyon Analizi İçinde Sınıf ve Irkı Ele Alıyor", (Clark Üniversitesi, Worcester, Mass., yayımlanmamış daktilo metni, 1995). Ayrıca bkz. Sydney Werkman ve Peter Jensen, "Karar: Askerî Aile Yaşamı Çocukların Zihinsel Sağlığına Zararlı", *Journal of the American Academy of Child Adolescent Psychiatry* 31, no. 5 (Eylül 1992): 980-95.

politikaları, militarize edilmiş, etnikleştirilmiş ve ırksallaştırılmıştı. 1952'de, beyaz Alman kadınlarla siyah Amerikalı askerler (ve Fransız-Afrikalı askerler) arasındaki ilişkilerden doğmuş olan ilk melez çocuklar, Alman okullarına girmeye başlamışlardı. Bunlar Alman eğitim otoriteleri tarafından, birer "sorun" olarak tanımlandılar; tıpkı daha önce İkinci Dünya Savaşı'nda, Afro-Amerikalı askerler ve beyaz Britanyalı kadınlardan doğan çocukların "sorun" olarak tanımlanmaları gibi.[90]

Öte yandan bu söylem, Almanlar arasında popüler olan daha kapsamlı bir sorgulamayla da ilintiliydi: Hem ırkçılığın öylesine derinlere nüfuz ettiği ortak Nazi geçmişlerini silip hem de savaş sonrası bir ulusal ahlak oluşturmayı nasıl başarabilirlerdi? Savaş sonrası bu uygunsuz birleşmenin yönünün belirlenmesinde rolü olan çeşitli aktörler vardı. Bunların birincisi, "veronikalar" diye anılan, işgal askerleriyle ilişkiye girmeyi, ekonomik olarak ayakta kalmanın bir yolu olarak gören, savaş yoksulu Alman kadınlarıydı. Aralarında siyah Amerikalı erkekleri "modernliğin" simgesi olarak gören genç Alman kadınlar da vardı. Bu kadınlar ülkelerinin savaştaki yenilgisini kişisel bir küçük düşürülme olarak gören Alman erkeklerin yurttaşlarıydılar. Otorite merdiveninin daha üst basamaklarında savaş sonrası Nazizm sonrası ulusun sağlıklı bir sosyal temel üzerine kurulması için, Alman erkeklerinin artık yeniden saygın aile reisleri konumuna döndürülmeleri gerektiğine inanan savaş sonrasının Alman liderleri bulunuyordu.[91] Yine bu

90 Heide Fehrenbach (Colgate Üniversitesi'nden), "Melez 'Irk Söylemleri,' Cinsiyet ve Alman Demokratikleşmesi" (Kadın Tarihi Konulu Berkshire Konferansı'nda sunulan konuşma metni, University of North Carolina, Chapel Hill, 8 Haziran 1996). Savaş dönemi Britanya'da ABD birliklerinin ırk politikalarına dair bir araştırma, Graham Smith, *When Jim Crow Met John Bull: Black American Soldiers in World War II Britain* (New York: St. Martin's Press, 1988).

91 Maria Hoehn (University of Pennsylvania'dan), "Amazonen, Veronikas ve Negerliebchen" (Kadın Tarihi Konulu Berkshire Konferansı'nda sunulan konuşma metni, University of North Carolina, Chapel Hill, 8 Haziran 1996). Siyah askerlerin modernitesi algılamasıyla ilgili yorum, yine konferansın bu oturumunda, tarihçi Rebecca Boehling tarafından, onun 1940 sonları Almanyası'nın cinsel politikalarına dair kendi araştırmasından yola çıkarak yapılmıştır. Ayrıca bkz. Robert G. Moeller, *Protecting Motherhood: Women and the Family in the Politics of Postwar West Germany* (Berkeley: University of California Press, 1993).

savaş sonrasının endişe verici cinselleştirilmiş söylemini yönlendirmeye çalışan bir ABD askerî işgal gücü vardı. Bu gücün üyeleri Amerikan askerlerinin, zorlu işgal görevlerini etkin bir biçimde yürütebilmeleri için yeterince kabul görmelerini ve tatmin olmalarını istiyor ve bu yüzden hangi askerlerin kimlerle evleneceğini denetlemeye çalışıyordu.[92] Hâlâ ırk ayrımcısı olan Amerikan ordusunda görev alan, çeşitli etnisite ve ırklardan gelen ABD'li erkek askerlerin kendileri de söylem dansına katılıyorlardı. Acımasız bir savaşın sonunda bu askerlerin pek çoğu serbesti, avunma ve kendilerine bu tür ilişkileri en kolayca elde edilebilecekleri öğretilmiş olan yerde –yerli sivil kadınlar çevresi içinde– uzun sürmesi mümkün olan birliktelikler bulma peşindeydiler.[93] Bu beklentiler ve kaygılar arasındaki karmaşık dans, Amerikan askerî işgalini ve Nazi Almanya'sı sonrasının demokratikleşmesinin en kritik ilk aşamasını şekillendirdi.

Savaş sonrasının militarize evlilikleri uluslararası ABD-Asya politikalarının yeniden biçimlendirilmesinde de rol oynadı. 1945-1990 yılları arasında, 200.000'den fazla Asyalı ve Pasifik Adalı kadın, denizaşırı ülkelerdeki ABD askerleriyle evlendi. Bu kadınların çoğu, kocalarının görevleri tamamlandıktan sonra onlarla birlikte ABD'ye göç ettiler.[94]

Amerikan kadın hareketinin ikinci dalgasının ortaya çıkmasıyla birlikte, bazı Amerikalı erkek askerler, Asyalı kadınları, gitgide daha iddiacı olarak algıladıkları Amerikalı kadınların cazip birer karşıtı olarak görmeye başladılar. Kendi doğal ka-

---

92 John Willoughby, "Almanya'nın İşgalinin İlk Yıllarında Amerikan Askerlerinin Cinsel Davranışları", *The Journal of Military History*, no. 62 (Ocak 1998): 155-74.

93 Gertrude Stein'ın yazdığı, onun ve Alice B. Toklas'ın, savaş sonrası Fransa'daki Amerikan erkek askerlerle yaptıkları söyleşilere dayanan, pek tartışılmamış bir kitap, bu erkeklerin yerli kadınlarla flört etmeye ve yurtlarına döndüklerinde kendilerini bekleyen evliliklere ilişkin kimi umutlarını, endişelerini ve hayallerini ortaya koyar. Bkz. Gertrude Stein, *Brewsie and Willie* (New York: Random House, 1946). Bu şaşırtıcı kitaba dikkatimi çektiği için, Emory Üniversitesi'nden Julie Abraham'a teşekkür borçluyum.

94 Uma Narayan, "'Posta Siparişi' Gelinler: Göçmen Kadınlar, Eviçi Şiddet ve Göçmen Yasası", *Hypatia* 10, no. 1 (Kış 1995): 106.

dınlık tasavvurlarına bir dayanak bulma ihtiyacı içindeki bu erkekler, Asyalı kadınları yumuşak başlı ve uysal, biraz masum, biraz "Susie Wong" olan, erkeklerini hoşnut etmeye hevesli kadınlar olarak hayal ediyorlardı.[95] Bu tür basmakalıp imgeleri besleyen erkekler, Asyalı kadınlık biçimlerinin de tarihsel olarak Amerikalı muadilleri kadar dinamik olduklarını hiç hesaba katmamışlardır. Söz konusu erkeklerin çoğu Kore, Japonya, Filipinler ya da Tayland'daki feminist hareketlere de dikkat etmemişlerdir. Bu Amerikalı asker kocalar bir bakıma konuşlandıkları Asya ülkelerinin sivil erkekleriyle, tarih dışında varolan Asya kadınlığı ve yabancı ithali feminist politikalar gibi basmakalıp bazı fikirleri paylaşıyorlardı.

Asyalı-Amerikalı kadın sosyal görevlileri, Amerikan askerlerinin Asyalı karılarının, pek çok asker karısının yaşadığı soyutlamayla, marjinalleştirmeyle ve şiddeti iyice büyüten, korkutucu sorunlarla yüz yüze olduklarını bildirmişlerdir. Kadın grupları, askerî Papazlar Dairesi ve Amerikan Kızılhaçı'nın koalisyonu 1976'da bir araya gelerek ABD Askerlerinin Asyalı Eşlerinden Sorumlu Ulusal Komite'yi kurdular. Temel meseleleri, Asyalı asker eşlerinin, asker ya da emekli asker kocalarının elinde yaşadıkları fiziki istismar vakalarındaki artışlardı.[96]

EVİÇİ ŞİDDETİN MİLİTARİZE EDİLİŞİ: BOŞ BİR ÇABA MI?

Amerikan feminizminin ikinci dalgasının mücadelelerinin, ülkenin askerî bürokrasisini çevreleyen duvarlara nüfuz etmesi için, neredeyse bir on yıl geçmesi gerekecekti. Eviçi şiddete işaret eden ilk rapor, 1979 tarihli ABD ordu baş müfettişinin raporu oldu: "[Amerikan] asker ailelerinde dayak yiyen kadın-

95 Bok-Lim C. Kim, Amy Izuno Okamura, Naomi Ozawa ve Virginia Forrest, "Gölgedeki Kadınlar: ABD Askerî Personelinin Asyalı Eşleriyle Çalışan Hizmet Sağlayıcılar İçin Bir El Kitabı" (ABD Askerlerinin Asyalı Eşlerinden Sorumlu Ulusal Komite, La Jolla, Calif., 1982), 15.

96 Koalisyon ilk idari birimini La Jolla, California'da kurdu. Ayrıca bkz. Narayan, "'Posta Siparişi' Gelinler." Ayrıca bkz. Amerikan askerlerinin eşleri olarak ABD'ye göç eden bazı Koreli kadınların deneyimlerinden yola çıkan bir belgesel film: *The Women Outside* (Third World Newsreel, 1996)

larla ilgilenen sosyal görevliler ve diğer kişiler, ordunun baskıcılığı, eğitimde fiziksel güce başvurması ve sürekli taşınmaların ve ayrılıkların yarattığı gerilim nedeniyle askerlik hizmetinin, muhtemelen eviçi şiddete, diğer mesleklerden daha fazla teşvik ettiği konusunda fikir birliği içindeler. Bunun yanı sıra sivil halk içinde, birlikte yaşadıkları kadını fiziksel istismara maruz bırakma olasılığı en fazla olan erkekler daha önce askerlik görevi yapmış olanlar."[97]

ABD askerî yetkilileri kuşaklar boyunca, komutaları altında eviçi şiddetin yaygın biçimde gerçekleştiğini kabullenmeyi ya da kayıtlara geçen "münferit" olaylarla ilgili herhangi bir sorumluluk üstlenmeyi reddetmişlerdi. Askerî sosyal görevliler, papazlar, emniyet güçleri, psikiyatrlar ve doktorlar, üs komutanlarıyla el ele vererek, askerî eviçi şiddetin çevresinde bir sessizlik perdesi örmüşlerdi.

Asker aileleri içindeki şiddete dair sessizlik 1980'lerde ABD'de sivil kadın hakları hareketlerinin birleşmesi ve ordu istihdam yetkililerinin, daha yüksek oranda gönüllü askeri orduda kalmaya ikna etme çabalarını boşa çıkaran etkenler konusunda daha tarafsız olma ihtiyacı duymalarıyla birlikte bir ölçüde delindi. Ordu içindeki eviçi şiddeti bir tartışma konusu haline getirme yönündeki ilerlemelere rağmen, militarize bir evlilikte, bir kadını şiddetle kendi kendine başa çıkmaya yöneltecek saikler halen mevcuttur. Genellikle kadının, kötü davranışlara sahip de olsa asker kocasına bağımlılığını pekiştiren şey, tam da askerî yaşamın karakteridir. Araştırmacı Doreen Lehr, 1991'de Körfez Savaşı'nın en yoğun günlerinde, ABD Hava Kuvvetleri'nden on iki asker eşiyle yaptığı görüşmelere dayanarak şu sonuca vardı: "Devingen ve istikrarsız askerî dünyada, karı-koca arasındaki ilişki, asker karısının belki tek devamlı ilişkisi olabileceğinden, sivil yaşamda olduğundan daha önemli olabilir... Asker karısı başlıca geçim kaynağı olan bu temel ilişkiyi tehlikeye atmaktan kaçınmak için en aşırı şeylere katlanabilir."[98]

97 Bok-Lim C. Kim vd., "Gölgedeki Kadınlar" içinde alıntılanmış, 53.

98 Doreen M. Lehr, "Ordunun Tavan Arasındaki Deli Kadın", 89.

Savunma Bakanlığı'nın kendi raporlarına göre, doğruluğu kesinleşmiş olan eşlere kötü muamele vakalarının sayısı 1988'de bin ailede 12 iken, 1993'te bu sayı, binde 18.1'e çıktı.[99] Bürokratik alarm zillerini çaldırma çabasındaki asker aileleri avukatları, bu sayıları ürkütücü istatistikler biçiminde yorumladılar: "Haftada ortalama bir çocuk ya da eş, üniformalı bir aile üyesinin elinde ölmektedir."[100]

Bu artış eğiliminin nedenleri tartışmalara konu olmaktadır. Bazı yetkililer asker aileleri içindeki şiddet olaylarının artmadığı fikriyle teselli bulmaya çalışmaktadır; artan yalnızca kamu bilinci ve kadınların şiddeti haber verme alışkanlığıdır. Ancak bu argüman, söz konusu binde 18.1 şiddet uygulayan koca sayısının on yıllardır aynı olduğunu ima etmektedir. Bu çağdaş askerî yaşam için hiç de güven verici bir tablo değil. Savunma Bakanlığı içinde ve dışında görev yapan avukatlar, askerlik hizmetini (ve bir askeri ailevi bakımdan destekleme işini) gitgide daha stresli hale getiren Soğuk Savaş sonrasının Amerikan silahlı kuvvetlerindeki yapısal değişimlere –özellikle de ordunun küçültülmesinin yarattığı kaygıların tırmanması ve daha uzun süreli denizaşırı görevlerin neden olduğu gerilimlere– dikkat çekmektedirler. Sözgelimi kendisi de bir ordu emeklisi ve Pennsylvania'daki Marywood College'da Askerî Aile Enstitüsü başkanı olan Peter Mc Nelis, askerî personel ve eşleriyle ilgili şu yorumu yapmıştır: "Konuştuğunuz herkes size, gergin ve sistemin hayal kırıklığına uğrattığı bir kişi olduğu hissini veriyor."[101]

Resmî organların ilgisi en çok da, en düşük rütbedeki genç erkek askerler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Karısını dövmenin (ve çocuk istismarının), tam da evliliğin getirdiği ek sorumluluklarla başa çıkmayı öğrendikleri bir dönemde, kendi doğup büyüdükleri yerdeki yakınları ve dostlarından uzakta yaşayan askerlerle sınırlı olduğu fikri, yine bürokratik olarak avutucu-

99 Eric Schmitt, "Ordu, Aile İçi Şiddette Artışı Dindirmek İçin Mücadelede", *New York Times*, 23 Mayıs 1994.

100 *A.g.e.*

101 *A.g.e.*

dur. Oysa şiddeti önleme programlarında çalışan insanların topladıkları tanıklıklara dayalı bulgular, hikâyenin o kadar umut verici olmadığını gösteriyor. Kuzey Carolina, North County'de, Fort Bragg civarından gelen personele destek vermeye çalışan bir sivil müdafaa projesinin başkanı şu uyarıda bulunmuş: "Burada her rütbeden insan görüyoruz, çünkü aile şiddeti mevki ayrımı tanımıyor... Bu, toplumumuzda fırsat eşitliği gözeten bir bela."[102]

Asker ailelerinde yüksek orandaki şiddetin olası nedenlerinden biri, politik karar organlarının oturumlarında nadiren tartışılıyor. Bir erkeğin erkeklik duygusunun militarize ediliş sürecinin doğası, yalnızca bir düşmanı vurmasını kolaylaştırmakla kalmaz; aynı zamanda onu, kendi evi içinde gerilimin yükseldiği durumlarda, şiddete yönelme konusunda daha az dirençli hale getirir. Bu olası nedenle kararlı biçimde mücadele etmek, her orduyu, asker sayısını azaltmanın yarattığı gerilimlerden, genç erkek askerlerin akrabalarından coğrafi olarak ayrılmasından daha da derinlere inmeye zorlayacaktır. Bu olası nedenin –militarize erkekliğin doğası– ciddi biçimde tartışılması, bir başka insanı koruyup kollama ve var etme amaçlı bir toplumsal rolle, devlet adına şiddet uygulamak için tasarlanmış bir mesleğin potansiyel bağdaşmazlığıyla yüzleşmeyi getirecektir.

1996'da ABD Kongresi, ülke çapında eviçi şiddetin oranlarını değilse de, en azından sertliğini azaltmaya yönelik bir kanunu kabul etti. Eviçi kötü muamele suçundan hüküm giyen kişi, yeni yasaya göre, silah ruhsatı almaktan men edilecekti. Ancak Amerikan politikalarında âdet olduğu üzere, Kongre temsilcileri Savunma Bakanlığı'nın, ordunun bu kanunda istisnaî muamele görmesi ve personelini yeni kanuna uyumlu hale getirmesi için orduya fazladan on üç ay süre tanınması yönündeki ısrarına boyun eğdiler.[103] 1997 sonunda, söylentilere göre Pentagon yetkilileri hâlâ uyum göstermemiş ve hatta, üniför-

102 William Duke, *A.g.e.*'de alıntılanmış.

103 Bu bilgi, Ulusal Halk Radyosu Savunma Bakanlığı Uzmanı Martha Radditz'in *Morning Edition* programındaki bir haberine dayanıyor, Ulusal Halk Radyosu, 23 Ekim 1997.

malı personelden yüzde kaçının eviçi şiddet suçundan sabıkası olduğunun hesaplanması için bir araştırma bile başlatmamıştı. Bunun yerine her askerden kendisinin böyle bir sicili olup olmadığını dürüstçe söylemesini isteyen bir ankete bağlı kalmaya karar vermişlerdi. Soruya olumlu yanıt veren tüm askerlerden, bundan sonra tabanca ve tüfeklerini teslim etmeleri istenecekti. Yine de söz konusu askerler, askerlik görevleri sırasında ölümcül silahları kullanabileceklerdi.

Eviçi şiddeti azaltmaya yönelik samimi çabaları baltalayan şey, eviçi şiddet meselesinin militarizasyonunun ta kendisi olabilir: Yeni eviçi şiddeti önleme politikasının başarısının mutlak ölçütü hâlâ, bu politikanın, ordunun kendi işleyişi açısından ne anlama geldiğidir. Şiddet kullanan askerlerle evli kadınların hakları ikincil değerdedir. Pentagon'un Aile Politikası Müdürlüğü'nde üst düzey bir yetkili olan Linda Smith, bölümün kurumsal mantığını ayrıntılarıyla tanımlamış: "Ordunun yardım servisi üyeleri ve aileler tarafından sağlanan önleyici programlar, onların kişisel yaşamlarını düzene sokar ve bu da elbette onların ve gözetmenlerinin görevlerini yerine getirmeye yoğunlaşmalarını sağlar."[104]

Kanada ordusunun eşlerine kötü muamele eden askerlerin cezalandırılmasına ilişkin –resmî politikasına karşı– yakın dönemdeki uygulamalarını ele alan bir araştırma, eviçi şiddet meselesinin militarizasyonunun karmaşık sonuçlarına ışık tutuyor: "[Silahlı kuvvetler] üyesi, kendi birimi tarafından değer verilen biriyse, ordu onun, işi dışındaki saatlerde nasıl davranışlar gösterdiğini bilmek istemez ve bunu asla öğrenmemek için kendince birtakım yöntemlere sahiptir."[105]

104"Aile Politikası Müdürlüğü Asker Ailelerinin İhtiyaçları Sorununu Ele Aldı", *Military Family* (Bahar 1996): 3.

105 Harrison ve Laliberte, *No Life Like It*, 187. Deborah Harrison, Fredericton, Kanada'daki Muriel McQueen Ferguson Aile İçi Şiddet Araştırma Merkezi müdürü olmuştur. Kanada'nın en büyük askerî üslerinden biri New Brunswick'te yer aldığı için, Merkez, asker ailelerinde eviçi şiddeti üzerine araştırmaları, başlıca projelerinden biri haline getirmiştir. 1996'da, Afrikalı kadın hakları savunucularından oluşan bir koalisyon grubu, bir asker eşinin şiddet suçlamalarının değerlendirilmesinde benzer militarize koşulların kışkırtma-

FEMİNİSTLER VE MİLİTAN ASKER EŞLERİ

Pek çok Amerikalı kadın hakları savunucusu, ordunun eviçi şiddetin varlığını kabullenmek zorunda kalmasını, bu güçlü devlet kurumunu eleştirmek için fırsat olarak gördü. Amerikalı feministlerin, eviçi şiddettin engellenmesinin Pentagon ve yerel üs komutanlarının gündemine girebilmesi uğruna askerî politika yetkilileriyle yarı-işbirlikçi ilişkilere girme konusunda, Britanyalı şiddet karşıtı muadillerinden daha istekli oldukları anlaşılıyordu. Dayak yiyen kadınların korunması hareketinde faaliyet gösteren Britanyalı kadınlar, devlete karşı daha güvensizdiler ve belli politikaları kendi amaçları için kullanmanın risklerine ilişkin daha çok kaygıya sahiptiler. Bu farklılıklar, feministlerin hâlâ ataerkil bir devletle bir amaç için ilişki kurmanın bedelleri, kazanımları ve riskleri konusundaki değerlendirmelerinin, ülkeden ülkeye –ve aynı ülke içinde mücadele eden feministler arasında– büyük çeşitlilik gösterebileceğinin bir işaretidir. Her ne kadar, stratejik çözümler farklılık gösterse de, kadın hakları savunucularının, devlete ne zaman ve ne şekilde angaje olunacağına ilişkin, geçmişte ve bugün yaptıkları yoğun tartışmaların konuları ortaktır. Devletin askerleriyle evli olan kadınlara destek sağlanması, süregelen bu feminist tartışmanın alanlarından biridir.

Ordunun asker eşlerine yönelik tutumu ve politikalarındaki çelişkiler keskinleştikçe, bazı asker eşlerinin özerkliklerini ilan etmeleri ve siyasi olarak örgütlenmeye başlamaları için bir alan açılmıştır. Onlar bunu genellikle, örgütlü sivil feministlerle açık herhangi bir bağlantıya girmeksizin yürütmüşlerdir.

---

sıyla, uluslararası bir "Eylem Alarmı" işareti yolladı. Senegal'in Kadınlar ve Hukuk Projesi ile Afrika Entegre Kalkınma İçin İletişim Ağı Hukuki Enformasyon Merkezi adlı iki örgüt, Senegalli üst rütbeli bir subayın karısı tarafından öne sürülen suçlamaların, devletin, bir askerî subayının kamuoyunda küçük düşürülmesinden kaçınmak istemesi nedeniyle, Senegal otoriteleri tarafından görmezden gelindiğini öne sürdüler; yani, herhangi bir kadının suçlamasını değerlendirmede kullanılacak ölçüt ordunun iyiliğiydi. "Eylem Alarmı", İslam Hukukunda Yaşayan Kadınlar (WLUML), Grabels, Fransa, 25 Temmuz 1996. WLUML, kadın grupları tarafından yapılan sivil eylem çağrılarının uluslararası ortama taşınmasında düzenli olarak hizmet vermektedir.

Çoğu ülkede bu iki grup kadın arasındaki ilişkiler, en iyi haliyle sıkıntılıdır. Asker eşlerinin genelde benimsediği fikre göre sivil feministlerin çoğu bu kadınları, militarizmin ve dolayısıyla pek çok feministin kendini yıkılmasına adadığı ataerkilliğin işbirlikçileri olduklarına kesin gözle bakacak kadar, ordunun ayrılmaz bir parçası olarak görürler. Sivil feministlerin çoğu ise, ya asker eşlerini siyasi bir kategori olarak bile "görmez" ya da askerlerle evlenen kadınları, örgütlü desteğe değmeyecek kadar siyasi bakımdan yalıtılmış ve politik bilinçten yoksun olduklarını düşünürler.

Orduyla arasında kültürel ve bürokratik olarak en fazla mesafe bulunanların –askerlerin dul ya da boşanmış eşlerinin– siyasi örgütlenmeye öncülük etmiş olanlar içinde yer almaları pek şaşırtıcı olmasa gerek. Zira bu kadınların şikâyetleri ve örgütlenmeleri, halihazırda kocalarının askerî kariyerlerine zarar veremez ve dolayısıyla bunlar, yüksek rütbeli subayların askerlik görevine "uygun" evlilik tanımlarının denetim alanı dışındadırlar. Yine de hareket alanına sahip olmak başarıyı garantilemez.

Sözgelimi üç Avustralyalı pilotun dul eşleri, kocalarının üstlerinin ilgisizliğini eleştirdiler. Kocalarının 707 tipi uçağının 1993'te geçirdiği kazanın ardından kadınlar, ordu kurumunun kendilerine karşı ilgisiz ve şaşırtıcı bir tavır içinde olduğunu öne sürdüler. Dullara verilen destek yok denecek kadar azdı: "[Kocalarımız] gömülür gömülmez, adeta gözden ırak, gönülden ırak hale geldiklerini gördük."[106] Bu küçük hikâyede önemli olan nokta, üç asker eşinin ordunun kendilerine karşı tavrını eleştirmeleri değil, eşlerin bu hoşnutsuzluklarından ulusal medyayı haberdar etmiş olmalarıdır. Böylelikle kendi ülkelerinin ordusunun meşruiyetini tartışmaya açmışlardır.

Asker dulları hem militarizm için ideolojik bir nimet hem de ordunun kendisi için bir yük olabilmektedir. Dullar "en yüce fedakârlığın" sembolleri olarak kullanılabilir. Bir hükümet ülkedeki tüm kadınları, her bir asker duluyla ya da yaşlı anneyle

106 "Dullar Kendilerine Yönelik Muameleden Şikâyetçi", *Sydney Morning Herald*, 19 Ekim 1993.

özdeşleşmeye teşvik ederek, devletin askerlerini, tüm kadınların desteğini hak eden "oğullarımıza" dönüştürmeye çalışabilir. Birinci Dünya Savaşı döneminin Kanada'sında, tamamını erkeklerin oluşturduğu hükümet, 1917 yılında diğer tüm Kanadalı kadınların oy kullanma hakkını engellemeyi sürdürürken askerlerin kadın yakınlarına oy hakkı tanıdı. Bundan bir yıl sonra, tamamı erkek Belçika hükümeti, yine kendi savaş girişiminde kadınları seferber etme çabasıyla, kocaları ve oğulları savaşta öldürülmüş olan kadınlara oy hakkı verdi. Bir kuşak sonra Mussolini'nin faşist İtalyan rejimi, ölen askerlerin dul eşlerine ve annelerine özel bir statü tanıdı. İsrail hükümeti de kocalarını ya da oğullarını ülkenin girdiği savaşlarda kaybetmiş olan kadınlara özel devlet yardımı bağlamaktadır.[107]

Bununla birlikte asker dulları masraflıdırlar ve çoğu zaman siyasi bakımdan idareleri güçtür. 1980'lerde Arjantin askerî rejimi, Falkland Savaşı'nın dullarının yarattığı güçlüklerle karşı karşıya kalmıştı. Rejim dulların ve gazilerin, kamuoyunun gözü önünden uzakta, sessizce duracaklarını ummuştu.[108] Britanyalılar Falkland Savaşı'ndaki zaferlerinin ardından çarpışmada öldürülen 247 askerin ve tüccar gemicinin dul eşleri için özel bir Güney Atlantik Fonu kurdu. Söz konusu fon yalnızca Britanyalıların militarist azametinin değil, aynı zamanda askerî emeklilik yardım sisteminin yetersizliğinin de göstergesidir. Bu fonun oluşturulması Kuzey İrlanda'da öldürülen Britanyalı askerlerin dul kalan eşlerine verilen tazminatların yetersizliğinin ve adaletsizliğinin de sorgulanmasına yol açtı.[109]

---

107 Joni Seager, "Oy", *The State of Women in the World: An International Atlas* (New York: Penguin Books,1997), 1917'de, daha da önce oy hakkını kazanan ilk Kanadalı kadınlar, Kanada ordusunda hemşirelik yapanlardı. İtalyan faşistlerinin kadınlara yönelik, yer yer oldukça yanıltıcı biçimde çelişkili politikaları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Victoria DeGrazia, How Fascism Ruled Women: Italy, 1922-45 (Berkeley: University of California, 1992).

108 New York Times, 13 Ağustos 1982.

109 "Falklands Fonu: Ölümde Bile Eşitsizlik", *The Economist*, 7 Ağustos 1982. Myna Trustram, "Evlilik ve Kendi Vatanında Britanya Viktorya Ordusu içinde, farklı savaşlara eşlik eden Britanya'nın hayırsever yardım fonlarının çeşitlemelerini ele alıyor, 311.

Bazı savaşlarda dul kalan kadınlar, başka bazı savaşlarda dul kalanlardan daha mı değersizdirler?

Eylemci asker dullarına çok yakın bir başka grup, kocaları (ya da oğulları) askerlikten zarar görüp ordu tarafından kendi başlarının çaresine bakmaya –ya da daha sıklıkla, ailelerindeki kadınların bakımına– terk edilmiş olan ve kendilerini ihanete uğramış hisseden kadınlardır. Nitekim Körfez Savaşı ertesinde çok sayıda Amerikan askerinin, Ortadoğu'daki savaşa katılmalarıyla ilişkili olduğu anlaşılan sayısız sağlık sorunuyla güçten düştüklerini anladıkları bir dönemde, "Körfez Savaşı sendromu"na yönelik eylemci örgütler olarak anılmaya başlanan örgütlenmelerin pek çoğuna öncülük edenler kadınlar oldu. Bu örgütler para topluyor, medyanın ilgisini üzerlerine çekiyor, kongrenin ve Gaziler Kurulu'nun duruşmalarında tanıklık ediyor ve bilimsel bilgiler topluyorlardı. Bunlar askerlerin kadın yakınlarını açıkça seferber ettiler ve bu kadınların Amerikan askerî politika oluşturma sürecinin kurbanları değil, failleri haline gelebilmeleri için önerilerde bulundular.[110]

Orduyu eleştirmek üzere örgütlenen diğer kadınlar ise eski eşlerdir. EXPOSE (Eşitlik İçin Askerlerin Eski Eşleri), Mayıs 1980'de "Eski asker eşlerine, boşanma durumunda –özellikle de uzun süren evliliklerde– ordu yardımı kaybının neden olduğu adaletsizliklerin giderilmesi için kanunlara ihtiyaç duyulduğuna dair kongre üyelerini uyarmak" ve "eski, şimdiki ve gelecekteki asker eşlerini, Üniformalı Kuvvetlerin bir üyesinden boşanmaları halinde, eş yardımlarına ne olacağı konusunda" eğitmek amacıyla kurulmuştu.[111] Geçmişte Amerikan askerî kurumu boşanmaları hoş karşılamıyordu. Reagan dönemine gelindiğinde bu kadınlar, "–üç dört yıldızlı generaller de dahil– tüm apoletliler boşanıyorlar" diyerek kızgınlıklarını dile getirdiler.[112] EXPOSE'un seferberlik ve lobi faaliyeti çabala-

110 Boston bilim muhabiri Madeleine Drexler'a, bu bilgi için teşekkür borçluyum. Kadınlar tarafından yayımlanan bültenlerden biri de, *The Veteran's Voice*, der. Gina Whitcomb, yayımlayan: Çöl Fırtınası Vakfı, Oklahoma City, Okla.

111 EXPOSE bülteni, Şubat 1982.

112 *A.g.e.*

rına öncülük eden kadınlar, gruplarının 1980'de bir düzine kadın iken, 1982'nin ortalarında 3000 kadına ulaşmasından cesaret alıyorlardı. Bir generalin eski eşi, süreci hızlandıran şeyin ABD Yüksek Mahkemesi'nin 1980 tarihli *Mc Carty* hükmü olduğunu söylüyordu. Mahkeme asker emekliliği yardımları (emekli maaşları, üs dükkânlarında alışveriş ayrıcalıkları, sağlık yardımları) olan bir erkeğin, bu yardımları tamamen denetiminde tuttuğuna ve herhangi bir boşanma durumunda, dul eşiyle bunları paylaşmak zorunda olmadığına hükmetmişti. Emeklilik yardımları, askerî kariyer sahibi birinin başlıca mal varlığını teşkil ettiğinden, bu hüküm askerlerin boşandıkları eşlerini daha en başından nafakasız bırakıyordu.[113] Karara en çok öfkelenen kadınlar, emekliliği öncesindeki yirmi yıllık hizmet döneminin büyük kısmını kocalarıyla evli kalarak geçirenlerdi. Bunlar kocalarının kariyerini ilerletmek için çalışmış; üsteki gönüllü işlerde istihdam edilmiş; kocaları devlet için savaşmaya gittiğinde "ocaklarının sönmemesi için" çaba göstermişlerdi. Tüm bu çabaların hiçbir değeri yok muydu? Kadınlardan biri, eylemciliğini şöyle açıklıyor: "Daima çekingen biriydim; taşınırken evi idare edip bir subay eşinden beklendiği gibi misafirlerimi ağırlıyordum. Kocam tuğgeneral olarak emekli oldu. Hiçbir zaman aktif olmayıp daima onun yardımcısı konumunda kaldım. Otuz bir yıllık hizmetten sonra kocam beni boşadı ve iki ay önce tanıştığı daha genç bir kadınla evlendi. Şimdi tüm yardımlarını o kadın alıyor. Buna çok içerledim ve bunun için mezara kadar uğraşmaya hazırım. Kendini yapayalnız hisseden, boşanmış, hak ettiğimiz tüm yardımlardan mahrum bırakılmış öteki kadınlar da öyle: Artık kendimizi bir grubun parçası olarak görüyoruz."[114]

Kongrede lobi faaliyeti becerilerini geliştiren ve Washington

113 EXPOSE üyesinin yazarla yaptığı konuşmadan, 15 Mart 1982. Temmuz 1982'de, ABD Temsilciler Meclisi, boşanma ve askerlere yönelik yardımlar sorununu yeniden devlet mahkemelerine yönlendiren, Üniformalı Hizmetler Eski Eşlerin Korunması Kanunu'nu kabul etti. Yasanın başlıca destekçilerinden Kongre Temsilcisi Patricia Schroeder, o ana dek, EXPOSE'dan kadınlarla yakın bir temas içinde olmuştu. Bkz. *New York Times*, 29 Temmuz 1982.

114 EXPOSE üyesinin yazarla yaptığı konuşmadan, 15 Mart 1982.

merkezli Kadınlara Adalet Eylem Birliği'nin desteğini kazanan eski eşler, yalnızca eşlerinin kariyerlerine değil, ordunun kendisine de katkı sağladıklarına ve boşandıklarında, asker kocalarının askerî emeklilik yardımlarının bir kısmını hak ettiklerine, Beyaz Saray ve Senato Silahlı Kuvvetler Hizmet Komitesi'ndeki Demokrat çoğunluğu ikna ettiler. Coloradolu temsilci Patricia Schroder, 1980'lerdeki bu siyasi zafer kadar, daha sonraları ordudaki cinsel taciz ve kadınların çarpışma görevlerine kabul edilmesi konulu kongre tartışmalarında da çok önemli bir rol oynadı. Eski eşlerin yürüttüğü lobi faaliyetleri, yalnızca *McCarty* kararının ertelenmesini değil, Savunma Bakanlığı'nın, silahlı kuvvetler personelinin eş ve çocuklarından söz ederken "ordunun bakmakla yükümlü oldukları" yerine "asker ailesi üyeleri" tabirini getirmesini de sağladı. Eylemlerin yoğunlaştığı aynı on yıllık dönemde, asker eşleri ve eski asker eşleri Pentagon'u, üst rütbelilere asker eşlerinin davranışlarını değerlendirmeleri için özel çağrıda bulunan askerî personel değerlendirme raporları paragrafından vazgeçmesi ve yine bununla yakından ilgili olarak, erkek ordu subaylarının eşlerinin, kocası üs komutanı rütbesine ulaşıncaya dek, tam zamanlı herhangi bir işte çalışmayı bırakmasını dayatan alışıldık uygulamayı durdurmaları yönünde, Savunma Bakanlığı'nı, komutanlara çağrıda bulunan resmî talimatlar vermeye zorlaması için ikna ettiler.[115] Asker eşlerine yönelik zihniyet ve uygulamalar, bu zaferler sonucu köklü bir değişime uğramadı, ancak ordunun eşlere karşı tutumunda yüzeysel değişimler gerçekleştirme konusunda bile gösterdiği direniş bu başarıların hiç de boş olmadığını düşündürüyor.

1980'lerde gelişen asker eşleri örgütlerinin en açık sözlü ve kamuoyunda en çok yankı yapanlarından biri, küçük bir Kanadalı asker eşleri grubu tarafından oluşturulmuştu. Örgütün kurucuları, diğer Kanadalı sivil yurttaşlar için geçerli haklara

115 O zamanın Kadınlar ve Kadınların Eşitliği Eylem Birliği Askerî Projesi müdürü Carolyn Becraft, Temsilciler Meclisi Askerî Personel ve Tazminat Konulu Silahlı Kuvvetler Alt Komitesi önündeki ifadesi, Washington D.C., 1 Ekim 1987; *New York Times*, 20 Mart 1988.

kendilerinin sahip olmadıklarını neredeyse tesadüf eseri öğrenmeleri üzerine, politize olmuşlardı. Kocalarının üs komutanı onlara, kocaları ordu mensubu olduğundan, daha iyi diş sağlığı hizmetleri talep eden bir dilekçeyi kapı kapı dolaştırmak gibi sıradan yurttaşlık eylemlerini yürütemeyecekleri bilgisini vermişti. Bu kadınlar resmî bir örgüt oluşturmak ve sorunlarını ulusal kabineye yansıtmak amacıyla bir araya geldiklerinde, kendilerine kısaltması bir mesaj içeren bir isim seçtiler: Ordu Mensupları Eşlerinin Kurumsal Birliği –OSSOMM– üyeleri tarafından "awesome" [korku uyandıran – ç.n.] olarak telaffuz ediliyordu.[116]

Bir ordunun kadınlara yönelik politikalarını değiştirmeye yönelik pek çok girişimde olduğu gibi, eylemcilik de askerî kurumla daha içli dışlı bir ilişkiyi gerektirmişti. Kanada ordusu Amerikan muadiline benzer biçimde, başlangıçta eşlerin mücadelesini görmezden gelmeye çalıştı, daha sonra onlardan, eril askerî kültürü rahatsız etmeyecek bir politikaya dönüştürülebilecek fikirler alma çabasına girdi. Böylelikle OSSOMM'un New Brunswick'te bulunan bir askerî üsteki faaliyetlerine ilişkin çalışma, bir yandan grubun çeşitli fikirleri benimsenirken, bu fikirlerin uygulamaya geçirilmelerinde OSSOMM'un kendi üyelerinin katılımdan gitgide dışlandıklarını gösterdi. Dahası asker eşlerinin halihazırdaki siyasi söylemle mücadele edecekleri daha geniş bir yurttaşlık alanı da oluşturulmamıştı. Kendi amaçları için kullanma, bürokratize etmeye dönüştü. Alet olmak istemeyen kadınlar dışlandı.[117]

Bu yeni militan asker eşleri, eski asker eşleri ve dullarının çoğu, henüz ordunun toplumdaki rolünü sorgulamamıştır. Bir başka deyişle, bu kadınların çoğu, militarizmi analiz etmede

116 Kendisi de asker eşi ve OSSOMM'un kurucularından olan Lucie Laliberte'e, örgütün kuruluşu ve daha sonraki faaliyetleriyle ilgili verdiği ayrıntılı bilgiler için teşekkür borçluyum. Ayrıca bkz. Harrison ve Laliberte, *No Life Like It*, 233-40.

117 Lynne Gouliquer, "Asker Eşlerinin İhtiyaçları ve Sorunları: Bir Taban Mücadelesi ve Devlet Üzerine Vaka İncelemesi", (uzmanlık tezi, Sosyoloji Bölümü, St. Thomas Üniversitesi, Fredericton, New Brunswick, 1995).

yetersiz kalmışlardır. Bunun yerine kadınların *ancak* erkek askerlerin askerî randımanını artırdıkları *sürece* ilgi, korunma, destek ve yardımları hak ettikleri yönündeki militarist fikre kafa tutmaktadırlar. Onların eylemciliği bir olguyu kavramalarıyla ortaya çıkmıştır: Ordunun kendi ihtiyaçları ile asker eşlerinin ihtiyaçları arasında bir seçim yapması istenirse, ikincisi feda edilebilir bir unsur –yalnızca feda edilebilir değil, aynı zamanda erkek askerlerin performansına ve nihayet tüm askerlik kurumunun misyonuna yönelik bir tehdit– olarak ele alınır. Pek çok kadın için bunu kavramak çok acılı bir süreç olmuştur.

Pek çok ülkede feministler, belalı bir sorun olan kadınların devletin sosyal yardımını kabulü –ve bunun için bastırması– sorunuyla uğraşırken siyasi açıdan zarar görmüşlerdir. Bu alandaki mücadeleden alınan teorik ve stratejik dersler, feministlerin asker eşleriyle ilgili daha net bir fikir oluşturmalarında yol gösterebilir. Asker eşleri devletin sosyal yardımlarına bağımlı kadınlara çok benzer: Barınakları, eğitimleri, tıbbi bakımları, çoğu zaman yiyecekleri ve hatta eğlenceleri devlet tarafından karşılanır. Hatta Theda Scokpol'un geçenlerde yaptığı bir araştırma, ABD sosyal yardım sisteminin köklerinin, Bağımsızlık Savaşı ve İç Savaş gazilerine yardımlar dağıtılması niyetiyle hazırlanan programlara dek uzandığını gösteriyor.[118] O halde, asker eşlerini ve sosyal yardım alan kadınları zıt gruplar olarak karşı karşıya getirmek hatalı olacaktır. Feministler birçok ülkede, devletin kadınlar üzerindeki denetimini yaygınlaştıran devlet sosyal yardım programlarına kuşkuyla yaklaşmayı öğrenmişlerdir; yine de devletlerin küçüldüğü 1990'lı yılların ortalarında pek çok eylemci kadın, onca kadının gündelik hayatlarını sürdürebilmek için bağımlı oldukları kamusal güvenlik ağını parçalayacak olan sosyal yardım ke-

118 Theda Skocpol, "Amerika'nın İlk Sosyal Güvenlik Sistemi: Sivil Savaş Gazileri İçin Devlet Yardımlarının Yaygınlaştırılması", *Social Policy in the United States* içinde, (Princeton: Princeton University Press, 1995), 72-135. Ayrıca bkz. Theda Skocpol, *Protecting Soldiers and Mothers: The Political Origins of Social Policy in the United States* (Cambridge: Harvard University Press, 1993).

sintilerini protesto etmenin doğru olacağını görmüştür.[119] Eğer feministler kendi ülkelerinin ordu kurumuna, asker eşlerine *daha fazla* ilgi göstermesi ve *daha fazla* hizmet vermesi için baskı yaparlarsa, bu girişim yalnızca, askerlerle evli kadınların militarizasyonunun daha da derinleşmesine mi hizmet eder?

Şu da bir gerçek ki, antimilitarizmi (yabancı ya da yerli olsun) feminist politikalarının ayrılmaz bir parçası haline getirmiş olan söz konusu sivil kadın eylemciler, asker eşleriyle ittifak kurmak ya da bunu sürdürmekte zorlanırlar. Kadının kocası katı bir dünya görüşüne sahip bir kurumla derin bir ilişki içindeyse ve o kadın, kocasının o kurum içindeki kariyer başarısından kendine bir çıkar sağlıyorsa, evlilik yaşamının getirdiği tecrübeler, bir kadının ideolojik görüşünü belirleyebilir. Nitekim askerlerle evli pek çok kadın, ordunun fikirlerini kendi fikirleri gibi benimser. Bu kadınlar barış hareketlerinde aktif olan feministler de dahil, bazı yurttaşlarını hem ülkenin ulusal güvenliğini tehdit eden hem de kocalarını ve hatta asker eşleri olarak kendilerini küçük düşüren kişiler olarak görmeye başlarlar. Ordudan bir askerle evli Britanyalı bir kadın olan Susan, 1980'lerin Greenham barış karargâhındaki kadınları, hiç de "kız kardeşler" gibi görmüyordu. Kocası Galler'deki görevinden henüz dönmüştü. Susan o zamana kadar ikisinin uzaklara gidip baş başa zaman geçirmelerini sabırsızlıkla beklemişti. Birdenbire kocasının birimi Greenham'da düzeni sağlamakla görevlendirilmişti. Susan'ın Greenham kadın eylemcilerine olan öfkesi çok katmanlıydı. Öte yandan Susan'ın hikâyesi aynı zamanda, antifeminist bir asker eşinin tam bir yurttaş olarak hayatını yaşama kapasitesinin sınırlarını gösteriyor:

---

119 Britanya'daki bu ikilemin tarihsel evrimine dair iyi bir tartışma, Elizabeth Wilson, *Women and the Welfare State* (New York ve Londra: Tavistock, 1977). Ayrıca bkz. Anna Coote ve Beatrix Campbell, *Sweet Freedom* (Londra: Picador, 1982); ve Zoe Fairbairn'in romanı *Benefits* (Londra: Virago, 1979). Devlet sosyal yardım programları tarafından kadınlara sunulan yardımlar ve tuzakların, uluslararasında karşılaştırmalar içeren değerli bir incelemesi, Linda Gordon, der., *Women, the State, and Welfare* (Madison: University of Wisconsin Press, 1990).

> Açıkçası Greenham Common'daki tüm o bencil kaltaklar, beni gerçekten deli ediyorlar... Bazılarımız [asker eşleri] kendi aramızda para toplayıp bir otobüs kiralamayı ve bir günlüğüne oraya gidip haklarında ne düşündüğümüzü onlara söylemeyi bile düşündük... Otobüs için rezervasyon yaptırma aşamasına gelmiştik ki, bir çavuşun eşi fikir değiştirip bu işe karışmamamızın daha iyi olacağını, asker eşlerinin oraya gidip kendi gösterilerini yapmalarının gazetelere kötü yansıyacağını söyledi. Aramızda biraz tartıştıktan sonra, gitmemeye karar verdik. Asker eşi olmak biraz da böyle bir şey; başkaları gibi istediğin şeyi yapma özgürlüğün yok: Bunun orduyu nasıl etkileyeceğini daima dikkate almak zorundasın.[120]

Askerlerle evli kadınlara ilişkin politikaların temelinde devletin, kocanın, asker eşinin ve feministlerin her birinin, şu soruya verdiği belirsiz yanıt yatmaktadır: Asker eşi kiminle evlidir? Araştırmacı Doreen Lehr'in keşfi bu konuda son derece aydınlatıcı. Clinton yönetimi sırasında ABD Çalışma Bakanlığı Kadın Bürosu'ndaki yetkililer, Lehr'in asker eşlerinin istihdam sorunları ile ilgili rakamları açıklaması üzerine, şaşırtıcı bir kayıtsızlık gösterdiler. Kadın memurlardan biri ona, "Ordu kendi başının çaresine bakar" dedi. Lehr şöyle aktarıyor: "Ona asker eşlerinin çok büyük çoğunluğunu sivillerin oluşturduğunu söylediğimde şaşırmış gibiydi."[121]

120 Tony Parker, *Soldier, Soldier,* (Londra: Coronet, 1987), 240.

121 Doreen Lehr, "Gerçek Kadınlar Üniforma Giyer mi? ABD'li Asker Eşi İçin Görünmezlik ve Sonuçları" (Uluslararası Araştırmalar Derneği yıllık toplantısında sunulan tebliğ, Chicago, Şubat 1995), 3. Ayrıca bkz. Doreen Lehr, "Asker Eşleri: Sessizliği Kırmak", *Gender Camouflage: Women and the U.S. Military*, der. Francine D'Amico ve Laurie Weinstein (New York: New York University Press, 1999).

6. Askerî Hemşirelik
Saygınlığın Kusurlu Denetimi

Sürekli ortak referans noktaları olarak kullandığımız ve hakkında bilmemiz gereken her şeyi bildiğimizi varsaydığımız, Sojourner Truth ya da Mary Wollstonecraft, Sappho veya Florence Nightingale gibi kişilikleri, zaman zaman dönüp tekrar, uzun uzun ve sorgulayarak düşünmemiz gerekir. Son zamanlarda Florence Nightingale'i ciddi olarak yeniden değerlendirmek durumunda kaldım. Bundan on yıl önce, bu Viktoryen öncü hemşire hakkında bilmem gereken her şeyi bildiğimi düşünüyordum. Şimdi ise bundan o kadar emin değilim.

Zihnimdeki Florence Nightengale imgesi eskiden gördüğüm resimli bir kitaptan kalmış olsa gerek. Florence Nightingale Kırım'da zarif, uzun Viktoryen elbisesi içinde, elinde bir fenerle, sakin ve kendinden emin, bir yaralı askerden diğerine gider. Uzakta top sesleri yankılanırken, adeta eteklerinin huzur verici hışırtısını duyar gibi olursunuz. Genç erkeklerden bazıları, hasta yataklarından kalkmış, tıraşsız yüzleri, yırtık üniformalarıyla, birbirleriyle sohbet etmektedir. Alınlarında az önce sarılmış bandajlar ya da kırık uzuvlarını havada tutan yeni yapılmış alçıları vardır. Daha kötü durumdaki diğer askerler, karyolalarına uzanmış ya da bu gezgin hastanenin duvarlarına yaslanmış, sabırla, fenerli kadını beklemektedirler.

Pek çoğumuzun zihnindeki çocukluktan kalma imge, cesur ama ölçülü bir kadın imgesidir. O hiçbir erkeğin karısı olmadığı gibi, bir ticari seks objesi ya da acınacak bir kurban da değildir. O erkekler arasında öncü bir kadındır. Ancak tüm bunlar Viktoryen bir hanımefendi olmasına engel değildir. Florence Nightengale'in askerî hemşireliği, devrimci olduğunu düşündürmeden gözü pek görünmeyi başarır.

Askerî hemşirelik, büyük titizlikle bize kadar aktarılmış olan bu ikonografik imgede, belli bir geleneksel kadınlık mefhumunu destekler; ona ters düşmez. Bu ikon Nightingale imgesini gerçek kabul etmeyi sürdürdüğümüz müddetçe her birimiz, hemşirelik politikalarının cılız imgelemini onaylamayı ve bir ordunun, erillik ve dişilliklerin çok katmanlı ataerkil düzenlemelerini eninde sonunda devam ettirecek biçimde, savaşmayı da içeren, kendi çoklu amaçları için, farklı kadınları farklı biçimlerde kullanmasını meşru kılmayı sürdürmüş oluyoruz.[1]

KAMP TAKİPÇİLERİNDEN KIRIM'A

Tıbbi bakım uzun yıllardır askerî planlamanın ve savaş dönemi tatbikatlarının bir parçası olagelmiştir. Her yaralı askerî terhis etmek ya da ordunun harcamalarıyla eğitilmiş ve beslenmiş erkekleri bakım yapılamadığı için savaş alanında ölüme terk etmek, komutanlar ve askerî politikacılar için göze alınamayacak kadar pahalı olurdu. Buna rağmen 19. yüzyıl ortalarına gelinceye dek, ordunun hemşirelik görevlerini yerine getiren kadınlar, arka planda kalmayı sürdürdüler, zira bunlar, daha yoksul sosyal sınıflardan geliyorlardı ve bu yüzden de, her savaş döneminde ele geçirilmiş diğer "yığınlar" gibi muamele görüyorlardı: Kısacası basit birer kamp takipçisi sayılıyorlardı. Dahası o zamanlar hemşirelik, resmî eğitim görmüş ve bir meslek çatısı altında örgütlenmiş bireyler bir yana, özel donanımlı bireyler tarafından yapılan bir iş olarak bile görül-

1 Hemşireliğin siyasi olduğu fikrinden yola çıkan, onun kültüraşırı yeni bir tarihi için bkz. Anne Marie Rafferty, Jane Robinson ve Ruth Elkan, der., *Nursing History and the Politics of Welfare* (Londra: Routledge, 1996).

müyordu; hemşirelerin oda hizmetçilerinden daha alt kademede oldukları düşünülürdü. İronik bir biçimde, bir yandan bu iki yaygın varsayım kadınların savaşa olan katkılarını görünmez ve karşılıksız kılarken, bir yandan da kadınların sağlık hizmeti görmesinin, askerî örgütlenme ve otoriteden, bugün olduğundan bir ölçüde daha bağımsız olması anlamına geliyordu. Kadınlar için, askerî hemşirelikte ilerleme, gitgide artan bir görünürlük, artan profesyonelleşme ve artan askerî denetim biçimini almış durumdadır. Bazı öncü hemşireler, bu yüzden, kadınların hemşireler olarak, erkek devlet adamlarından ve genel olarak halktan eksiksiz saygı –ve profesyonel ödüller– elde edebilecekleri bir süreç olarak gördükleri militarizasyonu içtenlikle bağırlarına basmışlardır.[2]

"İlerleme" her zamanki gibi, kadınların militarizasyonuyla karmaşık bir ilişki içinde olmuştur.

NIGHTINGALE'İN KIRIM MANEVRALARI

1656 Batı Hint Adaları seferinde Britanya kuvvetlerine komuta eden General Robert Venables sonraki dönemde askerlerin eşlerini, erkeklerine hemşirelik etmeleri için yanlarında götürmelerine izin verilmiş olsaydı, operasyonunun daha başarılı olacağını savundu: "Orduda, orada hazır bulunması ve erkeklere uygun olmayan hasta ve yaralılara yardım işini yürütmesi için, o cinsiyetin de olması gerekirdi. Sefere daha fazla kadın gitmiş olsaydı, şimdi olduğu gibi bakım ve refakatçi eksikliğinden dolayı çok sayıda kişi ölmüş olmazdı."[3]

---

2 Britanyalı hemşirelik öncülerinin, Birinci Dünya Savaşı sırasında hemşirelerin militarizasyonunu en üst düzeye çıkarma çabaları –ve bu çabalarının savaş sonrası uzantıları– hakkında ayrıntılı ve pek çok bakımdan şaşırtıcı bir çalışma için bkz. Pam Starns, "Britanya Sivil Hemşireliği Üzerinde Ordunun Etkisi" (doktora tezi, Tarih Bölümü, University of Bristol, Bristol, Birleşik Krallık, 1997). Ayrıca bkz. Pam Starns, "Militarizmle Savaş mı? İkinci Dünya Savaşı Sırasında Britanyalı Hemşireler", *War, Medicine, and Modernity, 1860-1945*, der. Roger Cooter vd. (Londra: Sutton Publishing Co. 1999).

3 Burton Hacker, "Erken Modern Avrupa'da Kadınlar ve Askerî Kurumlar: Bir Ön Araştırma", *Signs* 6, no. 4. (Yaz 1981): 657.

Bir yüzyıl sonra Britanyalı bir asker, Amerikan Bağımsızlık Savaşı boyunca karşılaştığı derbeder koloni askerlerinden söz ederek asilerin pasaklılığını yanlarında kadınlarının olmayışına bağlıyordu: "Evde oldukları zaman, kadın yakınları onları el ve yüzlerini yıkamaya, tertipli ve temiz olmaya zorlar; oysa şimdi, bu tür gözlemcilerin yokluğunda, üşengeç ve aldırışsız bir zihniyetin etkisiyle, sağlıklarını ihmal etmiş, pislenmiş ve edepsizlikle mizaçlarını zehirlemiş durumdalar."[4]

1800'lerin ortalarındaki Kırım Savaşı, pek çok Batılı erkek askerin kuvvetlerini ne şekilde örgütlemeleri gerektiğine dair düşüncelerinde bir dönüm noktası oldu. Tüm taraflarca yaşanan hayal kırıklıkları ve başarısızlıklar –dönemin basınında da bolca yer aldılar– Avrupa ordularının pek çoğunu, zührevi hastalıklar, fuhuş, evlilik ve kariyer konularında yeni düzenlemeler oluşturmaya sevk etti. Bu savaştan çıkarılan dersler, kadın ordu hemşirelerinin sınıfsal bileşiminde ve bürokratik statülerinde de çarpıcı değişimler yarattı. Askerî yetkililerin –hepsi değil ama– pek çoğunun Kırım Savaşı'ndan çıkardıkları derslerden biri, tıbbi bakımın askerî verimlilik için son derece kritik bir önem taşıdığı ve bu yüzden sıkı askerî denetime tâbi kılınması gerektiğiydi; bu iş artık sıradan –ve can sıkıcı biçimde bağımsız olan– kamp takipçilerine bırakılamazdı.

Bu dersin öğrenilmesi, pek çok askerî yetkili için hiç de kolay olmamıştı. Bunu onlara öğreten, inançları için mücadele eden bir reformcu olan Florence Nightingale'di. Nightingale eleştirilerinde öncelikle, geri kalmış ve küstah bulduğu erkek ordu ve tıp elitlerini hedef aldı. Ancak bunu yaparken daha önceleri 18 ve 19. yüzyıl Avrupa'sında, resmî bir ehliyete sahip olmaksızın zorlu askerî ve sivil tıbbi işlerin pek çoğunu üstlenmiş olan kadınların torunları olan alt sınıftan kadınları, bu işe uygun olmadıkları gerekçesiyle dışladı.[5]

---

4 *A.g.e.*, 662

5 19. yüzyılda Britanya'da hemşireliği şekillendiren toplumsal cinsiyetlenmiş sınıf dinamiklerinin tarihsel bir analizi için, bkz. Anne Summers, *Angels and Citizens: British Women as Military Nurses 1854-1914* (New York: Routledge & Kegan Paul, 1988).

Yılmaz bir mücadeleci olan Nightingale, yalnızca çocuk kitapları editörleri ve askerî tarih uzmanlarının huzurla andığı "fenerli hanımefendi" değildi. O hem daha kurnaz hem de daha karmaşık bir kişilikti. Nightingale engelleri aştı ve ataerkil düşmanlığı kışkırttı. Ancak kendisi de içerden biriydi. Britanya'nın iyi Halli İngiliz ailelerinden birinin üyesiydi. O ve kız kardeşleri, büyük sayfiye evlerindeki partilere gider, Avrupa'ya seyahat ederlerdi; hatta on üç yaşındayken Mısır'a bile gitmişti.[6] İsyankâr eğilimlerinin ilk işaretlerinden biri olarak evliliği reddetmesi, onun bulunduğu çevredeki akranları arasında tuhaf görülmüş olabilir; ancak onun toplumdan dışlanmış biri olduğunu söylemek doğru olmaz. Yüksek mevkilerde, Parlamento ve Kabine'de ve Whitehall'un bürokrasi koridorlarında, tanıdığı erkek yetkililer vardı. Kırım Savaşı patlak verdiğinde, Nightingale Britanya'nın en meşhur erkek doktorlarının adresi olan Londra'daki Harley Caddesi üzerinde bulunan yardım amaçlı sağlık ocağında, denetimcilik yapıyordu. Milli Savunma Bakanlığı'na, kendilerine hizmet etmeyi teklif etti. Aynı gün posta kutusunda, Milli Savunma Bakanlığı'nın üst düzey bir yetkilisi, Kabine üyesi ve Nightingale'in yakın arkadaşı olan Sidney Herbert'ten gelen bir mektup vardı. Herbert, onun Hıristiyanlık erdemlerine bağlılığından, hayırseverlik faaliyetlerinden ve idari yeteneklerinden etkilenmiş olduğundan, Kırım Savaşı'nda yardımlarını talep ediyordu. Nightingale resmî olarak görevlendirilecekti. Hakkında yazılan ilk biyografilerden birinin yazarı olan Lytton Strachey'e göre, Nightingale ve onun titizlikle seçilmiş otuz sekiz kadın hemşiresi Konstantinopolis'e gitmek üzere yola koyulduklarında, ardında devlet otoritesi ve "popüler hayranlığın" gücü bulunuyordu.[7]

Hıristiyanlığa açıkça bağlı olmasına rağmen, Nightingale'in hedefi militarizmi ortadan kaldırmak değildi; o daha ziyade

6 Florance Nightingale'in yurtdışı yolculukları sırasında tuttuğu günlüğün bir yorumu için bkz. Michael D. Calabria, *Florence Nightingale in Egypt and Greece: Her Diary and 'Visions'* (Albany: State University of New York Press, 1995).

7 Lytton Strachey, *Florence Nightingale* (New York: Penguin Books, 1997), II. Strachey kendi yazdığı ilk Nightingale profilini, 1918'de, hâlâ baskısı yapılan bir kitap olan *Emminent Victorians* adlı derlemesi içinde yayımladı.

militarizmi daha rasyonel ve insancıl kılma çabası içindeydi. Britanya'nın imparatorluk topraklarını genişletmek için askerî güç kullanma girişimlerini sorgulamadığı gibi, ne erkeklikle askerlik ne de kadınlıkla bakıcılık arasındaki doğal yakıştırmaya şüpheyle yaklaşıyordu.[8] Nightingale'in –siyasi olarak tam anlamıyla içeriden birinin enerjik direnci ve stratejik sezgisiyle– meydan okuduğu şeyler: (1) erkek sağlık subaylarının otoritesi; (2) bunların hijyen, beslenme ve idari düzenin, yaralı ve hasta askerlerin sağlıklarına kavuşmalarında etkisi olmadığı yönündeki baskın inançları; (3) sağlık subayları ve onların sivil erkek üstlerinin beraberce benimsedikleri, rütbesiz erkek askerlerin, kendi entelektüel ve manevi gereksinimlerinin hemen hemen hiç olmadığı kanısı; ve son olarak da (4) yalnızca kolaylıkla marjinalize edilebilen, hor görülerek kamp takipçisi konumuna düşürülmüş kadınların, bir savaş alanına yaklaşmalarına izin verilmesi gerektiği ve dolayısıyla, kendilerine otorite kazandıran özel bir eğitimden geçmiş kadınların militarize erkekler arasında hiçbir yeri ve değeri olmadığı yönündeki, birbirini besleyen ataerkil fikirlerdir. Bu köklü inançlardan kolay kolay vazgeçilemezdi. Bunlar o dönemin Viktoryen askerî kültürünün temel unsurlarıydı. Bir yüzyıl sonra Kore'deki savaş meydanlarında, meşhur MASH [taşınabilir askerî cerrahi hastanesi – ç.n.] çadırlarında profesyonelleşmiş kadınların bulunması, Florence Nightingale'in bu askerî kültürü kısmen yıkmış olduğunun göstergesidir. O bu başarıyı, etkin bürokratik becerilerini kullanarak elde etmiştir.

Nightingale ve çoğu İngiliz orta sınıfından bekâr kadınlar olan hemşirelerin oluşturduğu heyet, 4 Kasım 1854'te, Üsküdar'a vardı. Mary Seacole, heyette yer almıyordu. 1805'te özgür bir siyah kadınla, bir İskoç subayının kızı olarak dünyaya gelen Jamaikalı Mary Seacole, Kırım seferinde Britanya ordusuna hizmet sunmak için gemiyle Londra'ya gelmeden önce

8 Eva Gamarnikov, "Cinsel İşbölümü: Hemşirelik Vakası", *Feminism and Materialism* içinde, der. Annette Kuhn ve Ann Maria Wolpe (Londra ve Boston: Routledge & Kegan Paul, 1978). Ayrıca bkz. Celia Davis, der. *Rewriting Nursery History* (Londra: Croom Helm, 1980).

Panama'daki altın madeni kamplarında, erkeklere hemşirelik yapmıştı. Seacole, önce Milli Savunma Bakanlığı, daha sonra Savunma Bakanlığı yetkilisinin karısı tarafından ve Nightingale'in Kırım'a gitmesinden sonra gönüllü kadın hemşirelerin organizasyonunun başına geçen kişi olan Elizabeth Herbert'in evinden geri çevrildi. Son olarak Nightingale'in yakın çalışma arkadaşlarından biri tarafından da reddedilince, Seacole Amerikalıların mustarip olduğunu bildiği ırkçılığın aynısının, oğullarına bakmayı teklif ettiği Britanyalılarda da olduğu şüphesine kapıldı. Nightingale'in tanıdığı tarafından kendisine Kırım hemşireler heyetinde fazladan yer olmadığının söylenmesi üzerine, Seacole şunları dile getirdi: "Kadının yüzündeki ifadeden açık kontenjan olsa bile onu doldurmak için beni seçmeyi düşünmeyecekleri okunuyordu."[9]

Her şeye rağmen Seacole, Jamaika'da askerlik yaptıkları sırada tanıdığı Britanyalı birliklerin erkeklerine hemşirelik yapmaya kararlıydı. Bu yüzden Kırım'da yaralı askerler için bir otel kurmak üzere, kendi imkânlarıyla gemi yolculuğuna koyuldu.[10]

Britanya ordusu hastanelerini İstanbul'un bir banliyösüne kurmuştu. Nightingale'in 1854'te buraya varmasıyla birlikte, burada ikinci bir savaş cephesi kurulmuş oluyordu: Yalnızca askerî tıbbın değil aynı zamanda *kadınlık* ve *erkeklik* anlamlarının da denetimine yönelik bir mücadele başlıyordu.

Yeni gelen hemşirelerin karşılaştıkları şey karmaşaydı. Hastane yaralılarla dolup taşıyordu. Yaralı erkekler, asgari bir bakım, yetersiz tayın ve çok az suyla, yer yer üç haftayı aşan bir sürede gemilerle getiriliyorlardı. Üsküdar'a vardıklarında genellikle kirli üniformalarıyla yataklarına terk ediliyorlar, yatak çarşafları ve bandajları nadiren değiştiriliyordu: "Ortalık dipsiz bir cehennem gibiydi. Yoksulluk, ilgisizlik, karmaşa, sefalet... uçsuz bucaksız koridorları dolduruyordu... Binanın kendisi bile te-

9 Mary Seacole, *The Wonderful Adventures of Mrs. Seacole in Many Lands* (1857)'den alıntılar, Margaret Busby, der. *Daughters of Africa* içinde tekrar yayımlandı (New York: Pantheon, 1992), 55.

10 *A.g.e.*, 57.

melinden sakattı. Alttan bir devasa lağım geçiyordu ve pislikle dolu fosseptik çukuru, zehrini ağır ağır üst kattaki odalara taşıyordu... buralarda havalandırma bulunmuyordu. Ağır koku, anlatılır gibi değildi... Tek bir lavabo, havlu, sabun, süpürge, paspas, tepsi ya da tabak bulunmuyordu... Sedye, süyek [kırıkçıkık tahtası], sargı bezi gibi malzemelerin hiçbiri yoktu."[11]

Britanya imparatorluk ordusunun verdiği hizmet işte böyleydi. Nightingale Londra'daki yetkililerin, ihtiyaç duyduğu her şeyi Üsküdar'da bulabileceği yönündeki vaatlerine güvenmeyerek birtakım gereçleri yanında getirmişti. Savaş haberlerini yazan Britanyalı muhabirlerin yardımıyla, ülkedeki sıradan yurttaşlardan bağışlar da toplamaya başladı. Bunun yanı sıra Milli Savunma Bakanlığı'ndaki Herbert'i, karşılaştığı dehşet verici durumların ve yetersizliklerin ayrıntılarını anlatan ve Britanya komuta zincirinin her basamağından isimleri açıkça belirttiği muazzam bir mektup ve rapor sağanağına tuttu. Nightingale gerçeklerin kamuoyuna açıklanmasının yaratacağı etkiyi biliyordu. Üsküdar'da olanları bir "skandal" haline getirecekti. Bürokrasi ya da kabine üyeleri onun isteklerine karşılık vermekte ayak direyince, ortalığı yıkacak nitelikteki raporlarını basındaki destekçilerine gösterme tehdidinde bulunuyordu.[12] Benim çocukluk kitabımın çizimlerini yapan kişinin görmezden geldiği şey, Florence Nightingale'in keskin kalemiydi.

Bunun yanı sıra Nightingale ve onun gönüllü hemşireler heyeti, erkek askerî sağlık görevlilerinin otoritesine karşı saldırıya geçti. Nightingale bu erkeklerin mesleklerini farklı bir biçimde yürüttükleri konusunda ısrarcıydı. Onların başlangıçtaki düşmanca tutumuna, nezaket, sağduyu ve iyi niyetle karşılık verdi. Sonraki askerî kâbusun, yani Birinci Dünya Savaşı'nın ortasındaki Nightingale hakkında yazan ve kendisi de asker zekâsının hayranı olmayan Strachey'e göre, Nightingale "çevresindeki alıngan, aşırı heyecanlı, cesareti kırılmış ve çaresiz erkek yetkililere, kendi kişiliğini empoze ederek" umut aşıladı.

---

11 Strachey, *Florence Nightingale*, 16-17.

12 Florence Nightingale'in Kırım'dan yolladığı raporların bir seçkisi, Eva Figes, der., *Women's Letters in Wartime, 1460-1945* (Londra: Pandora Press, 1995).

Nightingale'in en önemli reformlarından biri, rütbesiz erkek askerlerin karakterini –ve dolayısıyla ihtiyaçlarını ve potansiyellerini– yeniden ele almak oldu. Onları çok az bir ahlaki değere ve daha da düşük manevi kapasiteye sahip olarak gören erkek üstlerinin aksine, Nightingale bu erkeklerin onuru ve sosyal sorumluluğu önemsediklerini gözlemliyordu. Buradan yola çıkarak hem hijyenik hem de sosyal yenilikleri bir arada sundu. Rutubetli koridorları dışarı, havalandırmaya açtı. Bununla birlikte, bıçak ve çatal kullanımını da başlattı ve binlerce yeni gömlek siparişi verdi. Sıcak su kazanlarını tamir ettirdi ve Britanyalı askerlerin eşlerine çamaşır yıkama görevi vererek, yatak örtülerinin ve bandajların yıkanıp değiştirilmesini sağladı. Bir okuma odası kurulması ve ders verilmeye başlanması için ısrarda bulununca, bazı subaylar tarafından "hayvanları şımartmakla" suçlandı.[13] Askerlerin ücretlerinden bir kısmını ebeveynlerine ve eşlerine yollayabilmelerini sağlayan bir sistem kurdu.

Tüm bu yenilikler içinde, erkek üstler tarafından en fazla küçümsemeye maruz kalan en sonuncu reform oldu. Üst rütbedeki askerlerden biri, bunun için "hiçbir fayda getirmeyecektir... Britanya askeri, günahını bile bağışlamayan bir yaratıktır" diyordu.[14] Nightingale kendisi evlilikten sakınmış da olsa, rütbesiz askeri sosyal bir varlık, bilinçli biçimde aile ilişkileri içinde yer alan bir insan olarak görüyordu. Bu görüş, bugün pek çok ordunun hâlâ direndiği, köklü bir ideolojik değişimdi. Başlangıçta Nightingale bizzat askerlerin bankerliği rolüne soyunarak onlar adına evlerine para yolladı. En sonunda Britanya hükümeti gönülsüz de olsa, askerlerin gönderecekleri paraların toplanması ve yerine ulaştırılması için kendi mekanizmasını kurdu.[15]

Nightingale bir yandan hastane mimarisini ve yönetim mekanizmasını yeniden tasarlamakla uğraşırken, bir yandan da

13 Strachey, *Florence Nightingale*, 16-17.

14 *A.g.e.*

15 *A.g.e.*

kadın hemşireleriyle birlikte hastane koğuşlarında düzenli olarak görünmeyi bir usûl haline getirmişti. Gönüllü hemşirelerden biri şunları aktarıyordu:

> Oraya vardıktan iki gün sonra Miss Nightingale, onunla hastaneyi dolaşmam için beni çağırttı... yürüyüş hiç bitmeyecek gibiydi ve unutulmazdı... Miss Nightingale elinde fenerini taşıyor, hastalardan birine eğileceği zaman, onu kenara koyuyordu. Miss Nightingale'in erkeklere karşı tavrına büyük hayranlık duydum; öylesine şefkatli ve nazikti ki... Hastane tıka basa doluydu... O zamandan beri 1700 kişiyi rahatlıkla aldığı iddia edilen bina, o sırada 3000 ilâ 4000 kişi barındırıyordu...
>
> Gerek aşırı çalışmanın, gerek sürekli olarak ağır bir sorumluluk altında olmanın yarattığı gerginlikte, tek bir ışık, işimizi hafifleten ve tatlı hale getiren tek bir şey vardı ki, o da, erkeklerin bize olan saygı, sevgi ve minnettarlığıydı... Gündüz, gece koğuşlara girip çıktığımız halde, bizi tanımaya başladıkça, cinsiyetimizin ve konumumuzun gerektirdiği saygıyı göstermeyi asla unutmuyorlardı... asker gruplarının sigara içip aylak aylak durdukları yere yaklaştığımız anda, tüm kaba saba şakalar yerini sessizliğe bırakırdı.[16]

Bunu izleyen savaş sonrası yıllarda, Nightingale'in Britanya Savunma Bakanlığı'nın kamu politikası ve bakış açısının tamamını değiştirme yönündeki mücadelesi sürerken, artık gazi olan ve Kırım'da onun çalışmalarına tanık olup bundan yararlanmış olan pek çok erkek, Nightingale'in lobi faaliyetlerinde, onun halk içindeki en önemli destekçileri arasında yer almaya başladılar. Nightingale'in karşı çıktığı uluslararası politikalardan biri de, bir Uluslararası Kızılhaç örgütünün kurulmasıydı. O bunun yerine tıbbi hizmetlerin askerî kurumlara sıkı bir biçimde entegre edilmesini savunuyordu. Nightingale hükümetler ve onların savunma bakanlıkları, başlattıkları askerî tatbikatların doğrudan yol açtığı tıbbi masrafları karşılamak zorun-

16 Kırım'da Nightingale ile birlikte çalışmak üzere orduya alınan hemşirelerden birinin o dönemde anlattıkları, "Kadınların Becerileri ve Zayıflıkları" içinde alıntılanmış, *Westminster Review*, Ocak 1909, 31-32.

da olmadıkça, bunun, devlet adamlarını şimdi olduğundan daha sık savaşa gitmeye teşvik edeceğine inanıyordu. Savaş alanında devlet bütçesinden yapılan harcamaların azaltılmasına karşıydı.[17] Nightingale'in tezinin "askerlere yönelik tıbbi hizmetlerin militarizasyonu savaşları azaltabilir" şeklinde ifade edilmesi uygundur.

Kırım Savaşı, savaşan diğer ülkelerdeki kadınlar için de kamusal hizmet sektörüne daha fazla erişim sağladı. Orta sınıf Rus kadınları, Britanyalı muadilleri gibi savaş zamanındaki kamu hizmetlerini, kendi sınıf koşullarında düşünüyorlardı. Orduya hizmet etme fırsatını, muhtaç ve hor görülen kamp takipçileri değil profesyonelleşmiş, kurumla resmen bütünleşmiş askerî hemşireler olmak biçiminde algılıyorlardı. Seçkin bir Rus cerrahı ve eğitimcisi olan Nikolay Pirogov ve Çarın baldızı olan Elana Pavlovna, birlikte, Rusya hükümetini, Kırım'da gitgide şiddetlenen personel sıkıntısını çözmek için cepheye kadın hemşireler yollamaya ikna ettiler. Sarayın liberallerinden ve Rus sosyal reformcularının dostu olan Pavlovna "yedek" de olsa bir hemşireler kolordusunun oluşturulmasının, yalnızca erkeklerin hayatını kurtarmakla kalmayıp kadınların Rus kamu yaşamında daha büyük bir rol oynamalarını da sağlayacağına inanıyordu. Öte yandan Pavlovna böyle bir birime bir kadının komuta edemeyeceğini düşünüyordu; bu yüzden yandaşı Piragov'a yeni hemşireler kolordusunun idaresini teklif etti. Piragov onun görüşlerini paylaşıyordu: Rus toplumunun geri kalmışlığının bir nedeni de kadınları yararlı biçimde kullanamayışıydı. Ona göre bu ziyankârlıktan eninde sonunda zarar gören devletin kendisiydi. Bu yüzden kadınlar eğitilmeli ve bundan böyle "modası geçmiş ve anlamsız muamelelere uğramamalı... kadınlar toplumda insani değerleri ve zihinsel kapasiteleriyle daha yakından ilişkili roller almalılar"dı.[18]

17 Clark Üniversitesi'nden Tim LeDeux'ye, Uluslararası Kızıl Haç'ın kurulması etrafında dönen tartışmaları konu alan uzmanlık tezinden yararlanarak elde ettiğim aydınlatıcı fikirler için teşekkür borçluyum.

18 Bu anlatı, Richard Stites'ın 19. ve erken 20. yüzyıl Rus feminizmi tarihinden alındı. Bkz. Stites, *The Women's Liberation Movement in Russia* (Princeton: Princeton University Press 1978).

Bunun sonucu kurulan Rus hemşire kolordusu Haç Kıvancı Derneği Hayırsever Rahibeleri'nde, 163 gönüllü kadın görevlendirildi. Bunların 110'u, Rus etnik kökenli (yani, Rusça konuşan) ayrıcalıklı sınıflardandı: Devlet adamları ve toprak sahiplerinin eşleri, dulları ve kızları. 24'ü Rus küçük burjuvazisindendi ve 5'i de din adamlarının ailelerinden geliyorlardı. Beşi rahibe, ikisi hizmetçiydi ve biri de daha önce hemşirelik yapmış olarak yedek kolorduya dahil olmuştu. Tolstoy *Sivastopol Hikâyeleri*'nde Kırım'daki Rus askerî hemşirelerini "sakin yüzleri ve yararsız bir kadınsı sulu göz merhamet yerine, aktif, yararlı bir katılımı yansıtan ifadeleriyle, yaralılar arasında gidip gelen rahibeler" olarak tasvir eder.[19]

Fransız kuvvetleri de yine Kırım operasyonlarını sürdürmek için, kadınlara resmî askerî roller vermeye başladı. Her Fransız alayının bir "Madmoiselle Courage"ı [Cesur Küçükhanım – ç.n.], bir *cantiniere*'i vardı. *Cantiniere*'lerin pek çoğu, sağlık subayları ve astsubaydan düşük rütbeli subayların eşleriydi.[20] Daha önceki Fransız kamp takipçilerinden farklı olarak bu *cantinieres*, kendileri için özel olarak tasarlanmış, kadınsılaştırılmış asker üniformaları ile karargâhın yeterince "içinde" idiler: Kıyafet pirinç düğmeli, bedeni saran asker ceketleri ile kat kat eteklerin altına giyilen şalvar Zuave pantolonlarından oluşuyordu. Bu kadınlar Fransız askerlerine içki sattıkları minik brendi varilleri taşır ve salgın hastalıkların görüldüğü Kırım'da görev yapan Fransız birliklerinin sağlığı ve morali için önemli görülürlerdi. Yine de Fransız ordusunun sağlık hizmetlerinin, profesyonel kadın sağlık uzmanlarından oluşan özel bir kurum olan Societé Secours aux Blessés Militaires'e [Askerî Yaralılara Yardım Cemiyeti] devredilmesi ancak 1886'da gerçekleşti. Bu kurum daha sonra Kızıl Haç adını aldı. Fransa'nın 1870'lerde Rusya ile sürdürdüğü savaşta ve Fas'taki 1907 savaşında, Fransız kadınları askerî hastanelerde ve yaralıların cephelerden tahliye edilmesinde görev aldılar. Birinci

19 Stites tarafından alıntılanmış, *The Women's Liberation Movement in Russia*, 30.

20 Lawrence James, *Crimea 1854-56* (Londra: Hayes Kennedy, 1981), 126.

Dünya Savaşı'nda Fransız ordusu için ambulans şoförleri olarak çalışan Gertrude Stein ve Alice B. Toklas böylelikle, ilk örnekleri Kırım Savaşı'ndaki "Madmoiselle Courage"a dek götürülebilecek bir kadınlar silsilesine katılmış oluyorlardı.[21]

1860-1880 yılları arasındaki yirmi yıllık süre boyunca, bazı Savunma Bakanlığı yetkilileri, yaralı ve hasta erkeklere hizmet etmeleri için kadın hemşirelerin bu denli yaygın biçimde istihdam edilmesinin, bilhassa hasta askerlerin pek çoğunun cinsellikle ilgili hastalıklardan mustarip olmaları nedeniyle, toplumun edep duygusunu ihlal ettiğini savunuyorlardı.[22] Tüm bunlara rağmen 1881'de Britanya'nın Askerî Hemşirelik Servisi kuruldu. Bunu izleyen yirmi yıl boyunca Britanya askerî hemşireleri, Güney Afrika, Sudan ve Mısır'da ardı ardına gelen bir dizi sömürge savaşında hizmet verdiler. Sırf Boer Savaşı'nda 1400 Britanyalı kadın, askerî hemşire olarak çalıştı. Bunların oluşturduğu birimlere, askerî hemşireliğin statüsünü yükseltmek ve daha fazla orta sınıftan kadını çekmek amacıyla, kraliyet kadınlarının isimleri veriliyordu: Prenses Christian'ın Askerî Hemşirelik Servisi Yedek Askerleri, Kraliçe Alexandra İmparatorluk Ordusu Hemşirelik Servisi ve daha sonra, Prenses Mary Kraliyet Hava Kuvvetleri Hemşirelik Servisi.[23] Kraliyet tarafından desteklenen, ordu bünyesinde yer alan bu birliklerdeki kadınlar, erkek askerlere hemşirelik ediyorlardı. Onlar aynı zamanda Britanya emperyalizminin de bakıcılarıydılar.

1860-1880 arası yirmi yıllık dönem, Britanyalı erkek devlet adamlarının, asker eşlerinin yararları ve zararlarını tartıştıkları, savaş sonrası yıllara da denk geliyordu. Britanyalı erkek devlet adamlarının, fahişe saydıkları tüm kadınlara Bulaşıcı Hastalıklar Yasası'nı dayatma girişimi de, yine bu yıllarda gerçekleşti. Bu eylemler birer tesadüften ibaret değillerdi. Varolan

21 Fransız ordusunun kadınlardan yararlanmaya başlaması, Fransız ordusu sosyologlarından Michael Martin tarafından, *Armed Forces and Society* 8'de anlatılmış, no. 2 (Kış 1982)

22 Myna Trustram, *Women of the Regiment: Marriage and the Victorian Army* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984).

23 Britanya askerî hemşireliğinin, Boer Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı boyunca geçirdiği evrimin feminist bir analizi için bkz. Summers, *Angels and Citizens*.

çeşitli kadın grupları genelde birbirleriyle çok az iletişim halinde olsalar ve hükümetin militarizasyon manevralarına karşı gelecek bir strateji belirlemek üzere nadiren masaya otursalar da, savaş sonrasının erkek siyasetçileri tarafından birbirleri ile ilişki içinde görülüyorlardı. BH yasaları karşıtı mücadele veren Josephine Butler ve Florence Nightingale'in her ikisi de dişil saygınlığın o dönemdeki kültürel kurgusuna kafa tutuyorlardı. Her iki kadın da Britanya'nın Viktoryen askerî-siyasi kurumunun emperyal sınırlarını genişletmekte olduğunu ve bundaki başarılarının, kurumun, saygınlığın denetimini elinde tutmasını gerektirdiğini, yazılarında ve eylemlerinde açıkça ortaya koyuyorlardı.

"ÖTEKİ" İÇ SAVAŞ

Amerikalı devlet adamları Britanyalıların askerî uygulamalarını daima ilgiyle izlemişlerdir... Hükümetler arasında yapılan –en yeni silah teknolojilerinin yanı sıra, kadınların hangi yollarla en verimli biçimde kullanılacaklarına ilişkin– bilgi ve deneyim mübadelesi, bugünün genişleyen NATO ittifakının önde gelen işlevlerinden biridir. Ancak, askerî yeniliklerin enternasyonalleşmesi, Kuzey Atlantik İttifakı'nın oluşturulmasından çok önce başladı. 19. yüzyıl Amerikan subayları NATO'nun incelikli işbirliği yapılanmasının avantajlarına henüz sahip değilken de, Britanya'nın Kırım'da kaydettiği tıbbi yenilikleri izliyorlardı. 1860'larda Amerikan İç Savaşı patlak verdiğinde, bu yeniliklerden bazılarını askerî pratiğe geçirme fırsatı buldular. Tıpkı Kırım Savaşı gibi Amerikan İç Savaşı da, tıbbi hizmetlerin yaygınlaşmasını ve kadınların orduda daha planlı biçimde kullanılmasını gerektiren erkek insan gücü sıkıntısına ve gitgide tırmanan bir kırıma yol açtı.

Askerî ihtiyaçlardaki bu değişim Britanya'da olduğu gibi, orta sınıf beyaz kadınların, toplumsal bir rolleri olduğunu açıkça dile getirmeye başladıkları bir döneme rastladı. 1862'de "birşeyler yapmak isteyen" otuz yaşında, beyaz, orta sınıftan bir "kız kurusu" olan genç Louisa May Alcott'a göre, önündeki

seçenekler son derece kısıtlıydı. Concord, Massachusetts'teki arkadaşları ve ailesi ona şu seçenekleri sundular: "Kitap yaz"; "Yeniden öğretmenliği dene"; "Koca bul... ve misyonunu tamamla"; "Aktris ol, ismini ölümsüzleştir". Ancak daha sonra, bir akrabası "Git askerlere hemşirelik yap" önerisi getirdi. Sonuncusuna Alcott'un yanıtı "İşte bunu yapacağım" oldu.[24] Alcott genç kadınlara yönelik Kuzeylileri askere alma kampanyasına uygun özelliklere sahipti. İç Savaş boyunca hem Kuzeyli hem de Güneyli ordulara hemşirelik hizmeti veren kadınların sayısı yaklaşık 3200'ü buldu. Bunların çoğunluğu hiçbir ücret almadı.[25]

Hükümetin askerî komutanlarının, daha önce kadınlara kapalı olan askerî rollerde, çok sayıda kadını –seçici, sınırlı ve denetimli biçimde– kullanabilecekleri kararına varmalarının, kadının boğucu ev alanından kurtulma arzusunun ortaya çıkmasıyla çakıştığı dönemler, kadınların özgürleşme sürecinde daima zor anlar olmuşlardır. Bu gibi zamanlarda –1852, 1862, 1914, 1942, 1973, 2000– kadın militarizasyonunu kadının özgürleşmesi sanma yanılgısına kolayca düşülebilir.

Kuzeyli Ordu'ya hizmet etmeyi teklif eden kadınların tümü içinde, erkek devlet adamları tarafından en kabullenilebilir sayılanlar dullar ve Alcott gibi "evde kalmış" olanlardı. Bekâr, genç, evlenilebilir beyaz kadınların gönüllü başvuruları, onları buna sevk eden şeyin yurtseverlikten çok cinsellik olduğu şüphesiyle karşılaşıyordu.[26] Bu yaklaşım Savunma Bakanlığı'nın erkek yetkililerinin kadın hemşirelerin sorumlusu olarak Dorothy Dix'i seçmelerinde kısmen etkili oldu. Dix'in er-

24 Louisa May Alcott, "Erzak Tedariki", Alcott'un *Hospital Sketches*' adı altında derlenen hikâyelerinin ilki, (New York: Sagamore Press, 1957; ilk baskısı 1863), 22. Ayrıca bkz. Madeleine B. Stern, der., *The Feminist Alcott: Stories of a Woman's Power* (Boston: Northeastern University Press, 1996).

25 Gerda Lerner, *The Female Experience: An American Documentary* (Indianapolis, Ind.: Bobbs-Merrill, 1977), 180.

26 Elizabeth D. Leonard, *Yankee Women: Gender Battles in the Civil War* (New York: W.W. Norton, 1994), 14. Ayrıca bkz. Catherine Clinton ve Nina Silber, der., *Divided Houses: Gender and the Civil War* (New York: Oxford University Press, 1992); ve John Brumgardt, der., *Civil War Nurse: The Diary and Letters of Hannah Ropes* (Knoxville, Tenn.: University of Tennessee Press, 1982).

kek üstlerinin pek çoğu, sert fikirlere sahip olmasından ve kadınsı davranış kalıplarından uzak durmasından dolayı ondan hoşlanmadıklarını ifade ediyorlardı; ancak onun genç kadın hemşirelere, halkın, bu genç kadınların evlerinden uzakta, erkek askerler arasında ne yaptıklarına ilişkin korkularını yatıştıracak, katı ahlakçı bir denetim biçimi uygulayacağına inanıyorlardı.[27] Bu, devlet kademelerindeki erkeklerin, ordunun kendi popüler meşruiyetini kaybetme riskine girmeden kullanmak istediği kadınları denetlemek için, belli bir kadın tipini –ırksal, sınıfsal ve yaşıyla ilgili konumu bakımından, kadınsı erdemin toplum içindeki sunumu bakımından, toplumsal cinsiyetlenmiş örgütlenmeyle ilgili duruşu bakımından özgün– tercih edişinin son örneği olmayacaktı.

1860'larda Clara Barton, yalnızca Dix'le değil, Nightingale'le de aynı görüşte olmadığından, savaş hemşireliğine daha mesafeli bir tutumu benimsemişti. Önceleri bir okulda öğretmenlik yapan, daha sonra ABD Patent Bürosu'nun ilk kadın memurlarından olan Barton, İç Savaş askerlerine, devlet kurumu dışında hemşirelik yapmayı tercih etti. Savaş sona erdikten sonra, Barton, 22.000 askerin izini bulan bir kurum olan, yeni Kayıp Askerler Bürosu'nda yöneticilik kademesinde bir devlet görevini kabul ederek, ABD federal hükümetinin bir bürosuna başkanlık eden ilk kadın oldu. Tıpkı Nightingale gibi, o da, savaş hemşireliğini devletin içinde ya da dışında konumlandırmanın risklerini ve avantajlarını değerlendirmeyi sürdürdü. Barton en sonunda Nightingale'inkinden farklı bir siyasi stratejiyi tercih etti ve 1881'de Amerikan Kızılhaçı'nı kurdu.[28]

---

27 Leonard, *Yankee Women*, 15. Amerikan İç Savaşı sırasında Dorothea Dix adıyla hemşireliğiyle şöhret olan Clara Barton, daha bağımsız kalabilmek için resmî hükümetin otoritesi dışında çalışmayı tercih etti. Barton, Amerikan Kızıl Haçı'nın kurucusu kabul edilir. Kendisi ilk defa, çatışmanın hararetini sürdürdüğü günlerde yaralı askerlere bakmak için Antietam'daki savaş alanına gittiğinde, halkın dikkatini çekti. Bkz. Stephen B. Oates, *A Woman of Valor: Clara Barton and the Civil War* (New York: The Free Press, 1995). Amerikan İç Savaşı Ulusal Tıp Müzesi, Frederick, Maryland'de Antietam Muharebesi anısına bir müze kurmayı planlıyor. Clara Barton'ın yaptıkları, bu yeni müzede anlatılacak.

28 "Eski Kayıtlar, Clara Barton'ın Hafiyelik Rolünü Açığa Çıkardı", *New York Times*, 2 Aralık 1997. Ayrıca bkz. Oates, *A Woman of Valor*.

İç Savaş hemşireliği bir açıdan bakıldığında, genç beyaz bir kadının, saygın bir kadın olarak ününü zedelemeden kamu önünde nasıl davranabileceğine dair yaratılmış Amerikan ezberine meydan okuyordu. Ancak öte yandan, İç Savaş hemşireliği Kuzey ordusu taraftarı beyaz kadınlar arasında bile varolan ayrımları ortaya çıkarıyordu. Nitekim bazı genç kadınlar, yeteneklerini olabilecek en üst düzeye çıkarma yetilerini körelttiği düşüncesiyle, Dix'in katı biçimde dişilleştirilmiş yöntemlerinden rahatsızlık duyuyorlardı. Diğer kadın hemşireler ise, öfkelerini, dehşet verici savaşlara adeta Pazar öğleden sonraları çıkılan piknikleri renklendiren birer eğlenceymiş gibi yaklaşan, üst sınıftan kuzeyli beyaz kadınlara yöneltmişlerdi. Tarihçi Elizabeth Leonard'a göre erkek doktorlar, bu seçkin tabakadan kadınların ziyaretlerinden ve çilek ya da başka lezzetli yiyeceklerden oluşan hediyelerinden hoşnut görünüyorlardı. Bunun tersine, orta sınıftan hemşire Mary von Olnhausen'in, evine yolladığı bir mektubunda anlattıkları, hemşirelerin hissettiği küçümsemenin ifadesidir: "Bugün bir askerin yarasını sarmakla uğraşırken, bir sürü kadın içeri girdi. Bir tanesi yarayı görür görmez sendeleyip duvara yaslandı. Kadın sürüsü etrafımı sardı ve genç birisi, 'Ah, her zaman hemşire olmayı çok istemişimdir' deyip sonra da sarman bir kedi saflığıyla etrafına bakındı."[29]

1860'ların Güney ABD'sindeki beyaz kadınlar için baskın olan kadınlık ideolojisi, askerî hemşire olarak orduya yazılmak isteyen kadınlar ve onları kullanmak isteyen Güney ordusu strateji uzmanları için daha da büyük engeller yaratıyordu. Kate Cumming adlı bir kadın, gönüllü yazılmasına karşı çıkan enişte sine özellikle hayret etmişti. Enişte si hiçbir "kibar hanımefendinin" kendisini basit askerler arasında konumlandırmak istemeyeceğini savununca, Cumming ona, kendi annesinin ve kız kardeşinin de, daha bir iki yıl önce Florence Nightingale ile birlikte çalışmak üzere Üsküdar'a gittiklerini hatırlattı. Enişte nin cevabı: Nightingale'le birlikte çalışan ka-

29 Leonard, *Yankee Women*, 43.

dınların arkasında, Güney konfederasyonundan daha güçlü bir devletin desteği vardı. Bir başka deyişle, bir kadının saygınlığı, sağlam bir devletin koruması altında olmasını gerektiriyordu. Buna ikna olmayan Cumming göreve yazıldı.[30]

Gerek Güney'de gerekse Kuzey'de savaşın beş yılı boyunca ve sonrasındaki yeniden yapılanma sürecinde, geleneksel erkeklik mefhumu ve ırk ayrımına dayalı genel toplumsal düzeni tehlikeye atmaksızın, hem beyaz hem de siyah kadınların beceri ve şevklerinden en verimli biçimde nasıl yararlanılacağı konusunda, kadınlarla erkekler arasında çıkan tartışmalar ortalığı inletti.[31] Afrikalı kadınlar İç Savaş'ta, her iki cephe tarafından vasıflarına ve katkılarına dair herhangi bir resmî onayda bulunulmaksızın kullanıldılar. Beyaz erkek ordu strateji uzmanları, bu kadınları hemşire olarak adlandırmaktan ziyade kamp takipçileri gibi gördüler: Askerlerin yaşamındaki sağlık ve beslenme koşullarını iyileştiren kamp takipçileri, ama eninde sonunda kamp takipçileri işte! Bunlar beyazların yönettiği erilleştirilmiş askerî kurumun bütünleyici üyeleri olarak görülmeyecekti. Sonuç olarak ırkçılık-cinsiyetçilik bileşimi, bu kadınların militarizasyonunun ne ölçüde olacağına dair sınırları belirliyordu. Tam bir militarizasyon tam bir tanıma riskini getirebilirdi.

Kuzey güçleri 1863'te güneyde Mississippi'deki Vicksburg ve Natchez'e kadar ulaştıklarında, kölelikten yeni kurtulmuş olan çok sayıda siyah erkek Kuzey ordusuna yazılmayı ve aynı durumdaki çok sayıda siyah kadın da onların peşinden gitmeyi seçti. Bu Mississippili Afro-Amerikalı kadınlar orduda aşçı,

30 Mary Elizabeth Massey, *Woman in the Civil War* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1995), 45-46. Ayrıca bkz. Elizabeth D. Leonard, *All the Daring of the Soldier: Women of the Civil War Armies* (New York: W. W. Norton, 1999).

31 Her iki tarafın savaş faaliyetini ve savaş sonrası yeniden inşasını biçimlendiren toplumsal cinsiyet politikaları hakkında daha fazlası için bkz. LeeAnn Whites, *The Civil War as a Crisis in Gender: Augusta, Georgia, 1860-1890.* (Atina: University of Georgia Press, 1996); Marilyn Mayer Culpepper, *Trials and Tribulations: The Women of the American Civil War* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994); ve Jane E. Schultz, "Irk, Toplumsal Cinsiyet ve Bürokrasi: Amerikan İç Savaşı Ordu Hemşireleri ve Emekli Aylığı Şubesi", *Journal of Woman's History* 6, no. 2. (Yaz 1994): 44-69.

çamaşırcı ve hemşire olarak çalıştılar. Savaşın son yıllarında, hayatlarında ilk defa kanuni evlilik yapabilen bu kadınların pek çoğu siyah askerlerle evlendiler. Kuzey ordusu komutanları kamplarına katılan siyah kadınlara karşı politikaları konusunda, bir uçtan diğerine savrulup durdular: Kimi zaman bu kadınların hizmetlerinin askerlerin sağlığını nasıl iyileştirdiğini takdirle anarken, kimi zaman ise, adamları üzerinde kötü etkileri olduğu gerekçesiyle onları kovmaya çalıştılar.[32] Buradan anlaşılacağı gibi 1860'larda, beyaz kadınlar, erilleştirilmiş militarize kadınlık mefhumlarına saldırılarda bulunurken, Afro-Amerikalı çoğu kadın, kamp takipçileri konumuna indirgenmeyi sürdürüyordu.

İSPANYOL-AMERİKAN SAVAŞI'NDAN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA: IRK, TOPLUMSAL CİNSİYET, "FIRSAT"

1898'deki on hafta süren İspanyol-Amerikan Savaşı'nda, tüm siyah erkek birlikler ABD ordusu adına savaştı.[33] Bunlar için tıbbi bakım gerekiyordu; iyi de bu erkeklere kim bakacaktı? ABD ordusunun, Amerikan emperyal gücünün sınırlarını genişletmek üzere üstüne düşeni yapması için, önce bu soruyu yanıtlaması gerekiyordu.

Karayipler'deki tropikal hastalıkların ABD kuvvetlerinde yarattığı kıyımın boyutlarından kaygı duyan Amiral Doktor George M. Sternberg, yalnızca beyaz değil siyah kadınların da, askerî hemşirelik için seferber edilmesi emrini verdi. ABD ordusunun ilk siyah kadın hemşireler kolordusu için otuz iki kadın gönüllü yazıldı ve bunlar siyah erkek askerleri tedavi et-

32 Noralee Frankel, "'Zaferin' Güney Safları: Amerikan İç Savaşı Sırasında Mississippili Afro-Amerikan Kadınlar", *"We Specialize in the Wholly Impossible": A Reader in Black Woman's History* içinde, der., Darlene Clark Hine, Wilma King ve Linda Reed (New York: Carlson Publishing, 1995), 335-41.

33 Afro-Amerikalı erkeklerin Küba'da askerlik etmesine yönelik kamuoyu tepkisinin aydınlatıcı bir analizi için, bkz. Amy Kaplan, "San Juan Tepesi'nde Siyah ve Mavi", *Cultures of United States Imperialism* içinde, der. Amy Kaplan ve Donald E. Pease (Durham, N.C.: Duke University Press, 1993), 219-37.

mek üzere Georgia'daki Thomas Kamp'ına gönderildiler.[34] Bu sırada, sivil beyaz kadınlar da, hemşirelik becerileriyle savaşa katkı sağlamaya teşvik ediliyorlardı. Kongre'nin izniyle, 1898'de, yeni oluşturulan Hemşireler Kolordusu Tümeni denetiminde sözleşmeli bir hemşirelik sistemi kuruldu. Ancak, hemşirelerin bizzat askerî rütbeler edinmelerine izin verilmiyordu. Bunlar, ordunun dışında tutuluyorlardı. Militarize edilmişlerdi, ancak, militarize bir halkın ve onun hükümetinin, "gerçek" askerler saydığı kişilere bahşettiği ödülleri kazanacak kadar değil. Daha önce Kuzey ordusunun erkek strateji uzmanlarının Dorothy Dix'i seçerken yaptığı gibi burada da Amerikan ordu yönetimi, arabuluculuk –ve gardiyanlık– hizmeti vermesi için, elit tabakadan sivil bir kadını tercih etti. İspanyol-Amerikan Savaşı boyunca, bu çelişkili rol –kadınların hem denetçiliği hem savunuculuğu– Dr. Anita Newcomb McGee tarafından yerine getirildi. Beyaz bir kadın, bir doktor ve Amerikan Devrimi Kızları ikinci başkanı olan McGee, başvuran her bir kadının bir "hanımefendi" olduğundan emin olmak için, eğitim gördüğü okullardan onay belgeleri toplayarak ve referans mektuplarını okuyarak, bu yarı-militarize beyaz hemşireler için hemşireliğe kabul ölçütleri oluşturdu. McGee devlet içinde kendisine düşen görevi büyük verimlilikle yerine getirdi. 1898 yılının Eylül ayına gelindiğinde, orduda anlaşmalı hemşire olarak hizmet veren 1158 kadın vardı.[35]

ABD ordusu gönüllülerinin baş hekimi McGee'nin güvenini destekler biçimde şunları yazıyordu: "Hastane gemisiyle Küba ve Porto Rico arasında yaptığım dört yolculuk boyunca, erkek ve kadın hemşirelerin çalışmalarını karşılaştırmak için bolca fırsat buldum ve hiç tereddütsüz ikincisi lehine karar kıldığımı söylemeliyim. Hemşirelik kadınlara has bir alan... Hastala-

34 Linda Rochelle Lane, "Ordu", *Black Women in America: An Historical Encyclopedia*, içinde, 2. cilt, der. Darlene Clark Hine, Elsa Barkley Brown ve Rosalyn Terborg-Penn (Bloomington: Indiana University Press, 1993), 793.

35 Connie L. Reeves, "Ordudaki Kadınların Öncüleri: Hemşireler", *It's our Military Too! Women and the U.S. Military* içinde, der. Judith Hicks Stiehm (Philadelphia: Temple University Press, 1996), 89.

rın bakımı için gerekli zihinsel ve fiziksel her türlü vasıf, kadına bahşedilmiş. Onun tatlı gülüşü ve nazik dokunuşu, çoğu zaman hastaya, yazdığı ilaçtan daha faydalı... Ondaki bakımına verilmiş hastalara yönelik sorumluluk ve fedakârlık duygusuna pek az erkekte rastlanır."[36]

İspanyol-Amerikan Savaşı'nı izleyen yıllarda kadınların yollandığı görev yerlerini yan yana getirdiğinizde, adeta Amerikan emperyalist emellerinin bir krokisi ortaya çıkar: Küba, Porto Riko, Havai, Çin, Japonya ve Filipinler. Amerikan hemşireliğinin feminist tarihçileri tarafından kabul edildiği gibi, hemşireliği ülkelerine hizmet etmenin, faydalı teknik deneyim kazanmanın ve "dünyayı görmenin" bir yolu olarak düşünen beyaz kadınlar –bilerek ya da bilmeyerek– devletlerinin toplumsal cinsiyetlenmiş kültür ve ırksallaştırılmış toplumsal cinsiyet tahayyüllerinin uluslararası ölçekte yayılmasını kolaylaştırıyorlardı.[37]

Kongre'deki erkekler, kadın hemşirelerin gerek İspanyol-Amerikan Savaşı gerekse Filipinler'deki askerî seferlere olan katkılarına hayran kalmışlardı. Bu yüzden 1901'de Kara Kuvvetleri Hemşireler Kıtası ve 1908'de Donanma Hemşire Kolordusu'nun kurulmasını onayladılar. Ancak bunların her birini yalnızca beyazlardan oluşan kıtalar biçiminde düzenlediler. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Amerikan Kızılhaçı siyah hemşireleri bünyesine almayı kabullendi, ancak amiral doktor bu planı reddetti. Amiralin arkasında, kendisi de beyaz bir güneyli olan ve ırk ayrımcılığını savunan Başkan Woodrow Wilson vardı. Wilson federal büronun binalarındaki tuvaletler ve yemek yenen yerlerde *yeniden* ırk ayrımcılığı uygulamaları başlatmış, ancak bu girişim Afro-Amerikalı erkekleri askerlik hizmeti için gönüllü yazılmaktan alıkoymamıştı. Son

36 ABD ve diğer NATO ülkelerindeki akademik sosyal bilimler ve askerî personel uzmanlarının buluşma yerlerinden olan Silahlı Kuvvetler ve Toplum Konulu Üniversitelerarası Seminer'de Margaret Scobey ve Philip Kalish tarafından sunulan bir konuşma metninde alıntılanmış, Chicago, Illinois, Ekim 1980.

37 Örneğin, bkz. Joan I. Roberts ve Thetis M. Group, der. *Feminism and Nursing: An Historical Perspective of Power, Status, and Political Activism* (Westport, Conn.: Greenwood Publishing Group, 1996).

yirmi yıl içinde siyahlar için yeni kurulmuş olan hemşirelik okullarından mezun olmuş çok sayıda siyah kadın da orduya yazılmak istiyordu. Tarihçi Darlene Clark Hine'a göre, bu kadınlar tamamen beyazlara ait Amerikan Hemşireler Derneği'nin diğer beyaz tıp kurumlarıyla birleşerek siyah hemşireleri hastanelerdeki en düşük mevkilere hapsettikleri bir dönemde askerî hemşireliği, daha geniş çaplı mesleki fırsatlara açılan bir kapı olarak görüyorlardı. Amerikan Kızılhaçı'nın beyaz yönetimi, askerî hemşire kolordularının Afro-Amerikalı kadınlara açılması yönünde pek bir çaba göstermedi.[38] Ülkenin barışın eşiğine gelmesi, bir grip salgınının hemşirelere çok büyük bir talep yaratması ve Afro-Amerikalı kadın gruplarının yoğun lobi faaliyetlerinden sonra federal hükümet, Temmuz 1918'de 21.000 beyaz kadına askerî deneyim kazanma fırsatını zaten tanımışken, nihayet yirmi dört siyah hemşirenin Kara Kuvvetleri Hemşire Kolordusu'nda görevlendirilmelerine izin verdi.[39]

Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, savaşın toplumsal cinsiyet politikalarının yeniden değerlendirildiği savaş sonrası yıllarda, hâlâ tamamı erkek olan ABD Kongresi, hemşirelik kıtalarını düzenli silahlı kuvvetlerle daha fazla bütünleştirerek, Amerikan askerî hemşirelerinin katkılarını ve fedakârlıklarını (savaş sırasında, çoğu hastalıktan olmak üzere 260 hemşire hayatını kaybetmişti) tanıdı. Bir başka deyişle, militarizasyon bunlar için bir *ödül* haline getirildi. Kongre üyeleri 1920'de –kadınların oy hakkıyla ilgili yasa değişikliğinin onaylanmasından birkaç ay önce– Milli Savunma Yasası'nı kabul ederek, kadın hemşirelerin binbaşılık rütbesine kadar olan askerî rütbeleri edinebilmelerine ve askerî emeklilik maaşından yararlanabilmelerine izin verdi.

Bu erilleştirilmiş yasama hesaplarında, hâlâ belli türde bir saygın kadınlık biçimi öne çıkarılıyordu: Orduya hemşirelik yapmış bir kadın, evlilik dışı ilişkiden hamile kalması veya or-

38 Darlene Clark Hine, "Hemşirelik, Birinci Dünya Savaşı", Hine, Brown ve Terborg-Penn, *Black Women in America* içinde, 891.

39 *A.g.e.*, 892.

duda bulunduğu sırada evlenmesi durumunda, kınama mahiyetinde terhis edilecekti.[40]

1914'te Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, pek çok Britanyalının zihnindeki bir başka konu ırktı. Bir yandan Britanyalı emperyalizm heveslileri, ülkelerinin on yıllardır sömürgeler edinmesini, Britanyalıların doğal yayılımının ve daha geniş anlamıyla da beyaz ırkın küresel medenileştirme misyonunun bir parçası olarak görmüşlerdi. Öte yandan emperyalizm yolu üzerindeki yolculukta karşılaşılan her aksilik ya da yenilgi, resmî makamlarda ve halk arasında, Britanyalı/beyaz ırkın gerçek gücüne dair endişe yaratıyordu. Ancak, 19. yüzyıl sonunda askerî hemşirelik için gönüllü yazılan Britanyalı kadınların her birinin imgeleminde emperyal hayallerin ne derece yer tuttuğunu ele alırken, dikkatli olmak gerekir. Florence Nightingale'in, kadının ilerlemesini, kadının manevi erdemini ve emperyal projeyi tamamen bir bütün olarak gördüğü anlaşılıyor. Oysa, tarihçi Anne Summers, hemşireliğe başlayan tüm Britanyalı kadınların Nightingale'in emperyalist dindar erdem arayışından esinlenmiş olarak düşünülmemesi gerektiği uyarısında bulunuyor.[41] Bulgular, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından bir önceki on yıllık dönemde, orta sınıftan çok sayıda Britanyalı kadının, Hindistan ya da Afrika'da hemşirelik yapmayı, tinselliklerini değil kendi dünyevi bireyciliklerini ifade etmenin bir yolu olarak görmeye başladıklarını gösteriyor. Güney Afrika'da çalışan Britanyalı bir hemşire evine şunları yazmış: "Bir İngiliz hemşire... kaderini Güney Afrika hastanelerinde kovalarken; ağabeyi ise kendisininkini Kimberley madenlerinde ya da uzak Rodezya'da arar."[42]

Pek çok Britanyalı hemşirenin gözünde Birinci Dünya Savaşı, başlangıçta –mesleki deneyim kazanmak, bireysel kimliklerini sergilemek, macera yaşamak, yurtseverliklerini ispatlamak

40 Reeves, "Ordudaki Kadınların Öncüleri: Hemşireler", 98.

41 Summers, *Angels and Citizens*, 181.

42 *A.g.e.*

ve ulusa ve onun yalnızca erkeklerden oluşan yönetici elitine, kadının kolektif değerini kanıtlamak için– bir fırsattı.

Birinci Dünya Savaşı başka yerlerdeki savaşların tümü gibi, kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkilerin ve erillikle dişilliğin anlamları arasındaki ilişkilerin siyasi evriminin çok özgün bir anında patlak verdi. Avustralya'da Avrupalı soyundan olan tüm yetişkin kadınlar, 1902'de ulusal seçimlerde oy verme hakkı kazanmıştı. Yine de aradan on yıl geçtiği halde Avustralya Kara Kuvvetleri Hemşirelik Servisi'ne yalnızca bekâr kadınlar alınıyordu. Avustralya'nın erkek siyaset adamları hemşireleri naif bir biçimde, subaylar olarak sınıflandırmışlardı; hemşirelerin bu rütbenin verdiği otoriteyi kullanabilmeleri için değil, kadınsı saygınlıklarının korunabilmesi için. Yoksa ücret oranları, rütbesiz askerlerinkine denk gelecek biçimde ayarlanmıştı.[43] Kanada'da, Birinci Dünya Savaşı sırasında Kara Kuvvetleri'nde hemşire olarak çalışan kadınlar, ülkenin tamamı erkeklerden oluşan parlamentosunun, 1917'de bir yasayı oylayarak ulusal oy hakkı bahşettiği ilk kadınlardı. Bu yasama faaliyeti kadınların oy hakkının militarize edilişinin belki ilk örneğidir; ilk, ama son değil.

Almanya'da Birinci Dünya Savaşı patlak verdiği sırada, hemşirelerin saygınlığına ilişkin endişeler Avustralya'dakine benzerdi; yine de Alman kadınlarının kendi oy haklarını kazanmalarına daha beş yıl vardı. Alman Kızılhaçı liderleri Yurtsever Kadınlar Derneği ile yakın işbirliği yaparak, orta sınıftan kadınları askerî hemşireliğe almak için mücadele ediyordu.[45] Öte yandan gönüllü yazılan Alman kadınları, mektuplarının ve

43 Katie Holmes, "Gündüz Anne Gece Kızkardeşler: Birinci Dünya Savaşı Hemşireleri ve Cinsellik", *Gender and War: Australians at War in the Twentieth Century* içinde, der. Joy Damousi ve Marilyn Lake (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 45-46.

44 Joni Seager, *The State of Women in the World: An International Atlas* (New York: Penguin Books, 1997), 124.

45 Regina Schulte, "Hasta Savaşçı'nın Kızkardeşi: I. Dünya Savaşı'nda Hemşirelik", çev. Pamela Selwyn, *Gender Relations in German History* içinde, der. Lynn Abrams ve Elizabeth Harvey (Durham, N.C.: Duke University Press, 1997), 126-27.

günlüklerinin ortaya koyduğu gibi, bunu yalnızca milliyetçi bağlılıklarından değil, burjuva ev yaşamının o dönemdeki sınırlamalarından özgürleşmek için de yapıyorlardı. Bu kadınlar için çıtkırıldım sivil gönüllülük söz konusu olamazdı. Onlar cephede olmak istiyorlardı. Emmy von Rudgisch günlüğüne şöyle yazmış: "Bizim [Baden Kızıl Haç hemşirelerinin] cephe gerisindeki bölgeye çağırılacağımız anı beklerkenki sabırsızlığımız anlatılabilir gibi değil."[46] Ve benzer biçimde, bir başka Alman kadını şunları aktarıyor: "Kalbim küt küt atıyordu... hepimiz için onurlu bir gündü: F2 cepheye... ateş hattına kadar giden ilk hastane trendi. Yüzlerimize ulvi bir hava gelmiş, tüm küçük kaygılar unutulmuştu..."[47]

Örnekler arasında bu kısa –ABD'den Britanya, Avustralya, Kanada ve Almanya'ya– gezinti bile, durup düşünmemize yol açmış olmalı. Karşılaştırmalar gösteriyor ki, tüm ülkelerde kadınların hemşirelik yapmasını kaçınılmaz ya da doğal bir şey olarak ele almamız durumunda, Birinci Dünya Savaşı'na ilişkin kanılarımız –ne bedeller ödettiği, ona katılanların ondan nasıl anlamlar çıkardıkları, ne tür dersler alındığı ve bunların uluslararası çapta, askerler ve sivil elitler arasında ne şekilde paylaşıldığı– eksik (ve dolayısıyla güvenilmez) olacaktır. Bu ne kaçınılmazdı ne de doğal.

Birinci Dünya Savaşı bugün Avrupalılar tarafından hâlâ "Büyük Savaş" olarak anımsanır. "Büyük" olan, çekilen acıların boyutlarıydı. Bu savaşın gitgide uzaması, belirsiz yayılım alanı, birbirine rakip askerî doktrinleri ve yeni teknolojisi –özellikle zehirli gaz ve makineli tüfek–, tüm bunların bir araya gelmesi, tıbbi politikaları, komutanların savaş faaliyetinde, başka hiçbir savaşta olmadığı kadar belirleyici bir unsur haline getirdi.[48] So-

46 Schulte tarafından alıntılanmış, "Hasta Savaşçı'nın Kızkardeşi", 127.

47 *A.g.e.*

48 Britanyalı romancı Pat Barker'ın ödüllü üçlemesi, bu tür bir savaşın Britanyalı askerlerde yarattığı ruhsal yıkıma ve bombardıman şoku diye anılmaya başlanan rahatsızlığa karşı tıbbi profesyonel bir tepkinin ortaya çıkışına alışılmadık bir bakış getiriyor: Pat Barker, *Regeneration* (New York: Penguin Books, 1991); *The Eye in the Door* (New York; Dutton, 1994) ve *The GhostRoad* (New York: Dutton, 1995).

nuç iki ucun kavuşması oldu: Çok sayıda orta sınıf kadının aklında çok yönlü bir fırsat olarak, hemşirelik yapma, özellikle de yurtdışında hemşirelik yapma düşüncesinin iyice öne çıktığı bir anda, erkek politik yetkililer gereğince seçilip doğru bir biçimde denetlenirse bazı kadınların doldurabilecekleri, gitgide tırmanan bir askerî açıkla karşı karşıya olduklarını fark ettiler.

Hâlen süren politik kaygı, dişilleştirilmiş saygınlık fikrinin korunmasıydı. Gaddarca yürütülen bu savaşın bir biçimde, geleneksel "saygın kadın" mefhumlarını ihlal etmeden yapılması gerekecekti. Bu siyasi önkoşula yönelik olarak tasarlanan askerî manevra, orta sınıf ailelerden gelen, göçmen olmayan ebeveynlere sahip, erdemli karakterine en az bir "hanımefendinin" kefil olabileceği, genç kadınları seferber etmekti. Britanyalı adaylar içinde Vera Brittain, son sınavı küçük düşürücü bulmuştu: "Mülakat boyunca... sürekli ayakta dikildim ve artık bir hizmetçinin çalıştırılırken neler hissettiğini biliyorum."[49]

Birinci Dünya Savaşı bugün bile, insan gaddarlığının en aşılmaz düzeylerinden birini sembolize eder. 1916 Temmuz ve Kasım ayları arasında Fransız topraklarında yapılan –gerçekten çamurlu– Somme Muharebesi'nde, bir milyondan fazla asker öldürülmüş ve binlercesi yaralanmıştı.[50] Bir milyon asker: Bu sayı, ondan elli yıl öncesinin Gettysburg Muharebesi'ndeki

49 Sharon Ouditt tarafından alıntılanmış, *Fighting Forces, Writing Women: Identity and Ideology in the First World War* (New York: Routledge, 1994), 21. Vera Brittain hakkında daha fazlası için bkz. Deborah Gorham, *Vera Brittain: A Feminist Life* (Cambridge, Mass.: Blackwell, 1996). Vera Brittain'ın kendi anlatısı için bkz. *Testament of Youth* (ilk baskı 1933; Britanya'da 1978'de Virago tarafından ve ABD'de 1980'de Westview Books tarafından tekrar yayımlandı).

50 A.J.P. Taylor, *English History, 1914-1945* (New York: Oxford University Press, 1965), 61. Ayrıca bkz. Jay Winter ve Blaine Bagget, *The Great War and the Shaping of the 20th Century* (New York: Penguin Books, 1996), 178-95. Winter ve Bagget şu saptamayı yapıyorlar: "Britanyalılar için, Somme'nin ilk gününün [Birinci Dünya Savaşı'nda Britanya-Almanya arasındaki en önemli muharebelerden biri – ç.n.], insan yaşamındaki bedeli, Waterloo'dan sekiz kat daha fazlaydı... Somme'nin muharebe meydanlarında verilen kayıp, atlı askerlerden ibaret değildi. Temmuz'un ilk günü, ekonomik üstünlük ve donanma gücü ile beslenen bir ulus olan Britanyalıların bir daha asla tam olarak etkisinden kurulamadıkları bir kültürel şok oldu" (s. 195).

ölü sayısının da elli yıl sonraki Vietnam Savaşı'nda öldürülen Amerikan askerlerinin sayısının da, iki katıdır. Askerî hemşireler olarak hizmet veren pek çok Britanyalı kadın, tanık oldukları dehşete ve o dehşetin yarattığı, onarmaya çalıştıkları sonuçlara rağmen 1918'de sivil yaşama dönmeye isteksizdi. Onlara göre hayallerinin sınırları daralmak üzereydi.

Kadın baş kahramanı açıkça lezbiyen olan *The Well of Loneliness [Yalnızlık Kuyusu]* adlı romanıyla tanınan Britanyalı yazar Radclyffe Hall, savaş sonrası yıllarda bazı Britanyalı kadınların savaş sonrasında hissettikleri küçülme duygusuna ustalıkla seslenen bir hikâye yazdı. Oy hakkı kazanmışlardı, ancak her nasılsa, barış zamanının gelmesiyle, zorlukla elde ettikleri özgürlüklerini yitirmişlerdi. Hall'un "Miss Ogilvy Finds Herself"inin ["Miss Ogilvy Kendini Keşfediyor"] kadın kahramanı, Birinci Dünya Savaşı'nı Fransa'daki cephelerde, tamamen kadınlara ait bir ambulans birimine başkanlık ederek geçirmişti. Şimdi savaşın bitiminde, harap olmuş ambulansının, geri götürülmek üzere bir vinçle gemiye yüklenişini izliyordu. Radcyliffe Hall'un tasavvurunda, bu "Miss Ogilvy'yi özgür kılan" araçtı.[51] Miss Ogilvy "yaralılar ambulansına taşınırken, ateş altında emin ve kararlı dikildiği zamanki gibi... elleri ceplerinin ta dibinde" oracıkta dikilir. Ambulans kıtasındaki daha genç kadınların sesleriyle dalgınlığından sıyrılır. O onların subayıydı. Onlarsa onun birliği. "Rezalet!" Miss Ogilvy birinin böyle söylediğini duydu. "Birliğimizin dağılması rezalet!" Kendinde cevap verecek gücü bulamadı. Birazdan o da Kanal'ın öte yakasına geçecek ve evine giden bir trende olacaktı. Pencerelerden dışarıyı izleyecekti: "Küçük çiftlik evleri, küçük kiliseler, küçük çayırlar, küçük çitlerle çevrili küçük patikalar; her şey küçük, tıpkı İngiltere'nin kendisi gibi, tıpkı Miss Ogilvy'nin geleceği gibi."[52]

---

51 Radclyffe Hall, "Miss Ogilvy Uyanıyor", *The Other Persuasion* içinde, der. Seymour Kleinberg (New York: Vintage Books, 1977), 46. Hall'ın hikâyesi ilk defa Britanya'da 1926'da basıldı.

52 *A.g.e.*, 47.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI: IRKSALLAŞTIRILMIŞ ASKERÎ HEMŞİRELİĞİN OLGUNLUK ÇAĞI

Helen Pon Onyett 1942'de, Japonların Pearl Harbour'a yönelik hava saldırısından hemen sonraki dönemde, Askerî Hemşire Kolordusu'na gönüllü yazılan Çin kökenli Amerikan kadınlarından biriydi. Daha önce hemşirelik eğitimi almıştı; ancak Pearl Harbour saldırısına dek, becerilerini ordunun hizmetine sunma zorunluluğu duymamıştı. Bir gün New York'taki Chinatown'ı ziyaret ettiği bir sırada, Hawaii'ye yapılan saldırıları ayrıntılarıyla veren gazete manşetleri hakkında tartışan bir gruba katıldı. Anımsadığına göre oradaki herkes "son derece heyecanlı ve öfkeliydi". Helen Pon Onyett, çok sayıda Çin kökenli Amerikalı gibi orduya, hem Amerikan yurtseverliğinin hem Çin milliyetçiliğinin etkisiyle hem de silahlı kuvvetlerde diğer Amerikalılar tarafından ırkına değil, vasıflarına göre değerlendirileceği düşüncesiyle katılmıştı. Ona göre bu umudu boşa çıkmadı: "Bana doğulu herhangi biri değil bir hemşire muamelesi yaptılar."[53]

1940'larda ABD'nin savaşını yönetenler, kadınları askerî hemşireler olarak görevlendirme konusunda, Birinci Dünya Savaşı'ndaki öncüllerine göre çok daha tereddütsüzdüler. Bunlar, 350.000 kadın gönüllüyü silahlı kuvvetler bünyesine aldılar ve katılımın doruk noktasında, Amerikan askerî personelinin tümü içinde, bu kadınların oranı %2'ye ulaştı.[54] Yine de aralarında seçkin beyaz kadınların da bulunduğu bu politik karar organları, ne toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş ne de ırkçı önyargılarından vazgeçmişlerdi. Amerikan üniformalı kadın personelin büyük çoğunluğunun büro işleri, iletişim ve sağlık alanlarına kanalize edilmeleri bu yüzdendi. Yine bu yüzden, kadınların birliklerde görevlendirilmesinde, beyaz siyasetçilerin elverişlilik ve tehdit mefhumları göz önüne alınıyordu.[55]

---

53 Judy Yung, *Unbound Feet: A Social History of Chinese Women in San Fransisco* (Berkeley: University of California Press, 1995), 254.

54 *A.g.e.*, 253.

55 Amerikan kadın hemşirelerin, İkinci Dünya Savaşı'ndaki deneyimlerine dair kendi anıları için bkz. Diane Burke Fessler, *No Time for Fear: Voices of Ameri-*

Helen Pon Onyett ve diğer Çin kökenli Amerikan kadınları ve erkekleri, ırksal olarak karışık birliklerde –yani az sayıda Porto Rikolu, Amerikan Yerlisi ve diğer Çin kökenli Amerikalıların bulunduğu birliklerde– görevlendiriliyorlardı. Bu birlikler hem Avrupa hem de Pasifik bölgesinde göreve yollanıyorlardı. Bunun tersine beyaz subaylar, tüm Japon kökenli Amerikalıların bir güvenlik tehdidi taşıdığını varsayarak hemşireler de dahil, Japon kökenli Amerikan kadınları ve erkeklerini, tamamen Japonlardan oluşan birliklere yerleştiriyorlardı. Bu birlikler Avrupa'da göreve yollanıyor, ancak Pasifik'te hizmet etmelerine izin verilmiyordu.

Savaş dönemindeki deneyimlerin bu çeşitliliğini keşfetmek, kadın yaşamlarının ve hemşirelik mesleğinin militarizasyonu konusunda tutarlı bir değerlendirme yapmaya çalışan yorumcuların, "kadın" kategorisini ve hatta "Asyalı-Amerikalı kadın" kategorisini tek başına kullanmaktan sakınmalarını gerektirir. Aslında gerek "kadın" gerekse "Asyalı-Amerikalı kadın" sınıflandırmaları, toplumsal cinsiyetlenmiş militarizasyon süreçlerine gerçekten de ışık tutar; ancak tek başlarına kullanıldığında, bu kaba kategoriler ABD askerî bürokratlarının, toplumsal cinsiyetlenmiş manevralarını nasıl ve neden oluşturduklarını göstermekte yeterli olmayabilir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Afro-Amerikalı kadınlar da, tıpkı Japon kökenli Amerikan kadınları gibi ırklara göre ayrılmış birliklere atanmışlardı. Beyaz yetkililerin düşüncesi, siyah gönüllülerin itilaf güçlerinden biriyle gizlice işbirliği yapacağı varsayımından ziyade, toplumda hâlâ baskın olan iki inançtan yola çıkılarak şekillendirilmişti: (1) siyah kadın hemşirelerin beyaz muadilleri kadar vasıflı olmadıkları, (2) beyaz Amerikan halkının, "kendi" beyaz birliklerine siyah hemşireler tarafından bakılmasını hoşgörüyle karşılamayacağı. 1941'de Kara Kuvvetleri Generali George Marshall, ırk kotaları ve ayrımcılığından vazgeçilmesini salık veren Savunma Bakanlığı'ndan siyah bir yetkiliye şu yanıtı veriyordu: "Savunma Bakanlığı zen-

can Military Nurses in World War II (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1996).

ciler ve beyazlar arasında, Amerikan halkı tarafından gelenek ve alışkanlıklar yoluyla kurulmuş ilişkileri görmezden gelemez... Gerek fırsatların olmayışı yüzünden gerekse başka nedenlerle, zenci halkın zekâ ve mesleki becerisinin düzeyi, beyazlarınkinden oldukça geridedir... böyle bir sosyal deneme, verimlilik, disiplin ve ahlak açısından tehlike yaratmaktan öte bir sonuç getirmez."[56]

Böylelikle İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında, gönüllü yazılmalarına izin verilen siyah hemşirelerin sayısı bir kotayla sınırlandırılmış ve siyah hemşireler yalnızca siyah erkek askerlerin bakımıyla görevlendirilmişlerdi. Ancak Başkan Franklin Roosevelt, savaşın yıllarca uzaması ve yetkililerin, beyaz kadınların zorunlu askerliğine gerek duyulacağını öngörmeye başlamaları nedeniyle geri adım attı. Roosevelt ABD ordusunun toplumsal cinsiyetlenmiş ve ırkçı dönüşüm sürecinde ilk defa, siyah hemşirelerin *tüm* Amerikan askerlerine hemşirelik etmesinin sağlanması emrini verdi.

Her şeye karşın, militarize Amerikan düşüncesinin ırksallaştırılmış yapısındaki böyle bir değişimi açıklarken, aşırı belirlenimciliğe (depolitizasyona) kaçmamalıyız. Politikalardaki bu revizyon, Ulusal Kıdemli Siyah Hemşireler Derneği'nden (NACGN) Mabel K. Staupers gibi siyah hemşire liderlerin siyasi lobi faaliyetleri olmaksızın gerçekleşemezdi.[57] Yalnızca beyazlardan oluşan Amerikan Hemşireler Derneği'ne (ANA), siyah hemşirelerin katılımına izin vermesi ve yabana atılmaya-

56 Darlene Clark Hine'ın, "Mabel Seaton Stater: Siyah Hemşirelerin Silahlı Kuvvetlere Entegrasyonu, İkinci Dünya Savaşı" başlıklı makalesinde alıntılanmış (Kadın Tarihçiler Berkshire Konferansı'nda sunulan konuşma metni, Vassar College, Haziran 1981), 9. Ayrıca bkz. Darlene Clark Hine, *Black Women in White: Racial Conflict an Cooperation in the Nursing Profession* (Bloomington: Indiana University Press, 1989).

57 Mabel K. Staupers'ın siyasi bir profili için bkz. Darlene Clark Hine, "Mabel Staupers ve İkinci Dünya Savaşı'nda Siyah Hemşirelerin Silahlı Kuvvetlere Entegrasyonu", *Hine Sight: Black Women and the Reconstruction of American History* içinde (Bloomington: Indiana University Press, 1994), 183-202. NACGN'nin devlet yetkililerine yazdıkları, askerî hemşireliğin ayrımcılıktan arındırılması çağrısı yapan mektupların orjinalleri için bkz. *National Association of Colored Graduate Nurses Records, 1908-1951* (Wilmington, Del.: Scholarly Resources Publishers, 1995).

cak nüfuzuyla askerî hemşirelikte ırk ayrımcılığını yenme girişimine destek olması için baskı yapan Staupers oldu. 1944'te Kongre'nin ordunun gitgide tırmanan hemşirelik ihtiyacına karşılık verebilmek için beyaz kadınların zorla askere alınması gibi tatsız bir konuyu tartışmaya başladığı sırada, Eleanor Roosevelt ile bir görüşme yapan ve onu, halihazırdaki hemşirelik politikasını değiştirmesi için başkana baskı yapmaya ikna eden Staupers'tı. Yine, beyaz yetkililere ve kamuoyuna "Eğer hemşirelere duyulan ihtiyaç bu denli fazlaysa, ordu neden beyaz olmayan hemşireleri kullanmıyor?" biçimindeki güzel soruyu yönelten de Staupers'tı.[58]

Sonuç olarak 20 Ocak 1945'te ABD hükümeti, siyah kadın hemşireler kotası üzerindeki sınırlamayı kaldırarak siyah kadın hemşirelerin hemşire kolordularının her biriminde görev yapabilmelerine izin vermesi, tarihin kaçınılmaz olarak "ilerleme" getirdiğinin bir göstergesi değildi. Bu karar, savaşların doğal olarak mevcut ırksallaştırılmış ve toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş yapıları sarsacağını da göstermiyordu. Hatta bu, savaşlar uzadığında ırkçı yetkililerin bile, savaş mantığına dayanarak, kendi ırk ayrımcısı uygulamalarının en azından birkaçından vazgeçmek zorunda kalacağına dair, inandırıcı bir kanıt bile değildi; her ne kadar bu konuda etkili faktörlerden olsa bile. Afro-Amerikalı askerî hemşirelerin İkinci Dünya Savaşı'ndaki hikâyelerinin düşündürdüğü şey, daha ziyade, değişimin gerçekleşmesi için, savaşın belli bir biçiminin (uzun, kanlı ve coğrafi olarak dağınık), bir politik seçkinler sınıfının, halkın kültürel beklentilerini (yani, beyaz kadınların zorunlu askerlik hizmetinden muaf tutulması) ihlal etmekten duyduğu yoğun korkunun ve daha önceden varolan çarpıcı düzeyde bir sivil siyasi örgütlenmenin (örn. NACGN), devlet katmanları dışından bazı kadınlarla içinden bazı kadınlar arasındaki stra-

58 Darlene Clark Hine, "Hemşirelik", Hine, Brown ve Terborg-Penn, *Black Women in America* içinde, 890. Afro-Amerikan hemşirelik politikaları hakkında daha fazlası için bkz. Stephanie J. Shaw, *What a Woman Ought to Be and to Do: Black Professional Woman Workers during the Jim Crow Era* (Chicago: University of Chicago Press, 1996).

tejik işbirliği potansiyeliyle (örn. Mabel Staupers ve Eleanor Roosevelt) bir araya gelmesinin gerektiğidir. Tüm bunlar olduğunda bile, reform ancak savaş bitmek üzereyken başlatılabilmiştir.[59]

BİR ROMANS* OLARAK SAVAŞ

İkinci Dünya Savaşı boyunca en az bir milyon Sovyet kadını, genelde çok ağır şartlar altında, ülkelerinin ordusuna hizmet verdi. Kadınlar, savaş pilotları, topçular, siperde görevli askerler ve sağlık subayları oldular. Binlerce Sovyet kadını çoğunlukla cephede doktor ve hemşire olarak görev yaptı. Orduya hemşire olarak alınmış olan bazı kadınlar, savaş başladıktan sonra komutanlarını, onlara silahla ilgili eğitim vermeleri ve ağır silahlarla ilgili görevlere atamaları konusunda ikna ettiler.[60] Tüm bunlara rağmen, savaştan sonra, devlet yetkilileri Sovyet kadınlarını yeniden dişilleştirmeye kararlı görünüyordu. Bu seferberliğin bir parçası, öncelikle bir anne olarak Sovyet kadını imgesini teşvik etmeye yönelik bir politikanın benimsenmesiydi. Devletin girişiminin bir başka adımı, çatışma birliklerinde görev yapmış kadınların yeniden kategorize edilmesiydi: Önceden topçu ve piyade olarak savaşmış binlerce kadın resmî kayıtlarda doktor ve hemşire kadrolarına yazılıyordu: Sanki bu tarihsel görev değişiminin Sovyet kadınlığının dogmatik bir türevinin gelecek kuşaklarda sürdürülmesini

59 Bu etnikleştirilmiş ve ırkçı süreçlerin bir taslağını, Britanya, ABD, Sovyetler Birliği, Güney Afrika, Irak, Israil, Kanada ve başka ülkelerdeki erkek askerlere etkisi bakımından şu kitaplarımda ortaya koydum: *Ethnic Soldiers* (Londra: Penguin Books, 1980) ve *Police, Military, and Ethnicity* (New Brunswick: Transaction Books, 1980)

(*) Romantik macera – ç.n.

60 Reina J. Pennington, "Saldırgan Kadınlar: Kızıl Orduda Muharebedeki Kadınlar" (Kadın ve Tarih Konulu Berkshire Konferansı'nda sunulan makale, Chapel Hill, N.C., Haziran 1996), 7-8. Bu makale, *The Soldier's Experience of War, 1939-45* içinde yayımlanacak, der. Paul Addison ve Angus Calder (Londra: Pimlico Press, yayıma hazırlanıyor). Pennington, Güney Carolina Üniversitesi (Columbia, S.C.) Tarih Bölümü için, İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Ordusu'nda kadınlar konulu bir tez hazırlıyor.

sağlayacağına inanılıyor gibiydi.[61] Tarihçi Reina Pennington'a göre, bu dişilleştirici revizyonizm seferberliğinin bile yetersiz olduğu düşünülüyordu. Savaş sonrasında Moskova'daki yetkililer, İkinci Dünya Savaşı askerî hemşireliğini görece nahoş (bir başka deyişle, kadınsı olmayan) yönlerinden arındırmalarına yardımcı olmaları için, Sovyet sinemacıları görevlendirdiler. Film yönetmenlerinin elinde, Sovyet kadın hemşirelerin romantik tiplemeler olarak yeniden kurgulanması gerekiyordu. Orduda görev yapmış bir Sovyet hemşire, savaş sonrası filmlerde görülen hemşire imgesini inandırıcı bulmadığını söyleyerek tepki veriyordu: "Bazı savaş filmlerinde bir hemşireyi cephede gösteriyorlar. Orada hemşire derli toplu ve tertemiz, şalvar pantolon değil etek giyinmiş, yan beresini çekici bir saç modeli üzerine tutturmuş olarak görülüyor. Bunun gerçekle ilgisi yok. Bu şekilde giyinerek yaralı erkekleri taşıyabilir miydik?"[62] Tüm ülkelerde savaş sonrası yıllar toplumsal cinsiyetlenmiş savaş faaliyetinin sürdüğü dönemlerdir. Ancak bu defa savaş, bir sonraki tepeyi ele geçirmek için değil kolektif hafızayı zaptetmek üzere yapılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru ABD hükümeti askerî hemşire olarak hizmet vermek üzere 69.000 kadını seferber etmişti. Hükümet aynı zamanda, bunları askerî yapılanmanın içine daha da sıkı bir biçimde alarak, gitgide daha militarize hale getirmişti. Çok sayıda kadın hemşire ve onların sivil destekçileri bu süreci memnuniyetle karşıladılar; militarize olmak, askerlik kurumunun ücret, rütbe ve istihdam yapılarının birer parçası haline gelmek demekti. Onlar için militarize edilmek, kadınların vasıf ve değerinin sembolik bir ispatıydı.

Savaşın sonunda, binlerce kadın için militarize olmak aynı zamanda, Kongre'nin savaştan dönen gazilere yönelik barın-

61 Pennington, "Saldırgan Kadınlar", 8.

62 *A.g.e.*, 7. Pennington bu alıntıyı, sorgulanabili tarihsel yorumların kamuoyunda daha açıkça tartışılabilir hale geldiği 1980'lerin sonundaki perestroyka döneminde bir araya getirilerek Moskova'da basılmış olan, Sovyet kadın gazilerle yapılan söyleşilerin olduğu bir derlemeden yapmış. Bu derleme, Svetlana Alexiyeviç, *War's Unwomanly Face* (Moskova: Progress Publishers, 1988).

ma, sağlık ve eğitim yardımlarından müteşekkil bir "teşekkür" paketi olan yeni G.I. (Asker) Kanunu'nun kapsamında olmak demekti. 1947'de Kongre yeni Kara-Deniz Kuvvetleri Hemşire Kolorduları Kanunu'nu da geçirerek, böylelikle Kara ve Deniz Hemşire Kolorduları'nı silahlı kuvvetlerin kalıcı birimleri haline getirdi.[63]

ABD ordusu İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan diğer orduların çoğu gibi, tüm bunlara rağmen, ağırlıklı olarak erkek ve erilleştirilmiş bir ordu olarak kaldı. Savaş hâlâ eril bir faaliyet olarak meşru görülüyordu: Kadınlar savaşın birer gerekçesi olmak için yaratılmıştı, onu icra eden aktörler olarak değil. Askerlere hemşirelik eden bir kadın, hatta saygın bir sınıfsal kökenden gelen veya katı ahlaki görüşlere sahip bir kadın subayın denetimindeki bir kadın bile, erkekler arasında bir kadın olarak kalmaya devam ediyordu. Erkekler arasındaki saygın bir kadın, hâlâ kadınlık adabı risk altında olan bir kadın varsayılıyordu. Erkekler arasında bulunan, adabı tehlikeye atılmış saygın bir kadın, tüm askerî kurumun meşruiyetine dair şüphelerin doğmasına yol açabilirdi. Erkek askerî planlamacılar –ve herhangi bir savaşta onlarla işbirliği yapan kadınlar– her şeyden çok, askerî meşruiyeti dert etmeye devam ediyorlardı. Halkın ordunun meşruiyetine olan inancının zayıfladığı bir savaş, sorunlu bir savaştı.

Dişilleştirilmiş askerî hemşireliğin kadınlık adabına uygunluğunu ve halkın ordunun bütününe olan güvenini korumak için, çeşitli ideolojik stratejiler aynı anda kullanılmaktadır. Bu stratejiler imgelerle birlikte ve bizzat kadınların da manipülasyonunu getirmektedir. Stratejilerden biri, kadınların ordularının imajını lekeleyecek savaş zamanı deneyimlerinden söz etmemeye teşvik edilmeleridir. Öte yandan sessiz kalan kadın sessizliğinin ordunun imajını değil kendi "şöhretini" koruduğuna inandırılmalıdır.

Militarize kadın saygınlığına dair istikrarsız fikirlerin sürdürülmesine yönelik çoklu stratejiler, her zaman birbiriyle bağ-

63 Reeves, "Ordudaki Kadınların Öncüleri: Hemşireler", 105-6.

daşmaz. Bunlar iki kategoriye ayrılabilir: "Dorothea Dix stratejisi" ve "İdeal Askerin Sevgilisi olarak Hemşire stratejisi". Bunlardan ilki askerî hemşirelerin profesyonel yeterliğin yanı sıra masum bir aseksüelliğe gayret etmelerini sağlamak için, ahlaki doğruluğa, orta sınıf köklere ve politikalara odaklanır. İkinci strateji, masumiyet, duygusal cömertlik ve yaralı erkek askerin hemşiresiyle ilgili fanteziler kurabilmesi durumunda daha kolay iyileşebileceği varsayımına dayandığından olacak, erişilebilirlik değerlerini öne çıkarır. Bu formüllerin ikisi de evliliğe ilişkin içinden çıkılmaz sorular doğurmuştur.

Evli kadının ordu dışında bağlanması gereken şeyler vardır. Başka erkeklere bakmak için kocasını terk etmeyi tercih ederse, edebinden şüphe duyulabilir. Hem bu hemşireler üniformalarıyla birlikte alyans taktıklarında, koğuşlardaki askerlerin bunlarla ilgili masum hayaller kurmaları mümkün olabilir miydi? Belki de ABD askerî strateji uzmanlarının politikalarını böylesine ikircikli kılan, evli askerî hemşirelerdir. Birinci Dünya Savaşı sonunda Kongre, kadın hemşireleri kalıcı askerî bürokrasiyle yavaş yavaş bütünleştirmekteyse de, evli kadınlar üzerindeki hemşirelik yasağını koruyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında da bu yasak yerli yerinde duruyordu. Ancak kara kuvvetleri, kısa süre sonra geri adım attı ve 1942'de evli kadın hemşirelerin gönüllü yazılmasına izin verdi. Donanma yetkilileri, yalnızca bekâr kadınları bünyesine kabul eden kuralından vazgeçme konusunda daha isteksizdi. Ancak evlilikle zorunlu terhis yüzünden onca değerli hemşireyi yitirdikleri gerçeğiyle doğrudan yüz yüze kaldıktan sonra 1944 yılında onlar da bu sınırlamayı kaldırdılar.[64]

Evlilik, dişillik, askerî işlev ve romans – tüm bu faktörler iç içe geçmiş ilmekler gibi, militarize kadınların yaşamlarının dokusunu oluşturmuşlardır. Hemşireler de bu durumdan muaf değildirler. Bununla birlikte, hemşirelere ve hemşireliğe dair bir yığın varsayım, bunlar içinden en çok militarize romans fikirlerinin öne çıkmasına neden olmuştur.

64 *A.g.e.*, 104.

"Dorothea Dix stratejisi", bilhassa bazı erkek stratejistler ve çok sayıda kadın hakları savunucusu için cazip, halkın büyük bölümü için güven vericiydi belki, ancak aynı durum kitlesel medya için geçerli değildi. Ve Nightingale'in muhabirlerden stratejik olarak yararlanmaya başladığı 1850'lerden beri, savaş icra eden yetkililer için medyanın önemi iyice artmıştı. 1940'lara gelindiğinde, Britanya ve ABD'de (ve tabii Japonya, İtalya ve Almanya'da da), film endüstrisi, radyo istasyonları ve kitap, gazete ve –çizgi romanlar da dahil– dergiler yayımlayan yayınevleri savaşı şekillendiren kitle iletişim araçları arasındaydı.

Pek çok muhabir ve köşe yazarı, ahlaken tertemiz, kusursuz bir meleğin, bir hastane romansının kadın kahramanı olarak, iyi bir "hikâye" olabileceği görüşünde değildi. Nightingale'in Kırım Savaşı'nı haber yapan gazete muhabirlerini bilinçli bir biçimde kullanması, Britanya halkının, onun hemşirelerine ve dolayısıyla erkek sağlık subaylarının geleneksel uygulamalarını tersine çevirme çabalarına destek vermesine yardımcı olmuştu. Ancak aradan doksan yıl geçtikten sonra, hemşirelerin kendilerinin ne şekilde tasvir edileceklerini denetleme güçleri artık çok daha zayıftı. Ayrıca ordu, hemşire-asker romansının, her ne kadar önceki Viktoryen kadınlık geleneklerini ihlal etse ve hatta siyasi riskler getirse de (koğuşlarda şehvetli hemşireler tarafından baştan çıkarılan evli askerlerin hikâyelerinin ülkelerine ulaşması *yakışık almazdı*; keza cephe gerisindeki sinema izleyicilerinin ordu doktorları tarafından kur yapılan masum yurtsever kızların imgeleriyle karşılaşmaları da), savaş döneminde erkeklerin moralini yükseltebileceğini ve genel kabul gören dişillik imgesini destekleyebileceğini görüyordu.

Her ne olursa olsun, 20. yüzyılın ortalarında hem Britanya hem de ABD'de, kadınların doğasının romantik, heteroseksüel anlamda romantik olduğu biçiminde, kökleşmiş bir inanç vardı. Askerî hemşireler bundan dolayı, yazarlar ve yönetmenler tarafından, yiğit erkeklerin avlanma alanı olan savaşı değil, dişil kadınların doğal alanı olan romansı yaşayan kişiler olarak gösteriliyorlardı. Dolayısıyla kadın askerî hemşirenin yaşamın-

da savaş macera haline geliyordu; hasta bakımı, romantik aşka dönüştürülüyordu.

Yayınevlerinin yöneticileri, kurallara memnuniyetle boyun eğmişlerdir. Patricia L. Walsh 1960'ların sonlarında Vietnamlı ve Amerikalı savaş yaralılarına hemşirelik ederek edindiği on dört aylık deneyiminden yola çıkarak, otobiyografik bir roman yazmıştı. Walsh romanını, napalmdan kaynaklanan yanıklar, tıbbi malzemelerin karaborsada fahiş fiyata satılması ve kurbanlarını "kavruk yaratıklar" diye adlandıran Amerikan askerlerinin kinizmini sert detaylarıyla sergilemek için kullanmıştı. Oysa yayıncıları, market raflarında ve gazete bayilerinde sergilenmesini garantilemek için, Walsh'ın romanının romantik bir hikâye olarak ambalajlanmasına karar verdiler. Bu yüzden ona, duruma uygun romantik bir karton kapak hazırladılar ve okuyucuda yanıltıcı bir biçimde ilgi uyandıracak şu soruya yer verdiler: "Hayat kurtarmak için mücadele ediyordu; peki bunun için ne tür bedeller ödeyecekti?" Kapağın iç tarafında ise, şu alt başlığı kullandılar: "Savaşın Parçaladığı Aşk."[65]

Yakın dönemin askerî reklam imgelerinin yaratıcıları, tutarsız davranmaktadırlar. Bunlar kimi zaman kadın hemşireleri tamamen militarize olmuş profesyoneller olarak göstermekte, kimi zaman ise medya tarafından oluşturulan demilitarize romantik askerî hemşire imgesini pekiştirmektedirler. Yirmi yıldan uzun bir süredir, gerek ABD'deki gerekse Britanya'daki bu reklamlar, bir yandan maaşlı eğitim diğer yandan sosyal çevre ve macera dolayımıyla, toplumsal basamaklarda yükselme vaadi sunmaktadır. Örneğin Kraliçe Alexandra Kara Kuvvetleri Hemşirelik Kolordusu'nun 1981 tarihli kuşe kâğıtlı broşürü hemşireyi, mesleği ve sosyal yaşamıyla, Britanya ordusunun hem eski hem de yeni toplumsal cinsiyet koşullarını yansıtan bir kadın olarak tasvir etmişti. Broşür aynı zamanda Britanya ordusunun, Soğuk Savaş dönemindeki ve kısmen de olsa, postemperyal küresel görüş açısını sergiliyordu:

---

65 Patricia L. Walsh, *Forever Sad the Heart* (New York: Avon Books, 1982).

Görevde: Modern donanımlı çağdaş hastanelerde, kadın askerlerin yanı sıra, erkek askerlere, eşlerine ve çocuklarına da hemşirelik hizmeti vereceksiniz. Kalite güvenceli kariyeriniz, her iki yılda bir, görev yerinizin tazelenmesini, belki Hong Kong, Nepal, Batı Almanya, Kıbrıs, Kuzey İrlanda'ya tayininizi sağlayacak... nereye giderseniz gidin, sahip olduğunuz her türlü uzmanlık vasıflarını kullanma şansına ve iyi bir hemşire olmak için bolca zamana sahip olabileceksiniz. Ve nadir aciliyet durumları dışında, asla aşırı sayıda hastanız olmayacak.

Görev Dışında: Herkes için rahat barınma koşulları sağlanmaktadır... modern orduda sizinle en iyi şekilde ilgilenilir...

Orduda görevli diğer erkek ve kadınlarla, drama ve halk şarkıları kulüplerine katılabilirsiniz. Sosyal yaşamınız dilediğiniz ölçüde aktif ve renkli olabilir.[66]

Çifte strateji tutumunun istikrarsızlığı, hemşirelerin cinsel tacizine ilişkin her türlü haberi özellikle zararlı hale getirir. Askerî hastane koğuşundaki "romansın" bir askerî otoritenin siyasi olarak işine yarayabilmesi, ancak asker-sevgilinin masum biri olarak çizilebilmesiyle mümkündür. Ancak onun masumiyeti, militarize erkekliğiyle bağdaşık olmak zorundadır. Asker-sevgilinin yaraları, yerinden kımıldayamayışı, toplumdan yalıtılmış olması ve cephedeki fedakârlığı gibi unsurların tümü, bu erilleştirilmiş masumiyet tasvirine uygundur. Bu imge oluşturulduktan sonra, askerî hemşire olarak kadın, aşama aşama –bunun aşama aşama olması şarttır– bu asker-hastanın sargı bezleri ve erkeksi çekingenliğinin ardında cazibeli ve bireysel bir şey keşfeden, işinin ehli anaç kız kardeş olarak tasvir edilebilir. Hemşirenin anaç sevecenliği, daha cinselleştirilmiş duygulara dönüşür.

Ancak gerçek yaşamda askerî hemşirelerin deneyimleri, kâğıt üzerindeki ve beyaz perdedeki romantik senaryoların sunduğu mitleri karşılamakta çoğunlukla başarısız olmaktadır. LaVonne Camp, İkinci Dünya Savaşı'nda ordu hemşireliğine dair kendi gerçek hayat hikâyesinin yayımlanması için elli yıl

66 Savunma Bakanlığı, Londra, 1981.

Resim 10: *Hollywood stüdyoları cephede zor aşklar yaşayan askeri hemşirelerle ilgili pek çok film üretti.* Flight Nurse, *Republic Pictures tarafından Kore Savaşı (1953) sırasında piyasaya çıktı. ("Flight Nurse", Republic Pictures, 1953; yeniden basımı Panteon Books (New York) tarafından "Career Girls" başlıklı bir kartpostal kolleksiyonunda yapıldı, ed. Michael Barson, © Michael Barson, 1989.)*

beklemiştir. Uzun yıllar önce bir günce yazmış, ancak günce bir çekmecede saklı kalmıştı. Şimdi *New York Times* editörlerine yazdığı mektupta Camp, en sonunda, söz konusu savaşa dair bir yanlış anlamayı giderme arzusunda olduğunu ifade ediyordu ve bu yanlış anlamanın savaşın ellinci yılı anma törenlerinde işlendiğine inanıyordu.[67] Camp bu savaşın Çin-Burma-Hindistan sahnesinde bir Amerikan askerî hemşire olarak rol almıştı. Kendisi, bir asker gemisinde, tropik ormanlarda kurulan geçici hastanelerde ve büyük bir Kalküta hastanesinde, hem Amerikalı hem de Çinli askerlere bakmıştı. Amerikan pilotu olan bir askerle tanışıp ona âşık olmuştu. Asker göreve giderken onu yanına almış, birlikte "zorlukları aşarak" Çin'e uçmuşlardı. Savaştan sonra evlendiler. Elli yıl sonra, hâlâ evliydiler. Bu noktada, militarize romansın herkesçe bilinen hikâyesi son bulur. Çoğu yetkilinin hikâyeyi bitirmek istedikleri nokta budur. Ancak Camp'in askerî hemşireliğe dair anlatmak istediği daha karmaşık bir hikâyesi vardı: "Testosteron yüklü bir dünyada erdemimi korumanın güçlüğünün, en az Japon denizaltılarının bizim savaş gemimizi vurmasının verdiği endişe kadar tüketici olduğunu anlamıştım. O günlerde cinsel taciz bir mesele olarak algılanmıyordu... Alkolün kötü etkilerine ve cinsel hovardalığa teslim olan bir yığın profesyonel insan gördüm; savaş boyunca sürmüş olmasa da bu davranışlar da anılarda yer ediyor."[68]

ATEŞ HATTINDA HEMŞİRELER

Muharebe ifadesi, erilliğe (yani neyin dişil *olmadığına*) dair ataerkil anlayışlarla öyle yüklüdür ki, ifadenin tanımına ilişkin tartışmalar, kadınların askerî amaçlar için seferber edilmesine yönelik her türlü resmî girişimi biçimlendirmiştir ve bugün de biçimlendirmeye devam etmektedir. Pratikte hemşireler, orada bulunmalarını yasaklayan resmî kısıtlamalara bakılmaksızın

67 LaVonne Camp, "Mektuplar: 50 Yıllık Hatıralar", *New York Times Book Review*, 4 Haziran 1995, 7.

68 *A.g.e.*

muharebelerde görev yapmışlardır. Onların muharebelerde görev yapmaları –hemşirelik romanslarının zırvalığı– bireysel cesaretlerinden değil muharebelerin yapıldığı yerin yakınında onların becerilerine ihtiyaç duyan askerî yapının bir parçası olmalarındandır. Yine de mit ile gerçeklik arasındaki uçurumu kapatmak için, askerî yetkililerin kendi ideolojik toplumsal cinsiyet çelişkilerini çözmeleri gerekir, ki çoğu bunu yapmaktan nefret eder. Bu yetkililer bunun yerine genellikle gazetecilerin de yardımıyla, halkı bundan habersiz ve askerî hemşireleri, böyle bir uçurumun yarattığı psikolojik gerilimlerle bireysel olarak başa çıkmak zorunda bırakır.

Elitlerin bu çelişkileri, Amerikan halkının kendi ideolojik kafa karışıklığını açıklamaya da yardımcı olabilir. Vietnam Savaşı'ndan on yıl sonra kamuoyu araştırmacıları, toplumun çeşitli kesimlerinden seçilmiş Amerikalılara, ABD ordusundaki kadınlar için en uygun ve en uygunsuz gördükleri askerî rollerin hangileri olduğunu sordular.[69] Bu araştırma ikinci dalga Amerikan kadın hareketinin dişillik ve erilliğe ilişkin popüler tartışmaları körüklediği, üniformalı kadınların oranının arttığı ve Pentagon'un zorunlu askerliği sona erdirmesiyle birlikte yaşadığı erkek asker kaybını telafi etmek için önemli miktarda üniformalı kadına ihtiyaç duyduğu bir dönemde gerçekleşti:

> "Bir kadının Pentagon'da sekreter olarak çalışmasını hoş karşılar mısınız?" Bu soruya olumlu yanıt verenlerin oranı %97 idi.
>
> "Peki ya bir kadının bir savaş uçağına pilotluk yapması [araştırma sırasında Kongre'nin kadınlara verilmesini yasakladığı bir askerî meslek]?" Ankete katılan halkın %62'si, sürpriz bir yanıtla bunu münasip bulduğunu söyledi.

---

69 Sonraki veriler, 1982 tarihli, "Ordudaki Kadınların Rollerinin Kamuoyunca Kabulü" başlıklı bir Ulusal Görüş Araştırma Merkezi Sosyal Araştırması'ndan alınmıştır ve A. Wade Smith, "Kamu Yaklaşımları", *Who Defends America? Race, Sex and Class in the Armed Forces*, içinde yer almaktadır, der. Edwin Dorn (Washington, D.C.: Joint Center for Political Studies Press, 1989), 129.

"Omuz omuza çarpışan bir asker olarak" hizmet veren bir kadın? Halkın kabul oyları birden düşüyordu. Yanıt verenlerin yalnızca üçte biri bu senaryoyu makul buluyordu.

Peki, bu Vietnam Savaşı sonrası, Reagan dönemi Amerikalılarının, "muharebe alanında hemşirelik" seçeneğini makul görme oranının, –%97'lik bir zirve ile %37'lik bir taban arasındaki– bu yelpaze içinde nerede olmasını beklerdiniz? Yanıt %94.

Yani 1980'lere gelindiğinde hemşirelik, Amerikan kültüründe öyle derin bir biçimde dişilleştirilmişti ki, bir hemşirenin saygın bir kadının ideolojik olarak "düşünülmediği" bir yere –bir muharebe alanına– yerleştirilmesi, Amerikalıların onu o mesleğe uygun görme yönündeki kararlılığını nerdeyse hiç etkilemiyordu. Amerikan kültüründe askerî hemşireliğin dişilleştirilmesi ve militarize muharebenin erilleştirilmesi arasındaki bir yarışma, militarize hemşireliğin dişilleştirilmesinin kesin zaferiyle sonuçlanmıştı. Bu başarı oranı ABD'deki askerî politika yapanlar için olumlu bir gelişmeydi. Bundan böyle, bu hemşirelere ihtiyaç duyulan her yerde, kadınları görevlendirmeye devam edebilirlerdi. Bu yetkililerin umudu, kendi ülkelerinde, halkın genelinin, bu kadınların, dişil mahlukların yapması beklenen şeyleri yaptığını düşünmeye devam etmeleriydi.[70]

TOPLUMUN KIYISINDAN ANIT HEYKELLERE

Bugün Vietnam Savaşı biteli yirmi yıldan uzun bir zaman geçmişken, bu savaşın toplumsal cinsiyetlendirme politikalarını

70 İkinci Dünya Savaşı'ndan beri askerî tıp teknolojisinde gerçekleşen hızlı değişimler, hemşirelerin muharebelerden uzakta çalıştıkları efsanesini zayıflattı. 1942'de, ABD Kara Kuvvetleri, ilk Taşınabilir Askerî Cerrahi Hastane Birimini (Mobile Army Surgical Hospital Unit-MASH) kurdu. 1950'lerde Güney Kore savaşında bir tıp biriminde geçen Amerikan televizyon komedi dizisi *MASH*'in yeniden gösterimleriyle yaygın biçimde tanınır hale gelen ünlü MASH birimleri böyle ortaya çıktı. Son MASH birimi, Kore'de Haziran 1997'de hizmetten çekildi. Bunların yerini, cephedeki tıbbi bakımın en son biçimleri alacaktı. Hizmetin sonlandırılması resmi bir askerî törenle yapıldı ve televizyon dizilerinden oyuncular törene çağrıldı. Savaş sahnesi ile elektronik ekran arasındaki sınır çizgisi, bulanıklaşmıştı. *All Things Considered*, Ulusal Halk Radyosu, 11 Haziran 1997.

ancak şimdi tam olarak anlamaya başlıyoruz. Sözgelimi Kuzey [Vietnam – ç.n.] ordusu saflarında savaşmış çok sayıda Vietnamlı kadın, daha yeni yeni, resmî kanalların dışına çıkarak kendi hikâyelerini anlatmaya başladılar. Kuzey Vietnam'da yaklaşık 1,5 milyon kadın ABD'ye ve onun işbirlikçisi olan Saygon'daki rejime karşı çeşitli askerî görevlerde hizmet verdi. Bu Kuzey Vietnamlı kadın gazilerin yaklaşık 100.000 kadarı bugün hâlâ sağ.[71]

Bu kadınların pek çoğu, ihtiyarlık dönemlerine yaklaşırken, kendilerini son derece yalnız bırakılmış hissediyorlar. Vietnam kültürünün, ülkeyi –ilk olarak Çinlilere, sonra Fransızlara ve sonra da Amerikalılara karşı– savunan savaşçı kadınları onaylamasına ve kadınların savaş zamanındaki başarılarını yad eden müzeler ve şehir meydanlarına dikilen anıtlara rağmen, savaş sonrasının gerçek yaşamlar sürdüren gerçek kadınların, son savaştan eş bulmalarını ve çocuk yapmalarını engelleyecek derecede ağır yaralı olarak kurtulmuş olanları, birer huzursuzluk kaynağı olarak görülüyorlar. Bu yüzden, yaşayan savaşçı kadınların pek çoğu, kendilerine saygısızca ve umursamazca davranıldığını düşünerek, kırgınlık duyuyorlar.

Bu kadınlar arasında Hanoi'den komuta edilen orduda hizmet veren hemşireler de yer alıyor. Le Thi Than gibi kimileri, Budist olmuşlar.[72] Le Thi Than 1960'larda ve 1970'lerin başında, Kuzey ordusunda hasta bakıcıydı. Savaş sonunda kısmen sakat kaldı. Anne-babası, köyüne dönmesi, oraya yerleşmesi ve evlenip çocuk yapması için onu ikna etmeye çalıştılar, ancak o bunu reddetti. Çocuk yapmasını engelleyecek yaralarını göz önüne alarak, evlenemeyeceğini düşünüyordu. Bu evlene-

71 Karen G. Turner ve Phan Thanh Hao, *Even the Women Must Fight: Memoirs of War from North Vietnam* (New York: John Wiley and Sons, 1998). Bu önemli kitabı henüz müsvedde formundayken okudum. Vietnamlı tarihçilerin araştırmalarından alınmış olan buradaki rakamlar, kitabın 1. bölümünde bulunuyor.

72 Le Thi Than'in buradan sonraki tasviri, Hanoi aylık edebiyat dergisi *Van Nghe*'de, Ocak 1997'de yayımlanan bir gazete haberinin İngilizce çevirisinden alınmıştır. Bu haber Minh Chuyen'e aittir ve İngilizce başlığı şöyledir: "Go to the Pagoda, Meeting with...". Çeviri, daktilo metninde, Phan Thanh Hao tarafından yapılmıştır.

ceği adama haksızlık olurdu. Ve savaştan yirmi yıl sonra Vietnamlı gazeteciye anlattığı gibi, yaralarını sardığı, o hayatta kalırken ölen tüm o insanları unutamamıştı. Bir rahibe olarak, savaş sonrası uyum sağlama arayışında daha özgür olacağını düşünmüştü. Savaşın bitişinden yirmi yıl sonra, bu gazi askerî hemşire, sabah saat üçte kalkıp Buda'ya dua ediyor, bütün gün tarlalarda çalışıyor, yaşlı evsiz bir kadının bakımını yapıyor ve gününü dua ederek bitiriyor.

Amerikalı bir tarihçi Karen Turner, Vietnamlı yazar Phan Than Hao ile birlikte, Kuzey saflarında savaşan Vietnamlı kadınların bağımsız hikâyelerini yayımladı. Turner yaptığı söyleşilerde, çoğu kadının resmî görevleri ne olursa olsun –adeta, sırf kadın olmak, kişiye erkek silah arkadaşlarına hemşirelik etme vasfı verirmiş gibi– savaş sırasındaki sorumlulukları arasına hemşireliği de dahil ettiklerini keşfetmiş.[73] Ve daima gülümseyerek. Gülümsemek, Turner'ın anladığı kadarıyla, Vietnamlı asker kadınlar için karmaşık işlevler görüyordu. Yine de Turner, bugün geriye dönüp pelikül üzerinde sonsuzluğa hapsolmuş o savaş dönemi tebessümlerine bakan bizlerin, bu tebessümlerin çoklu işlevlerini anlayamamızın neredeyse olanaksız olduğunu söyleyerek bizi uyarıyor.[74] Napalm bombaları ve katliamlar arasında gülümseyen o kadınların kendileri de, hâlâ bu eski tebessümlerin anlamını çözmeye çalışıyorlar.

Savaşın diğer tarafında da, Vietnam'daki kadın askerî hemşireliğini –hem popüler hem bürokratik kültürlerde– görünür kılma yönündeki çabalar devam ediyor. ABD Gaziler Kurulu (VA), *Vietnam gazileri* ifadesini kullanırken, daima erkek gazileri kastederdi. VA'nın dilbilimsel –ve tıbbi– prosedürlerini gözden geçirmek zorunda kalması, gazi kadın hemşirelerin on yıl boyunca siyasi kulis faaliyeti sürdürmeleri sonucu gerçek-

73 Turner, *Even the Women Must Fight*. Pek çok ülkede, isyancı gerilla ordularında çarpışan kadınlar hakkında daha fazlası için bkz. benim *Does Khaki Become You? The Militarization of Women's Lives* adlı kitabım (Londra: Pandora Press/HarperCollins, 1988).

74 Karen Turner, yazar ile konuşmasından, 5 Haziran 1997. Turner, Holy Cross College, Worcester, Massachusetts'te tarih profesörüdür.

leşebildi. VA'nın ülke çapındaki hastanelerinde gazilere jinekoloji servisi sunması, ancak 1984'te başladı. Jinekoloji yeni bir servisten ibaret değildi; bu servisin açılması, *gazi* ifadesine yeni bir bürokratik tanım da getirmişti. Ve bu, on yıllarca görünmez kalmayı kabullendikten sonra, 1980'lerde örgütlenmeye başlayan kadın gazilerin yoğun baskıları sonucu olmuştu.[75]

1972'de hava kuvvetlerindeki görevinden terhis edilen Deborah Joiner, yirmi beş yıl sonra, devletin kadın gazilere karşı tavrını şöyle anlatıyordu: "Ayrıldığımızda brifing verilmedi. Terhis olman, baştan savılman demek."[76] Onun bu yorumuna 1950'lerden bir gazi olan Ruth Schairer de katılıyor: "Bizler, mısır gevreği misali tüm o erkeklerin arasına serpiştirilmiştik... Bunu kabulleniyordunuz. VA'nın yöntemi buydu. Onlar yalnızca erkek gaziler için kaygı duyar."[77] Yani, Amerikan hükümetinin en büyük organlarından biri ve bugün ülkenin en büyük kamu sağlığı kurumu olan Gaziler Kurulu'nun yetkililerinin *askerler* sözcüğünü duyduklarında akıllarına gelen şey *erkekler* oluyordu.

Bu düşünce süreci, devlet yetkililerinin –ister sivil ister askerî olsun– kadınları ve dişilliği düşündüklerinde sürekli olarak yaşadıkları bir paradoksa işaret eder. Kadın ve dişillik: Nüfusun bir bölümü ve bir fikir. İkisi birlikte, bir yandan yetkililere savaş yapma fırsatları sunarken, bir yandan da endişelere yol açar. Kadın ve dişillik: Bir ordunun misyonunu yerine getirebilmesi için, her ikisinin de çok dikkatle idare edilmesi gerekir.

O halde, Gaziler Kurulu gibi çok büyük bir askerî kurumun onca kadın gaziyi unutması nasıl mümkün olabiliyor? Askerî strateji uzmanlarının, şimdiye dek kadınları, ancak ordunun erilleştirilmiş statüsünü sarsmayacak biçimlerde kul-

---

75 Amerikalı yetkilileri ve kamuoyunun genelini –ve çok sayıda askerî hemşireyi– Amerikan askerî hemşirelerinin Vietnam'daki hizmetlerinin bir sonucu olarak yaşadıkları savaş sonrası travmalarla yüzleşmeye zorlayan ilk kitap, Lynda Van Devanter'in *Home Before Morning: Story of an Army Nurse in Vietnam*'ıdır. (New York: Beaufort Books, 1983).

76 John O'Brein, "Yeni VA Kliniği Kadın Gazilere Hizmet Verecek", *The Post Standart* (Syracuse, N.Y.), 4 Kasım 1995.

77 *A.g.e.*

lanmaya çalıştıklarını aklımızdan çıkarmazsak, bu paradoks belki de çözülebilir. Bir başka deyişle, yetkililere böylesine kaygı veren şey, kadınları askerî yapılanmayla gerçekten bütünleştirdikleri –yani kadınları sırf kamp takipçileri olarak el altında tutmadıkları– takdirde, ordunun siyasi meşruiyetinin temel dayanaklarından birini –erkeksilikle olan bağını- kazara koparabilecekleriydi. Bu yüzden, 1950'lerin ve 1970'lerle 1980'lerin savaş sonrası dönemlerinde, VA yetkilileri, kadınlardan faydalanılmasını ve ordunun erilleştirilmiş imge ve pratiklerinin korunmasını aynı anda mümkün kılan bu politikayı uyguluyorlardı: Tüm gaziler erkekmiş gibi yapmak ya da yalnızca, tıbbi sorunları erkeklerinkiyle tıpatıp aynıymış gibi davranmayı kabul eden kadın gazilere "gerçek" gazi muamelesi yapmak.

Kadınların militarizasyonu sürecine bu kapsamlı analitik görüş açısından bakıldığında, herhangi bir şehirdeki bir VA hastanesinde jinekoloji servisinin açılmasının önemi anlaşılır. Gazilere yönelik bir tıbbi tesis, kadının sağlık ihtiyaçlarını –bütçesinde doktor ve hemşire istihdamında– açıkça belirtmeye zorunlu olduğu sürece, o tıbbi tesis 20. yüzyılın standart askerî toplumsal cinsiyet formülünü sarsmaya yardım eder. Ancak bu sarsıntının yaratılması için, kadın gazilerin eylemciliği vazgeçilmez bir şart olmuştur. Sonuca ulaşmak için, kadınların kulis yapması gerekmiştir. Bu arada kendileri de, görünmezliklerinin kadınlık deneyiminin doğal bir parçası olmadığını öğrenmek durumunda kalmışlardır.

Amerika'nın iki farklı militarize döneminde savaşmış olan gazi Joiner ve Schairer'le, 1995'te New York Syracuse'da söyleşi yapılıyordu. Gazeteciler bu kadınların, Gaziler Kurulu'nun erillikten uzaklaşması yönünde bir adım niteliği taşıyan başka bir olaya dair görüşlerini alıyordu: Yerel VA Tıp Merkezi'nin ayrı bir kolu olarak Kadın Sağlığı Merkezi'nin açılışı. O sırada 70 yaşında olan Schairer yıllardır VA'yı servislerinde kadın gazilerin sağlık ihtiyaçlarını görünür kılmaya zorlayan kadın örgütçülerden biriydi. O, erkek odaklı VA hastanesinde jinekoloji servislerinin olmasının yeterli olmadığına karar vermişti.

Bunun yerine, kadın gazilerin özgün ihtiyaçlarına seslenecek bağımsız bir klinik istiyordu. Bundan dolayı, kliniğin yöneticisine göre yeni tesis, yalnızca jinekolojik tedaviye odaklanmayacak, aynı zamanda travma sonrası stres hastalığını da (PTSD) –cephede hemşire olarak görev yapmış olan kadınlara özgü bir sorun– tedavi edecek ve kanser izleme, sağlık eğitimi ve cinsel taciz danışma hizmetleri sunacaktı. Sonuncu servisin VA tarafından sunulması önemliydi; zira cinsel taciz, o güne dek çok sayıda hemşirenin ve diğer kadın gazinin askerî deneyimlerinin ayrılmaz bir parçası olmuştu.[78]

Vietnam'da Amerikan ordusuna hizmet etmiş olan pek çok erkek, halkın desteklemediği bu savaştan döndükten sonra, gerek VA gerekse aileleri, komşuları ve potansiyel işverenlerinden gördükleri muameleyi protesto etmişlerdir. Ancak erkekler iyi hizmet görmemiş olsalar da, daima ilgi odağı olarak kaldılar. Bunun tersine Vietnam'da Amerikan ordusuna hizmet etmiş olan Amerikan kadınlarının varlığı neredeyse bütünüyle görmezden geliniyordu. Washington'da kadınlar için bir Vietnam savaşı anıtı kurulması yönündeki kampanya ve *China Beach* adlı (kahramanları Amerikan kadın hemşireler, Kızılhaç gönüllüleri ve eğlence hizmetlileri olan ve senaryo danışmanlığını kadın gazilerin yaptığı) TV dizisi, Amerikan kadınlarının Vietnam Savaşı'ndaki hemşirelik faaliyetlerinin bir anlamda daha görünür hale gelmesini sağladı.[79] Görünürlük kampanyasının ulaştığı en yüksek nokta 1993'te, Washington D.C.'de, Vietnam Kadınları Anıtı'nın sipariş edilmesi ve kurulması oldu. Şimdi, ünlü "duvar"ı ziyaret eden gezginler, hemen yanı başında aynı savaşta orduya hizmet vermiş olan Amerika-

78 *A.g.e.* Kadınların ordudaki deneyimleri yüzünden –bu deneyimlerin bazıları kendi erkek meslektaşlarının cinsiyetçi yıldırmalarından kaynaklanır– PTSD'ye (travma sonrası stres hastalığına) yakalanmaları ve kadın gazilerin, VA'nın kadınlar arasındaki PTSD'yi ciddiye alması için gösterdikleri çabalar hakkında daha fazlası için bkz. Donna M. Dean, *Warriors without Weapons: The Victimization of Military Women* (Pasedana, Md.: Minerva Center, 1997)

79 *China Beach* hakkında daha fazlası için bkz. Sasha Torres, "Savaş ve Anılar: Televizyon Anlatısı, Ulusal Bellek ve 'China Beach'", *Camera Obscura*, no. 33 ve 34 (1996): 140-58.

Resim 11: *Heykeltraş Glenna Goodacre (önde oturan) Vietnam Kadınları Anıtı için gerçekleştirilen çekimlerde poz veren kadınlarla, 1993. Amerika'da sadece savaşta orduya hizmet vermiş kadınlara adanmış ilk anıtı görüyoruz. (Fotoğraf: Dirk Halstead/Gamma Liaison.)*

lı kadınlara adanmış anıtı görüyorlar. Kadın bir heykeltıraş tarafından tasarlanmış olan anıt heykelde, üçü yıpranmış üniformalar içindeki kadınlar ve biri, acılar içinde sere serpe uzanmış bir erkek asker olmak üzere, dört figür görülüyor. Anıt, klasik bir pieta* formunda. Yaralı bir asker olan erkek figür, kadın hemşirelerden birinin kucağına uzanmış. Bu imge, her ne kadar burada, profesyonel, militarize biçimiyle temsil edilse de bir kadınsı şefkat imgesi.[80]

(*) Pieta: Hz. İsa'nın naaşını kucağında tutan Meryem ana tasviri – ç.n.

80 Vietnam Kadınları Anıtı, yalnızca hemşirelik hizmeti veren Amerikan kadınları değil, aynı zamanda Vietnam'da başka askerî görevlerde çalışmış kadınlar tarafından da desteklendi. 1993'te açılan Washington Mall'daki kadınlar anıtı, heykeltıraş Glenna Goodacre tarafından tasarlanmıştı. Anıt projesine, Vietnam Kadınlar Anıtı Projesi A.Ş. destek ve fon sağlamıştır ve hâlâ da bu kurum tarafından denetlenmektedir. Anıt, kamuya açıktır ve Washington D.C.'de, daha da ünlü Vietnam Anıt Duvarı'nın yanı başında görülebilir. Vietnam Kadınları Anıtı Projesi'nin faaliyet yeri, No. 302, 2001 5th Street, Washington D.C., 20009.

Gaziler Kurulu'nda ve halk anıtının yerleştirilmesiyle sağlanan değişimlere rağmen, Vietnam Savaşı'nın Amerikan gözündeki imgesinin, devletin törenlerinde ve sıradan sivillerin hafızalarında yeniden erilleştirilmesinin engellenmesi, kadın gazilerin sürekli gözetimleri ve örgütlü baskılarını gerektirdi. 20. yüzyılın sonunda, Amerikan Vietnam gazilerinin yalnızca %2.3'ünü kadınlar oluşturuyor. Ancak Vietnam Savaşı'nda ABD ordusunda hizmet veren tüm Amerikan kadınlarının %80'i hemşireydi. Ve hepsi de orduya gönüllü yazılmışlardı.

HEMŞİRELER VE FAHİŞELER: İTTİFAKIN EKSİK BİR HALKASI

Kadınlar askerî hemşirelik deneyimini, sınıf ve ırka ilişkin yargılar kadar, toplumsal cinsiyete ilişkin yargıların da etkisi altında yaşarlar: Kendi yargıları, baktıkları erkek askerlerin yargıları, her ikisinin de hizmet verdiği askerî kurumun yargıları, resmî düşmanlarının yargıları ve desteğine yaslandıkları halk kesimlerinin yargıları. Vietnam Savaşı sırasında askerlere hemşirelik eden Amerikan kadınlarının çoğunluğu beyazdı. Ancak hepsi değil. Lilly Lee Adams Asyalı-Amerikalıydı; Karen Johnson Afro-Amerikalı. Hem Adams hem de Johnson, Vietnam Savaşı'ndan, askerî fahişeliğe ve fahişelikle kurdukları kişisel ilişkilerine dair düşüncelerle döndüler.

Oysa fahişelerle hemşirelerin birbirinden dağlar kadar uzak –fiziksel olmasa da ideolojik bakımdan uzak– olduğu varsayılıyordu. 20. yüzyılın toplumsal cinsiyetlenmiş militarizasyonunun geleneksel ataerkil formülüne göre, dişilleştirilmiş bir hemşire, yer yer anaç kız kardeşliği masum romansla karıştırma yetisinde olması gerekse de, saygın bir kadın olmalıydı. Bunun tersine dişilleştirilmiş fahişe, ticarileşmiş, genellikle şiddet dolu bir ortamda hayatta kalabilecek kadar sert, ama öte yandan, savaş bezgini erkek müşterilere iki çatışma arasında kısa teselli anları sunabilecek kadar, profesyonel anlamda becerikli olmalıydı. Hemşire kadınla fahişe kadının, birbirlerini tanımaları ve özellikle birbirleriyle ittifak kurmaları beklenmezdi. Hatta geleneksel formülün tarihsel olarak en iyi

şekilde işlediği durum, askerî hemşirelik ve askerî fahişelik sektörlerindeki kadınların birbirlerine kuşkuyla, hatta düşmanlıkla yaklaştıkları durum olmuştur. Ne de olsa kadın askerî hemşirenin, ordudaki meslektaşları (ve ülkesindeki yurttaşları) arasındaki gündelik statüsü, onun saygı görmesine bağlı olarak biçimleniyordu ve kendisinin rasgele ilişkilere giren biri olduğunun düşünülmesi muhtemelen bu saygıyı tehlikeye atardı.

Lily Lee Adams New York City'de, İtalyan bir anne ve Çinli bir babanın çocuğu olarak dünyaya geldi. Balerin olmak istiyordu. Oysa bunun yerine, Mount Vernon Hastanesi'nde hemşirelik programına kayıt oldu. Bir ordu istihdam görevlisi okula gelerek, onlara ordu hemşireliği ile ilgili bir film izlettirdiğinde Adams buna ikna olmuştu. Hemşirelik okulu harcının kalan kısmını kara kuvvetleri ödeyecekti. Üstelik sene 1967'ydi. Başkan John Kennedy'nin kendisine esin kaynağı olan şu çağrısını hâlâ unutmamıştı: "Ülkenin senin için ne yapabileceğini değil, senin ülken için ne yapabileceğini sor!" İki yıl sonra Adams Vietnam Cu Chi'deki 12. Gezici Hastane'de görevlendirildi.[81] Vietnam'dan dönüşünden on yıl sonra, bir gazeteciye anlattıkları, oradaki hemşirelik deneyimlerine eklenen güçlükleri yansıtıyordu:

> O zaman, subayların kulübüne geri dönerdim; burası serindi ve kola içebilir, kâğıt oynamaya davet edilirdim. Tamam, onlarla kâğıt oynarken, bana kendileriyle eşit muamele ederlerdi, ama kâğıt oyunu biter bitmez, bana asılmaya başlarlardı... gerçekten de en kötüleri subaylardı...
>
> Tipik bir hasta gözümde canlanıyor: Bir çift amfi... Bacaklar yok, kemikler, kaslar, her şey dışarıda... On kişi, bin tane iş görüyor... Üniformayı keserek, nerelerde yara olduğunu görmeye çalışırlar, değerlendirmeler yaparlar, serum takarlar, hastaya ismini, rütbesini, künye numarasını sorarlardı...

81 Lily Lee Adams, hikâyesini, yazar Kathryn Marshall'a anlatmış. Bu hikâye, Marshall'ın *In the Combat Zone* kitabının bir bölümünü oluşturuyor (New York: Penguin Books, 1988), 206-30.

> Artık o koğuşa dayanamıyordum. Tüm bu hikâyelerden habersiz olacağım başka yerlere gitmek istiyordum. Mayıs'ta eve döndüğünde evlenmeyi planlamış olan, ama bacakları olmayan ve bunu kız arkadaşına söyleyemeyen adam ve benzerlerinin bir tek hikâyesini daha duymak istemiyordum... Bu yüzden, yerimin değiştirilmesini istedim... "Beni acile alın..." Oysa orada işe başlayana kadar, birine beş dakika hemşirelik etsen bile, o kişiye yine de bağlanabileceğini bilmiyordum.[82]

Adams'ın hikâyesi pek çok Amerikalı kadının savaş sırasındaki hemşirelik hikâyelerini doğruluyor. Ancak onların çoğu Amerikalı askerlerin gözüne Vietnamlı gibi görünmüyorlardı.

> Asyalı görünmem meselesine gelince, sivil giysiler içinde ve yanımda bir erkekle binalar arasında yürüdüğüm zaman, diğerleri benim orospu olduğumu sanıyordu. Ordu, sürekli olarak kamyonlarla orospular getirirdi. Erkekler, bana, yalnızca orospuların duyacağı, her türlü –ilginç– sözü söylerdi. Bu çok canımı sıkardı. İçimden, onlara şöyle demeyi isterdim: "Bilmiyorsunuz ki, benim çalıştığım hastaneye gelmiş olsanız, size ben bakacak, sırf hayatta kalmanız için elimden gelen her şeyi yapacaktım." Bu, beni deli ederdi. Ancak kişisel bir öfke değildi bu; daha çok öfkelenirdim, çünkü şöyle düşünürdüm: "Demek Vietnamlı kadınlara böyle davranıyorsunuz."[83]

Karen Johnson Afro-Amerikalı bir kadın ve eski bir hava kuvvetleri hemşiresi. 1970'lerin başında Tayland'ın kuzeyindeki bir ABD hava üssünde hizmet veriyordu. Kamboçya ve Vietnam üzerindeki bombardımanları gerçekleştiren erkek askerlere bakıyordu. Üste yalnızca 14 kadın hemşire vardı; Amerikalı erkeklerin sayısı ise 5000'di. Johnson bu üsse geldiğinde ırkçılığın belli biçimleriyle başa çıkma konusunda zaten yeterince donanımlıydı. Hemşirelik okulunda yalnızca iki Afro-Amerikalı öğrenciden biri olarak okumuştu. Daha önce çalışmış olduğu büyük San Antonio Hastanesi'nde, üç yüz hem-

82 Adams'tan alıntı, Marshall, *In the Combat Zone* içinde, 214-219.

83 *A.g.e.*, 221-22.

şireden yalnızca dokuzu siyahtı ve kurumun onlara karşı hiç de dostane bir havası olduğu söylenemezdi. Yine de bugün geçmişi düşünüp şu anda yaptığı türden bir işe onu neyin sevk ettiğini anlamaya çalışırken, her şeyi kökten değiştiren, kariyerini yeniden yönlendiren deneyim orada, 1972 yılında kuzey Tayland'daki hava kuvvetleri üssünde edindiği sonucuna varıyor. O bunu, "epifani" [Tanrının tecellisi – ç.n.] diye adlandırıyor.[84]

Johnson'ın aktardığına göre hava kuvvetleri üssü "son derece cinselleştirilmiş" bir havaya sahipti. Yerli Taylandlı kadınların ticari nesnelere dönüştürülmesinin makul bir şey olduğu varsayımı, Amerikan üs komutanının kendisinin de Taylandlı bir metresi olduğu yönündeki yaygın biçimde benimsenen söylentiden destek alıyordu. Dahası üs'te fuhuş gizli kapaklı bir şey değildi. Tıpkı hava kuvvetleri bombalama operasyonu gibi fuhuş da burada açıkça organize ediliyordu. Üs kapılarının dışında Johnson ve diğer hemşireler, Amerikan erkek subayların fuhuş yapan kadınlarla pazarlığa giriştiklerini görüyorlardı. Bir günlüğüne Taylandlı bir kadın "kiralamanın" bedeli 1 dolardı. Bu düzenlemeye "teafuck"* deniyordu. Hemşireler, hava kuvvetlerinin kendi zührevi hastalıklar kliniği önünde, düzinelerce Amerikan erkeğinin kuyrukta bekleyişini görmeye alışmışlardı. Kuyrukta bekleyen erkekler rütbesiz askerlerdendi. Johnson'ın açıklamasına göre erkek subaylar, özel

84 Ulusal Kadın Örgütü başkan yardımcısı Karen Johnson, kendi Vietnam Savaşı deneyimini ve bunun, ilkin ABD Hava Kuvvetleri'nde ve daha yakın dönemde bir sivil eylemci olarak kariyerindeki uzun vadeli etkilerini, 26-28 Ocak 1996'da New York, Ithaca'daki Cornell Üniversitesi'nde bir konferansta ve daha sonra, 1996'da ikimizin de katıldığı bir Los Angeles radyosundaki bir söyleşide anlattı. Cornell Üniversitesi'nden Profesör Mary Katzenstein ve Profesör Judith Reppy'ye, çağdaş ABD ordusunda ırk ve toplumsal cinsiyetin karşılıklı etkileşimini sorgulayan bu değerli konferansı ve sonrakileri düzenledikleri için, minnettarım. Projeleriyle ilgili daha ayrıntılı bilgi edinmek için Katzenstein ve Reppy ile, New York, Ithaca, Cornell Üniversitesi Barış Araştırmaları Programı'nda temas kurulabilir. Johnson'ın askerî deneyiminin bir başka boyutu için bkz. Karen Johnson, "Özyaşamöyküsü: Bir Subay ve bir Feminist", *Gender Camouflage: Women and the U.S. Military* içinde, der. Francine D'Amico ve Laurie Weinstein (New York: New York University Press, 1999).

(*) "İkindi s...mesi" – ç.n.

doktorlara gidiyor ve onlara gizlice ödeme yapıyorlardı. Onay gören barların bir listesi, herkesin göreceği şekilde üssün panosuna iliştirilmişti. Bazı barlar siyah askerler bazıları beyazlar için ayrılmıştı. Barlarda cinsel olarak edinilebilen kadınların tümü Taylandlıydı.

Genç siyah bir Amerikalı hemşirenin, bu cinselleştirilmiş savaş dönemi ortamındaki ırksallaştırılmış dinamikleri aşabilmesi güçtü. Johnson bir profesyoneldi. Bir teğmen olarak düşük rütbeli bir subay olsa da yine de subaydı. İnançlı bir Hıristiyandı. Kurumun emir alan subaylarındandı. Bir Amerikalıydı. Savaştaydı. Tarih 1970'lerin başıydı ve ülkedeki yurttaşlık hakları hareketi gitgide militanlaşıyordu; ikinci dalga Amerikan kadın hareketi etkilerini daha yeni hissettirmeye başlamıştı ve cinsiyetçilikle ırkçılık arasındaki etkileşimlerden henüz söz edilmiyordu.

Johnson'a uygunsuz teklifte bulunan üsteki ilk Amerikan erkek asker, bir beyazdı. İkincisi üssün Hıristiyan papazlarından biriydi. Siyah rütbesiz askerler, onun kendilerinden üst rütbeli oluşuna aldırmadan arkasından "Hey, yavru" diye bağırıyorlardı. Johnson her gün subay ve er, siyah ve beyaz erkeklerin, yerli Taylandlı kadınlara, kola şişeleri veya diş macunları gibi, satın alınacak birer ürün muamelesi yapmalarını izliyordu: "İşte o sıralarda feminist oldum. Bir kadın, hele de siyah bir kadın olarak, tam bir insan muamelesi görmediğimin farkına varmıştım."[85]

Johnson, üç yıl sonra, albay rütbesiyle İspanya'daki ABD üssünde konuşlandırıldığı sırada Ulusal Kadınlar Örgütü (NOW)'a katıldı. Üs papazının karısı hayatında yeni bir sayfa açıyordu. 1990'ların ortalarında, bir kıdemli asker olan Johnson, NOW'ın başkan yardımcısı seçildi. 1997'de Amerikan ordusunda ardı ardına gelen cinsel skandallar dönemi boyunca, ordudaki cinsel tacizler konusunda, NOW'ın Washington baş sözcülüğünü üstlendi.

85 Johnson, sunum.

ASKERÎ HEMŞİRELERİN MİLİTARİZE EDİLMİŞ DİĞER KADINLAR ARASINDAKİ KONUMU

Askerî hemşireler olarak hizmet veren kadınlar, ABD'nin 1980'lerdeki Grenada ve Panama askerî işgallerinde ve 1990-91'deki Körfez Savaşı'nda görevlendirildiler; hemşireler, Somali, Haiti, Hırvatistan ve Bosna'da, ABD'nin militarize barış operasyonlarının önemli bir parçasıydılar. Vietnam Savaşı'ndan yirmi iki yıl, ABD ordusunda kadınların oranının resmî olarak desteklenen artışından yirmi yıl sonra, bugün hemşireler, üniformalı Amerikan kadınlarının çoğunluğunu oluşturmuyor. Bu gerçek, ABD'nin resmî toplumsal cinsiyet doktrininde önemli bir değişimin göstergesi.

Öte yandan hemşirelik ve genel olarak sağlık hizmetleri, Amerikan ordusundaki subay rütbeli kadınlar arasında çok daha baskın biçimde benimsenmiş bir rol olmaya devam ediyor. Sözgelimi 1995'te Savunma Bakanlığı'nın kendi rakamları, sağlıkla ilgili mesleklerde çalışan kadınların, ABD ordusundaki kadın subayların %46.2'sini oluşturduğunu gösteriyor.[86] Amerikan kadın ordu subayları arasında en yaygın ikinci görev ise, idari kademelerde.[87] Ancak Soğuk Savaş sonrası ordunun küçülmesi, idari subaylara açılan kapıları kapatırken, ordunun tıbbi servislerindeki iş fırsatları artıyordu. Latin Amerika kökenli ve Afro-Amerikalı kadınlar arasında, hemşirelik hâlâ subaylık rütbesine ulaşmanın en garantili ve tek yoluydu: 1993'te subay rütbeli Latin Amerika kökenli kadınların %45'i, siyah kadın subayların %44'ü tıbbi servislerdeydiler.[88]

---

86 ABD Savunma Bakanlığı, "Savunma Alanındaki Aktif Görev Kadınlarının Mesleki Profili, 1995 Mali Yılı" (Washington, D. C.: Savunma İnsan gücü Veri Merkezi, 30 Eylül 1995).

87 *A.g.e.* Aynı Bakanlık verilerine göre, 1995 ortalarındaki tür kadın ordu subaylarının %14.8'i idari görevlerdeyken, %9.8'i mühendislik ve bakım işlerinde görevliydi. Rütbesiz kademelerdeki (yani subay olmayan) kadınların tümü içinde, %15.6'sı sağlık görevlisiyken –askerî hemşirelerin tümü subay olarak rütbe sahibidir– %32.9'u destekçi ve idari rolleri üstlenmişti.

88 Brenda L. Moore, "Değişen bir Ordu: Kadınların Gelecekteki Rollerine Dair İpuçları"("Üniformalı Kadınlar: Ordu, Emniyet ve İtfaiye Hizmetlerinde Başarı İçin Stratejiler" başlıklı konferansta sunulan konuşma metni, konferans

Haber peşindeki gazeteciler, ulusal güvenlikten endişe duyan Kongre üyeleri ve eşitlik için kulis faaliyeti yapan kadın hakları grupları: Bunların her biri 1990'larda dikkatlerini tümüyle, ordudaki, helikopter ve jetleri uçuran, zırhlı araçları tamir eden ve gemilerin radarlarını işleten kadınlara yöneltmeyi seçmişlerdir. Bu kadınlar eril ayrıcalığa kafa tutarak tabuları yıkıyor gibi görünürler. Ancak bu görevler –tüm rütbelerden– üniformalı kadınların çoğunun militarize yaşamlarını sürdürdükleri alanlar değillerdir. 1990'ların ABD'sinde cinsiyete dayalı iş bölümü çok canlı ve güçlü bir biçimde olmasa da hayattadır.

Yeni yüzyılın başlangıcında heteroseksüel kadın askerî hemşire, ataerkil ordu için en teselli edici kadın olarak görülebilir: O ordunun politikasına müdahale etmeden, ihtiyaç duyduğu emeği orduya sağlar; geleneksel saygıdeğerliğin vücut bulduğu, militarize bir toplumdaki diğer tüm kadınların davranışlarına ölçüt olabilecek, fedakâr, sevecen ve romantik bir melek olarak görülebilir; o kahramanlık yaftası talep etmeksizin beceriklidir; sırf varlığıyla bile "gerçek" askerliğin erilleştirilmesini pekiştirir. Bugün ordudaki kadınlar hakkında medyada yer alan haberler, kadın hemşireler değil, savaş pilotu ve piyade birliği askeri olan, kadınlığın geleneksel kurallarını delen kadınlarla ilgilidir. Bu haberlerin görülmesi bile, askerî hemşirelerin, ataerkil yetkililerin bir lütfu olduğu yönündeki varsayımları güçlendiriyor görünmektedir. Ancak tarihi kayıtların gösterdiği gibi, bu yüzeysel tasvir ciddi hatalar içermektedir.

Birincisi askerî hemşireler olarak kadınların militarize erillikle bağdaşır olduğu varsayımı, tarihsel bağlamdan kopuktur. Bu varsayım herhangi bir kadının askerî işleyişle böylesine bütünleşmesine izin verilmesinin doğru olup olmadığı ve doğruysa hangi kadınların, ne tür kısıtlamalarla buna dahil edilmesi gerektiği hakkında zaman zaman sertleşen uzun bir dizi ihtilafı gözden kaçırmaktadır. Florence Nightingale gerçekte, Viktoryen "evdeki melek" imgesinin kusursuz bir örneğinden

sponsoru: Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Enstitüsü, Washington, D.C., 10-11 Aralık 1996),7.

ibaret değildi. O bürokrasinin içinden savaş verenlerin en iyilerindendi. Afro-Amerikalı askerî hemşirelerin, bugün yaralı beyaz askerlerin yaralarını sarmaları, ırksallaştırılmış ataerkilliğin değişmezliğinden değil, Mabel Staupers'ın siyasi dirayeti sayesindedir. Vietnam'da ABD ordusunun ihtiyaçlarına hizmet etmek için gönüllü yazılan Amerikan kadın hemşireleri yad eden anıtın Washington Mall'da dikili durması, eril ayrıcalığın mimarlarının, bunun militarize kadınlığı sürdürmenin akıllıca bir yolu olacağını düşünmelerinden değildir. O anıt yüzlerce kadın gazinin yasaları değiştiren kulislerinin ve fon toplama faaliyetlerinin tanıklığıdır. Gaziler Kurulu'nun sunmaya başladığı tecavüz danışma servisi, bir tıbbi hizmetler listesindeki yeni bir kalemden ibaret değildir, aslında bu hizmetin sunulması bile, eskiden yok sayılan kadınları siyasi olarak görünür kılmaktadır.[89]

Öte yandan hak ettikleri onayı edinmek için bastırdıklarında bile, dişilleştirilmiş askerî hemşireleri yalıtılmış biçimde resmetmek, siyasi bakımdan risklidir. Askerî hemşire klişesi, ataerkil askerî strateji uzmanlarının çoğunun ihtiyaç duyduklarını düşündükleri kadınlık çeşitlemeleri arasında, yalnızca bir tür kadınlığı temsil eder. Ülkesinin ordusunda görev yapan, yaşayan, gerçek herhangi bir kadın devletinin hemşirelik idealini karşılamakta ne denli başarılı olursa, o kadın –genelde niyeti bu olmasa da– ordunun eril ayrıcalığını devam ettirmek

89 Ataerkilliği sabit, eğilip bükülmez olarak tasavvur etmek, analitik bakımdan risklidir. Ataerkil sistemlerin kuşaklar boyu hayatta kalmaları, katılıklarından değil, kolayca uyum sağlayabilmelerindendir. Sözgelimi, Mısır'daki kadın eylemcilerle ilgili yeni bir feminist araştırma gösteriyor ki, bir yandan hemşirelik 1920'lerin ataerkil Avrupa'sında öylesine inatla dişilleştirilirken, Britanya'nın emperyal birliklerini konuşlandırmayı sürdürdüğü Mısır'da, hemşirelik, yalnızca erkek hemşirelerin erkek doktorlarla yakın bir biçimde çalışabileceğini, yalnızca erkek hemşirelerin erkek hastalara yaklaşabileceğini öne süren erkeklerin denetimindeki bir meslekti. 1910'lar ve 1920'lerde –Mısırlı feminist militanlığın yaygın olduğu yıllar– Mısır'daki tek kadın hemşireler, Britanyalı kadınlardı. Emperyalist ırk ve toplumsal cinsiyet düzeninde, bu Britanyalı kadın hemşireler, Mısırlı kadınların sahip olmadığı mesleki erişime sahiptiler. Bu toplumsal düzen feministler arasındaki uluslararası kız kardeşlik dayanışmasına olumlu etki yapmamıştır. Bkz. Margot Badran, *Feminists, Islam and Nation* (Princeton: Princeton University Press, 1995), 181.

için ihtiyaç duyduğu diğer kadınlık türlerinin sürdürülmesine o denli yardımcı olmuş olur. Bir başka deyişle herhangi bir askerî hemşire, hem işinde becerikli hem de profesyonel olmayan serbest cinsel maceralar sınırına *geçmeksizin,* asker-hastaların romantik fantezilerinin nesnesi olduğu sürece, askerî açıdan faydalı, birbirini tamamlayan iki tasavvurun –hissizleşmiş askerî fahişe ve sadık asker karısı– sürdürülebilmesi için üzerine düşeni yapmış olur. Bugüne dek orduların çoğu, bu üç rolde de kadınlara ihtiyaçları varmış gibi göründükleri halde, kadınların bu rollerden herhangi birini oynarken kendilerine ayrılmış militarize kompartımanlarda tutulmalarının ordu için gerekli olduğu izlenimini yarattılar.

7. Mevkilerin Doldurulması

Anne, Asker, Feminist ve Moda Tasarımcısı Olarak Kadınların Militarizasyonu

Ordular ihtiyaç duyduklarını düşündükleri insan gücünü edinmekte güçlükler yaşayabilirler. Bu olgu şaşırtıcı görünebilir. Tüm erkeklerin her dönemde askerlik etmeye doğal olarak istekli olduklarını düşünenler için şaşırtıcıdır bu. Hayır, istemezler. Pek çok erkek, askerlik yapmaktan kaçındığını *kabullenmekten* hoşlanmayabilir; ancak bu, yani toplumla erillik normları üzerinden uzlaşan tek tek erkeklerin koşullara göre değişen hikâyesi, başka bir meseledir.[1]

Erillik, militarizme sıkı sıkıya bağlı kalmış olsa da, bu iki fikir öbeği yine de birbirinden ayrılmaz değildir. Erillik ve militarizm, birlikte kullanarak dayanıklı bir kurumsal çorabı örebileceğiniz iki örgü şişine benzetilebilir. Ancak böylesine dayanıklı bir çorap –ordu– bile, delinme tehlikesinden muaf değildir. Onarım gerektiğinde, askerî planlamacılar ellerindeki iki şişi, hem militarizmi hem de erilliği destekleyecek yeni anlatılar örmek için kullanmaya çalışırlar. Bu manevranın başarılı olabilmesi, yani ordunun, yetkililerin ihtiyaç olduğunu düşündükleri sayıda ve nitelikte erkeği edinerek, koyduğu mevkilerde tutabilmesi için, askerî politika yapanlar, yalnızca er-

1 Bu bölümde Lois Brynes'ın editoryal becerilerinden yararlanıldı.

kekleri değil kadınları da denetlemek zorundadır. Eğer o kültüre özgü annelik ve kadınlık –ve yer yer, özgürleşmiş kadın– kavramları korunamazsa, çorap sökülebilir.

Sık sık, birkaç yıl önce Britanyalı, ümitsiz bir ordu istihdam memuruyla geçirdiğim o günü hatırlıyorum. Onu İskoçya Aberdeen'deki bürosunda ziyaret etmiştim. Kendisi aylık kotasını doldurmakta büyük zorluk çekiyordu. Tarih 1970'lerin sonlarıydı ve o dönemde, İskoçyalı erkekler Britanya Kara Kuvvetleri'ne yazılmaya hiç de hevesli değillerdi. Genç Britanyalı erkekler için zorunlu askerlik hizmeti kaldırılmıştı; orduya katılan erkekler yalnızca gönüllülerdi. Sömürgecilik sonrasının Britanyalı askerleri olarak, bunlar, Kuzey İrlanda'da askerlik yapmak gibi sevimsiz bir olasılıkla yüz yüze kalacaklardı. Bu ordu istihdam görevlisinin alayının, yerel bir İskoç aileyle bağlantılı olması bile, yeterli cazibeyi yaratamamıştı. Aberdeenli genç erkekler, büyük petrol şirketlerinden birinde çalışarak, hem yiğitliklerini kanıtlayabilir hem de geçinebilecekleri bir maaş kazanabilirlerdi. Fırtınalı Kuzey Denizi açıklarında devasa okyanus böcekleri gibi oturarak, dev yabancı petrol sondaj borularını işletebilirlerdi. Bu yüzden, benim ziyaret günümde bu ordu istihdam memuru, İskoçyalı bir köylü kadını, oğlunu orduya yazılmaya ikna etmesi için razı etmeye çalışarak saatler harcamıştı. Zorlu bir pazarlıktı.

Askerî mevkilerini doldurmaya çalışan herhangi bir devleti –feminist bir merakla– izlemek, iki değerli siyasi ders çıkarmanızı sağlıyor. Birincisi, devletler, erillik ve dişillikleri, feminist olmayan gözlemcilerin farkına vardığından ve çoğu devlet yetkilisinin kabullenme zahmetine girdiklerinden çok daha kasıtlı bir biçimde hesaba katmak zorundadırlar. İkincisi devletler, yurttaşlarının makul bir erillik biçimini ve makul bir dişillik biçimini oluşturan şeyin ne olduğuna dair fikirlerini biçimlendirirken, feminist olmayan gözlemcilerin farkına vardığından ve çoğu devlet yetkilisinin onaylama lütfunda bulunduğundan çok daha fazla enerji ve kaynak harcamak zorundadırlar.

Yeni bir yüzyılın arifesinde, askerî insan gücü planlamacılarını ve onların sivil üstlerini kaygılandıran çeşitli gelişmeler

mevcuttur. ABD, Rusya, Kanada ve İsrail'de askerlik hizmetinin cazibesi, erkekliklerini kanıtlamaya hevesli genç erkekler için bile, tartışmalı tatbikatlar, askerlerin istismarına dair ortaya serilen gerçekler ya da sırf rekabet şansı olmayan ücret düzeyi yüzünden, iyice azalmıştır. ABD'de kamuoyu araştırmacıları ordunun, ABD devletinin en popüler ikinci organı olduğunu bulguladılar (birinci sırada Posta Hizmetleri yer alıyor).[2] Buna rağmen, sıralamadaki bu yüksek yer, istihdam görevlilerinin, aylık asker kotasını doldurabilmelerini garantilemiyor. Kazaların Amerikan askerlerinin ölümlerinin en yaygın nedeni haline geldiğini gösteren 1997 yılı ortalarına ait haber ve benzerleri, askerlik hizmetini lekelemekteydi. Ölüm nedenlerinde ikinci sırada intiharlar geliyordu.[3] Bazı Amerikalı gözlemciler, gerek Posta Hizmetleri, gerekse ordunun –yalnızca devletle değil şiddet ve erillikle olan ilişkilerinde de birbirinden oldukça farklı iki bürokrasinin– popülerliğinin, kamu faaliyetlerinden ziyade, reklam bütçelerinin boyutlarıyla açıklanabileceğine işaret ediyorlardı. Öte yandan ABD Kara Kuvvetleri'nin pazarlama ve reklam şefi Yarbay James Sullivan, ordunun televizyon reklamları yoluyla yurttaşların sevgisini kazanmaya çalıştığı yolundaki her türlü iddiaya karşı çıkıyordu. Sullivan, muhabirlere, kendi 1998 reklam bütçesi olan 86 milyon doların tümünün, askere alma işlemlerine ayrıldığını açıklıyordu.[4] Mevkilerin gönüllülerle doldurulması, yüzyıl sonunda, masraflı bir işlem haline gelmeye başlıyordu.

Erkeklere zorunlu askerlik hizmeti öngörülen ülkelerde Soğuk Savaş'ın sona ermesi, zorunlu askerliğe duyulan ihtiyaca ilişkin tartışmalara yol açtı. Zorunlu askere alma, bir ordunun, mevkilerini ihtiyaç duyduğunu düşündüğü sayıda erkekle doldurmasının yollarından biridir. Bir başka yol, belli ırksal ve etnik gruplardan erkekler arasında, gönüllü askerliğin, onların

2 Judith Miller, "Sabun Satar Gibi Devleti Pazarlamak; İşlediği Anaşılan Bir Yöntem", *New York Times*, 14 Eylül 1997.

3 Stephen Kurkjan ve Matthew Brelis, "Cohen Ordu İçin Güvenlik Araştırması Yapılması Emri Verdi", *Boston Globe*, 7 Ağustos 1997.

4 Miller, "Sabun Satar Gibi Devleti Pazarlamak."

özgün eril kimliklerinin bir anlamda bütünleyici bir parçası olduğu duygusunun kasıtlı olarak yaratılmasıdır. Eğer bu çağrı, siyasi ya da ekonomik olarak marjinal konuma itilmiş bir etnik ya da ırksal grubun genç erkeklerini –ve onların ebeveynlerini– hedef almışsa, çağrı, cemaate özgü erkeklik mefhumlarını, "birinci sınıf yurttaşlık" ve kariyer fırsatlarına yönelik aşırı umutlarla bir arada işleyebilir. Bu manevraya, Britanyalı ve Hintli insan gücü istihdam yetkililerinin bir yüzyıldan uzun süre boyunca sırtlarını yasladıkları Nepal'in ünlü askerlerinden yola çıkılarak, Ghurka formülü denebilir. Aynı formül, Afro-Amerikalı formülü, İsrailli Dürzi formülü ya da İskoç formülü adıyla da pekâlâ anılabilir. Buna bir alternatif olarak (ya da kimi zaman eşzamanlı olarak), etnikleştirilmiş askerî istihdam subayları mesajlarında, statüko altında, gerek siyasi, gerekse ekonomik ayrıcalıkları zaten yaşayabilen genç erkekleri –ve onların ebeveynlerini– hedefliyorsa, o zaman, istihdamcıların acil çağrısı, cemaatin erkeklik mefhumlarını, aynı cemaatin kültürel üstünlük ve ulusal liderliğe ilişkin yargılarıyla eşleştirebilir. Bu ikinci askere alma formülünü, Javalı formülü, ya da beyaz Britanyalı formülü olarak; ya da Yahudi İsrailli veya Afro-Guyanalı formülü olarak düşünebiliriz.[5]

---

5 Britanya hükümetinin, kendi Gurkha askerleriyle evli Nepalli kadınları idare etme amaçlı politikalarına dair, belki de Gurkhaların tek feminist analizi olan bir araştırma için bkz. Seira Tamang, "Asker Eşleri Olarak Nepalli Kadınlar", (uzmanlık tezi, Kamu Yönetimi Bölümü, Clark Üniversitesi, Worcester, Mass., 1992). Ayrıca bkz. Lionel Caplan, *Warrior Gentlemen: "Ghurkas" in the Western Imagination* (Providence, R.I.: Berghahn Books, 1995). Hükümetlerin kendi askerî kademelerini doldurmak için etnik grupları manipüle etme girişimlerini anlama yönündeki kendi çabalarım için bkz. *Ethnic Soldiers* (Londra: Penguin Books, 1980). Etnik grupların, devletin askerî personel politikalarına yönelik tepkileri hakkında daha fazlası için bkz. Alison Berstein, *Amerikan Indians and World War II* (Norman: Oklahoma University Press, 1991); Alison Berstein, "Askerlik Hizmeti", *Native America in the Twentieth Century* içinde, der. Mary B. Davis (New York: Garland Publishers, 1994), 341-43; James E. Westheider, *Fighting on Two Fronts: African Americans and the Vietnam War* (New York: New York University Press, 1997); ve N. F. Dreisziger, der. *Ethnic Armies: Polyethnic Armed Forces* (Waterloo, Ontario: Wilfred Laurier University Press, 1990). Toplumsal cinsiyete yönelik ilginin artmasıyla biçimlenen bu cemaat konulu tartışmalara ilişkin yakın tarihli araştırmalardan biri, Brenda Moore, *To Serve My Country, To Serve My Race: The Story of the Only African American WACs Stationed*

Mevkilerin doldurulması için üçüncü bir strateji, askerî misyonların sivil halka ve özel kuruluşlara havale edilmesidir. Bu kuruluşlar sivil de olsalar, ordu tarafından konmuş hedeflerin peşinden gitmeleri durumunda militarize edilebilirler. Bir orduya yeterli sayıda erkek sağlamanın bir başka yolu, yabancı, paralı erkek askerler kiralamaktır. Beşinci strateji ise, oğlan çocuklarının kaçırılması olmuştur.

Öte yandan yetkililer hangi personel stratejisini kullanmayı seçmiş olurlarsa olsunlar, bu erkeklerin anneleri olan kadınların en azından edilgen desteğini kazanmak ve onu sürdürmek zorundadırlar. Annelerin –ve annelik fikrinin kendisinin– militarizasyonu, her başarılı insan gücü formülü için kritik bir önem taşımaktadır.

Erilleştirilmiş orduya hâlâ sadık olan yetkililer, altıncı bir asker alma yolunu –kadınların planlı biçimde askerî mevkilere alınması– tutmaya karar verdiklerinde, adeta siyasi bir cambazlık gösterisi sergiler gibi ilerlerler. Yaptıkları gerçekten de budur. Zira, kadınları, ancak ordunun temelden erilleştirilmiş kültürünü altüst etmeyecek biçimlerde askere alıp görevlendirmeleri gerektiğine inanıyorlar. Ordunun erilleştirilmiş kültüründen vazgeçmesi, az sayıdaki genç erkeğin orduya hiç katılmamasıyla sonuçlanabilir. Yani kadınları bünyesine alan bir ordunun, her nasılsa, erkeklere seslenen bir ordu olarak kalması gerektiği düşünülür. Bu strateji uzmanları kadınların ordudaki insan gücünün çoğunluğunu –hatta üçte birini– oluş-

---

Overseas during World War II (New York: New York University Press, 1996); Claire M. Tylee, "Kadın Yanlısı Propaganda, Afro-Amerikalıların I. Dünya Savaşı Deneyimi ve Harlem Rönesansının Kültürel Stratejileri", *Women's Studies International Forum 20*, no. 1 (1997): 153-63. Britanya ordusunun, Ikinci Dünya Savaşı'nda Batı Hint Adalı kadınları, gönüllüler olarak ne zaman ve ne şekilde kullanacaklarına dair, biraz da Britanyalı diplomatların beyaz Amerikalı müttefiklerinin ırk ayrımcı hassasiyetlerine dokunmama hevesinden doğmuş olan siyasi kafa karışıklığının aydınlatıcı bir çözümlemesi için bkz. Ben Bousquet ve Colin Douglas, *West Indian Women At War: British Racism in World War II* (Londra: Lawrence and Wishart, 1991). Cinsiyetçilikle birleşmiş ırkçılığın, Amerikan ve Britanyalı müttefik kuvvetler arasındaki Ikinci Dünya Savaşı müzakerelerini ne şekillerde etkildiğine dair daha fazlası için bkz. Graham Smith, *When Jim Crow Met John Bull: Black American Soldiers in World War II Britain* (New York: St. Martin's Press, 1988).

turmalarını asla istemezler. Dahası yüksek rütbelere ulaşan kadın sayısı, çok fazla olmamalıdır. Ve kadın askerler erkekleri, erillik arayışındaki erkeklerin el üstünde tuttuğu görevlerde hizmet verme şansından mahrum bırakmamalıdırlar. Son olarak da cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınların, diğer militarize kadınlarla –sözgelimi asker eşleri veya askerî tecavüz yaşamış olanlar ya da askerî fahişeler– ittifak kurmalarına engel olunmalıdır.

Belli sayıda kadının çok incelikli bir denetimle ordu bünyesine alınmasının başarılması için, askerî planlamacılar sık sık, bazı sivil kadınların yardımına başvururlar; sosyal bilimci kadınlar, kanun yapıcı ve lobici kadınlar ve moda tasarımcısı kadınlar. Bu kadınlar daha genç kadınların devletin askerlik kademelerine girmelerini, tüm kadınların "birinci sınıf yurttaşlık" kazanımı yönünde bir adım olarak görürler. Bunlar kadınlık davası olduğuna inandıkları alanda ilerlemek için devletin en militarize alanları içinde çalışmaya gönüllüdürler. Kendilerini devlet tarafından militarize edilmiş görmezler; onlar kadının siyasi vekaletini yürütmektedirler.

ZORUNLU ASKERLİĞİN SONA ERMESİNDEN SONRA: SİVİLLER, PARALI ASKERLER VE ÇOCUK ASKERLER

Bugün giderek artan sayıda ülkede, erkeklerin zorunlu askerliğini öngören kanunlar ya tamamen yürürlükten kalkmıştır ya da kamuoyu tartışmalarına konu olmaktadır.[6] İkinci Dünya Savaşı sonundan 1970'lerin başına kadar geçen sürede Japonya, Kanada, ABD, Avustralya ve Britanya, erkeklere zorunlu askerlik uygulamasına son verdi. Artık Soğuk Savaş sonrası Belçika ve Hollanda'da ordular –kadın ve erkek– gönüllülerden oluşur hale gelmiş durumdalar. Hollandalı ordu istihdam görevlileri, 1990'ların askere çağıran duyuru panolarında, meşhur mavi barış gücü miğferlerini Hollandalı kadınlara giy-

6 J. T. Warner and B. J. Asch, "Askerî İnsangücü Ekonomisi", *Handbook of Defense Economics* içinde, 1. cilt, der. K. Hartley ve T. Sandler (New York: Elsevier, 1995), 440-58.

dirmiş. Bu zorunlu askerlik sonrası istihdam memurlarına, yakında çok sayıda yenileri katılacak: Fransa'da kuşaklar boyu cumhuriyetçi (erilleştirilmiş) yurttaşlığın bir sembolü olan, erkeklere zorunlu tutulan askerlik, yeni yüzyılın başında sona erecek; Güney Afrika'nın post-apartheid anayasası, 1994 yılına dek beyaz erkeklerin yaşamını biçimlendirmiş olan zorunlu askerliği kaldırdı; askerlik hizmetinin hâlâ Sovyet egemenliği dönemiyle kurulan bağ nedeniyle lekelendiği Doğu Avrupa'daki pek çok devlet, erkeklere zorunlu askerlik hizmetinin sona erdirilmesini ciddi ciddi tartışıyor. Rusya'da Başkan Boris Yeltsin 1996 başkanlık seçimleri kampanyasını, halkın desteğini gitgide kaybeden erkeklere askerlik hizmeti zorunluluğunu sona erdirme vaadi üzerine kurdu. Ancak, Yeltsin, askerliği hâlâ erilleştirilmiş Rus ulusunun bütünlüğünün korunması için vazgeçilmez gören kendi üst rütbeli subaylarının ve çok sayıda sivil milliyetçinin güçlü muhalefetiyle karşılaştı. Yeltsin'in bunun ardından, 2000 başkanlık seçiminde yeniden aday olmaya tövbe etmesine ve halk arasında destek görmemesine rağmen, rakiplerinin zorunlu askerliğin sona erdirilmesine muhalefeti göz önüne alındığında, yakın gelecekte zorunlu askerliğin Rusya'da sona ermesi olası görünmüyor.[7] Askere alma memurları, mahkemeler, parlamento, on sekiz yaşındaki genç Rus askerleri ve onların ebeveynleri, zorunlu askerliğin nasıl uygulanacağı ve yükselen direnişle yüz yüze kaldıklarında nasıl tepki verecekleri konusunda kendi hallerine bırakıldılar.

1993'te ABD'de zorunlu askerliğin sona ermesi ve ülkenin tamamen gönüllülerden oluşan silahlı kuvvetlerinin oluşturulmasının yirminci yıl dönümünde Pentagon, askerî personel yetkilileri ve Savunma Bakanlığı için sözleşmeli olarak çalışan düzinelerce sivil sosyal bilimci ile resmî bir toplantı düzenledi. Katılımcılar geriye baktıklarında, 1970'lerin insan gücü planlamacıları için zor bir dönem olduğuna dair görüş birliğine vardılar. O zamanlar Vietnam Savaşı'nın hemen ertesinde ve

7 David Filipov, "Zalim Rus Ordusu'ndan Kaçanlar Binleri Buluyor", *Boston Globe*, 14 Haziran 1998.

tamamı gönüllülerden oluşan gücün ilk günlerinde, askerî strateji uzmanlarının orduya almak üzere, "post-Vietnam" orduları için olmazsa olmaz kabul ettikleri eğitim derecelerine sahip, yeterli sayıda erkek –ve az da olsa kadın– bulmakta zorlandıklarını hatırlıyorlardı. Buna rağmen birkaç yıllık denemeyanılma, (şimdilerde ünlü olan "Be All You Can Be" ["Olabileceğinin Sınırlarını Zorla"] sloganına dayalı) geniş bir reklam bütçesi, ordu yanlısı iki başkan (Ronald Reagan ve George Bush) ve bolca reklamı yapılmış olan iki başarılı işgalden (Grenada ve Panama) sonra, tamamı-gönüllü formülü nihayet başarılı sayılıyordu. 1991 Körfez Savaşı zaferi, Savunma Bakanlığı yetkilileri ve onların sosyal bilimci ortaklarının gözünde, Vietnam sonrası zorunlu askerliğin bitmesi sonrası, iyileştirilmiş ve tamamı gönüllülerden oluşan Amerikan ordusunun ulaştığı en yüksek başarıydı.[8]

Öte yandan 1993'te bu katılımcılar geleceği konuşmak üzere bir araya geldiklerinde, istihdamcıların ufkunu karartan endişe verici gelişmeler vardı. İstatistiklerden özellikle biri katılımcılarda korku yaratıyordu: Ergenlik çağındaki her ırktan Amerikan erkek çocukları ve gençleri (on altı-yirmi bir yaş arası), ama özellikle de beyaz gençler, gelecekte orduya yazılma düşüncesine, ağabeylerinin bundan üç yıl önce olduğundan daha az rağbet (Savunma Bakanlığı uzmanları buna "eğilim" diyorlardı) gösteriyorlardı.[9] Konferans katılımcılarına ve-

8 Bu konferansın tutanakları, J. Eric Fredland, Curtis L. Gilroy, Roger D. Little ve W. S. Sellman, der. *Professionals on the Front Line: Two Decades of the All Volunteer Force* içinde yer alıyor (Washington, D.C.: Brassey's, 1996).

9 Söz konusu "orduya yazılma eğilimi" konulu bulguların ayrıntıları, Edwin Dorn, "Tamamı Gönüllü Ordunun Sürdürülmesi", Fredland vd., *Professionals on the Front Line*, 6, içinde; ve Mark Eitelberg, "Yirmi Yıl Sonra Tamamı Gönüllü Ordu", Fredland vd., *Professionals on the Front Line*, 66-67, içinde görülebilir. Uzun süre sivil toplumcu olarak, Afro-Amerikalıların orduda adil muamele görmesi için mücadele eden Edwin Dorn, 1993'te Başkan Bill Clinton tarafından, Pentagon'un Savunma Bakanlığı Personel ve Hizmete Hazırlık Sekreteri Yardımcılığı sivil görevine atandı. Edwin Dorn, bu görevi sırasında, 1993 konferansına ev sahipliği yaptı ve bu bölümü yazdı. Başkan Clinton tarafından atanmasından hemen önce, Dorn, Brookings Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak çalışıyordu. Dorn, 1980'lerde, Washington merkezli saygın bir siyah siyasi enstitüsü olan Siyaset Çalışmaları İçin Ortak Merkez'de çalışan

rilen talimat, Amerikan toplumunda ve Amerikan ordusunda hangi koşulların, yeni askerlerin orduya alınmasını ve orduda tutulmasını tehlikeye soktuğunun araştırılmasıydı. İki gün süren tartışmalar sırasında, mevcut ve potansiyel askerler olarak ara sıra kadınlardan söz edilse de, öncelikli konu, genç erkeklerin eğilimleri ve motivasyonlarının anlaşılmasıydı.

Körfez Savaşı'ndaki ABD zaferi, sarı kurdeleleri; eve dönüş nümayişlerini ve ergenlik çağındaki erkeklerin askerlik yapma hevesinde kısa süreli bir yükselişi doğurmuştu. Şimdi ise hâkî rengin cazibesi solmaya yüz tutmuştu. İran Körfezi'nin savaş meydanlarındaki başarı, uzun vadede, genç erkeklerin askerlik görevine daha olumlu yaklaşmasını sağlayamamıştı: Körfez operasyonunun başarısının yarattığı olumlu duyguların henüz kaybolmadığı 1991'de, görüşleri sorulan on altı-yirmi bir yaş arası genç Amerikalı erkeklerin %34'ü orduya yazılma seçeneğine sıcak baktıklarını söylediler; 1993'te bu oran %29'a düşmüştü; konferans sonrası 1994 Pentagon eğilim yoklamasında düşüş devam etmiş, oran %26'ya inmişti.[10]

Konferans konuşmacılarından bazıları, bu endişe verici kamuoyu yoklaması sonuçlarını, canlanan ekonomi bağlamında ele alıyordu. İşsizlik oranlarının düşüşe geçmesi, askerî istihdam görevlisi için iç karartıcı bir manzara olabilir; sivil iş olanaklarının artması, erkek gönüllülerden oluşan kalabalıkların, askerlik bürosundan uzaklaşmalarına yol açabilir. Başka bazı

---

bağımsız bir siyaset analisti olarak, *Who Defends America? Race, Sex and Class in the Armed Forces*'ın editörlüğünü yaptı. (Washington D.C.: Siyaset Çalışmaları İçin Ortak Merkez, 1989). Bu kitaba benim katkım, "Başka Zamanlardan, Başka Yerlerden Dersler" (s. 133-57). 1997'de Edwin Dorn, Savunma Bakanlığı'ndan istifa ederek, Teksas Üniversitesi'ndeki Lyndon Johnson Schhol of Public Policy'de okulun ilk Afro-Amerikalı müdürü olarak yeni görevine başladı. Konferansın mahiyetine ilişkin olarak buradaki değerlendirmeler, 15-17 Eylül 1993'te Amerikan Donanma Akademisi'nde gerçekleştirilen bu toplantıyla ilgili benim kendi gözlemlerime dayanıyor. Savunma Bakanlığı yetkilisi ya da sözleşmeli personelinden olmadığım halde, o toplantıya ben de bir makale sundum ve orada askerî fuhuşun, potansiyel asker adayları ve orduya yeni katılanlara yönelik üstü örtülü mesajlarını gündeme getirdim. Söz konusu makale, "Kadınlar, Erkekler ve Soğuk Savaş Sonrası Askerlik" başlığıyla, Frdeland vd., *Professionals on the Front Line* içinde yer alıyor, 256-265.

10 Dorn, "Tamamı Gönüllü Ordunun Sürdürülmesi", 6.

katılımcılar, ordunun küçülen insan gücü düzeyine ve bununla gelen –bir askerin cazip bir emeklilik yardımı paketinden yararlanmaya uygun hale geldiği sihirli yirmi yıllık liyakatine erişmeden– zorla erken emekliliğe ayırmalara dair moral bozucu haberlerin yayılmasına dikkat çektiler. Aralarında yüksek rütbeli subayların da bulunduğu bazı konferans konuşmacıları, erkekler arasında askerlik yapma hevesinin azalmasının suçunu başka yerlerde aradı. Bunlar, askerliğin barış değil, savaş yapmak olduğunu savunarak, ABD hükümetinin barış gücü operasyonlarında Amerikalıların gitgide artan oranda yer almasını öngören dış politikasının, Amerikalı genç erkekler arasında askerliğin cazibesini azalttığı tezini öne sürdüler. Somali ya da Bosna'da (konferans sırasında zaman zaman "somalibosna" olarak telaffuz edildiler) barış adına askerlik yapmanın, onların çıkarımlarına göre, sağlıklı bir Amerikalı genç erkeğin yiğitliğini kanıtlama ihtiyacını karşılaması beklenemezdi. Ve yiğitlik, kuşaklar boyunca olduğu gibi, askerî istihdam'ın başarısının temel bileşenlerinden biriydi. Bu katılımcılara göre, askerlik kotalarının doldurulabilmesi, belli bir *tür* askerî misyonu gerektiriyordu; erkek askerlerin, zayıf erkekliklerini kanıtlamalarını ve tekrar tekrar pekiştirmelerini sağlayan bir misyon. Seyirciler arasında İrlandalı, Kanadalı, Fijili, Finli ya da Ganalı askerî istihdam subayları –uluslararası barışı korumayı temel profesyonel misyonları kabul eden orduların istihdam subayları– yer almış olsaydı, bu stratejik değerlendirme görüş ayrılıklarıyla karşılaşırdı. Erillik, askerlik ve askerî barış-koruma arasında Amerikalıların kurduğu ilişki, küresel ölçekte uygulanabilir değildir. Askerî istihdamcıların konferansından altı yıl sonra, Pentagon orduya asker alma girişimlerinde açık vermeyi sürdürüyordu. 1999'un ortalarındaki sivil ekonomi yeni işler yaratmaya ve Amerikalı çoğu genç erkek, artık Kosova gibi yerlerde barışı korumanın, yiğitliklerini ispatlayan bir faaliyet olmadığını düşünmeye devam ediyordu.[11]

11 Steven Lee Myers, "Orduya Kayıtlar Azalırken, Donanma Eğitim Standardını Aşağı Çekti", *New York Times*, 16 Ocak 1999; Diana Jean Schemo, "Kosova Savaşı ABD Asker Alımlarına Fazla Eki Etmedi", *New York Times*, 16 Mayıs 1999.

Askerî insan gücü stratejistleri, günümüzdeki asker alımlarında yaşanan kıtlığın üstesinden gelmek için bir dizi seçeneğe sahiptirler. En açık biçimde görüleni, ordunun boyutlarının iyice budanmasıdır. Bu budama ulusal güvenliğin ve askerî doktrinin temel öğelerinin yeniden ele alınmasını getirir. Öte yandan, sivil ve askerî yetkililer militarize tehdit anlayışlarının yerine, sözgelimi çevresel ve sosyal güvenlik fikirlerini koymaya isteksiz davranıyorlarsa, o zaman ordunun sönmüş ihtişamını ve bunun sonucu olarak erkek asker alımlarının gitgide azalmasını telafi etmek için başka önlemler alınır. Askerî planlamacılar, yasama kurumları ve hazinedeki karar organlarına, özellikle de maaş, barınma ve devlet yardımları alanlarında, bütçeden orduya ayrılan payın artırılması yönünde baskı yapabilirler. Bunu başaramazlarsa, askerî politika yapanlar, daha fazla sayıda askerî işi, devletin sivil memurlarına devrederek ya da Mc Donalds veya Marriott gibi (her ikisi de 1990'larda Savunma Bakanlığı sözleşmelerinden şirketlerine kâr kazandıran) özel şirketlere yaptırarak, sivil işlere dönüştürebilirler. Bu yeni "sivilleştirilmiş" işler, bundan sonra, her ne kadar işlerin kendileri ve dolayısıyla bu işlerde çalışan kadın ve erkekler militarize olsalar da, "askerî personel" konulu istatistiklerde görülmeyeceklerdir. Çizburger servisi yapan bir kafeterya işçisi militarize olabilir. Büyük bir endüstriyel çamaşırhanede çalışan bir sivil hizmetli veya sınıflandırılmış notları daktiloya geçiren bir sekreter de öyle. Bu işçileri bir 18. yüzyıl kamp takipçisiyle kıyaslamak çok az insanın aklına gelir. Ancak bu tür bir kıyaslama yararlı olabilir.

Savaş sonrası bir dönemde, orduların bu sivil çalışanları bile mecburi işten çıkarmalara maruz kalabilirler. 1993-1996 yılları arasında, ABD Savunma Bakanlığı, sivil işgücünün %21.3'ünde kesintiye gitti. Buna rağmen Amerikan kadınlarının devlet içindeki savunucuları olan Devletin İstihdam Ettiği Kadınlar Anonim Birliği durumundan hoşnuttu. Devlet içinde faaliyet gösteren bu kadınlar, gelişmeleri dikkatle izleyerek ve incelikli kulis faaliyetleri yürüterek bürokratik merdivenin alt basamaklarındaki ve kıdemli askerî personelin çalıştırma ter-

cihlerinin yarattığı korumanın dışında kalan insanları hedef alan savunmadaki küçülmenin yaygın sonucu olan erilleştirmeyi engellemeyi başardılar. Bu sivil kadın memurların içerden yürüttükleri eylemlilik sayesinde, bu küçülme sırasında kadın ve ırksal azınlık olan sivil hizmetliler, işten kovulma ve zorla erken emekliye ayrılma durumuna, Bakanlığın orta düzeydeki sivil idari görevlerini sürdüren beyaz erkeklere oranla daha az maruz kaldılar.[12] Devlet içinde eylem yapan kadınlar, istihdamın militarizasyonunun getirdiği kazançları ellerinde tutmalarını sağlayarak militarize kadınları korudular. Bu siyasi süreç Pentagon içerisinde, askerî istihdam görevlilerinin, üniformalı mevkileri doldurma çabasıyla, Amerikan toplumunda araştırmalar yaptıkları bir dönemde olup bitiyordu.

–Yalnızca ehil olmakla kalmayıp güvenilir de olan– erkek askerlerin istihdamında azalmayla karşı karşıya kalan bazı tedirgin devlet yetkilileri, yabancı paralı askerlere yönelmişlerdir. Sierra Leone ve Yeni Gine devletleri, 1990'larda denizaşırı ülkelerden gelen profesyonel askerlerle kontrat imzalayanlar arasındadır. Her iki devlet de Güney Afrika merkezli *Executive Outcomes* şirketinden silahlı birlikler kiralamışlardır. Günümüzde madencilik ve petrol arama işletmeleri yetkilileri de güvenliklerinin sağlanması konusunda yerel devletin kendi askerlerine güvenemeyeceklerini düşündükleri durumlarda, *Executive Outcomes*'ın hizmetlerini cazip bulmaktadır.[13] Bu kiralık orduların kurucuları ve idarecileri erkektir. Ticari ürünlerinin toplumsal cinsiyetlenmiş yapısı erilleştirilmiştir: Sert, savaşın hissizleştirdiği, teknolojik olarak üstün donanımlı, görevine bağlı, devingen, (gerçekte her ikisine de sahip olsa bile)

12 Mike Causey, "Federal Gündem: Işten Çıkarmalardan Zarar Görmeyen Kadınlar" *Washington Post*, 23 Mayıs 1997. Yine aynı habere göre, 1993-1996 arası dönemde, Uluslararası Kalkınma Bürosu kendi istihdamında %31.9 kesinti yaparken, Devlet Bakanlığı, istihdamında %10'un üzerinde kesintiye gitti.

13 Florida International University'de bir siyaset bilimci olan William Reno, Soğuk Savaş sonrası paralı asker şirketlerinin ortaya çıkışını en yakından takip etmiş olan akademisyenler arasındadır. Bkz. William Reno, "Sierra Leone'de Savaşın Özelleştirilmesi", *Current History 96*, no. 610 (Mayıs 1997): 227-30. Ayrıca bkz. William Reno, *Warlord Politics and African States* (Boulder, Colo.: Lynne Rienne Publishers, 1998).

Resim 12: *Sierra Leone'de 1990'lardaki iç savaşta yabancı paralı askerler yalnızca savaşmadılar, aynı zamanda acemi çocuk askerlerin komutanların verdiği eğitimlerinde de gözetmenlik yaptılar. (Fotoğraf: P. Strudsholm/Polfoto.)*

karısının ve çocuklarının ayak bağı olmadığı bir erkek. Yine de paralı asker operasyonlarından kâr sağlamanın, günümüzde hiçbir garantisi yoktur. 1998'in sonlarında, *Executive Outcomes* müdürü Nico Palın, *Executive Outcomes* askerlerinin gerek Angola'da gerekse Sierra Leone'de çıkardıkları işle gurur duyduğunu söylese de, şirketinin bundan sonra Afrika devletlerinin savaşlarında iş yapmayacağını duyurdu.[14]

Bazı askerî istihdam yetkilileri, ihtiyaç duyduklarını düşündükleri yetişkin erkek asker eksiği ciddi boyutlara vardığında, gözlerini çocuklara dikerler. Günümüzde Amerikan insan gücü stratejistleri, –okulun ilk yıllarında başlatılabilen Junior RTOC ve okullar dışında faaliyet gösterdiği halde, daha sekiz yaşındaki kız ve erkek çocukları bünyesine alabilen Young Marines [Genç Bahriyeliler – ç.n.] gibi– çocukları, askerîliğe cazip bir kariyer seçeneği olarak bakmalarını sağlayacak şekilde eğiten programlar üzerinde tartışmaktadır.[15] Şiddetli ihtiyaç durumlarında, başka ülkelerin ordularında, çocuklar doğrudan askerî görevlere alınmaktadırlar. Liberya, Angola, Sudan ve Mozambik'te çocuklar, çoğunlukla da oğlan çocukları, isyancı milislere katılmaya ya da sıkışmış durumdaki devlet ordularına girmeye teşvik edilmekte ya da zorlanmaktadırlar. Genelde bu çocukların anne ve babaları, yerlerinden kovulmuştur ya da iltica etmişlerdir; bazı durumlarda anne-baba öldürülmüştür. Ordu sekiz ila on iki yaşındaki bir çocuğa, temsili bir aile, yiyecek ve korunma sağlayan bir yer, tüfek ise yeni bir kardeş gibi sunulur. Futbol maçları askere alma yerlerine dönüştürülmektedir. 1980'ler ve 1990'ların başındaki Liberya iç savaşı sı-

14 "Şirket Bundan Sonra Afrikalılar İçin Savaşmayacak", *New York Times*, 11 Aralık 1998.

15 Genç Bahriyeliler, 1958'de Denizci Kolorduları tarafından oluşturulmuş, ancak son yıllarda yaygınlaşmıştır; 1998'de ülke çapında yaklaşık 8000 oğlan ve kız çocuğu bu gruba dahildi. Talim ve kamp faaliyetleri okul saatlerinden sonra ve hafta sonları gerçekleştirilir. Çocuklar kamuflaj giysileri giyerek sahte tüfeklerle atış talimi yaparlar. Programa dahil olan çocukların yaklaşık yarısının orduda bir aile üyesi (anne, baba, erkek ya da kız kardeşi) bulunuyor. Çocukların ebeveynleri, 40 dolar giriş ücreti ve yıllık 10 dolar üyelik ücreti veriyorlar. Genç Bahriyeliler, Denizci Kolorduları üyeleri tarafından eğitiliyorlar. Bkz. Dana Hull, "En Minik Denizciler", *Washington Post*, 22 Mart 1998.

rasında, sırf zorla asker toplayan çetelerin küçük olanları zorla askere alma sürecini tanımlamak için, yerel dilde bir sözcük bile bulunmuştu: "Süpürme" anlamında *afesa*.[16]

UNICEF bünyesindeki BM yetkilileri 1990'ların ortalarında, dünya çapında yaklaşık 50.000 çocuğun silahlı askerler olarak kullanılmakta olduğunu hesap ediyordu.[17] Çocukların silahlı kuvvetlere en azından zorla yazılmaması ilkesini benimseyen uluslararası bir antlaşma olan Çocuk Hakları BM Şartı'nı imzalamaları için daha fazla devleti ikna etme yönündeki kampanyada başı çekenler, uluslararası kuruluşlar ve bağımsız insan hakları örgütleri içinde çalışan kadınlardır. (Yüzyılın sonunda UNICEF antimilitarist feminist çalışmaların yapılabildiği yeni bir alan olmuştur.) Somali ve ABD hükümetleri, söz konusu BM Şartı'nı imzalamayı şu ana kadar reddetmişlerdir.[18] ABD devletinin böyle bir antlaşmaya imza atması, artık yüzlerce Amerikan lisesinde kurulmuş olan Savunma Bakanlığı'nın başarılı Junior RTOC programını şaibeli bir konuma sokabilir.

YURTTAŞLIĞIN ERİLLEŞTİRİLMESİ, ANNELİĞİN MİLİTARİZE EDİLMESİ

Malathi de Alwis, edebiyatın siyasi gücünü göz ardı etmeyen Sri Lankalı bir feminist. Kendisi Sinhalaların egemenliğindeki devletinin, eski kraliçe anne Vihara Maha Devi imgesini ülkenin kuzeyindeki etnik Tamil isyancılarına karşı on beş yıldır süren savaş sırasında çıkarları doğrultusunda kullandığını ortaya koymuştur. Malathi de Alwis'in bulguladığına göre, hükümetin eğitim politikasını oluşturanlar, okul çocuklarını Vihara Maha Devi ile özdeşleşmeye teşvik eden bir politika be-

16 Guy Goodwin-Gill ve Ilene Cohn, *Child Soldiers* (New York: Oxford University Press, 1996), 163. Ayrıca bkz. İnsan Hakları İzleme Örgütü, *The Scars of Death: Children Abducted by the Lord's Resistance Army in Uganda* (New York: İnsan Hakları İzleme Örgütü, 1997); ve Kriju Peters ve Paul Richards, "'Niçin Savaşıyoruz': Sierra Leone'de Küçük Savaşçıların Sesleri", *Africa 68*, no. 2 (1998): 183-210.

17 *A.g.e.*, 207.

18 *A.g.e.*

nimsediler. Efsaneye göre Devi, savaşmaya gönülsüz oğlunu savaşmaya sevk etmiş. Aynı zamanda Sri Lanka'nın kuzeyindeki Tamil isyancıları da askerlerini, kadın savaşçıların hikâyeleriyle harekete geçirdiler.[19] Komşu Hindistan ve Pakistan'da, 1998 yılında nükleer tehditlerin tırmanması, bir ölçüde, her iki tarafın annelerinin manipülasyonlarıyla alevlendi. Bir dönem Batılılar tarafından Güney Asyalı bir feminist olarak selamlanan Pakistan'ın eski başbakanı Benazir Butto, Hindistan'ın Hindu milliyetçi rejiminin kışkırtıcı nükleer silah testine tepki olarak, siyasi halefini, onlara aynı şekilde yanıt verecek kadar yiğit olmamakla suçladı. Derdini daha da açıkça göstermek için, ona kadın halhalları yolladı. Butto savaşmaya isteksiz oğlunu savaşa giderek yiğitliğini göstermeye teşvik eden anne mitini anımsatıyordu.[20]

Erkek askerlerin anneleri ve asker kadınlar, ordunun erkek insan gücü planlamacılarının zihninde, ortak bir noktada buluşabilirler. Bu iki kadın grubunun birbirleriyle dolaysız olarak konuşmaları, herhangi bir ülkede bir araya gelerek umutlarını, değerlerini ve ortak kadınlık kaygılarını ele almaları nadirdir. Tam da bu "ortak noktada buluşmanın" dolaylı oluşu, bu iki rolden birini oynayan kadınların, her birinin kendi militarizasyonunu besleyen ortak ataerkil varsayımları görmelerini daha da güçleştirir. İnsan gücü stratejistleri, asker olarak

19 Malathi de Alwis, "Ataerkil Devletler ve Çocuk Tugayları: Ulus Adına Şiddet" (Çocuklar ve Milliyetçilik konulu Konferans için yazılmış makale, Çocuk Araştırmaları Merkezi, Trondheim, Norveç, Mayıs 1994). Malathi de Alwis, University of Chicago'da bir antropolog. Tamil isyancılarının, kadın savaşçı efsanelerini kullanmaları hakkında, bkz. Sitralega Maunaguru, "Tamil Milliyetçiliğinin Toplumsal Cinsiyetlendirilişi: Protesto ve Denetim Projelerinden 'Kadının' İnşası", *Unmaking the Nation: The Politics of Identity and History in Modern Sri Lanka* içinde, der. Predeep Jeganthan ve Kadri İsmail (Colombo, Sri Lanka: Sosyal Bilimciler Derneği, 1995), 161-62; Pamela Price, "Tamil Milliyetçiliğinde Devrim ve Rütbe", *The Journal of Asian Studies* 55, no. 2, (Mayıs 1996): 359-83. Belli başlı Amerikan feminist yazarlardan Barbara Ehrenreich, *Blood Rites: Origins and History of the Passions of War* adlı eserinde, savaşı teşvik eden anne ve kadın savaşçı efsanelerinin çeşitli kültürlerdeki cazibesini incelemiş (New York: Henry Holt, 1997).

20 Ziauddin Sardar, "İki Asyalı Haydut Hesaplaşıyor", *New Stateman* (Londra), 5 Haziran 1998, 11.

kadınlardan çok daha önce, oğul annesi olarak kadınlar üzerinde kafa yormuşlardır. Militarize bir toplumda, oğlan annelerinin, oğullarının orduya yazılmasına karşı çıkmayı seçmeleri ya da askerlik çağrısına yanıt vermeleri, o toplumdaki genç kadınların yaşamlarını etkiler. Militarize annelik mitlerinin yıprandığı dönemlerde genç kadınlar, askerî strateji uzmanları tarafından, elverişsiz olsa da geçici olarak yararlanılabilecek askerler olarak düşünülebilirler. Demilitarize olmuş bir oğlan çocuğu annesi farkında olmadan, genç kadınların asker olma fırsatlarını artırabilir.

Bu iki grup kadın, oğulların çelişkili hisleri yüzünden, birbirlerini etkilemek durumunda kalırlar. Erkeklik, erillik ve militarizm kaçınılmaz biçimde birbirine bağlı *olsalardı*, ordular gerek duyduklarını düşündükleri askerlerin tümüne sahip olabilirlerdi. Askerî insan gücü politikaları o zaman sırf bu bol insan denizinin idare edilmesi meselesi olacaktı. Oysa uluslararası göçlerin tarihi, durumun başka türlü olduğunu düşündürüyor: Kuşaklar boyunca göç hikâyesinin hiç de küçümsenmeyecek bir bölümü, askerî istihdam subayının nüfuz alanının dışına çıkmak amacıyla yurdunu terk eden erkeklerin hikâyelerinden oluşur. Ağabeylerinden acımasız muameleler, küstah subaylar ve yenmesi mümkün olmayan tayınlarla ilgili hikâyeler dinleyen genç erkekler, genellikle askerliği, savaşçılıktan ve kahramanlıktan çok, aşağılanma ve kölelikle bağdaştırırlar. Dünyadaki onca devlette, genç erkekler için zorunlu askerlik kanunlarının uygulanması nedensiz değildir: Kendi seçimlerine bırakılsa bu erkeklerin çoğu devletin ordusuna katılmazlardı.[21]

Bununla birlikte zorunlu askerliğin siyasi olarak makbul olabilmesi için, köleliğin karşıtını çağrıştıran bir anlama büründürülmesi gerekmiştir. Devletin ordusundaki bir askerin, hadım edilmiş, ezilmiş bir köle olarak değil, bir ulusun, yiğit bir yurttaş olmanın sorumluluğunu yerine getiren, özgür, yiğit bir yurttaşı olarak algılanması gerekir. Askerî insan gücü plan-

21 Askerî ve askerî olmayan zorunlu görevin tarihsel bir anlatısı için bkz. Gregory J. Kasza, *The Conscription Society: Administered Mass Organizations* (New Haven: Yale University Press, 1995).

lamacılarından biri, yeni bir askerin onu bekleyen zorunlu nöbetinden "ülkeme hizmet" diye bahsettiğini duyduğunda, bu ifade onu memnun eder.

Yurttaşlığın ordu hizmetiyle kaynaştırılmasında elde edilen bu başarı 20. yüzyılda çok sayıda kadın hakları savunucusunu, kadınların devletin ordusuna hizmet etme "hakkı" için mücadele etmeye sevk etmiştir. Nira Yuval-Davis yurttaşlığı, yiğit bir erkeğin "yurttaş" zırhına kolayca bürünebileceği ve devlet ordusuna hizmet etmiş bir erkeğin bu ayrıcalık yaratan zırhı herkesten rahat bir biçimde taşıyabileceği biçimde tanımlayan siyasi ve kültürel süreçlere ışık tutan, feminist kuramcılar arasındadır.[22] Yine de bazı feministlerin işaret ettiği gibi, askerlik hizmetini eksiksiz yurttaşlık statüsüne giden bir yol olarak görmek, "birinci sınıf yurttaşlığın" kendisinin militarize edilişinin sorgulanmamasını doğurur.[23]

---

22 Nira Yuval-Davis, *Gender and Nation* (Londra: Sage Publications, 1997). Ayrıca bkz. *Feminist Review*'nun vatandaşlık konusuna ayrılmış özel sayısı: bu sayının editörleri, Helen Crowly, Gail Lewis, Prina Werbner ve Nira Yuval-Davis, "Vatandaşlık: Sınırları Zorlamak", *Feminist Review*, no. 57 (Sonbahar 1997). Ayrıca bkz. Suad Joseph, "Ortadoğu Devletlerinde Toplumsal Cinsiyet ve Vatandaşlık", *Middle East Report*'un "Ortadoğu'da Toplumsal Cinsiyet ve Vatandaşlık başlıklı özel sayısı içinde, no. 1198 (Ocak-Mart 1996): 4-11.

23 ABD'de bu uzun zamandır süren feminist tartışmanın en son safhası, 1980'de, Ulusal Kadın Örgütü'nün (NOW) Yüksek Mahkeme'ye yeni askere alma yasasına karşı çıkan bir bilirkişi raporu sunmasıyla başladı. Bkz. NOW, "Bilirkişi İçin Brifing, ABD Yüksek Mahkemesi'ndeki Dava, Askere Alma Müdürü Bernard Roster'e karşı Robert L. Goldberg vd., Washington, D.C., Ekim Dönemi, 1980." Kongreden geçen yasaya göre, seçici askerlik kanunu, yalnızca genç erkeklerin, on sekiz yaşını doldurdukları andan itibaren potansiyel ordu hizmeti için kayıt yaptırmalarını öngörüyordu. Zorunlu askerlik Kongre tarafından 1973'te sonlandırıldığından, hukuken olanaklı olsa da, muhtemel değildi. NOW'ın o dönemdeki liderleri, kadınların askere yazılmaktan ve dolayısıyla potansiyel ordu hizmetinden dışlanmasının, onları Amerikan vatandaşlığının vazgeçilmez bir unsurundan, yani askerî olarak ülkesini savunmaktan mahrum bıraktığına inanıyordu. Yüksek Mahkeme, NOW ve diğer itirazcıların aleyhine karar aldı. 1990'ların sonlarında, askere kayıt, yalnızca erkeklere açık bir sistem olmayı sürdürüyor. Dolayısıyla da, on sekizinci yaşlarında orduya yazılmamaları durumunda federal kolej finansal yardımını bedel olarak ödemeye zorlananlar da erkekler oluyor – böylelikle eğitim danışmanlığı da militarize ediliyor. ABD'deki yasa tartışması döneminde, NOW analizine karşı uluslararası bir tepki ortaya çıktı. Bkz. Wendy Chapkis, der. *Loaded Questions: Women in the Military* (Amsterdam: Transnational Institute, 1981)

Feminist Türk araştırmacı Ayşe Gül Karayazgan (Altınay) Türk devletinin her yıl yaklaşık 200.000 genç Türk erkeğine, nasıl orduda zorunlu askerlik yaptırabildiğini çözümleme işine girişmiş. Türkiye'de askerlik hizmeti karşılığı düşük bir ücret veriliyor. Askerlik ülkenin güneydoğusunda süregelen çatışmalarda doğrudan görev almayı gerektiriyor. Onun bu bilmecesinin çözümü, kısmen, Türk ordusunun, ulusun seküler siyasi kültürünün kalesi biçimindeki imajında düğümleniyor olabilir mi? Yoksa yanıt çok sayıda Avrupalının gözünde "modernliğin" sembolü haline gelmiş bir ittifak olan NATO'nun üyesi bir orduda askerlik yapmanın saygınlığı mı? Karayazgan bir başka olasılığa değinerek zorunlu askerliğe yaygın biçimde itaat edilişin, çağdaş Türk kültüründeki şu üç fikrin birbiriyle etkileşiminin bir ürünü olduğunu savunuyor: Askerlik, yurttaşlık ve erkeklik: "Orduya hizmet etmek, hem yurttaşlığa hem erkekliğe geçişin bir işareti sayılması bakımından, genç Türk erkeklerinin kimlik inşasının en önemli pratiklerinden biri olmuştur. Türk Anayasası (72. madde) bu zorunluluğu 'her Türkün hakkı ve ödevi' olarak tanımlasa da yalnızca erkekler askerlik yapar... Kadınlar 'ordu milletin' bir parçası olamazlar ve vatanları için askerlik etme 'hak ve ödevine' sahip değillerdir."[24]

1980'lerin ortalarında Türk Silahlı Kuvvetleri az sayıda kadının gönüllü olarak askere yazılmasına izin verdi. Yetkililer gerçek rakamları vermekte tereddüt etmekle birlikte, NATO'daki meslektaşlarına, kadınların yalnızca subay olarak askere alınmasına izin veren, başvuruları yalnızca üniversite eğitimi almış kadınlarla sınırlayan eski politikanın biraz gevşetilmekte olduğu güvencesi verdiler; bundan sonra kadınlar "ilke olarak" erbaşlar yani astsubaylar olarak orduya kabul edileceklerdi.[25] NATO yarım yüzyılı doldurmanın arifesinde, militarize modernliği, biraz da üye devletlerin, en azından sembolik sayıda kadının

24 Ayşe Gül Karayazgan (Altınay), "Türkiye'de Ulusal Kimlik, Güvenlik ve Ulusa Hizmet", (Uluslararası araştırmalar yıllık toplantısında sunulan makale, Toronto, 22-26 Mart 1997). Yazar bu araştırmayı, Duke Üniversitesi'nde Durham, N.C siyaset bilimi alanındaki doktora tezinin bir parçası olarak yürütmektedir.

25 North Atlantic Treaty Organization, *Women in NATO* (Brüksel: Uluslararası Askerî Personel Kadro, NATO Karargahı, 1994), 36.

üniformalı hizmetine izin vermesi bakımından tanımlamaya başlamıştı. Tamamen erkeklerden oluşan bir orduda ısrar etmek NATO'nun gözünde tam anlamıyla modern bir ordu olamamak demekti. Yine de Türk ordusu askerî mevkilerini doldurmak için zorunlu askerliğe bel bağlamış olan diğer NATO kuvvetleri (Fransa, Almanya, İtalya) gibi, yalnızca erkeklerin zorunlu askerliğine bağlı kalmayı sürdürüyor ve böylelikle militarize ulusal yurttaşlık tasavvurunun erilleştirilmiş dayanak noktasını muhafaza ediyor. Genç bir Türk erkeği, askerlik hizmeti sırasının gelmesini dört gözle beklemeyebilir ve kız kardeşi de askerlik hizmetine katlanmak zorunda olmadan okuluna ya da ücretli sivil işine devam edebilecek olmaktan hoşnut olabilir; ancak söz konusu ordu görevinin getirileri de vardır: Yalnızca tek tek erkekler için değil siyasi yaşamda eril ayrıcalığın yarattığı avantajların yararını gören tüm erkekler için.

Yurttaşlığı askerlik hizmetinin boyunduruğuna bağlamak, kasıtlı bir siyasi girişim olagelmiştir. ABD'de bu girişim Bağımsızlık Savaşı sırasında ortaya çıktı ve savaş sonrası yıllarda pekiştirildi.[26] Bu kasıtlı siyasi proje, kıdemli askerlere özel bir kamusal statü sağlar. İsrail, Rusya ve ABD gibi ülkelerde, erkek politikacıların kamu görevlerine seçilebilme olanaklarını artırır. Yurttaşlığın ordu hizmetine (gerçek ya da potansiyel hizmet) bağlanması, erkeklerin akşam yemeklerinde dış politika ve parlamento konusundaki konuşmalara egemen olmalarını sağlar.

İdeolojik boyunduruk stratejisi büyük başarı göstermiş olsa da, hâlâ devlet üniformasını isteyerek giyen yeterince erkeğin olmadığı dönemler vardır. Askere doymayan devlet yetkilileri, bu yüzden, erilleştirilmiş, militarize yurttaşlık fikrinden fazlasını kullanma gereksinimi duymuşlardır. Bunlar özel olarak biçimlendirilmiş bir annelik mefhumu yaratıp bundan yararlanma ihtiyacında olmuşlardır. Öte yandan militarize anneliğin tasarlanması, aynı zamanda alternatif annelik mefhumlarının da marjinalleştirilmesini veya bastırılmasını gerektirir:

26 Linda Kerber, *Women of the Republic: Intellect and Ideology in Revolutionary America* (Chapel Hill, N.C.: University of North Carolina, 1980).

1991 sonbaharında Saraybosna'daki kadınlar savaşı protesto ettiler. "Bizler kadınlarız; milliyetçiler, generaller ya da katiller değil!" diye haykırdılar... Bir iki gün sonra Hırvat ve Bosnalı yüzlerce kadın, Sırp kadınlarla buluşacakları Belgrad'a gitmek üzere yola koyuldular. Hep birlikte (daha o zamandan Eski) Yugoslavya Halk Ordusu'nun karargâhına gideceklerdi. Kadınların elinde tek bir silah vardı: Oğullarının birer küçük fotoğrafı. Kadınların nüfusun yarısını oluşturduğunun ilk defa farkına varan generaller, mitingi sert bir biçimde engellediler...

Hemen ertesi gün [devlet denetimindeki] Sırp televizyonu, oğullarını askere yollarken sevinçten ağlayan Sırp annelerin görüntülerini yayımladı. İçlerinden biri, gözyaşlarını silerken "Bugün, hayatımın en mutlu günü" diyordu.

Üçüncü gün başka erkekler, Hırvatlar, karılarını, oğullarını "vatanı savunmaya" yollamaktan başka seçenekleri olmadığına ikna etmişlerdi.[27]

Eski Yugoslavya'da annelerin teslimiyet duygusu on yıl bile sürmedi. 1999 baharında, Sırp kadınların –eş ve anneler olarak– kocalarını ve oğullarını, sınır komşuları olan, savaşın yakıp yıktığı Kosova'ya göndermeyi durdurmaları talebiyle Belgrad'ın erkek elitlerine karşı açık protestolar düzenledikleri yönünde haberler çıkmaya başladı.[28]

Çok sayıda genç erkeğin ordu hizmeti olasılığına karşı ikircikli yaklaşımı yüzünden, askerî insan gücü yetkilileri, oğlan annelerine karşı tutumlarında, sıcaklık ve ihtiyatlılığın bir karışımını benimsemişlerdir. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Kanadalı ve Belçikalı erkek meclis üyeleri, erkeklerin askere yazılmasına yönelik halk desteğini sürdürmekten umutlarını kesince, asker annesi olan kadınları, diğer kadınların çoğundan önce

27 Dubravka Ugrei, Vesna Nikolic-Ristanovic'in "Savaş, Milliyetçilik ve Anneler", içinde alıntılanmış, *Peace Review*'nun "Kadın ve Savaş" konulu özel sayısı içinde, *Peace Review*8, no. 3 (Eylül 1996): 359.

28 Steven Erlanger, "Sırp Askerlik Yükümlüleri Saklanmaya Itiliyor", *New York Times*, 5 Nisan 1999; Carlotta Gall, "Eşler Protesto Etti, Generaller Askerleri Evlerine Yolladı", *New York Times*, 21 Mayıs 1999; ve Carlotta Gall, "Kosova'da Göreve Geri Çağrılan Yugoslav Yedek Askerlerin Aileleri Yeniden Protestolara Başladı", *New York Times*, 25 Mayıs 1999.

oy kullanma hakkıyla ödüllendirdiler (Kanada'da yalnızca askerî hemşireler, asker annelerinden önce oy hakkı kazanmışlardı; Belçikalı kadınların çoğu oy hakkını ancak kırk yıl sonra kazanabildi).[29] İkinci Dünya Savaşı'na doğru yol alınan dönem boyunca hem Almanya'daki hem de İtalya'daki faşist siyasetçiler, militarize anneliğin kendilerine kamuoyunda saygınlık kazandıracağına anneleri ikna etmek için bilinçli adımlar attılar.[30]

Anneliğin militarize edilmesi, çoğu zaman ana rahminin bir tür asker kayıt merkezi olarak tasavvur edilmesiyle başlar. Doğum-öncesi bir politika benimsemiş olan devlet yetkilileri –kadınları (özellikle de "güvenilir" etnik ya da ırksal gruptan olanları) daha fazla çocuk yapmaya zorlamak için devlet kaynaklarını kullanarak– çoğu zaman bu politikayı, militarize kavramlarla biçimlendirmiştir. Bir başka deyişle daha fazla çocuk sahibi –tercihen oğul sahibi– olan kadın, "ulusal güvenliğe" katkıda bulunan bir kadındır. Oğul doğurmak devletin bir sonraki asker neslini doğurmaktır. Fransız Cumhuriyetçiler, Alman faşistleri, Sovyet komünistleri, Hırvat milliyetçileri: Her biri kadın doğurganlığını militarize etmeye çalışmışlardır. Ancak kadınlar her zaman buna razı gelmemiştir.[31]

---

29 Joni Seager, *The State of Women in the World Atlas* (New York: Penguin Books, 1997), 124.

30 Claudia Koonz, *Mothers in the Fatherland: Women, the Family, and Nazi Politics* (New York: St. Martin's Press, 1986); Victoria De Grazia, *How Fascism Ruled Women: Italy, 1922-1945* (Berkeley: University of California Press, 1992); Atina Grossman, *Reforming Sex: The German Movement for British Control and Abortion Reform* (New York: Oxford University Press, 1995). ABD'yi İkinci Dünya Savaşı dışında tutma kampanyasında faşist fikirlerle flört eden bir Amerikan anneler hareketinin tarihsel bir analizi için bkz. Glen Jeansonne, *Women of the Far Right: The Mothers Movement and World WarII* (Chicago: University of Chicago Press, 1997).

31 Hırvat kadınların, Tudjman rejimini 1992'deki militarizasyon kampanyasının başlangıcında, milliyetçi, maternalist ve doğum yanlısı büyük planını geri çekmeye zorlama konusundaki kısmi başarılarının bir analizi için bkz. Vesna Kesic, "Saygıdan Tecavüze", *War Report*, Eylül 1995, 36-38. Kadınların antimilitarizm faaliyetlerinin dayanağı olarak annelik hakkında daha fazlası için bkz. Malathi de Alwis, "Bir Protesto Alanı Olarak Annelik: Çağdaş Sri Lanka'da Kadınların Siyasete Katılımı", *Appropriating Gender: Women Activism and Politicization of Religion in South Asia* içinde, der. Amrita Basu ve Patricia Jeffrey (New York: Routledge, 1998), 185-202.

Sözgelimi Sudanlı antropolog Jok Madut Jok, savaşın yakıp yıktığı günümüz Güney Sudan'ında, hayret verici bir davranış biçimi keşfetti. Askerî şiddetle yoğrulmuş bir gündelik yaşamla karşı karşıya kalan, gerek doğum öncesi sağlık hizmetlerinden gerekse ekonomik fırsatlardan yoksun bırakılmış ve erkek askerlerin cinsel talepleriyle bunalan çok sayıda Dinka kadını, çareyi kürtaja başvurmakta bulmuş; ama gizlice. Gebeliğin kaçak sonlandırılmasının, gerek erkek Dinka liderlerinin daha fazla çocuk yapmaları için "kendi" kadınları üzerinde artan baskısı gerekse erkek Dinka askerlerinin her izne gelişlerinde karılarının kendileriyle cinsel ilişkiye razı olması yönündeki ısrarlarının artışıyla doğru orantılı olduğu görülüyor. Üç cepheli bir eril savaşın ortasında (Kuzey rejimine karşı Güneyli isyancılar ve Güney'de Nuer milislerine karşı Dinka milisleri) kadınlar kendi çoğalma stratejilerini yaratmış durumdalar: Erkeklerin cinsel ilişkiye girmeleri ve gebe kalmaları taleplerine boyun eğmişler; ancak bu gebeliklerin sonuç vermemesini sağlamanın yollarını bulmuşlar. Siyasi liderler ve kocalarının akrabaları ne olduğunu sorduğunda, Dinka kadınları düşüklerine gerekçe olarak, *duony kou*, "sırt kırığı" adını verdikleri yeni bir hastalığı gösteriyorlar. Bu en aşırı savaş koşulları altındaki kadınların, olsa olsa bir lokmacık etkinlik alanı var. Ancak onlara bırakılan bu alanda kendi stratejilerini kurmuşlar.[32]

Anneliğin militarize edilmesi yönünde tartışmalı manevralar, yalnızca savaşa hazırlık döneminde ya da savaş sırasında yapılmaz; bunlar, savaşlardan yıllar sonra da devam eder. Nitekim Vietnam'ın erkek liderleri ardı ardına gelen –Japonlara, Fransızlara, Amerikalılara, Çinlilere ve en son olarak da Pol Pot rejimine karşı– 20. yüzyıl savaşlarının sonuncusundan sonraki dönemde, bir Kadın Müzesi kurulması talimatı verdiler. Resmî bağlantıların kurulduğu Kadınlar Sendikası gerekli fonları topladı. Bu tanıma, erkek liderlerin yönetimdeki Ko-

32 Jok Madut Jok, "Militarizm, Toplumsal Cinsiyet ve Üreme Riski: Güney Sudan'da Kürtaj Vakası" ("Militarizm ve Toplumsal Cinsiyet" konulu konferansta sunulan makale, Kadın Araştırmaları Programı, University of Wisconsin, Madison, 13 Ekim 1997).

münist Parti'nin en üst organı olan Politbüro'ya henüz bir kadını atamadıkları dönemde geldi. Bu en güçlü siyasi organa bir kadının ilk kez giriş hakkı kazanması, ancak 1996'da kadın müzesinin inşasından bir yıl sonra olacaktı.[33] 1995'te yeni Kadınlar Müzesi kapılarını Hanoi'de açtı. Müzenin baskın teması annelikti: Ulusun Anaları olarak Vietnamlı kadınlar. Müze ziyaretçisi ve feminist tarihçi Karen Turner, izlenimlerini şöyle özetlemiş: "Müzenin vitrinleri arasında turladığınızda, ideal Vietnamlı kadının, asker oğullar besleyip büyütebilen, savaş zamanlarında bir erkek gibi çarpışabilen ve savaş sona erdiğinde bir barış elçisi olabilen bir çeşit cambaz olduğunu görüyorsunuz."[34]

Sorun Amerikalılara karşı savaşta fiilen savaşan çok sayıda Vietnamlı kadının, savaştan fiziksel olarak çocuk yapamaz halde çıkmış olması. "Çocuksuz savaş gazisi" savaş sonrasında çok sayıda Vietnamlı kadın ve erkek arasında derin rahatsızlık yaratan bir kavram.

Rahatsızlık yaratan şeyler daima ortalıktan kaldırılarak görüntüden uzaklaştırılır. Kadın Müzesi bazı kadınları –örneğin çocuksuz savaş gazilerini– görünmez kılacak biçimde titizlikle tasarlanmış. Pek çok ülkedeki feminist araştırmacı ve eylemciler, sözlü tarih çalışmaları yürüttüler, eski fotoğrafları, yazılı hikâyeleri ve romanları yeniden izleyiciyle buluşturdular, belgesel filmler çektiler ve tüm bunları, geleneksel erilleştirilmiş zihin yapısına sahip insanların unuttuğu, asla kaydetmeyi dü-

33 Vietnam Politbürosu'na –Temmuz 1996'da– atanan ilk kadın, partinin Denetim Komisyonu üyesi Nguyen Thi Xuan My idi. Kendisi Politbüro'daki on yedi erkek içindeki tek kadındı. Politbüro üyelerinin altısı, önceki üye kompozisyonundan iki artışla, ordu ve güvenlik hizmetlerinden geliyordu. Bkz. Seth Mydans, "Hanoi Politbüro'nun Askerî Subaylarının Isimlerini Açıkladı", *New York Times*, 2 Temmuz 1996.

34 Karen Turner, yazarla konuşma, Temmuz 1997. Turner'ın Hanoi Kadın Müzesi'yle ilgili daha kapsamlı analizi için bkz. Karen Turner ile Phan Thanh Hao, *Even the Women Must Fight: Memoirs of War from North Vietnam* (New York: John Wiley and Sons, 1998), 25-28. Ho Chi Minh City'de (eski Saygon) gönüllüler tarafından yapılan ikinci bir Vietnam savaşı sonrası kadın müzesinin ilettiği mesajlara ilişkin kendi düşüncelerim, "Savaşlardan sonra Kadınlar: Bilmeceler ve Uyarılar", *Vietnam's Women in Transition* içinde, der. Kathleen Barry (New York: St. Martin's Press, 1996), 299-316.

şünmediği veya bilerek ortadan kaldırdığı, savaşın söz konusu boyutlarını –ve savaş sonrası ödenen bedellerini– daha görünür kılmak niyetiyle yaptılar. Esin kaynağı ataerkillik olan savaş hikâyelerinde, annelere önemli bir rol verilmektedir. Bu hikâyeler telkin edici olmaktadır. Bu yüzden bazı feministlerin projeleri arasında, "savaş hikâyesinin" oldukça farklı çeşitlemelerini sunan kadın şiirleri, kurgu yazıları ve birinci ağızdan anlatımların yayımlanması yer almıştır. Bu hikâyeler militarize anneliğin anlamlarını altüst eder.[35]

Anneliğin kadınları militarizasyondan koruyan bir Çin Seddi görevi görmesi nadirdir. Bugün Latin Amerika'da toplumları militarizmin en uç biçimlerinden kurtarmaya yönelik halk nezdindeki başarılı kampanyaların etkileri henüz tazeyken, kadınların militarize devletlerin ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde asker anneliği yapması konusu hâlâ hassasiyetini korumaktadır. Antropolog Nancy Scheper-Hughes, Brezilya'daki bir kentin bir mahallesinde, çok yoksul kadınlar arasında yaşayarak edindiği deneyime dayanarak bir uyarıda bulunuyor. Scheper-Hughes kadınların annelik rolleri içinde, çocuklarını dışarıdan dayatılmış risklere teslim etmekte kendiliklerinden –doğal olarak– bir direniş göstermediklerine dikkat çekiyor: "Yoksul, derme çatma yerleşimlerde sık sık yaşanan çocuk ölümleri deneyiminin, anaç düşünceyi, zamansız ölümler üzerine yas tutmayı ortadan kaldıracak biçimde nasıl dönüştürdüğünü öğrendim. Bunun yerine, yaşanan durum anaç düşüncenin bir başka boyutunu –askerî düşünce için çok daha elveriş-

35 Bkz. Miriam Cooke, *Women and the War Story* (Berkeley: University of California Press 1996) ve Miriam Cooke ve Roshini Rustomji-Kerns, der., *Blood into Ink: South Asian and Middle Eastern Women Write War* (Boulder, Colo.: Wesview Press, 1994). Alman kadınlarının, bilinçli olarak farklı örneklerin derlendiği otobiyografik savaş hikâyeleri için bkz. Lilo Klug, der., *Surviving the Fire: Mother Courage and World War II* (Seattle: Open Hand Publishing, 1989); ve Claudia Schoppmann, *Days of Masquarade: Life Stories of Lesbians during the Third Reich*, çev. Allison Brown (New York: Columbia University Press, 1996). Bir halkın siyasi bilincini dönüştürme uğruna, barış zamanında annelik hikâyelerinin feminist yeniden anlatımının Britanyalı bir örneği için bkz. Melissa Benn, *Madonna and Child: Towards a New Politics of Motherhood* (Londra: Jonathan Cape, 1998).

li bir boyutu– devreye sokuyor: Kaçınılmaz, kabullenilebilir ve anlamlı ölüm mefhumu."[36]

And Dağları'nın ötesinde, La Paz'ın yoksul mahallelerinde, şimdiki Bolivya hükümeti özgün bir anaç askerî insan gücü öğretisini teşvik etmektedir: Ordu hizmeti, annelerin, oğullarını, erkekler, evlenebilecek erkekler haline getirmelerine yardımcı olur. Kısıtlı kaynaklara sahip Bolivyalı kadınlar bugün, oğullarının ordu hizmetiyle erişkinliğe ulaşacakları düşüncesini makul bulmaktadırlar. Oğulları çoğu Bolivyalının zorlu, hatta acımasız olduğunu kabul ettiği askerlik yaşamına katlanmış kişiler olarak, annelerine gerçek birer "yetişkin" erkek olduklarını kanıtlayacaklardır. Böylelikle diğer kadınların kızlarını evlendirmek isteyecekleri erkekler haline gelirler.[37] Pek çok ülkede kız anneleri, bir orduya değer biçerken, akıllarında genellikle evlilik vardır: Devletin ordusu kızlarına uygun koca olacak türden genç erkekler üretiyor mu? Bir kız annesi, orduyu bunu yapabilmesine göre değerlendirdiği ölçüde militarize olmuştur.

Dış gözlemciler 1970'lerde Nikaragua'nın isyancı Sandinista hareketinin, durumdan hoşnutsuz erkekler –ve kadınlar– için

---

36 Nancy Scheper-Hughes, "Anaç Düşünce ve Savaş Politikaları", *Peace Review* 8, "Kadınlar ve Savaş" konulu özel sayı, no. 3 (Eylül 1996): 354. Scheper-Hughes'un, Brezilya'nın yoksul gecekondu mahallelerinden birinin sakinlerini konu alan, artık klasikler arasındaki etnografik araştırması, *Death without Weeping: The Violence of Everyday Life in Brazil* (Berkeley: University of California Press, 1992). Scheper-Hughes, *Peace Review*'daki makalesinde "anaç düşüncenin" en çok tartışılan analizlerinden birinde öne sürülen fikirlerin geliştirilmesi çağrısında bulunur. Söz konusu analiz: Sara Ruddick, *Maternal Thinking: Toward a Politics of Peace* (Boston: Beacon Press, 1989).

37 Lesley Gill, "Vatandaşı Yaratmak, Erkekliği Kurmak: Bolivia'da Ordu ve Erillik", *Cultural Anthropology 12*, no. 4 (1997): 1-27. Diane Singerman'in ayrıntılı araştırmasına göre, 1980'lerin Kahire'sinin yoksul mahallelerinde, kız anneleri hâlâ ordudaki bir genç erkeği, yoksul bir koca adayı olarak görüyordu; bu Mısırlı kadınlar, böyle bir erkeğin, evlilikten sonra şehirdeki bir apartman dairesinin kirasını karşılamaya yetecek finansal birikime sahip olduğunu düşünmüyorlardı. Bu anneler, genç bir erkeğin evlenilebilirlik durumunu değerlendirirken, onun savaşçı niteliklerinden çok, ekonomik olanaklarını dikkate alıyorlardı. Bkz. Diane Singerman, *Avenues of Participation: Family, Politics, and Networks in Urban Quarters of Cairo* (Princeton: Princeton University Press, 1995), 86.

bir çekim merkezi haline gelişine bilerek seyirci kaldılar. Anne olan çok sayıda kadın, isyancıların Amerikan destekli, yozlaşmış ve baskıcı Anastazio Somoza rejimini devirme hedefine arka çıkmaya başlamıştı. Çocuklarının isyancı orduya yazılmasını desteklemek, pek çok Nikaragualı kadın için bir siyasi sorumluluk faaliyetiydi. Aynı yabancı yorumcuların pek çoğu, bundan on yıl sonra dikkatlerini başka bir yere çevirmişlerdi. Bunlar, artık yönetimde olan Sandinistaların, Amerika'nın donattığı Kontrgerilla güçlerinin silahlı saldırılarına karşı direnmek için ne şekilde asker toplayıp eğittiklerini merak etmiyorlardı. Ancak Nikaragualı anneler boş durmuyorlardı. Onlar şimdi devletin ordusu haline gelen Nikaragua ordusuyla kurdukları siyasi ilişkilerini değerlendirmeye ve yeni etkenleri göz önüne alarak tartmaya devam ediyorlardı.

Öyle görülüyor ki, pek çok Nikaragualı annenin, orduya kendi çocuklarıyla destek verme yönündeki hevesi dinmişti. 1980'lerde Sandinista yönetimindeki devlet ordusu, çok sayıda Sandinista kadını hayal kırıklığına uğratacak şekilde, yalnızca erkeklerle sınırlı, yeni zorunlu askerlik yasasını temel alan bir güç haline gelmişti. Kadınlar askerlik için gönüllü yazılmayı sürdürüyordu; ancak kadın hakları savunucuları, rejimin erkeklerle sınırlı zorunlu askerlik politikasını kanunlaştırmasını, devlet ordusunun yeniden erilleştirilmesi yönünde bir adım olarak yorumluyordu.[38] İsyan hareketinin sonunda Sandinista ordusunda kadınların oranı %30'du; 1988'e gelindiğinde, düzenli ordudaki kadınların oranı %20'ye inmişti ve çok azı cephede görevliydi.[39] 1980'lerde askerlik çağına gelmiş genç erkekler, yalnızca zorunlu askerlik yasası değil, aynı zamanda erkeksi görünme arzusu ve başkaları tarafından bir *cochone*, yani "yumuşak" olarak görülme korkusuyla da, askerlik yapmaya

38 Margaret Randall, analitik odak noktasından taviz vermeyen feminist gözlemcilerden biridir. 1970'lerin Sandinista hareketinde aktif hale gelen kadınlarla ilgili yazdıklarının (*Sandino Daughters* [Vancouver: New Star Books, 1981]) ardından, Randall, *Sandino's Daughters Revisited: Feminism in Nikaragua*'yı yazdı. (New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1994)

39 Helen Collinson, *Women and Revolution in Nicaragua* (Atlantic Highlands, N.J.: Zed Books, 1990), 154-61.

itiliyorlardı.[40] Ancak pek çok genç Nikaraguali erkek, zorunlu askerlik çağrısıyla karşılaştığında, askerlikten kaçınmalarının, erkeklikten ödün vermenin bir göstergesi değil, sırf annelerine olan evlat sadakatinin teşvik ettiği bir davranış olduğunu öne sürebiliyordu. Bu erkekler, oğullarının savaşa gitmesine dayanamayanların kendi anneleri olduğunda ısrar edebiliyordu. Ve pratikte de Kontrgerilla ile savaş sırasında, Nikaragua'da az sayıdaki zorunlu askerlik karşıtı gösteriyi örgütlemiş olanlar, annelik kamusal rolü içindeki kadınlardı. Annelerin gösterileri siyasi alarm zillerini harekete geçirdi. Buna karşılık olarak Sandinista devlet yönetimi, annelerin korkularını yatıştırmak ve onlara anaç yurtseverlik görevlerini anımsatmak için bir kampanya başlattı: "Uzun bir TV reklamı 'Nikaraguali Anne, Kahraman Bir Anne' sloganını tekrarlıyordu. Anneler Günü, bir devlet müsameresi haline gelmişti... Ve ne zaman, acemi er kitleleri askerlik hizmetlerini tamamlayıp terhis edilseler, devasa karşılama törenleri yapılıyordu... Afişlerde 'Aslan yavruları olarak gittiler, aslanlar olarak döndüler' yazıları okunuyordu... ancak propagandanın çoğu evlerine, annelerine dönen genç erkeklerin görüntülerini sergiliyordu."[41]

Sandinistaların en sonunda ateşkese –bunu 1990'larda, kaybettikleri çok partili seçimler izledi– ikna olmasının nedenlerinden biri Washington destekli Kontrgerilla ile yürütülen sürekli silahlı çatışmanın, rejimin halktan aldığı desteği gitgide yok etmesiydi. 1990 başkanlık seçimlerinde Sandinistaları yenilgiye uğratan başkan adayı, Voletta Chamorro adlı bir kadındı. Kendisi anaç bir mücadele kimliği inşa etmiş bir muhafazakârdı: Ulusun annelerinden biri olarak, barışı sağlayacak, oğullarını annelerine geri getirecekti.[42] Sandinistalar popüler

40 Roger N. Lancaster, *Life Is Hard: Machismo, Danger and the Intimacy of Power in Nicaragua* (Berkeley: University of California Press, 1992), 197.

41 *A.g.e.*

42 Illinois, Galesburg, Knox College'dan bir siyasal bilimci olan Karen Kampwirth'e, Violetta Chamorro'nun başarısı ve 1990'larda Nikaragua siyasi yaşamında tekrar gerçekleşen toplumsal cinsiyetlendirme konusundaki aydınlatıcı görüşlerini benimle paylaştığı için minnetarım. Bkz. Karen Kampirth, "Nikaragualıların Annesi: Dona Violeta ve UNO'nun Toplumsal Cinsiyet Ajandası",

kültürün savaş anneleri anlatısının kontrolünü ellerinden kaçırmışlardı.

Komşu ülke Guatemala'da, yoksulluğun pençesine itilmiş Maya yerlisi kadınlar, 1970'ler ve 1980'leri, oğullarının devlet ordusunun askerlik çağrısına uymaları ya da direnmelerinin hangi amaca hizmet ettiğine dair, zorlu değerlendirmelerle geçirdiler. Güvenliği garantiye alacak tek bir yanıt olmadığı anlaşılıyordu. Onların ve oğullarının yaptıkları hesaplamalar, yıllarca peşlerini bırakmayacaktı. Pek çok Maya yerlisi Anne, ordunun zorunlu asker toplama faaliyetini, yerlilere karşı şiddetin farklı bir biçiminden ibaret görüyordu. Öte yandan kimi kadınlar Guatemala ordusuna, asker oğlun maaş çekinden eve, ailelere yollanan paydan dolayı, minnet duyuyorlardı. Yine de orduda oğullarının olması, kadınları militarize şiddetten korunaklı kılmıyordu: "Donna Margarita... en büyük oğlu, kendisini 'ölüm melekleri' olarak adlandıran Guetamala ordusunun elit kontrgerilla birimi Kaibil özel kuvvetlerinin bir üyesiyken, kocası ve en küçük oğlu Guetamala ordusu tarafından öldürülen bir dul."[43]

Latin American Perspectives, no. 23 (Mart 1995): 67-86; Karen Kampwirth, "Sandinista Nikaragua'sında Kişisel Politikaların Kanunlaştırmak" *Women's Studies International Forum* 21, no. 1 (1998): 53-64; ve Karen Kampwirth, *Feminism and Guerilla Politics in Latin America* (yayına hazırlanıyor)

43 Linda Green, "İç Şiddet İçin Önkoşullar: Geçim, Sosyal İlişkiler ve Mağduriyet Arasındaki Nazik Denge" (Amerikan Antropoloji Derneği yıllık toplantısında sunulan makale, San Fransisco, 1-24 Kasım 1996), 2. University of Arizona'da antropolog olan Linda Green, aynı zamanda *Fear as a Way of Life: Mayan Widows in Rural Guatemala*'nın da yazarıdır (New York: Columbia University Press, 1998). Ayrıca bkz. Maria Stern-Pettersson, "Maya Kadınlarının Hikâyelerinde Okuma/Güvenlik" (doktora tezi, Kalkınma ve Barış Araştırmaları Bölümü, University of Gotesburg, Göteburg, İsveç, 1998). Hem ABD-destekli devlet militarizmine hem de uyuşturucu çetelerinin militarizmine karşı örgütlenen Kolombiya'daki kadınlar, gözlemcilere, yaşadıkları en büyük çaresizliklerden birinin, başka ekonomik alternatifleri olmayan ve Kolombiya'nın bitmek bilmeyen iç savaşında taraf olmaları için aşırı baskı altında kalan oğullarının paramiliter gruplara katılmasını izlemek olduğunu söylüyorlar. Bir oğul annesi şöyle soruyor: "Onlara ne diyebilirim? Başka ne seçeneğimiz var? Oğullarımızı maaşlı katillere çeviriyorlar." Robin Lloyd tarafından alıntılanmış, "Çapraz Ateşte: Kadınlar Yozlaşma ve Adalet Arasındaki Çatışmada Yerlerini Belirledi", *Colombia Bulletin: A Human Rights Quarterly* 3, no. 1 (Mayıs 1998), 32.

Savaş sonrası dönemler annelik politikalarıyla dopdoludur. Annelik kadınlar arasında yalnızca ve daima bir bağ oluşturmaz; onları bölebilir de. Savaş sonrası Nikaragua ve Guatemala'da –ve savaş sonrası Kuzey İrlanda, Angola, Güney Afrika, Sudan, Ruanda, Bosna, Sırbistan ve Hırvatistan'da– oğullarının orduya yazılmasına direnen kadınlarla, oğullarının askerlik yapmasını kabullenen, hatta belki onları buna teşvik eden kadınlar, sürekli bir savaş sonrası barışı kurabilmek adına, anneliğe yönelik bu çelişkili tutumlarını uzlaştırmanın yollarını bulmak zorunda kalmışlardır. Bu kendiliğinden oluşan bir keşif değildir.[44]

Zorunlu askerlik uygulaması sona erip de, yerini tamamı gönüllülerden oluşan, profesyonelleşmiş orduya bıraktığında, anneliğin militarizasyonunu başarmak için, kişisel, toplumsal ve devlete ait beklentilerin birbirine yaklaştırılması gerekir. Bazı Amerikalı kadınlar, çocuklarına ilişkin beklentilerini, kocalarını neyin mutlu edeceği düşüncesine göre belirlemektedir. Kocasının kendi tatminsiz yaşamından duyduğu hayal kırıklığını, oğlunun askerlik macerasından kendine çıkardığı gurur payıyla törpüleyebileceğine inanan bir kadın, karılık görevi duygusuyla anneliğini militarize etmeye eğilimli bir kadındır.[45] Kimi Amerikan kadınları ise, son yıllarda ülkeleri-

---

44 Savaş döneminin birbirine zıt kimliklerini, büyük ölçüde oğullarının anneliği bağlamında tanımlamış iki Kuzey İrlandalı kadının birbirini anlamak için aşmak zorunda olduğu engebeli mesafeyi provokatif ve incelikli bir biçimde işleyen bir film, Kuzey İrlandalı Terry George'un yönettiği ve başrolünde ünlü İngiliz aktris Helen Mirren'ın olduğu 1996 tarihli (Castle Rock Productions yapımı) *Some Mother's Son*. George ve Mirren, kendileriyle yapılan söyleşilerde, sinemasal sonuca yararlı bir gerilim katan, filmin yorumuyla ilgili aralarındaki tartışmaları anlatmışlar. Bkz. Dinitia Smith, "Geride Kalmış Bir Mahkûm Hayatından Yeni Bir Kariyer", *New York Times*, 1 Ocak 1997. Kuzey İrlandalı cumhuriyetçi Katolik kadın eylemcilerin, milliyetçi annelere indirgenmek yerine kendi seslerini duyurabilecekleri siyasal alanlar oluşturma mücadelelerinin kapsamlı bir analizi, Begona Aretxaga, *Shattering Silence: Women, Nationalism, and Political Subjectivity in Northern Ireland* (Princeton: Princeton University Press, 1997).

45 Maria Sriningih Stevens, "Rüyayı Beslemek: Bir Amerikalı Annenin Militarizasyonu" (yayımlanmamış makale, Clark University, Worcester, Mass., Nisan 1997).

nin tamamen gönüllü ordusunu, karmaşık ve genellikle emekleri boşa çıkaran annelik projesinde, kendi yandaşı olarak görmektedirler. Bu kadınlar askerî istihdam görevlisinin yardımıyla, ergenlik çağındaki amaçsız oğullarını "kanepeden kaldırıp evin dışına çıkarmalarının" mümkün olacağını düşünmektedirler.[46] Virginialı genç bir anne olan Veronica Calvo, bir gazete muhabirine ilkokul öğrencisi olan oğlunu, neden Young Marines'e [Genç Bahriyeliler – ç.n.] katılmaya teşvik ettiğini anlatmış. Çocuk dikkat bozukluğu rahatsızlığından mustaripmiş ve okulda sorun yaşıyormuş. Calvo, Young Marines'in sunduğu disiplinli eğitimin ve grup faaliyetlerinde yer almanın oğlunun özgüvenini yükselteceğini ummuş: "Bunu yapmak istedi ve bu ona özgüven kazandırdı. Üniformasını giyer giymez bundan havalısını bulamayacağına karar verdi."[47]

Tüm bu baştan çıkarıcı cazibesine rağmen, bir ordunun kendi annelik idealini eksiksiz biçimde tatmin edecek bir kadın bulması zordur. Tamamen militarize olmuş bir annenin profili şu şekilde çizilebilir:

O, bir devletin, kendi kadın yurttaşlarını, özellikle de siyasal olarak egemen ırk ve etnik gruptan olanları, ulusun gelecekteki güvenliği uğruna daha fazla çocuk sahibi olmaları için zorlamasını makul bulacak bir kadındır.

O, oğullarına annelik etmeyi, kızlarına annelik etmekten farklı gören bir kadındır.

O, devletin gözünde iyi bir anne olmakla, ulusun bir yurttaşı olarak kendi statüsünü sağlamlaştırmaya katkı sağladığını düşünen bir kadındır.

O, "yurtsever anne" tabirini sorgulamaksızın kabullenen bir kadındır.

---

46 Linda Rennie Forcey, "Sam Amca'ya Dönüş", Forcey, *Mothers of Son*, 6. Bölüm (New York: Praeger, 1987) 117-35.

47 Hull, "En Minik Denizciler" içinde alıntılanmış.

Bir ordu, genelde ideal olana gerek duymaz. Bir iki basit militarize annelik fikrinin içselleştirilmesi çoğu zaman, ordunun ihtiyaç olarak gördüğü insan gücünü edinmesi için yeterli olabilmektedir. Dahası, militarize bir anne haline gelen bir kadın, bir kukladan ibaret değildir. Onun düşünen bir kadın olması beklenir. Yer yer karmaşık olabilen hesaplamalara girecektir. Bu yüzden bir annenin militarize edilmesi bir ordu için şu noktaları göz önünde tutmayı gerektirir:

O, evini geçindirebilmek için, oğlunun maaş çekinden pay almaya ihtiyacı olan bir kadındır.

O, oğlunun zorunlu askerlik hizmeti emrine veya istihdam subayının gönüllü askerlik çağrısına yanıt vermesi yönünde kendi isteksizliğini dile getirdiğinde, oğlunu eksiksiz erkekliğe ulaşma yolundaki mücadelesinden saptıracağına inanan bir kadındır.

O, oğlunun askerlik hizmeti yaparak, sorumluluk sahibi bir yetişkin haline geleceğini umut eden bir kadındır.

O, kocasının, oğlunun askerlik başarısından dolayı babalık gururu ve belki de kendi adına haz almasına minnet duyan bir kadındır.

O, güven veren mektuplar, yemek paketleri ve neşeli telefon konuşmalarıyla, asker oğlunun moralini yüksek tutmayı, anneliğinin bir uzantısı olarak gören bir kadındır.

O, oğlunun üniformalı fotoğrafını, başkalarının özel ilgisine değer bir temsili olarak, evinde gururla sergileyen bir kadındır.

Militarize annelik idealine yükselmek, bir kadının asker oğluyla belli biçimlerde ilişki kurması ve başkalarıyla da, ordunun meşruiyetini desteklemeyi ve diğer oğul annelerinin gözünde askerliğin cazibesini pekiştirmeyi sürdürecek ilişkiler kurmasını gerektirir.

O, asker oğlunun, görevdeki ve izin sırasındaki faaliyetlerine dair fazla soru sormayan bir kadın haline gelecektir.

O, oğlu evlendiği takdirde, yeni gelininin asker karılığına özgü duruma katlanma becerileriyle gurur duyacak ve onu şikâyet etmemeye teşvik edecek bir kadındır.

O, oğlu askerden yaralı ya da hasta olarak dönerse, ona teselli ve fiziksel bakım sağlayacak bir kadındır.

O, orduya güvenmeyi öğrenen bir kadındır; ordu ona oğlunun ölümüne dair bilgi verdiğinde, ordunun açıklamalarını inandırıcı bulur.

Kusursuz biçimde militarize edilmiş bir anne, nadir rastlanan bir şey olsa da, söz konusu idealin belli yönlerinin kendi annelik değerlerine nüfuz etmesine direnmiş oğul annelerine rastlamak da zordur. Erkek çocuk doğurmuş ve onları askerlik yaşına dek büyütmüş kadınlar içinde, anneliğe ilişkin bu militarize beklentilerin doğurduğu baskılardan sıyrılmayı başaranlar pek azdır.[48] Söz konusu baskılar, yalnızca devletten değil, aynı zamanda kocalar, babalar, komşular, arkadaşlar ve etnik cemaatlerin liderlerinden de geliyorsa, bunlara direnmek iyice güçleşir. Aslında, bu militarize annelik beklentileri yalnızca devlet yetkilileri tarafından dile getiriliyor olsaydı, bir anne bunlara direnmekte o kadar da zorlanmayabilirdi. Militarize annelik mitlerini böylesine etkili kılan şey, militarize aile dinamikleri, militarize bir popüler kültür ve militarize bir devletin birbiriyle iç içe geçmiş işleyişleridir.

Böyle bir kaynaşmanın yarattığı sonuçlar, son yıllarda, İsrailli Yahudi kadınlar ve Rus kadınları tarafından yaşanmaktadır. Bu kadınların tepkileri birbiriyle aynı olmamıştır. Birazdan okuyacağımız gibi, İsrailli Yahudi kadınların çoğunluğu oğullarının militarizasyonu için işbirliği yaparken, giderek artan sayıda Rus kadını anneliği, halkın, hükümetlerinin oğullarını

48 ABD hükümetinin, Amerikalı annelere, 1917 Zorunlu Askerlik Yasası'nı bir yurtsever annelik yasası olarak kabullenmeleri yönünde baskı kurma kampanyasının bir analizi için, bkz. Susan Zeiger, "'Oğlunu Bir Aylak Olsun Diye Yetiştirmedi': Annelik, Zorunlu Askerlik ve Birinci Dünya Savaşı", *Feminist Studies*, no. 1 (Bahar 1996): 7-39.

Resim 13: *İsrail'de askeri çatışmaların farklı taraflarındaki, farklı sınıfsal, dinsel ve etnik kökenden kadınlar antimilitarizm için biraradalar. Onları sadece askerlerin vatansever anneleri olarak olarak görmek isteyenlerin yarattığı siyasi baskıya karşı da birarada durmak zorundalar. (Fotoğraf: Sarit Uziely.)*

asker olarak kullanmasına yönelik eleştirilerini ilk kez ortaya attığı bir platform haline dönüştürmektedir.

Kadınların anneler olarak stratejiler geliştirmesi ve annelik politikaları, 1990'larda Filistinlilerle İsrailliler arasında gerçekleşen çatışmalar sırasında önemli birer süreç olmuştur. Her iki tarafta da, kadınlar anneliğin, militarizm, çocuklar, milliyetçilik, devlet ve sözde devletle olan ilişkisini tekrar tekrar düşünmek zorunda kalmışlardır.[49] İsrail bugün devletin zo-

49 Filistinli kadınların anneler olarak stratejileriyle ilgili tartışmalar için bkz. Julie Peteet, "İkonlar ve Militanlar: Tehlikeli Bölgelerde Annelik", *Signs* 23, no. 1 (Sonbahar 1997): 103-30. Peteet, Filistinli annelerin, Osmanlı yönetimi altındayken, yalnızca oğullarını Osmanlı kuvvetlerine katılmaları konusunda zorlamamakla kalmayıp imparatorluk ordusunda hizmet etmeyi Filistinli erkekliğin bir işareti olarak görmediklerini de belirtiyor (sayfa 107). Yakın geçmişteki Filistinli annelik politikaları hakkında daha fazlası için bkz. Suha Sabbagh, der., *Palestinian Women of Gaza and the West Bank* (Bloomington: Indiana University Press, 1998). İsrail devletinin, İsrailli Yahudi kadınları anneler olarak inşası hakkında, bkz. Nitza Berkovitch, "Ulusal Bir Misyon Olarak An-

runlu askerlik yasasının erkekler kadar kadınları da –yani Yahudi İsrailli kadın ve erkekleri– kapsadığı az sayıda ülkeden biridir. Ne erkek ne de kadın Filistinli İsrail yurttaşları, zorunlu askerliğe tâbi ya da elverişli sayılmamaktadır. Ancak, ülkenin Yahudi yurttaşları arasında bile, askerlik hizmetinde eşitsizlik mevcuttur. Zorunlu askerlik kuralları, ordunun erilleştirilmiş karakterinin korunmasına yönelik olarak tasarlanmıştır. Böylelikle, 1990'lar sonunda, İsrailli kadınlar halihazırdaki acemi erlerin yalnızca %32'sini ve rütbeli subayların yalnızca %13'ünü oluşturmaktadır.[50] Oslo Barışı sonrası İsrail'de, ülkenin savaşçı kültürünü devam ettiren şey, kızların militarizasyonundan çok, annelerin militarizasyonudur.

Rela Mazali genç yaşında zorunlu askerlik hizmetini kabul etmiş olan İsrailli Yahudi kadınlardan biriydi. Ancak Mazali daha yakın bir zamanda, bir anne olarak, oğlunun yetişkinlik çağına gelmesiyle, militarize anneliğe ilişkin yeni, yorucu düşüncelerle uğraşmak durumunda kaldı. Mazali çağdaş bir İsrailli Yahudi kadını ve oğul annesi olarak, yaşamında hepsi de milliyetçi militarize anneliğe önem ve değer atfeden arkadaşlar, meslektaşlar, medya ve devlet adamlarıyla çevriliydi. Bunların hepsi birlikte, iyi bir Yahudi İsrailli kadını, militarize annelik görevlerini yerine getirmekle ulusa karşı sorumluluklarını tamamlayan ve böylelikle yurtsever yurttaş statüsünü garantiye alan bir kadın olarak kurguluyorlardı. Bu çevre bir kadının annelik değerlerinin radikal bir biçimde ters yüz edilmesine sıcak bakmıyordu. Mazali oğullarına, askerlik hizmetinden kaçınmalarını veya görevlerini kısa sürede sonlandırmalarını salık verecek olsa, onların daha sonra sivil işler bulma olanaklarını baltalamış mı olurdu? Bu aynı zamanda, onları hem Eskenazi hem de Sefarad kökenlerinden gelen Yahudilerden oluşan, ül-

---

nelik: İsrail'de Meşru Söylem İçinde Kadınlığın İnşası", özel sayı: "İsrail'de Kadınlık Kültürleri", *Women's Studies International Forum* 20, no. 5/6 (1997): 605-20.

50 Dafna Izraeli, "İsrail Savunma Kuvvetlerinde Askerlik Hizmetinin Toplumsal Cinsiyetlendirilmesi" (daktilo metni), *Israel Social Science Research* 12, no. 1 (1997), 5. Dafna Izraeli, İsrail'de, Bar-Ilan Üniversitesi'nde sosyoloji profesörüdür.

kenin etnik anlamda en renkli kurumlarından birinde yaşam deneyimi kazanmak şansından mahrum bırakmak mı demekti? Asker oğullarıyla onların siyasi görüşlerini tartıştığı takdirde, ordunun moralini tehdit etmiş mi olurdu? Askerlerin işgal altındaki topraklarda Filistinli sivillere yönelik muamelelerine açıkça karşı olduğunu belirtse, vatan haini olarak mı damgalanırdı? Hafta sonu izinlerinde eve gelen asker oğullarını ev işlerinden muaf tutarak onları şımartan diğer kadınların ne kadar doğru davrandıklarını sorgulayacak olsa, kötü bir anne yaftası mı yiyecekti? Mazali bu beş riskin tümünü göze almayı tercih etti: Böyle yaptığı için İsrailli Yahudi anneler arasında apaçık bir azınlığın üyesi olarak kalmayı sürdürüyor.[51]

Kasım 1997'de Mazali ve az sayıda Yahudi İsrailli kadın, "Barış Yanlısı Kadınlar ve Anneler" adını verdikleri yeni bir grup oluşturdular. Her Cuma üzerinde "Çocuklarımızı boş savaşlar için doğurmuyoruz" ve "Çocuklarımızı yaşasınlar diye büyüteceğiz" yazan pankartlar taşıyarak, sessiz bir yürüyüş gerçekleştirme kararı aldılar. Bu küçük gruptaki kadınların çoğu, orta sınıf ve Eskenazi (yani ataları Sefarad değil Doğu Avrupalı olan Yahudiler) kökenliydiler. Mazali'ye göre kendilerini "militarizasyonu aktif bir biçimde yıkma" çabasına adamışlardı. Başlangıç noktası olarak, kendi yaşadıkları yerde, yaşama yepyeni bir gözle bakmayı seçmişlerdi. Gayri resmî grup sohbetlerinde birbirlerine "Tekerleğe çomak sokmak için, ne-

51 İsrailli bir feminist, barış eylemcisi ve gazeteci olan Rela Mazali, İsrail kültürünün militarizasyonunu besleyenler olarak büyük ölçüde Yahudi İsrailli kadınlar ve genelde ebeveynler hakkında yazmaktadır. Burada temel aldığım Mazali makalalerinden bazıları şöyle: "Ordu Tabusu", *Challenge*, no. 36 (Mart-Nisan 1996): 18-19; "Asker Ebeveynliği: Uysallığa Davet" (daktilo metni 1997); "Orduların Devamı İçin Oğul Yetiştirmek", *British Medical Journal* 311, 9 Eylül 1995, 694; ve "Göreve Hizmet: Askerlerin Ebeveynleri Biçimlendirmesi", ilk olarak İsrail'in feminist gazetesi *Nogah*'da, Eylül 1997'de İbranice olarak yayımlandı; burada İngilizcesi kullanıldı (daktilo metni, 1997) Bunların yanısıra, 1996 ve 1999 yılları arasında Rela Mazali ile, e-posta aracılığıyla yaptığımız çok sayıda sohbetten de yararlandım. Militarizasyonun İsrailli feminist gözüyle analizlerinin başka tahlilleri için bkz. Simona Sharoni, *Gender and the Israeli - Palestinian Conflict: The Politics of Women's Resistence* (Syracuse: Syracuse University Press, 1995); Tamar Mayer, der., *Women and the Israeli Occupation* (New York: Routledge, 1994)

reden ve nasıl başlayabiliriz?" sorusunu soruyorlardı. Bu kadınlar 1990'ların sonlarında, İsrail devletinin kendi yüksek ölçekli askerî seferberliğini sürdürebilmesi için bağımlı olduğu kadınlar olarak, gerçek güce sahip olabileceklerini hissetmişlerdi: "Yalnızca onu ne şekilde kullanacağımızı öğrenmek zorundayız. Bunun başlıca yolu, hepimizin ve çocuklarımızın maruz kaldığı beyin yıkamanın zayıflatılmasıdır."[52]

İsrail Savunma Gücü'nün (IDF) üst düzey politik yetkilileri, anneler olarak kadınları askerî cemaate alma konusunda daima hevesli olmamışlardır. Eskiden, IDF, annelerden "anaç müdahalelerini" değil oğullarını (ve az sayıdaki anneden kızlarını) isterdi. Sosyolog Hanna Herzog ordunun annelerin işe karışmasına yönelik stratejik yaklaşımının, ancak 1980'lerin başlarında değiştiğini bulguladı.[53] 1948'den 1982 yılına kadar, bürokrasideki eğilim askerlerin gerek anneleri gerekse babalarıyla kurum olarak yakın temas kurmaktan kaçınmak oldu; 1982'den sonra eğilim her birini kurum olarak ayrı ayrı sıkıca kucaklamak yönündeydi. Herzog'un bulguladığına göre dönüm noktası IDF'nin komşu Lübnan'ı işgal etmesiydi; bu, pek çok İsrailli sivilde, ordularını açıkça eleştirme isteğini ateşleyen bir operasyon oldu. Ordunun Lübnan operasyonuna yüksek sesle muhalefet edenlerin pek çoğu, o sırada hizmette olan askerlerin anne ve babalarıydı; bunlar Lübnan'da çarpışmaya gönderilme olasılığı olan oğullardı. Bu protesto dalgası İsrailli asker-oğulların, Filistinlilerin isyanı olan İntifada'yı ezmek için işgal topraklarına gönderildikleri 1980'lerin sonlarında da devam etti.

IDF, bu yeni eleştirel ebeveyn duruşuna karşılık olarak, ebeveynlerin oğullarının ve kızlarının askerî yaşamlarına girmelerini memnuniyetle karşılamaya başladı. Ebeveynler artık, hafta sonlarında üsleri ziyarete davet ediliyordu; ordu ebeveynlere

52 Rela Mazali, yazarla e-posta yazışmaları, 5 Aralık 1997.

53 Bundan sonraki analiz, Tel Aviv Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden Hanna Herzog'un çalışmasına dayanıyor: "Anneyi Askere Almak: Toplumsal Cinsiyetlendirici Sosyal Mekanizma Olarak Ordu - Aile İlişkileri: İsrail Vakası" (daktilo metni, 1997).

yönelik radyo programları yapıyordu; ebeveynler, çocuklarının komutanına telefon etmeye teşvik ediliyorlardı. Yine de Herzog'un açıklamasına göre, "ebeveynlere" eşit şekilde davranılmıyordu. Babalar IDP yetkilileri tarafından asker oğullarıyla erkekler olarak –kendileri de askerlik hizmetinden geçmiş, askerî teknik meseleleri "doğal olarak" anlayan baba erkekler olarak– ilişki kurmaya teşvik ediliyorlardı. Anneler ise aynı politik yetkililer tarafından politik olarak toy görülüyorlardı: Anneler kendilerini en fazla, anaç aşçılar, titiz çamaşırcı kadınlar olarak görmeye sevk ediliyorlardı. Bir piknik sepetinin hazırlanması, eğer bu sepet bir askerin moralini yüksek tutmak niyetiyle hazırlanıyorsa, militarize edilmiş olabilir. İzindeki bir oğlun çamaşırlarının yıkanması, annenin yıkama işini, izindeki bir askerin can sıkıcı ev işlerinden kurtarılmayı hak ettiğini kabullenerek yapması durumunda, militarize bir eylem halini alır.[54]

Rusya'da ve Doğu Avrupa'nın dört bir yanında kadınları, devletin amaçlarını gerçekleştirmesi uğruna fedakârlıklar yapmaya zorlamak için annelerin yurtsever figürler olarak kurgulanması, yaygın, ancak zorlu bir uygulama olmuştur.[55] Çağdaş Rus yetkililer, anneliğin ulusal olarak tasvir edilmiş, devletçi denetiminin sınırlarıyla doğrudan yüz yüze gelmişlerdir.

1990'ların ortalarında Moskova'nın, Rusya'nın güney eyaleti Çeçenistan'daki ayrılıkçı silahlı ayaklanmayı bastırma yönündeki başarısız girişimi sırasında, Başkan Boris Yeltsin rejimi ve onun ordu komutanları, yalnızca Çeçen erkekliğinin anlamını hızla militarize etmekte olan direngen erkek Çeçen savaşçılarla değil aynı zamanda, cesur Rus kökenli asker anneleriyle de uğraşmak zorundaydı. Şubat 1995'te *New York Times* her askerî personel müdürünün endişelerini tırmandıracak bir fotoğraf yayımladı.55 Siyah beyaz fotoğrafta bir erkek Rus subayı, şiş-

54 Bkz. örneğin, Andjelka Milic, "Milliyetçilik ve Cinsiyetçilik: Dönüşüm Sürecinde Doğu Avrupa", *Europe's New Nationlism* içinde, der. R. Coplan ve J. Feffer (Londra: Oxford University Press, 1996), 169-83.

55 Söz konusu fotoğraf, Alessandra Stanley, "Anneler Oğullarını Savaştan Korumak İçin Harekete Geçti" başlıklı habere eşlik ediyor, *New York Times*, 11 Şubat 1995. Fotoğraf, Agence France-Presse'e ait.

kin kamuflaj giysileri, botlar, eldivenler ve kalpaktan oluşan kalın giysileri içinde, açık bir arazide, bir tankın tepesinde oturuyor. Parmağıyla uzaktaki bir noktaya işaret ediyor. Subayın yanı başında, o soğuk ve kasvetli muharebe meydanında, orta yaşlı bir kadın diz çökmüş. Beyaz eşarbı ve sivillerin giydiği türden kalın mantosuyla, soğuğa karşı iki büklüm olmuş. Eldivenli elinde bir belge tutuyor. Öne doğru eğilmiş, büyük dikkatle subayı dinliyor. Bu fotoğraf ciddi bir savaş mübadelesini anlatıyor. Kadın asker oğlunu bulmak için cepheye gelmiş. Onu bulur bulmaz eve götürmeyi planlıyor. Onu durdurmaya cesaret edecek komutan azdır. Kadın yalnız değil. Çeçenistan savaş bölgesine, Asker Anneleri Komitesi'nin ayarladığı, başka Rus annelerle dolu bir otobüsle gelmiş. Bu kadın gitgide büyüyen Sovyet sonrası sivil toplumun somut ifadelerinden biri olan, yerel bir hareketin parçası.[56]

Rus kadınlarının, zorunlu hizmetteki asker oğulların anneleri kimliğiyle siyasi olarak seferber edilmeleri, Sovyet Kızıl Ordusu için küçük düşürücü bir yenilgiyle sonlanan 1980'lerdeki Afganistan savaşı sırasında başladı. Eskiden yurtsever Rus askerliğinin kalesi olan anneliğin anlamı değişime uğruyordu.

Annelerin orduyu eleştirmek üzere seferber edilmeleri, 1980'lerin sonlarında, daha çok kadının, askerler arasında kötü muamele, şüpheli "kaza" ölümleri ve intiharlarla ilgili haberler duymaya başlamalarıyla tırmanışa geçti. "İyi bir anne" olmak, pek çok Rus kadınının zihninde, Kızıl Ordu'ya doğrudan kafa tutmayı öngörür hale gelmişti. Bu protestolar Sovyet devletinin dağılmasıyla sonuçlanan süreçte önemli bir etken oldu.[57]

---

56 Asker Anneleri Komitesi ile ilgili gazete haberleri arasında, Stanley, "Anneler Oğullarını Korumak İçin Herekete Geçti"; Fred Kaplan, "Rus Annelerin Mücadelesi", *Boston Globe*, 24 Ocak 1995; David Hoffman, "Hayır, Oğulları Gitmeyecek", *Washington Post*, 23-29 Ekim 1995; Ruth Daniloff, "Umut Annelerde", *Boston Globe*, 12 Mayıs 1996; ve Alessandra Stanley, "Rusya'da Savaş Ölüleri Pislik İçinde Yatarak, Akrabalarının Sahip Çıkmasını Bekliyor", *New York Times*, 25 Ağustos 1996.

57 1980'lerin sonlarındaki bu siyasi hareketi, *The Morning After: Sexual Politics at the End of the Cold War*'da daha ayrıntılı olarak ele aldım (Berkeley: University of California Press, 1993), 10-13. Sovyet devletinin geç safhalarında, onun cinsiyetçiliğini eleştirmeye başlayan ve daha sonra, yeni Rus devletinin ilk yıl-

Günümüzde yeni Rus devletinde zorunlu askerlik, ateşli kamuoyu tartışmalarına konu olmayı sürdürüyor. Soğuk Savaş sonrasında ordunun küçültülmesine rağmen, genç Rus erkeklerin zorunlu askerlikten kaçınmaları ve askerden firar edişlerindeki tırmanış yüzünden, askerî mevkilerin doldurulması zorlaştı. 1998 ortalarında yapılan bir Rus kamuoyu araştırması genç erkeklerin %82'sinin orduda hizmet vermek istemediğini gösterdi.[58] Rus Savunma Bakanlığı'nın tahmin edileceği üzere, durumu savunmaya geçen yetkilileri bile, 1994-1998 arasında askerlik görevinden firar eden erkeklerin sayısını 20.000 olarak veriyordu. Asker Anneleri Komitesi'nden Valentina Vernikova, firarcıların sayısını bunun iki katı olarak hesaplamıştı.[59]

Bu siyasi ortam içinde Asker Anneleri Komitesi'ndeki kadınlar, siyasi etki alanlarını genişletmeye başladılar. Kanadalı araştırmacı Valeria Zawilski'ye göre, komitenin eylemcilerinden bazıları (özellikle Moskova grubundakiler ve daha nadiren St Petersbourg branşına bağlı olanlar) erkek Rus milliyetçilerinin öylesine bağırlarına bastıkları, titizlikle inşa edilmiş ve kültürel olarak kutsanmış, uzun yıllardır acılar çeken Rus annesi imgesine karşı çıkmaya başladılar.[60] Bu kadınlar Ruslar tarafından yaygın biçimde aşağılanan bir halk olan Çeçenlere de el uzattılar. Esir düşen oğullarının bırakılması için Çeçenlerle uzlaşma deneyimlerinden yola çıkarak bir barış ve uzlaşma sürecinin başlatılması için teklifler sundular. Asker Anneleri Komitesi'nde eylemci haline gelen kadınlar için, kendi oğullarına ilişkin kişisel bir sorun olarak başlayan şey, yeni Rusya'daki milita-

---

larında, Asker Anneleri de dahil, yeni kadın örgütlenmelerini başlatanlar arasında bulunan kadınların büyüleyici profilleri için bkz. Linda Racciopi ve Katherine O'Sullivan See, *Women's Activism in Contemporary Russia* (Philadelphia: Temple University Press, 1997).

58 David Filipov, "Zalim Rus Ordusu'ndan Kaçanlar Binleri Buluyor", *Boston Globe*, 14 Haziran 1998.

59 *A.g.e.*

60 Valeria Zawilski, "Annelerin Oğullarını Kurtarmak" (Çatışma Bölgelerindeki kadınlar konulu konferansta sunulan makale, Eaton Hall, King City, Ontario, 13 Mayıs 1997). Valeria Zawilski Trent Üniversitesi'nde sosyoloji profesördür (Petersborough, Ontario, Canada).

rize toplumsal cinsiyet politikaları ve etnik politikaların yapısına ilişkin bir yurttaşlık meselesine dönüşmüştü.[61] 1990'ların sonlarında Çeçen savaşı ardından gelen dönemde, komitedeki katılımcılar zorunlu askerlik sürecinin kendisine yoğunlaşmaya başladılar. Eylemciler davaya sempati duyan subayların ve avukatların, annelere –ve aynı zamanda karılar, kız arkadaşlar ve genç erkeklere– zorunlu askerlik hizmetinden nasıl sakınabileceklerini öğrettikleri toplantılar düzenlediler: (1) genç bir erkeğin tıbbi kayıtlarının kopyalarının nasıl saklanacağı (askerlik şubeleri bunları kasıtlı olarak kaybetmekle ünlenmişlerdi); (2) gerektiğinde, gencin ordunun ihmali yüzünden üniformalıyken yaralanması –veya ölmesi– durumunda Kızıl Ordu'ya nasıl dava açılacağı; (3) oğullarına, ordunun daha iyi birimlerinde nasıl görev "satın alınacağı".[62] Bu kadınlar orduya odaklı bir başka muhalif örgüt olan ve genç erkeklere vicdani retçi statüsünü (ancak 1993 Rus anayasası ile meşruiyet kazanan bir statü) nasıl kazanacaklarını öğretmek için çaba gösteren Antimilitarist Radikal Birlik'in eylemcileriyle görüş ayrılığı içinde. Melnikova bunun yerine, kendi grubunun daha iddialı bir hedefi olduğunu söylüyor: "O tür bir askerlik hizmetini desteklememeniz de, bir tür sosyal eylem... Eğer devlet, ordusunun yönetilme biçimini değiştirmek istemezse, belki bizler yeterli sayıda insanı işin içine katabilirsek, onları değişime zorlayabiliriz."[63]

Zorunlu askerlik yaşına gelmiş oğulların annesi olan kadınlar ve iş arayan genç kadınlar, bu bağlantının her zaman bilin-

61 *A.g.e.*

62 Ann Garrels, *Morning Edition*, Ulusal Halk Radyosu, 17 Kasım 1997.

63 Filipov, "Zalim Rus Ordusu'ndan Kaçanlar Binleri Buluyor" içinde alıntılanmış. 1998 yılı boyunca, Asker Anneleri Komitesi üyeleri, ordudan firar etmiş genç erkekleri, kendilerini ihbar etmeye ikna etmek için, Rus ordusuyla birlikte çalışmaya başladı. Ordu, tam bir af garantisi veremese de, özellikle, kadın eylemcilerin gösterdikleri gibi, çok sayıda genç erkeğin ordudaki kötü muamele sonucu firar etmelerinden dolayı, yargılamada gerekçeleri göz önüne alma sözü veriyordu. Kadın eylemciler, kendi sert eleştirilerinin konusu olan Rus devletinin bu koluyla ortak hareket etmeye gönüllü olduklarını, çünkü –"Firari Operasyonu" adı verilen– bu girişimi, suç faaliyetlerine karışan genç Rus erkeklerin hızla artmasını durdurmanın bir yolu olarak gördüklerini açıklıyorlardı. Bkz. Joan Ross Frankson, "Rus Anneler İmdada Yetişti", *Ms Magazine*, Temmuz/Ağustos 1998, 12.

cinde olmasalar bile, devletin siyasi manevralarında, siyasi olarak birbirleriyle ilişkilendirilirler. Moskova politik yetkilileri ordunun itibarının, genç Rus erkeklerinin ve annelerinin gözünde azalmasına tepki olarak, umutlarını "diğer" genç yurttaşlar grubuna, genç Rus kadınlara bağladılar. 1990'larda yetkililer, önemli sayıda kadını gönüllü askerler olarak orduya almaya başladılar. Bu askere alma işlemi devlet politikasında önemli bir değişimdi. Kızıl Ordu İkinci Dünya Savaşı sonunda tüm kadın personelini terhis etmişti. Oysa bugün askerlik asker sıkıntısı çeken yetkililer tarafından, yeni post-komünist pazar ekonomisini kadın çalışanlar için düşmanca bulan genç Rus kadınlarına cazip bir seçenek olarak sunulmakta. 1980'de Soğuk Savaş'ın dorukta olduğu bir dönemde, devasa Sovyet ordusu 10.000 üniformalı gönüllü kadın askeri bünyesine aldı.[64] 1990'ların ortalarında artık küçülmüş ve moral açısından çökmüş olan Rus ordusu, Sovyetler ve Soğuk Savaş sonrasının 160.000 gönüllü kadın askerine gitgide daha bağımlı hale gelmişti.[65] Pazar ekonomisinin ataerkil karakteri, *adam* sıkıntısı çeken askerî istihdam subayının gündelik işiyle son derece uyumlu bir biçimde işleyebilir.

Gerek İsrail'deki gerekse Rusya'daki kadınların deneyimlerinin ortaya koyduğu gibi, bir dizi gündelik fiil olarak annelik faaliyeti ve bu fiillerin hep birlikte neyi sembolize ettiğine ilişkin bir fikir olarak annelik, uzun siyasi bir geçmişe sahiptir. Geçmişteki ya da günümüzdeki herhangi bir devletin, anne olan kadınları devlet için faydalı olduğuna hükmedilmiş belli şeyleri yapmaya zorlayan, anneliğe ilişkin fikirler yaratma girişimleri ciddiyetle ele alınmadıkça, o devlete ilişkin fikir edinmek zordur. Ancak, annelik faaliyeti ve annelik mefhumu, pratikte böylesine zahmetli bir rol ve insanların zihninde bu denli baskın bir mefhum olduğundan, bir yandan da yer yer

64 Anne Eliot Griesse ve Richard Stites, "Rusya: Devrim ve Savaş", *Female Soldiers-Combatants or Noncombatants?* İçinde, der. Nancy Loring Goldman (Westport, Conn.: Greenwood Press 1981), 79.

65 Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, *The Military Balance, 1995-1996* (Londra: Oxford University Press, 1996), 113.

kadınların devlete direnme ya da sivil hareketlerde öncelikleri belirleme çabalarının alanı olmuştur.

Sonuç olarak Soğuk Savaş'ın son on yıllık diliminde, devlet destekli militarizasyona kafa tutan en ciddi ve başarılı hareketlerden ikisi, öncelikle, kadın katılımcıların annelik pratiği ve fikrine ilişkin düşünceleriyle ortaya çıktı: Britanya'daki Greenham Common Barış Kampı ve Arjantin'deki Plaza de Mayo Anneleri. Bu grupların her biri anne kavramını kendi devlet elitlerinin, anneliği militarist hedeflerine alet etmelerine karşı çıkmak üzere kullandılar. Öte yandan bu hareketler geliştikçe, kadın eylemciler arasında, annelik değerlerinin çeşitlemeleri, siyasi bir fikir olarak anneliğe yaslanmanın ataerkil riskleri ve tüm kadınların üstlenemeyeceği veya üstlenmek istemeyeceği bir annelik rolü üzerine geniş çaplı bir kadın hareketi inşa etmenin sınırlarına dair tartışmalar gelişti.[66] Dolayısıyla bir yanda anne olan kadınların nasıl olması ve davranması gerektiğine dair belli fikirleri destekleyen devletçi (genellikle milliyetçi devletçi) ve anti-devletçi girişimler yer alır. Öte yanda ise feministler arasında eşzamanlı olarak devam eden, anneliğin gerçekten devlet militarizmine karşı direniş başlatılacak en iyi alan olup olmadığına ilişkin tartışmalar olabilir.

HANGİ ASKERLER TOPUKLU AYAKKABI GİYMELİ?

Üniforma. Ticari havayolları pilotlarının üniformaları, onlara donanma yüzbaşılarını çağrıştıran bir otorite havası verecek şekilde tasarlanır. Arkalarında yolcu kabininde, kadın uçuş hos-

66 Bkz. örneğin, Beth Junor, *Greenham Commons Women's Peace Camp: A History of Non-Violent Resistance, 1984-1995* (Londra: Working Press, 1995); Sasha Roseneil, *Disarming Patriarchy: Feminism and Political Action at Greenham* (Philadelphia: Open University Press, 1995); Marguerite Guzman Bouvard, *Revolutionizing Motherhood: The Mothers of the Plaza De Mayo* (Wilmington, Del.: Scholarly Resources Books, 1994); ve Rita Arditti, *Searching for Life: Grandmothers of the Plaza De Mayo and the Disappeared Children of Argentina* (Berkeley: University of California Press, 1999). Annelik fikirlerine dayanan daha eski bir Amerikan Soğuk Savaş hareketi üzerine kapsamlı bir inceleme için bkz. Amy Swerdlow, *Women Strike for Peace: Traditional Motherhood and Radical Politics in the 1960's* (Chicago: University of Chicago Press, 1993)

teslerinin, kendilerini kimi zaman disko dansçıları, kimi zaman Oryantalist imgelemin hayali ürünleri, kimi zaman ise şirket avukatları gibi gösteren kostümler giymeleri istenir. Pek çok ülkede sivil hemşireler, kepleri, pelerinleri ve pantolonlarının tasarımı hakkında tartışmaktadırlar: Hangileri işlerini yapmalarını en fazla kolaylaştırır, hangileri kadınsı kimliklerini korur, hangileri resmî bir diplomadan yoksun diğer hemşire kadınlardan daha yüksek bir statüye sahip olduklarını açıkça gösterir? Olimpiyat atletleri kendi uluslarının erillik ve dişillik anlayışlarının bazı niteliklerini barındıracak şekilde tasarlanmış kıyafetlere bürünürler; kimisi hasır, kimisi kovboy şapkalıdır. Küresel üniformaları olarak koyu mavi gömlek giymeye zorlanan IBM'in erkek yöneticileri, ağırbaşlı bir genç kadınlık tarzını korumak için ekose pilili eteklere bürünmüş Amerikalı Katolik kız öğrenciler, devlet adına konuşmak için koro kıyafetlerinin bir çeşitlemesini giyen mahkeme yargıçları: Bunların her biri üniformanın toplumsal cinsiyetlenmiş politikalarına bulaşmışlardır.

Ne denli mütevazı olursa olsun, hiçbir üniforma kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Her üniforma birileri tarafından tasarlanmıştır. Her biri temsil ettiği kurumun doğasına, o kurumun hizmetleri ve otoritesiyle bağlantılı dişillik ve erillik yorumlarına dair bilinçli bir düşüncenin ürünüdür. Sonuç olarak her üniformanın bir tarihi, bir politikası vardır. Genellikle söz konusu politikalar tartışmalıdır. Hava hosteslerinin sendikal örgütlenmesinin tarihini tarayın. Japon "büro hanımlarının" şirket üniformalarına dair şikâyetlerine kulak verin.[67] Standartlara göre hazırlanmış eteklerinin belini kıvıran okullu kızlara bakın.

Bir kadın askerin nasıl giyinmesi gerektiği yönündeki karışıklığın sorgulanması, erilleştirilmiş bir kurumda bir kadın askerin nasıl davranması ve nasıl olması gerektiği beklentilerine dair, daha derindeki kaygıları açığa çıkarabilir.

---

67 Büyük bir Japon sigorta şirketindeki "ofis hanımları" –gelirlerini alışveriş, kayak, yurtdışı gezilerine harcayan genç kadınlar– üzerine 1991'de yapılan bir araştırma, işyerinde onları "en tatminsiz kılan" şeyin, erkek yöneticilere hizmet etmek ya da profesyonel kariyer fırsatlarının kısıtlılığı değil, şirket üniforması olduğunu gösterdi. Bkz. Yuko Ogasawara, *Office Ladies and Salaried Men* (Berkeley: University of California Press, 1998), 25.

20. yüzyılın sonunda bizler, gücün modayı –ve modanın gücü– biçimlendirirken başvurduğu belirsiz yöntemleri, daha önce hiç olmadığı kadar ayrıntılı ve derin bir biçimde soruşturuyoruz. Askerî üniforma tasarımı politikalarında etkisi olan güç dinamiklerinin kendi karakteristikleri vardır. Burada üslubun oluşturulmasında, hatta kıyafetin semiyotiğinin [göstergesel anlam dizgesinin – ç.n.] değiştirilmesinde, tek tek kadınların belirleyici rolü çok azdır. Standart hâkî eteklerinin kemerini kıvırmaya cesaret edecek kadın asker az bulunur. Asker bir kadının giysilerini seçtiği arena, Avustralyalı ya da Japon bir sivil kızın, kendine farklı kimlikler denemek için saçının ya da eteğinin boyuyla oynadığı arenadan farklıdır; Amerikalı bir avukat kadının mahkemeye çıktığında, kravat yerine boynuna ne bağlayacağına karar verdiği arenadan da farklı. Bu askerî moda arenası, İranlı kentli kadınların zorunlu giysileri olan çarşafın altına giyinmek üzere açık saçık iç çamaşırları satın aldıkları arenadan bile daha kısıtlayıcıdır. Askerî üniforma modası arenasında, etek ve saç boylarına devlet karar verir. Kadınların bellerinin görünüp görünmeyeceğinin belirlenmesinden tüm bürokrasi sorumludur. Kadının dudakları için en iyi rengin ve en doğru kaş kavisinin ne olacağını tartışan resmî muhtıralar elden ele gidip gelir. Bu arenada askerliğin eril imajını koruma ihtiyacı, kadın askerin ayakkabı topuklarının ne yükseklikte olması gerektiğini dikte eder.

Tüm bunlara bakarak erkek askerler için üniforma tasarlamanın, tartışma ve karışıklıklardan muaf bir süreç olduğu düşünülmemeli. Dünyadaki orduların çoğu "Bere erkeksi midir?" gibi içinden çıkılması zor soruların yarattığı tartışmaları çözmek için resmî bürokratik kurullar oluşturmuşlardır. Donanma ya da sahil güvenlikteki erler, üzerlerine oturan, bol paçalı, cepsiz pantolonlarla, kendilerini aşağılanmış hissederler mi? Disiplinli bir erillik imgesinin erilleştirilmiş bir faşizm imgesine kaymaması için, deri bir asker postalının uzunluğu ne kadar olmalıdır?

1990'ların sonunda Amerika, uzun zamandır süren çözümlenememiş bir tartışmayla karşı karşıya. Tartışmanın konusu

şemsiyenin militarize erillik için oluşturduğu tehdit. Şemsiye. Görünüşte nasıl da mütevazı, işlevsel bir aksesuar. Oysa 1980'lerin sonlarında ve yine 1997'de şemsiye üzerine çıkan anlaşmazlıklar yüzünden, muhtıralar, mektuplar, resmî deklarasyonlar yazıldı. ABD Hava Kuvvetleri ve ABD Donanması komutanları, daha önce, hem erkek hem kadın, üniformalı hizmet personelinin, üniformalarının temsil ettiği otoriteye zarar vermeden şemsiye taşıyabileceklerine karar vermişti. ABD Kara Kuvvetleri ve ABD Deniz Piyade Birlikleri'ndeki komutanlar ise, genelde katı bir biçimde, görüş ayrılığı içinde olduklarını bildirmişlerdi.[68] Mayıs 1997'de, Kara Kuvvetleri Deniz Piyadelerinin üst rütbeli komutanları, daha önceki resmî politikalarını yeniden gündeme getirdiler: Erkek subayların şemsiye taşıması yasaklandı; kadın subayların şemsiye taşıması serbest bırakıldı; erkek subaylar, bir kadın subay tarafından taşınması koşuluyla, bir şemsiyenin altında korunabilirlerdi. Yağmurlu bir günde otoparkın uzak bir köşesinden Pentagon'daki ofislerine koştururken ıslanmamaya çalışan, ABD Kara Kuvvetleri, Deniz Piyade Birlikleri, Donanma ve Hava Kuvvetleri'ndeki kadın ve erkekler, siyasi bakımdan cinsiyetlenmiş bir yolda koşmaktaydılar. Kara Kuvvetleri ya da Deniz Piyadeleri'nden, kendi şemsiyesini kullanan her erkek subay, üniformasına hakaret etmekle suçlanacak ve resmî disiplin soruşturmasına maruz kalacaktı. Kara Kuvvetleri Personel Şefi General Dennis Reimer, varolan yasağın yeniden ele alınmasını reddetti. Piyade Birlikleri Komutanı Charles C. Krulak ise, daha da ileri giderek, konu üzerine yapılan resmî tartışmalardan sonra erkek bahriyelilerin şemsiye taşımasına izin verilmesi tavsiyesinde bulunan Piyade Birlikleri Üniforma Kurulu'nun önerisini geri çevirdi.[69]

---

68 Elaine Sciolino, "Britanyalılar Şemsiyeleri Waterloo'ya Taşıdılar. Gülmeyin", *New York Times*, 3 Ağustos 1997. Sciolino, *Army Times*'ın Mayıs 1997'deki bir baskısında yer alan şemsiye sorunuyla ilgili bir makalenin, son yıllarda başka hiçbir konuda görülmedik düzeyde okur mektubu aldığını bildiriyor.

69 Sciolino, "Britanyalılar Şemsiyelerini Taşıdılar". Birkaç hafta sonra, *New York Times*, bu konu hakkında, muhafazakâr yorumcu Stephanie Gutmann tarafından yazılmış bir deneme yayımladı. Gutmann, şemsiye taşımanın, Amerikan

Britanya'da Savunma Bakanlığı yetkilileri, şemsiyeyi yalnızca donanma ve hava kuvvetlerinde değil kara kuvvetlerinde de erilliğe karşı bir tehdit olarak görmüyorlardı. Bakanlık her iki cinsiyetten tüm subayların, ıslanmamak için şemsiye taşıyabileceklerini ve taşımaları gerektiğini ilan etmişti.[70] O halde NATO yağmurun çiselediği bir günde Brüksel'deki karargâhında bir araya geldiğinde, toplumsal cinsiyetlenmiş militarizasyon konusunu araştıranlar, hangi üye ülkelerin üniformalı subaylarının toplantıya ıslanmış halde geldiklerini not edebilir.

Ordudaki kadınlar için üniforma tasarlanması, çok daha fazla kararsızlık ve çelişkiyle yüklü bir süreç olmuştur. Kadınları askerlik için seçici biçimde kullanma hevesindeki politik yetkililer, Amazonlar yaratmak istemedikleri gibi, transvestizmi onaylamak niyetinde de değillerdir. Tam tersine devletin politik yetkililerinin çoğu, kadın askerleri yalnızca, aynı anda hem ordunun kendi işlevsel hedeflerine hizmet edecek hem de militarize erillik kültürünü devam ettirecek biçimlerde kullanmayı istemektedirler. Bu politika kadınların dişilliğin saygın bir tarzını devam ettiren biçimlerde kullanılması sonucunu doğurmuştur.

Ordudaki kadınların halka açık yerlerde asker erkeklerle karıştırılmamaları gerekir. Ancak ordu üniforması içindeki kadınların, bar garsonları ya da uçuş hostesleri sanılmaları da doğru olmaz. Kadın askerler devletin ordusunun temsilcileri gibi görünmelidirler. Ve kadın askerler o ordu için işlerini verimli bir biçimde yapmalarına olanak tanıyan bir tarzda giyinmelidirler. Bu dört yönlü moda fermanının gereklerine karşılık vermek kolay olmamaktadır.

Kadın ordu üniforması tasarımının bu birbiriyle çelişkili gereklerini düzenlemekten sorumlu yetkililer için "dişil"in karşıtı "eril" değil "erkeksi"dir.

"Erkeksi" olmak bir garabet, dişilliği lekeleyen, hem saygın

---

ordusunun erillikten arındırılmasına yönelik olduğuna inandığı son trendlere ivme kazandıracağı gerekçesiyle, Kara Kuvvetleri Personel Şefinin doğru bir karar aldığını savunuyordu. Bkz. Stephanie Gutmann, "Büyük Şemsiye Tartışması", *New York Times*, 9 Ekim 1997.

70 Sciolino, "Britanyalılar Şemsiyelerini Taşıdılar".

kadının hem de saygın erkeğin hassasiyetlerini inciten biri olmaktır. Kısacası "erkeksi" bir kadın, varolan düzene karşı bir tehdittir. Bir kadının omuzları ve kalçalarını giydirmek, gerçekten de son derece politik olabilir. Berlin'deki Nazi rejimi, fiilen askerî hücuma geçmesine yol açan militarizasyon sürecindeki 1930'larda, kendi paramiliter kadın örgütlerinin liderlerini, kadın kullanıcılara erkeksi bir görünüm, "dar kalça ve geniş omuzlar gibi" çizgiler kazandıracak olan her türlü üniforma tasarımını benimsemekten kaçınmaları konusunda uyardı.[71] Bu Alman planlamacılar, cinsiyetler arasındaki sınırı bulanıklaştıran her türlü tasarımı (Yahudi, Parisli, Britanyalı) "yabancı" tasarımcıların, yıkıcı amaçlarla teşvik ettikleri bir şey olarak görüyorlardı. Nazilerin öngörüsüne göre bu tarzların Nazi Almanya'sında tutması durumunda bu, ırkları için bir tehdit oluşturacaktı.[72]

Ayakkabı. Topuklar ne yükseklikte olmalı? Şapkalar. Kadın askerlerin şapkaları siperlikli mi olmalı? Ve tabii her zamanki pantolon sorunu. Kadınlara pantolon giydirilmeli miydi ve eğer giydirilecekse hangi koşullarda? Resmî tartışmalar çoğu zaman göğüs cebinde alevlenir: Kadın üniformalarında bunlardan olmalı mı, olmamalı mı? Birinci Dünya Savaşı sırasında kadınların düzenli orduya alınmalarına öncülük eden Britanyalı yetkililer, göğüs cebi açmazı yüzünden kafa karışıklığı içindeydiler. Göğüs cepleri olmazsa kadın üniformaları erkeklerinkiyle tıpatıp aynı olmayacaktı ve bu da ordunun tek tip ilkesini ihlal etmek olurdu. Öte yandan bu ceplerin olması, onu giyen kadının göğüslerini dikkat çekici biçimde vurgulayabilir, bu da onun saygın kadın statüsünü tehlikeye sokabilirdi. Britanyalı yetkililer sonunda, militarize kadının anatomisini belirsizleştirmek uğruna, askerî tektipliği feda ettiler. Sonuç: Göğüs cebi olmayan üniformalar.[73]

---

71 1934 yılına ait bir Nazi kadın örgütü talimatnamesi, Shoppmann tarafından alıntılanmış, *Days of Masquerade* içinde, 18.

72 Irene V. Guenther, "'Nazi 'Şıklığı': Alman Politikaları ve Kadın Modası", *Fashion Theory* 1 (1997): 29-58.

73 Nancy Goldman, "Kadınların Muharebede Kullanılması: Büyük Britanya Silahlı Kuvvetleri, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları" (Silahlı Kuvvetler ve Toplum konulu üniversitelerarası seminer, University of Chicago, yayımlanmamış müsvedde, 1978).

Kadın yaşamının çoğu alanında olduğu gibi kadın giysileri alanında da devlet güçlü olabilir ve kadınların uyması gereken örneklere dair kendince fikirleri bulunabilir; ancak bu etkenlerin ikisi de, herhangi bir devlet bürokrasisini, kadınların kendi arzuları ve zevkleri de dahil, dış etkenlerden muaf tutmayacaktır. Dünyanın her yerinde erkek yetkililer tarafından askere alınan çoğu kadın, gönüllülük esasıyla alınmak zorunda olduğundan, potansiyel askerlerin –sivil kadınların– devletin tercih ettiği tasarımı nasıl değerlendireceği, kadın üniforması tasarımı politikalarında önemli bir etken olmaktadır. Bu etken, az miktarda kadın etkisinin sızabileceği bir yarık sunmakta olsa da potansiyel kadın asker hâlâ ailesi ya da arkadaşlarının ataerkil olması muhtemel moda algılarıyla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Arkadaşların ya da medyanın en iyi tabirle "rüküş", en kötü sayılan tabirle "erkeksi" olarak nitelediği bir üniformayı gönüllü olarak giymek kolay değildir.

1940'lar Britanya'sının bütünüyle seferberlik etkisine girmiş savaş ortamında, yönetmenler ve dergi yayıncıları, kadın giysilerine –yalnızca kadın askerlerin değil, aynı zamanda fabrikaların ve kadın çiftçi birlikleri olan Toprak Ordusu'nun neferleri olan kadınların gardıroplarına da– kafalarını takmışlardı. Toprak Ordusu, yazar Vita Sackville-West tarafından, Britanyalı kadınları savaş sonrası profesyonel tarım sektörüne götüren yol olarak çizilmekteyse de, medyadaki imaj yaratıcıları bundan kaygılıydılar.[74] Bu kişiler tulumların ve üniformaların altındaki kadın bedeninin, özünde dişi ve dişil kaldığına dair, kaygılı halka güvence vermek için ne gerekiyorsa yapıyorlardı. Medyanın öngörüsüne göre, savaş kazanıldıktan sonra, kadınlar kuşkusuz, eril işleri, erkeksi pantolonları, tırmıkları, tüfekleri ve kod çözme makinelerini terk edecekler ve yeniden naylon çoraplara, rujlara ve saç maşalarına sarılacaklardı. Sinema tarihçisi Antonia Lant, Britanyalı yönetmen Leslie Howard'ın 1940'larda yaptığı *The Gentle Sex* [*Nazik Cins*] adlı filmi şöyle anlatıyor: "'The Gentle Sex' filminin ilk yarısının büyük bölümü, yedi ka-

74 Vita Sackville-West, *The Women's Land Army* (Londra: Michael Joseph Ltd. 1944), 90-91.

dın askerin, traktör ve uçak sürebilen ve düşman uçaklarının yerini belirleyebilen, disiplinli ve denetimli bir birlikteki ıslah ve eğitimlerini konu ediyor. Kadınların sivil giysilerinden soyunup yerine standart üniformaları giymeleri, değişik sahnelerde tekrar tekrar gösteriliyor; öyle ki, kamp eğitimi neredeyse tamamen, soyunma ve faaliyet için giyinme sahneleriyle sunulmuş. Howard adeta, üniformanın altında bir kadın bedeninin varolduğunu tekrar tekrar ispatlama ihtiyacı duymuş."[75]

Modaya ilişkin kaygılar Atlantik ötesini de kapsıyordu. Örneklerin her birinde, siyasi arenada (çoğunlukla birbirleriyle görüş ayrılığı içindeki) devlet yetkilileri, medya, potansiyel kadın askerler ve onların ebeveynleri ve arkadaşları vardı. Tarihçi Ruth Pierson Kanada ordusunun İkinci Dünya Savaşı sırasında kadın askerlerin sivil algılarına ilişkin endişelerini ortaya koymuştur. Söz konusu savaş bir tüketim çağında patlak verdi. Devletin tasarımcılarının kadınlar için, potansiyel gönüllülerin ve onların ebeveynleri ve erkek arkadaşlarının dişillik ve modaya uygunluk anlayışını çiğnemeyecek bir üniforma üretmeleri gerekiyordu. Kanada hükümeti aynı zamanda, Almanya'nın saldırısına uğramış (henüz Amerikan askerî desteğinden yoksun) olan Britanya'yı desteklemek, orduya daha fazla kadın almak ve yine, üniformalı kadınların ya lezbiyen ya da heteroseksüel olarak serbest ilişkiler kuran kadınlar olduklarına dair söylentileri dindirmek istiyordu. Sonuç olarak başlangıçtaki kararsızlıklar ve adaptasyonların ardından, Kanada Kadın Kolorduları (CWAC)'nın nihayet "şık" sayılan bir kadın üniforması üretmesi, CWAC yetkilileri için bir hayli gurur kaynağı oldu.[76]

CWAC'ın başarılı üniforması Kanada'nın Milli Savunma Bakanı, onun karısı, Savaş Gereçleri Uzman Generali, Torontolu bir giysi tasarımcısı ve nihai aşamada, Milli Savunma Bakanlığı'ndan bir komitenin ortak çabalarıyla yaratılmıştı. Bu siyasi

75 Antonia Lant, *Blackout: Reinventing Women for Wartime British Cinema* (Princeton: Princeton University Press: 1991), 103-4.

76 Ruth Roach Pierson, *"They're Women After All": The Second World War and Canadian Womenhood* (Toronto: Mc Clelland and Stewart, 1986), 140.

atmosferde, bu siyasi aktörler tarafından üretilen üniformanın son hali, her bir unsuru çeşitli hedeflerle ve çok çeşitli izleyiciler düşünülerek tasarlanmış iki parçalı, hâkî renkli bir takımdı:

Üçgen kesimli bir çan etek

Eteğin kalça kısmında iki cep

Tek göğüs cepli bir ceket

Ceketin omuzlarında ve kollarında kahverengi apoletler ve CWAC ve Kanada armaları

Hâkî renkli gömlek ve kahverengi boyun bağı

Hâkî renkli, doruklu bir kep

Hâkî renkli çoraplar ve bağcıklı düz ayakkabılar

Pierson, Kraliyet Hava Kuvvetleri veya Donanma yerine Kara Kuvvetlerine katılma kararı almasında bu üniforma tasarımının etkili olduğunu aktaran Kanadalı bir kadından söz ediyor. "Belki bebek mavisi gözlerim olsaydı, R.C.A.F.'ı (Kraliyet Hava Kuvvetleri) veya Donanma'nın mavi üniformalarını düşünebilirdim, ancak hâkî renk (yalnızca görme amaçlı nadir kullanımının yanı sıra, o günlerde, mahcup mahcup süzmek ve cilve yapmak için kullanılan) kahverengi gözlerime yakışmakla kalmıyor, aynı zamanda CWAC'ların biçimli, vücuda oturan ceketleri ve A şeklindeki etekleri, üç branş içinde en çekici üniforma kabul ediliyordu."[77]

Sınırın güneyinde İkinci Dünya Savaşı (ABD'nin girmesiyle), üniforma tasarımında benzer anlaşmazlıklara yol açtı. Leisa Meyer 1940'ların başlarında ABD Kadın Kolordularına (WAC) sızmış olan farklı kaygıları belgelemiştir.[78] Tavizsiz

77 *A.g.e.*

78 Leisa D. Meyer, *Creating G.I. Jane: Sexuality and Power in the Women's Army Corps during World War II* (New York: Columbia University Press, 1996). Hava kuvvetleri taşıma pilotları –WASPlar– olarak askerlik yapan ancak orduya tam olarak entegre edilmeyen ve böylelikle ölüm tazminatları ve emeklilik

Teksaslı gazeteci Olveta Culp Hobby, WAC'ın liderleri ve savunucuları olan diğer kadınlarla birlikte, kendi ordularına yazılan kadınların "saygın" görünmesi gerektiğinde kararlıydı. Bir kez daha savaş ve dişilleştirilmiş saygınlık, bir ülkenin yaşadığı siyasi süreçle sıkıca iç içe geçmiş bulunuyordu. Hobby ve yandaşlarının belirlediği stratejiye göre, dişilleştirilmiş saygınlık, 1940'ların Amerikan kadın askerlerinin halk gözündeki meşruluğunu kesin biçimde güvenceye alan tek şeydi. Bu kadınlar, savaş döneminin devleti içerisinde çalışmayı seçmişlerdi. Bunlar kadınlara oy hakkı [sufraje – ç.n.] hareketinin başarısı henüz tazeyken, Franklin Roosvelt'in Yeni Sistem* idaresi altında, sivil siyasi yetkililer ve idareciler olarak Amerikan devletine girmiş olan diğer profesyonel kadın reformcuların izinden gidiyorlardı.

Amerikalı WAC liderleri İkinci Dünya Savaşı boyunca, Kanadalı muadilleri gibi, erkeksi kadınlara ilişkin endişeleri de kataraK WAC'ları hafifmeşrep veya lezbiyen olarak çizen, yükü son derece ağır bir dedikodu mücadelesine girmek zorunda kalmışlardı. Araştırıldığında (WAC'ların gerek genel komuta zincirinde gerekse sivil halk içindeki meşruiyetini zayıflatma amacında olan) dedikoduların çoğunluğunun kaynağının erkek rütbesiz askerler olduğu ortaya çıkıyordu. WAC'lar, daha önce erkeklere verilen çok sayıda görevi üstlenebilmelerini sağlayan kapasitelerini giderek artan bir oranda ortaya koydukça, bu erkekler kendilerini tehdit altında hissediyorlardı.[79]

Hobby'ye göre saygın kadın, ülkesinin çıkarlarını kendi çıkarları üzerinde tutan bir yurtseverdi. Saygın kadın yurtsever WAC üniformasını, "göz alıcılık" arzusuyla giymeye yeltenmezdi. Meyer'in gösterdiğine göre Hobby göz alıcılığın cinsel serbesti ile çok yakından ilişkili olduğunu düşünüyordu. Yine

---

yardımlarından da mahrum bırakılan kadınların tarihi için bkz. Molly Merryman, *Clipped Wings: The Rise and Fall of the Women Airforce Service Pilots of World War II* (New York: New York University Press, 1997).

(*) New Deal: 1933'te Franklin D. Roosevelt tarafından, Büyük Bunalım'ın etkilerini dindirmek amacıyla yürürlüğe konan önlemler paketi – ç.n.

79 *A.g.e.*, 38-40.

de üniformalar yani WAC'ın kamudaki sunumu, bir yandan göz alıcılıktan sakınmakla birlikte, kadın kolordularının bir lezbiyenler yatağı olduğu fikrini de vermemeliydi. WAC liderlerinin, erkek askerlerin lekeleme kampanyalarını, üst düzey erkek subayların kadınları gerçek askerler olarak kabullenmeye isteksizliklerini ve toplum genelindeki endişeleri yalanlama yönündeki çabaları, lezbiyenlik aklamaları (ırk ayrımcı WAC'daki beyaz kadınlar kadar siyahlar arasında da) ve üniforma tasarımına ilişkin tartışmalarla, iki koldan yürütüldü.[80] Bu karşı mücadelede ayakkabılar, cepler ve kravatların hepsi birden cinsel ve siyasi imalarla yüklü hale geldiler.

Amerika'da halkın tasarım onayını kazanan üniforma, WAVES'inki –ABD Donanması Kadın Kolordusu– oldu. WAC üniforması (erkek motifleri ve ölçülerini kullanan) Philedelphia Levazım Subayı Alay Komutanlığı tarafından tasarlanırken, WAVES liderleri sivil moda tasarımcılarıyla anlaşma kararı aldılar. Dahası WAVES üniformaları savaş boyunca kadın giyim mağazalarından satın alınabiliyor ve bireysel ölçülere göre ayarlanabiliyordu.[81] WAVES'in liderleri, bakışlarını kısmen, tüketimci genç kadın asker adaylarının dişil zevklerine yöneltmişlerdi; bir yandan da kadınların kalıcı silahlı kuvvetler bünyesinde tamamen militarize edilip edilmeyeceğine karar verecek olan, Kongre'deki ve Savunma Bakanlığı'ndaki elit erkekleri izliyorlardı. Bu savaş halindeki devletin içinde yer alan, stratejik düşünmeye eğilimli kadınlar, Britanya'daki hemşirelik öncüleri gibi, başarıyı kendi kadınlarının tam militarizasyonu olarak tanımlıyorlardı. Onlara göre militarizasyonun karşıtı, demilitarizasyon değil savaş zamanında marjinalleşmekti. Bu kadınlar Kongre ya da Savunma Bakanlığı'ndaki herhangi bir erkek onları saygıdeğer kadınlık mertebesinin altında gördüğünden WAVES'in marjinalize edilmemesi için bilinçli adımlar attılar. WAVES liderleri bu amaca yönelik ola-

80 Afro-Amerikan WAC'ların lezbiyenler olarak deneyimleri ve lezbiyenlere karşı tepkilerinin bir incelemesi için bkz. Meyer, *Creating G.I. Jane*, 170-71; ve Moore, *To Serve My Country, To Serve My Race*, 137-38.

81 Meyer, *Creating G.I. Jane*, 153-54.

rak, WAVES üslerinde Elizabeth Arden güzellik salonları kurdular.

WAC'ın ve WAVES'in çatışan moda hesapları, cinsel, sınıfsal ve ırksal Amerikan önyargılarını WAVES'e siyasi avantaj sağlayacak şekilde harekete geçirmiş olan daha geniş çaplı bir militarize toplumsal cinsiyet stratejisinin bir parçasıydı: İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca WAVES, tamamı beyazlardan oluşan bir kadın kolordusu olmayı sürdürerek, siyah kadınları WAVES subaylarına hizmet eden temizlik personeli olarak istihdam etti. Bunun tersine WAC'lar, her ne kadar ırk ayrımcılığı yapılan ve çoğunlukla ırksal konularda açıkça ikircikli bir tutum takınan beyaz liderlere sahip olan kurumlar olsa da, binlerce Afro-Amerikalı, Asyalı ve Amerikan yerlisi kadını bünyesine almayı bir politika olarak benimsemiştir. Üstelik WAVES yalnızca en az lise diplomasına sahip kadın gönüllüleri kabul ediyor, üniversite diplomalıları kayırıyordu. WAC'lar ise daha geniş tabanlı bir kurumdu. WAC'ların çoğu, Kara Kuvvetleri üslerinde eğitim görürken, WAVES liderleri talim alanları olarak, kendilerine Smith College gibi saygın okulların kampüslerini seçmişlerdi. Nitekim, 1944 tarihli bir Gallup araştırmasının gösterdiği gibi, ankete katılan Amerikan sivil kadınların %70'inin WAC yerine WAVES'e katılmayı tercih edeceğini söylemesinde, donanmadaki kadınların modaya uygun üniformalarının yarattığından daha öte algılamalar iş başındaydı.[82]

WAVES'i, WAC'ın başına bela olan cinsiyetlendirilmiş söylentilerden korumak için yapılan stratejik hamleler dizisi, WAVES yönetim birimlerinin rahatlatmasına müsaade etmedi. Bunlar kendilerini, şık giyimli, tamamen beyazların oluşturduğu askerî kademeleri içindeki lezbiyenlere karşı sürekli tetikte olmak zorunda hissediyorlardı. Kendisi lezbiyen olan bir kadın bile, savaş sırasındaki askerî görevlerini yerine getirmekle uğraşırken, tasarımcı elinden çıkma, ısmarlama yapılmış gece mavisi üniforması içinde –ya kadın akranları ya da kadın üst-

82 *A.g.e.*, 66.

leri tarafından– deşifre edilme korkusuyla hareket edebiliyordu. Kıdemli WAVES askeri ve yazar Mary Meigs anılarını şöyle aktarıyor:

> Işıklar söndükten sonra, bazı oda arkadaşlarımın ranzaların üst yataklarına tırmanması ya da üsttekilerin alt yataklara inmesiyle, belli belirsiz sesler duyardım. Kıkırdama sesleri ve ihtiyatlı hareketlere, konuşmak için yatak değiştirmiş olup eşcinsel olmayan WAVES'lerin fısıldadıkları sırlar eşlik ederdi... Ben de bir gece yukarı tırmanıp Preston'un davetkâr kolları arasına girmiştim... Böylelikle nöbetteki bir subayın görüntüsünün aniden belirmesine ve ardından gurur kırıcı bir biçimde görevden alınmamıza yol açmıştım... Lezbiyenlerin, hayatlarında erkek sevgililer olduğu imalarında bulunmaları ya da savaşta öldürülen bir âşıklarına yas tuttuklarını söylemeleri alışıldık bir davranıştı.[83]

Savaştan sonra ABD Savaş Dairesi –çok geçmeden Savunma Bakanlığı adını alacaktı– asker kadınların çoğunu terhis etti. 1950'lerde Amerikan ordusu, tıpkı Sovyetler Birliği, Britanya ve Kanada orduları gibi, yeniden erilleştirildi. Yeniden erilleştirme, muzaffer bir barış döneminin ataerkil ödüllerinden biriydi. Barış normallik demekti. Normallik ise askerlerin erkek olması anlamına geliyordu; üniformalı Amerikan ordusunun, yalnızca neredeyse görünmez bir %2'lik bölümü kadın olacaktı. Ancak yeni feminist tarih yazımının gösterdiği gibi, Amerikan toplumunda 1940'ların ortalarından 1960'ların başlarına kadar geçen yıllar, bir yandan evcilleştirilmiş, beyaz, banliyölü ve orta sınıf ideallerinin egemenliğinde olsa da, toplumsal cinsiyetlenmiş muhalefet ve açık protestonun eksik olmadığı yıllardı.[84]

---

83 Mary Meigs, "Lezbiyen bir WAVE", *Beyond the Home Front: Women's Autobiographical Writing of the Two World Wars* içinde, der. Yvonne M. Klein (New York: New York University Press, 1996), 158-59.

84 Evcilliğin tartışılmaz biçimde baskın olduğu 1950'lerde bile, sosyal trendlerin ve siyasi aktivizmin çeşitliliğini gösteren vaka incelemelerinin bir derlemesi için bkz. Joanne Meyerowitz, der. *Not June Cleaver: Women and Gender in Postwar America, 1945-60.* (Philadelphia: Temple University Press, 1994). Buradaki tarihçiler, savaş sonrası ABD'nin toplumsal cinsiyetlenmiş kültür ve ekono-

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ordusunda kalmayı sürdüren kadınların oluşturduğu küçük azınlık, özellikle ilgiye değerdir. Bunlar militarizasyona olan inançlı bağlılıklarını korumaları açısından direnişçiydiler. Çevrelerinde ülke tarihinde daha önce hiç olmadığı kadar çok sayıda kadın evliliğe kucak açarken, evlenmemeyi tercih ettiler. Bilinçli olarak yeniden erilleştirilmekte olan bir orduda kalmaya devam ettiler. Bu kadınlar, ordunun Soğuk Savaş döneminin ilk on yıllarının yaşlı subaylar kuşağı haline geleceklerdi ve komutanlık rütbeleri alarak, 1950'ler ve 1960'larda Amerikan silahlı kuvvetlerine giren tek tük kadın için rol modellerine dönüşeceklerdi.

İşçi sınıfından bir Cherokee kadını olan Dona Dean 1963'te, ailesinin yıllardır içinde çırpındığı yoksulluktan kurtulma arayışıyla orduya yazıldı. Bugün WAVES'in İkinci Dünya Savaşı kuşağının kendisi gibi genç kadınlara telkin ettiği dersleri hâlâ anımsıyor: "Asla üniformanı küçük düşürme, darda kaldığında da yalan söyleme ve kim olduğunu ve giydiğin üniformanın neyi temsil ettiğini hiçbir zaman unutma."[85] WAVES "üniforma" sözcüğünü kullanırken, yalnızca sembolik değil, düz anlamına da işaret ediyordu. 1960'ların Amerika'sında bir WAVE olmak en azından halk içinde bir hanımefendi gibi davranmak ve giyinmek anlamına geliyordu. Barış döneminde, yeniden erilleştirilmiş Soğuk Savaş Amerika'sının ordusundaki her kadın için, tehlike arz eden şey, toplum içinde görünür olmaktı: "Eldivensiz ve şapkasız asla dışarı çıkmaz, asla beysbol oynamaz ve küfür etmezdik. Vücudumuzda uygunsuz bir salınım olmasın diye, daima korseler ve sıkı kesimli sutyenler giyer-

misi hakkında, Elaine Tyler May'in önemli çalışması, *Homeward Bound: American Families in the Cold War Era* (New York: Basic Books, 1988) öncülüğünde bir konuşmada bir araya geliyorlar.

85 Donna M. Dean, *Warriors without Weapons: The Victimization of Military Women* (Pasedana, Md.: Minerva Center, 1998), viii. Dean, ayrıca, kendi ordu deneyimlerini karşılaştıran ve onyıllardır gizli kalmış konularda bildiklerini anlatmaları için birbirine çağrıda bulunan birkaç kuşak Amerikan kadını hakkında tartışma yaratan bir filmde rol alıyor. Bkz. Julia Perez, yönetmen, *Invisible Forces: Women in the Military,* William Joiner Savaş ve Onun Toplumsal Sonuçlarının Araştırılması İçin Merkez tatarfından dağıtımı yapılan 1985 tarihli bir film, University of Massachusetts, Boston.

dik. Külotlu naylon çoraplar, düzgün tutulması gereken dikişleri olmadığından, ahlakın ve doğruluğun sonunun geldiğine dair bir işaret olarak görülürdü."[86]

Korseler militarize edilebilir.

Bu daha yaşlı kadın subayları, korselerine ve hanımefendilere yaraşır saygınlığı olan takıntılarına bakarak, örümcek kafalı namus bekçileri olarak çizmek cazip gelebilir. Ve gerçekte de genelde bu imgeyle tanımlanırlar. Ancak bana göre onları bu şekilde tanımlamak hatalıdır. İkinci Dünya Savaşı kışağının bu asker kadınları, yeniden erilleştirilen bir askerî kurum kültürü içinde, kendileri ve daha genç kadınlar için, küçük ama güvenli bir alanı açık bırakacak bir stratejiyi uygulamaya çalışıyorlardı. Korseler ve dikişli çoraplar amaca ulaşmak için birer araçtı: Amaç Soğuk Savaş'ın militarize edilmiş barış döneminde Amerikan kadınlarının bulunmaması öngörülen bir yerde, aktif olarak kalmak –devlete askerlik etmek– idi.

Daha yakın dönemde Amerika'nın tamamen erkekleri kapsayan zorunlu askerlik uygulamasının 1973'te sona ermesi ve Savunma Bakanlığı'nın beyaz, orta sınıf, genç erkeklerden yana kayıplarını telafi etmek için kadınları kullanmanın yollarını araması sırasında, asker kadınlar fikrinin anlamına dair çelişkiler, askerî üniforma ve kozmetik tasarımcılarının kafasını karıştırmaya devam etti. Kadın askerlerin dişilliğinin gözle görünür işaretlerinin korunması, çelişkileri öne çıkmakla birlikte, bürokratik bir kampanya haline geldi. Ordu subayları, kadın askerin saçlarını üniformasının yakasını geçmeyecek kadar kısa, ancak "erkeksi" görünmeyecek kadar uzun kesmesi talimatı verdiler. ABD Bahriyeli Birlikleri'nde kadınların, kaşlarını düzgün bir kavis oluşturacak şekilde almaları öngörüldü. 1980'lerin başlarına ait bir ordu istihdam broşürü, ordunun kararsızlığını ve kurumsal gerilimini ele verir: Bir kamuflaj miğferi altından gülümseyen güzel bir kadının renkli fotoğrafının altında, şu yazı yer alır: "En iyi askerlerin bazıları ruj sürer."[87]

---

86 *A.g.e.*

87 İlan, ABD Savunma Bakanlığı, Washington D.C., 1981.

Yakın geçmişteki militarize moda manevraları döneminde, ülkenin ulusal askerî akademilerinde, zorunlu askerlik sonrası dönemin en çapraşık moda cambazlıkları sahnelendi. ABD Sahil Muhafızlığı Akademisi, her ne kadar kadınları 1940'lardan beri harp okulu öğrencisi olarak kabul etmişse de, Kongre'nin, West Point'teki ABD Askerî Akademisi'ne, Annapolis'teki ABD Denizcilik Akademisi'ne ve Colorado Springs'teki ABD Hava Kuvvetleri Akademisi'ne, tamamen-erkek öğrenci geleneklerini yıkmaları emrini vermesi ancak 1976'da gerçekleşti.[88] Bu üç akademinin her birinde, yeni kız harp okulu öğrencileri için kadın üniformaları tasarlanması gerekiyordu. Her zaman olduğu gibi, bu talimatın karmaşık bir siyasi külfete dönüştüğü gözlendi.

Elizabeth Hillman, akademilerin karar alma süreçlerine ilişkin araştırmasında bizlere, toplumsal cinsiyetlenmiş askerî üniforma tasarımı politikalarının en ayrıntılı sorgulamalarından birini sunmuştur.[89] Hillman, kadın harp okulu öğrencilerine, başlangıçta, erkek hava kuvvetleri akademisi öğrencilerinin giydiği türden, siperlikli keplerin dağıtılmasının yol açtığı

88 ABD Hava Kuvvetleri Akademisi'nin karma bir kurum haline geliş süreci hakkında bir çalışma için bkz. Judith Hicks Stiehm, *Bring Me Men and Women: Mandated Change at the U. S. Air Force Academy* (Berkeley: University of California Press, 1981). Akademilerin kadınların girişine uyum sağlaması –veya sağlayamaması– hakkında yakın döneme ait feminist çalışmalar arasında, West Point'deki kara kuvvetleri akademisi konusunda: Billie Mitchell, "Kara Kuvvetleri Subaylarının Yetiştirilmesi ve Toplumsal Cinsiyet Yalanı: Betty Grable mı, Frankenstein mı?", *It's Our Military Too: Women and the US Military* içinde, der. Judith Hicks Stiehm (Philadelphia: Temple University Press, 1996), 35-59; Annapolis'deki donanma akademisi konusunda: Carol Burke, "Muzır Birleşme", Stiehm, *It's Our Military Too* içinde, 205-19; ve Carol Burke, "Askerî Gelenek", *Beyond Ground Zero: Discrimination in the Military* içinde, der. Judith Reppy ve Mary Katzenstein (New York: Routledge, 1999).

89 Elizabeth Lutes Hillman, "Birörnek Kimlikler: Birleşik Devletler Askerî Akademilerinde Kadınlar, Toplumsal Cinsiyet ve İmgeler" (yüksek lisans tezi, tarih bölümü, University of Pennsylvania, Philadelphia, 1994). Ayrıca bkz. Elizabeth L. Hillman, "Öldürmek İçin Giyinmiş? Askerî Üniforma İçindeki Kadın Paradoksu", Katzenstein ve Reppy, *Ground Zero* içinde. Beth Hillman'a, konuşmaları, konferans sunumları ve Hava Kuvvetleri Akademisi'nde subay olarak dolaysız deneyiminden edindiği fikirleri benimle paylaştığı için minnettarım. Beth Hillman, 1997'de Yale hukuk fakültesinde tarihi öğrenimi için ordudan ayrıldı.

endişeden söz eder. Kadınların gözlerini göremez duruma gelmenin, erkek subaylar için son derece rahatsız edici olduğu ortaya çıkmış. Erkek askerlerin gözlerinin parlak siperliklerle gölgelenmesi, onlara bir tür güç ve otorite havası veriyordu. Benzer bir gölgenin altında kalan kız askerlerin gözleri ise, anlaşılan, onları esrarengiz kılıyordu. Kadınların siperlikli kepler giymesinden vazgeçildi.

Hillman, hava kuvvetleri akademisinin, kız öğrenciler için uygun ceket uzunluğu üzerine çekişmelerini de aktarır. Hangi ceket tasarımı, hem gereğince militarist hem kadınlığa uygun hem de kışkırtıcılıktan uzak olabilirdi? Kız öğrencilerin ceketi kısa mı olmalıydı, uzun mu? Kalçalarını örtmeli miydi, yoksa açıkta mı bırakmalıydı? İkincisi erkek öğrenciler için modern biçimde militarist sayılıyor, ancak tören meydanlarında onların önünde yürüyen kadınlar tarafından giyildiğinde fazla tahrik edici olduğu varsayılıyordu. Erkek zihni başka yerlere sapabilir. Sonra bir de iç çamaşırı sorunu vardı. Resmî çıkarıma göre görünmeyen giysiler bile resmî politikanın konusu olmalıydı –kadınları daha önce erilleştirilmiş bir kurum kültürüne ilk defa dahil etmenin tetiklediği kaygıların derinliğine işaret eden bir karar–. Akademide karar almakla yetkili olanların endişe kaynağı, başkaları tarafından görülmese bile, yarım sutyen giyme fiilinin kendisinin dahi, kız öğrencileri uygunsuz açık saçık düşüncelere sevk edebilme ve belki bundan da korkutucusu, halk geneli ya da kendi akranları için değil, başka kadınlar için bu tür düşüncelere teşvik edilen erkek öğrenciler arasında, cinselleştirilmiş tahayyülleri esinleme olasılığı olsa gerekti. Bu yüzden bir donanma yetkilisi (karma eğitime, başlıca üç akademiden bir yıl önce başlamış olan) ABD Ticaret Filosu Akademisi'ni ziyaretinden sonra, Annapolis'in de yakında giydirmek zorunda olduğu kendi kız öğrencileri olacağı bilgisiyle, 1975'te şu muhtırayı yazdı: "Ticaret Filosu Akademisi, her ne kadar bu eşyalar normalde kimse tarafından görülmese de standart tipte iç çamaşırları (külotlu çoraplar, külotlar, sutyenler ve jüponlar) dağıtıyor. Tüm bu eşyaların dağıtılmasının, üniformalara standart getirmek için gerekli olduğuna ve

süslü külotlar ve yarım sutyenlerin giyilmesini engelleyeceğine inanıyorum."[90]

Tüm bu muhtıralar, pilot uygulamalar ve karar değiştirmeler, ulusal güvenlikten çok, bir stand-up komedi için tasarlanmış gibi görünebilir; ancak burada ciddi birşeyler olup bitmektedir. Bir kadının, devlete ait, erilleştirilmiş, militarize bir kuşatılmış bölgeye girmesi durumunda, kadının buraya girişinin, ulusal güvenliğin militarize bir türevini bozması değil, onu sürdürmesi bekleniyorsa, ona devlet tarafından, tam olarak nasıl bir şapka, ceket ve sutyen verilmesi gerektiğinin tasarlanmasına ihtiyaç duyulduğu düşünülürdü. Ve bu manevra, kadınların militarize edilişinin daima, kadınların militarizmi güçlendiren erillik türlerini devam ettirecek yöntemlerle denetlenmesi için izlenen bir yol olmasından dolayı zor –ve dolayısıyla çoğu zaman kafa karıştırıcı, hatta, en azından dışarıdan bakanlar için, daha ziyade komik– idi. Gerçekte yetkililerin bir şapka stili ya da bir kaş kavisi üzerine kafa yormalarını izlemek, onların erkek subaylarla rütbesiz askerler için farklı genelevler kurulmasının gerekip gerekmediğine dair tartışmalarını izlemekten daha önemsiz değildir. Her iki bilmece de, her iki politika yapım süreci de, arzulanan militarizasyon düzeyine erişmek uğruna erkeklerin denetlenmesi ve bu uğurda kadınların denetlenmesi yönünde, daha geniş çaplı bir uğraşın parçasıdır.

Öte yandan, bir kez daha, sırf devlet yetkilileri kadınların militarizasyonunu her yönüyle denetlemeye çalışıyorlar diye, onların daima ya da eksiksiz bir başarı elde ettikleri fikrine kapılmamaya dikkat etmeliyiz. Bunun yerine sorgu listemize iki soru eklememiz gerekiyor: Birincisi kadınlar bireysel ya da kolektif bir biçimde, ne zaman ve nerede etkilerini kullanabiliyorlar? Ve ikincisi kadınların etkin müdahaleleri hangi noktada, paradoksal olarak, militarizasyonu geriletmek yerine kadınları militarize kültürle daha da bütünleşmeye götürüyor?

1990'ların sonlarında, Bosna'da barış gücü askeri olarak görevlendirilen genç bir Amerikalı kadın, askerî kozmetik politi-

90 Hillman, "Birörnek Kimlikler", 31.

kalarının tarihsel trendlerine kendince bir yorum getirdi. Onun anlattığına göre 1970'lerde kadınların giderek artan oranda ABD ordusuna kayıt oldukları bir sırada ordu, kadın gönüllülerinin dişilliğini yürekten onaylıyordu: Bunlar ruj sürmek isteyecek tarzda kadınlardı. 1980'lerde ise kadın askerler, yalnızca erkeklerin getirildiği görevlere atanma gerekliliğine dikkat çekiyorlardı. Bu dönemde barış gücü askerimizin açıklamasına göre, kadınlar yüzlerinde kullandıkları kozmetik ürünleri bırakmaya, kendilerinin "ötekiliğine" daha az dikkat çekmeye teşvik edildiler. On yıl sonra, militarize kozmetik politikaları, bir başka dönemece girmişti. Artık, bu Amerikalı barış gücü askeri ve meslektaşı olan Amerikalı kadın askerler, askerî personel olarak kendilerine daha fazla güveniyorlardı. Bunlar, zorunlu askerlik sonrası kadın askerlerin üçüncü kuşağıydılar. Otuz yıllık kongre ve kadın hareketleri mücadelelerinin meyvelerini onlar yiyordu. Bunun bir sonucu olarak, bu kadın askerler, bireysel zevklere açık bırakılan az sayıda alanda, kendi tasarım kararlarını daha rahatlıkla yansıtabiliyorlardı. Bosna'ya göreve yollanan (ABD barış gücünü destek kuvvetlerinin toplamının %10'unu oluşturan) yedi yüz kadından biri olan kadın askerî inzibat eri Marcy Perry, ziyarete gelen bir kadın gazeteciye kadınların çadırını gösteriyordu: "Er Marcy Perry bundan bir iki yıl önce, kadınların erkekler ve kadınlar arasındaki, kendi deyimiyle 'öteki farklılıklara' dikkat çekmeye cesaret edemediklerini söylüyor. Asker elbiseleriyle maskara sürmenin uygun olacağını da düşünmezlermiş. Ancak 24 yaşındaki bir milletvekili, kadın askerlerin orduda iş yapabileceklerini kanıtlamış olduklarını söylüyor. 'Artık', diyor Perry, 'neyseler öyle görünme konusunda kendilerini daha rahat hissediyorlar'."[91]

Burada pusuda duran iki analitik tuzak var. Birincisi militarize kozmetik tarihinin doruğuna eriştiğinin ve 1990'larda Amerikan kadın askerlerin kendilerini maskara sürme konusunda özgür hissetmeleriyle doğal bir durağanlık dönemine

91 Martha Raddatz, "Ordudaki Kadınlar, Bölüm 3", *Morning Edition*, Ulusal Halk Radyosu, 14 Mayıs 1997 (daktilo edilmiş transkript).

girdiğinin düşünülmesi. İkinci tuzak ise, toplumsal cinsiyetlenmiş bir orduya dair 1990'ların Amerikan yorumunun başka herkesin geleceği olduğunun düşünülmesi: Birkaç yıl (ya da birkaç on yıl) içinde, Avustralyalı, Japon ve Güney Afrikalı kadın askerler de, kendilerini asker giysileriyle maskara kullanma konusunda özgür hissedecekler ve o zaman tarih gerçekten duracak. Oysa kadınların ve militarizmin daha geniş çaplı araştırılmasından çıkarılan dersler, güçlü bir biçimde, herhangi bir ülkede, dişilliğin kadının askerliğiyle olan ilişkisinin istikrarsızlığını koruduğunu düşündürüyor. Buradan yola çıkarak şemsiyeler, ayakkabılar, kaş kavisleri ve maskaraya dair askerî kararlarda bu istikrarsızlıkla nasıl mücadele edildiğinin izlenmeye devam etmesi analitik bakımdan gerekli olacaktır.

DEVLETİN KADIN ASKERLERİNE DAİR FEMİNİST DÜŞÜNCELER

Pırıl pırıl bir bahar sabahı. Metronun pencerelerinden Washington'ın çiçeğe kesmiş meşhur kiraz ağaçları görünüyor. Federal bürokratlar şortları ve tişörtleriyle dışarıda Potomac kıyısı boyunca öğle koşusu yapıyorlar. Az sonra tren yer altına iniyor. İkinci durağın adı kısaca "Pentagon". Trenden indiğinizde kendinizi hediyelik eşya dükkânları ve fast-food restoranlarıyla çevrilmiş buluyorsunuz. Öğle yemeği molasındaki işçiler telaşla sağa sola koşturuyorlar. "Canavarın göbeğine" doğru yürüdüğünüzü hissetmeniz pek mümkün değil.

"Devlet" –ya da "düzen"– feminist düşüncede daha önce hiç olmadığı kadar önem kazanmış durumda. "*Devlet* kavramı ataerkil gücün birleştiriciliğini ortaya koyan bir nitelikte midir, yoksa bunu abartılı bir biçimde mi sunar?" noktasında henüz bir fikir birliğine varılmış değil. Korelilerin, Fransızların ve Mısırlıların siyasi kültürleri bizleri, devleti tutarlı ve tek bir amaca yönelmiş bir güç olarak düşünmeye sevk ederken, Amerikan siyasi kültürü (ve bir ölçüye kadar Kanada ve Britanya'nın siyasi kültürleri de) devleti, sürekli değişen kurumsal ittifakların bir toplamı olarak düşünmeye yöneltir: Beyaz Saray bazı günler Tarım Bakanlığı yanında yer alırken, başka

bir zaman Hazine'ye arka çıkar; bazı meselelerde Savunma Bakanlığı ve CIA fikir birliği beyan ederken bazen bu iki unsur hararetli bir çatışma içine girer.

Amerikalıların çizdiği devlet tasviri liberal bir tasvirdir. Bu devlet hatırı sayılır ölçüde iyimserliğe izin verir. Cinsiyetçilik istilacı olsa bile, dağınık bir devlet daima bir feministin sızabileceği ve zaman zaman bazı politik kararlar üzerinde etki gösterebileceği yarıklar ve gedikleri mümkün kılar. Öte yandan bir feminist, devleti yalnızca görüş açısı ve çıkarlarıyla ataerkil olmakla kalmayıp aynı zamanda tutarlı, net bir yapı –yarıkları ancak çok derinlerde olan bir yapı– olarak çizen Avrupalı ve Asyalı bir felsefî gelenekle karşı karşıya kaldığında, iyimserliğinden birşeyler yitirir. Feministlerin bazı devlet politikalarını bazı durumlarda etkin bir biçimde yönlendirme kapasiteleri, bu yapı içinde gerçek bir fırsattan çok, gerçekleşmesi güç bir hayal gibi görünecektir. O hayal ki kendisi de hilekâr bir ataerkil yapı olabilir.

Feminist kuramcılar ve eylemcilerin her biri, şu önemli soruyu çözmek zorunda kalmışlardır: Erkek ayrıcalığının, herhangi bir egemen kamu otoritesiyle –bir devletle– olan içiçeliği, "ataerkil olmayan devlet" sözünün bir paradoks (oksimoron) olarak kabul edilmesini gerektirecek kadar sıkı mıdır? Bir devleti –bir arada varolduklarında– devlet yapan bir dizi vasıf vardır: kamusallık, otorite, ayrıcalıklılık, egemenlik ve zora başvurma kapasitesi. Bir araya geldiklerinde bu vasıflar rahatsız edici biçimde (ya da feminist olmayan kimileri için rahatlatıcı biçimde), ataerkil bir toplumda erilliği ayrıcalıklı kılan koşulları andırır. Bir devlet herhangi bir devlet, *özünde* ataerkil ise o zaman feministlerin onun cinsiyetçi fiillerini içeriden etkisiz hale getirmek umuduyla bu devlete girmeye çalışması yararsız, safça ya da belki de büsbütün tehlikeli görülürdü.[92]

---

92 Son dönemlere ait, toplumsal cinsiyetlenmiş devlet –ve belli devletlerin toplumsal cinsiyetlendirilmesi– konulu çok sayıdaki feminist analizden bazıları şöyle: Ailbhe Smyth, "İçinde Yaşadığımız Kanlı Devletlere Saygısızlık Borcumuzu Ödemek: Kadınlar, Şiddet, Kültür ve Devlet", "Irlandalı Kadınlar" konulu bir çift özel sayı, *Journal of Women's History* 6, no. 4 ve 7, no. 1 (Kış/Bahar

ABD Pentagon'u, devleti, monolitik (yekpare) değilse de en azından tutarlı, nüfuzlu ve ataerkil olarak ele alan kuramların kusursuz bir somutlaması olarak görülebilir. Mesafeli bakıldığında –feministlerin çoğunun onu görmek zorunda olduğu bakış açısından– Pentagon'un temsil ettiği haliyle devlet, katılık, otorite, akılcılık, dışlayıcılık, gizlilik, hiyerarşi ve erillik belirtir. Bu yüzden "canavarın göbeğine" girmek ve onun dünyevi olağanlığını yakından görmek insanı biraz şaşırtır.

ABD Savunma Bakanlığı'nın geometrik biçimlerde tasarlanmış ofislerinden oluşan Pentagon'un içine girmek için, resmî bir geçiş yetkiniz olması veya buna sahip birinin size eşlik etmesi gerekir. Bir eskortun gelmesini beklerken, hareket halindeki Amerikan siyasi kültürünü, bir parça da olsa izleyebilirsiniz. Amerikalıların çoğunun neden devletin liberal görünümünü, bir başka deyişle geçirgen bir devlet, yalnızca bir "hü-

---

1995); Ailbhe Smyth, "Değişim Devletleri: Birkaç Belirsiz Alanda Irlanda Üzerine Düşünceler", "Irlanda Sorunu: Britanya Sorunsalı" konulu özel sayıda, *Feminist Review*, no. 50 (Yaz 1995); 24-43; "Yeni Cinsellik Politikaları ve Devlet", *Feminist Review* özel sayısı, no. 48, (Sonbahar 1994); M. Jacqui Alexander, "Bir Dekolonizasyon Politikası Olarak Erotik Özerklik: Bahamalar Turizm Ekonomisi'nde Feminist ve Devlet Pratiğinin Bir Anatomisi", *Feminist Genealogies, Colonial Legacies, Democratic Futures* içinde, der. M. Jacqui Alexander ve Chandra Mohanty (New York: Routledge, 1997), 63-100; Jan Jindy Pettman, *Worlding Women: A Feminist International Politics* (Sydney: Allen and Unwin, 1996); Marysia Zalewski ve Jane Parpart, der., *The "Man" Question in International Relations* (Boulder, Colo.: Westview, 1998); Ann Tickner, "Sen Anlamazsın: Feministler ve IR Teorisyenleri Arasındaki Gerilimli İlişkiler", *International Studies Quarterly* 41 (1997): 611-32; Ann Tickner, *Gender in International Relations* (New York: Columbia University Press, 1992); Jongwoo Han ve Lily H.M. Ling, "Hipermaskülenize Devlette Otoriterlik: Kore'de Melezlik, Ataerkillik ve Kapitalizm", *International Studies Quarterly* (1998): 53-78; Deniz Kandiyoti, der., *Women, Islam and the State* (Philadelphia: Temple University Press, 1996); Diane Singerman, *Avenues of Participation*; Shirin M. Rai ve Geraldine Lievesly, der. *Women and the State: International Perspectives* (Londra: Taylor and Francis, 1996); Dorothy McBride Stetson ve Amy G. Mazur, *Comperative State Feminism* (Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 1995); Nira Yuval-Davis ve Floya Anthias, der., *Woman-Nation-State* (Londra: Macmillan, 1989); Anne Showstack Sassoon, der., *Women and the State* (Londra: Unwin and Hyman, 1987); V. Spike Peterson, *Gendered States* (Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publishers, 1992); Anne Phillips, *Engendering Democracy* (University Park: Pennsylvania Stae University Press, 1991); ve Carole Patemen, *The Sexual Contract* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1988).

kümet" olarak devlet imgesini benimsedikleri burada kolayca anlaşılır.

Pentagon Amerikalı turistler için popüler bir ziyaret yeridir. Öğrenciler ve ailelerin oluşturduğu gruplar, Savunma Bakanlığı koridorlarında tur atmak için randevu alırlar. Logo kabartmalı beysbol şapkaları, spor ayakkabıları, pamuklu giysileri ve ekose, önü açık gömlekleri içindeki Amerikan yurttaşları, çoğu erkek olan, dik duruşlu, şık üniformalı, genç askerî personel tarafından Pentagon'a alınır. Turistler geziye ilk başladıklarında biraz kaygılı görünürler. Turun sonuna gelindiğinde ise, asker rehberlerinin gözüne girme hevesi içinde gibidirler. Okul gruplarında özellikle oğlanlar, hayranlıkla, üniformalı asker-rehbere yakın olmak için en önde kümelenirler. Asker onlardan belki yalnızca birkaç yaş büyüktür ama, o erkek diğerleri ise oğlandırlar.

Turist olmayan bir ziyaretçi güvenlik girişinden içeri kabul edildikten sonra, geometrik koridorlarda yürüyüşe başlar. Koridorlar başka herhangi bir devlet bürokrasisinden o kadar da farklı değildir. Ellerinde künyeli dosyalar taşıyan, gerek sivil gerek üniformalı yönetici personeli görürsünüz. Ofis kapılarında kısaltmalar yazılıdır. Bir robot hızla ilerleyerek mektupları dağıtır. Daha sonra bir köşeden kadınların ordudaki rolünü anımsatan fotoğraflar ve anı eşyalarıyla dolu cam bir muhafazanın bulunduğu başka bir koridora dönersiniz. Az ilerde küçük bir toplantı salonu vardır. Bir toplantı başlamak üzeredir.

Gerek akademik çevrelerden gerekse siyasi örgütlerden birkaç düzine sivil kadın ve erkek, Savunma Bakanlığı'ndan sivil yetkili ve üniformalı kadın ve erkeklerin oluşturduğu küçük bir grupla konuşmak üzere bir araya gelmişler. Tartışmanın konusu, 20. yüzyıl sonunda, Amerikan ordusunda kadınların rolleri.[93] Burada kibar, hatta samimi sohbet ortamı içinde, dev-

93 Cornell Üniversitesi'nden profesörler Mary Katzenstein ve Judith Reppy'ye, 4 Nisan 1997'de, Washington D.C.'deki Savunma Bakanlığı'nda bu ilginç toplantıyı düzenledikleri için minnetarım. Bu toplantı, Ford Vakfı tarafından parasal destek verilen, toplumsal cinsiyet ve askerî kültür konulu, birkaç yıl süren daha kapsamlı bir projenin bir bölümüydü. Bunun sonucu olarak çıkan kitap, Katezenstein ve Reppy'nin *Beyond the Ground Zero*.

let homojen bir yapı görünümü vermiyor; devletin ataerkil eğilimleri uzlaşmaya açık görünüyor. Donanmadan bir kadın komutan sert bir üslupla, erkek subayların onu sürekli olarak uğraştıran cinsiyetçi fakslarını anlatıyor; kara kuvvetleri yüzbaşısı bir kadın, cinsel tacize ilişkin kapsamlı bir soruşturma yürütme sözü veriyor. Bu kadınların her birinin kullandığı terimler ve vurgular, en az o salondaki bakanlık bünyesi dışından kadın hakları savunucusu herhangi bir kadının kullandığı kadar içten bir feminizm izlenimi verir. Üstelik, gerek komutan gerekse yüzbaşı, bu toplantıya Pentagon'daki üstlerinin onayıyla katılmaktadır; hiçbiri ihtiyatlı fısıltılarla konuşmamaktadır.

Bu toplantı Amerikan devleti bünyesindeki ve dışındaki çok sayıda kadın hakları savunucusu tarafından, ülkenin en güçlü kurumlarından olan ABD ordusu içindeki cinsiyetçiliği teşvik etmeye ve korumaya devam eden (yazılı ve yazısız) devlet politikalarında reform yapma çabaları için, yararlı bir forum olarak görüldü. Birincisi 1997 Baharı'nda donanmanın 1991-1993 Tailhook skandalının yarattığı yankılar, olaydan beş yıl sonra hâlâ, donanmanın, cinsiyetlendirilmiş ve kamuya mal olmuş böylesi bir utancı tekrar yaşamak zorunda kalmasını engellemek üzere kendi isteğiyle siyasi reformlar yapmaya sevk ediyordu (söz konusu skandalda, Körfez Savaşı sonrası Tailhook Ortaklık Cemiyeti'nin 1991 yıllık konvansiyonu boyunca, deniz kuvvetlerinin genç pilotları, daha yaşlı üstleri olaya açıkça seyirci kalırken, Las Vegas Hilton'daki sivil ve asker kadınlara sistematik bir biçimde cinsel tacizde bulunmuşlardı). Tailhook skandalı donanmadaki kadınların ve onların feminist destekçilerinin faydalı bir biçimde kullanabilecekleri ne inandıkları kurumsal bir rezaletti. Amerikan devlet yapılanmasında (sözgelimi Kanada devletininkinden farklı biçimde) hepsi Savunma Bakanlığı'nın sivil liderliği altında kümelenmiş olmakla birlikte, ordunun farklı kollarının ateşli, yer yer vahşice olabilen ordu içi bürokratik çekişmelere girmeleri için bolca olanak vardı. Dolayısıyla donanmanın Tailhook felaketi, hava kuvvetleri ve kara kuvvetlerinin donanmayla acı-

masızca çekişmelerinde bir dayanak haline geldi.[94] Özetle böyle. 1997 Baharı'nda o küçük Pentagon toplantı salonunda bir araya gelmiş olan kadın ve erkekler, söz konusu rakip branşların her ikisinin de, daha yakın zamandaki toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş, cinselleştirilmiş skandalla olan nahoş yüzleşmelerini reform olanaklarına çevirmeye kararlıydılar. "Aberdeen" kamuoyunda neredeyse "Tailhook" kadar gündelik bir sözcük haline gelmişti. Onun hemen ardından da "Kelly Finn" geliyordu. Aberdeen Maryland'de kara kuvvetlerinden bazı talim çavuşlarının, genç kadın acemi erlere sistematik cinsel tacizde bulunmakla suçlandığı bir kara kuvvetleri eğitim karargâhıydı; "Kelly Flinn" ise (Pentagon'daki feminist toplantının hemen ardından patlak veren bir olay) aynı branşın temel silahları olan B-52 bombardıman uçaklarını kullanmasına izin verilen ilk kadın havacı subayın adıydı. Kadının erkek komutanının, diğer üst rütbeli subaylarla birlikte, evli ve bekâr havacı erkeklerin adeta rutin bir biçimde bu tür ilişkiler ve ticari fuhuş ilişkilerine girmelerine göz yumarken, kadının evli bir adamla gönül ilişkisinin ortaya çıkmasından sonra onu askerî mahkemeye vermekle tehdit etmesi, kamu-

94 1991 Tailhook Derneği konvansiyonu ve onun siyasi sonuçları hakkında, bkz. Donanma Kolu: Ordu Müfettişi Bürosu, *Tailhook 1, Part 1: Review of the Navy's Investigations* (Washington D.C.: Savunma Bakanlığı, Eylül 1992); ve Ordu Müfettişi Bürosu, *The Tailhook Report* (New York: St Martin's Press, 1993). İkincisi ordu müfettişinin raporunun eksiksiz ve düzenlenmemiş 2. Bölümüdür ve Eylül 1991 Tailhook konvansiyonu sırasında Hilton'da neler olup bittiğine dair aydınlatıcı ayrıntılar içerir. Tailhook skandalının çok sayıda uzantısının feminist bir analizi için bkz. Jean Zimmerman: *Women at War in the Wake of Tailhook* (New York: Doubleday, 1995). Francine D'Amico, "Ordunun 'Kadın Sorununun' Kurumdan Tahliyesi", *Wives and Warriors* içinde, der. Laurie Weinstein ve Christie White (Westport, Conn.: Bergin and Garvey, 1997), 79-98; Renee Goldsmith Kasinsky, "Tailhook ve Cinsel Tacizin Medyadaki Kuruluşu: 'Tantanacı Bahriyeli Oğlanlar' ve Etkili Kadınlar", *Violence Against Women* 4, no. 1 (Şubat 1998): 81-99; "Yüzbaşı Hultgren ve 'Hot Doglar' - Donanma Pilotları İçin Kötü Bir Yıl", *Minerva's Bulletin Board* (Yaz 1995): 1; ve Susan Barnes, "WANDAS Forumu: Donanmada Kardeş Rekabeti - Tom Cruise Kız Kardeşiyle Buluşuyor", *Minerva's Bulletin Board* (Kış 1995): 10-12. Bunun yanısısra, Tailhook'un sonraki yankılarının analizi için bkz. Peter J. Boyer, "Amiral Boarda'nın Savaşı", *The New Yorker*, Eylül 1996, 33-49; ve Philip Shenon, "Beş Yıl Sonra, Donanma Hâlâ Tailhook Olayının Lekesinden Kurtulma Çabasında", *New York Times*, 20 Mayıs 1996.

oyu ve kongrenin yergilerine ve "çifte standart" çığlıklarına yol açtı.[95] Bu üç skandalın –Tailhook, Aberdeen ve Kelly Flinn– üçü de 1997'de feminist lobiciler ve devlet yetkilileri tarafından, hem ordu elitinin orduyu derin bir biçimde erilleştirilmiş, hatta kadın düşmanı kurumsal kültüründen kurtarma yönünde, geçmişte verdikleri sözleri yerine getirememiş olduklarının bir kanıtı, hem de feministlerin devletin askerî politika süreçlerine etkin bir biçimde müdahale etmeleri için bir fırsat olarak görülüyordu.

O baharda toplantı katılımcılarının zihinlerinde ikinci bir faktör daha vardı. Bu kadın hakları savunucuları, Amerikan devletinin yapısını göz önüne aldıklarında kaygılı bir aciliyet duygusuna kapılıyorlardı. Bu devlet yapısı içindeki bölünmeler –ataerkil bir devlete ilişkin olarak bile, liberal, iyimser bir kuramlaştırmaya sevk eden, anayasal gerçeklik– aynı zamanda bu devletin bir alanı üzerindeki başarılı bir müdahalenin, dev-

95 Gazeteci Elaine Sciolino, ordunun, yalnızca pilot kadınlara değil, evlilik ve zinaya ve klasik cinsel çifte standarda yönelik politikaları hakkında ulusal bir tartışma başlatan Kelly Flinn haberini nerdeyse bir başına kamuoyuna duyurdu. Bkz. Elaine Sciolino, "Bir Gönül İlişkisinden Askerî Mahkemeye", *New York Times*, 11 Mayıs 1997. Kelly Flinn, en sonunda askerî mahkemeye çıkarılmaktan kurtuldu, ancak hava kuvvetlerinden istifa etmeye zorlandı. İstifası sonrasının kendi anlatımı, Kelly Flinn, *Proud To Be* (New York: Random House, 1997). Kara Kuvvetlerinin Aberdeen, Md. Üssündeki yaygın cinsel tacizlerle ilgili haberler arasında, Sara Rimer, "Maryland Görevinde, Konuşmak Ayıp", *New York Times*, 14 Kasım 1996; Eric Shmitt, "Kadın Yargıçlar Generalleri Yanıt Vermeye Zorluyor", *New York Times*, 19 Kasım 1996; Eric Schmitt, "Ordunun Öğretmenlerini Eğitmek Güçleşiyor", *New York Times*, 24 Kasım 1996; Elaine Sciolino, "Çavuş, Kadın Astların Tecavüzüyle İlgili 18 İddiadan Hüküm Giydi", *New York Times*, 30 Nisan 1997; Eric Schmitt, "Kara Kuvvetleri, Cinsel Suiistimal İhbarları İçin Ayrılan Telefon Hattını Kapattı", *New York Times*, 14 Haziran 1997. Aberdeen saldırıları için sahneyi hazırlayan Savunma Bakanlığı politikalarının ve askerî kurumun kültürel eğilimlerinin arka planı için bkz. Linda Bird Franke, Ground Zero: *The Gender Wars in the Military* (New York: Simon Schuster, 1997). Aberdeen'de suçlanan çavuşların tümünün Afro-Amerikalı erkekler ve tüm kadın şikâyetçilerin beyaz rütbesiz kadınlar olmaları, her ne kadar o sırada sorgulamaları başlatan görevli kara kuvvetleri sekreteri olan Togo West, sivil bir Afro-Amerikalı erkek olsa da, kara kuvvetlerinin cinsel taciz soruşturmalarını ırkçı bir üslupla yürütüp yürütmediği, ateşli tartışmalara konu olmuştu. Bkz. öneğin, Peter T. Kilborn, "Beş Kadın, Kara Kuvvetlerinde Cinsel Suçlar Davasının Baskı Altında Açıldığını Söylüyor", *New York Times*, 12 Mart 1997.

letin bir başka alanındaki resmî muhalefet tarafından etkisiz kılınabileceği anlamına geliyordu. Yürütme ve yasama arasında, tarafgir bir ayrım (Britanya ya da Japonya'daki gibi bir demokratik parlamenter devlet sistemi ya da Hırvatistan veya Nijerya'daki gibi otoriter merkezî devlet sisteminde gerçekleşemeyecek bir durum) vardı. Amerikan başkanlığı yalnızca kadınların ordudaki rolünün artmasına taraftar bir tutum benimsemekle kalmayıp aynı zamanda, Savunma Bakanlığı'nın yüksek kademelerine de, aynı politik tavrı paylaşan sivil yetkilileri atamış olan Demokrat Bill Clinton'ın elindeydi. Ötede Pennsylvania Bulvarı'nda ise Kongre pek çoğu özellikle de Temsilciler Meclisi'ndekiler, yalnızca kadınların artan askerî rollerine karşı çıkmakla kalmayıp bu artışı ülkenin tüm sosyal dokusunun çözülmesinin işareti olarak yorumlayan muhafazakâr bir ideolojiyi destekleyen, Cumhuriyetçilerin denetimindeydi. Aynı sistem içinde ordu Demokrat başkanlığın otoritesi altında olmasına karşın, ödenekleri ve belli ölçüde de yurtdışı operasyon emirleri için, Cumhuriyetçilerin denetimindeki yasamaya bağımlıydı. Kadın hakları savunucuları askerliğin Amerikan popüler imgelemindeki direngen egemenliğini ve bu bölünmüş devlet yapısı ile halihazırdaki tarafgirlik (partizanlık) gerçeğini göz önünde tutarak, son dönemdeki skandallar, yeni siyasi fırsatlar hazırlamış olsa da, feministler olarak Savunma'daki hiyerarşinin üst basamaklarına yükselen cinsiyetçilik karşıtı reformlarının Kongre tarafından tersine çevrilmemesi için, yürütme, medya, halk ve hukukçular nezdinde baskı kurmak üzere, içeridekilerle dışarıdakileri bir araya getiren bir ittifak kurmaları gerektiğine inanıyorlardı.[96]

96 Kongre, Beyaz Saray ve Savunma Bakanlığı arasındaki –ve aynı zamanda, mücadelede başlıca lobiciler olarak faaliyet gösteren devlet dışındaki muhafazakâr ve feminist gruplar arasındaki– politika tartışması, kısmen, her biri farklı görüşlere ve askerî bağlantılara sahip ve ordudaki kadınların gerçeklerine ilişkin (sorun "ordudaki erkekler" olarak görülmüyordu) çıkarımlarına tarafsız delillerle ulaştıklarını öne süren insanlardan oluşan, askerî personel konularında uzman kişilerden kurulu bir komiteye ısmarlanan raporlarla yürütülüyordu. Bkz. Ordudaki Kadınlar Hakkında Savunma Bakanlığı Danışma Komitesi, "Askerî Tesis Ziyaretlerine Dair Savunma Bakanlığı'na Muhtıra" (Savun-

Tüm ülkelerde, ordudaki kadınlara odaklanma ya da devletle dışarıdan olduğu kadar içeriden de ilişki kurmayı, umut verici, başarısızlığa mahkûm ya da riskli kılan koşulların ne olduğu konusunda, feminislerin görüşleri birbirinden farklıdır: Bunlar devletin (hukukunda ve işleyişindeki) özgün yapısı, popüler kültürün toplumsal cinsiyetlenmiş militarizme ilişkin yeni fikirlere ne ölçüde açık olduğu ve partizan rejim bütünlüğüne bağlı olarak çeşitlilik gösterir. Siyaset bilimci Mary Katzenstein'ın akıllıca uyardığı gibi, 1997 baharında Pentagon toplantı salonunda bir araya gelme gibi girişimler, ne liberal feministlerin devlet kuramının evrensel geçerliliği olduğunun bir kanıtı ne de feministlerin, kıt enerjilerini kadın askerlerin hakları için mücadele adına bir araya getirmesinin dünyanın her yerinde, en iyi stratejik seçim olacağı argümanının onaylanması olarak değerlendirilmelidir.[97] Öte yandan 1997 baharındaki Washington toplantısının gösterdiği şey, böyle bir feminist müdahalenin, bazı siyasi koşullarda fayda getirebileceğidir. Daima olduğu gibi, bıkıp usanmadan sorulması gereken soru şudur: "Hangi koşullarda?" Ne zaman ki bu soru sorulmaz ya da dikkatle yanıtlanmazsa, o zaman hem ataerkil askerî kültürün devamlılığı hem de feministlerin militarizasyonunun gerçekleşmesi ihtimali olabildiğince artar.

Pek çok ülkedeki feminist eylemciler, hükümetle ve daha genel ölçekte devletle olan ilişkilerini düzenleme çabası için-

---

nıa Bakanlığı, Washington D.C., Ocak 1998); Kara Kuvvetleri Sekreteri, "Cinsel Taciz Konulu İleri Teftiş Paneli Raporu", cilt I ve II (Savunma Bakanlığı, Washington D.C., Temmuz 1997); Ordu Başmüfettişi, "Giriş Eğitiminde Eşit Fırsat/Cinsel Taciz Politikaları ve Prosedürleri İle İlgili Özel Soruşturma"(Kara Kuvvetleri Bölümü, Savunma Bakanlığı, Washington D.C., 22 Temmuz 1997) 1990'lar sonundaki ABD ordusunda kadınların yaşadığı koşullar konusunda savunma bakanlığı tarafından yapılan daha kapsamlı bir çalışma, Margaret C. Herrell ve Laura L. Miller, *New Opportunities for Military Woman: Effects Upon Readiness, Cohesion and Morale* (Santa Monica, Calif.: Rand Corporation, 1997). Ayrıca bkz. Mary Fainsod Katzenstein ve Judith Reppy, de. *Beyond Zero Tolerance: Discrimination in Military Culture* (Lanham, Md.: Rowman and Littlefield, 1999).

97 Bkz. Mary Fainsod Katzenstein, *Faithful and Fearless: Moving Feminist Potest inside the Church and the Military* (Princeton: Princeton University Press, 1998).

dedirler. Ta 1850'lerde Florence Nightingale'in Britanya devletinin politikalarını değiştirmek için dikkate değer siyasi becerilerini kullandığı zamanlarda, kadın hakları savunucuları hükümet kararları üzerinde etkilerini hissettirmenin yöntemlerini araştırmış bulunuyorlardı. Kadınların çoğu Nightingale'in devlet otoritesiyle olan, devlet içindeki üst sınıf erkek bağlantılarından yoksundular; bunun yerine ya bireysel stratejiler üreterek ya da daha hırslı bir biçimde, kolektif baskı uygulamak üzere örgütlenerek, devlete dışarıdan müdahale etmek zorundaydılar. İçlerinde Florence Nightingale'lerden çok daha fazla sayıda Josephine Butler'lar vardı. Viktoryen Britanya devleti baştan aşağıya erilleştirilmişti; kadınlara oy hakkı verilmemesi, bunun yalnızca en görünür işaretiydi. Hâkimlik, polislik, askerlik yapmak, kanun çıkarmak, yabancı rejimlerle anlaşmalara varmak, vergi oranlarını belirlemek, kamuya ait yolların, limanların ve posta sistemlerinin yönetimi: Tüm bunların yalnızca doğuştan erillikle donatılmış insanların sahip olduğu tavırları ve kapasiteyi gerektirdiği düşünülüyordu. Toplumların çoğunda (tek tük rastlanan kraliçe ve imparatoriçeler hariç) kadınların devlet işlerini yönetmekten aciz oldukları sanılıyordu; dahası kadınların, sözde dişil doğalarının gereği olarak, yalnızca babaları ve kocaları değil, aynı zamanda erilleştirilmiş devletin de koruması ve denetimine ihtiyaç duydukları varsayılıyordu. Devletin vesayeti altında görülen bu insanların devlet politikalarını yapmalarına nasıl izin verilebilirdi?

Bu yüzden 1997 yılının o gününde Pentagon'da yapılan o toplantı bile, devletin doğasında gerçek bir değişime işaret eder. Toplantıya katılan kadınların bazıları hâlâ –akademisyenler, lobiciler olarak– devlete dışarıdan etkide bulunuyorlardı. Oysa orada bulunan diğer kadınlar, toplantıya devlet memurları ve askerî subaylar olarak davet edilmişlerdi: Onlar etkinliklerini devletin içinden sürdürüyorlardı. Devlet dışından olan kadınlar, devlet içindeki kadınlarla, devlet askerî politikalarının toplumsal cinsiyetlenmiş imaları hakkında konuşuyorlardı. Yüzeyde en azından bu devletin ataerkil dayanak noktaları sarsılıyor gibi görünüyordu.

Peki ama derinlerde olup biten neydi? Söz konusu devletin asker kadınlara ilişkin kararlarının alındığı politik karar odalarında kadınların bulunması, devletin gerçekten dönüşüme uğramakta olduğuna dair inandırıcı bir kanıt mıydı? Yoksa onların varlığı, ataerkilliğin en yeni biçiminden ibaret miydi? Bu nasıl ayırt edilebilirdi?

20. yüzyıl sonunun Amerikan feministleri, bu önemli kuramsal soruları ilk defa soranlar olmadıkları gibi, bu soruya verecekleri yanıtların eylemci strateji oluşturmadaki önemini ilk anlayanlar da değildi. Mısırlı feministlerin ilk kuşağı devlet görevlerine atanan daha fazla sayıda kadın olması için, 1920'ler ve 1930'larda lobi faaliyetlerine başlamışlar ve bunda başarılı da olmuşlardı. Onlar kadınların eğitim ve sağlık bakanlıklarına girişini, yalnızca tek tek kadınların profesyonel kariyer fırsatları elde etmesi için değil, aynı zamanda tüm Mısırlı kadınların ilerlemesinin savunucuları olarak kadınların kamu politikalarındaki etkilerini artırmak için de bir fırsat olarak gördüler.[98] Elli yıl sonra Avustralyalı kadınlar, devletin kendi kademeleri içinden kadınların ilerlemesi için çalışmak amacıyla, kendi devletlerinin gitgide artan, gözle görülür korunaksızlığından faydalanmaya yöneldiler. Bu kadınlar "femokratlar" terimini ortaya attılar.[99] Günümüzde Şili, Britanya, Jamaika, Norveç, Kosta Rika, Güney Afrika, Japonya, Fransa ve İrlanda'nınki gibi birbirinden çok farklı siyasi sistemlerde, bilinçli feminist hedeflere sahip kadınlar, resmî devlet kademelerine erişim sağlama konusunda epey yol katetmiş durumdalar: Yalnızca en görünür oldukları (ama her zaman en etkin

98 Margot Badran, *Feminists, Islam and Nationalism: Gender and the Making of Modern Egypt* (Princeton: Princeton University Press, 1995), 187-88.

99 Avustralya hükümeti içinde resmi görevlere gelerek feminist hedeflerine ulaşmaya çalışan Avustralyalı feministler tarafından ve onlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. Sophie Watson, der., *Playing the State: Australian Feminist Interventions* (Londra: Verso, 1990); Anna Yeatman, *Bureaucrats, Technocrats, Femocrats* (Sydney: Allen and Unwin, 1990); Suzanne Franzway, Diane Court ve R. W. Connell, *Staking a Claim: Feminism, Bureaucracy, and the State* (Sydney: Allen and Unwin, 1989); ve Hester Eisenstein, *Inside Agitators: Australian Femocrats and the State* (Philadelphia: Temple University Press, 1996).

konumda olmadıkları) seçilmiş meclislerde değil, aynı zamanda yargı, göç, ticaret, ulaştırma, sosyal yardımlaşma, kamu sağlığı ve dışişleri bakanlıklarının yetkilileri olarak da. Feminist devlet memurları, devletin bu idari sektörlerinde çalışmakla, belki kamunun fazla dikkatini çekmezler; ancak, kamu politikalarının belli alanları üzerinde küçümsenemez bir etkileri olur.[100]

Öte yandan feministlerin devlet katmanları içinde bu bilinçli yer alışı, feminist tartışmalara konu olmaksızın gerçekleşmiş değildir. Bir kadın, –hâlen– ataerkil bir kurumun yetkilisi haline geldikten sonra, feminist değerlerine nasıl sahip çıkabilir? Eğer bulunduğu mevkiyi o sırada iktidarda bulunan siyasi partiye borçluysa, partinin erkek yönetimi, feminist reformların "henüz sırası gelmediğini" ilan ettiğinde buna nasıl tepki gösterebilir? Devlet dışında faaliyet gösteren geniş tabanlı kadın grupları, içerideki bir femokratla nasıl ilişki kurmalı; "bizden biri" mi, yoksa "onlardan biri" olarak mı? Femokratlar devleti dönüştürmekte midir, yoksa onun tarafından yönlendirilmekte mi?

Bir kadının bu sorulara vereceği yanıtlar, onun hem kuramını hem de stratejisini belirleyecektir. Kuramında yanılgıya düşmesi durumunda stratejisinin daha önce göz önüne almadığı sonuçlara yol açması olasıdır. Öte yandan stratejinin günlük yaşama uygulanması, bir kuramın test edilmesi ve sonunda da iyileştirilmesinin en iyi yollarından biridir; kadının stratejik uygulamanın yarattığı sonuçların tümüyle yüzleşme cesareti varsa eğer. Kuram ile uygulama arasındaki yakınlık hiçbir yerde, asker kadınlara dair devlet politikalarını yönlendirmeye çalışan

100 Birleşmiş Milletler, kadınların devlet içindeki siyaset yapma etkisini ölçmek üzere, ülkeler bazında bir dizi vaka incelemesi yürüttü: Sosyal Kalkınma ve İnsani Yardım Merkezi, "Kadınların Barış İçin Karar Alma Süreçlerine Katılımı: İsveç Örneği" (New York: United Nations Publications, 1989); Sosyal Kalkınma ve İnsani Yardım Merkezi, "Karar Alma Süreçlerinde Kadınlar: Yunanistan Örneği" (New York: United Nations Publications, 1991); Sosyal Kalkınma ve İnsani Yardım Merkezi, "Karar Alma Süreçlerinde Kadınlar: Costa Rica Örneği" (New York: United Nations Publications, 1991); Ayrıca bkz. devletlerin bakanlar kurullarında kadınların sandalye oranlarının dünya ölçeğinde haritası, Seager, *The State of Women in the World Atlas* içinde, 90-91.

feministlerin yaşadığı deneyimlerde olduğu kadar açıkça ortaya konmamıştır.[101] Ancak değerlendirme ölçütlerinin tasarlanması güç bir iştir. Herhangi bir orduda kadınların oranının artırılması, içerideki ve dışarıdaki feministlerin işbirliğinin başarısına dair bir gösterge mi sayılmalı? Yoksa bunun yerine, toplumsal cinsiyet grafiğindeki yükseliş çizgisi, ataerkil askerî politika yapanların, kendi iktidarlarından gerçek herhangi bir feragatte bulunmaksızın kadınları militarize etmekte başarılı olduklarının kanıtı olarak mı görülmeli? Bazı ülkelerde yaşanan deneyimler, kadınların militarizasyonu ile kadınların özgürleşmesi arasındaki çizginin çok ince olabileceğini gösteriyor.

Kadınların askerlik yapmasının –ve bu alandaki yayılma çabalarının– bu çizginin ne yanına düştüğünü belirlemekteki güçlük biraz da, ataerkil hükümetlerin kadınları ordularına almaları ya da asker kadınların sayılarını ve rollerini artırmalarında, kendilerince feminist olmayan sebeplere sahip olmalarındandır. İşte kadın askerlerin sayılarının ve rollerinin artırılması için devletçi, feminist *olmayan* nedenlerin, belki daha da uzun olması gereken bir listesinin ilk maddeleri:

Zorunlu askerlikten kaçan genç erkeklerin yarattığı boşluğu doldurmak.

Sivil iş piyasasının genç erkekler için iyi olduğu zamanlarda, erkek gönüllü asker kıtlığını telafi etmek

Devletin ataerkil bakışına göre, "modern" ve "demokrat" görünmek.

Devletin belli başlı uluslararası müttefikleri gözünde, "modern" ve "demokrat" görünmek.

Erkekleri, ordunun ihtiyacı olan sekreteryal, tıbbi ve komünikasyonla ilgili işlerden kurtarmak, böylelikle "gerçek" askerî görevleri yürütebilmelerini sağlamak.

---

101 Cornell siyaset bilimci Mary Katzenstein, iki ataerkil kurumda çalışan iki grup Amerikan feministinin kuram ve stratejilerini izeleyerek birbiriyle karşılaştırmıştır. Bkz. Katzenstein, *Faithful and Fearless.*

Hâlihazırdaki rejimin güvenmediği etnik ve ırksal gruplardan erkekleri askere alma zorunluluğundan kurtulmak.

Savaş sırasında kadınların yurtseverliğe seferber edilmesini yoğunlaştırmak.

Kadınların kimi zaman erkeklere göre (ya da askere yazılmayı bir seçenek olarak görmeye en meyilli erkeklere göre) çok daha büyük oranda sahip oldukları eğitsel becerileri bünyesine kazandırmak.

Vietnam Savaşı dönemi boyunca, kadınlar ABD askerî personelinin toplamı içinde yalnızca %2'lik bir dilimi oluşturuyorlardı. Çoğunluğu beyaz kadınlardı; bunların çoğu da hemşire kolordularında görev yapıyordu. Oysa 1997 ortasına gelindiğinde kadınlar, ABD üniformalı askerî personelinin %13'ünü oluşturuyordu. Afro-Amerikalı kadınlar ordunun (siyasi bakımdan hâlâ neredeyse görünmez olsalar da) dikkat çekici bir kısmını teşkil ediyordu: Ulusal çapta tüm Amerikalı kadınların yalnızca %12'si, tüm üniformalı kadınların ise üçte biri. 1997'de, Latin kadınları ve Asyalı-Amerikalı kadınların orduda sayısı binlerle ifade ediliyordu. Bir iki askerî görev –piyade ve zırhlı piyade muharebe birlikleri ile denizaltındakiler– dışında, tüm mevkiler kadınlara açılmıştı. Yüzyılın sonunda, ABD ordusunun gündelik faaliyetlerinin çoğu, kadınların becerilerine ve emeğine bağımlı hale gelmişti. ABD Hava Kuvvetleri'nin %17.2'si kadındı.[102] Bir yıl sonra tüm ABD üniformalı personeli içinde kadınların oranı tekrar yükselerek %14'e çıktı.[103]

Bu değişimlerin tümü, yalnızca kendi devletçi hedeflerinin peşinden koşan ataerkil erkek yetkililer tarafından gerçekleştirilmiş değildir. Bu artışlardan bazıları Olveta Culp Hobby'nin çağdaş takipçileri olan kadınların, 1997'de Pentagon'da

102 Savunma İnsan gücü Veri Merkezi, "30 Nisan 1997 itibarıyla, Askerlik Branşı, Statüsü, Irkı ve Latin Amerikalı Kökenine Göre ABD Kadın Askerleri" (ABD Savunma Bakanlığı, Washington D.C., 30 Nisan 1997).

103 "ABD Silahlı Kuvvetleri, Sivil İtfaiye ve Polis Operasyonlarındaki Kadınlar Üzerine Seçme İstatistikler" (Washington, D. C.: Kadın Araştırma ve Eğitim Enstitüsü, Aralık 1998).

bir araya gelen, ordunun kurumsal kültürünü erillikten arındırmak için içeriden ve dışarıdan Pentagon'a sistematik biçimde baskı uygulayan kadınların ve benzerlerinin elde ettikleri sonuçlardır. Onlara göre bu kültür, şüpheli lezbiyenler için cadı avını alevlendiren, ordudaki erkeklere kadın meslektaşlarına cinsel tacizde bulunma yetkisi veren ve üst rütbeli subayların, bunların her ikisine de göz yummasına izin veren bir kültürdür. Amerikan devletinin içinde ve dışında –lobiciler, akademik araştırmacılar, askerî subaylar, Kongre üyeleri, gazeteciler ve devlet memurları olarak– faaliyet gösteren bu feministler, aynı zamanda, üniformalı kadınların sayısını %20'nin altında tutan ve üst rütbelere atanmada başlangıç noktası olan işleri –muharebe görevlerini– erkeklere ait bir alan olarak koruyan cinsiyetçi engelleri alçaltmak için de birlikte çalıştılar. Bundan dolayı aşağıdaki rakamlar, yalnızca ataerkil devletin kendinden menkul kendi hedeflerine başarıyla ulaşma manevralarının bir kanıtı olarak yorumlanmamalı. 20. yüzyıl sonlarının Amerikan devletinde, daha karmaşık başka bir şey gerçekleşmektedir. ABD Savunma Bakanlığı'nın Nisan 1997 verilerine göre:

Ordunun tüm aktif görev branşlarındaki Amerikalı kadınların sayısı	192.140
Tüm üniformalı ordu personeli içinde kadınların oranı	%13.5
Ordudaki tüm kadınlar içinde beyaz kadınların oranı	%57.2
Ordudaki tüm kadınlar içinde siyah kadınların oranı	%31.1
Ordudaki tüm kadınlar içinde Latin Amerika kökenli kadınların oranı	%6.1
Ordu içindeki "diğer" (Amerikan yerlisi, Asyalı Amerikalı, Pasifik Adalılar da dahil) kadınların oranı	%5.5

Bu rakamlar kimin etkisini doğrular? Kim kimi yönlendirmektedir? Belki de bunun yanıtı biraz da gelecek kuşakta as-

Resim 14: *Eski Yugoslavya'nın parçalanması sürecindeki savaş sırasında, yeni Bosna hükümeti 1994'te çoğunluğu Müslüman kadınlarında dahil olduğu kendi ordusunu kurdu. Burada eğitim sırasında görülüyorlar. Bedeli yüksek Dayton Anlaşması'nın 1990'ların bitiminde ortaya çıkardığı siyasi iklim sonrasında, bölgeki orduların bir kısmında kadınların ordudaki ve ordu dışındaki rolleri tartışılmaya ve gündemde kalmaya devam etti. (Fotoğraf: Ajans France-Presse.)*

kerliğin evrensel hikâyesini anlatmanın kime düşeceğinde yatmaktadır.

Amerikan kadınlarının askerlik hikâyesi pek çok çeşitlemesinde, bir devletin üniformalı mevkilerindeki kadınların tek hikâyesi değildir. Kadınların devletçi askerlikle halen sürmekte olan ilişkisinden feminist –bir başka deyişle gerçekçi, incelikli– bir anlam çıkarabilmek için, yalnızca Amerikalıların kaydettiği gelişimleri izlemek gibi yerellik tuzaklarına düşmemekte direnmemiz gerekiyor. Günümüzde (çeşitlilik gösterse de) açıkça ataerkil politikalara ve otoriter yapılara sahip devletler, ordularına az sayıda kadın asker almaktadır: Hırvatistan, Meksika, Arjantin, Şili, Japonya, Güney Kore, Kuveyt. Demokratik biçimde yapılanmış bir devlete ve örgütlü bir kadın hareketleri geçmişine sahip ülkelerde, kadının devletin silahlı kuvvetleri içinde göze çarpacak oranda olması, kimi zaman,

stratejik bakımdan gelişkin feministler tarafından devletin içinden ve dışından bilinçli bir biçimde uygulanan baskılar, kimi zaman ise sırf kendi militarize hedeflerinin peşindeki erilleştirilmiş elitler sayesindedir.

NATO bünyesindeki tüm devletler içinde yalnızca birisi, İtalya, ordusu içinde hiçbir kadına yer vermemiştir. Öte yandan 1998'de o sırada merkez sol koalisyon tarafından yönetilen İtalyan hükümeti ilk defa kadınların İtalyan ordusunda gönüllü askerlik yapmalarına izin veren bir kanun tasarısını yürürlüğe koymuştur.[105] İtalyan feministler bunun İtalyan kadınları için iyi mi, yoksa kötü mü olduğuna dair kesin bir karara varamamışlardır. Şimdiye dek tıbbi birimlerdeki görevlerle sınırlandırılmış olan kadınlar, Alman hükümetinin İkinci Dünya Savaşı ertesindeki suskunluğunu bir miktar kırmakta olduğu, Avrupa'nın ortak askerî politika oluşturma sürecinde eşit bir ortak olarak kabul edilmeyi talep ettiği bir dönemde, Alman ordusunun kademelerinde daha görünür konumlara gelmektedirler.[106] %7'lik kadın oranına sahip Fransız ordusu, 2000 yılından itibaren erkeklere zorunlu askerlik sona erer ermez, kademelerini kadınlarla doldurma olasılığını dört gözle beklemektedir.[107] Avusturya, Avrupa Birliği'ne (EU) katılmasının hemen öncesinde kadınların gönüllü askerliğine uygulanan yasağı kaldırmıştır.[108] Yakın zamana kadar AB liderleri örgütü bir askerî ittifak

104 Savunma İnsan gücü Veri Merkezi, "ABD'li Aktif Kadın Askerler." Burada kullanılan kategoriler Savunma Bakanlığı tarafından oluşturulmuştur.

105 LoryManning, "Ulusal Cephe'den Haberler", *Minerva's Bulletin Board* (Yaz 1998): 7.

106 Alman ordusundaki kadınlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. Ruth Seifert, "Toplumsal Cinsiyet ve Ordu: Budeswehr Subayları Kadınların Orduya Entegrasyonu Sorununu Konuşuyor" (Hamburg, Fuhrungsakamie der Bundeswehr, daktilo metni, 1995); Ruth Seifert ve Christine Eiffert, der., *Gender and the Military* (Hamburg: Alman Sosyoloji Derneği, 1998)

107 Roger Cohen, "Oralarda, Sekste Farklı Kurallar", *New York Times*, 7 Haziran 1997. Bu makalede, ne Fransızların ne de Britanyalıların, farklı rütbelerden kadın ve erkek askerler arasındaki kişisel ilişkileri yasaklayan Amerikan usulü kurallara sahip oldukları belirtiliyor.

108 Avusturya askerî politikasındaki bu değişimden beni haberdar ettiği için, Avusturyalı feminist Katrin Kriz'e minnettarım.

olarak tahayyül etmemişlerdi; oysa AB ve NATO arasında önemli işbirliği alanları ortaya çıkmaktadır; bunların en görüneni, Balkan iç savaşına müdahale alanındadır. Kadınların askerî mevkilerden topyekûn yalıtılması, günümüzde adeta bir devletin "modern, "demokratik" Avro-Amerikan devletler topluluğuna katılmaya hazırlıksız olduğunun kanıtı olarak görülmektedir.

1990'ların sonlarına gelindiğinde sözgelimi Kanada ordusunda kadınların oranı %11'e yükselmişti. Kim Campbell adlı bir kadın kısa süre de olsa Milli Savunma Bakanlığı'ndan sorumlu sivil kabine bakanı olarak hizmet vermişti ki, bu 20. yüzyıl sonu Amerika'sında hâlâ duyulmuş bir şey değildir. Kanadalı millet meclisi üyeleri ve hâkimler aynı zamanda, orduyu lezbiyenler ve geylerin silahlı kuvvetlerde hizmet vermesi yasağını kaldırmaya zorlayarak ve muharebe birliklerinin kapılarını kadınlara açarak da, sınırın güneyindeki muadillerini geride bırakmışlardır. Öte yandan 1998 Baharı'nda Kanadalı erlerin ve erkek subayların, Kanadalı kadın askerlere yönelik tecavüz ve diğer cinsel taciz biçimlerine bizzat katıldıkları veya göz yumduklarını belgeleyen basın haberleri sağanağı, bu siyasi reformların, hem erilleştirmenin hem de militarizasyonun biçimlendirdiği bir kurumsal kültürün içinden küçümsenmez bir direnişle karşılaştığını düşündürüyordu.[109] Olayların ortaya çıkması –bunlar bazı Kanadalı barış gücü askerlerinin Somali'de gözaltına alınan bir adama işkence ederek öldürmesine dair soruşturmaların hemen arkasından gelmişti– üzerine, Kanada Kara Kuvvetleri Komutanı Yüzbaşı general Bill Leach bir basın toplantısı düzenledi. Leach ordunun artık eskisinden daha da fazla sayıda kadının, özellikle de muharebe birliklerine alınması yönündeki çabaları yoğunlaştıracağını bildirdi.[110] Ona göre erkeklerin cinsiyetçi tavır ve davranışları-

109 Jane O'Hara, "Orduda Tecavüz", *Maclean's*, 25 Mayıs 1998, 14-24; Jane O'Hara, "Orduda Tecavüz: Sesini Yükseltmek", *Maclean's*, 1 Haziran 1998, 14-20; John Geddes ve Stephanie Nolen, "Çağrıya Yanıt", *Maclean's*, 8 Haziran 1998, 28-31.

110 Kanada havacı birliğinin Somali'de yaptıkları ve ardından gelen sivil kamu soruşturmasının siyasi dinamiklerinin ayrıntılı bir feminist analizi için bkz. Sandra Whitworth, *Bullies in the Blue Berets: Gender, Race, and the Politics of Peacekeeping* (Boulder, Colo.: Lynne Reinner Publishers, yayına hazırlanıyor).

nın değiştirilebilmesi, ancak muharebe birliklerindeki kadınların erkeklere oranının artırılması ile olanaklıydı.[111] Bu olayların ortaya çıkmasını Kanada ordusunun yeniden erilleştirilmeye ihtiyaç duyduğunun kanıtı olarak yorumlamaya davet eden nüfuzlu politikacıların sayısı ise tek tüktü. Kanada'nın askerî politikaları bu bakımdan da Amerikan muadilinden farklılık gösteriyordu.

Hemen hemen aynı zamanda Britanya Savunma Bakanlığı, kendilerinin de orduya daha fazla kadın almak için büyük bir kampanya başlatacaklarını bildirdi. Kampanya'nın bir başka açık hedefi, siyah ve Asyalı Britanyalı askerlerin sayısını artırmaktı.[112] Bu politik karar kadınların tüm üniformalı askerî personelin %7'sini oluşturduğu bir zamanda geldi. Ve Afro-Karayipli, Afrikalı ve Asyalı Britanya askerlerinin tümü, tüm Britanyalı askerlerin %6'sını oluştururken, bunların rütbeli tüm Britanyalı askerler içindeki oranı %1'den azdı.[113] Savunma Bakanlığı ordudaki kadınları öncelikli konusu haline getirirken, devletin içindeki ve dışındaki Britanyalı feministlerin örgütlü, lobici ittifakı ile karşı karşıya değildi. Ancak bakanlık yetkilileri son aylarda ilk olarak hâkimlerin, cinsiyet ayrımcılığı suçlamasıyla dava açan kadınların lehine kararlar aldığı çeşitli sivil mahkeme davalarını kaybetmelerinden, ikinci olarak da artık yeni iktidara gelmiş olan İşçi Partisi hükümeti sıralarından söz alan Asyalı bir parlamento üyesi tarafından kamuya duyu-

111 "Kanada Ordusu Muharebe Hizmeti İçin Kadınların Peşinde" *New York Times*, 18 Haziran 1998.

112 Amelia Gentleman, "Ordunun Kadınlara ve Siyahlara Davet Kampanyası", *The Guardian*, 4 Nisan 1998. Ayrıca bkz. David Fairhill, "Siyah Askerlere Eşitlik Vaadi", *The Guardian*, 14 Ekim 1997; Ian Burrell, "Ordunun Siyahları ve Asyalıları Silah Altına Alma Hamlesi, Model Olarak Kitchner'a Yöneldi", *The Independent*, 14 Ekim 1997. Bu gazete haberleri için, Britanyalı feminist Debbie Licorish'e teşekkür borçluyum.

113 Britanya ordusundaki kadınlarla ilgili rakamlar, Lory Manning ve Jennifer Griffith, *Women in the Military:Where They Stand*'den alındı (Washington, D.C.: Kadın Araştırmaları ve Eğitim Enstitüsü, 1997), 26. Britanya ordusundaki siyah ve Asyalı Britanyalılar hakkındaki veriler, Alan Travis ve David Bowen, "Loş Işıklı Bir Fener", *The Guardian*'dan alındı, 2 Ekim 1997. Her iki veri dizgesi de, Savunma Bakanlığı'nın kendi kaynaklarına dayanıyor.

rulan bir ırk ayrımcılığının kanıtlanmasından dolayı güç duruma düşmüşlerdi. Bakanlığın ordu istihdam görevlileri, kadınların oranını artırma hedeflerine ulaşma konusunda iyimserliklerini dile getiriyorlardı. Kadın istihdam görevlilerinden biri olan Belediye Başkanı Sarah Licence şu açıklamayı yaptı: "Araştırmalarımız gösteriyor ki, pek çok genç kadın, ordunun sunduğu kariyer fırsatlarından haberdar bile değil ve bizim konu etmemiz gereken noktalardan biri bu... Ne kadar çok kadın alırsak, bu o kadar kolaylaşacak."[114]

Güney Afrika'da, ırksal ve anayasal sistemlerde 1994'ten sonra gerçekleşen radikal değişimin, gerek halkın gündelik yaşamlarındaki militarizasyonun düzeyi gerekse devlet ordusundaki kadınların oranında derin etkileri oldu. Eskinin beyaz, köklü biçimde ataerkil rejimini daha çok sayıda kadını askere almaya iten şey, ırk ayrımcılığı (apartheid) rejimini sürdürme politikaları olmuştu. Apartheid karşıtı eylemci ve sosyolog Jacklyn Cock'un 1980'lerin sonlarında gösterdiği gibi, apartheid rejimi ırkçı sistemi korumak için militarizme öyle bağımlı hale gelmiş ve bu yüksek düzeyde militarizasyonu devam ettirmek için beyaz erkek asker bulma konusunda öyle sıkıntı çeker olmuştu ki, gitgide artan sayıda siyah ve melez erkeği ordusuna almak zorunda kalması bir yana, aynı zamanda göze çarpan sayılarda beyaz kadın asker almak için kendi Kalvinist ataerkil değerlerine zıt davranması da gerekmiştir. Apartheid çağının sonuna gelindiğinde Güney Afrika Savunma Gücü'nün %11'i kadındı; o dönemdeki ABD ordusunun kadınlarının oranıyla aynı.[115]

Apartheid siyasi sisteminin terk edilmesi ve devletin demokratikleştirilmesinin ardından, Güney Afrika hükümeti, ordusunu yeniden düzenlediğinde, yetkililer bilinçli olarak, bunu her ne kadar, artık devlet için askerlik yapan bu kadınların içinde siyah kadınların oranı artmış olsa da, kadınların oranında hiçbir gerilemeye izin vermeyecek biçimde yaptılar.

---

114 Gentleman, "Ordunun Kadınlara ve Siyahlara Davet Kampanyası" içinde alıntılanmış.

115 Jacklyn Cock, *Women and War in South Africa* (Cleveland, Ohio: Pilgrim Press, 1993).

Devlet yetkilileri gerek ordudan yetişme beyaz kadın subaylar gerekse apartheid karşıtı gerilla güçlerinde çarpışmış olan siyah kadınlar tarafından böyle davranmaları yönünde baskı görüyorlardı. Eğer karar 1994 sonrası Başkan Nelson Mandela yönetiminin tepesindeki erkeklere bırakılmış olsaydı, yeni ordunun profili yeniden erilleştirilmiş olabilecekti. Nikaragua'da devrimden sonra yaşanan, Zimbabwe'de devrimden sonra yaşanan, Eritre'de, Vietnam'da, Cezayir'de ve Çin'de devrimlerden sonra yaşanan şey, bu yeniden erilleştirme sürecidir. Kadınların isyan ordularında silahlı savaşçılar olarak öne çıkan roller üstlenmelerinin, devrim sonrası yeni devlet ordusunun erilleştirilmesine karşı hiçbir önleyiciliği olmamıştır.[116]

Apartheid ekonomi politiğinin yerle bir olması ve akabinde, yerli yurttaşları ve yabancı yatırımcıları ürküten, ırkların kendi içlerinde ve ırklar arasında süren şiddetin sonucu olarak, Mandela yönetiminin tepesindeki erkekler, kadınların orduya entegre edilmesinden çok, çoğunluğu beyaz olan Afrikaner erkek subay kolordularını kendilerinden soğutmamak, bir yandan da artık dağıtılmış olan isyancı güçlere mensup, yıkıcılık potansiyeli taşıyan (ve silahlı) işsiz genç erkekleri kendi bünyesine çekmek derdindeydi. Yalnızca kadın eylemcilerin oluşturduğu küçük bir grup, beyaz kadın subaylar ve eski kadın gerillalarla

116 İsyan güçlerinde yer alan savaşçı kadınların kendi savaşlarından sonra neler yaşadıklarına dair anlatılardan bazıları: Karen Kampwirth, *Feminism and Guerilla Politics in Latin America* (yayına hazırlanıyor); Randall, *Sandino's Daughters*; Randall, *Sandino's Daughters Revisited*; Lois M. Smith ve Alfred Padula, *Sex and Revolution:Women in Socialist Cuba* (New York: Oxford University Press, 1996); "Eritre: Mutfağa Davet", *The Economist*, 25 Haziran 1994, 46; Turner, *Even the Women Must Fight*; Marina Lazreg, *The Eloquence of Silence: Algerian Women in Question* (New York: Routledge, 1994); Sita Ranchod-Nilsson, "Devletin Kıyısından Kültürel Krizin Merkezine: Zimbabve'de Kadınlar ve Tek Parti Rejiminin Yeniden Biçimlendirilişi", *African State at Critical Juncture*, der. Leonard Villon ve Philip Huxtable (Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publishers, 1997); Irene Staunton, *Mothers of the Revolution: The War Experiences of Thirty Zimbabwean Women* (Bloomington: Indiana University Press, 1991); ve Christie Sylvester, *Producing "Women" and "Progress" in Zimbabwe's First Decade* (yayına hazırlanıyor). Kadınların silahlı ayaklanmalarda muharebeciler olarak rollerinin sebepleri ve sonuçlarını, ben de, *Does Khaki Become You? The Militarization of Women's Lives* adlı kitabımda ele aldım (Londra, Pandora Press, Harper Collins, 1988).

birleşerek, yeni aldığı isimle Güney Afrika Ulusal Savunma Gücü'nü (SANDF) topyekûn yeniden erilleştirilmemesi için yeni hükümete baskı yaptı. 1997 sonuna gelindiğinde, apartheid'ın yıkılmasından ve devletin militarize güvenlik politikasının sona ermesinden üç yıl sonra, silahlı kuvvetlerin 76.000 üniformalı personelinin 8000'ini kadınlar oluşturuyordu. Bu rakam apartheid döneminin sonundaki ordunun kadınlarının erkeklerine oranı olan %11'lik orana aşağı yukarı denkti. Ancak artık SANDF'deki tüm kadın askerlerin %38'i siyahtı ve bu, onların eski siyasi sitemdeki temsil oranlarının üzerinde bir artıştı.[117] Öte yandan pek çok Güney Afrikalı feministin siyasi önceliği, kadınların devletin reforma uğramış ordusunda bir yer edinmelerini güvenceye almak değil ordunun ülkenin siyasi yaşamındaki rolünü tamamen marjinalize etmek olmuştur.

Ataerkillik katılığı nedeniyle değil kolay uyum sağlamasından dolayı ayakta kalmayı başarmıştır. Pek çok kadın üniformalarını giyer giymez, böylesine dolaysızca militarize edilmelerinden gerçek bir tatmin sağlamış olabilir: Ordu kadınlara "macera", seyahat, dostluk, fiziksel sağlık, eğitimle beceri edindirme, üniversite tahsili, liderlik fırsatı, eşit ücret, çocuklarına bakım ve devlet yardımları olanakları sunar. Bazı kadınlar orduda hizmet veren kadınların, askerler olarak daha eksik değil daha kusursuz biçimde militarize olmalarını sağlamak için azımsanmayacak bir siyasi enerji harcamaktadır. Militarizasyon bütünleşme anlamına gelmektedir. Eksik militarizasyon ise marjinalizasyon demektir. Erilleştirilmiş bir kuruma hizmet eden bir kadın büyük olasılıkla marjinalize olur. Böylece kurumun kıyısına itilmiş bir kadın olarak terfi ettirilmesi, ciddiye alınması ya da kendisine emekli aylığı bağlanması olasılığı da azdır; cinsel tacize uğrama olasılığı fazla, bu tacizi çe-

117 Jacklyn Cock, "Sıradan Militarizm" (Militarizm ve Kadın Araştırmalarının Enternasyonalleştirilmesi konulu konferansta sunulan metin, University of Wisconsin, Madison, 4 Ekim 1997); Irk ayrımcı rejim sonrası Güney Afrika ordusunun toplumsal cinsiyetlenmiş dönüşümü hakkında daha fazlası için bkz. Jacklyn Cock, "Eski Düşmanlardan Yeni Ordu Kurmak: Güney Afrika Ordusu'nda Kadınlar", "Kadın Barış Çalışmaları Üzerine Yeni Fikirler" konulu özel sayı, *Women's Studies Quarterly* 23, no. 3-4 8 (Güz/Kış 1995): 97-111.

kinmeden duyurma olasılığı daha azdır. Tam militarizasyon için mücadele etmiş kadınlar, devletlerinin ataerkil varsayımlarının doğasını sorgulamaları ve kadın düşmanı yergilere katlanmaları gerektiğinden, bir feminist uğraş içinde yer aldıklarını düşünmüşlerdir.

Oysa bu militarize etme mücadelesi genellikle savaş zamanının tecavüz kurbanları askerî fahişeler kadın sığınmacılar ve hatta yaşamını asker eşleri olarak sürdüren kadınlarla bile ittifak kurulmaksızın yürütülmüştür. 1990'ların hızla çoğalan askerî skandallarına tepki veren Amerikan feministlerin çoğu, gey ve lezbiyen eylemcileri doğal müttefikleri olarak gördüler. Bunlar hep birlikte ordunun erilleştirilmiş, heteroseksülleştirilmiş kurumsal kültürüne kafa tutan tüm kadınlara karşı kullanılan bir cinsiyetçilik tarzı olan devlet onaylı homofobiyi geriletmek için çalışıyorlardı. Böylelikle Savunma Bakanı yardımcısı Edwin Dorn, Ordu Mensupları Meşru Müdafaa Ağı tarafından mevcut politikanın homofobik suiistimalleri hakkında bilgilendirilmesi üzerine, 1997 Bahar'ındaki Pentagon toplantısından hemen önce aşağıdaki muhtırayı tebliğ etmeye karar verdiği zaman, kadınların muharebe görevleri alma hakkına odaklanan feministler "sorma, söyleme, peşine düşme" politikasını eleştiren gey ve lezbiyen eylemcilerle zafer duygusunu paylaşabilmişti:

> Bu talimat bazı ordu üyelerinin bir teklifi geri çevirmeleri veya kendilerinin cinsel taciz olaylarını beyan etmelerinden sonra, eşcinsel olduklarının ihbar edileceğiyle tehdit edildikleri yönünde aldığımızı bilgiler üzerine yazıldı...
>
> Bir ordu üyesinin, kendisinin eşcinsel olduğunun söylendiği ya da düşünüldüğü gerekçesiyle tehdit edildiğini bildirmesi, tek başına, tehdit edilen ordu üyesi hakkında bir sorgulama başlatılmasını meşru kılacak inandırıcı bir veri oluşturmaz. Böyle bir tehdidin bildirilmesi esas tehdidin kendisi hakkında, gecikmeden soruşturma açılmasını gerektirir.[118]

118 Edwin Dorn, Savunma Bakanı Yardımcısı, "Muhtıra: Eşcinsellik İddialarına Dayanan, Ordu Mensuplarına Yönelik Tehditlerin Soruşturulması Tüzüğü" (Savunma Bakanlığı, Washington D.C., 24 Mart 1997).

Bir başka deyişle lezbiyenleri rahatsız etmekten vazgeçin.

Bunun tersine 1990'ların sonuna gelindiğinde gitgide artan oranda erilleştirilmiş bir ordu "kültürü" olarak kuramlaştırılan şeyi sergilemek ve yıkmak uğraşı içindeki Amerikan feministleri, ordu erkeklerinin toplantılarında striptizciler olarak gösteri yapmaları için düzenli olarak kiralanan sivil kadınlar, Okinawa ve Kore'deki Amerikan üsleri civarında yaşayan sivil kızlar ve kadınlar ya da asker kocaları cinsel taciz suçlamalarına maruz kaldığında sadık sessizliklerini koruyan siyah ve beyaz asker eşi kadınlarla siyasi ittifaklar kurmadılar.

Bu boşlama hiç de şaşırtıcı değildir. Yalnızca ABD'de değil dünyanın her ülkesinde, kadın askerlerin savunucularının bu diğer militarize kadınlarla etkin siyasi ittifaklar oluşturmaları, *militarizme* dair bir kuram oluşturmayı ve buradan yola çıkarak, ona ilişkin fikirler üzerine bir strateji kurmayı gerektirir. Ancak militarizme açıkça karşı çıkmak generallerin, kabinedeki bakanların ve güçlü parlamenterlerin dikkatlerini asker kadınların kaygıları üzerine çekmekte başarılı bir strateji olmamaktadır. Öte yandan bazı derinlikli feministlerin militarizmin karakteri ve yarattığı sonuçlar konusunda sessiz kalmasını gerektiren bir strateji kullanılarak, asker olarak kadınların eksiksiz militarizasyonla orduya entegre edilmeleri başarıldığında, o zaman, entegrasyonun başarısıyla militarizmin köklerinin ulusun siyasi kültürünün daha da derinliklerine kök salması olasılığı yok mudur?

Diğer yandan (feministler herhangi bir devletle anlamlı bir bağ kurduklarında, bunun daima bir diğer yanı vardır) feministlerin ya askerliğin alternatif herhangi bir toplumsal cinsiyetlendirmeyi olanaksız kılacak kadar "özünde" eril olduğunu savunan ya da şeylerin daha kapsamlı düzeni içinde bakıldığında, devletlerinin ordusunun stratejik kaynak aktarmaya değmeyecek kadar önemsiz olduğunu varsayan kuramlardan birini benimsemeleri mi gerekir? Bir olasılık daha var ki, o da ataerkil devlet elitlerinin artık denetleyemedikleri bir şeyi başlatmış bulunmaları. Bir başka deyişle ataerkil devlet yetkilileri başlangıçta kadınları, kadroları dönüştürmek değil sırf onları

doldurmak için orduya almışken, bu elitler daha uzun vadede kendilerini aşırı bir güvenle harekete geçirdikleri toplumsal cinsiyetlenmiş siyasi süreçler üzerindeki sıkı denetimlerini sürdüremez halde bulabilirler. Her ne kadar kadınların asker olarak varlığı tek başına, devletin erilleştirilmesinde bir düşüşe dair güvenilir bir gösterge olmasa da belli koşullarda söz konusu kadınların o mevkilerde bulunmaları, feministlerin devlet korumasındaki erkek ayrıcalığının meşruluğuna dair yeni sorular ortaya atabildikleri bir platform sağlayabilir. Bir kadın askere bir erkek askerin tecavüzü ve ardından, tecavüzcünün komutanının olayı örtbas etmesi, ordunun bugüne dek ulusal gurur ve güvenliğin sembolü olagelmesini sağlayan meşrulaştırıcı kamuflaj örtüsünü yırtabilir. Tecavüze ve resmî örtbas etme girişimlerine dair haberler, o ordunun ilk defa pek çok yurttaşın gözünde bir erkekler kulübünden ibaret görünmesine yol açabilir. Böyle özel koşullar altında kendi militarize amaçları için ordu kademelerinde kadınlara ihtiyaçları olduğunu düşünen devlet yetkilileri şaşkınlığa düşebilir. Her ne kadar devletin şaşkınlığına tanık olmak, devletin dönüşümüne tanık olmak kadar güç verici olmasa da bazı gizli bilgilerin açığa çıkmasını sağlayabilir. Ve bilgilenme bilinci değiştirebilir.

Sonuç: Kararlar, Kararlar, Kararlar

Virginia Woolf'un klasikleşmiş savaş karşıtı denemesi *Three Guineas*'ı [*Üç Gine*], ilk defa seksenlerin başlarında aşağı yukarı, Yıldız Savaşları domates çorbası kutusunu sırt çantamda Büyük Britanya'dan eve taşıdığım dönemde okudum.[1] Woolf bu kitabı yazmayı ben doğduğum sene bitirmişti. Oysa benim onu okuyacak ve söylediği şeyleri kavrayacak noktaya gelmem yıllar almıştı. Başkalarının da benim kadar uzun süre beklemek zorunda kalmalarını istemediğimden, bu kitabı kadınlar ve militarizasyon konulu bir seminerin kapsamına alarak işe başladım. Farklı öğrenci gruplarıyla *Three Guineas*'ı şimdiye dek belki sekiz kez okudum. Eserin bendeki karton kapaklı orijinal ilk kopyası kullanılmaktan iyice yıprandı; ikinci kopya ise kenarlara yaptığım karalamalarla doldu. Woolf'un ilerledikçe açılıp zenginleşen paragrafları, her bir okuma ve –ABD, Nepal, Japonya, Mali Kore, Bulgaristan'dan– her bir yeni öğrenci grubuyla birlikte, üstü örtük biçimde toplumsal cinsiyetlenmiş militarizasyon süreçlerine yeni bir ışık tuttu.

Virginia Woolf Londra'nın meşhur Bloomsbury entelektüel çevresinden arkadaşlarının çoğunun, yazdığı denemeden hoş-

1 Virginia Woolf, *Three Guineas* (New York, Harcourt Brace, 1938).

lanmayacağını biliyordu. Tarihin 1938 olmasına, herkesin (Woolf'un sevdiği bir yeğenini kaybettiği) İspanyol İç Savaşı'nın dehşetinden konuşmasına ve korkuyla bir başka dünya savaşının patlak vermesi endişesinden söz etmesine rağmen, Woolf, teşhir etmeye kararlı olduğu şeyin, hiç de alkışla karşılanmayacağını önceden tahmin etmişti.[2] Zira, özenli bir araştırmadan sonra (aldığı notlar, en az denemenin kendisi kadar şaşırtıcı bir okuma sunuyor) Woolf, savaşın köklerinin, pek çok Britanyalının gururla, demokratik uygarlıklarının süsleri olarak gördükleri kurumların ve kültürel beğenilerin içinde olduğu sonucuna varmıştı: Kanunlar, üniversiteler, sivil kamu hizmetleri ve orta sınıf incelikleri. Ona göre, –militarizmin Kutsal Üçlemesi– hiyerarşi, rekabet ve eril ayrıcalığını besleyen türden varsayımlar ve ritüeller, birbirleriyle iç içe geçmişlerdi.

Three Guineas'ı okumak bana hâlâ huzursuz edici gelir. Woolf orada yalnızca, sözgelimi devletin sivil kamu hizmetlerinin hâlâ yaşayan erilleştirilmiş kültürüne işaret etmekle kalmaz, aynı zamanda kadın kolejlerini ya da hukuk ve tıp alanında kadınların teşvik edilmesi çabalarını desteklemenin bile, bu genç kadınların söz konusu mesleklerin erilleştirilmiş hiyerarşi ve rekabet normlarını sorgulamaksızın benimsemeleri durumunda, kadınları militarizmin işbirlikçi aktörleri haline getirmeye hizmet edebileceğine dair okurları uyarır.

Elinizde tuttuğunuz kitabı biçimlendirmiş olan araştırma, Woolf'un ikili mesajının altını çizmektedir: Militarizasyon sırf apaçık olduğu yerlerde gerçekleşmekle kalmayıp bombalardan ve kamuflaj giysilerinden uzaklarda konumlanmış insanların, şeylerin ve fikirlerin anlamları ve kullanımlarını da dönüştürebilir; militarizasyon erilliği ayrıcalıklı kılabilir, ancak bunu hem dişilliğin hem erilliğin anlamlarını manipüle ederek yapar. Burada toplanan bulgular ayrıca gösteriyor ki, militarizasyon öylece olup bitmez; kararları gerektirir: çok sayıda, hem sivil hem de üniformalı insan tarafından alınan kararları. Ve

2 Woolf'un *Three Guineas*'ın yazımı ve buna yönelik eleştirel tepkilerle ilgili düşünceleri için bkz. Anne Oliver Bell, der., *The Diary of Virginia Woolf: Volume 5, 1936-1941* (New York: Hartcourt Brace, 1984), 52-193.

her ne kadar kararları genellikle son derece bilinçli olsa da militarize edici kararları alanlar, yalnızca birer mantık ve çıkar makinesi değildirler. Bunlar kafa karışıklığı ve çelişkiler içinde olabilirler; çoğu zaman, başta niyet ettikleri sonuçları elde edemezler. Bu kitabın herhangi bir yerinde –belki bir şemsiye tartışması üzerine– kendilerini gülümserken, hatta gülerken bulan okurlar, bu tepkilerini militarizasyonun çelişkilerle yüklü bir süreç olduğunun işareti olarak görebilirler.

Woolf'un radikal çözümlemesi, onu radikal bir stratejiye götürdü: Kadınlar militarizasyonu besleyen tüm süreçlerden derin bir biçimde kopmaya doğru hareket etmelidirler. Öte yandan bu kitabın önceki bölümleri, feministler olarak devletin içindeki ve dışındaki militarize edicilerle anlamlı bir bağ kurmak için çeşitli stratejileri tercih ederek, bu ilişkinin kaçınılmaz olarak getirdiği karmaşık riskleri üstlenen kadınları gösteriyor.

Yakın geçmişte yıkıcı etkilerini göstermiş olan Birinci Dünya Savaşı ve meşum İspanyol İç Savaşı'nın keskin bilinci ve Kırım ve Boer savaşlarının zihinlerinde bıraktıkları izlerle, Woolf'un çağdaşları, bazı şeylerin rutin bir biçimde militarizasyona tâbi olduğunun son derece bilincindeydiler. Altmış yıl sonra Woolf'un torunları olan bizler, hâlâ şu şeylerin militarize hale gelmesinin tam olarak neden ve nasıl olduğunu ve ne gibi sonuçlar doğurduğunu anlamaya çalışıyoruz:

Milliyetçilik

Erillik

Irkçılık

Annelik

Kahramanlık

Kadınların oy hakkı hareketi

Fuhuş

Hükümet bütçeleri

Kadınların iyi endüstriyel iş arzuları

Gizlilik

Zührevi hastalık

Öte yandan, militarize edilebilen şeyler yelpazesinin tüm çeşitliliğiyle açığa çıkması yakın zamanda oldu ve bizler, bunların militarizasyonunu henüz kavrayabilir durumda değiliz:

Çamaşırhane

Şemsiyeler

Korseler

Eviçi şiddetten korunma

Kadın saygınlığı

Maskara

Demokrasi

Bilimsel araştırma

Evlilik

Moda

Güvenlik

Birinci sınıf yurttaşlık

Toplumun gururu

Homofobi

Anti-homofobi

Ve yeni bir yüzyıla girerken militarize edilebilir şeylerin listesi daha da genişliyor:

Yukarı doğru sosyal hareketlilik

Özgürleşme

Tecavüz

İnsani yardım

Barışın korunması

AIDS ve AIDS'ten korunma

Sivil hâkimler

Oyuncak imalatı

Senaryo yazarları

Seçim kampanyaları

Dişillik

Spor ayakkabılar

Militarizasyonda hiçbir kendiliğindenlik yoktur. Bu listelerde yer alan şeylerin hiçbiri kaçınılmaz olarak militarize olmazlar. Militarizasyon bir şeyin, bir kurum olarak ordu ya da militarist ölçütlerle *denetlenir*, *onlara bağımlı* ya da *onlarla değer kazanır* hale geldiği, adım adım ilerleyen bir süreçtir. Militarize bir şey militarizmden arındırılabilir [demilitarize edilebilir]. Militarizmden arındırılmış bir şey yeniden militarize edilebilir. Öyle ki bir çift spor ayakkabı, büyük marka şirketlerinin ve onlarla anlaşmalı fabrikaların, yönetici olarak eski ordu mensuplarını çalıştırmaları, bunların işçilerin örgütlenmelerini bastırması için yerel militarize güvenlik güçlerine başvurmaları ya da kadın işçilerin bağımsız örgütlenmelerinin olmayışını "ulusal güvenlik" için bir gereklilik olarak tanımlayan hükümetlerle bu şirketlerin ittifakı yüzünden (Çin, Endonezya ya da Vietnam'da) o ayakkabıları diken kadınların ücretlerinin düşük tutulması ölçüsünde militarize olmuştur. Bir spor ayakkabı şirketinin markasını taşıyan spor ayakkabılar, şirketin bu yönetim tekniklerinden herhangi birinden vazgeçmesi ölçüsünde kısmen demilitarize olabilir.

Birkaç örnek daha verelim. Bir evlilik, karı rolündeki kadının, kamu ya da eviçi ortamındaki güvenlik duygusunun yanı

sıra, barınma ve tıbbi bakım için de, kocası olarak kendini asker diye tanımlayan bir erkeğe bağımlı olması ölçüsünde militarize hale gelir. Bir asker koca (ya da emekli asker koca) ile evli herhangi bir kadın, kendisini, kendine ait hakları olan, ülkesinin siyasi işlerinde özerk bir kamusal aktör olan ve kocasının komutanının değerlerini gözetmeksizin bir kariyer yapabileceği kendine ait ücretli bir işi olan biri olarak görmeye başladığı ölçüde, evliliğini demilitarize eder. Ya da uluslararası insani yardımı ele alalım. Uluslararası Kızılhaç ve UNICEF gibi örgütlerin çalışanlarına bakılırsa, bugünün yardım çalışanları, yardım malzemelerinin savaş yüzünden yerlerinden edilmiş insanlara ulaşmasını garantilemek için, NATO askerî konvoylarından talepte bulunmak ve yerel komutanlarla giderek daha sıklıkla zorlu pazarlıklara girmek zorunda kalmaktadır. Bu görevliler, yardım operasyonlarının, hatta belki de kurumsal kültürlerinin militarize hale gelmesinden endişe duyuyorlar. Bunlar demilitarizasyonu, dolayısıyla uğraşlarının tutarlılığını ve böylelikle şiddet çatışmalarının kurbanı olan insanların güvenini bu uğurda gözden çıkardıklarını düşünüyorlar.[3]

Adım adım militarize etme süreci genellikle alınan kararlar, belli insanlar tarafından alınan kararlar sayesinde ilerler. Daha önce gördüğümüz gibi, bu karar odaklarının tümü general ya da amiral değildirler. Kimileri yerel askerî üs komutanlığı rolündeki albaylar; kimileri ise askerî papazlar, doktorlar, psikologlar ve istihdam subaylarıdır. Tercihlerinde, bir asker karısını, bir etek boyunu ya da bir yardım operasyonunun militarize edilip edilmeyeceğini belirleyecek karar odakları arasında, asla üniforma giymemiş ve hiç kimseye silah doğrultmamış insanlar da yer alır. Militarizasyonun geçmişteki ve şimdiki işleyişlerini ayrıntılarıyla incelendiğinde, askerî olmayan karar odakları arasında belediye başkanları, moda tasarımcıları, meclis

3 Çatışma Bölgelerindeki Kadınlar İletişim Ağı üyeleri ve UNICEF çalışanlarına, insani yardım operasyonlarındaki gidişatla ilgili gözlemlerini, konuşmalar sırasında benimle paylaştıkları için minnetarım. WICZNET'in koordinatörleri, her ikisi de Kanada, Ontario'daki York Üniversitesi'nden Wenona Giles ve Maja Korac.

üyeleri, sosyal bilimciler, sinemacılar, oyuncak imalatçıları, gazeteciler, BM yetkilileri, etnik cemaat liderleri ve reklamcıların yer aldığı görülür.

Militarist rejimlere karşı olan hareketlerin liderleri bile erilliği ayrıcalıklı kılan ve böylelikle bazı erkekleri ve kadınların çoğunu marjinalize eden yöntemlerle, hareketlerini militarize eden kararlar alarak militarize hale gelebilirler. Otoriter bir rejim, yayılmakta olan bir halk muhalefetine karşı koymak için militarize çevik kuvvet polisine başvurduğunda, o muhalif hareketin liderleri gözüpek, güçlü kuvvetli, erkekliğini kullanan bir ön cephe oluşturarak, kendi militarize tepkileriyle karşılık vermeyi mi seçerler? Öyle olduğunda kadınlar nerededir? Kadınlar genellikle geri plana, ön saflardaki erkeklerin destekçileri ve hayranları olarak dişilleştirilmiş rollerini üstlenmeye itilirler. Bir rejim çevik kuvvetlerini yardıma çağırdığında, demokrasi yanlısı kadınlar için, onca enerji harcadıkları hareketlerini militarize etmekte olan kararları ayırt etmek güç olabilir. Bu koşullar altındaki bazı kadınlar her şeye rağmen, militarize olmuş bir demokrasi yanlısı antimilitarizmin olası sonuçlarını tartmayı ve daha az militarize biçimleri, kadınların seslerini duyurmalarına olanak veren alanları koruyan yenilikçi biçimleri devreye sokmayı başarırlar. Bu tür bir muhalefet, Siyahlı Belgrad Kadınları'nın dağıttığı düdüklerin ve Okinawalı kadın eylemcilerin "uygun adım yürüme" yerine "yürüme" kararlarının belirleyici niteliklerinden biridir. Öte yandan demokrasi yanlısı protestolarda aktif yer alan çok sayıda kadın, ancak aylar hatta yıllar sonra, sonuç olarak ortaya çıkan reformların ya da yeni, erkek egemen partilerin nedenlerini anlamaya çalıştıkları zaman, protestoların ateşli ortamı içinde alınmış kararların uzun vadede erilleştirici anlamlar içerdiğinin farkına varırlar.[4]

---

4 Güney Koreli Insook Kwon ve Şilili Ximena Bunster'e, belirleyici anlarda böylesi militarize edici kararlara tanıklık etmiş demokrasi yanlısı hareketlere katılma deneyimlerini benimle paylaştıkları için teşekkür borçluyum. Ayrıca bkz. Seungsook Moon "Güney Kore'de Sivil Toplum, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hareketleri" (daktilo metni, Kadın Araştırmaları Programı, Vassar College, Po-

Militarizasyon yalın zahmetsiz bir süreç değildir. Militarizasyonun başlatılması ve sürdürülmesi bir yığın karar gerektirir. Kadınların militarize edilişinde vazgeçilmez olan kararların bazıları, boşlama kararlarıdır: Üst rütbeli subayların, bölüklerinin partilerinde striptizcileri başlıca eğlence haline getiren genç subayları dizginlememe kararı; üst rütbeli subayların erkek astlarının kadın meslektaşlarına cinsel tacizini görmezden gelme kararı; sivil politikacıların, kendi hükümetlerinin askerî fuhuş politikalarını açık bir tartışma konusu haline getirmeme kararı. Militarizasyonu denetlemenin çoğu zaman böylesine zor olmasının nedenlerinden biri, tatbik etme ve boşlama kararlarının bir bileşkesinden kaynaklanıyor olmasıdır.

Feminist düşünceye sahip ve feminist tavırlı kadınlar, herhangi bir militarizasyon sürecinin, kadınlığa ilişkin belli fikirlere ve kadınların emeği ve duygularına ne derece bağımlı olduğunu ortaya koyma sorumluluğu duymaktadırlar. Savaşın sebeplerini tartışan geleneksel yorumcuların çoğu, dişilliği ve kadınları ikincil temsiller olarak ele alırlar. Onlara göre asıl temsil erilliğin icrası ve elit erkekler tarafından yapılan kamusal tercihler olsa gerek. Bu gözlemciler analitik sahnenin sınırlarını daraltmakla, gerek hükümetlerin gerekse siyasi hareketlerin liderleri tarafından yapılan hesapların sayısını ve niteliğini gözden kaçırmış olurlar. Yani bu geleneksel (feminist olmayan) siyasi yorumcular, kadınları kurnazlıkla militarizasyon sürecini pürüzsüzleştirebilecekleri konumlara iten kararları büyük ölçüde göz ardı ederek, siyasi iktidarın işleyişini gereğince ciddiye almamış olurlar. Bunlar adeta Amerikalı, Rus ve Güney Koreli politikacılar askerî fuhuş konusunda asla politika belirlememiş gibi yazarlar. Ruanda soykırımını analiz ederken, o kadar erkeğin nasıl olup da kendi yurttaşları olan kadınlara tecavüz etmeye ikna edildiğini sormayı akıl etmezler. Sanki askerlerle evli tüm kadınlar "kendiliğinden" itaatkâr eş-

---

ughkeepsie, N.Y., 1998). Başkan Suharto liderliğindeki Endonezya militarize rejimine karşı bilinçli olarak erilleştirilmeyen protesto biçiminin bir tasviri için, bkz. Richard Lloyd Parry, "Çarpışmadan Sonra: Protestocu", *Granta*, no. 62 (Yaz 1998): 132-33.

lermişçesine, yorumlarını askerî ilişkiler üzerine inşa ederler. Sırp Miloseviç, annelik politikalarını göz önüne almaksızın Kosova eyaletinde bir askerî seferberlik başlatabilirmiş gibi konuşurlar.

Feministler siyasi gözlem sahnesini genişletmek için, kendi engin meraklarını devreye sokmuşlardır. Onlar "Kadınlar nerede?" sorusunu sormuş, bu temel soruya diğer üç soruyu eklemişlerdir: "Hangi kadınlar?" "O kadınlar oraya nasıl vardılar?" "O kadınların orada olmakla ilgili düşünceleri neler?" "Orası", çeşit çeşittir. Tel Aviv trafiğinde bir kavşak, bir askerî üssün çok yakınındaki bir disko ya da bir askerî hastanenin yatakhanesi olabilir. Yani feminist merakı devreye sokmak, bir analizciyi şu soruyu sormaya yöneltir: "Herhangi bir toplumda hükümet, kamusal öncelikleri, bir kurum olarak ordu ve bir kamu faaliyeti olarak askerliğe üstün bir değer bahşedecek biçimde sıraladığında, belli kadınları kendi hükümetlerini belli biçimlerde destekleyecekleri şekilde konumlandırmak için hangi manevraların yapılması gerekir?" Bu feminist analizcilerin ortaya koydukları olgulardan biri de, hükümetlerin ve siyasi liderlerin, sadık eş, yurtsever anne, modern kadın, profesyonel hemşire, sağlıklı fahişe, suçluluk duyan tecavüz kurbanı ve anlayışlı kız arkadaş olmanın anlamlarının şekillendirilmesine bolca zaman ve kaynak aktarmış olmalarıdır. Militarize edenler, askerlerin çoğunluğunu erkeklerin oluşturmasını isteyebilir, savaş doktrinlerinin bulunmasında yalnızca erkeklere güvenebilir, askerî harcamalara yasal desteği garantilemenin anahtarının erkek parti üyelerinde olduğunu düşünebilirler. Ancak ne olursa olsun, feministlerin bulgularına göre tüm bu etkenler bizleri, onların kadınları umursamadığı sonucuna götürmez. Kadınları son derece önemserler.

Militarize edenler ilke olarak, kadınlar etkin bir biçimde denetlenmediğinde erkeklerin militarize etme girişimine katılımının güvenceye alınamayacağına inanıyor görünmektedirler. Böylelikle kadınların ve kadın saygınlığı, kadınlık görevi, kadın cinselliği ve kadınsı becerilere ilişkin fikirlerin kendilerinin de politika ve ikna konuları olduğu sonucuna varırlar. Ka-

dınlara ilişkin kararların çatışmaların tam ortasında değil olması öngörülen herhangi bir savaştan önceki ve sonraki yıllarda alınması gerekir. Bunu keşfettikten sonra, militarizasyonun toplum üzerindeki erilleştirilmiş ayrıcalıklı kılma etkisinden endişe duyan feministler, kadınların ve kadınlığın militarizasyonunu gözlemlemenin ve ona tepki vermenin, yüzeyde barış dönemi veya "savaş sonrası dönem" gibi görünen dönemler boyunca bile, gerekli faaliyetler olduğuna ikna olmuşlardır.

Son yirmi yıldır pek çok toplumdaki feminist düşünürler ve eylemciler, kadınlar arasındaki farklılıklara her zamankinden daha belirgin bir dikkat göstermektedir. Hintli feministler zihinsel enerjilerini, Hintli Müslüman ve Hindu kadınların farklı değerlerini ve koşullarını kavramak için harcamaktadır. Meksikalı kentli orta sınıftan mestizo [Amerikan yerlisi ve İspanyol melezi – ç.n.] feministler, kırsal kesimdeki yerli kadınların ve kentli fabrika işçisi kadınların, kendilerinin tahayyül etmeleri güç olan, gündelik gereksinimlerle başa çıkma yollarını araştırmaktadır. Kuzey İrlandalı Katolik ve Protestan kadınlar, yeni bir sivil toplumun inşasına katkı sağlayacak, farklı cemaatleri içeren etkin gruplar yaratmak üzere, kendi ülkelerinin sorunlarına dair yepyeni çözümlemeler geliştirmişlerdir.[5] Her bir örnekte, feministleri motive eden şey, kadınların kendi içlerindeki farklılıkların korunmasının kadınların militarize edilmesine olanak tanıdığını ve böylelikle, militarize şiddetin en görünür failleri erkekler olmuş olsa da, bu şiddetin pekiştirilmesinde belirleyici bir etken olduğunu analitik açıdan kavramaları olmuştur.

Kadınların kendi aralarındaki farklılıklara dair bu feminist bilinç bütünüyle yeni bir şey değildir. 1880'lerin Britanya, Almanya veya ABD'sindeki kadın hakları savunucuları ya da onların 1920'lerin Vietnam, Hindistan, Mısır, Japonya veya Bre-

5 Kuzey İrlanda'da kadınların cemaatler arası örgütlenmeler oluşturma çabalarının sorgulamaları için bkz. Cynthia Cockburn, *The Space Between Us* (Londra: Zed Press, 1998) [*Mesafeyi Aşmak*, çev. Ebru Kılıç, İletişim Yay., 2004]. Ayrıca, Dublin, University College'dan Ailbhe Smith'e de, bu tür İrlandalı sınır-aşırı ve cemaat-aşırı kadın gruplarıyla yaptığı kendi çalışmalarından bilgileri benimle paylaştığı için minnettarım.

zilya'sındaki muadillerini, "kız kardeşliğin" kendiliğinden olduğunu düşünen, kadınları homojen bir grup olarak gören safdiller olarak çizmek hata olur. Bu ilk eylemciler farklı etnik kökenlerden ve ırklardan, eşitsiz toplumsal sınıflardan, farklı ve genelde birbirine düşman dinsel geleneklerden kadınlar, rakip siyasi ideolojilere bağlı kadınlar ve şehirlerde yaşayan kadınlarla kırsal yerleşimlerde yaşayan kadınlar arasındaki ayrımlara ilişkin yazılar yazarak tartışmalara girmişlerdi. Ancak bu tür farkların bilincinde olmak, bu ilk kadın hakları savunucularının, daima bu farklılıkların ve (çoğunlukla erkek devlet adamları ve parti liderlerinin de desteğiyle) bu farklılıkların yarattığı güvensizliğin üstesinden gelen kuramsal ve stratejik tercihlerde bulunmaları demek değildi. Kadın eylemciler çoğu zaman yeterince derin sorgulamalara girmediler. Farkındalıklarının işaret ettiği kişisel ve stratejik imalara genellikle ürkek yaklaştılar. Ve militarizasyon süreçleri sık sık kadın eylemcilerin, farklı kesimler arası ittifaklar oluşturmadaki; kadınları birbirinden ayıran engelleri alçaltmadaki başarısızlıklarından güç aldı. Yeni bir yüzyılın eşiğinde militarizasyon birbirinden habersiz, birbiriyle ilişkisiz hatta birbirine düşman, farklı sosyal, ideolojik ve kültürel konumlardaki kadınlara sırtını dayamayı sürdürüyor. Parçalanmanın yaşattığı deneyimler şimdiki feministlerden bazılarını, söz konusu farklılıkları kavramak ve bunların kışkırtabileceği düşmanlıkları dindirmek için, zihinsel düzlemde ve örgütlenmede daha fazla enerji harcamaya sevk etmektedir.

Kadınlar birbirlerinden farklı biçimlerde ve farklı militarizasyon işlevlerini yerine getirmek üzere militarize edilmektedirler. Örneğin hemşireler olarak militarize edilen kadınlar, fahişeler olarak militarize edilenlerden genelde son derece farklı ekonomik, kültürel ve hatta ulusal bir çevreden gelir ve herkesçe daha az saygıdeğer kabul edilen militarize kadınlardan açık bir biçimde ayrı tutulmaları, onlara bir ayrıcalık sağlar. Rütbesiz askerlerin eşleri olarak militarize edilen kadınlar, genellikle üst rütbeli askerlerin eşleri olarak militarize edilen kadınlardan hem etnik hem de ekonomik bakımdan farklı çevre-

lerden gelirler. Sığınmacılar olarak militarize edilen kadınlar kendilerini, insani yardım kuruluşları için çalışan, daha örtük biçimde militarize edilmiş kadınlarınkinden tamamen farklı bir yaşam sürüyor gibi görebilirler. Üstelik birbirinden bu derece farklı biçimde militarize edilme deneyiminin kendisi, ideoloji, sınıf ve etnik köken ile zaten bölünmüş olan kadınlar arasındaki engelleri daha da yükseltmeye yarayabilir.

Ancak bu kıyaslanmaz farklılıklara işaret etmek, "kadın" diye bir şey olmadığını, kadınların olsa olsa pamuk helva katılığında bir analitik kategori oluşturabileceklerini savunmak demek değildir. Gerçekte "kadın" diye, tektip mitsel bir yaratığın var olmadığı doğrudur elbette. Ancak bu sav tamamen ayrı bir tartışmanın konusudur.[6] Kadınları kendilerine bakışları ve emekleriyle militarizasyona hizmet ettikleri konumlara itmeye çabalamış olan karar odaklarının çoğu, aynı anda benimsedikleri iki varsayıma göre hareket etmişlerdir: Bu karar odakları ilk varsayımla, böyle "kadın" denen insanların olduğuna ve birbirlerinden ne denli farklılık gösterseler de, ortak bir "kadınlık durumunu" paylaştıklarına inanmışlardır; ikincisi, bunlar kadınların çeşit çeşit olduklarını ve dolayısıyla politikalar belirlenirken, bunlara özgün sosyoekonomik yerlerine göre davranılması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bunun sonucu olarak, hemen hemen her toplumda kadınların militarizasyon deneyimi, etnik ve dinsel kimliği, coğrafi konumu, tarihte ait olduğu kuşak ve ekonomik sınıfsal konumu kendileriyle bir olan erkeklerin deneyimlerinden bile son derece farklı olmuştur. 1990'larda La Paz'da kentin yoksul bir mahallesinde yaşayan yerli kökenli Bolivyalı bir kadının, kocasıyla olan ortak yönü çok fazla, üniversiteye gitme ve profesyonel bir kariyer yapma olanakları olan Bolivyalı bir kadınla olan ortak yönü ise çok azdır. Buna rağmen, ülkelerinin –ve rejimlerinin– güvenliğinin genç erkeklerin, özellikle de yoksul mahallelerden genç erkeklerin devletin ordusuna zorunlu asker olarak alınmalarına bağlı

6 Bu feminist tartışmanın kuramsal göndermeleri hakkına daha uyanık olmamı sağladıkları için, Aberswyth, University of Wales'den Marysia Zalewski ve Australian National University'den Christine Sylvester'e teşekkür borçluyum.

olduğuna inanan Bolivyalı devlet yetkilileri, o yerli kadın ve kocasına tıpatıp aynı şekilde yaklaşmayacaktır. Devrim onların her birinden farklı şeyler bekler. Kadın bir kadın olduğu ve bu yüzden, annelik rolüne öncelik vereceği varsayıldığından, onun, askerlik hizmetini yapmış olan genç erkekleri, erkeksi, olgun ve evlenmeye uygun olarak görmeye devam etmesi teşvik edilecektir. Benzer biçimde, militarize silahlı kuvvetler tarafından mülteci konumuna düşürülen kadınlar ve biraz da silahlı kuvvetlerde askerlik yapan erkeklerle evli oldukları için, başını sokacak güvenli bir çatısı olan kadınlar, pek bir ortak yönleri yokmuş gibi görünür. Oysa militarize edenler, bu her iki grubun da ister mülteci kampının erkek gardiyanları ister izninde eve dönen erkek askerler için olsun, kadınlar olarak cinsel bakımdan erişilebilir olmalarına ihtiyaç duyarlar. Bu iki grup kadının oturup birbirlerine izlenimlerini aktarma fırsatı olmayabilir; hatta aynı odanın içinde olsalar bile, birbirleriyle konuşmaktan kaçınabilirler. Ancak böyle bir görüş alışverişine girmenin bir yolunu bulsalardı, bir araya geldiklerinde, kadınların militarize cinselliğine dair incelikli bir kuram inşa etmelerinin olanaklı olduğunu keşfedebilirlerdi.

O halde sırf kadın oldukları için tüm kadınları kendiliğinden müttefikler olarak görmekten kaçınmak, güvenilir günlük analizler yapabilmek ve etkin stratejiler kurabilmek için can alıcı önemdedir. Ancak bu çıkarıma varmak kişinin "kadının" militarizasyonun sebep ve sonuçlarının kavranmasında yararlı olacak özgün bir siyasi kategori olduğu fikrine güvenini tamamen kaybetmesini gerektirmez.

Hiçbir zaman basit olmasa da militarizasyon deneyimini yaşamış kadınlar arasında farklı kesimleri kapsayan ittifaklar oluşturma yönündeki en başarılı girişimler, bu deneyimin kurbanı olduklarına inanan kadınlar arasındaki ittifaklar ile siyasi faaliyetlerini militarizasyonun kurbanı olan kadınlara destek olmaya adayan kadınlar arasındaki ittifaklar olmuştur. Böylelikle savaş dönemindeki sistematik tecavüzü, uluslararası düzlemde, Lahey ve Arusha BM mahkemelerinde "insanlığa karşı suç" olarak tanınan ve yargılanan bir suç haline getirmek üze-

re, farklı uluslar, sınıflar ve etnik kökenleri kapsayan kampanyalar ortaya çıkmıştır. Yine bu sayede Japon, Koreli, Tayvanlı ve Filipinli feministler, günümüz küresel ekonomisindeki farklı konumlarına rağmen, eski Japon rejiminin "teselli kadınları" fuhuş sisteminden sağ kalan yaşlı kadınlara tazminat ödenmesi sorumluluğunu resmen üstlenmesi için, Japon hükümetine baskı yapmak üzere, narin ama işlerliği olan bir siyasi ittifak yaratmışlardır.

Yine de militarizasyon deneyimini yaşayan pek çok kadın, kendilerini bu sürecin kurbanları olarak görmezler. Hâlâ kadın olarak siyasi bakımdan marjinalize edilmiş olmakla birlikte –ve belki de, kadın olarak siyasi bakımdan marjinalize edilmeleri *yüzünden*– bu kadınlar militarizasyonu, kendilerine başka türlü sahip olamayacakları fırsatlar sunan bir süreç olarak algılarlar: Asker kocalarının terfisi aracılığıyla yükselme fırsatı; orduya yazılarak evliliği erteleme ve üstelik "geleneksel olmayan" alanlarda eğitim alma fırsatı; savaş döneminde sıradan ev işlerini verimli bir biçimde yaparak yurtseverlik övgüsü elde etme fırsatı; militarize edici milliyetçi bir hareket içinde, "ulusun annelerinin" bir temsilcisi konumunda halka fikir beyan ederek siyasi bir rol üstlenme fırsatı.

Militarizasyon tüm koşullarda tüm kadınlar için bunaltıcı olsaydı, böylesine baskın bir siyasi süreç olmazdı. Tam da militarizasyonun kimi zaman bazı kadınlara böyle avantajlar sağlamasından dolayı, karar odaklarının manevralarını görmek ve militarizasyonun özünde ataerkil sonuçlarını tespit etmek güç olmuştur. Dahası her toplumda bazı kadınların kadınlığın militarizasyonundan sağladıkları avantajlar, militarizasyon sürecini yavaşlatma ya da geriletme amaçlı geniş tabanlı feminist ittifaklar oluşturmayı güç kılmaktadır. Söz konusu kadınlar –silah fabrikası işçileri, askerî hemşireler, askerî okulların kız öğrenci birlikleri, o kızlarla gurur duyan anneler, ordulardaki cinsel tacizleri ciddiyetle ele almaları için ordulara baskı yapan siyasi lobiciler, askerî rütbeleri artırılan erkeklerle evli kadınlar, yeni devlet ordusunda kendi paylarını almak isteyen eski isyancı gerillalar olarak– daha *az* değil tersine daha çok militarizasyonu

kendi sorunlarının çözümü olarak görebilirler. Bu kadınlar toplumsal cinsiyetlenmiş militarizasyon politikalarına baktıklarında, kadınları militarize rollere tam olarak entegre etmeye isteksiz erkek karar odaklarını görürler. Onların çözümlemesine göre, ataerkillik militarizasyonun can yoldaşı değil kadınların ve kızların eksiksiz militarizasyonu önündeki bir engeldir.

O halde ABD'li denizcilerin 1995'te bir kız öğrenciye tecavüzünden sonra yerli halkın öfkesini seferber edem Okinawa feministleri ve cinsiyetçi görüşlere sahip bir amiralli suçladıklarında medyanın büyük bölümünün dikkatlerini üzerine toplayan Washington'daki Amerikalı feministlerin, paralel bir siyasi rota izler gibi görünmeleri şaşırtıcı değildir. Bumlar sonuçta hiçbir siyasi ittifak oluşturmuyordu. Bu iki kadın grubunun ikisi de erilleştirilmiş davranışı eleştirmekte böylesine dobra davranmakla siyasi risklere girmiş oluyorlardı. Her iki gruptaki kadınlar da kendilerini feminist olarak tanımlıyorlardı. İkisi de devlete yükleniyorlardı. Ancak ataerkilliğin militarizasyonla ilişkisine olan yaklaşımları –tamamen birbirine aykırı değilse bile– birbirinden son derece farklıydı. Okinawalı feministler hem Japon hem de Amerikan militarizminin ortadan kalkmasının, kadınların fiziksel güvenliğini ve siyasi etkilerini güvenceye almanın tek yolu olduğu tezine göre hareket ediyorlardı. Bunun tersine, Kongre'de mücadele veren ve Savunma Bakanlığı'nda kulis yapan Amerikalı feministler, askerî üsleri Okinawa'dan çekmenin feminist bir öncelik olduğu kanısında değildi. Onların hedefi bir amiralin fuhuşu teşvikimi ortaya çıkararak Amerikan ordusu içindeki cinsiyetçiliğe kafa tutmaktı; böylelikle Amerikan askerî personeli olarak kariiyer yapmak isteyen kadınlar, kadın düşmanlığından arınmış bir ortamda hareket edebileceklerdi.

Militarizasyonun baskısı altındaki kadınlar tarafında mücadele eden kadınlarla, militarizasyon yoluyla daha büyük fırsatlar elde etmenin arayışındaki kadınlar adına mücadele edenler için, birbirleriyle hiçbir ortak yönleri olmadığı, hatta daha da kötüsü birbirlerinin siyasi rakipleri oldukları düşüncesine kapılmak kolay olabilir. Ancak bu inanç, toplumsal cinsiyetlen-

miş militarizasyonun tüm çeşitliliğiyle sorgulanmasını engeller. Militarizasyon süreci, kadınlara erkeklerden farklı muamele eder; süreç, bazı kadınlar buna dahil olmakla gerçekten yeni fırsatlara erişseler bile, hemen her zaman erilliği ayrıcalıklı kılar. Militarizasyon aynı zamanda farklı koşullardaki kadınların bu temel dinamiği göremeyişlerine bel bağlayan bir süreçtir. Analiz etmek başka şeydir, kişinin o analizi nasıl kullanacağı başka. Sırf bu şekilde militarize kadınların bazıları, militarize diğer kadınların bazılarıyla siyasi ittifaklar kurmaktan sakınıyorlar diye, militarize edici karar odaklarının toplumsal cinsiyetlenmiş manevralar silsilesini eksiksizce kavramaktan vazgeçmek, entelektüel bir kayba dönüşebilir.

Feministler olarak militarizasyonla mücadele etmiş olan kadınlar, bu çabanın riskler taşıdığını görmüşlerdir: Yalnızca alaylara maruz kalma ve tutuklanma riski değil, ataerkilliği yeniden canlandırabilecek sonuçlara yol açma riski de. İşte size bu araştırma sırasında beliren açmazlardan beş tanesi:

Bir: Militarize kurumlar (silahlı kuvvetler, savunma imalathaneleri, ulusal güvenlik kurumları, dışişleri yasama komiteleri, BM barış gücü kuvvetleri) içindeki cinsiyetçi uygulamalara karşı lobi faaliyeti yürüten feministler

söz konusu kurumlara siyasi kültür içinde üstün bir değer atfetmeksizin hedeflerine nasıl ulaşırlar?

İki: Kadınları (genellikle toplumsal meselelerde kendi fikirlerini seslendirecek bir yerleri olmadığını hisseden kadınları) siyasi olarak harekete geçirmek için annelik bilincine seslenen feministler

kadınları annelere indirgemeden ve *anneliği kadının siyasi olarak harekete geçebileceği biricik meşru alan haline getirmeden*

bunu nasıl yapabilirler?

Üç: Feministlerin savaş sırasında tecavüzün kullanımını ortaya koymaları ve askerler tarafından tecavüze uğrayan kadınlara yönelik desteği seferber etmeleri

tecavüze maruz kalmış kadınların "ulusal aşağılanmanın" sembollerine dönüştürülmelerine veya tecavüz haberlerinin erilleştirilmiş intikam duygusunu alevlendirmesine izin verilmeksizin

nasıl olabilir?

Dört: Feministler ordunun cinsiyetçilik ve homofobiye kültürel bağımlılığını göstermek için bir ordunun koruyucu yaldızlarını kazımayı

kadınların o orduya girişi ve orada terfi etmelerinin, tüm kadınların "birinci sınıf yurttaşlığa" doğru ilerleyişleri olarak yorumlanmasına izin vermeksizin

nasıl başarabilir?

Beş: Feministler feminist bilince sahip daha fazla sayıda kadının devlet içinde ve uluslararası kurumlarda siyasi görevlere atanmasını

toplumsal cinsiyet konusunda duyarlı eleştirel yaklaşımı, buralara kabul edilmenin bedeli haline gelen militarizasyona feda etmeksizin

nasıl sağlayabilir?

Bir kez daha belirtmek gerekir ki, feministlerin militarizasyonla olan ilişkilerini karmaşıklaştıran şey, militarizasyon süreçlerinin kapsamlılığı ve onların erkeklerin çoğunluğunun yanı sıra, çok sayıda kadına da sağladığı mükâfatlardır.

Günümüzde militarizasyon süreçlerinin enternasyonalleşmekte oluşu, bu karmaşıklığı daha da yoğunlaştırıyor. Uluslararası siyasi süreçler, kararlar ister yabancı ordu eğitmenlerinin kiralanması ister denizaşırı üslerin kurulması, NATO'nun genişletilmesi, şirketlerin sermayelerinin askerî rejimlerle yönetilen ülkelere yatırılması, ister geçmiş savaşlar için tazminat anlaşmalarına varılması, BM barışı koruma görevlerinin yerine getirilmesi, diasporanın iç savaşlara fon aktarması, küreselleşmiş medya aracılığıyla asker imgeleri yaratılması, isterse silah-

ların uluslararası piyasada pazarlanması, kalıcı bir savaş suçları mahkemesinin oluşturulması için diplomatik uzlaşmaya varılması biçiminde olsun, özel kararlarla yürümektedir. Bu uluslararası siyasi süreçlerin her birinde bu kararların kadınlar üzerindeki olası etkilerinin, erkeklerinkinden farklı olması bir yana; söz konusu kararlar, çeşitlilik gösterseler de, "kadınlığın" ne olduğuna dair belli kurgulara bağlı olarak biçimleneceklerdir. Bir kavram olarak kadınlık ve aktörler olarak kadınlar, sırf yararlı bir iç siyaset analizinin konuları olmakla kalmaz; bunlar, uluslararası siyasi süreçleri kavramaya çalışırken de, analitik merakımızın konusu olmak durumundadırlar. –Devletler arasında ve devletlerin kendi içlerinde– süregelen militarizasyonun yolunu tıkayan esaslı bir engelin, feminist merakın konusu olması olağandır.

Abrams, Lynn ve Elizabeth Harvey (ed.). *Gender Relations in German History*. Durham, NC: Duke University Press, 1997.

Adams, Abigail. "The 'Military Academy': Metaphors of Family Life for Pedagogy and Public Life." In *Wives and Warriors: Women and the Military in the United States and Canada*, ed. Laurie Weinstein ve Christie C. White, 63-77. Westport, CT: Bergin ve Garvey, 1996.

Aguilar Delia. "Toward a Reinscription of National Feminism." *Reviewo f Woman's Studies* 4, no. 2 (1994-95): 1-14.

Alcott, Louisa May. *Hospital Sketches*. New York: Sagamore Press, 1957.

Alexander M. Jaqui ve Chandra Mohanty (ed.). *Feminist Geneaologies, Colonial Legacies, Democratic Futures*. New York: Routledge, 1997.

Alexander, Ziggie ve Audrey Dewjee (ed.). *The Wonderful Adventures of Mary Seacole*. Bristol, UK: Falling Wall Press. 1984.

Allen, Beverly. *Rape Warfare: The Hidden Genocide in Bosnia Herzegovina and Croatia*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.

Alvarez Sonia E. "The (Trans) formation of Feminism(s) and Gender Politics in Democratizing Brazil." In *The Women's Movement in Latin America*, 2. baskı, ed. Jane Jaquette, 13-64. Boulder, CO: Westview Press, 1994.

Amnesty International. *Human Rights are Women's Rights*. Londra: Amnesty International.

Amnesty International. *Rape and Sexual Abuse: Torture and IllTreatment of Women in Detention*. New York: Amnesty International, January 1992.

AMPO-Japan Asia Quarterly Review. *Voices from the Japanese Women's Movement*. Armonk, NY: M.E. Sharpe, 1996.

Anderson, Karen. *Wartime Women: Sex Roles, Family Relations, and the Status of Women during World WarII*. Westport, CT: Greenwood Press, 1981.

Apple Betsy. *School for Rape: The Burmese Military and Sexual Violence.* Bangkok: Earthrights International, P.O. Box 12, Lard Phrao Junction, Lard Phrao, Bangkok 10901, Thailand, 1998.

Arditti, Rita. *Searching for Life: The Grandmothers of the Plaza de Mayo and the Disappeared Children of Argentina.* Berkeley: University of California Press, 1999.

Aretxaga, Begona. *Shattering Silence: Women, Nationalism and Subjectivity in Northern Ireland.* Princeton: Princeton University Press, 1997.

Ashworth, Georgina. *Changing the Discourse: A Guide to Women and Human Rights.* Londra: Change-International Reports: Womend and Society, 1990.

Asia Rights Watch. *Rape for Profit: Trafficking of Nepali Women to India's Brothels.* New York: Human Rights Watch, 1995.

Austen, Jane. *Persuasion.* New York: Bantam Books, 1984.

Austen, Jane. *Pride and Prejudice.* New York: Penguin Books, 1985.

Bacchi, Carol. "Women and Peace Trough the Polls." Working Paper No. 8, Peace Research Centre, Australian National University, Canberra, 1986.

Badran, Margot. *Feminists, Islam and Nation.* Princeton: Princeton University Press, 1995.

Bailey, Beth ve David Farber. *The First Strange Place: The Alchemy of Race and Sex in World WarII Hawaii.* New York: Free Press, 1992.

Barker, Pat. *Regeneration.* New York: Penguin, 1991.

Barnes, Susan. "WANDAS Forum: Sibling Rivalry in the Navy-Tom Cruise Meets His Little Sister." *Minerva's Bulletin Board* (Kış 1995): 10-12.

Barrey, Kathleen (ed.). *Vietnam's Women in Transition.* New York: St. Martin's Press, 1996.

Benn, Melissa. *Madonna and Child: Towards a New Politic of Motherhood.* Londra: Jonathan Cape, 1998.

Berkovitch, Nitza. "Motherhood as a National Mission: The Construction of Womanhood in the Legal Discourse in Israel." In a special issue titled "Cultures of Womanhood in Israel." Women's Studies International Studies Forum, 20, nos. 5/6 (1997): 605-20.

Bernstein, Alison. *American Indians and World War II.* Norman: Oklahama University Press, 1991.

Bishop, Ryan ve Lillian Robinson. *Night Market: Sexual Cultures and the Thai Economic Miracle.* New York: Routledge, 1998.

Blackwood, Caroline. *On the Perimeter.* Londra: Penguin, 1985.

Boonchalaski, Wathinee ve Philip Guest. *Prostitution in Thailand.* Nakhonpathom, Thailand: Institute for Population and Social Research, Mahidol University, 1994.

Bousquet, Ben ve Colin Douglas. *West Indian Women at War: British Racism in World War II.* Londra: Lawrence and Wishart, 1991.

Bouvard, Marguerite Guzman. *Revolutionizing Motherhood: The Mothers of the Plaza de Mayo.* Wilmington, DE: Scholarly Resources Books, 1994.

Bristow, Nancy K. *Making Men Moral: Social Engineering During the Great War.* New York: New York University Press, 1996.

Brittain, Vera. *Testament of Youth*. Londra: Virago, 1978.

Brownmiller, Susan. *Against Our Will*. New York: Bantam, 1976.

Buckley, Susan. Ed. *Broken Silence: Voices of Japanese Feminism*. Berkeley: University of California Press, 1997.

Bull, Chris. "And the Band Played On." *The Advocate*, 9 March 1993, 36-43.

Bunster, Ximena. "'Watch for the Little Nazi Man That All of Us Have Inside': The Mobilization and Demobilization of Women in Militarized Chile." *Women's Studies International Forum II*, no. 5(1988): 228-35

Bunster, Ximena. "Non-Violent Alternatives in Chile's Quest for Democracy." Report for the Program on Non-Violent Sanctions in Conflict and Defense, Center for International Affairs, Harvard University, Cambridge, MA, 1989. Unpublished typscript.

Bunster-Burotto, Ximena. "Surviving without Fear: Women and Torture in Latin America." In *Women and Change in Latin America*, ed. June Nash and Helen Safa, 297-326. South Hadley, MA: Bergin and Garvey Publishers, 1986.

Burke, Carol. "Pernicious Cohesion." In *It's Our Military Too!* ed. Judith Hicks Stiehm, 205-19. Philadelphia: Temple University Press, 1996.

Cammermeyer, Margarethe. *Serving in Silence*. New York: Penguin, 1994.

Carver Terrell ve Veronique Mottier (ed.). *Politics of Sexuality*. Londra: Routledge, 1999.

Center for Reproductive Law and Policy. "Rape and Forced Pregnancy in War and Conflict Situation." *Reproductive Freedom and Human Rights*, 30 April 1996, 1-11.

Chapkis, Wendy (ed.). *Loaded Questions: Women in the Military*. Amsterdam: Transnational Institute, 1981.

Choi, Chungmoo (ed.). "The Comfort Women: Colonialism, War, and Sex." In a special issue of *Positions: East Asia Cultures Critique 5*, no 1. (Bahar 1997)

Choi, Soung-ai. "Whose Honor, Whose Humiliation: Women, Men, and the Economic Crisis." *Asian Women Workers Newsletter* (Hong Kong) 17, no. 2 (Nisan 1998): 15-16.

Chuchryk, Patricia M. "From Dictatorship to Democracy: The Women's Movement in Chile." *The Women's Movement in Latin America* içinde, 2. baskı, ed. Jane Jaquette, 65-108. Boulder, CO: Westview Press, 1994.

Clark, Darlene, Wilma King ve Linda Reed (ed.). *"We Specialize in the Wholly Impossible": A Reader in Black Women's History*. Brooklyn, NY: Carlosn Publishers, 1995.

Clinton, Catherine ve Nina Silber (ed.). *Divided Houses: Gender and the Civil War*. New York: Oxford University Press, 1992.

Cock, Jacklyn. "Forging a New Army Out of Old Enemies: Women in the South African Military." "Rethinking Women's Peace Studies." *Women's Studies Quarterly* 23, özel sayı no. 3-4 (Güz/Kış 1995): 97-111.

Cock, Jacklyn.' "A Sociological Account of Light Weapons Proliferation in Southern Africa." In *Light Weapons in International Security*, ed. J. Singh, 34-51. Washington, DC: British American Security Council, 1995.

Cock, Jacklyn. *Women and War in South Africa*. Cleveland, OH: Pilgrim Press, 1993.

Cockburn, Cynthia. *The Space between Us*. New York: St. Martin's Press, 1998.

Cohn, Carol. "Gays in the Military: Texts and Subtexts." In *The "Man Question" in International Relations*, ed. Marysia Zalewski ve Jane Parpart, 129,-49. Boulder, CO: Westview Press, 1998.

Cook, Alice ve Gwyn Kirk. *Greenham Women Everywhere*. Boston: South End Press, 1983.

Cook, Rebecca (ed.). *Human Rights of Women*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1994.

Cooke, Miriam. *Women and the War Story*. Berkeley: University of California Press, 1996.

Cooke, Miriam ve Roshini Rustomji-Kerns (ed.). *Blood into Ink: South Asian and Middle Eastern Women Write War*. Boulder, CO: Westview Press, 1994.

Cooke, Miriam ve Angela Woollacott (ed.). *Gendering War Talk*. Princeton: Princeton University Press, 1993.

Copelon, Rhonda. "Surfacing Gender: Reconceptualizing Crimes against Women in Time of War." In *The Women and War Reader*, ed. Lois Ann Lorentzen ve Jennifer Turpin, 63-79. New York: New York University Press, 1998.

Coronel, Sheila ve Ninotchka Rosca. "For the Boys: Filipinas Expose Years of Sexual Slavery by the U.S. and Japan." *Ms. Magazine*, November/December 1993, 10-17.

Crawford, Neta C. "Out of the Closet and into a Straight Metal Jacket? Why I'm Unhappy about 'Gays in the Military.'" In *Frontline Feminism*, ed. Karen Kahn, 70-74. San Francisco: Aunt Lute Press, 1995.

Crossette, Barbara. "When Peacekeepers Turn into Troublemakers." *New York Times*, 7 January 1996.

D'Amico, Francine ve Laurie Weinstein (ed.). *Gender Camouflage: Women and the U.S. Military*. New York: New York University Press, 1999.

Damousi, Joy ve Marilyn Lake (ed.). *Gender and War: Australians in the Twentieth Century*. New York: Cambridge University Press, 1995.

Daniel, Ute. *The War from Within: German Working Class Women in the First World War*. New York: Berg, 1997.

De Alwis, Malathi. "Moral Mothers and Stalwart Sons." In *The Women and War Reader*, ed. Lois Ann Lorentzen ve Jennifer Turpin, 254-71. New York: New York University Press, 1998.

De Alwis, Malathi. "Motherhood as a Space of Protest: Women's Political Participation in Contemporary Sri Lanka." In *Appropriating Gender: Women's Activism and the Politicization of Religion in South Asia*, ed. Amrita Basu ve Patricia Jeffrey, 185-202. New York: Routledge, 1998.

Dean, Donna M. *Warriors without Weapons: The Victimization of Military Women*. Pasadena, MD: Minerva Center, 1997.

Defense Manpower Data Center. "U.S. Active Duty Servicewomen by Branch of Service, Status, Race, and Hispanic Origin as of April 30, 1997." Washington, DC: U.S. Department of Defense, 30 April 1997.

DeGrazia, Victoria. *How Fascism Ruled Women: Italy, 1922-1945*. Berkeley: University of California Press, 1992.

Des Forges, Alison. *"Leave None to Tell the Story": Genocide in Rwanda*. New York: Human Rights "Watch, 1999.

Dobrofsky, Lynne R. ve Constance T. Batterson. "The Military Wife and Feminism." *Signs* 2, no. 3 (Bahar 1977): 675-84.

Dombrowski, Nicole A. (ed.). *Woman and War in the Twentieth Century.* Levit-towri, NY: Garland Publishers, 1998.

Dorn, Edwin (ed.). *Who Defends America? Race, Sex and Class in the Armed Forces.* Washington, DC: Brassey, 1989.

Dorn, Edwin, Under Secretary of Defense. "Memorandum: Guidelines for Investigating Threats against Service Members Based on Alleged Homosexuality." Washington, DC: U.S. Department of Defense, 24 March 1997.

Drakulic, Slavenka. *The Balkan Express: Fragments from the Other Side of the War.* New'York: WW. Norton, 1993.

Dreisziger, N.F. (ed.). *Ethnic Armies: Poly'ethnic Armed Forces.* Waterloo, Ontario: Wilfred Laurier University Press, 1990.

Ehrenreich, Barbara. *Blood Rites: Origins and History of the Passions of War.* New York: Henry Holt and Co., 1997.

Einhorn, Barbara (ed.). "Gender, Ethnicity, and Nationalism." In a special issue of *Women's Studies International Forum* 19, nos. 1-2 (1996).

Eisenstein, Hester. *Inside Agitators: Australian Femocrats and the State.* Philadelphia: Temple University Press, 1996.

Elshtain, Jean Bethke ve Sheila Tobias (ed.). *Women, Militarism, and War.* Savage, MD: Rowman and Littlefield, 1990.

Enloe, Cynthia. "All the Men Are in the Militias, AH the Women Are Victims: The: Politics of Masculinity and Femininity in Nationalist Wars." In *The Women and War Reader,* ed. Lois Ann Lorentzen ve Jennifer Turpin, 50-62. New York: New York University Press, 1998.

Enloe, Cynthia. *Bananas, Beaches, and Bases: Making Feminist Sense of International Politics.* Berkeley: University of California Press, 1990.

Enloe, Cynthia. *Does Khaki Become You? The Militarization of Women's Lives.* Londra: Pandora Press/HarperCollins, 1988.

Enloe, Cynthia. *Ethnic Soldiers: State Security in Divided Societies.* Londra: Penguin Books, 1980.

Enloe, Cynthia. *The Morning After: Sexual Politics at the End of the Cold War.* Berkeley: University of California Press, 1993.

Enloe, Cynthia. "When Feminists Think about Rwanda." *Cultural Survival. Quarterly* 19, no. 1 (Bahar 1995): 25-29.

Ericksen, E. Gordon. *African Company Town: The Social History of a Wartime Planning Experiment.* Dubuque, IA: Wm. C. Brown, 1964.

Faquir, Fadia. *Nisanit.* New York: Penguin Books, 1987.

Faust, Drew Gilpin. *Mothers of Invention: Women of the Slaveholding South in the American Civil War.* Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1996.

Fehrenbach, Heide. "Mixed Blood: Discourses of Race, Sex, and German Democratization." Unpublished paper presented at the Berkshire Conference on Women's History, Chapel Hill, University of North Carolina, June 1996.

Feinman, Ilene.. "Citizenship Rites: Feminist Soldiers and Feminist Antimili-tarists." Unpublished book manuscript, Santa Cruz, CA, 1998.

Feldman, Lada Cale, Ines Prica ve Reana Senjkovic (ed.). *Fear, Death, and Resistance: An Ethnology of War – Croatia 1991-199Z.* Zagreb: Institute of Ethnology and Folklore Research, 1993.

Ferguson, Kathy E. ve Phyllis Turnbull. *Oh, Say, Can You See? The. Semiotics of the Military in Hawaii.* Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998.

Figes, Eva (ed.). *Women's Letters in Wartime, 1460-1945.* Londra: Pandora Press, 1995.

Fisher, Jo. *Out of the Shadows: Women, Resistance, and Politics in South America.* Londra: Latin America Bureau, 1993.

Flanders, Kaura. "Rwanda's Living Casualties." *Ms. Magazine,* March/April 1998, Z7-29.

Flinn, Kelly. *Proud To Be.* New York: Random House, 1997.

Forcey, Linda Rennie. *Mothers of Sons.* New York: Praeger, 1987.

Forcey, Linda Rennie (ed.). *Peace: Meanings, Politics, Strategies.* Westport, CT: Greenwood Press, 1989.

Foster, Catherine. *Women for All Seasons: The Story of the Women's International League for Peace and Freedom.* Athens: University of Georgia Press, 1989.

Frankson, Joan Ross. "Russian Mothers to the Rescue." *Ms. Magazine,* July/August 1998,12.

Franzway, Suzanne, Dianne Court ve R.W. Connell. *Staking a Claim: Feminism, Bureacuracy, and the State.* Sydney: Allen and Unwin, 1989.

Fredland, J. Eric, Curtis L. Gilroy, Roger D. Little ve W.S. Sellman (ed.). *Professionals on the Front Line: Two Decades of the All-Volunteer Force.* Washington, DC: Brassey's, 1996.

Fujimura-Fanselow, Kumiko ve Atsuko Kameda (ed.). *Japanese Women: New Feminist Perspectives on the Past, Present, and Future.* New York: The Feminist Press, 1995.

Gevisser, Mark ve Edwin Cameron (ed.). *Defiant Desire: Gay and Lesbian Lives in South Africa.* New York: Routledge, 1995.

Gill, Lesley. "Creating Citizens, Making Men: The Military and Masculinity in Bolivia." *Cultural Anthropology* 12, no. 4 (1997): 1 27.

Goldman, Nancy Loring. *Female Soldiers – Combatants or Noncombatants?* Westport, CT: Greenwood Press, 1981.

Goodwin-Gill, Guy ve Ilene Cohn. *Child Soldiers.* New York: Oxford University Press, 1996.

Gorham, Deborah. *Vera Brittain: A Feminist Life.* Cambridge, MA: Blackwell, 1996.

Gouliquer, Lynne. "The Needs and Issues of Military Wives: A Case Study of a

Grassroots Struggle and the State." Unpublished honors thesis, Department of Sociology, St. Thomas University, Fredericton, New Brunswick, 1995.

Graff, E. J. *What Is Marriage For?* Boston: Beacon Press, 1999.

Grayzel, Susan R. *Women's Identities at War.* Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1999.

Green, Linda. *'Fear As a Way of Life: Mayan Widows in Rurual Guatemala.* New York: Columbia University Press, 1999.

Grossman, Atina. "A Question of Silence: The Rape of German Women by Occupation Soldiers." *October Magazine*, no. 72 (Bahar 1995): 43-63.

Guenther, Irene V. "Nazi 'Chic': German Politics and Women's Fashion." *Fashion Theory* 1 (1997): 2.9-58.

Gusterson, Hugh. *Nuclear Rites: A Weapons Laboratory at the End of the Cold War.* Berkeley: University of California Press, 1996.

Gutmann, Stephanie. "The Great Umbrella Debate." *New York Times*, 9 October 1997.

Hacker, Burton. "Women and Military Institutions in Early Modern Europe: A Reconnaissance." *Signs* 6, no. 4 (Yaz 1981): 641-55.

Hagist, Don N, "The Women of the British Army during the American Revolution." *Minerva: Quarterly Report on Women and the Military* 13, no. 2 (Yaz 1995): 29-85.

Hall, Edmund. *We Can't Even March Straight: Homosexuality in the British Armed Forces.* Londra: Vintage, 1995.

Hall, Radclyffe. "Miss Ogilvy Finds Herself." In *The Other Persuasion*, ed. Seymour Kleinberg. New York: Vintage Books, 1977.

Han, Jungwoo ve Lily H. M. Ling. "Authoritarianism in the Hypermasculin-ized State: Hybridity, Patriarchy, and Capitalism in Korea." *International Studies Quarterly* 42 (1998): 53-78.

Harford, Barbara ve Sarah Hopkins (ed.). *Greenhorn Common: Women at the Wire.* Londra: Women's Press, 1984.

Harrell, Margaret G ve Laura Miller. *New Opportunities for Military Women.* Santa Monica, CA: Rand Corporation, 1997.

Harrison, Deborah ve Lucie Laliberte. No *Life Like It: Military Wives in Canada.* Toronto: James Lorimer and Co., 1994.

Haruhi, Tono."'Women Do Not Allow War!" *AMPO* 13, no. 4 (1981): 17-20. Hayakawa, Noriyo. "Feminism and Nationalism in Japan, 1868-1945." *Journal of Women's History* 7, no. 4 (1996): 108-19.

Herder, Steve ve Judy Ledgerwood (ed.). *Propaganda, Politics, and Violence in Cambodia.* Armonk, NY: M.E. Sharpe, 1996.

Herek, Gregory M., Jared B. Jobe ve Ralph M. Carney (ed.). *Out in Force: Sexual Orientation and the Military.* Chicago: University of Chicago Press, 1996.

Herman, Ellen. *The Romance of American Psychology: Political Culture in the Age of Experts.* Berkeley: University of of California Press, 1995.

Herzog, Hanna. "Enlisting Mom: Military-Family Relations as a Gendering Social Mechanism – The Case of Israel." Department of Sociology, Tel Aviv University, February 1997. Typescript.

Hickman, Mary ve Ailbhe Smyth (ed.). "The Irish Issue: The British Question." Special issue of *Feminist Review*, no. 50 (Yaz 1995).

Hicks, George] *The Comfort Women: Sex Slaves of the Japanese Imperial Forces.* New York: WW. Norton, 1995.

Hillman, Elizabeth Lutes. "Uniformed Identities: Women, Gender, and Images at the United States Service Academies." Unpublished master's thesis, Department of History, University of Pennsylvania, Philadelphia, 1994.

Hilsdon, Anne-Marie. *Madonnas and Martyrs: Militarism and Violence in the Philippines*. Sydney: Allen and Unwin, 1997.

Hine, Darlene Clark. *Hine Sight: Black Women and the Reconstruction of American History*. Bloomington: Indiana Press, 1994.

Hine, Darlene Clark, Elsa Barkley Brown ve Rosalyn Terborg-Penn (ed.). *Black Women in America: An Historical Encyclopedia*, I ve II. cilt, New York: Carlson Publishing, 1995.

Hoehn, Maria. "Amazons, Veronikas, and Negerliebchen." Unpublished paper presented at the Berkshire Conference on Women's History, Chapel Hill, University of North Carolina, June 1996.

Hoganson, Kristin L. *Fighting for American Manhood: How Gender Politics Provoked the Spanish-American and Philippine-American Wars*. New Haven, CT: Yale University Press, 1998.

Howard, Keith (ed.). *True Stories of the Korean Comfort Women*. New York: Cassell, 1997. Human Rights Watch. *The Scars of Death: Children Abducted by the Lord's Resistance Army in Uganda*. New York: Human Rights Watch, 1997.

Human Rights Watch. *Indonesia – The Damaging Debate on Rapes of Ethnic Chinese Women*. New York: Human Rights Watch, 1998.

Human Rights Watch/Asia and Women's Rights Watch. *A Modern Form of Slavery: Trafficking of Burmese Women and Girls into Brothels in Thailand*. New York: Human Rights Watch, 1993.

Humphrey, Mary Ann. *My Country, My Right to Serve: Experiences of Gay Men and Women in the Military, World War II to the Present*. New York: HarperCollins, 1990.

Hunter-Gault, Charlayne. *In My Place*. New York: Vintage Books, 1992.

Hymowitz, Carol ve Michaele Weisman. A *History of Women in America*. New York: Bantam, 1978.

Indra, Doreen (ed.). *Engendering Forced Migration*. New York: Berghahn Books, 1998.

International Institute of Strategic Studies. *The Military Balance*. Londra: Oxford University Press, 1998.

Isaksson, Eva (ed.). *Women and the Military System*. New York: St. Martin's Press, 1988.

Izraeli, Dafna. "Gendering Military Service in the Israeli Defense Forces." *Israeli Social Science Research* 12, no. 1 (1997): 13-27.

Jahnkow, Rick. "Countering Pentagon Propaganda: Activists Confront Recruiters, Promote Alternatives to Military for Youth." *Resist Newsletter*; July/August 1997,1-4.

Jaquette, Jane S. (ed.). *The Women's Movement in Latin America*, 2. baskı, Boulder, CO: Westview Press, 1994.

Jeansonne, Glen. *Women of the Far Right: The Mothers Movement and World War II*. Chicago: University of Chicago Press, 1997.

Johnson, Carol. "Negotiating the Politics of Inclusion: Women and the Australian Labor Governments 1983 to 1995." *Feminist Review*, no. 52 (1996): 102-17.

Johnson, Karen. "Autobiography: An Officer and a Feminist." In *Gender Camouflage: Women and the U.S. Military*, ed. Francine D'Amico and Laurie Weinstein, 123-41. New York: New York University Press, 1999.

Jok, Madut Jok. "Militarism, Gender, and Reproductive Risk: The Case of Abortion in Southern Sudan." Unpublished paper presented at the Conference on Militarism and Gender, Women's Studies Program, University of Wisconsin, Madison, 13 October 1997.

Jordan, Harold. "Making Student Soldiers: JRTOC Academies." *On Watch: Newsletter of the National Lawyers Guild Military Task Force* (San Diego, CA) 16, nos. 2-3 (November 1995): 5.

Joseph, Suad. "Gender and Citizenship in Middle East States." In a special issue titled "Gender and Citizenship in the Middle East." *Middle East Report*, no. 198 (January-March 1996): 4-11.

Junor, Beth. *Greenthorn Commons Women's Peace Camp: A History of Nonviolent Resistance, 1984-1995*. Londra: Working Press, 1995.

Kahn, Karen (ed.). *Frontline Feminism*. San Francisco: Aunt Lute Press, 1995.

Kakazu, Katsuko ve the Okinawa Women's History Group. "Map of Japanese Military Brothels in Okinawa." *Okinawa: Peace, Human Rights, Women, Environment*, no. 4 (February 1997): 4.

Kampwirth, Karen. "Legislating Personal Politics in Sandinista Nicaragua, 1979-1992." *Women's Studies International Forum* 21, no. 1 (1998): 53-64.

Kandiyoti, Deniz (ed.). *Women, Islam, and the State*. Philadelphia: Temple University Press, 1996.

Kane, Stephanie. "Prostitution and the Military in Belize: Planning AIDS Intervention in Belize." *Social Science and Medicine* 36, no. 7 (1993): 965-79.

Kaplan, Amy ve Donald Pease. *Cultures of United States Imperialism*. Durham, NC: Duke University Press, 1993.

Katzenstein, Mary Fainsod. *Faithful and Fearless: Moving Feminist Protest inside the Church and Military*. Princeton: Princeton University Press, 1998.

Katzenstein, Mary Fainsod ve Judith Reppy (ed.). *Beyond Zero Tolerance: Discrimination in Military Culture*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 1999.

Kent, Susan Kingsley. *Making Peace: The Reconstruction of Gender in Inter-war Britain*. Princet.

Kent, Susan Kingsley. *Sex and Suffrage in Britain, 1860-1914*. Princeton: Princeton University Press, 1990.

Kerber, Linda. *The Constitutional Right to Be Ladies*. New York: Farrar Strauss, 1998.

Kim, Elaine H. ve Chungmoo Choi (ed.). *Dangerous Women: Gender and Korean Nationalism*. New York: Routledge, 1997.

Kim, Seung-Kyung. *Class Struggle or Family Struggle? The Lives of Women Factory Workers in South Korea*, New York: Cambridge University Press, 1997.

Kirshenbaum, Gayle. "In UN Peacekeeping, Women Are an Untapped Resource." *Ms. Magazine*, January/February 1997, 20-21.

Kirshenbaum, Gayle ve Marina Gilbert. "Who's Watching the Peacekeepers?" *Ms. Magazine*, May/June 1994,10-15.

Klein, Naomi. "Is War Crimes Prosecution in the Right Hands?" *Ms. Magazine*, July/August 1996, 22-23.

Koonz, Claudia. *Mothers in the Fatherland: Women, the Family, and Nazi Politics*. New York: St. Martins Press, 1986.

Korac, Maja. "Understanding Ethnic-National Identity and Its Meaning: Questions from Women's Experience." *Women's Studies International Forum* 19, nos. 1/2 (1996): 133-43.

Korac, Maja. *Linking Arms: Women and War in Post-Yugoslavia States.* Uppsala, Sweden: Life and Peace Institute, 1998.

Korac, Maja. "The Power of Gender in the Transition from State Socialism to Ethnic Nationalism, Militarization, and War: The Case of Post-Yugoslav States." Unpublished Ph.D. dissertation, Graduate Programme in Sociology, York University, North York, Ontario, Canada, 1998.

Kristof, Nicholas D. "Fearing G.I. Occupiers, Japan Urged Women into Brothels." *New York Times,* 27 October 1995.

Kumar, Radha. *The History of Doing: An Illustrated Account of Movements for Women's Rights and Feminism in India, 1800-1990.* Londra: Verso, 1995.

Kwon, Insook. "'The New Women's Movement' in 1920s Korea: Rethinking the Relationship between Imperialism and Women." *Gender and History* 10, no. 3 (November 1998): 381-405.

Labon, Joanna (ed.). *Balkan Blues: Writing Out of Yugoslavia.* Evanston, IL: Northwestern University Press, 1994.

Lancaster, Roger. *Life Is Hard: Machismo, Danger, and the Intimacy of Power in Nicaragua.* Berkeley: University of California Press, 1992.

Lant, Antonia. *Blackout: Reinventing Women for Wartime British Cinema.* Princeton: Princeton University Press, 1991.

LaViolette, Nicole ve Sandra Whitworth. "No Safe Haven: Sexuality as a Universal Human Right and Gay and Lesbian Activism in International Politics." *Millennium: Journal of International Studies* 23, no. 3 (1994): 563-88.

Lehr, Doreen M. "Madwoman in the Military's Attic: Mental Health and Defense Department Policy in the Lives of U.S. Air Force Wives." Ph.D. dissertation, Union Institute, Cincinnati, OH, 1993.

Lehring, Gary. *Officially Gay: Politics, Policies, and the Public Construction of Sexual Difference.* Philadelphia: Temple University Press, 1999.

Leonard, Elizabeth D. *Yankee Women: Gender Battles in the Civil War.* New York: WW. Norton, 1994.

Leonard, Elizabeth D. *All the Daring of a Soldier: Women of the civil War Armies.* New York: W.W. Norton, 1999.

"Letters: An Open Letter to Yasushi Akashi." *Phnom Penh Post,* 4 October 1994.

Levine, Philippa. "'Walking the Streets in a Way No Decent Woman Should': Women Police in World War One." *Journal of Modern History,* no. 66 (1994): 34-78.

Levine, Philippa. "Battle Colors: Race, Sex, and Colonial Soldiery in World War II." *Journal of Women's History* 9, no. 4 (1998): 104-30.

Liddington, Jill. *The Long Road to Greenham: Feminism and Anti-Militarism in Britain since 1820.* Syracuse, NY: Syracuse University Press, 1991.

Lorentzen, Lois Ann ve Jennifer Turpin (ed.). *The Women and War Reader.* New York: New York University Press, 1998.

Lowry, Robert. *The Armed Forces of Indonesia.* Sydney: Allen and Unwin, 1996.

Lutz, Catherine ve Lesley Bartlett. *Making Soldiers in the Public Schools: An Analysis of the Army ROTC Curriculum*. Philadelphia: American Friends Service Committee, June 1995.

MacDonald, Sharon, Pat Holden ve Shirley Ardner (ed.). *Images of Women in Peace and War*. Madison: University of Wisconsin Press, 1987.

Mackie, Vera. *Creating Socialist Women in Japan: Gender, Labour, and Activism, 1900-1937*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Makiya, Kanan. *Cruelty and Silence: War, Tyranny, Uprising, and the Arab World*. Londra: Jonathan Cape, 1993.

Manning, Lory ve Jennifer E. Griffith. *Women in the Military: Where They Stand*. Washington, DC: Women's Research and Education Institute, 1998.

Marshall, Kathryn. *In the Combat Zone*. New York: Penguin Books, 1988.

Massey, Mary Elizabeth. *Women in the Civil War*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1995.

Maunaguru, Sitralega. "Gendering Tamil Nationalism." In *Unmaking the Nation: The Politics and History of Sri Lanka*, ed. Pradeep Jeganthan and Qadri Ismail, 158-69. Colombo: Sri Lanka Social Scientists' Association, 1995.

May, Elaine Tyler. *Homeward Bound: American Families in the Cold War*. New York: Basic Books, 1988.

Mayer, Tamar (ed.). *Women and the Israeli Occupation*. New York: Routledge, 1994.

Mazali, Rela. "Raising Boys to Maintain Armies." *British Medical Jounal* 311 (September 1995): 694. Mazali, Rela. "The Taboo of the Military." *Challenge*, no. 36 (March-April 1996): 18-19.

Mazurana, Dyan E. ve Susan R. McKay. *Women and Peacebuilding*. Montreal: International Centre for Human Rights and Democratic Development, 1999.

McCoy, Alfred. "'Same Banana': Hazing and Honor at the Philippine Military Academy." *Journal of Asian Studies* 54, no. 3 (August 1995): 689-726.

McDonnell, Etain ve Karuna Buakumsri. "Prostitutes in Japan: A Shriek of Silence." *Friends of Women Newsletter* (Bangkok) 4, no. 2 (December 1993): 13-17.

Meigs, Mary. "A Lesbian Wave." In *Beyond the Home Front: Women's Auto-biographical Writing of the Two World Wars*, ed. Yvonne M. Klein, 155-61. New York: New York University Press, 1996.

Melman, Billie (ed.). *Borderlines: Genders and Identities in War and Peace, 1870-1930*. New Yorks Routledge, 1998.

Merryman, Molly. *Clipped Wings: The Rise and Fall of the Women Airforce Service Pilots of World War II*. New York: New York University Press, 1997.

Mertus, Julie. *Kosovo: How Myths and Truths Started a War*. Berkeley: University of California Press, 1999.

Mertus, Julie, v.d. (ed.). *The Suitcase: Refugees' Voices from Bosnia and Croatia*. Berkeley: University of California Press, 1996.

Meyer, Leisa D. *Creating G.I. Jane: Sexuality and Power in the Women's Army Corps during World War II*. New York: Columbia University Press, 1996.

Meyer, Mary K. ve Elisabeth Prugl (ed.). *Gender Politics in Global Governance*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 1999.

Meyerowitz, Joanne (ed.). *Not June Cleaver: Women and Gender in Postwar America, 1945-1960*. Philadelphia: Temple University Press, 1994.

Milic, Andjelka. "Nationalism and Sexism: Eastern Europe in Transition." In *Europe's New Nationalism*, ed. R. Coplan ve J. Feffer, 169-83. Londra: Oxford University Press, 1996.

Military Family Resource Center. *Military Family Demographics: Profile of the Military Family*. Arlington, VA: Personnel Support, Families and Education Office of Family Policy, Military Family Resource Center, U.S. Department of Defense, December 1995.

Mladjenovic, Lepa ve Vera Litricin. "Belgrade Feminists 1994: Separation, Guilt, and Identity Crises." *Feminist Review*, no. 45 (Güz 1993): 113-19.

Moon, Katharine. *Sex among Allies: Military Prostitution in U.S.-Korea Relations*. New York: Columbia University Press, 1997.

Moon, Seungsook. "Gender, Militarization, and Universal Male Conscription in South Korea." In *The Women and War Reader*, ed. Lois Ann Lorentzen ve Jennifer Turpin, 90-100. New York: New York University Press, 1998.

Moore, Brenda L. "A Changing Military: Implications for the Role of Women." Unpublished paper presented at the Conference on Women in Uniform, sponsored by the Women's Research and Education Institute, Washington, DC, December 1996.

Moore, Brenda L. *To Serve My Country, To Serve My Race*. New York: New York University Press, 1995.

Moore, Tracy (ed.). *Lesbiot: Israeli Lesbians Talk about Sexuality, Feminism, Judaism, and their Lives*. New York: Cassell, 1995.

Morris, Madeline. "By Force of Arms: Rape, War, and Military Culture." *Duke Law Journal* 45, no. 4 (1996): 652-782.

Mydans, Seth. "In Jakarta, Reports of Numerous Rapes of Chinese in Riots." *New York Times*, 10 June 1998.

Narayan, Uma. "'Mail-Order' Brides: Immigrant Women, Domestic Violence, and Immigration Law." *Hypatia* 10, no. 1 (Kış 1995): 105-10.

The National Commission on the Role of Filipino Women. *Philippine Plan for Gender-Responsive Development, 1995-2025*. Manila: Government of the Philippines, 1995.

National Defense Research Institute. *Sexual Orientation and U.S. Military Personnel Policy: Options and Assessment*. Santa Monica, CA: Rand Corporation, 1993.

National Organization for Women. "Brief for Amicus Curiae, in the Case Before the Supreme Court on the United States, Bernard Roster, Director of Selective Service, v. Robert L. Goldberg v.d." Washington, DC: National Organization for Women, 1980.

Nordstrom, Carolyn (ed.). "Women and War." A special issue of *Cultural Survival Quarterly* 19, no. 1 (Bahar 1995).

North Atlantic Treaty Organization. *Women in NATO*. Brussels: International Military Staff, NATO Headquarters, 1994.

O'Hara, Jane. "Rape in the Military." *Maclean's*, 25 May 1998,15-21.

O'Hara, Jane. "Abuse of Power: Critics Say the Military Justice System has Failed." *Maclean's*, 13 July 1998,16-20.

O'Hara, Jane. "Of Rape and Justice: Has Anything Really Changed in the Canadian Military?" *Maclean's*, December 1998,16-21.

Office of the Inspector General. *The Tailhook Report*. New York: St. Martin's Press, 1993.

Olujic, Maria. "Sexual Coersion and Torture in the Former Yugoslavia." *Cultural Survival Quarterly* 19, no. 1 (Bahar 1995): 43-45.

Ong, Aihwa ve Michael G. Peletz (ed.). *Bewitching Women, Pious Men: Gender and Body Politics in Southeast Asia*. Berkeley: University of California Press, 1995.

Ouditt, Sharon; *Fighting Forces, Writing History: Identity and Ideology in the First World War*. New York: Routledge, 1994.

Park, Sandra Shin-Young. "For a World without Bases: The Okinawa Feminist Movement against U.S. Japan Alliance Politics and Militarization." Unpublished senior thesis, The Committee on Degrees in the Social Sciences, Rad-cliffe College, Harvard University, Cambridge, MA, March 1997.

Parker, Tony. *Soldier, Soldier*. Londra: Coronet Books, 1985.

Pennington, Reina J. "Offensive Women: Women in Combat in the Red Army." Unpublished paper presented at the Berkshire Conference on Women's History, Chapel Hill, University of North Carolina, June 1996.

Perlez, Jane. "G.I. Charm Overcomes Anxieties in Hungary." *New York Times*, 5 December 1996.

Peterson, V. Spike ve Anne Sisson Runyan. *Global Gender Issues*, 2. baskı, Boulder, CO: Westview Press, 1999.

Pettman, Jan. *Worlding Women: A Feminist International Politics*. Sydney, Australia: Allen and Unwin, 1996.

Pierson, Ruth Roach. *"They're Women After All": The Second World War and Canadian Womanhood*. Toronto: McClelland and Stewart, 1986.

Pierson, Ruth Roach (ed.). *Women and Peace: Theoretical, Historical, and Practical Perspectives*. Londra: Croom Helm, 1987.

Pitter, Laura ve Alexandra Stiglmayer. "Will the World Remember? Can the Women Forget." *Ms. Magazine*, March/April 1993, 19-22.

Povrzanovic, Maja. "Crossing the Borders: Croatian War Ethnographies." *Narodna Umjetnost: Craotian Journal of Ethnology and Folklore Research* 32, no. 1 (1995): 91-106.

Prugl, Elisabeth. "Gender in International Organization and Global Governance." *International Studies Association Research Notes* 21, no. 1 (Kış 1996): 15-24.

Raccioppi, Linda ve Katherine O'Sullivan See. *Women's Activism in Contemporary Russia*. Philadelphia: Temple University Press, 1997.

Ramusack, Barbara N. ve Antoinette Burton. "Feminism, Imperialism, and Race: A Dialogue between India and Britain." A special issue of *Women's History Review* 3, no. 4 (1994).

Ranchod-Nilsson, Sita. "From the Margins of the State to the Center of the Cultural Crisis: Women and the Reconfiguration of the One-Party State in Zimbabwe." In *The African State at Critical Juncture*, ed. Leonard Villon ve Philip Huxtable, 132-53. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 1997.

Randall, Margaret. *Sandino's Daughters*. Vancouver: New Star Books, 1981.

Randall, Margaret. *Sandino's Daughters Revisited: Feminism in Nicaragua.* New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1994.

Randall, Vicky ve Georgina Waylen (ed.). *Gender, Politics, and the State.* New York: Routledge, 1998.

Reno, William. *Warlord Politics and African States.* Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 1998.

Rimmer, Craig (ed.). *Gay Rights, Military Wrongs: Political Perspectives on Lesbians and Gays in the Military.* New York: Garland Press, 1996.

Rodriquez, Regina, Ximena Bunster ve Cynthia Enloe (ed.). *La Mujer Ausente: Derechos Humanos en el Mundo,* 2. baskı, Santiago: Isis International, 1997.

Roseneil, Sasha. *Disarming Patriarchy: Feminism and Political Action at Greenham.* Milton Keynes, UK: Open University Press, 1995.

Rowbotham, Sheila. *A Century of Women: The History of Women in Britain and the United States.* New York: Vintage, 1997.

Ruddick, Sara. "'Women of Peace': A Feminist Construction", *The Women and War Reader* içinde, ed. Lois Ann Lorentzen ve Jennifer Turpin, 213-26. New York: New York University Press, 1998.

Servicemembers Legal Defense Fund. "Conduct Unbecoming: The Fourth Annual Report on 'Don't Ask, Don't Tell, Don't Pursue.'" Washington, DC: Servicemerhbers Legal Defense Fund, February 1998.

Sharoni, SimOna. *Gender and the Israeli-Palestinian Conflict: The Politics of Women's Resistance.* Syracuse: Syracuse University Press, 1995.

Shay, Jonathan. *Achilles Heel in Vietnam: Combat Trauma and the Undoing of Character.* New York: Touchstone Books, 1994.

Sheridan, Dorothy (ed.). *Wartime Women.* Londra: Mandarin, 1990.

Shilts, Randy.' *Conduct Unbecoming: Gays and Lesbians in the U.S. Military.* New York: St. Martin's Press, 1993.

Singerman, Diane. *Avenues of Participation: Family, Politics, and Networks in Urban Quarters of Cairo.* Princeton: Princeton University Press, 1995.

Sinha, Mrinalini, Donna J. Guy ve Angela Woollacott (ed.). "Feminisms and Internationalism." A special issue of *Gender and History* 10, no. 3 (November 1998).

Skocpol, Theda. *Protecting Soldiers and Mothers: The Political Origins of Social Policy in the United States.* Cambridge: Harvard University Press, 1993.

Smith, Graham. *When Jim Crow Met John Bull: Black American Soldiers in World War II Britain.* New York: St. Martin's Press, 1988.

Smith, Lois M. ve Alfred Padula. *Sex and Revolution: Women in Socialist Cuba.* New York: Oxford University Press, 1996.

Smyth, Ailbhe. "Paying Our Disrespects to the Bloody States We're In: Women, Violence, Culture, and the State." In a special double issue entitled "Irish Women." *Journal of Women's History* 6, no. 4-7, no. 1 (Kış/Bahar 1995): 68-83.

Soh, Chunghee Sarah. "The Korean 'Comfort Women': Movement for Redress." *Asian Survey* 36, no. 12 (1997): 12.26-40.

Stanley, Alessandra. "Russian Woman Sails Solo in a Sea of Cadets." *New York Times,* 27 March 1998.

Starns, Pam. "Fighting Militarism? British Nursing during the Second World War." In *War, Medicine, and Modernity, 1860-1945*, ed. Roger Cooter v.d. Londra: Sutton Publishing, 1999.

Stein, Gertrude. *Brewsie and Willie*. New York: Random House, 1946.

Stiehm, Judith Hicks. *Bring Me Men and Women: Mandated Change at the U.S. Air Force Academy*. Berkeley: University of California Press, 1981.

Stiehm, Judith Hicks (ed.). *It's Our Military Too! Women and the U.S. Military*. Philadelphia: Temple University Press, 1996.

Stiglmayer, Alexandra (ed.). *Mass Rape: The War Against Women in Bosnia-Herzegovina*. Lincoln; University of Nebraska Press, 1994.

Stoddard, Ellwyn R. "Married Female Officers in a Combat Branch: Occupation-Family Stress and Future Career Choices." *Minerva: Quarterly Report on Women and the Military* 12, no. 2 (Yaz 1994): 1-14.

Strachey, Lyttpn. *Florence Nightingale*. New York: Penguin Books, 1997.

Sturdevant, Saundra ve Brenda Stoltzfus. *Let the Good Times Roll: Prostitution and the U.S. Military in Asia*. New York: The New Press, 1992.

Summerfield, Penny. *Reconstructing Women's Wartime Lives*. New York; Manchester University Press, 1998.

Summers, Anne. *Angels and Citizens: British Women as Military Nurses 1854-1914*. New York: Routledge and Kegan Paul, 1988.

Sutton, Constance (ed.). *Feminism, Nationalism, and Militarism*. Arlington, VA: Association for Feminist Anthropology of the American Anthropological Association, 1995.

Swerdlow, Amy. *Women Strike for Peace: Traditional Motherhood and Radical Politics in the 1960s*. Chicago: Chicago University Press, 1993.

Swiss, Shana ve Joan E. Giller. "Rape as a Crime of War: A Medical Perspective." *The Journal of the American Medical Association* 270 (4 August1993): 614.

Sylvester, Christine. "Patriarchy, Peace, and Women Warriors." In *Peace: Meanings, Politics, Strategies*, ed. Linda Rennie Forcey, 97-112. Westport, CT: Greenwood Press, 1989.

Tama'ng, Seira. "Nepali Women as Military Wives." Unpublished honors thesis, Department of Government, Clark University, Worcester, MA, 1992.

Tanaka, Yuki. "U.S. Military Indifference towards 'Comfort Women.'" *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, forthcoming.

Tatchell, Peter. *We Don't Want to March Straight: Masculinity, Queers and the Military*. Londra: Cassell, 1995.

Thitsa, Khin. *Providence and Prostitution: Image and Reality for Women in Buddhist Thailand*. Londra: Change: InternationalReports, 1980.

Thornhill, Teresa. *Making Women Talk: The Interrogation of Palestinian Women Detainees*. Londra: Lawyers for Palestinian Human Rights, 1992.

Tickner, J. Ann. "You Just Don't Understand: Troubled Engagements between Feminists and IR Theorists." *International Studies Quarterly* 41 (1997): 611-32.

Tisdale, Julie. "Venereal Disease and the Policing of the Amateur in Melboume during World War I." *Lilith: A Feminist History Journal*, no. 9 (Güz 1996): 33-50.

Trustram, Myna. *Women of the Regiment: Marriage and the Victorian Army*. Cambridge: Cambridge Unversity Press, 1984.

Turner, Karen, with Phan Thanh Hao. *Even the Women Must Fight: Memories of War from North Vietnam.* New York: John Wiley and Sons, 1998.

Turshen, Meredith ve Clotilde Twagiramariya (ed.). *What Women Do in Wartime: Gender and Conflict in Africa.* New York: Zed Books, 1998.

U.S. Department of Defense, Office of Inspector General. *Tailhook 91, Part 1: Review of the Navy Investigation.* Washington, DC: Department of Defense, September 1992.

U.S. Department of State. *Country Reports on Human Rights Practices for 1993.* Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1994.

Vaid, Urvashi. *Virtual Equality: The Mainstreaming of Gay and Lesbian Liberation.* New York: Anchor Books, 1995.

Van Devanter, Lynda. *Home Before Morning: Story of an Army Nurse in Vietnam.* New York: Beaufort Books, 1983.

Van Driel-Murray, Carol. "Gender in Question." In *Theoretical Roman Archeology: Second Conference Proceedings,* ed. Peter Rush, 9-48. Alder-shot, UK: Avebury, 1995.

Walkowitz, Judith. *Prostitution and Victorian Society.* Londra: Cambridge University Press, 1980.

Weaver, Winnie S. *Lesbians in the Military Speak Out.* Northboro, MA: Madwomen Press, 1993.

Weber, Cynthia. "Something's Missing: Male Hysteria and the U.S. Invasion of Panama." In *The "Man Question" in International Relations,* ed. Marysia Zalewski ve Jane Parpart, 150-68. Boulder, CO: Westview Press, 1998.

Wee, Eric L. "JRTOC Advances on High Schools." *Washington Post,* 18 December 1995.

Weinstein, Laurie ve Christie C. White (ed.). *Wives and Warriors: Women and the Military in the United States and Canada.* Westport, CT: Bergin and Garvey, 1996.

Weitz, Margaret Collins. *Sisters in the Resistance: How Women Fought to Free France 1940-1945.* New York: John Wiley and Sons, 1995.

Wertsch, Mary. *Military Brats: The Legacy of Childhood inside the Fortress.* New York: Crown Books, 1991.

Westheider, James E. *Fighting on Two Fronts: African-Americans and the Vietnam War.* New York: New York University Press, 1997.

Whites, LeeAnn. *The Civil War as a Crisis in Gender: Augusta, Georgia, 1860-1890.* Athens, GA: University of Georgia Press, 1995.

Whitworth, Sandra. *Bullies in Blue Berets: Gender, Race, and the Politics of Peacekeeping.* Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 1999.

Whitworth, Sandra. *Feminism and International Relations: Towards a Political Economy of Gender in Interstate and Non-Governmental Institutions.* New York: St. Martin's Press, 1994.

Whitworth, Sandra. "Gender, Race, and the Politics of Peacekeeping." In *A Future for Peacekeeping?* ed. Eddie Moxon-Browne. Londra: Macmillan, 1999.

Willoughby, John. "The Sexual Behavior of American GIs during the Early Years of the Occupation of Germany." *Journal of Military History* 62 (January 1998): 155-74.

Wilson, Lynn. "Epistomology and Power: Ethnography at Greenham." In *Anthropology for the Nineties*, ed. Johnetta Cole, 42-58. New York: Free Press, 1988;

Winter, Jay ve Blaine Bagget. *The Great War and the Shaping of the zoth Century.* New York: Penguin Books, 1996.

Women in Black (ed.). *Compilation of Information on Crimes of War against Women in ex-Yugoslavia – Actions and Initiatives in their Defence.* Mont-pelier, France: Women Living Under Muslim Laws, 1994.

Women's Research and Education Institute. "Selected Statistics on Women in the U.S. Armed Forces and Civilian Firefighting and Police Occupations." Unpublished report, Women's Research and Education Institute, Washington, DC, December 1998.

Women's Rights Project. *The Human Rights Watch Global Report on Women's Human Rights.* New York: Human Rights Watch, 1995.

Women's Rights Watch. *Widespread Rape of Somali Women Refugees.* New York: Human Rights Watch, 1993.

Women's Rights Watch. *Rape in Haiti: A Weapon of Terror.* New York: Human Rights Watch, July 1994.

Women's Rights Watch. *Shattered Lives: Sexual Violence during the Rwanda Genocide and its Aftermath.* New York: Human Rights Watch, 1996.

Yeatman, Anna. *Bureaucrats, Technocrats, Femocrats: Essays on the Contemporary Australian State.* Sydney: Allen and Unwin, 1990.

Yung, Judy. *Unbound Feet: A Social History of Chinese Women in San Francisco.* Berkeley: University of California Press, 1995.

Yuval-Davis, Nira. *Gender and Nation.* Londra: Sage Publications, 1997.

Zajovic, Stasa (ed.). *Women for Peace.* Belgrad: Women in Black, 1994.

Zajovic, Stasa. "Report on the Current Situation at Kosovo, Serbia, and Montenegro." In *Compilation of Information* (ed. Women Jiving under Muslim Laws, Montpelier, France) (Kış 1998): 1-5.

Zajovic, Stasa, Zorica Trifunovic ve Lino Veljak. "Report about the Protest in Serbia." *Women Living Under Muslim Laws* (Bahar 1997): 24-27.

Zalewski, Marysia ve Jane Parpart (ed.). *The "Man Question" in International Relations.* Boulder, CO: Westview Press, 1998.

Zawilski, Valeria. "Saving Mothers' Sons." Unpublished paper presented at the Conference on Women in Conflict Zones, Eaton Hall, King City, Ontario, 13 May 1997.

Zeeland, Steven. *Barrack Buddies and Soldier Lovers: Dialogues with Gay Young Men in the U.S. Military.* New York: Haworth Press, 1993.

Zeiger, Susan. "'She Didn't Raise Her Boy to Be a Slacker': Motherhood, Conscription ve the Culture of the First World War." *Feminist Studies* 23, no. 1 (Güz 1993): 103-30.

Zimmerman, Jean. *Tailspin: Women at War in the Wake of Tailhook.* New York: Doubleday, 1995.

Kadın hayatının militarizasyonu sadece savaşlarla sınırlı değil. Gündelik askerî pratikler de kadınların hayatlarına çeşitli şekillerde girip, var oluyorlar. Askerlik yapan kadınlar, askeri harekâtlarda zarar gören kadınlar; tecavüze uğrayan, işkence gören, hemşirelik yapan, aşçılık yapan yine onlar... Cynthia Enloe, kadınların hayatlarının nasıl militarize edildiğine dair bu çalışmasında uluslararası örnekleri değerlendirip, aynı tahakküm pratiklerinin nasıl var olduğunu gösteriyor. Popüler kültürün kadın ikonalarıyla kotarılmaya çalışılan moral konserlerinden kadın askerlere, işgal süreçlerinde fuhuşa ya da çalışmaya zorlanan "teselli" kadınlarından cephedeki kadınlara olabildiğince çok soruyu ele alıyor. *Manevralar*, yalnızca militarizmin kadınlar üzerinde yarattığı tahribatı ele almıyor; aynı zamanda uluslararası politikaların ordularla ilişkisini, kimlik yaratıcı süreçleri ve bu süreçlerin kimin işine geldiğini de tartışıyor. Feminizmi kuru kuruya bir teorik tartışma nesnesi olarak kabul etmeyen, hayatın içinde sürekli leşen çetrefil bir konunun asal zemini haline getiren bu eserin önemli tartışmalara yol açacağını düşünüyoruz.

İLETİŞİM 1169
ARAŞTIRMA İNCELEME 201

ISBN 975-05-0425-9
9 789750 504259